ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

DIMANCHE
1er JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 134

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.917 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.917

«ՅԱՌԱՋ»ի տեսակցութիւնները

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երբ իր պատմավէպերը («Դար Կորստեան» 1985 եւ «Մանեայ Այրք» 1988) կ'առաջնորդեն քեզ Վարդան Գրիգորեանի հետ բարեկամութեան, անկասկած այդ անձին հեռուն տեղ մը սեւեռած նայուածքը կարծել կու տայ թէ իր շուրջ ընթացող առօրեային առընթեր, յամառ սեւեռումով մը ան չի դադրիր մանրազննել կործանումը եւ կորուստը: Կործանումն ու կորուստները ժողովուրդի մը, որ ունեցաւ այս երկու եզրերով բացառապէս հարուստ պատմութիւն մը:

Իր ստացած ուսումին ճամբով -եւ ոչ միայն անով- խորացնելէ ետք այդ պատմութիւնը, Վ. Գրիգորեան անկէ ստացած հիմնաքարերուն վրայ կամուրջներ կը ձգէ. կամուրջներ, որոնք կը հասնին մեր ներկային. ու անոնք -իր վէպերը- անցեալի պեղում, նորովի ներկայացում ըլլալէ աւելի «գործիքներ» են այսօրը «չափելու»: Ահա թէ ինչո՞ւ Վ. Գրիգորեանի այլուրութեան մէջ թափառողի պատրանքը արթնցնող նայուածքը դիւրին ստուգումով մը կը յառի ներկային, անկէ ծաւալած յուզումներու, խանդավառութեան ցոլացումով:

Վ. Գրիգորեանի «Դար Կորստեան»ը տասը դարերու հեռաւորութենէն կը վերակերտէ Անի քաղաքը, պատմելու համար անոր կործանումը. այդ պատումին ընդմէջէն կը հիւսուի կործանումին կառոյցը: Ու այդ կառոյցը չի սահմանափակուիր Անիի պարագայով: «Ինչո՞ւ»ներն ու «ի՞նչպէս»ները անժամանցելի պատասխաններ կը գտնեն հոն, ուր ի վերջոյ Անին պարզապէս ընտրուած մօտիվ մըն է մնացածը չափելու գործին մէջ:

Իսկ «Մանեայ Այրք»ը կը պատմէ Տրդատի ժամանակաշրջանը ու հայ ժողովուրդին դարձը քրիստոնէութեան: Լաւատեսին յոյսով նորին զոհուած անցեալին վրէժի պատումն է այս մէկն ալ. վրէժ, որ կը յայտնուի յոյսի, վճռակամութեան, պայքարի երկար շրջանի մը յաջորդած կասկածներով: Վրէժը կը բացուի պատկերացումի նոր փորձի, վճռական նկատուած գնահատականներու յետադարձ վերաքննութեան մը վրայ, ուր տողերու արանքը յածող յամառ թելադրանք մը ամէն քայլին կ'առընչուի ներկային. ու ներկան հոս քիչ մը ամէն ժամանակներու ներկան է: Վահագնի, Անահիտի ու գահընկէց այլ աստուածներու տապալող արձանները դժուար չէ փոխարինել այլ ժամանակաշրջաններու միշտ լաւատեսին ակնկալութեամբ կոփուած կուռքերով: Այս հոլովոյթը յոյսէն մեկնող եւ սակայն կասկածին յանգող ընթացքով մը կը գծէ պատմութեան կրկնութիւններու շարքին անվերջակէտ ծիրը:

Որպէս հեռակէտ – աչք՝ պատմաբանին ստաղձը գրագէտին ու գրականութեան ծառայեցնող գրիչն է Վարդան Գրիգորեան. գրիչը՝ «անցեալ» ու «ներկայ» հասկացութիւններու սահմանները ընդլայնող, սահմանագիծերը ջնջող յաւերժական շրջադարձին:

Հ.– Ո՞վ է Վարդան Գրիգորեանը. ինչո՞ւ ընտրած է պատմավէպի սեռը:

Պ.– Վարդան Գրիգորեան կոչուածն այն մարդն է, որ չնայած իր 38ամեայ տարիքին, դեռեւս իր սէրն ու նախասիրութիւնը չի կարողացել յստակ բաժանել գրականութեան եւ պատմութեան միջեւ:

Աւարտելով Երեւանի պետական համալսարանի պատմութեան ֆակուլտէտը եւ աշխատելով ստացած մասնագիտութեամբ, այնուհանդերձ ուժերիս գերադոյն մասը յատկացրել եմ գրականութեանը:

Ինչո՞ւ ընտրեցի պատմավէպի սեռը: Նախ ասեմ որ հեղինակ եմ նաեւ երկու ժամանակակից վիպակների եւ պատմուածքների, որոնք սակայն պակաս արձագանք են գտել գրականագէտների մօտ, քան երեք պատմավէպերս: Պատմավէպը ընտրելու առաջին գործօնը, ի հարկէ, պատմաբան լինելս է. պատմութիւնը խորը ուսումնասիրելիս, պարզապէս ապշում ես անցած որոշ իրադարձութիւնների, երբեմն դարաշրջանների եւ ներկայի նմանութեան, յաճախ պարզապէս կրկնութեան մէջ: Դարեր անց, կատարուածը վերադառնում է, կրկնւում նոր ժամանակի ու ձեւի մէջ: Անցեալի փորձը, արդէն եղածն ու աւարտուածը դիւրացնում են նորի, ներկայի՝ դեռեւս չաւարտուածի ընկալումը: Պատահական չէ, որ առաջին պատմավէպս կոչւում էր «Յաւերժական վերադարձ», իսկ բնաբանը Մարկոս Աւրելիոսի հետեւեալ խօսքերն են. «Ով տեսել է ներկան, նա արդէն տեսել է ամէն ինչ, անցեալը՝ անցածի անհունում, եւ գալիքը՝ ժամանակի անվերջում»: Անհնար է առանց պատմական օրինակի ու փորձի, ճիշդ գնահատել ներկան ու գալիքը: Այսինքն, պատմավէպի սեռը ընտրելու պատճառը ներկան՝ պատմական անցեալով, արդէն եղածով եւ անվիճելի գնահատական ստացածով բացայայտելու ձգտումս էր:

Գուցէ մէկ այլ պատճառն էլ այն էր որ «լճացման» տարիներին ճշմարտութիւնը գրելու, մտածածը արտայայտելու միակ ճանապարհը, ներկան՝ անցեալ փոխադրելն էր:

Հ.– Պատմութիւն ուսանած մէկուն համար իսկ, գիտելիք ամբարելու ճամբով կարելի չէ բացատրել հայ ժողովուրդի էութեան այնքան խոր ճանաչում մը. այդ ճանաչումը յատկապէս կ'արտայայտուի «Դար Կորստեան» վէպին մէջ ուր կործանումի մը մանրազննութիւնը կը կատարուի: Ուրկէ՞ կու գայ այդ խոր ճանաչումը:

Պ.– Պատմագիտութիւնը ուսումնասիրում է պատմական փաստերը, ստուգում դրանց հաւաստիութիւնը, համադրում ու վերլուծում ըստ պատմական օրինաչափութիւնների: Իսկ ինձ, որպէս նաեւ գրողի, հետաքրքրում է ժամանակի, պատմական գործիչների, մի խօսքով պատմութեան հոգեբանութիւնը:

Պատմավէպիս նիւթ ընտրած իրադարձութիւններին վերաբերող եւ այդ ժամանակաշրջանում գրուած պատմիչների եւ ժամանակագիրների գործերը ես ուսումնասիրում եմ հոգեբանի աչքով: Սա մեծապէս նպաստում է ազգի էութեան ճանաչմանը: Միաժամանակ, ազգի էութիւնը նաեւ իւրաքանչիւրիս մէջ է, գուցէ փոխանցուած նախնիների արեան հետ: Հայ ժողովրդի կրած տառապանքը, հիասթափութիւնն ու յոյսը այս կամ այն չափով, չգիտեմ, բարեբախտաբար թէ դժբախտաբար, բոլորիս մէջ է, որ անհատին հասկանալի է դարձնում ազգը: Պատճառներից մէկն էլ կրկին պատմութիւնն է, եղածի կրկնութիւնը տարբեր դարաշրջաններում:

Հ.– «Դար Կորստեան»վէպին գլխաւոր դէմքը՝ Արշաւիրը նախատեսումներ ունի իր ժամանակի տուեալներէն մեկնող. ան կ'ըսէ. «արհամարհուելու է գիրն ու ուսումը: Հազարամեայ ձեռագիրները կրակի են տրուելու, գրադարանները որդի բաժին են դառնալու: ... Զօրականները պաշտելու են ռազմական փառքը, բայց ատելու են զէնքը:

«Այն ազգը որ անկարող կը լինի տանել այս ամէնի ճանապարհը, կը կործանուի իր տունը եւ կկուի նման անբոյն կը մնայ: ... Այդ ազգը հզօրների ձեռքին խաղալիկ կը դառնայ: Կը պատուի, բայց փոխադարձ պատուի չի արժանանայ. կը տայ, բայց չի ստանայ: ... Հազար կըտոր արէք, դէն նետէք ճամբորդի ցուպը, որովհետեւ երկրից ելածը նոր հայրենիք չի գտնի...»: Արշաւիրի այս արտայայտութիւնները բացատրութի՞ւն մըն են մեր ներկայի հայրենիքին մեծ մասը կորսնցուցած, ցրուած ազգի վիճակին:

Պ.– «Դար Կորստեան»ի հերոսը՝ «Գայլ Արշաւիր»ը ըստ իր թշնամիներից ստացած «Գայլ» մականուան զուրկ չէ դաժանութիւնից եւ ծայրայեղականութիւնից: Այնպէս որ ճիշդ չէ նոյնացնել հերոսին եւ հեղինակին, թէեւ Գայլ Արշաւիրի դաժանութիւնը գալիս է ԺԱ. դարում հայկական պետականութեան կորըստի ցաւից եւ հայրենիքի հանդէպ անսահման սիրուց: Գայլ Արշաւիրի խօսքերը անմիջականօրէն ուղղուած են իր ժամանակակիցներին, Արծրունիների, Բագրատունիների արքայատոհմերին եւ բազում հայ իշխանական տներին, որոնք Վասպուրականի, ապա Անիի թագաւորութիւնների անկումից յետոյ լքեցին բուն Հայաստանը, ծառայութեան անցան բիւզանդական կայսրութեան փոքրասիական նահանգներում եւ Կ. Պոլսում յաճախ հասնելով ռազմական մեծ փառքի, սակայն այլեւս վճռական դեր չխաղացին իրենց հայրենիքի եւ ժողովրդի կեանքում, որ շարունակ ենթարկուեց սելջուկեան Թուրքերի արշաւանքներին եւ ընկաւ նրանց տիրապետութեան տակ:

Իսկ ինչ վերաբերում է անցեալի ու ներկայի կապին, ապա այն ուղղակի չէ, գաղտնիք չէ, որ հայկական վերջին մեծ գաղթերի պատճառը հարկադրական էր. Հայեր ցրուեցին աշխարհով մէկ, փրկելու իրենց կրօնքը:

Բայց... գաղթում են նաեւ այսօր, թողնելով Հայաստանը: Ի հարկէ, նրանք էլ են փորձում արդարացնել իրենց այդ քայլը, բայց այս դէպքում հազիւ թէ սրանց, եթէ ոչ ինձ, ապա Գայլ Արշաւիրի կարողութիւնը, համոզել իրենց արդարացիութիւնը:

Հ.– Ո՞ւր կը տեսնէք դարմանը:

Պ.– Դարմանը վերջին ամիսների Հայաստանն է: Իմ «ազգի խոր ճանաչումն» անգամ բաւական չէր կանխատեսելու մեր ժողովրդի ազգային գիտակցութեան նոր բռնկումն ու պայքարի վճռականութիւնը:

Այստեղ, Սփիւռքում կարծիքները բաժանւում են, բայց Հայաստանում, գիտեմ որ տարակարծութիւն չկայ: Ինչ կատարւում է, կատարւում է ժողովրդի ներքին մղումով եւ ոչ թէ «մի քանիսի» հրահրմամբ: Տարերքը, ժամանակին թէ անժամանակ, անկարելի է կանխատեսել: Տարիներ յետոյ, ետին թուով, դիւրին կը լինի նկատել ճիշդն ու սխալը. բայց այսօր ճիշդը սա է. պարզապէս անհնար է պատկերացնել այլ վիճակ: Իւրաքանչիւրիս պարտքն է լինել ժողովրդի հետ. նրա հետ գնալ մինչեւ վերջ, ճշդի ու սխալի գնահատականը թողած ապագային: Այսօր Հայաստանը Սփիւռքի հայեացքը յառել է դէպի իրեն, ամէն ըսփիւռքահայի ականջը վերջին լուրերին է, հայեացքը թերթերում «Արմենիա» բառն է փնտռում: Սա մեծ ազդակ է ըսփիւռքահայութեան համար, յոյս դէպի գալիքը, որ գուցէ իրականանայ հայ ժողովրդի վաղնջական եւ արդէն յաւերժական թուացող բաղձանքը:

Հ.– Ձեր վերջին երկու վէպերուն մէջ ալ կայ սպասումի վիճակ մը, յետոյ տիրող յուսախաբութիւնը: Առաջինին մէջ –«Դար Կորստեան»– կը սպասուի փրկիչին, երկրորդին մէջ –«Մանեայ Այրք»– նոր Աստուծմով գալիք նոր ժամանակներու. երկուքին ալ կը յաջորդէ սպասածը չգտնողին յուսախաբութիւնը:

Եթէ նոր վէպի մը նիւթը դարձնէիք մեր ներկան, իր ակնկալութիւններով, մղուած պայքարով...: Արդեօք նորէն ա՛յս երկու հատորներուն նոյն հիմնաքարերուն վրայ կը զետեղուէ՞ր պատմութիւնը. այսինքն՝ յոյսին ու յուսախաբութեան:

Պ.– Սպասում, յոյս ու յուսախաբութիւնը մեր պատմութեան էութիւնն են, թէեւ հայն առհասարակ կենսունակ է եւ յամառ: Գայլ Արշաւիրը «Դար Կորըստեան»ում եւ Տրդատ Մեծը «Մանեայ Այրք»ում, ձգտում են անկարելիին, պայքարում են ճակատագրի դէմ եւ դատապարտուած են պարտութեան, թէեւ ձգտումով իսկ յաղթող են: Անհատի, մանաւանդ մեծ անհատի ակնկալութիւնները միշտ էլ անիրականալի են ժամանակի եւ պատմութեան մէջ. դա մահկանացուի յաւերժական ողբերգութիւնն է: «Իւրաքանչիւր մարդու կեանքի պատմութիւն՝ պարտութեան պատմութիւն է» գրում է Ժան Փոլ Սարթրը: Սակայն ներկայի մասին անկարող եմ ասել նոյն վճռականութեամբ:

Այսօրուան անդրադառնալիս ես անկարող եմ պահպանել բանականութեանս «սառնութիւնը»: Ամէն պահ խեղդելով յուսախաբութիւնը, յոյսով սպասում եմ վաղուան: Պայքարի ժամին պէտք է հաւատալ ու հաւատալ: Գայլ Արշաւիրն էլ այսօր նոյնը կ'ընէր:

Հ.– Գայլ Արշաւիր վիպական այն տիպարն է որուն բացակայութիւնը կամ անեցիներու զայն լսել չուզելը գլխաւոր պատճառը եղաւ կործանումին: Արշաւիր մտքին, տրամաբանութեան ձայնն էր. զայն չլսեցին թէ՛ Անիի իշխանաւորները, եւ թէ ժողովուրդը: Եթէ այսօր մեր մէջ ըլլար ան –Գայլ Արշաւիրը– ի՞նչ պիտի ունենար մեզի ըսելու:

Պ.– Գայլ Արշաւիրի մեղադրանքները իշխանաւորների դէմ էին: Գայլ Արշաւիրի ձայնը՝ ժողովրդի ձայնն էր, որ այսօր թնդում է Թատերական Հրապարակում: Գայլ Արշաւիրն այսօր կը լռէր, քանի որ իր բերանով խօսում է այս օրերին ողջ ազգը:

Հ.– Գրականութեան մարզին մէջ ի՞նչ ծրագիրներ ունիք ապագային համար:

Պ.– Գրել ժամանակակից թեմայով վէպ, արտայայտելով վերջին տասնամեակների եւ այսօրուայ Հայաստանի կեանքը: Իմ նախորդ բոլոր գործերը ծնուել էին ժխտումից, այս նորը կարծես ծնուելու է հաստատման ձգտումով: Պատկերացնում եմ անելիքիս դժուարութիւնը բայց պէտք է անեմ:

– Պիտի սպասենք հաստատման ձգտումին արդիւնքին. յաջողութեան մաղթանքներ եւ շնորհակալութիւն:

Տեսակցեց՝
Ա. Թ.

Նոյ. 27, 1988

1989 . "ՅԱՌԱՋ" ՈՒԵԼԻ ԼԱՒ ՕՐԵՐ ԿԸ ՄԱՂԹԷ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ . 1989

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻ ԵՒ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԷՐԷՃԻՔԼԵԱՆ

Այս գրութիւնը պատճէնն է այն բանախօսութեան, որ 1985, Ապրիլ 13-ին անգլերէնով կարդացուեցաւ UCLAի կազմակերպած Կորքիի օրուան առթիւ, Լոս Անճըլըս: Վերջին շրջանին Կորքիի նուիրուած կարգ մը յօդուածներ, Հայաստանի կամ Սփիւռքի մէջ, կը վերահաստատեն նկարիչին գործին եւ անձին նկատմամբ գոյութիւն ունեցող երեւութային մօտեցումը: Ներկայ գրութիւնը անոնց պատասխան մը ըլլալէ աւելի, փորձ մըն է շօշափելի տուեալներ արծարծելու՝ Կորքիի վարքն ու բարքը յուզող:

***

Ամէնէն առակ բնութագրումը արուեստին —այն օրէն որ ան դարձաւ ապարէզ եւ տարերային մարդ— թերեւս այն է թէ արուեստը, ինչպէս Ուիլըմ Տը Քունինկ կ'ըսէ. – «ապրելու ձեւ մըն է» (1): Իմ կարծիքով, ասիկա ուեւէ արուեստագէտի մը պարագան է եւ Արշիլ Կորքի բացառութիւն մը չի կազմեր, քանի ինք փորձեց արուեստը ապրիլ այնքան լաւ որ կրնար:

Կորքիի արուեստը իր գոյութեան զարկերակն է, որ կ'արձանագրէ իւրաքանչիւր փոփոխութիւն՝ իր կեանքէն ներս տեղ գտնող: Ուստի, զարմանալի չէ որ իր արուեստը պատկերատիպ ըլլայ, հակառակ անոր վերացապաշտ երեւոյթին: 1947, Նոյեմբեր 24 թուակիր իր նամակին մէջ Կորքի կը գրէ. – «Ինչ նկարելը նոյնքան կարեւոր է որքան ինչպէս նկարելը» (2) եւ, «Ի վերջոյ, անձ մը չի կրնար նկարել այն ինչ որ ինք չի տեսներ» (3): Ասոր առնչեր, Կորքի նկարելը կիրարկեց որպէս «խոստովանանք»ի արարք մը (4), անոր տալով բարոյական եւ խոկում առթողի դեր:

ԱՊՐՈՒԱԾ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆ

Նկարչական արտայայտութիւնը, ներքին պահանջէն ծնող (ինչպէս զայն կոչած է Քանտինսքի), Կորքիի պարագային իր առաջին երեւումը կ'ընէ 1930-ի շուրջ, երբ ինք կը յղանայ իր առաջին կենսաձեւային պատկերները: Կորքիի արուեստին այս փոփոխութիւնը կրնայ իր տեսաբանական արմատները ունենալ այն ազդեցութեան մէջ, որ կու գար Ճան Տ. Կրէհըմի ջատագոված մօքերէն: Սակայն նկարիչի մը աշխատանքին արմատական փոփոխութիւնը, կը թուի աւելի իր ներքին յեղաշրջումներուն հետեւանքը ըլլալ՝ քան թէ լոկ արտաքին տեսաբանական ազդեցութիւններու: Մխիայն տեսաբանական ենթահողի մը վրայ հիմնուած փոփոխութիւն մը, առանց ներքին խոր, գոյութենական համոզումի կամ առնչուածութեան, կը մնայ արուեստական: Առաւել եւս խօսուն է երեւոյթը թէ, Կորքիի նկարչական արտայայտութեան մէջ տեղի ունեցող եղափոխումները միշտ ընկերակցուած կամ կանխուած են այն արմատական փոփոխութիւններով, որոնք յուզած են իր անձնական կեանքը: Այս շաղկապումը ներքին իրադարձութիւններուն եւ դուրսէն եկող գաղափարներուն միջեւ թերեւս կարելի ըլլայ կոչել «ճակատագրական հանդիպում»:

Կորքիի արուեստին այս եղափոխութիւնը գլխաւորաբար հետեւանք է 1929-ին ծայր տուած Տնտեսական Մեծ Տագնապին, երբ մղձաւանջը մուտք կը գործէ իր արուեստէն ներս, կենսաձեւային պատկերներու երեւումով: Սակայն, դեռ գտնուելով կազմաւորման հանգրուանի մը մէջ, Կորքի կը դիմագրաւէ նկարչական եւ արտայայտչական լեզուի դժուարին հարց մը: Զայն լուծելու համար, իր միակ ընտրութիւնը կ'ըլլայ շարունակել իր գործընթացը, հիմնուած քանի մը վարպետներու օրինակներուն վրայ՝ անցեալի կամ ներկայի, ուր ազդեցութիւններու խառնուրդ մը Փիքասոյէն, Աուփէն, Տէ Քիրիքոյէն եւ Ուչէլլոյէն եկող, կը հունաւորեն իր մտայղացքն ու երեւակայութիւնը:

Այս կէտին, մարմին կ'առնէ խիստ յատկանշական աշխատելակերպ մը, ուր Կորքի յաճախ կը մեկնի իր կողմէ նախապէս իրագործուած կարգ մը նկարներէ՝ հասնելու համար յաւելեալ այլափոխումներու: Սոյն ընթացքը կը շարունակուի մինչեւ իր վերջին շրջանը: 1930-ական թուականներու սկիզբներուն յղացուած կարգ մը ձեւեր եւ պատկերումներ, իրենց արձագանգը կը գտնեն յաջորդող տասնամեակի գործերուն մէջ, ինչպէս կենսաձեւային այն կազմը, «Գիշեր, Առեղծուած եւ Կարօտ»ին առընչուող շարք մը գծանկարներու աջ կողմը տեղ գտած, որ յանկարծ կրկին կը յայտնուի «Զրվէժ»ի (1942 – 1943) շարքի գագաթին: Ասոր յաջորդող գծանկարներուն մէջ, անիկա կը դառնայ ծաղկային ձեւակազմ մը՝ հորիզոնին երեւցող, որ յետոյ կերպարանափոխուելով, կը մարմնաւորէ կանացի իրանը՝ «Գութանը եւ Երգը» շարքին մէջ:

Ճիմ Մ. Ճորտըն կը զատորոշէ Կորքիէն կարգ մը նկարներ, որոնք հիմնուած են նախորդ գործերու վրայ, ամբողջովին տարբեր բովանդակութիւն ներկայացնող: Անոնց շարքին կը գտնուի «Աթոռին Նստած Կապոյտ Կերպար»ը, որ այլափոխումն է խորանարդապաշտ «Վերացականացում՝ Երանգապնակով»ին: Այդ շրջանին, իր կրած ազդեցութիւններուն բերմամբ, Կորքի կը յղանայ մարդկային կերպարներ՝ կարգ մը իրերու մէկտեղումով, ինչպէս պարագան է «Մարդակերպ» կոչուած վիմատիպին: Ըստ իս, «Գիշեր, Առեղծուած եւ Կարօտ»ի խորհրդաւոր եւ նշանաւոր շարքը իր կարգին կը սերի անշարժ-բնութենէ մը (Քրայզլըր Թանգարան): «Կերպար Խորգոմի Մէջ»ը, նոյնպէս կը թուի նոյն գործընթացին հետեւանքը ըլլալ, հիմնուած «Անշարժ-Բնութիւն՝ Երանգապնակով» խորանարդապաշտ գործին վրայ: Այլ օրինակ մըն է խումբը այն չորս նկարներուն (5), որոնց գծայղացքը հիմնուած է ուրիշ անշարժ-բնութեան մը վրայ՝ մեծածաւալ «Վերացականացում՝ Գլուխով» պաստառի կեդրոնին գտնուող: Կորքիի միշտ դուր կու գայ յղանալը քանի մը տարբերակներ՝ երբ համադրում մը իրեն համար յատուկ իմաստ կը ստանայ եւ երբ ինք ամբողջովին կը տիրապետէ անոր:

Շատ հաւանաբար Կորքի չնկարէր «Եարկիւլէ»ն եթէ նախապէս յղացած չըլլար «Արեւամուտին Մարտ՝ Կորեկի Զատուածին Հետ»ը. նոյնպէս, թերեւս չնկարէր «Պարտէզ Սոչիի Մէջ»ը եթէ իրագործած չըլլար «Եարկիւլէ»ն: Յաջորդող, 1940-ական թուականներուն, փոփոխութիւնը կամ այլափոխումը տեղի կ'ունենայ գոյգ մակարդակներու վրայ՝ համադրողական եւ նկարչական, երբ Կորքի առեններ կը կիրարկէ հեղուկանման նկարչութիւնը, նախորդող գործի մը մէջ համադրումին լաւ տիրապետելէն եւ զայն խոր կերպով ուսումնասիրելէն ետք: Այս պատճառով, «Ծաղկած Ջրաղացի Ջուր»ը —յիշատակելու համար պարագայ մը—, կրնայ բանաստեղծական այլափոխումը ըլլալ «Լեարդը Աքլորին Կատարն է»ին: Խորագիրի մը փոփոխութիւնը Կորքիի մօտ միշտ հոմանիշ չէ ենթանիւթի մը հիմնական կառոյցին փոփոխութեան ինչպէս ցոյց կու տայ, օրինակ, «Ծիրաններու Բուրմունքը»ն, որ այլ տարբերակ մըն է «Քրուքիտ Ռան Ֆարմ»ին: Կորքի ոչ միայն կ'օգտագործէ տուեալ միակ ենթանիւթ մը կամ որոշակի գործ մը, յղանալու համար ուրիշ մը այլ՝ իմ կարծիքով, տեղ մը գոյգ ենթանիւթերու մէկտեղումով (երկու գծանկարներ ներկայացնող) (6), ինք կ'իրագործէ ծայրօրէն ուսումնասիրուած եւ բարդ կառոյց ունեցող «Նախատիպ՝ Սահման-ին Համար»ը:

ԱՊՐՈՒԱԾ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Իր ծածկանունի որդեգրումէն ետք Կորքի, երկրորդ անգամ ըլլալով, կը գտնուի ինքնութեան հարցի մը դէմ յանդիման՝ Տնտեսական Մեծ Տագնապին հետեւանքով: Իր արուեստը կը ցոլացնէ իր մղձաւանջը, տարագիրի մը տագնապը մարմնաւորող, զոր ինք կ'ապրի երեք մակարդակներու վրայ. – որպէս նկարիչ՝ շրջապատուած տիրող պահպանողական եւ հակա-արդիական մտայնութեամբ. որպէս մարդ՝ նիւթապաշտ եւ անհաղորդական միջավայրի մը մէջ. եւ որպէս «արեւելքցի» գաղթական՝ ընկերութեան մը մէջ, որ թշնամական կեցուածք ունի իր ազգային ինքնութեան հանդէպ: Կրնանք պատկերացնել Կորքին որ կը կծկուի ինքնիր վրայ՝ իր էութիւնը պաշտպանելու համար Տագնապի տարիներու յարձակունակ մթնոլորտին դէմ: Առանձնութիւնը զինք կը պատէ թանձր խաւով մը: Մահուան վախը կը հետապնդէ զինք ինչպէս իր մանկութեան տարիներուն Հայաստանի մէջ: Սովը իր դերը կը խաղայ Նիւ-Եորքի ճամբաներուն վրայ: Յաւելեալ կծկում մը կը պատէ զինք՝ երբ իր քոյրը Վարդուշ (իր ամէնէն կարեւոր բարոյական եւ, բաւական չափով, նիւթական նեցուկը) իր ամուսնոյն՝ Մուրատ Մուրատեանի հետ կը մեկնի Խորհ. Հայաստան: Շատ հաւանաբար, այս շրջանին է, որ Կորքիի մանկական յիշատակները կը բորբոքին, ուր hին երկիրի երազները կը դառնան ապաստան մը ու իրեն կը ներշնչեն ուժը՝ պայքարելու համար օտարումին դէմ: «Կերպար Խորգոմի Մէջ»ը, որպէս այլաբանական առաջին յօրինանիւթը իր ծննդավայրին առընչուող, գէթ որպէս խորագիր, այս շրջանէն է որ ձեւ կը ստանայ:

Յամենայն դէպս, Նիւ Տիլը (7), աւելի կամ նուազ չափով նպաստաւոր պայմաններ ստեղծեց շատ մը արուեստագէտներու համար, որոնցմէ՝ Կորքին: Որմնանկարի մը գծով յղացուած իր մէկ նախատիպին մէջ (1932-ի շուրջ), իրագործուած PWAP-ին (8) մաս կազմելու նպատակաւ, Կորքի միակ համադրումի մը մէջ կը մէկտեղէ այլազան տեսարաններ, որոնք անմիջականօրէն կ'առընչուին իր կարգ մը յօրինանիւթերուն, զորս այդ շրջանին կը զարգացնէր: Յաջորդող որմնանկարներուն մէջ (1935–1937), Նուարքի օդակայանին յատկացուած, վերացականացումի յաւելեալ աստիճանաչափ մը կը յայտնուի, մինչ լոյսը կը փոխարինէ նախորդող որմնանկարային նախատիպերուն մթութիւնը: Ասիկա շրջան մըն է, ուր Կորքիի կեանքէն ներս տեղի կ'ունենան կարեւոր իրադարձութիւններ. – այժմ, ինք նիւթական որոշ ապահովութիւն ունի՝ WPA/FAP-ի (9) իր պաշտօնին շնորհիւ. 1935-ի վերջերուն Վարդուշ եւ իր ամուսինը Միացեալ Նահանգներ կը վերադառնան. քանի մը ամիս ետք կը ծնի իրենց զաւակը, Կարլէնը. ասոր կը յաջորդէ Կորքիի ամուսնութիւնը: Այսպէս, ընտանեկան կեանքը կը վերածնի, իր հետ բերելով նոր յոյսեր եւ նոր երազներ:

Այս կէտին, ուշագրաւ երեւոյթը Կորքիի ենթանիւթերուն կապակցութեամբ այն է թէ՝ փոխանակ մէկի, երկու կամ երեք անհատներ կը լեցնեն կարգ մը գործերու տարածքը: Պատկերային գետնի վրայ, շատ մը գծանկարներ կը ներկայացնեն ընտանեկան կեանքի տեսարաններ, մինչ իր այլաբանական պատկերացումներուն մէջ, «Արեւամուտին Մարտ՝ Կորեկի Զատուածին Հետ» ենթանիւթը բակիչը կ'ըլլայ իր «խճողուած» գործերուն որոնք, Կորքիի երկրորդ ամուսնութենէն ետք, կը համախմբեն աւելի թիւով անձեր կամ էակներ: Այսուհանդերձ, Տագնապի տարիներուն ողբերգութիւնը Կորքիի էութիւնը կը կնքէ յուսալքումի զգայնութեամբ մը: Ասոր կապակցութեամբ, ինք իր երկրորդ կնոջը կ'ըսէ որ եթէ անձ մը կարենայ դուրս գալ նման շրջանէ մը, ան չի մնար ամբողջական մարդ եւ թէ կարելի չէ ապաքինիլ՝ վերապրելու նման պայքարէ մը ստացուած հարուածներէն եւ վէրքերէն (10):

Իսկութեամբ, Կորքի մնաց «աղէտի բարդոյթէ հետապնդուած» անձ մը՝ ինչպէս կը գրէ իր բարեկամուհիներէն Իթըլ Ք. Շուապախըր, իր առաջին մենագիրը (11): Կորքիի կարգ մը կարեւոր յօրինանիւթերուն մէջ գոյութիւն ունի մէկը որ կը դիտէ իր աչքին առջեւ տեղի ունեցող իրադարձութիւնը. ասոնք տեսարաններ են ընդհանրապէս Կորքիի անձնական կեանքը ներկայացնող: Այս յաճախանքը արտանշանը չէ՞ Կորքիի մօտ հալածախտի բարդոյթը հաստատող:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆ

Ամէնէն դիպուկ շրջանը, ուր անձ մը կամ ընկերութիւն մը փորձաքարի մը առջեւ կը գտնուին՝ տագնապի մը շրջանն է: Նման առիթներու, եթէ անձի մը ինքնապահպանման բմբռնումը չի համապատասխաներ խումբին, հաւաքականութեան կամ ընկերութեան ըմբռնումին, տեղի կ'ունենայ բախում մը որ կրնայ ողբերգական հետեւանքներ ունենալ: Տնտեսական Տագնապի շրջանը, իր ծայրայեղ անողոքութեամբ (գաղափարախօսական կամ տնտեսական), անդիրջող էր իր հրամայականներուն մէջ, որոնք արմատական լուծումներու կը կարօտէին: Կարգ մը տուեալներ ցոյց կու տան թէ Կորքիի բախումները իր շրջապատին հետ, այս շրջանէն է որ կու գան: Սթիւըրթ Տէյվիս չի վարանիր Կորքիի այդ առենուան դիրքը որակելու որպէս «խաղ»(12): Ասոր իբր հետեւանք, Կորքիի հանդէպ ցոյց տրուած թշնամանքը կը ստանայ:

Կորքի կը հաւատայ թէ քաղաքականութիւնը պէտք չէ միաձուլել արուես-

տին: Իրեն համար քաղաքականութիւնն ու արուեստը իրարու հակադրուող մարզեր են: Ինք կը ծանրանայ արուեստի գեղագիտական յատկութիւններուն վրայ, քաղաքականութիւնը առնելով որպէս աւելի վար գտնուող մակարդակ մը (13): Կորքի ոչ իսկ նկատի կ'ունենայ թէ քաղաքականութիւնը, արուեստին նման, ապրելու ձեւ մըն է: Այսուհանդերձ, ինք չեշտը կը դնէ համամարդկային ու տիեզերական տուեալներու վրայ, իբրեւ թէ ուզէ ողջագուրել ամբողջ մարդկութիւնը: Աւելի լայն իմաստով, այս մէկը կը հաստատէ Կորքիի խոր իղձը հասարակութեան կողմէ ստանալու նոյն վերաբերմունքը: Հետեւեալ մէջբերումը կրնայ գաղափար մը տալ գործավանքի եւ ճանաչումի այն աստիճանին մասին՝ որ նման անձ մը կը փափաքի ունենալ: 1938, Նոյեմբեր 2-ի իր նամակին մէջ, Կորքի կը գրէ Վարդուշին. –

«... Կեանքի մէջ, մարդ իր ծնունդէն իսկ, միշտ կը պայքարի հասնելու համար նպատակակէտի մը եւ յայտնաբերելու մտքի խաղաղութիւն կամ արդար եւ արժանաւոր շրջապատ մը: Եւ երբ նման բան մը վերջապէս ձեռք կը բերուի՝ մարմնաւորելով նաեւ գեղեցիկ եւ հանելի միջավայրը, ան երկար չի տեւեր: Ու ինք պիտի մնայ միայնակ մինչեւ իսկ առանց բարեկամի մը: ... Ինչ որ գլխաւորաբար կ'ուզեմ ըսել, այն է թէ մեր բոլորէն ներս, իւրաքանչիւր մարդու հոգիին ինչպէս եւ բնութեան մէջ, կայ պարապ մը զոր շարունակաբար կը ջանանք լեցնել, որպէսզի առանձին չմնանք: Այդպէս եղած է միշտ եւ մենք պէտք է անդադար պայքարինք մեր ներսը գտնուող անտանելի առանձնութեան դէմ»:

Մեծ նպատակ մը հետապնդելով, անձ մը, կը խորհիմ, նոյն ատեն կը ստեղծէ հեռաւորութիւն մը իր եւ այդ նպատակին միջեւ միայն՝ լեցնելու «իրմէ ներս գտնուող պարապը»՝ յարատեւօրէն ներկայ գաղափարով մը՝ իր ամբողջ էութիւնը գրաւող: Միւս կողմէն, ստեղծելով այդ հեռաւորութիւնը, ան թերեւս կ'ուշացնէ իր հասնիլը այդ նպատակին, որ ինքնին գուցէ դառնայ վերջ մը, ուստի նոյն ատեն խորհրդանշէ իր իսկ վերջը, գէթ բարոյապէս եւ հոգեպէս, երբ նոր նպատակ մը յղանալը, նախկինին դեռ նոր ձեռք բերուած բարձրութենէն ետք, կրնայ սպառող եւ ձանձրացուցիչ թուիլ «աղէտէ հալածուած» անձի մը համար:

Կորքիի դիրքորոշումը քաղաքական գործունէութեան հանդէպ կրնա՞յ տարբեր ըլլալ եթէ Ամերիկան ըլլար Հայաստան: Անձնապէս հակամէտ եմ այս վարկածին, հակառակ որ նման հարցում մը կրնայ թուիլ զուտ մտաբանութիւն կամ գրգռում:

Մէկու մը համար, որ կը գտնուի օտարումի եւ ցեղային թշնամանքի ճնշումին տակ, քաղաքական կամ ընկերային գործունէութիւնը նոյն ձեւով չի ներկայանար ինչպէս բնիկ անձի մը համար: Կորքի ինքզինք կապուած չի զգար Ամերիկայի եւ անոր մշակոյթին, երբ հիմնուինք իր քրոջը՝ Վարդուշի ընտանիքին իր ուղղած նամակներուն վրայ: Յատկանշական է թէ Կորքի ամերիկեան հպատակութեան կը դիմէ միայն 1938-ի շուրջ եւ ան ալ գործնական պատճառներու համար, որպէսզի դուրս չդրուի WPA/FAP-էն: Ոչ ալ իր դիմումը, զինուորագրուելու ամերիկեան բանակին, հայրենասիրական պատճառներու համար է: Ընդհակառակն, ինք իր բոլոր կարողութիւններն ու կարելիութիւնները կ'ուղղէ դէպի համամարդկայինն ու տիեզերականը, որպէս ամբողջ մարդկութեան ծառայող մը՝ եւ ոչ միայն անոր մէկ հատուածին: Ըլլալով կատարելապաշտ մը եւ հպարտ անձ մը, թերեւս կը խորհի որ միակ մարզը ուր ինք կրնայ իր լաւագոյնը իրագործել, արուեստն է. ինք ոչինչ խնայեց, ոչ իսկ իր կեանքը, այդ նպատակին հասնելու համար:

Կորքիի այս դիրքորոշումը զինք աւելի մղեց դէպի չեշտուած առանձնութիւն մը: Ինչպէս Շուապախըր կը գրէ, Կորքի «միշտ կղզիացման ցուրտ զգայնութիւն մը ապրեցաւ քաղաքին մէջ, ուր ինք դարձած էր աքսորեալ, օտարականներու մէջ առանձին» եւ թէ իր «բարեկամութիւնները սերտօրէն կապուած էին իր արուեստին»: Շուապախըր կը շարունակէ թէ Կորքի արուեստէն «դուրս ընկերներ չունէր, ի բաց առեալ իր ընտանեկան անմիջական պարագաները» (14): Կորքիի կողմէ բնութեան վերայայտնաբերումը, 1942-ին, իրեն կը թուի որպէս ընդլայնումի նոր կարելիութիւն: Ինք բնութեան հետ կը մտնէ երկխօսութեան մը մէջ, լուռ եւ կախարդական, իր հայրենական երգերով համեմուած: Այս դրկընդխառնումը շատ երկար չի տեւեր: Բարոյական, մարմնական եւ զգացական անելներու բերմամբ, իր բոլոր յոյսերը կը չքանան ու ինք կը դառնայ իր միակ ապաստանին՝ արուեստին, որ Կորքիի դառն առանձնութեան մէջ կը ստանայ զգայական դեր՝ դառնալով «զով ջուր՝ չոր անապատի մը մէջ» (15) եւ «այնքան համեղ ուտելիք մը» (16): Ինք դեռ կը հաւատայ թէ արուեստը կրնայ վերջին հովանի մը ըլլալ՝ իր տառապած գոյութիւնը ամոքող, երբ կը գրէ թէ իր արուեստը իր փրկութիւնն է (17): Սակայն անյոյս փորձ մը կը մնար: Բնականաբար, ան չէր կրնար կանգուն պահել իր դիւրաբեկ հաւասարակշռութիւնը:

ԱՊՐՈՒԱԾ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ

Դատելով Կորքիի գործէն, իր իմացական անհանդարտութենէն եւ տագնապէն՝ այլազան նկարչական լեզուներու իր կիրարկման մէջ ցոլացում գտած, անձ մը կրնայ մտածել թէ առկախուածութեան վիճակը կը պայմանաւորէ Կորքիի ամբողջ գոյութիւնը: Աշխարհը զոր ինք կը ներկայացնէ՝ բարակ «թելեր»է կախուած, կը ծփայ ուղղահայեաց եւ անյատակ տարածքի մը մէջ, որ իր գագաթնակէտին կը հասնի «Սահմանը» գործով: Իր սահող, ոլորուն ձեւաչերտերն ու էակները կը կազմեն դիւրաբեկ եւ խոցելի ամբողջութիւն մը, գրեթէ անպաշտպան:

Որպէս գաղթական, Կորքի կ'ապրի դժուարին փորձառութիւնը 20րդ դարու հայկական Սփիւռքի առաջին սերունդին: Նկարիչի մը գործը, մասնաւորաբար երբ այնքան ինքնակենսագրական է, ինչպէս Կորքիի պարագային, կը հիմնուի ապրուած կամ զգացուած փորձառութիւններու վրայ: Արուեստագէտի մը կեանքն է որ ծնունդ կու տայ իր գործերուն, Կորքի կ'ըսէ (18):

Շատ գրուեցաւ հայրենական մշակոյթին հետ Կորքիի կապին եւ իր ենթահողին մասին: Այս գծով շատ բաներ ըսուեցան, երբեմն աղաւաղուած: Ես ինքս այս ուղղութեամբ պեղեցի որպէս ինքնաճանաչում՝ սփիւռքեան բարդ եւ յաճախ անջատուածի հոգեվիճակին մէջ: Ամէն պարագայի, հայ մշակոյթին հետ Կորքիի ունեցած կապին անտեսումը, ըստ իս նոյնքան ամուլ է որքան զինք անջատելը այն հսկայ ազդեցութիւններէն եւ նպաստներէն՝ «արեւմտեան» վարպետներէն եւ մշակոյթներէն եկող: Կորքիի փորձառութեան իւրայատկութիւնը կը կայանայ ճիշդ այս երկու հատուածներու վարպետ ձուլումին մէջ, ուր որպէս ենթանիւթ եւ որպէս նկարչական լեզու, հայկական փորձառութեան ներկայութիւնը անժխտելի է: Իր մենագրութեան մէջ, Շուապախըր կ'ակնարկէ Կորքիի գեղարուեստական կապին հայկական արուեստին հետ (19): Մարկրէթ Օզպըրն, յաւելեալ մանրամասնութիւններ կու տայ այս հարցին շուրջ (20): Այս ակնարկութիւնները, անտարակուսօրէն հիմնուած Կորքիի արտայայտութիւններուն վրայ, հեռու են պատահական ըլլալէ՝ նկատի առած երկու գրողներուն որպէս բարեկամ ճանաչողութիւնը Կորքիի անձին եւ գործին: Անկասկած, Կորքիի նամակներուն անգլերէն հրատարակութենէն ետք, յաւելեալ լոյս սփռուեցաւ իր առընչուածութեան վրայ՝ իր անցեալի ժառանգութեան հետ:

Կորքիի փորձառութիւնը, կամ Սփիւռքի ուեւէ հայ արուեստագէտի մը փորձառութիւնը կարելի՞ է առնել որպէս մեկնակէտ, ըսելու համար թէ անոնց արուեստը «հայկական է»: Հակառակ որ ասիկա կրնայ անիմաստ հարց մը թուիլ, սակայն ան դեռ գոյութիւն ունի:

Ուստի, թերեւս շատ կանուխ է օգտագործելը «Սփիւռքի Արդի Հայ Արուեստ» բնութագրումին: Անտարակոյս, կա՛ն հասարակաց զգացումներ ու միտքեր որոնք կը յատկանշեն Սփիւռքի հայ արուեստագէտները, բայց անոնք դեռ յատուկ ուղղութեամբ մը չեն հունաւորուած: Սփիւռքի մէջ, արուեստագէտներուն մեծամասնութիւնը կը հետեւի անձնական բանահիւսութեան մը, ստեղծելով գեղարուեստական անհատական բոյն մը, ուրկէ կը դիտէ աշխարհը: Ամէն պարագայի, Կորքի ամէնէն վաւերականներէն է, քանի իր գեղարուեստական միտքերն ու ներշնչումը, ինչպէս նկատեցինք, ձեւաւորուած են սփիւռքեան կացութեան իր առընչուածութենէն: Այս մարզին մէջ, Կորքիի փորձառութիւնը կը զգենու մեծ իմաստ, որ կրնայ ոչ միայն սփիւռքահայ արուեստագէտ մը հետաքրքրել այլ նաեւ՝ ուեւէ տարագիր արուեստագէտ: Այս մօտեցումը, սակայն, չի ժխտեր իրողութիւնը թէ Կորքիի արուեստը անհերքելիօրէն ամերիկեան «արտադրութիւն» է, ինչպէս ինք իսկ կը գրէ. – «Արուեստը շատ բանաստեղծական տեսիլք մը կամ մեկնաբանութիւն մըն է՝ իր միջավայրով պայմանաւորուած» (21):

Շատ մը Հայերու համար, Կորքի դարձած է մշակութային հերոսը, համամարդկային տարողութեամբ, որուն երկար ատեն կը սպասէին: Կորքիի արուեստն ու անձը կը մարմնաւորեն Հին Երկիրն եւ Սփիւռքի լուռ մղձաւանջներն ու յոյսերը: Ասիկա կը ստեղծէ պարագայ մը, ուր արուեստագէտ մը կ'իւրացուի որպէս խորհրդանշան, այն անձերուն կողմէ՝ որոնք կը խորհին տէրը ըլլալ անոր, երբ իր արուեստը ինքնին կը մնայ անմատչելի անդաստան մը՝ նոյնիսկ անոնց համար, որոնք կը կարծեն անոր ծալքերուն թափանցելու առանձնաշնորհումը ունենալ...

Ա. Պ.

Ծանօթագրութիւն

1.- Willem de Kooning: WHAT ABSTRACT ART MEANS TO ME, *Bulletin of the Museum of Modern Art*, Vol. 18. n° 3, Spring 1951, pp. 4-8. Written for and read during a symposium at the Museum of Modern Art, New York City, February 5, 1951, in connection with the exhibition ABSTRACT PAINTING AND SCULPTURE IN AMERICA.

2.– Արշիլ Կորքիի ցարդ անյայտ նամակներուն համար, ուղղուած իր քրոջը Վարդուշ Մուրատեանի ընտանիքին, տե՛ս անոնց ամէնէն ընդարձակ հրատարակութիւնը. –
Karlen Mooradian: THE MANY WORLDS OF ARSHILE GORKY, *Gilgamesh Press Limited*, Chicago, 1980, pp. 249-327.

3.– Նամակ (1944, Մարտ 20):

4.- Jacob Kainen: MEMORIES OF ARSHILE GORKY, *Arts Magazine*, Vol. 50, n° 7, March 1976, p. 97..

5.- Jim M. Jordan and Robert Goldwater: THE PAINTINGS OF ARSHILE GORKY — A CRITICAL CATALOGUE, *New York University Press*, New York and London, 1982, ills. 144, 156, 157, 158.

6.- Julien Levy: ARSHILE GORKY, *Harry N. Abrams*, New York, 1966, ills. 151, 176.

7.- New Deal-ը այն ծրագիրն է որ Ռուզվէլթի նախագահ ընտրուելէն ետք ի գործ դրուեցաւ՝ լուծումներ բերելու համար Տնտեսական Մեծ Տագնապին:

8.- Public Works of Art Projects (Արուեստի Ծրագիրներու Հասարակաց Աշխատանքներ):

9.- Works Progress Administration's Federal Art Projects (Աշխատանքներու Զարգացման Վարչութեան Արուեստի Դաշնակցային Ծրագիրներ):

10.– Նամակ էկնըս Փիլիփսէն (1955, Դեկտեմբեր 29): Տե՛ս. - Patricia Passloff: THE 30'S. PAINTING IN NEW YORK, exhibition catalogue, *Poindexter Gallery*. New York, 1957.

11.- Erhel K. Schwabacher: ARSHILE GORKY, *Published for the Whitney Museum of American Art by the Macmillan Company*, New York, 1957, p. 84.

12.– Նոյնը, էջ 47:

13.– Նամակ (1945, Յունիս 25) եւ (1946, Յունիս 3):

14.- Schwabacher: p. 93, 109.

15.– Նամակ (1945, Յունիս 25):

16.– Նամակ (1947, Յունուար 6):

17.– Նոյնը:

18.– Նամակ (1947, Հոկտեմբեր 11):

19.- Schwabacher: pp. 26, 54, 64, 125.

20.- Margart Osborne: THE MYSTERY OF ARSHILE GORKY : A PERSONAL ACCOUNT, Art News, Vol. 61, n° 10, February 1963, pp. 42-43, 58-61.

21.– Նամակ (1944, Ապրիլ 2):

ԾԱՐԱՒ

Հոգիս կ'ունկնդրէ մահը
աղջամուղջի:

Ծունկի եկած հեռաւոր հողին վրայ
տանջանքի, հոգիս կ'ըմպէ
վէրքերը մթնշաղին եւ
հողին. եւ անոնց մէջ, ան կը զգայ
անձրեւող լուսաբացը արցունքներուն:

Եւ բոլոր աստղերը խողխողուած
կեանքերու, նման մարող աչքերու,
սրտիս գուբին մէջ այս
իրիկուն կը շիջին յուսալքումէ
եւ սպասումէ:

Եւ ոգին բոլոր մեռածներու այս
գիշեր պիտի սպասէ ցայգին
իմ աչքերովս ու իմ հոգիով,
գուցէ յաջեցնելու համար իրենց ծարաւը
կեանքի՝ լոյսի շող մը պիտի իջնայ
իրենց վրայ բարձրէն:

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻ
(*Թարգմանութիւն՝ Ա. Պ.*)

Լոյս տեսած հետեւեալ հրատարակութեան մէջ. –
Grand Central School of Art Quarterly, New York, November 1926.
Վերահրատարակուած Շուապախըրի մօտ, էջ 21:

ՎԱՐԴԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

«ԴԱՐ ԿՈՐՍՏԵԱՆ»

... Եւ յիշաչար անեցիները ատեցին իրեն: Ափսոսում էին, որ պապի հետ ողջ տոհմն էլ չէին ոչնչացրել: Իրենց շներին «Արշաւիր» անունն էին տալիս: Աշխարհի ամենահարուստ քաղաքի ամենահարուստ բնակիչներն էին, բայց չէին յագենում ոսկու ու արծաթի փայլից: Ով յիսունն ունէր, ձգտում էր հարիւրն ունենալ, ով հարիւրի տէր էր՝ հազարն էր երազում: Մի մասը Կոստանդնուպոլիս էր գնում, մի մասը՝ Թաւրիզ, մի մասը Պաղտատ էր գնում, մի մասը՝ Պուխարա: Ոմանք էլ մինչեւ Հնդկաստան ու Չինաստան էին հասնում: Տանում էին ու բերում, առնում ու վաճառում: Արեւելքից արեւմուտք էին տանում, արեւմուտքից՝ արեւելք, հարաւից հիւսիս էին տանում, հիւսիսից՝ հարաւ: Արեւմուտքն ու արեւելքը Անիում էին հանդուցուել: Անիով էին հակառակ ուղղութիւններով հոսում հնդկական բիւրեղապակին ու չինական ճենապակին, եգիպտական հայելիներն ու յունական արծաթէ թասերը: Ով տեսել էր Անիի շուկան՝ աշխարհըն էր տեսել: Չկար մի անեցի, որ օրուայ մեծ մասը շուկայում չանցկացնէր, չկար մի անեցի, որ չմտածէր էժան գնելու եւ թանկ վաճառելու մասին: Չէ, Անին Հայաստանի սիրտը չէ՛ր: Անին Հայաստանի փո՛րն էր: Անիի վերելքը՝ Հայաստանի կործանումն էր: Երիցս անիծուէր այն օրը, երբ Աշոտ արքան կուրացաւ Անիի վաճառական փայլով եւ այնտեղ տեղափոխեց իր թագաւորական պալատը: Անեցիները Աշոտ արքային «Ողորմած» յորջորջեցին, իսկ արքան մոռանալով երկիրը, ամէն ինչ Անիին տուեց: Հայաստանը Անի դարձաւ, Անին Հայաստան չդարձաւ: Պարսպապատեցին Անին անմատչելի ամրութիւններով: Երկիրը մնաց Անիի պարիսպներից այն կողմ եւ մոռացութեան տրուեց: Որքան վառ շողաց Անին, այնքան խամրեց երկիրը: Ամենավառվռուն երիտասարդներն անգամ իրենց օրը շուկայում էին մթնեցնում, ռազմական փառք երազելու փոխարէն, առեւտուր նախընտրում: Իրենց երիտասարդ օրերը առեւտրական ճանապարհներին եւ իջեւանատներում էին մաշում, մէկ աւելի արծաթադրամի համար գլուխ խոնարհում եւ շողոքորթում: Ողջ կեանքը արծաթ ու ոսկի էին դիզում եւ ծերութեան օրերին մի եկեղեցի կառուցում՝ բարի անուն թողնելու եւ իրենց յիշատակը յաւերժացնելու համար: Կեանքի լաւագոյն կէսը արծաթ ու ոսկի էին դիզում, որ օր ծերութեան թողնէին վաճառականի յոգնատանջ ու վտանգաւոր գործը եւ վաշխառութեամբ զբաղուէին: Օրը երկու անգամ եկեղեցի էին գնում, մուրացիկներին ողորմութիւն տալիս եւ կարծում, թէ ազգի առաջ կատարել են իրենց պարտքը: Անգամ ուրախ էին, որ Անին շուտով անցնելու էր հոռոմների ձեռքը, մտածում էին կեանքն աւելի խաղաղ կը դառնայ, առեւտուրը՝ ապահով: Հոռոմոց վարձկանները երկիրը կը պաշտպանեն հարաւային նուաճողներից, իսկ իրենք կ՚առնեն ու կը ծախեն: Դեռ մի բան էլ կ՚ազատուեն կայսրութեան սահմաններում առեւտրի համար հարկ վճարելուց: Կարծում էին, կարելի է կորցընել հայրենիքը, բայց պահել դիզած հարստութիւնը, կարծում էին անհայրենիք էլ նախկին յարգանքն ու պատիւը կ՚ունենան:

*

... «Ճիշդ էիր, Գրիգոր Պահլաւունի, տասնիր տարի կռիւ տուեցի արտասանած վերջին բառերի դէմ, բայց մահուան մահճում հասկացայ, որ ճիշդ էիր, — մտածում էր—: Բայց եթէ բոլորն էլ ինձ պէս ինքնահաստատմամբ ժխտէին ազգը, երկիրը չէր կործանուի: Դու ազգը ողբալով փախար, ես այն նզովելով կռուեցի: Ո՞վ աւելին տուեց, ո՞վ աւելին տարաւ: Թէ անգամ ժխտեցի էլ ազգը, անզօր եղայ ազատուել նրա «կապանքներից» ու աւելի ցաւաքար սիրեցի: Թէ սկզբում որդիական սիրով էի սիրում, յետոյ որպէս հայր սիրեցի»:

Այն ժամանակ, երբ Աբու-լ-Ասուարի զօրքերը արեւելքից, Միքայէլ Իասիտեսի կայսերական բանակը արեւմուտքից մօտենում էին Անիին, ոչ միայն իր, այլեւ երկիրը պաշտպանելու ելած Հայոց բանակի՝ բովանդակ քսանհինգ հազարի շուրթներին էլ նզովք էր: Ինչպէ՞ս չանիծէին, երբ կածիլ էին յուսահատութեան ծովում, երբ երկրի տէրը՝ Գագիկ արքան, տատանւում էր բանակի եւ Անիում նստած «հեռատես ու շրջահայեաց իմաստունների» միջեւ: Մտածում էր՝ կռուի՞, թէ՞ նրանց խորհրդով Անին յանձնի խաղաղութեամբ: Նզովում էին ազգը, որովհետեւ նրանց ձայնն աւելի հզօր էր հնչում, քան իրենցը: «Միայն Անին յանձնելով կարող ենք խափանել հոռոմների եւ անհաւատների դաշինքը,- ասում էին նրանք-: Եթէ հոռոմները ներսաճեն մեզ՝ միայն գահը կը կորցնենք, իսկ թէ անհաւատները տիրեցին՝ ոչ միայն գահը, այլեւ մեր լեզուն, հաւատը, տունն ու հարստութիւնը կը կորցնենք»:

Կռուի ու արեան ծարաւ, ծառացած աշխարհի դէմ, անհնազանդ ու անդրդըւելի, օտար սեփական հողում, բայց տիրոջ իրաւունքով կանգնած էին Անիի պարիսպների տակ եւ արքային բացի ոչ ոք չէր յանդգնում երեւալ աչքներին, յորդորէր կամ պախարակէր ըմբոստութեան համար, երբ յանկարծ վրայ հասաւ ուրախալի լուրը՝ «Ամբերդից դուրս է եկել եւ բանակ է շտապում Վահրամ Պահլաւունին»: Անասելի աղմուկ - աղաղակ բարձրացաւ, զինուոր թէ հրամանատար հաւասարապէս հրճւում էին, որովհետեւ դեռ կար մէկը, որին հաւատում էին, դեռ կար մէկը, որը հաւատում էր Հայոց բանակի զինական ուժին: Աստուած գիտէ, որտեղից գինու տակառներ քարշ տուին բանակատեղի եւ ողջ գիշեր հըրճուալից ճիչերը չլռեցին վրաններում, ներս թափանցեցին Անիի անառիկ պարիսպներից եւ խռովեցին յարգարժան քաղաքացիների քունը: Մինչեւ լուսաբաց խմեցին, թմբուկ զարկեցին եւ ռազմի երգեր երգեցին: Արքան անգամ չյանդըգնեց երեւալ կամ մերձաւորներից մէկին ուղարկել, իմանալու յանկարծահաս ցնծութեան պատճառը: Եւ թէեւ առաւօտեան պարզուեց, որ Վահրամ Պահլաւունին հիւրընկալուել է արքայական պալատում, սակայն ցնծութիւնը չմարեց, որովհետեւ դէթ մէկը չէր կասկածում, որ ծերունի սպարապետի ժամանումը անխուսափելիօրէն ճակատամարտ է խոստանում, հպատակութեան կոչի համար չէր ելնի անկողնուց, չէր երեւայ իր զինուորների աչքին: Իրենք Վահրամ Պահլաւունուն էին հաւատում, Վահրամ Պահլաւունին՝ իրենց: Առանց այդ փոխադարձ հաւատի երկու անգամ էլ չէին ջարդի հոռոմոց հզօր բանակը: «Յետոյ ի՞նչ, – կ՚ասէր Գրիգոր Բջնեցին,» միեւնոյն է՝ դաւաճանները Անին հոռոմներին են յանձնելու, ձեր թափած արիւնով միայն նրանց դաւաճանութեան արժէքն էք բարձրացնելու»: Բայց մի՞թէ զուր էր իրենց թափած արիւնը, մի՞թէ իրենց փառահեղ յաղթանակները ազգի գիտակցութեան մէջ անմահ չէին պահելու կորսուած հայրենիքի յիշատակը, չէ որ կորստից բացի պէտք է հաւատի ու յոյսի մի շող թողնէին իրենցից յետոյ, որ չմարէր ազգի յիշողութիւնը: Մի՞թէ կորստեան ցաւն ընդունակ է սերունդների յիշողութիւնից անմնացորդ ջնջել այն փառահեղ յաղթանակների բերկրանքը, ցնծութեան այն պահը, երբ ծերունի սպարապետը ոտից գլուխ զինավառ ելաւ Հայոց բանակի առաջ եւ պատասխան ողջոյնի փոխարէն՝ «Յաղթանա՛կ կամ մահ» գոչեց: Մի՞թէ ամենամեծ յաղթանակը չէր դաւաճանների ու թերահաւատների դէմ, մի՞թէ ազգի գոյութեան իրաւունքի եւ յարատեւման ամենամեծ վկայութիւնը չէր: Չէ որ կարողացան կոտրել յուսահատութեան ալիքը եւ ազգն իրենց ետեւից տանել: Դաւաճաններն անգամ, զգացին ազգի հոգում բոցավառուած հաւատի ուժը եւ սարսափեցին սեփական թուլամորթութիւնից: Իսկ երբ արքան էլ միացաւ Հայոց բանակին, ամենավերջին դաւաճաններն անգամ, թէեւ առերես, բայց «Յաղթանա՛կ կամ մահ» գոչեցին: Իրենց վառած կրակը լուսաւորեց ազգի մթագնող գիտակցութիւնը, հալեցրեց յուսահատութեան սառոյցը, լափեց անձնապաշտութեան ստայնների անթափանց խաւարը: Կորստեան հետ հաշտուածները հաւատի հրակարմիր շողերի մէջ տեսան փախստականի իրենց ամօթալի պատկերը եւ խայտառակութեամբ լըցուեցին: Հայրը ամօթահար եղաւ որդուց, որդին՝ հօրից, եղբայրը՝ եղբօրից, հարեւանը՝ հարեւանից, ով էլ բոլորովին միայնակ էր՝ սեփական ստուերից: Ամենակծծի անեցիներն անգամ բացեցին ամբարները եւ ողջ բարիքը սեփական սայլերով բանակ ճամբեցին:

«Ով մեծն իշխան Գրիգոր Բջնեցի, – մտածում էր մահուան մահճում, – պոռնիկներն անգամ, որ չբեղնաւորուելու հազար ու մի եղանակ գիտէին, ճակատամարտից առաջ թողին իրենց փափուկ անկողինները եւ բանակատեղի եկան, պառկեցին ամենաքաջարի զինուորների հետ եւ ողջ գիշեր երկնքից արու զաւակ աղերսեցին: Վեստ Սարգիսն անգամ զրահաւորուեց եւ ի ցոյց իր թշնամիների, պտոյտ գործեց Անիի պարիսպների շուրջ: Արքան պատառ-պատառ արեց Միքայէլ Իասիտեսի Անին յանձնելու պահանջագիրը եւ հոռոմոց դեսպանի երեսին նետեց: Տէր Պետրոսը կրկին արտասուախառն աչքերով օրհնեց Հայոց բանակին: Իսկ դու, ով մեծն ռազմիկ եւ իմաստասէր, անգամ դուրս չելար ամրոցիդ: Գոնէ կը տեսնէիր կործանումից առաջ մեր վերջին այրման բոցեղէն կրակը, որի անմար լոյսը կորստի հետ անբաժան աւանդեցինք սերունդներին: Ցանկայար մինչեւ վերջ այրուել, որպէսզի ողջ մնայիր եւ տեսնէիր «մարգարէութեանդ» իրականացումը, ծեր ոսկորներդ ջերմացընէիր յաղթանակած վրէժխնդրութեան դաղձ կրակով»:

Մի՞թէ կարեւոր էր, որ դաւաճանները շուտով կրկին հանելու էին դիմակները եւ շարունակելու իրենց սեւ գործը, կարեւորն այն էր, որ սարսափից դիմակ հագան միւսներից չզատուելու համար, այն, որ կորստից առաջ մէկ անգամ էլ իրենք ազգին հաւատացին, ազգը՝ իրենց, ոչ միայն իրենք, այլեւ ողջ ազգը հաստատեց ինքն իրեն:

«Մի՞թէ մխիթարանք եմ փնտռում, մի՞թէ փորձում եմ մեղմել կորստեան անբուժելի ցաւը, – յանկարծ զալարւում էր մահուան մահճում, – չէ՞ որ ողջ կեանքս պայքար էր կործանման դէմ, չէ՞ որ հաւատում էի փրկութեանը ... Մի՞թէ ճիշդ էին Սենեքերիմ Արծրունին եւ Գրիգոր Պահլաւունին, չէ՞ որ նրանք էլ էին սիրում երկիրը, պակաս հայրենասէր չէին, միայն թէ չէին հաւատում փրկութեանը: Մի՞թէ պակաս իմաստուն էի, համոզուելու համար պէտք է ապրէի ու զգայի կործանումը: Չէ՞ որ կործանումը հաւասարեցրեց բոլորիս՝ գալիքի առաջ բոլորս էլ կորստեան զաւակներ ենք»: ...

«ՄԱՆԵԱՑ ԱՅՐԳ»

Իսկ ինքը հին է ինչպէս Հայաստան աշխարհը, երակներով հոսում է Հայկի արիւնը, ամէն օր լուսաբացին ծնւում է Վահագնի հետ, երկնակամարը չափում խաժագանգուր հսկայի ոտնահետքերով, յագենում նրա հրակարմիր ցասմամբ ու սիրով: Մինչեւ մազերի ծայրը ներծըծուած է անցեալով, արմատ է ու չունի սաղարթ, ամբողջովին անցեալի մէջ է եւ ներկան ու գալիքն էլ է եղածով չափում: Չի տեսնում նորը, չի խանդավառւում նորով: Լոկ բունէ ու արմատ, ի՞նչը պէտք է տանի քամին, ի՞նչը պէտք է խանձի կըրակը: Արքան հազար կացնաւոր պէտք է ուղարկի, որ կտրեն հազարամեայ բունը, չորացնեն ընդերք հասած արմատները: Ինչո՞ւ է արքան յապաղում, ինչո՞ւ չի ուղարկում իր կտրիճներին, որ ձերբակալեն եւ ուժով ստիպեն խաչը երկըրպագել, ինչպէս տասներեք տարի առաջ, Երեզում, Անահիտի բագինի առաջ արքայազան Անակի որդուն փորձեց... հարկադրել դիցուհուն յարգանքի տուրք մատուցել: Թէ ուղարկէր դահիճներին, կը տեսնէր ու կը հասկանար, որ յուսահատութեան հասած ամէն ոք կարող է կրկնել խաչեալի «հրաշքը»: Մի՞թէ մահն ու զրկանքը հրաշքն են, մի՞թէ Ադամին նախորդած սերունդներն անմահ են եղել, որ զմայլուեցին մէկ խաչեալի մահով: Մահկանացուն միշտ էլ աստուածների անմահութեամբ է հիացել, ինչպէս պատահեց, որ մահը երանելի դարձաւ: Բայց խօսքի ճեռնածուները դրա պատասխանն էլ վաղօրօք գիտեն, իբր մեռաւ, բայց մահով անմահութիւն վաստակեց, իբր միւսների առաջ էլ բաց են անմահութեան դարպասները, միայն նախապէս պէտք է հաշտուել մահկանացուի էութեան հետ, տառապանքի մէջ ապրել ու շունչները փչել խաչեալի գովքն անելով, որ ի վարձահատոյց չապրած կեանքի, երկնքում տեղ վաստակեն ուսուցչի կողքին: Ո՞վ էր մեղաւոր, ինչպէ՞ս պատահեց, որ հռոմայեցի զինուորի ու հրեայ ծեր հիւսնի երիտասարդ կնոջ պատահական հանդիպումից, գողունի ու արգելուած սիրուց աշխարհ եկած ապօրինածընի հաւատը բռնեց աշխարհը, մահապատժի վտանգի ներքոյ իսկ թափանցեց բոլոր քաղաքներն ու գիւղերը, իջաւ ամենախոր ձորերը եւ ելաւ ամենաբարձր լեռները: Ո՞ւմ մեղքն էր, մի՞թէ իրենց՝ քրմերի ու առաջնորդների, նախարարների ու արքաների, մի՞թէ իսկապէս հիւանդ էին, որ հոգիներում տեղ գտնուեց ամօքում ու փրկութիւն խոստացող հաւատին: Մի՞թէ նրանց քարոզիչներն աւելի ճարտար են խօսքի մէջ, քան իրենց գուսաններն ու խաղասացները, մի՞թէ խաչեալի վարքի վերաբերեալ նրանց յօրինուածքները աւելի հրաշապատում են, քան իրենց պատմութիւնները Հայկի ու Վահագնի մասին: Մի՞թէ իրենց հաւատի ընձեռած ազատութիւնն աւելի նախընտրելի չէ, քան նրանց ամէն ինչ արգելող վարդապետութիւնը: Ասում են՝ «Չի կարելի այս օրը ուտել, չի կարելի այսինչ օրերին քնել կանանց հետ, չի կարելի ողբալ հարազատի մահը, չի կարելի ամբան շողին անգամ կիսամերկ զբօսնել, չի կարելի երկրպագել նախնիներին, չի կարելի մեր հաւատը չներբողող գրքեր կարդալ, չի կարելի մտածել, քանի որ ձեր փոխարէն արդէն մեր մարգարէն եւ նրա առաքեալները ամէն ինչ նախատեսել են գալիք դարերի համար, ընդհուպ մինչեւ աշխարհի վերջը»: Իբր ամէն ինչ արդէն չափուած է ձեւուած, մնում է հաւատալ կուրօրէն եւ որքան անիմաստ ու անքննող լինի հաւատը, այնքան մեծ կը լինի յետմահու վարձատրութիւնը: Չեն սիրում երկմտանքը, սարսափում են կասկածից, կորցնում են գլուխները, երբ ամբոխից մէկն անմեղօրէն որեւէ հարց է ուղղում իրենց: Իսկ նախկինում իմաստակները աշխարհի տարբեր ծայրերից գալիս նոյն յարկի տակ էին հաւաքւում, որ իւրաքանչիւրն իրենը ասէր եւ բանավիճելով բացայայտէին ճշմարտութիւնը: Իսկ հիմա իբր ճշմարտութիւնը բացայայտուել է յաւիտենական ժամանակների համար, իբր այսուհետեւ իրենց գտած ճշմարտութիւնն է չափում ժամանակը եւ ոչ թէ ժամանակը՝ ճշմարտութիւնը: Կեանքը պէտք է ենթարկուի, աշխարհն ու մարդիկ յարմարուեն բոլոր խաչեալի քարոզների՝ մի քանի վտարանդի հրեաների ձեւակերպած վարդապետութեան կաղապարին: Վարդապետութիւն, որ անցեալի մերժմամբ է աշխարհ եկել, հաւատ, որ նախորդ հաւատամքների ժխտմամբ է չափւում, սէր, որ նախորդների եւ այլոց հանդէպ ատելութեամբ է արժէքաւորւում: Թէ երկրպագում ես խաչը, թէ մեզ հետ ես՝ կործանիր նախնիներիդ հաւատը, այրիր անցեալդ ու պատմութիւնդ, հրաժարուիր պապերիցդ ու հօրիցդ: Դու նոր հաւատին պէտք ես մերկ ու անազգ, որբ ու մենաւոր, որովհետեւ այսուհետեւ այն է քո հայրն ու տունը, ազգն ու հայրենիքը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3

MARDI
3 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.918 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.918

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

ՍՓԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ-ԻՆ

ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐԸ ԿԱՌՉԱԾ ԿԸ ՄՆԱՆ ՀԱՅԿ. ԳԻՒՂԻՆ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՅԱՅՏՆԷ ՌԵԿԸՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԵՐԱԾ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Երկուշաբթի օրուան գլխաւոր լուրը կը վերաբերէր սպառնալիքներուն զորս ստացած կ'ըլլայ Հայաստանի ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ-ն, ըստ Երեւանի ռուսերէն լոյս տեսնող «Կոմունիստ» օրաթերթին: Անծանօթ թղթակից մը, որու ձեռագիր - նամակն ալ հրատարակուած է թերթին Չորեք - շաբթի օրուան (Դեկտեմբեր 28) թիւին մէջ, կը սպառնայ Սթինկըր հրթիռներով ահաբեկչութեան դիմել, եթէ 24 ժամէն ազատ չարձակուին Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալուած անդամները եւ քաղաքական բոլոր բանտարկեալները: Նամակը կը շեշտէ (եղեր) — «Ձեզի պիտի չըսենք թէ ո՞ւր եւ ե՞րբ, բայց զինուած ենք Սթինճըր հրթիռներով, զորս մեզի տուին մեր բարեկամները»: Անշուշտ երկու վարկած կայ: Առաջինը այն է որ իսկապէս կան մարդիկ, որոնք նման սպառնալիքներ կ'ընեն եւ այդ պարագային կը մնայ մեզի համոզուիլ թէ անպատասխանատու վտանգաւոր շարժումներ կան Հայաստան: Միւսը, որ, անշուշտ, բոլորին մտքէն կ'անցնի, այն է որ շինծու է եւ ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ն ինք կրնայ այդպիսի «նպաստաւոր» նամակ մը մէջտեղ դնել, քիչ մը աւելի ուժ տալու համար զսպումի իր քաղաքականութեան եւ կանխաւ «արդարացումներ» գտնելու իր կատարելիք ձերբակալութիւններուն համար: Հարկ է ըսել որ նման մեթոտներ, խորհրդային քաղաքական ոստիկանութեան ալ մենաշնորհը չեն, բայց, մենք պիտի նախընտրէինք որ բան մը փոխուած ըլլար: Կը թուի որ չէ փոխուած: Կը բաւէ, դժբախտաբար, կարդալ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի վերջին թիւերու մէջ լոյս տեսած երկարապատում (ընդհանրապէս անստորագիր, ինչ որ Կեդր. Կոմիտէի ստորագրութիւնն է) յօդուածները, ուր ոչ միայն Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներ, այլեւ ծանօթ, աչքառու մտաւորականներ, որոնք ի դէպ, ոչ «ծայրայեղներ» են, ոչ ալ «արկածախնդիրներ» ի՛նչ զրպարտութիւններու թիրախ են: Այս ցաւոտ եւ ընդվզեցուցիչ երեւոյթին պիտի անդրադառնանք առանձին, քանի որ դեռ նոր սկսի նման վրդովեցուցիչ արշաւ մը, որ հին - հին յիշատակներու ծնունդ կուտայ: Բայց, այս մասին՝ յետագային:

Այս «սպառնալիքին» մասին Ռաֆայէլ Բարայեան Կիրակի օր հեռաձայնային խօսակցութեան մը ընթացքին, ըսած է թէ այդ հրատարակութիւնը («Կոմունիստ» թերթին) Երեւանի մէջ կը նկատուի որպէս շինծու ձեռնարկ մը որու նպատակն է վարկաբեկել Ղարաբաղ Կոմիտէն: Այդ նամակին պատճէնին քովն ալ երկար յօդուած մը լոյս տեսած է կ'ըսէ «Հերըլտ Թրիպիւն», ուրիշ շարժումի երկու պարագլուխներու դէմ: Ռաֆայէլ Բարայեան կը շեշտէ որ ամէն մարդ գիտէ թէ Ղարաբաղ Կոմիտէն բիրտ ուժի դէմ է եւ երբ կ'ըսուի թէ զէնք գտնուած է Հայաստան՝ «սուտ է»: Ամերիկեան օրաթերթը կ'ըսէ նաեւ ընկերացող յօդուածի մը մէջ Աշոտ Մանուչարեան կը մեղադրուի որպէս մէկը որ կոչ կ'ընէ «երկրորդ Աֆղանիստան»ի մը համար Հայաստանի մէջ:

***

Կորպաչով ամանորեան մաղթանքներու փոխանակութեան ընթացքին Ռեկընի հետ, շնորհակալութիւն յայտնեց Միացեալ - Նահանգներու բերած օժանդակութեան համար Հայաստանի: Իր ժողովուրդին ուղղուած ամանորեան ուղերձին մէջ, Կորպաչով չէ ծածկած թէ բարեփոխման իր ծրագիրը կարծածէն աւելի դանդաղ կ'ընթանայ եւ թէ ժողովուրդը պէտք չէ սպասէ որ երկինքէն մանանայ իյնայ:

Արդէն, Թաս-ի համաձայն ալ որոշ ապրանքներու (ձկնկիթ եւայլն) արտածումը անհատներու կողմէ կ'արգիլուի Փետր. 1-էն եւ տուգանք ալ կը դրուի կարգ մը ապրանքներու վրայ, ներածումի պարագային:

***

«Ֆիկարօ» Շաբաթ օր յօդուած մը հրատարակած էր, ուր կ'անդրադառնար մանաւանդ թիւերու բանավէճերուն: Ծանօթ է, որ պաշտօնական 55 հազար մեռեալը 25 հազարի իջած էր, մինչ ամէնէն տրամաբանականը կը նկատուի, ըստ այլ աղբիւրներու, 100-էն 150 հազար: Հաւանաբար շատ կարելի չըլլայ ստոյգ թիւ մը ունենալ, մանաւանդ, երբ նկատի առնենք թէ Ազրբէջանէն ալ հազարաւոր գաղթականներ կային: Նոյն թղթակցութեան համաձայն, տեղւոյն վրայ շփոթութիւն կը տիրէ եւ թէ ուտեստեղէնը տեղը չի հասնիր: Մոսկուայի Պոլիտպիւրօն որ նիստ գումարած էր Չորեքշաբթի օր խիստ կերպով ամբաստանած է «Հայաստանի Ելմտական նախարարութիւնը իր անմիտ դիրքին համար: Խորհրդակցական Կեդրոնական Կոմիտէն որ, գիւղերու պարենաւորման պարտականութիւնն ունէր, չէ կատարած իրեն վստահուած պաշտօնը»: Դեռ կը դատապարտուի նաեւ. - «նախարարութեան անպատասխանատու մօտեցումը, ինչ կը վերաբերի շինութեանց կրած վնասներու գնահատման վերաշինութեան համար»: Քաղաքական Բիւրօն նաեւ հաշուած է նիւթական վնասները, որոնք կը հասնին 8.5 միլիառ ռուբլիի (83 միլիառ ֆրանք): Յօդուածին կ'ընկերանար ճապոնական նախկին ախոյեան Անատոլի Գարբովի նկարը Երեւանի հիւանդանոցը այցելած եւ մանուկներու խաղալիք տուած ատեն:

Մոնտ Ուրբաթ եւ մանաւանդ Շաբաթ աւելի երկար եւ չահեկան թղթակցութիւն մը լոյս ընծայած էր: Առաջին գրութեան մէջ, կ'անդրադառնար Վարդգէս Արծրունիի, փոխ-վարչապետ, կարգ մը յայտարարութեանց մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին: Ի մէջ այլոց, ողջունած է Սախարովի կատարած դերը: Ըսած է թէ հետը տեսնուած է եւ թէ իրենց խօսակցութիւնը կեդրոնացած է երկրաշարժին հետեւանքներուն վրայ: Ներքին Նախարար Յուսիկ Յարութիւնեան ալ ըսած է որ ներկայիս տասը հոգի բանտն են 30 օրուան պատիժներով, «հանրային կարգը խանգարած ըլլալու յանցանքով»:

Շաբաթ օրուան թղթակցութիւնը այլապէս չահեկան էր: Թերթին աշխատակիցը գիւղէ գիւղ գացած էր եւ անդրադարձած թէ որքա՛ն հայ գիւղացիները կառչած կը մնան իրենց հողին: Թղթակցութիւնը խորագրուած է «La ténacité des villageois arméniens»: Անոր մը Պրեսոն Լեռնապատ է, կը պատմէ թէ ինչպէս տեղւոյն սովխոզի տնօրէնը կը վարէ բաշխումի կարգադրութիւնը: Բնակիչներու ցանկն ունի եւ կը հրահանգէ որ փողոցը չըրաժնուի ինչ որ կը հասնի, որովհետեւ ճարպիկները առաւելագոյնը կ'առնեն եւ ամէնէն կարիքաւորները բան չեն ունենար: 101 հոգի մեռած է հոս, կ'ըսէ թղթակիցը, որոնց մէջ դպրոցին 28 աշակերտները: 230 վիրաւոր կայ: Ուտելիքի հարց չկայ, կը պակսի ձէթ, շաքար, սուրճ: Յետոյ, լրագրողը ուրիշ գիւղերու մասին կը խօսի: Բազում, ուր հիւանդապահուհին կը պատմէ թէ ինչպէս սկսած է ամէն բան, եւ դեռ՝ Գոգարան եւ ուրիշ գիւղեր:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ըստ «Պրաւդա»ի (Յունուար 2), մինչ Հայեր կը փորձէին ցոյց մը ընել ի նպաստ Ղարաբաղ Կոմիտէի, ռուս զինուոր մը, որ 10 մանուկ ազատած էր Սպիտակի աւերակներէն, սպաննուած է, տասը ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Այս ամբողջը ցոյց կուտայ թէ ի՛նչ վտանգաւոր մթնոլորտ մը կը տիրէ Հայաստան, ուր դրդութիւնները անխուսափելի են եւ լի ծանր հետեւանքներով:

× Երեւանէն ստացած մեր լուրերուն համաձայն, Դիլիջանի շէնքերն ալ բաւական վնասներ կրած ըլլալով, նկատուած է որ անբնակելի են, ինչպէս նաեւ Իջեւան: Որոշուած է ուրեմն երկու քաղաքներու բնակչութիւնը Ռուսաստան կամ Ուկրանիա փոխադրել: Մոլտաւիա ստանձնած է Դիլիջանի վերաշինութիւնը:

× Ֆրանսացի մասնագէտներու համաձայն նոր երկրաշարժ մը, նոյն ուժգնութեամբ կրնայ կրկին ցնցել Հայաստանը: Ժան-Քլօտ Պուսքէ եւ Հերվէ Ֆիլիփ կը յայտնեն թէ օրական 200 ցնցում արձանագրուած է մինչեւ 3,5 Ռիխթէրի աստիճանաչափով: Երկու գիտնականները մաս կը կազմեն Սթրազպուրկի երկրագունդի բնագիտութեան հիմնարկին, որոնք Հայաստան գացին Դեկ. 17-ին:

× Իրլանտական «Իվնինկ Հերըլտ»էն (Դեկ. 14) կը տեղեկանանք, թէ հինգ տարի է Տապլին հաստատուած նպարեղէնի մեծ առեւտրական ու հրատարակիչ Օհան Երկայնհարսեան իր ձեռնարկութեան բոլոր միջոցները ներդրած է Հայաստանի օգնութիւն յուցաբերելու համար: Հայ առեւտրականը իրլանտական Կարմիր Խաչի ու կառավարութեան հետ համատեղ հանրային դրամահաւաքի մը ձեռնարկած է իր բացած «Հայաստանի օգնութիւն» հիմնադրամի միջոցաւ: Ցարդ իր ջանքերով մեծ քանակով դեղօրայք, բժշկական գործիքներ ու դրամ ղրկուած է Հայաստան:

× Ֆիկարօ - Սոֆրէս հարցախոյզի արդիւնքներուն մէջ 1988-ի մեծագոյն դէպքը նկատուած էր Հայաստանի երկրաշարժը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29)

1989-Ի ՇԵՄԻՆ

1988-ը վերջացաւ: Ճիշդ Կոմիտասի յայտնի երգի բառերը պիտի կարենամ բնութագրել այդ վերջին պահը. «գարուն ա, ձիւն ա արել» այս բառերը արտասանելով իմ մտապատկերի առաջ եւ միշտ յառնած է գոյներու երփներանգի մէջ տօնախմբուող այգի մը, որու ծաղկաբոյլերուն յանկարծ ձիւն է իջած եւ ձիւնի սառ ճերմակը սպաննած է վարդագոյնն ու ծիրանին, բաժակներու թաւշեայ կանաչը ու առէջքներու դողդողացող դեղինը: Եւ նոյն ողբերգական պատկերի ապրումն ունիմ այժմ, 1988-ի վերջապահին, երբ մեր աչքերու առջեւ հայ ժողովուրդի նորօրեայ ծաղկափթթող ածուի վրայ անսպասելի խուժեց բնութեան ամենադաժան արհաւիրքը, իր սառն, անտարբեր անգթութեամբ կործանարար բեկորներու տակ թաղելով տասնեակ հազարաւոր կեանքեր՝ տքնաջան, աշխատաւորներու եւ բիւրաւոր մատղաշ բողբոջներու:

Ինչպէս բոլոր նախորդ տարիները, անցնողն ալ մենք սկսանք միմիանց լաւագոյն բարեմաղթութիւններ յղելով: Եւ 88-ը կ'ըսես ,եկաւ որպէս ամենախոստմնալիցը, բոլոր այդ նախորդներու շարքէն նկատելիօրէն աչքի իյնալով: Նշանաւորուեցաւ եւ անցաւ խորհրդային - ամերիկեան բարձր աստիճանի հանդիպումներու յարուցած յոյսի եւ սպասումներու մթնոլորտին մէջ, ներկայ աշխարհի կործանանար միջուկային արհաւիրքներու առջեւ կքած մարդկութիւնը կարծես փորձեց շտկել իր մէջքը, խոր շունչ քաշել, անվարան ծափահարելով Մ. Կորբաչովի նախաձեռնութիւններն եւ Ռ. Ռեկընի՝ փոխադարձ հասկացողութեան եւ ըմբռնումի ձգտումները: Ու եթէ աղէտը աւերեց Հայաստան աշխարհի հիւսիսը, բայց մենք մինակ չմնացինք, հիմնականին մէջ պարտական ենք երկու գործօնի: ռուս ժողովուրդի, Խորհրդային Միութեան միւս ժողովուրդներու հետ մեր անխախտելի բարեկամութեան, որ բազմիցս ի յայտ է եկած, այս անգամ մարդկային կարեկցող եւ օգնութեան հասնող ձեռք ու սիրտ, միտք ու կարողութիւն, թեքնիք, սննդամթերք, դեղօրեաք, անհրաժեշտ պիտոյքներ հասցնող գերհզօր օդային տորմիղի, երկաթուղային անվերջանալի գնացքակազմերու, բոլոր մայրուղիները գրաւած կառքերու շարասիւններու տեսքով: Պարտական ենք նաեւ յիշածս նոր միջազգային մթնոլորտին, խորհրդային ղեկավարութեան նոր քաղաքականութեան, որով մեր երկիրը օր աւուր, աւելի ու առաւել կը շահի աշխարհի վստահութիւնը, յարգանքը, բարի կամեցողութիւնը:

Պատմութեան մէջ առաջին անգամ, թերեւս, հողագունտի բոլոր մարդիկ այս ծանր դժբախտութեան առիթով ունեցան նոյն մարդկային ընտանիքին պատկանելու զգացումը եւ գիտակցութեան երջանկութիւնը: Գրեթէ 150 Պետութիւններ եւ բազմաթիւ մեծ ու փոքր ժողովուրդներ իրենց անվերջանալի օգնութիւնը ուղարկելով Հայաստանի օգակայանները, կ'ըսես առաջին անգամ զօղուեցան կեանքը պահպանելու եւ ապրելու ձգտումի բուռն միասնութեան մէջ:

Աւելին պիտի շեշտեմ: 20-րդ դարը յայտնի դարձած է իրականութեան մէջ մեքենականութեան, իսկ աւելի վերջերս՝ ռոպոյականութեան տիրապետութեամբ մարդոց մէջ, կ'ըսես կ'իշխէ չոր հաշիւը, սեփական շահու, մրցակցութեան

(Շար.ը Դ. էջ)

ԲՆԱՇԽԱՐՀԻԿ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

(ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ)

Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան տարածքը կ'ընդգրկէ Վասպուրական նահանգին Նախճաւան եւ Գողթն գաւառները, Սիւնիքի Երնջակ, Ճահուկ եւ մասամբ Կովսական գաւառները, Այրարատ նահանգին Շարուր գաւառը։ Մեծ Հայքի կեդրոնական շրջաններէն մէկը ըլլալով Նախիջեւանի մարզը նշանակելի դեր խաղացած է հայ ժողովուրդին պատմութեան մէջ։ Հոն էր որ Դ. դարու սկիզբին տարածուեցաւ քրիստոնէութիւնը։ Հոն, Գողթնի մէջ բացուեցան նորաստեղծ հայկական գիրերը սորվեցնող առաջին դպրոցները։ Մարզի քաղաքներէն ուշագրաւ էր Նախիջեւանը որ «բազմամարդ էր ու հոյակերտ, ունէր մինչեւ 30 հազար շինութիւն»։ Հայաբնակ, պատմական ու մշակութային աւանդներով հարուստ այդ շրջանը Հայաստանի պետականութեան կորուստէն ետք արաբներու տիրապետութեան տակ, ապա՝ անցաւ Թրքական ցեղերու ձեռքը, իսկ մինչեւ Ռուսաստանին միացումը, կը գտնուէր Պարսկաստանի տիրապետութեան տակ։

Հայաստան դարեր շարունակ կռուախնձոր դարձած էր Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի միջեւ։ Ասպատակութիւններէն հայ բնակչութեան թիւը կը նուազէր, քանի որ պատերազմներու ընթացքին մեռնողներէ զատ, յաջորդող սովն ու համաճարակները բազմաթիւ զոհեր կը խլէին։ Իսկ նուաճողները հարիւր հազարաւորներ – յատկապէս կիներ ու մանուկներ – կը գերեվարէին։ Ինչպէս կը յիշատակէ Ի. Շոփէն «աղէտալի աւերումութիւնները որոնք գրեթէ տեւականօրէն կը ծուատէին անոնց (Հայերու) դժբախտ հայրենիքը, պէտք է այստեղի հնաբնակներուն մեծ մասը գաղթի մղէին»։ Ու հայկական բնակավայրեր ստեղծուեցան Նոր Նախիջեւանի, Հիւսիսային Կովկասի, Ղրիմի մէջ եւ այլուր։ Տեւական պատերազմներն ու արշաւանքները յանգեցուցին Նախիջեւանի հայ ազգաբնակչութեան զգալի կորուստներու։ Այսպէս, ԺԶ. դարու վերջաւորութեան եւ ԺԷ. դարու սկիզբին Թուրք – պարսկական պատերազմներու թատերաբեմ ալ դառնալով գրեթէ ամբողջովին ամայացած էր։ Միայն 1604–ին Շահ Աբաս գլխաւորաբար Արարատեան դաշտավայրէն եւ Նախիջեւանէն Պարսկաստան քշած էր աւելի քան 60 հազար Հայ։

ԺԷ. դարու Բ. կէսին եւ ԺԸ. դարու սկիզբին Ռուսաստանի սահմանները հասան Կովկաս։ Պարսկաստան այս երեւոյթին դիմաց սկսաւ Նախիջեւանի մարզը, ինչպէս նաեւ ամբողջ Արեւելեան Հայաստանը մահմետականներ բնակեցնել։ Սկսած ռուս – պարսկական պատերազմը աւելի եւս վատթարացուց մարզի հայ բնակչութեան վիճակը։ Հայերու ակնյայտ ռուսական կողմնորոշումին հետեւանքով Նախիջեւանի հայ ազգաբնակչութիւնը զգալի կորուստներ կրեց։ Մինչեւ Ռուսաստանին միանալը բնակչութեան մէջ Հայերու համեմատութիւնը 15–20%–ի միջեւ էր։

1826 – 28–ի ռուս – պարսկական պատերազմէն ետք 1828–ին կնքուած Թուրքմէնչայի պայմանագրով Նախիջեւանի եւ Օրդուբատի մարզերը ռուսական կայսրութեան մաս կազմեցին։ Նոյն պայմանագրով Պարսկաստանի հայ բնակչութիւնը իրաւունք կը ստանար վերաբնակելու Ռուսաստանի միացած Արեւելեան Հայաստանի մէջ։ Մէկ տարուան ընթացքին 45 հազար հայ փոխադրուեցաւ հոն. մէկ մասն ալ (մօտ 12 հազար հոգի) Նախիջեւանի մարզը։ Այսպէս, Հայերու տոկոսը բարձրացաւ 41·2–ի։ Կարճ ժամանակուան մէջ վերականգնուեցան ամայացած շատ մը գիւղեր։

1840–ին հայկական մարզը երկու գաւառի բաժնուեցաւ. Երեւան եւ Նախիջեւան։

Ներկայիս Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան տարածքը գրեթէ ամբողջութեամբ կը ներկայացնէ 1867–ի տարածքը։ Եւ հակառակ հոն բնակեցուած Թաթարներու, մինչեւ ԺԹ. դարու վերջաւորութեան հայ բնակչութեան թիւը աւելի քան կրկնապատկուեցաւ։

Թաթարներու թիւին աճը պայմանաւորուած էր այն բանով որ 1897–ի ռուսական կայսրութեան առաջին մարդահամարին Թաթարներու կարգին դասուեցան տարբեր մահմետական ժողովուրդներ։ Ատոր պատճառ եղաւ իրենց կրօնքին ու լեզուին նմանութիւնը։

Նախիջեւանի հայ բնակչութեան համեմատութիւնը 1897–ին 34·4% էր. յետոյ, մինչեւ 1916 Հայերու թիւը աճեցաւ 1·5 անգամով։ Սակայն Ա. աշխարհամարտը եւ անոր յաջորդած իրադարձութիւնները, ռուսական կայսրութեան փլուզումը, Անդրկովկասի մէջ ազգային հանրապետութիւններու կազմաւորումը (1918), ազգային ջարդերը եւ Թրքական ներխուժումը էապէս կրճատեցին Նախիջեւանի Հայերուն թիւը։ Թրքական զօրքերը այդ տարիներուն 2 անգամ գրաւեցին նախկին Նախիջեւան գաւառը, որուն հետեւանք հայ բնակչութիւնը որ որոշ չափով աւելցած էր Արեւմտեան Հայաստանէն գաղթածներով, ստիպուած երկու անգամ հեռացաւ մարզէն։

Փախստականները մեծ մասով ժամանակաւորապէս ապաստանեցան Զանգեզուր եւ Վրաստան։ Նկատի առած տնտեսութեան ու սնունդեղէնի դժուարին վիճակը, միջոցներ ձեռք առնուեցան առժամաբար դադրեցնելու համար Հիւսիսային Կովկասէն Հայաստան ապաստանողներու հոսքը։ Իսկ Ատրպէջանի ղեկավարութիւնը արգելք կ'ըլլար հոնկէ փախած Հայերու վերադարձին։ Ու Ատրպէջան վերադարձան անկէ գաղթած Հայերու միայն 8·3%–ը (12·300 հոգի)։ Եւ Թրքական Բ. ներխուժումէն եւ ջարդերէն ետք Նախիջեւանի Հայերը ստիպուեցան այս անգամ անվերադարձ կերպով լքելու իրենց հայրենիքը։ Անոնց մեծ մասը այլեւս վերադառնալու հնարաւորութիւն չունեցաւ։ Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան ստեղծումէն ետք ալ կեդրոնական գործադիր Կոմիտէն խոչընդոտներ կը ստեղծէր Հայերու վերադարձին համար։ 1922 – 1926 Նախիջեւանի փախստական Հայերը բազմաթիւ դիմում – բողոքներ կը ղրկէին իշխանութեան տեղական մարմիններուն. սակայն Ատրպէջանի ժողովրդական կոմիտէի նախագահ Մուսաբեկով 1922 Յունիս 29–ին կը յայտնէր թէ «Ատրպէջանի կեդրոնական գործադիր կոմիտէի որոշումով կ'արգիլուի զանգուածային ներգաղթը դէպի Ատրպէջան»։ Հակառակ այն իրողութեան որ Ատրպէջանի զարգացման հեռանկարով հարց ներկայացուած էր «Նորաբնակներ հրաւիրելու դրացի հանրապետութիւններէն»։

«Զարեա Վոստոկա» թերթը կը գրէ. – «1925 Մարտ 11–ին ընկ. Ռիկովի Նախիջեւան կատարած այցելութենէն ետք որոշ տեղաշարժեր եղան Անդրկովկասի կեդրոնական գործադիր կոմիտէի գործընթացին մէջ, գաղթականներու հարցին լուծումին ուղղութեամբ։ Ընկ. Ռիկով կառավարութիւնը մեղադրեց «համատարած սովետական այլանդակութիւն» ստեղծելով, նոյնիսկ իշխանութեան որոշ ներկայացուցիչներ ձերբակալուեցան։ Անկէ ետք հայ փախստականները աւելի հաստատակամութեամբ սկսան գործել։ 1925 Մարտ 21–ին Անդրկովկասի կեդրոնական գործադիր Կոմիտէ կը ղրկուի Նախիջեւանի փախստական Հայերուն ներկայացուցիչը, բերելով խմբական զեկուցագիր մը։ Զեկուցագիրը տուեալներ կը բերէր նախապէս Հայերու պատկանող գիւղերուն վիճակին մասին։ Նաեւ կը պարզէր Հայերուն արտագաղթի պատճառները, յայտնելով թէ անոնք կը փափաքին վերադառնալ եւ թէ Նախիջեւան կրնայ զիրենք ընդունիլ։ Դիմողները կը խնդրէին որ Անդրկովկասի կեդրոնական գործադիր կոմիտէն իր ձեռքն առնէ գաղթականներու հարցը եւ հողերու բաշխումը»։ Հարցը անլոյծ կը մնայ տարի մը եւս.

1925–ին նոյն խումբը Ռիկովին կը յանձնէ յատուկ դիմում մը ուր ուղղակի կը մեղադրուի Նախիջեւանի հանրապետութեան ղեկավարներուն «անընդունակութիւնը, պահպանողականութիւնը, տգիտութիւնը եւ Հայերու հանդէպ թշնամանքը», յայտարարելով որ այդ երկրամասին վարչակազմը նոյնքան բացասական վերաբերում ունի միշտ»։

ՎԼ. ԽՈՋԱԲԵԿԵԱՆ
Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի թղթակից անդամ
ԲԱԳՐԱՏ ԱՍԱՏՐԵԱՆ
Տնտեսագիտութեան թեկնածու

«Երեկոյեան Երեւան», Հոկտ. 31

(Մնացեալը Յաջորդով)

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԷՏԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Տօնական օրերու եռուզեռին հետ նոր արկածներով կամ քաղաքական կեանքի անցքերով, համաշխարհային լրատիւներու գլխաւոր լուրը ըլլալէ դադրած է Հայաստանի երկրաշարժը։ Սակայն եւ այնպէս միջազգային մամուլը կը շարունակէ սիւնակներ յատկացնել քանդուած բնակավայրերու ներկայ կացութեան կամ կատարուած աշխատանքներու յաջորդական փուլերուն։ Այս սիւնակները հիմա ընդհանրապէս լրագրողներուն, մամուլի թղթակիցներու տպաւորութիւններով լեցուն են. թէեւ կան տակաւին փրկարար աշխատանքներու մասնակցողներու վկայութիւններ ալ։ Անոնցմէ մէկն է «Նիս – Մաթէն» օրաթերթին մէջ լոյս տեսածը. հոն Բոթ տ'Ազիւրէն հրշէջ Փ. Վիլարրի, որ առաջին օգնութեան փութացողներէն եղած է, կը պատմէ իր տպաւորութիւնները. ան ամէնէն աւելի ազդուած ըլլալ կը թուի կարմիր բանակին կեցուածքէն։

Առաջին օրը իր շուներէն մէկը պեթոնի կոյտի մը տակ կեանքի նշոյլ մը կը նշմարէ —«կին մըն էր·չկրցանք զայն փրկել ։Ամբողջ 30 ժամ խօսեցանք անոր հետ, սակայն անկարելի էր գտնուած տեղը ճըշգրտօրէն որոշել, որովհետեւ փլած շէնքը 100 մեթր երկարութիւն ունէր։ Զօրաւոր հովը արգելք էր հոտերու տեղը ճշտորոշելու, ինչպէս ձայներու։ Յաջորդ օրը գործը աւելի դժուարացաւ։ Անակնկալ եղաւ տեսնել որ մեր հայ շարժավարները որոնք ոգի ի բռին կ'աշխատէին, փոխարինուած են ռուս զինուորներով։ Կը վստահեցնեմ ձեզ որ այս վերջինները այնքան ալ մտահոգուած չէին մարդկային կեանքեր փրկելով։ Կը ճգճգէին գործը։ Ուղղակի զգալի էր։ Ուրիշ անակնկալ մը այն էր որ շատ մը թաղամասեր ու փողոցներ փակուած էին օտարներու մուտքին. չէինք կրնար անցնիլ։ Անկարելի էր նոյնպէս այցելել շրջակայ գիւղերը։ Հակառակ որ վստահ եմ թէ բաւական ընելիք ունէինք այդ տեղերն ալ»։

Փլատակներու տակէն վերապրողներ գտնելու ամէն յոյս կորսուելէ ետք ազէտեալ բնակչութեան համար կը շարունակէ մեծ կարեւորութիւն ունենալ օտարներու ներկայութիւնը. այս կարեւորութիւնը լաւագոյնս կը բացատրեն երեւանցի Կարէնի արտայայտութիւնները «Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»ի թղթակիցին. այս վերջինս Կարէն կը կոչէ այս Երեւանցին որ կ'ընկերանայ իրեն ամբողջ երկու շաբաթ։

Կարէն կ'ըսէ. – «Ըսէք Ֆրանսացիներուն, Իտալացիներուն եւ Անգլիացիներուն որ չմեկնին, մեզ չլքեն, չկարծեն թէ ամէն բան վերջացած է. մենք կրնանք կերակրել մեր հայրենակիցները, կրնանք ծածկոցներ հայթայթել, հոս թերան երկիր մը չէ։ Սակայն մենք պէտք ունինք անձերու ներկայութեան որոնք երաշխաւորեն թէ ամէն բան բնականոն ընթացք մը պիտի ունենայ հոս»։

Ան կը շարունակէ. – «Պէտք է համոզել մեր պատասխանատուները որ միջազգային ու երկար ժամանակի ծրագիր մը պատրաստուի։ Ոչ որպէսզի մեզի դաս տան, բայց որպէսզի մեր շինարարները միջազգային համագործակցութեան մը փորձառութիւնը ունենան. որպէսզի յապաղումներ չըլլան, որպէսզի օրինակելի վերակառուցում մը իրագործուի»։

Կարէն կը վախնայ նաեւ շատ մը Հայերու նման, որ երկրաշարժին հետեւանքներէն մէկը կ'ըլլայ ազգային աւանդութիւններու անհետացումը.–«Պէտք է պահպանել հայկ. լեռնային գիւղերը» կ'ըսէ ան։ «Այդ գիւղերը մեր աւանդութիւններու հարազատութիւնը կը ներկայացնեն, կովկասցի մեր ժողովուրդին սիրտը։ Պէտք չէ որ Մոսկուա նստած պաշտօնատարներ ծրագրեն վերանորոգումը, քարտէսներու վրայէն չափելով ու գծելով, առանց նոյնիսկ տեղւոյն վրայ գտնուելու։ Միջազգային օժանդակութեան ու ներկայութեան պէտք ունինք որպէսզի կատարուածը որեւէ բան չըլլայ»։

Լեռնային գիւղերը պահպանելու անհրաժեշտութեան մասին կը խօսի նաեւ մոսկուացի հայ բժիշկ մը. – «Այս մարդիկը մեկնիլ չեն ուզեր. չեն ուզեր որ իրենց գիւղերը ջնջուին քարտէսէն։ Հարց կուտամ ինքզինքիս թէ փրկարար աշխատանքներու այսքան դանդաղ ընթացքը արդեօք զիրենք մեկնումի մղելու նպատակը չի՞ հետապնդեր»։

Այս զանգատութիւնը չի վրիպիր նաեւ «Մոնտ»ի սեփական թղթակից Հ. տը Պրէսոնի աչքէն. – «Փլատակները մաքրելու գործը միշտ ծանրօրէն կը յառաջանայ» կ'ըսէ ան. – «Լենինականի կարգադիր մարմինը կը խոստովանի որ այդ աշխատանքը ամիսներ կը տեւէ»։ Հակառակ անոր որ այլ Հանրապետութիւններէ ու արեւմտեան երկիրներէ հասած մեքենաներով, գործիքներով մարդիկ կ'աշխատին օրը 24 ժամ։

Անդին, միշտ վերապրողներ կան իրենց տուներուն փլատակներուն շուրջը. անոնք իրենց պատկանող առարկայ մը, զոհարեղէն մը, կամ անհետացած սիրելիի մը դիակը գտնելու յոյսով կը պեղեն քարի, աւազի, երկաթի կոյտերը։

Այնպէս կը թուի թէ նախնական պահանջները գոհացած են. մարդիկ սնունդեղէն, զգեստ ու պատսպարաններ ունին այլեւս ու կը սպասեն պատրաստ բնակարաններու որոնք սկսած են հասնիլ Արեւմտեան Եւրոպայէն։ Հազարներով վրան բաշխուած է. անոնք կը բարձրանան փլատակներէն ազատ մնացած գետիններու վրայ։

Փլատակները մաքրելու աշխատանքները ամէնէն աւելի կեդրոնացած են Լենինականի մէջ. հոն որոշ թաղեր սկսած են ելեկտրականութիւն վերստանալ, իսկ Սպիտակի ճամբան մաքրուած է ու երկաթգիծերը զետեղելու աշխատանք կը կատարուի։ Այսուհանդերձ, Սպիտակ մոռցուած քաղաքի մը տպաւորութիւնը կը գործէ. հայահաւաքի քանդուած հրակայական շտեմարան մը որուն տակ 600 հոգի մնացած են, տասնեակ հազարաւոր ճնճղուկներու մսուր դարձած է։ Ամէն կողմ մարդ կը հանդիպի ցուրտէն կարմրած նոյն դէմքերուն որոնք անվախճան սպասումի մը մէջ են։

«Աղջիկս մեռաւ, կինս հիւանդանոցն է, իսկ մանչս անդամահատուած. եկայ աղջիկս թաղելու» կ'ըսէ քառասուննոց մարդ մը, որ կը պեղէ իր բնակարանին մնացորդները. սան մը, անկողին մը, քանի մը զգեստեղէն, գտածը լեցուցած է կառքին մէջ ու մեկնելէ առաջ վճռակամ կը յայտարարէ. – «երբեք պիտի չվերադառնամ հոս»։

Անգլիական «Միրըր» թերթին թղթակիցներն ալ տասը օր մնացած են Հայաստան. անոնցմէ Պ. Ուիկմոր «Կեանքիս ամէնէն տխուր շաբաթը» կ'անուանէ այդ ժամանակաշրջանը։ Կը պատմէ թէ ի տարբերութիւն արեւմտեան երկիրներու, ինչ դժուարութիւններու հանդիպած է իր աշխատանքին ընթացքին։ «Արեւմտեան երկրի մը մէջ պիտի կրնայի հեռաձայնել պանդոկ մը ու սենեակ մը ուզել, առանց պարտաւոր ըլլալու ճշդելու թէ քանի օր մնալու միտք ունիմ. իսկ Երեւան ստիպուեցանք յայտնել մեր մնալիք օրերուն ճիշդ թիւը ու մեկնումի թուականը արձանագրուեցաւ մեր անցագրերուն մէջ...։ Ինչպէ՞ս կրնայինք գիտնալ, երբ հարցը կը վերաբերէր այս աստիճան ծանր պատահարի մը թղթակցութիւնը կատարելու» հարց կուտայ ան։

Սպանիոյ մէջ ալ խորհրդային մամուլ ցրուող գրասենեակ մը Հայաստանի աղէտեալներուն ի նպաստ աճուրդ մը կազմակերպած է, որուն ընթացքին 76 հազար փեսեթա վճարուած է «Նուվէլ տը Մոսկու» շաբաթաթերթին 51–րդ թիւին։

Ա. Թ. Թ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 27)

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ԵՐԵՒԱՆ

ԽՄԲ. – Ռիժկովի այս ասուլիսին թէեւ արձագանգած էինք առենին, բայց «Արմէնփրէս» աւելի մանրամասն պատկեր մը կուտայ, շահեկան կարգ մը այլ տեղե – կութիւններով: Զանց կ'առնենք ինչ որ արդէն հրատարակած ենք, գլխաւորաբար Սփիւռքահայութեան հետ կապի կոմիտէի լրատուութեամբ:

***

Խորհրդային ու օտար լրագրողներուն համար Դեկտեմբեր 19-ին Երեւան տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին մասնակցած են Խորհրդային Միութեան վարչապետ՝ Ն. Ռիժկով, Պոլիտբիւրոյի անդամ՝ Ն. Սլիւնկով, Պաշտպանութեան նախարարԵ Դ. Եազով, Հայաստանի կուսակցապետ՝ Ս. Յարութիւնեան եւ այլ պաշտօնատար անձեր:

Վարչապետ Ն. Ռիժկով իր երկար բացման խօսքին մէջ նշած է, ի միջի այլոց, թէ երկրաշարժը ոչ միայն բազմաթիւ աւերածութիւններ պատճառած է, այլեւ շարքէն հանած է շրջանի հանրային ու տնտեսական կառավարման ամբողջ համակարգը: Զոհուած են բազմաթիւ ղեկավարներ, մասնագէտներ, բնակչութեան կենսագործունէութեան ապահովման համար պատասխանատու մարդիկ: Հոգե – բանական այս դժուարին պայմաններուն մէջ առիկա հսկայական դժուարութիւններ յառաջացուց փրկարար աշխատանքներուն համար:

Հրազդանի շրջանային ելեկտրակայանը սկսած է գործել: Ան կը մատակարարէ Սպիտակը: Լենինականի, Կիրովականի, եւ Սպիտակի մէջ թերթերը վերսկսած են լոյս տեսնել: Իսկ այսօր լոյս տեսաւ յատուկ տեղեկագիրին առաջին թիւը՝ «Յոյս» եւ «Որոնում» բաժիններով: Այդ բաժինները ծնողները փնտռող երախաներուն եւ երախաները փնտռող ծնողնե – րուն համար է: Անոր տպաքանակը 100 հազար է, հայերէն եւ ռուսերէն կը հրատարակուի ու ձրի կը բաժնուի:

Մեծ վնաս հասած է արտադրական կեդրոններուն: Մեռած են 24 հազար գլուխ խոշոր եղջերաւոր անասուն, 45 հազար ոչխար, աւելի քան 8 հազար խոզ: Մեծ վնաս հասած է գիւղատնտեսական համալիրի վերամշակման ճիւղերուն (աւելի քան երկու միլիառ ռուբլի):

Դիւրին չեն քաղաքաշինական խնդիր – ները. պէ՞տք է արդեօք բնակելի շինութիւնները վերականգնել նախկին տեղը: Գիտնականներու խորհուրդով Սպիտակի մէջ անոնք պիտի տեղափոխուին աւելի ապահով գօտիներ: Կիրովականը եւ Լենինականը պիտի վերականգնուին իրենց նախկին տարածքներուն վրայ: Խնամքով պիտի պահպանուին անոնց պատմականօրէն ձեւաւորուած տեսքը, հայկական ազգային ճարտարապետութեան ամբողջ գունաւորումը:

Այնուհետեւ Ն. Ռիժկով եւ Պոլիտբիւրոյի յանձնախումբին միւս անդամները պատասխանած են թղթակիցներուն հարցերուն: Կուտանք յատկանշական մասերը:

– «ԼԵՏԵՐԱՏՈՒՐՆԱՅԱ ԳԱԶԵՏԱ». — Մէկ վայրկեանի մէջ վնասուեցան Հայաստանի գրեթէ 400 գիւղեր, իսկ 58-ը լիովին կործանեցան: Արդեօ՞ք այդ բոլոր գիւղերը կը վերականգնուին:

– Ն. ՌԻԺԿՈՎ. — Պէտք է վերականգնել բոլոր գիւղերը. սա թէ Հայաստանի ղեկավարութեան եւ թէ Պոլիտբիւրոյի յանձնախումբին միաձայն կարծիքն է:

«ԿՐԱՍՆԱՅԱ ԶՎԵԶԴԱ». — Ի՞նչ պիտի ըլլայ այժմ բանակին դերը:

Ն. ՌԻԺԿՈՎ. — Հիմա աղէտի շրջանը կ'աշխատին զինուորական ստորաբաժա – նումներու քան հազարէն աւելի եւ քաղաքացիական պաշտպանութեան 10 հազար զինուոր ու սպայ: Ի հարկէ, պաշտօնները կը փոխուին: Հիմա անոնք կը մաքրեն փլատակները, իսկ վաղը կը ըսկսին նախապատրաստական շինարարական աշխատանքները, ապա նաեւ բուն շինարարութիւնը:

«ՍՈՎԵՏՍԿԱՅԱ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱ». — Ի՞նչ բանի կը յատկացուի երկրաշարժէն տուժածներուն համար ստացուող օտար դրամանիշը:

Ն. ՌԻԺԿՈՎ. — Արտասահմանէն ըստացուող դրամական միջոցները կը կեդրոնանան երկու տեղ՝ անմիջականօրէն Հայաստան եւ Մոսկուա: Մենք հիմա տակաւին չենք գիտեր, թէ այդ միջոցները որքան կ'ըլլան, որովհետեւ դեռ դրամական օժանդակութիւնը կը շարու – նակէ գալ: Ինչպէ՞ս պիտի ծախսենք զայն: Այդ հարցը քննարկած ենք Հայաստանի ղեկավարութեան հետ: Դուրսէն եկած դրամը մենք ամբողջութեամբ պիտի յանձնենք Հայաստանի Հանրապետութեան, լիովին, մինչեւ վերջին կոպեկը: Այդ դրամը մենք կեդրոնացած կերպով չենք ծախսեր, ան կը յանձնուի անմիջականօրէն Հանրապետութեան: Հանրապետութիւնը, ըստ իս, որոշած է թէ ինչպէս պիտի ծախսուին այդ միջոցները: Որոշում տրուած է, ճիշդ է առայժմ նախնական, որ այդ բոլոր միջոցներով բուժական սարքաւորումներ պիտի գնուին այն հիւանդանոցներուն, բուժարաններուն, ծննդատուներուն համար, որոնք նորէն պիտի կառուցանուին աղէտեալ շրջաններուն մէջ:

– «ԹԱՍ». —Լենինականի մէջ քիչ թէ շատ պահպանուած են հնաշէն շէնքերը, մինչդեռ ժամանակակից բազմայարկ տուները աւերուած են. արդեօ՞ք պատասխանատուութեան կ'ենթարկուին այն անձերը, որոնք թոյլ տուած են այդ շէնքերու կառուցումը:

– Ն. ՌԻԺԿՈՎ. — Ստեղծուած կառավարական յանձնախումբը պիտի քննէ այդ հարցը եւ յառաջիկայ տարուան առաջին եռամսեային պիտի ներկայացնէ եզրակացութիւնը: Այստեղ քանի մը սխալներ գործուած են: Առաջին՝ այդ շրջանին մէջ իննյարկանի շէնքեր պէտք չէր կառուցանել, երկրորդ՝ անոնց շինարարութեան որակը շատ ցած եղած է: Յանձնախումբին եզրակացութիւններէն յետոյ, ամենայն հաւանականութեամբ մեղաւորները կ'ի – գործուին..., հետեւութիւնները կ'իրա – գործուին մասնաւորապէս այն ղեկավարներուն նկատմամբ, որոնք զբաղած էին այդ հարցով:

–«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ». — Եթէ արտասահմանեան շինարարական ընկերութիւններ փափաք յայտնեն կառուցանել Հայաստանի մէջ, համաձայնութիւն կը տրուի՞:

– Ն. ՌԻԺԿՈՎ. — Նման մասնակցու – թիւն մենք չենք բացառեր: Արդէն Իտալիոյ ներկայացուցիչներու հետ բանակ – ցութիւններու մէջ ենք. անոնք փափաք յայտնեցին Սպիտակի շրջաններէն մէկուն շինարարութեան մասնակցիլ: Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին հետ մեր խօսակցու – թեան ընթացքին ան ըսաւ որ հիւսիսային ու հարաւային Ամերիկայի հայ համայնքները պատրաստ են նիւթական ու դրամական միջոցներ հայթայթել Սպիտակի վերականգնման համար:

– «ԻՍՎԵՑՏԻԱ». — Արդեօք հնարաւորութիւն կա՞յ երկրաշարժը կանխատեսելու:

Ըստ երեւոյթին այսօր որոշ հնարաւորութիւններ կան կանխագուշակելու: Ֆրանսացիները, Ամերիկացիները մեզի կ'օգնեն այդ բնագաւառին մէջ, մենք տեղադրած ենք կատարեալ գործիքներ: Անշուշտ մեր երկրին երկրաշարժաբանական ծառայութեան աշխատանքը բարելաւման կարիք ունի: Հարկ է լրջօրէն աշխատիլ այդ հարցին վրայ:

«ՆԷՅՇԸՆԸԼ ՓԱԲԼԻՔ ՌԷՏԻՕ». — Լենինական ես դեռ շատ երախաներ ու կիներ տեսայ, արդեօք անոնք հոն պիտի մնա՞ն:

–Ն. ՌԻԺԿՈՎ. — Այդ շրջանէն պէտք է դուրս բերել երախաները, կիներն ու ծերունիները, իսկ այր մարդիկը պէտք է թողուլ տեղւոյն վրայ, որպէսզի անոնք փրկարար աշխատանքներով զբաղին ու ընդգրկուին շինարարութեան մէջ: Հազիւ թէ առաջին տուները երեւան գան, մարդիկ կը սկսին վերադառնալ ու նորէն ապրիլ հարազատ քաղաքին մէջ: Շատերը կը վերադառնան նաեւ իրենց ձեռնարկութիւնները, որոնք կը վերականգնուին:

– «ՈԶՆԻ». — Ձեր մէջ որոշ պատկերացում կա՞ր մեր ժողովուրդի մասին եւ այս օրերուն արդեօք փոխուեցա՞ւ այն

– Ն. ՌԻԺԿՈՎ. — Ամէնուրեք, ուր մենք եղանք ժողովուրդին հետ խօսելու առիթ ունեցանք: Ես, ի հարկէ, պատկերացում ունէի ձեր ժողովուրդին մասին: Բայց այս օրերը ինծի շատ աւելի խոր ըմբռնում տուին: Տեսայ անոր համախմբուածութիւնը, տեսայ թէ ան ինչ արիաբար կը տոկայ ցաւին: Այս ողբերգութենէն ետք ալ աւելի մեծ յարգանքով կը վերաբերիմ հայ ժողովուրդին:

– «ԹԱՍ». — Ողղուած Դ. Եազովի. Դուք ինչպէ՞ս կը գնահատէիք մեր ռազմիկներուն դերը երկրաշարժի հետեւանքները վերացնելու գործին մէջ:

– Դ. ԵԱԶՈՎ. — Կ'ուզէի նշել, որ կազմակերպուած կերպով տարերքին հետ առաջին գօտեմարտը տուողները եղան ռազմիկները: Անոնք, Ն. Ռիժկովի մատնանշումէն յետոյ, մեծ քանակութեամբ վրաններ փոխադրեցին հոն: Կը կարծեմ, որ զինուորները պատիւով կատարեցին իրենց պարտականութիւնը:

– «ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ». — Ի՞նչ միջոցներով պիտի վերականգնուի աղէտեալ շրջանը:

– ԵՈՒ – ՄԱՍԼԻԿՈՎ. — (Փոխ – վարչապետ). Հայաստանի վերականգնումը պիտի իրականացուի միւս միութենական հանրապետութիւններու, նախարարութիւններու, գերատեսչութիւններու մասնակցութեամբ:

– ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ «ՄԱՅՆԻԹԻ» ԹԵՐԹԸ.— վերջին առեններն Լեռնային Ղարաբաղի հարցը շատ սուր բնոյթ առած էր: Անոր բնոյթը արդեօք փոխուեցա՞ւ երկրաշարժէն ետք:

– Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ. — Դուք գիտէք, որ Խորհրդային Գերագոյն Խոր – հուրդի նստաշրջանէն յետոյ Մ. Գորբաչով Պոլիտբիւրոյի անդամներու մասնակցութեամբ հանդիպում ունեցաւ Հայաստանի ու Ազրբէջանի երեսփոխաններու հետ: Հոն ազատ ու անկեղծ կերպով քննարկուեցան ազգամիջեան յարաբե – րութեանց, Լեռնային Ղարաբաղի հետ կապուած հարցեր: Պայմանաւորուեցանք, որ երկու Հանրապետութիւններուն ներկայացուցիչները հանդիպումներ ունե – նան, համատեղ քննարկեն այդ հարցը մէկ անգամ եւս, որպէսզի գտնեն անոր փոխադարձ զիջումներով լուծումը:

Սակայն տարերային աղէտին պատճա – ռով մենք բնականաբար չկրցանք երթալ այդ հանդիպումին, եւ այն յետաձգուեցաւ: Այժմ մեր բոլոր ջանքերը նպատակ ունին երկրաշարժին հետեւանք – ները վերացնելու: Իսկ Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը կայ, գայն ոչ ոք կը թաքցնէ, ան փոխադարձ զիջումով լուծում կը պահանջէ: Մենք անոր վրայ կ'աշխատինք եւ ոչ թէ առճակատման այլ բարիդրացնութեան ոգիով:

ԳՈՂԳՈԹԱՅԷ ԳՈՂԳՈԹԱ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԼՕԽ-ի Ա. Պուլղուրճեան ընկերա – բժշկական կեդրոնը օժտուած է էքոկրաֆիի նոր բաժինով մը, որուն բացումը կատարուած է Դեկտեմբեր 3, Շաբաթ օր: Ներկայ եղած է Պուրճ Համուտի քաղաքապետը, բարեսիրական եւ ընկերային հաստատութիւններու եւ մամուլի ներկայացուցիչներ:

***

ԼԻԲԱՆԱՆԻ պետական, քաղաքական, զինուորական եւ համայնքի պատասխանատուներ հաղորդակցութիւններով եւ մամուլի յայտարարութիւններով ցաւակցութիւն յայտնած են Հայաստանի երկրաշարժէն ետք: Գարեգին Բ. Անթիլիասի մէջ ընդունած է զօր. Մ. Աունի, Տ. Շամունի, Մ. Սալէհի եւ Ռ. Մուաուատի այցելութիւնները: Ասոնցմէ զատ հայ երեսփոխանական պլոքի անդամներուն հետ հաղորդակցութեան մտած ու ցաւակցութիւն յայտնած են Ս. Ֆրենժիէ, Հ. Հիւսէյնի, Մ. Եուսէֆ Պայտուն, Փ. Տիպ եւ Ֆ. Նաֆֆաh: Սփէյր Պատրիարք ալ խոր ցաւ յայտնած է Գարեգին Բ.ի: Իսկ ընկերվարական յառաջդիմական կուսակցութեան պետ Վ. Ժոմպլաթ Դեկտեմբեր 11-ին մամլոյ յատուկ ասուլիս մը սարքած, խօսած է Հայաստանի երկրաշար – ժին մասին ու ցաւ յայտնած:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ամբողջ օրը այսպէս անցնելէ ետքը ուշ ատեն դուրս ելաւ եւ գնաց Տիկին Արգարեանին: Ճամբային ամէն մէկ հանդիպած մարդու դէմքին վրայ կ'որոնէր իր միտքը տանջող հարցումը: Մէկ քանի ծանօթներ ժպտեցան ու բարեւեցին... ի՞նչ... կարո՞ղ էին ժպտիլ... Բազմամարդ փողոցներէն անցած ատեն լոյսով ողողուած խանութներու տեսքն իսկ զինքը կը չարչարէր անկապակից զգացումներով. պերճանքի առարկաները, ծաղկավաճառ թաթարներուն հրաւէրները, երջանիկ զոյգերու անփոյթ քալուածքը, ամէն ինչ, ամէն ինչ զինքը կը տանջէին եւ անզսպելի ըմբոստութիւն յառաջ կը բերէին իր մէջ. «Կործանին այդ բոլորը, հիմնայատակ կործանին ու քար քարի վրայ չմնայ... այդ բոլորն են որ կանգներ են իմ եւ սիրելիիս մէջ...» կը մտածէր աչքերը լեցուն զայրոյթի արցունքներով:

Երբ Տիկին Արգարեանի տունը հասաւ, բարեկամուհին զինք ընդունեց իր սովորական խաղաղ տխրութիւնով: Շատոնց էր որ այցելութեան չէր եկած, բայց Տիկին Արգարեան ոչ մէկ ակնարկութիւն ըրաւ այդ մասին: Իր աչքերը բարձրա – ցուց ընթերցանութեան գրքէն եւ հար – ցուց մեղմութեամբ.

– Մենա՞կ ես, Սաթի՛կ:

– Այո՛, մենակ եմ:

Ցուրտ մէնքը կը խեղդէր երիտասարդ կինը ու բարեկամուհիին իմացական բարութեամբ լի նայուածքին ներքեւ, որ կը սեւեռէր իր վրայ, զինքը կը պարուրէր զօրովանքով, զգաց որ հոգին պատրաստ է զեղումի եւ բոլոր խոստովանութիւններուն:

Ինչքա՜ն ամոքիչ պիտի ըլլար ըսել ամէն բան, ե՛ւ իր երջանկութեան երազը ե՛ւ յուսախաբութիւնները, խօսիլ սոսկալի արգելքի մասին ու այս վերջին ճակատամարտի...

Բայց անմիջապէս ինքզինք զսպեց, որովհետեւ որոշապէս զգաց թէ Տիկին Արգարեան ներքին պայծառատեսու – թեամբ մը կրնար հաղորդակից ըլլալ իր ցաւին, կրնար իր դժբախտութեան մթնոլորտին մէջ մտնել, այդ բոլորը վերածել ցաւագին ներդաշնակութեան մը, բայց ոչինչ կարող էր ընել, եւ այնտեղ այդ ինքնամփոփ եւ լռակեաց կնոջ ներկայութեան խօսիլ սեպհական դժբախ – տութեան մասին, անվայելուչ համար – ձակութիւն մը պիտի ըլլար:

Անցան կողքի սենեակը, ուր առաջին անգամ հանդիպեր էր Գարեգինին: Կցկտուր խօսակցութիւն մը Տիկին Արգարեանի կարդացած գրքին վրայ, ընդհատուած ծանր լռութիւններով: Սաթենիկի միտքը կը վարանէր անցեալ յիշողութիւններու մէջ: Ո՞վ կարող էր երեւակայել այն օրը... կեանքը լեցուն էր իր երջանկութեան յոյսերով եւ ահա արագ – արագ, անյագ շտապով մը չքայլեր ու սպառեր էին ամէն բան:

Սենեակին կիսամութին մէջ Տիկին Արգարեանի սիլուէթը կ'երթեւեկէր, անիկա անցաւ դաշնակին առաջ. ստեղնաշարին խուլ ղօղանջը եւ ահա երաժշտական ալիք մը պարուրեց իր մտածումները, ողողեց զանոնք ջերմութեամբ եւ զգաց որ իր ցաւը ու իր սեփական դժբախտութեան երգը կը լսէր յուսահատ եռանդով մը... մահուան տենչանքը թեւածեց մթնոլորտին մէջ, ուրկէ՞ կը գտնար Տիկին Արգարեան այն հնչիւններ – ը, որոնք իր կնճռոտ եւ եզերական ըզգացումները կը պարզէին եւ կարծես շօշափելի ձեւ մը կուտային անոնց:

(Շար. 68)

(Շար. Ա. էջէն)

հոգեբանութիւնը: Այս երեւոյթը իր իրատեսական արտացոլումը կը գտնէ գրականութեան եւ արուեստներու մէջ մարդկային մինակութեան եւ լքուածութեան, իսկ աւելի ընդհանրացած բանաձեւումով՝ ոգեկանութեան պակասի, ոգիի սովի արձանագրումով: Եւ ահա կործանարար արհաւիրքի բերումով բազում մարդիկ եւ մարդկային հաւաքականութիւններ ու զանգուածներ իրենց հոգիներու խորքերը յայտնագործեցին գթութեան նոր շտեմարաններ, մարդու նկատմամբ ջերմութեան սիրոյ նոր պահեստարաններ, եւ օգնութեան փութալով հայ ժողովուրդին, իրենք իսկ հարստացած են գութի եւ ոգիի նոր պաշարով:

1989–ի շեմին անդրադառնալով այս երեւոյթին, մենք ալ ազգովին Հայաստան թէ Սփիւռք պիտի ջանանք ու ձգտինք ամէնուրեք մեր նպաստը բերելու համաշխարհային իրադրութեան մէջ տիրապետող դարձած այս նոր ոգիի, իրերհասկացողութեան եւ փոխադարձ ըմբռնումի քաղաքականութեան, ժողովուրդներու միջեւ մրցակցութեան փոխարէն գործակցութեան հոգեբանութեան խորացումին եւ ծաւալումին:

Անցնող տարին սկսաւ եւ ընթացաւ մեր իսկ ժողովուրդի համար արտակարգ լարուածութեան պայմաններու մէջ: Դա ազգային կեցութեան մէկ նոր կենարար եւ վիթխարի լիցքի տարի էր: Ես վառ կը յիշեմ 1965 թուականը, երբ հայրենաբնակ մեր ժողովուրդն էր, որ ազգային կեցութեան նոր աւիւն հաղորդեց Սփիւռքին, աշխարհիս յիշողութեան մոխիրներուն մէջէն վեր առնելով մեծ Եղեռնի անթեղուած կրակը: Արցախեան դէպքերը եկան նոր թափով հաստատել մեր ժողովուրդի ու յատկապէս երիտասարդութեան բարձր քաղաքացիական – հայրենասիրական ատաղձը, սեփական յարկի տակ միասնաբար խաղաղ աճելու, զարգանալու, մշակոյթ կերտելու անոր նուիրական իղձերն ու ձգտումները:

Այս առիթով ես պէտք է վճռաբար վանեմ այլազան ձայնափողերու աղտոտ հաշիւներ հետապնդող նկրտումները, երբ շարժման աղբիւրը կը փորձեն որոնել եւ գտնել արտասահման, բազմանշանակ ակնարկներ ընելով տարբեր հակախորհրդային հետախուզական կեդրոններու եւ անոնց ձայնականներու ուղղութեամբ, Հայրենաբնակ մեր ժողովուրդն է դարձեալ, որ ազգային կեցութեան նոր լիցք բերաւ Սփիւռքին, գործակցութեան նոր ոգի թելադրելով անոր բոլոր զանգուածներուն ու տարրերուն:

Ճիշդ է, որ արտասահմանեան տարբեր կեդրոններ եւ մամուլի առանձին օրկաններ փորձեցին պղտորել ջուրը եւ բռնել իրենց յարմար ձուկը, նոյնիսկ հէնց վերջերս, քանի մը օր առաջ, Հայաստանի աղէտեալներուն իբր օգնելու եկած Ֆրանսացի երկու լրագրողներ կը ջանային հէնց նոյն կարգի հակակորբաչովեան լուրեր որսալ երկրաշարժի յարուցած փոշիի ամպին մէջ: Ճիշդ է նաեւ, որ մեր մօտ ալ առանձին լոզունգներ հրապարակ նետուեցան, որոնք կը հետամտէին քաղաքական առտնին շահեր այդ ամէն հակախորհրդային աղբը, սակայն կապ չունի հայ ժողովուրդի, Սփիւռքի թէ հայրենաբնակ մայր զանգուածի իրական շահերու եւ ձգտումներու հետ:

Այո, 1988–ը սկսաւ որպէս ամենախոստմնալիցներէն մէկը ... բայց մեզի համար եղաւ «գարուն ա, ձիւն ա գալիս»ը: Մեր ժողովուրդը ունի պատմութեան ամենադաժան փորձառութիւնը ու միշտ վերապրած է: Վերապրած ենք թերեւս նաեւ այն պատճառով, որ միշտ ունեցած ենք վառ լաւատեսութիւն:

Առիթով մը Ուիլեմ Սարոյեան ըսաւ, թէ բնութեան մէջ իր ամենասիրածը արեւն է: «Արեւ» բառը գրեց լատինատառ, գրեց ապառաժ քարի մը վրայ, եւ պազալտի այդ բեկորը այժմ կը պահպանուի Ջերմուկ քաղաքի թանգարանը. արեւի խորհուրդով կը սկսի, ըստ Հայոց դիցաբանութեան, մեր պատմութիւնը՝ նորընծայ արեւի վառ շողերու մէջ ծնած Վահագնի կերպարով արեւի անմահութեան սկաւառակն ու գունտն կը զարդարեն մեր խաչքարերը ու ձեռագրերու խորանները, արեւով կը շնչեն Թորոս Ռոսլինն ու Մարտիրոս Սարեանը, մեր արեւապալ երգերն ու Արամ Խաչատրեանը: Արեւէն է ձեւուած ու արեւով կ'ասեղնագործուի մեր գրականութիւնը Նարեկացիէն ու Քուչակէն մինչեւ Չարենց, մինչեւ մեր օրերը: Լաւատեսութեան այս վառ ոգին երբեք չէ լքած մեր ժողովուրդը, չէ լքած նաեւ այսօր, եղերական հարուածի այս դառն ու դժխեմ օրերուն հայրենիք թէ Սփիւռք միասնաբար, մէկ կամք ու մէկ մարմին դարձած ձեռնամուխ են եղած վէրքի դարմանին, ապրելու, հարատեւելու անբեկանելի վճռականութեամբ:

Եւ 1989–ի շեմին, արեւ խոր խորհուրդով լեցուն, ազնիւ, վճիտ ու անբեկանելի հայեացքով ապագային ուղղուած անդադար պիտի կրկնենք՝

կանք՝ պիտի լինենք ու դեռ շատանանք:

Կ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, ամանորեան իր աւանդական մաղթանքները կատարեց Սթրազպուրկէն, մայրաքաղաք Եւրոպայի: Դրական գտնելով հանդերձ կառավարութեան հաշուեկշիռը, շեշտեց թէ ընելիք շատ բան կայ: Կը նախատեսէ «մարդկայնացնել եւ արդիականացնել» իրաւատական մարզը, պատժագիրքի փոփոխութիւններով, նաեւ դիւրացնել գաղթողներու պարագան, ջնջել տալով Փասքուայի օրով քուէարկուած օրէնքը, որ սեղմումներ կը նախատեսէր:

ՄԵՀՄԵՏ ՌԷՅՀԱՆ 28 տարեկան թուրք քաղաքացի մը որ զաւակն է Թէրճիւմանի խմբագրական գրող եւ անդամ վարչական Խորհուրդին, առեւանգուած էր Երեքշաբթի օր, Ժընեւ, եւ ազատ արձակուած Շաբաթ: Ոստիկանութիւնը գտած էր թաքստոցը եւ տեղւոյն վրայ ձերբակալած երեք թուրք առեւանգողները, որոնք երեքն ալ Զուիցերիա կ'ապրէին:

ՌԻՈՅԻ մէջ, 51 հոգի ջրամոյն եղան ամանորեան գիշերը, երբ նաւու մը վրայ համախմբուած էին հրավառութիւնը դիտելու համար, Զբօսանաւը խուժած են շատ աւելի անձեր, քան՝ պէտք էր եւ ծանրութեան չէ դիմացած: Քոփաքապանայի այս արկածին զոհերուն մէջ պըոսաշրջիկներ ալ կան:

ԵՈՒՐԻ ԴԱՆԻԷԼ, գրագէտ եւ բանաստեղծ, որու ձերբակալութիւնը 1965–ին Անտրէյ Սինիավսկիի հետ ծնունդ տուած էր այլախոհ շարժումին Խորհրդային Միութեան մէջ, մեռաւ 63 տարեկանին, Մոսկուա:

ԻՎ ՄՈՆԹԱՆ, առաջին անգամ հայր եղաւ 67 տարեկանին: Դեկտեմբեր 31–ին է որ ծնաւ իր մանչը՝ Վալանթէն Ճիովաննի, որու մայրը՝ Քարոլ, 28 տարեկան մեծ դերասան երգիչին կեանքի ընկերուհին է, Սիմոնն Սինեորէի մահուընէն ի վեր:

Տէր եւ Տիկին Հրաչ – Եդուարդ Տէր – Յակոբեան եւ զաւակները՝ Զապէլ, Սաթենիկ, Վազգէն, Արմէն,

Տէր եւ Տիկին Արամ Ղորղորեան եւ զաւակները՝ Յովհաննէս, Յասմիկ, Շուշան,

Տէր եւ Տիկին Աշոտ Ասլանեան,

Տիկին Արաքսի Պատրիարքեան,

Օր. Անի Պատրիարքեան (Երեւան),

Զգօն Եպիսկ. Տէր – Յակոբեան (Ամերիկա),

ինչպէս նաեւ՝ Ղորղորեան (Մարսէյլ – Պէյրութ), Ասլանեան, Շիրվանեան, Վարդանեան – Հալաճեան (Ամերիկա), Մանուկեան (Հայաստան) ընտանիքները՝

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, քրոջ, զարմուհիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՒԵՏԻՍ ՏԷՐ – ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

(Ծնեալ Նուարդ Ղորղորեան)

– Սեբաստացի –

մահը, որ պատահեցաւ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 31–ին, 83 տարեկանին, Սէն – Գլուի հիւանդանոցը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Յունուար 5–ին, ժամը 10.30–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, 15 ռիւ Ժան – Կուժոն: Այս մարմինը կ'ամփոփուի՝ Rueil-Malmaison–ի Bulvis գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

Փոխան ծաղկեպսակի՝ նուիրատուութիւններ ընել՝ S. O. S. ARMENIE–ի, 15, rue Jean Goujon, 75008 PARIS, Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի եւ «Յառաջ» օրաթերթին:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Պիւրթէ իր եղբօր՝ Կարպիս Կարապետեանի մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Փասքալ եւ Քլէր Մրեան եւ զաւակը՝ Ռոմէն, Նաթալի, Էլիզ եւ Դաւիթ Մրեան, Պր. Ժերար Մրեան, Օրիորդ Վիքթորիա Մրեան, Այրի Տիկին Վերտիա եւ զաւակները, Ասլանեան ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղիկով թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց հօր, մեծ – հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԾՆՈՒՆԴ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –

Երեկոյեան ժամերգութիւն՝ ժամը 16.30–ին:

Ընթերցուածք՝ ժամը 17–ին:

Պատարագ՝ ժամը 17.30–ին:

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30–ին:

Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Ջրօրհնէքի արարողութիւնը:

ՇԱԲԱԹ. –

Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10–ին, պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –

Ճրագալոյցի երեկոյեան, պատարագ՝ ժամը 17–ին:

ՈՒՐԲԱԹ. –

Ծնունդ, պատարագ՝ ժամը 10.30–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնք տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագի աւարտին՝ Ջրօրհնէք կը կատարուի:

ՇԱԲԱԹ. –

Յունուար 7, յիշատակ Մեռելոց, ժամերգութենէ վերջ հոգեհանգիստ կը կատարուի Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 10–ին:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –

Սկիզբ ժամերգութեան երեկոյեան՝ ժամը 17–ին:

Ընթերցուածներ երեկոյեան՝ ժամը 18–ին:

Ճրագալոյցի պատարագ երեկոյեան՝ ժամը 18.30–ին:

ՈՒՐԲԱԹ. –

Սկիզբ ժամերգութեան առաւօտեան՝ ժամը 8.30–ին:

Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Հաղորդութիւն մանուկներու՝ ժամը 11.30–ին:

Պատարագի աւարտին կը կատարուի՝ Ջրօրհնէք:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

Հոգեւոր հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԽԶԿՐ. Ա. ՔՀՆՑ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ. –

Յունուար 7, Յիշատակ է Մեռելոց:

Սկիզբ ժամերգութեան առաւօտեան՝ ժամը 9–ին:

Պատարագ՝ առաւօտեան՝ ժամը 10–ին:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան Վասն Համայն Հայ Ննջեցելոց:

Տէրհայրը կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 14–ին ներկայ կ'ըլլայ գերեզմաննոց:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ուզուի Տիկին մը, շաբաթը երկու անգամ տան մաքրութեան համար, Փարիզ 14–րդ:

Հեռաձայն. – 45 – 42 – 97 – 03

ՈՒՇԱՑԵԱԼ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Յունուար 7, ժամը 16–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

— UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE —

Sous le haut patronage de

M. FRANÇOIS MITTERRAND

PRESIDENT DE LA REPUBLIQUE

ET

En présence de M. JACK LANG

MINISTRE DE LA CULTURE, DE LA COMMUNICATION

DES GRANDS TRAVAUX ET DU BICENTENAIRE

CONCERT EXCEPTIONNEL

A L'OPERA DE PARIS

LE 5 JANVIER A 20H30

MSTISLAV ROSTROPOVITCH

JOUE POUR L'ARMÉNIE

avec

L'ENSEMBLE ORCHESTRAL DE PARIS

DIRECTION : ALAIN LOMBARD

AU PROFIT DES VICTIMES DU SEISME D'ARMENIE

Prix des places : 1000 — 700 — 500 — 200 et 100 Frs.

Réservation : U. G. A. B. : 11, square Alboni, 75016 Paris

Tél. : 45. 27. 36. 22 et 45. 20. 03. 18

CHEQUES A L'ORDRE DE : U. G. A. B. — AIDE A L'ARMENIE

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 4

MERCREDI
4 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.919 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.919

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» ԿԸ ՀԵՐՔԷ ԹԷ 17 ՈՂՋԵՐ ԳՏՆՈՒԱԾ ԸԼԼԱՆ ՍՊԻՏԱԿ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ

Երեքշաբթի առտու, առաւելաբար «Փարիզէն» եւ կարգ մը ուրիշ օրաթերթեր արձագանգ կը հանդիսանային Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանին տուած մէկ լուրին, ըստ որուն Դեկտեմբեր 31-ին Սպիտակի աւերակներէն 17 ողջեր գտնըւած են: Այս լուրը չէր հաստատուած ըստ փարիզեան մամուլին իսկ եւ անոր չարձագանգեր Սփիւռքահայութեան հետ Մըշակութային Կապի Կոմիտէն Յունուար 2ի իր թելեքսին մէջ, զոր կը հրատարակենք քիչ անդին: Մնաց որ Ֆրանս - Էնֆօ, նոյն առաւօտը ժամը 9-ի մօտ կը հաղորդէր թէ «Արմէնփրէս» կը հերքէր լուրը, ճշդելով թէ վերջին ողջը որ գտնուած էր կին մըն էր, Դեկտեմբեր 30-ին, եւ յաջորդ օրն իսկ մեռած էր:

Եւրոպա Մէկ կայանի լուրը մանրամասնութիւններ ալ կու տար, նկարագրելով թէ անոնք ինչպէ՛ս դիմացած են 24 օր, ինչ որ հրաշքի համազօր է: Դեկտեմբեր 31-ին է որ հացի գործատան մը աւերակներուն մէջ, օգնութեան փութացած խորհրդային օժանդակ տարրեր 17 հոգի կը գտնեն եւ անոնք վերապրած կ'ըլլան հալած ձիւն եւ ցորենի հատիկ ուտելով, գերոյէն 20-էն 30 վար աստիճան ցուրտին, գիշերները: Դեռ բացատրութիւններ ալ կը տրուէին, թէ հաւանաբար խըմբուած մնացած են եւ այդ է պատճառը իրենց դիմանալուն, ըստ Ֆրանսացի բըժիշկի մը, որու համար սակայն պէտք է դէչ վիճակի մէջ ըլլային: Լուրին աղբիւրն ալ Ֆրանսացի հիւանդապահ մըն է «Աշխարհի Բժիշկ»ներու մաս կազմող, որ «ներկայ եղեր է այս յայտնութեան»:

Գալիք ամիսներուն, ինչպէս գրեցինք երէկ, նոր եւ նոյն ուժգնութեամբ երկրաշարժ մը նախատեսած են Ֆրանսացի երկու մասնագէտներ, որոնք օրական 200 ցնցում կ'արձանագրեն:

**

Սերգէյ Գրիգորեանց վերջացուցած ըլլալով 30 օրուան բանտարկութեան պատիժի շրջանը ազատ արձակուած է եւ մամուլի ասուլիս մը տուած է Մոսկուայի իր յարկաբաժինը: Ան առաւելաբար ձաղկած է «ապալրատուութեան» արշաւը, որու զոհ է Հայաստան: Գրիգորեանց շատ խիստ եղած է մանաւանդ «Կոմունիստ» թերթի անցեալ շաբթուան հրատարակած յօդուածին համար (տես՝ «Յառաջ»ի Յունուար 3-ի թիւ) ուր գըրւած էր որ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներ զինեալ ապստամբութիւն մը կը պատրաստեն: Դեկտեմբեր 28-ի թիւն էր որ ձեռնառումբերու նկարներ ալ հրատարակած էր եւ «վերջնագիր»ի մը պատճէնը, զոր մէկը ղրկած կ'ըլլայ Հայաստանի ՔԱ - Կէ - Պէ-ին: Գրիգորեանց զրպարտիչ կը գտնէ այս յօդուածը եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները վարկաբեկելու ջանքերն ալ՝ քանդիչ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Նախարարապետը, Ռիժկով, հրաւիրեր է հայ ըստեղծագործողներու վեց միութեանց պատասխանատուները (ի շարս որոնց՝ Գրողներու Միութիւն, Արուեստագէտներու Միութիւն) որպէսզի դատապարտեն Ղարաբաղ Կոմիտէն, բայց փոխանակ դոհացում տալու վարչապետին, անոնք Դեկտեմբեր 22-ին հեռագիր մը ղրկեր են Միխայիլ Կորբաչովի բողոքելու համար 5 անդամներուն ձերբակալութեան դէմ: Գրիգորեանց հարցազրոյց մըն ալ ներկայացուցեր է Աշոտ Մանուչարեանի հետ, որ կ'ըսէ թէ հինգ ամիս առաջ, ՔԱ - Կէ - Պէ-ն տեղեկացուցած էր իրեն թէ նման «վերջնագիր» մը կայ: Մանուչարեան չեչտած է կրկին Կոմիտէին բիրտ ուժի կողմնակից չըլլալը:

Այս լուրերն ալ վերապահութեամբ կու տանք, որովհետեւ այլեւս բացայայտ է որ արհեստի բարոյականի (տէոնթոլոժի) հետք չէ մնացած մամուլի մօտ եւ ժամ առաջ լուր մը աւելի տալու մարմաջը պատճառ է, որ չստուգուած լուրեր տրուին: Այսպէս, Երկուշաբթի առտու ժամը 12-ի մօտ է որ Ֆրանս - Էնֆօ կը հաղորդէր թէ ըստ «Պրաւդա»ի ռուս զինւոր մը սպաննուած էր եւ ուրիշներ ալ վիրաւորուած Երեւան: Այս լուրին արձագանգը ոչ մէկ տեղ գտանք անկէ ի վեր:

Ձայնասփիւռի նոյն կայանին համաձայն 6 Հայեր 3էն 8 տարի աշխատանքի կայանի մէջ արգելափակման դատապարտուած էին կողոպուտի համար աղէտեալ շրջաններ: Նոյն յանցանքով ցարդ երեսունըվեց հոգի ձերբակալուեր են:

**

Մէկ լուր ալ, բայց այս մէկուն աղբիւրը ապահով է, այն է որ Երկուշաբթի օր Երեւանի հեռատեսիլէն սփռուած է ասուլիս մը, որու ընթացքին Ներքին նախարար՝ Յ. Յարութիւնեան ըսած է թէ Ղարաբաղ Կոմիտէի այն անդամները որոնք ձերբակալուած են, ազատ պիտի արձակուին, երբ երեսուն օրուան իրենց պատիժը լրանայ: Ոմանց համար, այդ թուականը Յունուար 10 է, քանի ձերբակալուած էին Դեկտեմբեր 10-ին:

× «Ֆրանս - Էնֆօ» Երեքշաբթի առտու կարճ հարցազրոյց մը ներկայացուց ճարտարապետ՝ Վահէ Մուրատեանի հետ, Հայաստանի վերաշինութեան հարցերու կապակցութեամբ: Վահէ Մուրատեան, որ նոր կը վերադառնար Հայաստանէն, յայտնեց թէ ըստ նախագիծերու, մինչ ցարդ տուներու 70%-ը բազմայարկ ու հաւաքական էին, ասկէ ետք, համեմատութիւնը ճիշդ հակառակը պիտի ըլլայ, այսինքն 60%-ը անհատական փոքր տուներ պիտի ըլլան: Ընդհանրապէս բոլորն ալ միայն 3 - 4 յարկանի: Միայն Սպիտակն է որ ամբողջովին պիտի շինուի, բայց իրեն համար կարճ է ճշդուած երկու տարուան ժամանակաշրջանը 111 գիւղերու եւ քաղաքներու վերակառուցման համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆԻ յայտնած փափաքը ինչ կը վերաբերի գաղթողներու օրէնքին մեղմացման կը շարունակէ աղմուկ հանել: Միթերան կ'ուզէ որ վերաքննուի Փասքուայի քուէարկել տուած օրէնքը (1986 Սեպտեմբեր) որ որոշ սեղմումներ կը հաստատէ: Նաև դիւրութիւններ արտաքսման համար: Աջին համար, Միթերան քաղաքական նոր ճարպիկութիւն մըն է որ կը փորձէ պառակտելու համար աջը եւ նպաստելու Լը Փէնի: Նըման յայտարարութիւն մը ըրաւ նաեւ Փաթրիք Տէվէճեան, որու համար՝ «Միթերան գաղթողները կ'օգտագործէ որպէս խրտուիլակ մեծցնելու համար Ազգ. Ճակատը, որպէսզի պառակտէ աջը: Ամէն ընտրապայքարի Նախագահը նոյնը կ'ընէ»: Ամէն պարագայի մէջ, ժողս ըզգոյշ պիտի գործէ եւ միայն կարգ մը բարեփոխումներ կատարէ:

ՔՈՒԲԱ կը տօնէ իր յեղափոխութեան երեսնամեակը եւ Ֆիտէլ Քասթրօ աւելի քան երբեք համոզուած է որ մարքս - լենինիզմէն դուրս՝ չիք փրկութիւն: «Այս նոյն պատշգամէն, կ'ըսէ Քասթրօ, մեր ժողովուրդը, միշտ հաւատարիմ մարքս - լենինիզմի սկզբունքներուն պիտի տօնէ իր յեղափոխութեան 50, 60, 70 եւ 100 տարիները»: Ըստ երեւոյթին, հօս հրապարակայնութիւն եւ վերակառուցում խօսքով իսկ մուտք չեն գործած եւ «Նուվէլ տը Մոսքու» շաբաթաթերթը 45 հազարին տեղ 10 հազար օրինակ միայն կը ներածւի եւ Քուպացիք պոչ կը բռնեն ժամերով գնելու համար: Հաւանա կը գտնուի կարդինալ Էչէկարայ եւ հաւանական կը նկատուի որ Պապը հոն ալ երթայ:

ՃԱՓՈՆԻ արքունին 21 տարի է առաջին անգամ ըլլալով հրապարակային երեւում չունեցաւ Ամանորին, կայսեր առողջական վիճակին պատճառաւ: Ծանօթ է որ, Հիրօ Հիթօ Սեպտեմբերէն ի վեր մահամերձ է: Հազարաւոր Ճափոններ եկած են արքայական պալատը ու աղօթած որ արքան ապաքինի:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ հարաւային շրջանը բախումներու ընթացքին ութ հոգի մեռած է Յունուար 1-ին, որոնց մէջ կին մը եւ երկու նորածին, չիի մրցակից խմբակներու միջեւ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Նոր երկրաշարժ մը 6 մեռեալ պատճառած է Լենինական, ըստ Երեքշաբթի առտու «Արմէնփրէս»ի տուած լուրին: Մանրամասնութիւններ կը պակսին:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՔՍ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 2.-

Ցարդ 39.673 հոգի հանուած են աւերակներէն, ատոնցմէ 15.254-ը ողջ էին, 11.927 հիւանդանոց փոխադրուած, 7539ը ելած են հիւանդանոցէն, 105.239 տեղափոխուած են:

Անցած վերջին օրերուն, 1611 վակոն պարպուեցաւ, 2039 օդանաւ, որոնց մէջ 244-ը կուգային օտար երկիրներէ զանազան ապրանքներով աղէտեալ շրջաններու բնակչութեան համար:

Երկրաշարժի ընթացքը մարելու վրայ է: Դեկտեմբեր 7-էն ի վեր Երեւանի երկրաշարժի կայանը աւելի քան 800 ցնցում արձանագրեց, զանազան ուժգնութեամբ: Հինգ ցնցում արձանագրուեցաւ Դեկտեմբեր 28-ի գիշերը: Ատոնցմէ մէկը 4.5 աստիճանի հասաւ: Գիտնականներու համաձայն մարելու ընթացքը բնականոն է:

Ապրանքներու քանակի, տեսակի եւ բաշխումի մանրամասն նկարագրութիւնը կը հրատարակուի ամէն օր հանրապետութեան մամուլին մէջ: Կը նշուին կանոնաւոր կերպով այն օտար Պետութիւնները որոնք օգնութեան ձեռք կ'երկարեն Հայաստանի:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէ

նախագահ՝
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 30

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԱԳԷՏՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստան ժամանած է 18 ամերիկացի երկրաշարժագէտներէ եւ հակերկրաշարժային ճարտարագէտներէ բաղկացած խումբ մը, որ հետը բերած է նորագոյն գործիքներով եւ համակարգիչներու ինքնավար կեդրոնով յագեցած կայաններ:

Ամերիկացի գիտնականները իրենց կայանները տեղադրած են Սպիտակի շրջանը եւ Մեծամօրի հիւլէակայանի շրջակայքը: Խորհրդային մասնագէտներէ զատ Հայաստանի մէջ կայաններ տեղադրած են նաեւ Ֆրանսացի ու Ճափոնցի երկրաշարժագէտներ:

**

ՍՊԻՏԱԿԻ ԹԵՐԹԸ ԴԱՐՁԵԱԼ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Երկրաշարժի ողբերգութենէն 10 օր յետոյ Սպիտակցիներու թերթը՝ «Լուսաբաց»ը դարձեալ լոյս տեսած է, առայժմ միայն երկու էջեր: «Լուսաբաց» խմբագրութեան ողջ մնացած անդամները շատ քիչ են. կեանքէն հեռացած են անոր ղեկավարները:

Այսօր «Լուսաբաց»ի խմբագրութիւնն - վրանին մէջ գործի լծուած են Հայաստանի երիտասարդական թերթի՝ «Աւանգարդ»ի փոխ - խմբագիրն ու այլ թղթակիցներ: Արդէն կը մտածուի թերթին մէկ մասը ռուսերէն հրատարակելու մասին, որպէսզի ան մատչելի դառնայ Սպիտակը վերականգնելու համար հոն եկող շինարարներուն համար:

**

ԻՐԱՔԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի կառավարութեան շէնքը տեղի ունեցած զրոյցի ընթացքին, փոխ - վարչապետ Լ. Սահակեանի շնորհակալական խօսքերէն ետք, Իրաքի Մշակոյթի փոխ - նախարար Ա. Ա. Մուսլլա յայտարարած է, որ շուտով Երեւան պիտի հասնի չորս օդանաւ եւս՝ 200 վրանով, երկու հազար ծածկոցով, բրդեայ հագուստներով, մէկ անգամ գործածուելիք 3 միլիոն սրսկումի ասեղով, դեղօրայքով եւ բժշկական սարքերով:

Պատուիրակութիւնը հանդիպում մը ունեցած է նաեւ Արտասահմանեան երկիրներու հետ բարեկամութեան ու մշակութային կապի հայկական ընկերութեան

(Շար.ը Դ. էջ)

ԲՆԱՇԽԱՐՀԻԿ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

(ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ազրբէջանի կեդրոնական գործադիր Կոմիտէն 1926 Մայիս 6–ին Նախիջեւանի սակաւահողութեան պատճառով կ'արգիլէ հող տալ գիւղատնտեսութիւն ընելու համար հող ուզողներու եւ կ'որոշէ հողաբաժին տալ միայն այն անձերուն որոնք հանրապետութիւն եկած են մինչեւ 1925 Ապրիլ 1 Թուականը:

Անշուշտ միայն անտեղեակները չէին գիտեր թէ մինչեւ այդ Թուականը ոչ մէկ Հայ կրցած էր բնակութիւն հաստատել Նախիջեւան: Հայկական Ղազանչի գիւղը, ուր մինչեւ յեղափոխութիւն 400 հոգի կ'ապրէր, տեղահան եղած էին ու անոնց հողերը յատկացուած էին Զանգեզուրէն գաղթած 14 Թուրք ընտանիքներու: Գիւղը իսկական տէրերուն վերադարձնելու բազմաթիւ դիմումներէ ետք չէզոք յանձնաժողով մը կազմուեցաւ որուն կը մաս – նակցէին Հասանը (Թուրք) եւ Օհանովը (Հայ): Այդ յանձնաժողովը 1925 Օգոստոսին որոշեց Ղազանչի գիւղը Հայերուն վերադարձնել: Հակառակ այս որոշումին, մերժուեցաւ Ղազանչիի Հայերուն դիմումը:

Նախիջեւանի փախստականներուն հարցը աւարտեցաւ 1926 Յունիս 12–ին, երբ որպէս պատասխան Անդրկովկասի կեդրոնական գործադիր Կոմիտէին Մարտ 12–ի հարցումներուն, Ազրբէջանի կեդրոնական գործադիր Կոմիտէն պատաս – խանեց նախորդ երկու որոշումներէն քաղուածքներով. անոնցմէ մէկը կը յիշեցնէր. «Նկատելով որ խնդրատուները Թիֆլիս էին վաղուց եւ Նախիջեւանի մէջ հողի պակաս կայ, կը մերժուի խնդրատուներու դիմումը»: Իսկ միւսին մէջ կ'ըսուէր. – «Նկատելով որ սակաւահո – ղութեան պատճառով Նախիջեւանի գիւղացի դասակարգը հողի շատ պէտք ունի, գաղթականներու վերաբնակեցումը Նախիջեւան, ծայրայեղ ծանր կացութեան կը մատնէ տեղի գիւղացիութիւնը. ինչպէս նաեւ նկատի առնելով Ազրբէջանի կեդրոնական գործադիր Կոմիտէին նախա – գահութեան 1925 Մայիս 2–ի որոշումը, թէ «հող ստանալ ուզողներու վերահաստատումը արգիլուած էր ու մինչեւ 1925 Ապրիլ 1 Նախիջեւան հաստատուածներու միայն հող պիտի տրուէր, անհրաժեշտ է Նախիջեւանի փախստականներուն ներգաղթը անհնար համարիլ»: Սակայն այս յայտարարութիւններն ու որոշումները անհիմ էին: Օրինակ, ըստ Նախիջեւանի կեդրոնական վիճակագրական վարչութեան տեղեկագրին, Այլապատ, Աբրակունիս, Հաջիվար, Կզնուտ, Կարախանբեկլու, Թազաքենդ եւ Թմբուլ գիւղերը 1917–ին ունէին 2340 ծուխ, իսկ 1925 Յունիսին հոն միայն 690 ծուխ կար. ու նոյն վիճակը կը տիրէր ամբողջ Նախիջեւանի մէջ:

Նախիջեւանի հանրապետութեան մէջ հաստատուած հայ փախստականներու ընդհանուր թիւը 1926–ին կը կազմէր 1072 ծուխ (շուրջ 5000 հոգի): Հայերու ընդհանուր թիւը 11 հազար 300 հոգի էր. բնակչութեան 10.8%–ը: Հոն ոչ միայն խոչընդոտներ կը ստեղծուէին հայ փախստականներու դէմ, այլեւ կարելի ամէն բան կ'ըլլար մնացած հայ ազգաբնակչութիւնը վտարելու համար:

Այսպէս, 1926 – 1959 Նախիջեւանի հայ բնակչութեան թիւը կրճատուեցաւ եւ կազմեց 9 հազար 500 հոգի:

Հայերու արտաբնակեցումը որպէս ինքնավար մարզին մէջ իրագործուող ընկերա – տնտեսական եւ ազգային խտրականութեան քաղաքականութեան հետեւանք, հետեւողականօրէն եւ կազմակերպուած ձեւով տեղի կ'ունենար: 1970–ին Նախիջեւանի հայ համեմատութիւնը եկած էր 2.9–ի, իսկ 1979–ին՝ 1.4–ի: Ներկայիս հաւանաբար հոն 1 – 2 հազար Հայ կ'ապրի: Նախայեղափոխական շրջանի Նախիջեւան գաւառին 44 հայկական գիւղերէն այսօր մի – այն երկուքը մնացած են: Բերուած տուեալները իրաւունք կուտան եզրակացնելու որ Հայերու վիճակը հիմա աւելի ծանրացած է:

Ամբողջ ինքնավար հանրապետութիւնը գտնուելով սահմանամերձ գօտիին մէջ, Հայերու հոն մուտքը գրեթէ անհնար է (նոյնիսկ մշակութային նպատակներով): Հակահայ հետեւողական քաղաքակա – թեան կ'ընկերանար հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձան – ներու ոչնչացումը: Նախ ազրբէջանցի պատմաբանները իրենց սեփականութիւնը յայտարարեցին Հայաստանի պատմական տարածքին մէկ մասը, յետոյ պատմական յուշարձաններն ու մշակութային արժէքները:

Հարց կը ծագի, եթէ ատոնք ազրբէջանական մշակոյթի ժառանգութիւն են, ապա ինչո՞ւ այդպէս բարբարոսաբար կ'աւերուին, կ'ոչնչացուին: Այսպէս, 1975–ի ամառը Նախիջեւան քաղաքին մէջ շինարարութեան պատրուակով աւերուեցաւ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին որ հիմնուած էր Է. դարուն: Այդ եկեղեցիին մէջ, ինչպէս պատմաբանները կը վկայեն 705–ին արար նուաճողները ողջ – ողջ այրած էին հայ նախարարները: 1987 Հոկտեմբերին ոչնչացուեցաւ Ագուլիսի հայկական գլխաւոր գերեզմանատունը: Աւերուեցան շուրջ 400 միջնադարեան տապանաքարեր, աւելի քան հարիւր արձանագրութիւններով: Կը քանդուին հայ ճարտարապետներու հոյակերտ ստեղծագործութիւնները՝ Ժ. դարու Ս. Կարապետ Եկեղեցին, Աբրակունիսի, Մեծոցի Ս. Աստուածածնի ԺԳ. դարու եկեղեցին, Ագուլիսի յուշարձանները:

Հայ բնակչութեան մշտական արտահոսքը բնորոշ է ներկայիս Ազրբէջանին. Հայերու արտագաղթը Ազրբէջանէն Հայաստան եւ այլ հանրապետութիւններ, սովորական բան դարձած է: Խտրական, հալածական քաղաքականութիւնը իրագործուեցաւ նաեւ Լեռնային Ղարաբաղ. սպիտակ ջարդը մերթ ընդ մերթ կը փոխուէր կարմիրի, ստեղծելով Սումգայիթ ու Խոջալու: Անիկա է մեր յուզումներուն, բազմահազարնոց միթինկներուն ընթացքին հնչող արդար պահանջին պատճառը: Միաժամանակ ատիկա պատմութեան դաս մըն է զոր լաւ պէտք է գիտնալ, դատապարտելի քաղաքականութիւնը չկրկնելու համար:

ՎԼ. ԽՈՋԱԲԵԿԵԱՆ
Հայաստանի Գիտնականներու ակադեմիայի թղթակից անդամ

ԲԱԳՐԱՏ ԱՍԱՏՐԵԱՆ
Տնտեսագիտութեան թեկնածու

«Երեկոյեան Երեւան», Հոկտ. 31

ԴՊՐՈՑԻԹԷ ԴՊՐՈՑ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ «Յ. Սեֆերեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 24–ին, տեղի ունեցած է Խրիմեան կրթական Հիմնարկութեան 25ամեակի ճաշ – հանդիսութիւնը: Հանդիսավար Ռ. Մօզեանի բացման խօսքերէն ետք, հանդէս եկած է հիմնարկութեան քառաձայն երգչախումբը: Ելոյթ ունեցած են նաեւ երգչուհի Ս. Գարամանեան ու դաշնակահարուհի Պ. Թոքաթլեան: Շնորհաւորական հեռագիրներու ընթերցումին յաջորդած է Մըխիթարեան վարդապետ, Հ. Սարգիս Պողջալեանի կողմէ նոր սրահին բացման առթիւ յուշատախտակի մը յանձնումը, իսկ Մ. Մանուկեան կրթ. հաստատութեան կողմէ Գ. Մարաշլեան հազար տոլարի չէք մը յանձնած է: Խրիմեան Հիմնարկութեան գործունէութեան անդրադարձած են հայերէնով Փ. Գարակէօզեան եւ սպաներէնով Խ. Գապագեան: «Ա. Սեֆերեան» Նախակրթարանի փոխտնօրէնուհի Ա. Միրաքեանի ու հիմնարկութեան նախագահ Խ. Վարդպարոնեանի խօսքերէն ետք հանդէսը վերջ գտած է Գրիգորիս եպիսկ. Բունիաթեանի շնորհաւորական խօսքերով:

ԴԻՄԱՆԱԼ, ՏՈԿԱԼ

Մեր բախտի պէս նորից ճեղք տուեց հայկական հողը՝ ահաւոր դժբախտութիւն պատճառելով հայ ժողովուրդին: Ահաղնասաստ երկրաշարժից լեռան Մասիսի ճեղք տուած լանջերը պատմահայր Մովսէս Խորենացին անուանել է վիհ, Փամբակ – Շիրակի երկրամասում Դեկտեմբերի 7–ին տեղի ունեցած երկրաշարժը այդպիսի վիհ բացեց մեր ժողովրդի կենսագրութեան մէջ: Այդ ճեղք – վիհը խլեց մեր սերնդին բաժին հասած խնդութիւնը: Սա մեր դժխեմ ճակատագիրն է, որը կարող է մէկ օրում հազար տարուայ բաժին դժբախտութիւն հասցնել մեզ: Երեւի մենք լիաթոք ծիծաղելու իրաւունք չունենք, երեւի մեր ժպիտներն անգամ պիտի ճեղք ունենան:

Ինչ կարող ես անել, սա է Հայաստան աշխարհը: Այս հողը հազար ցնցում է ունեցել: 735 Թուականի Յուլիսի 21–ի երկրաշարժից կործանուեց 10 հազար բնակիչ ունեցող Մոզ քաղաքը, եւ սարսափահար մեր հները այնքան վա՜յ ձոր, վա՜յ ձոր արեցին որ գաւառը կոչուեց Վայոց ձոր: 893 Թուականի երկրաշարժից կործանուեց մեծահարուստ Դուինը, 1308 Թուականի երկրաշարժից՝ Տաթեւի վանքը, 1319 Թուականի երկրաշարժից՝ չքեղաշուք Անին, 1679 Թուականի երկրաշարժից՝ Գառնիի պերճ տաճարը: 1840 Թուականի երկրաշարժի ժամանակ կործանուեց եւ Մասիսից պոկուած ժայռաբեկորների տակ մնաց հռչակաւոր Ակոռի գիւղը: Այրարատ նահանգի Մասեացոտն գաւառի այս գիւղը Հռոմի երկու չափ տարիք է ունեցել: Գերմանացի ճանապարհորդ, աշխարհագրագէտ ու բնագէտ Մ. Վակնէրը այդ երկրաշարժից երեք տարի անց՝ 1843 Թուականին, Խաչատուր Աբովեանի հետ բարձրանում է Ակոռի գիւղի տեղանքը: Նրան զարմացնում է մի բան՝ երկրաշարժն Ակոռից ոչ մի հետք չի թողել, բայց ահա գիւղի նշանաւոր այգուց կանգուն է մնացել 13 ծիրանենի:

– Այսպիսի հրաշք կարող է միայն Հայոց աշխարհում լինել, – զարմացած բացագանչել է Մ. Վակնէրը: – Ամէն ինչ կործանուել է, համարեա բան չի մնացել, բայց այդ ամենակարող շարժը չի կարողացել գետին տապալել հայկական ծիրանենիները: Զէ, Խաչատուր, սա մեծ խորհուրդ ունի: Ծիրանը հայկական երկրի խորհրդանիշն է: Այս կանգուն ծիրանենիները կարծես թէ ուզում են մեզ ասել, որ ինչ արհաւիրք էլ լինի՝ Հայաստանը հուր–յաւիտեան կանգուն կը մնայ: Խորհուրդ ունի նաեւ 13 թիւը, որը հաւատում է թէ ոչ մի պատահականութիւն չի կարող աշխարհի երեսից վերացնել հայ ժողովուրդին:

Սա է Հայաստան աշխարհը:

Վերջին հինգ հազար տարում հայկական ոչ մի բնակավայրում այնքան կործանարար երկրաշարժ չի եղել, որքան Երզնկայում: Հայերը այս քաղաքը գրեթէ հիմնովին վերակերտել են քան անգամ: Այդ պատճառով էլ Երզնկայի վերակառուցումը դարձել է հայ մարդու համբերութեան չափանիշ: «Մարդը պէտք է Հայի համբերութիւն ունենայ, որ քըսան Երզնկա շինէ», – ասում են Յոյները մեր մասին:

1926 Թուականի Հոկտեմբերի 22–ին Լենինականի կործանիչ երկրաշարժի ժամանակ, որի ուժգնութիւնը հասել է 8 – 9 բալի, զոհուել ու ծանր վիրաւորուել է 600 մարդ: Իսկ ահա Դեկտեմբերի 7–ին, Հայոց այդ սեւ օրը, մենք միանգամից կորցրինք մի քանի տասնեակ հազար մարդ: Սոսկալի է: Կարծես մեր դժխեմ ճակատագիրն այնպէս է անում, որ մենք միշտ մնանք փոքր ազգ:

Սա է Հայաստան աշխարհը:

Երկրաշարժի մեր անմեղ զոհերը աւելի քաղցրացրին ու հայացրին մեր հողը: Մենք ուրիշ գնալու տեղ չունենք: Այսուհետեւ էլ մեր հաւատամքը պիտի դարձնենք Համօ Սահեանի նշանաւոր տողը.

Ախր ես ինչպէ՞ս վեր կենամ գնամ ...

Զիջահատուենք, ուժ առնենք եւ երախտագիտութեամբ ընդունենք բարեկամ ժողովուրդների ամէն տեսակ օգնութիւն: Աշխատենք քիչ նեղութիւն տալ ուրիշներին, թող հայ մայրերը որդեգրեն մեր որբերին, թող նրանք հասակ առնեն Հայոց երկնքի տակ: Հայաստանի ուժը նաեւ նրա որբերի մէջ է:

Տոկա՛, երկիր Նայիրի, յանկարծահաս արհաւիրքներով հող իմ հարազատ:

Տոկա՛, անհաշիւ որդիներից զոհաբերող, բայց ողջերի համար բիւրապատիկ սիրելի Հայաստան աշխարհ:

Տոկա՛, ազգ իմ հայկեան, մեծ սրտի տէր իմ փոքր ազդու:

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ
1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿՆԵՐ

1. – Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը 1989 – 1990 ուսումնական տարեշրջանին համար, վերանորոգելի կրթաթոշակներէն զատ, պիտի յատկացնէ նաեւ՝ որոշ թիւով նոր կրթաթոշակներ արժանաւոր ուսանողներու:

2. – Հիմնարկութեան ներկայ ծրագիրը կը վերաբերի միմիայն ա՛յն ուսանողներուն՝ որոնք համալսարանական լրիւ մակարդակ ունեցող ուսումնական հաստատութեան մը մէջ կը փափաքին կանոնաւորաբար հետեւիլ մասնագիտութեան մը: Գիշերային մասնակի կամ ոչ – ակադեմական դասընթացքներ մաս չեն կազմեր ներկայ ծրագրին:

3. – Կրթաթոշակներու յատկացումը կը կատարուի ընտրութեամբ, հայկական ծագում ունեցող ուսանողներու՝ որոնք բարձրագոյն ուսման հետեւելու համար զուրկ են նիւթական անհրաժեշտ միջոցներէն: Սկզբունքով՝ Հիմնարկութիւնը չի քաջալերեր ուսանողներ, որոնք իրենց ուսման կ'ուզեն հետեւիլ իրենց բնակավայրէն դուրս գտնուող համալսարաններու մէջ:

4. – Թեկնածուները պարտին ունենալ ուսումնական բարձր մակարդակ, լրացնել անհրաժեշտ բոլոր պայմանները եւ ընդունուած ըլլալ նուազագոյն «Սօֆօմօր» դասարանը ամերիկեան համալսարաններու մէջ, կամ համապատասխան դասարան մը այլ համալսարաններու պարագային:

5. – Ներկայացող թեկնածուներէն կ'ընտրուին Հիմնարկութեան դատողութեամբ արժանաւորագոյն նկատուածները միայն: Միեւնոյն ընտանիքին պատկանող երկու անդամներ միաժամանակ չեն կրնար օգտուիլ Հիմնարկութեան ներկայ ծրագրէն: Նախընտրութիւնը կը տրուի արժանաւոր ա՛յն ուսանողներուն, որոնց ընտանեկան անմիջական պարագաներուն մէջ օգտուող չէ եղած անցեալին Հիմնարկութեան համալսարանական կրթաթոշակներէն:

6. – Բոլոր թեկնածուները, ուր ալ ըլլան անոնք, իրենց ձեռագիր դիմումնագիրը պէտք է ներկայացուցած ըլլան ստորեւ նշանակուած հասցէին, Փետրուար 1–էն մինչեւ Ապրիլ 30, 1989, ամէնէն ուշ (Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն՝ ինչպէս նաեւ Աւստրալիոյ համար այս թուականները պիտի ըլլան Սեպտեմբեր 1–էն ամէնէն ուշ մինչեւ Նոյեմբեր 30, 1989):

Department of Armenian Affairs
CALOUSTE GULBENKIAN
FOUNDATION
Avenida de Berna, N° 45-A,
1093 Lisboa Codex
Portugal

Կարեւոր. –

Ա. – Դիմումները պարտադրօրէն պէտք է կատարուին թեկնածուներու կողմէ անձնապէս եւ ձեռագիր:

Բ. – Իր ուղարկած դիմումնագրի թուղթին ու պահարանին վրայ՝ թեկնածուները պարտին յստակօրէն նշել իրենց ինքնութիւնն ու հասցէն լատինատառ:

Գ. – Դիմումնագրին մէջ նաեւ դիմողուսանողը պարտի հարկիրճ տեղեկութիւններ տալ ուսման ընթացքի ու տեւողութեան մասին:

Վերոյիշեալ կէտերը չյարգող թեկնա-

ծումներու դիմումները անպատասխան կը մնան:

Առ ի պատասխան՝ թեկնածուներուն կը ղրկուին հարկ եղած տեղեկութիւնները, հարցաթերթիկներն եւ կանոնագիրը:

7. – Այն ուսումներու պարագային որոնց տեւողութիւնը կ'ընդգրկէ հինգէն աւելի տարիներ, ուսանող մը կրնայ օգտուիլ հինգ տարի միայն:

8. – Շփոթութիւններ կանխելու համար, դիմողները պարտին իրենց անունն ու մականունը թղթակցութեանց եւ հարցաթերթիկներուն մէջ գրել նոյնօրինակ ձեւով, այնպէս ինչպէս կ'երեւին անոնք ինթակայի ինքնութեան թուղթին կամ անցագրին մէջ:

9. – Հիմնարկութիւնը չատ սահմանափակ թիւով կրթաթոշակներ պիտի արամադրէ այն թեկնածուներուն որոնք արդէն տիրացած են համալսարանական վկայականի մը եւ կը փափաքին առաւելագոյնը երեք տարուան ընթացքի մը մէջ առանց ընդհատումի պատրաստել Փի – Հ. – Տի – Տոքթորական ատենախօսութիւն մը, իրենց բնակած երկրի կամ արտասահմանի բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններէն մէկուն մէջ: Նախապատուութիւնը կը տրուի անոնց որոնք նուիրուած են հայագիտական կամ արուեստի մարզերուն մէկուն մէջ: Դիմումնագրերը պէտք է կատարուին վերոյիշեալ ձեւով դարձեալ, նկատի ունենալով նոյն պայմանաժամերը: Այս ծրագրէն չեն կրնար օգտուիլ ուսանողներ որոնք Հիմնարկութեան կրթաթոշակէն արդէն նպաստաւորուած են անցեալին: Որեւէ նպաստ չի յատկացուիր հետազօտական կամ կամ մասնագիտական աշխատանքներ (research) կատարելու համար:

10. – Ներկայացուած բոլոր թղթածրարները ի վերջոյ կը կեդրոնացուին Լիզպոն՝ ուր արժանաւոր թեկնածուներուն ընտրութիւնը կը կատարուի Յուլիս / Օգոստոս ամիսներու ընթացքին 1989 (Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն եւ Աւստրալիոյ պարագային՝ Յունուարի վերջը):

11. – Ներկայ ուսումնական տարեշրջանին Հիմնարկութենէն համալսարանական կրթաթոշակ ստացող ուսանողներն իրենց կրթաթոշակները 1989 – 1990 տարեշրջանին վերանորոգել տալու համար՝ պարտին իրենց դիմումները յղել ուղղակի Հիմնարկութեան կեդրոնին՝ Փետր. 1–էն մինչեւ Ապրիլ 30, 1989, (Հարաւային – Ամերիկայի երկիրներուն եւ Աւստրալիոյ համար՝ Սեպտեմբեր 1–էն մինչեւ Նոյեմբեր 30, 1989) ստանալու համար վերանորոգման հարցաթերթիկները: Նշանակուած պայմանաժամերը չյարգող ուսանողներու դիմումները նկատի չեն առնուիր:

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Լիզպոն, 1989, Յունուար 1

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Թրքական «Իէքիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթը Դեկտեմբեր 11–ի թիւով կը խօսի ամերիկեան ծրագրի մը մասին, որուն նպատակն է օգտագործելով մահմետական ժողովուրդները, քայքայումի առաջնորդել Խորհրդային Միութիւնը:

Ամերիկեան այս ծրագրին մասին յօդուած մը ստորագրած է Սի – էյ – Այ.–ի ղեկավարներէն՝ Փօլ Պ. Հէնզէ, որուն կ'անդրադառնայ վերոյիշեալ թերթը: Ըստ յօդուածագրին՝ «Խորհրդային Միութեան մէջ թէ՛ մահմետականութիւնը եւ թէ թուրք ցեղերու հետզհետէ մեծցող համեմատութիւնը յառաջիկային աւելի մեծ ուշադրութիւն պիտի հրաւիրէ այս նիւթին»: Ան կը շարունակէ. – «Խորհրդային Միութիւնը Թուրքիոյ հանդէպ չափաւոր բարեկամութեան մը դիւանագիտութեամբ կրցած է վանել քաղաքական մեծագոյն վտանգ մը որուն ծնունդ արւոզը կրնան միութեան մահմետական ժողովուրդները ըլլալ» Հէնզէի համաձայն «Ռուս – խորհրդային կայսրութեան տրամ» մօտեցած է վերջին արարին:

«Ռազմավարական տեսանկիւնէն Խորհ. Միութեան մահմետականները ու այլ փոքրամասնութիւններ» խորագրուած գիրքին մէջ Հէնզէի յօդուածին հետ հրատարակուած Տ. Մաթուցեւսկիի գրութեան մէջ ալ կ'ըսուի. – «Ներկայի խորհրդային – Թուրք Հանրապետութիւններուն մէջ տնտեսական ու ընկերային հաւանական կայունութիւններ սահմանային հարցերու ծնունդ կուտան. Նման պարագաներու Թուրքիա կրնայ աւելի մեծ շահագրգռութեան առարկայ դառնալ հիւսիսային իր ցեղակիցներուն կողմէ:

Եւ արդարեւ, Թուրք փրոֆ. մը՝ Ա. Եալչըն որ վերոյիշեալ հատորին Թրքերէն թարգմանութեան յառաջաբանը գրած է, հետեւեալը կը պատմէ «Իէքիպինէ Տօղրու»ի աշխատակցին: Իր մէկ բարեկամը պտոյտի կ'երթայ Ազրպէյճան, ուր փուսակցական Ազերի մը քարտէս մը ցոյց կուտայ իրեն. Թուրքիոյ քարտէս մըն է, ուր երկրին սահմանները Կովկասէն Ղրիմ կ'երկարին:

Փրոֆ. Ա. Եալչըն պատասխանատուներէն մէկն է «Եէնի Ֆօրում» պարբերաթերթին, որ ծանօթ է իր Թուրանական հակումներով: «Իէքիպինէ Տօղրու»ի աշխատակիցը նոյն հարցին առընչուած տեսակցութիւն մըն ալ կ'ունենայ փրոֆ. Ա. Եալչընի հետ:

Հ. – Ուշադրութիւն կը հրաւիրէք Խորհրդային Միութեան մահմետական – թուրք փոքրամասնութիւններուն վրայ:

Պ. – Ցարական շրջանին Կովկասի Թուրք ներկայութիւնը կարեւոր դեր խաղացած է Նոր Թուրքիոյ ճակատագրին մէջ: Այսինքն, բարոյական կապը հին արմատներ ունի: Հակառակ ստալինականութեան ու երկաթէ վարագոյրին Ռուսիոյ Թուրք մտաւորականները մօտէն հետեւած են մեր մտաւոր կեանքի զարգացումներուն ու գրական արտադրութեան: Այս տեսակէտէն, երբ այդ մարդոց ապագան խնդրոյ առարկայ է, կարեւոր կը դառնան Թուրքիոյ հակումները: Մեզի այսքան մօտ, մեծ երկրի մը մէջ տեղ գրաւած մեր պարդիկն են անոնք ... Թուրքիոյ համար մեծ կարեւորութիւն ունի անոնց տնտեսական, ընկերային, բարոյական եւ վերջապէս զինուորական կացութիւնն ու ապահովութիւնը: Նիքարակուա, Շիլի, Զիմպապուէ, Նամիպիա ինծի ոչինչ կ'ըսեն .. ի՞նչ գործ ունիմ Հարաւային – Ափրիկէին հետ: Իսկ ասոնք մեր քովն են, միլիոններով մարդ, իմ մարդիկս:

Հ. – Կը գանգատիք, ըսելով որ Թուրքիա պատրաստ չէ:

Պ. – Ըսել ուզածս սա է. կը շարունակենք նախկին ձեւով: Մտածող չկայ թէ Խորհրդային Միութեան ներկայի զարգացումները ո՛ւր կը յանգին: Մտաւոր պատրաստութիւն չկայ: Թուրքիոյ մէջ խորհրդային կեանքի մասնագէտ չկայ: Մարդ չկայ որ հետեւի, հասկնայ Միջին Ասիոյ, Տաշքենդի հարիւրաւոր, հազարաւոր հրատարակութիւնները:

Հ. – Մուսուլի եւ Քէրքիւքի հարցին պարագային ալ միջամտելու տեսակէտը կը պաշտպանէիք:

Պ. – Հետեւեալն էր մեր ըսածը. Մուսուլն ու Քէրքիւքը չեն կրնար Իրանի ու Թալապանիի ձեռքն անցնիլ: Թուրքիա չի կրնար համաձայն գտնուիլ նման կարգադրութեան մը: Նոյն ձեւով Ղարաբաղ ալ չի կրնար Հայերուն տրուիլ: Թուրքիա խօսքի իրաւունք ունի այս հարցին մէջ: Միջազգային դաշնագիրներու մէջ այս հարցերը հաւասարակշռութեան որոշ տուեալներով նկատի առնուած են: Սակայն ի՞նչ է գործադրութեան ուժը. կրնանք պոռալ – կանչել, հարցը ներկայացնել ՄԱԿ–ին, ՕԹԱՆ–ի մէջ խնդիր ստեղծել, բողոքագիր ուղարկել: Մինչեւ զինուոր ուղարկելու հանգրուանը, այնքան ընելիքներ կան: Մեր նպատակը հոն փրկարար բանակ մը ղրկել չէ:

VENETO MUSICA

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1988–ի գարնան, Վենետիկի մէջ կատարուած «Մուղիքարմենա» Հայկական Երաժշտական Փառատօնի 10 համերգներու շարքի յաջողութեան եւ շարժած հետաքրքրութեան հետեւանքով, (տե՛ս մեր նախորդ հաղորդագրութիւնները), «VENETO MUSICA» երաժշտական հաստատութիւնը կը նախաձեռնէ շարունակաբար, ամէն տարի կազմակերպել նման ձեռնարկներ, հրաւիրելով մենակատար երաժիշտներ եւ երաժշտական խումբեր ըլլայ Սովետական Հայաստանէն, ըլլայ Սփիւռքէն, առիթը ընծայելով հիմնելու կեդրոն – գրասենեակ մը, որ կազմակերպչական աշխատանքը պիտի ապահովէ: Այսպէս, Վենետիկը կը դառնայ նաեւ «Հայկական Երաժշտութեան Համաշխարհային festival»–ի մնայուն կեդրոն:

1989–ի ծրագիրը, որու բացումը նախորդ տարուան նման պիտի կատարէ աշխարհահռչակ երգէհոնահար Պերճ Ժամկոչեանը, պիտի երկարի Ապրիլի վերջերէն մինչեւ Յունիսի վերջաւորութիւնը:

Կազմակերպչական աշխատանքը արագացնելու համար, կը խնդրենք բոլոր հայ կամ հայ ծագում ունեցող երաժիշտներէն (մենակատար, ղեկավար, երգահան, երաժշտագէտ – քննադատ, երգչախումբ, նուագախումբ, պարախումբ), ուղարկել հետեւեալը. –

Ա. – curriculum vitæ

Բ. – Հասցէները եւ հեռաձայնային թիւը (FAX–ի թիւն ալ եթէ ունին)

Գ. – Նկարներ

Դ. – Օրաթերթերէ կամ երաժշտական թերթերէ քաղուած քննադատական կտրօններ

Ե. – Ձայնապնակներ կամ ձայներիզներ եթէ ունին

Զ. – Համերգային ծրագիրներ

Է. – Հրատարակուած նօթաներ, յօդուածներ կամ գիրքեր, որպէսզի սոյն կեդրոնը օժտուի նաեւ գրադարանով մը, եւ ձայնապնակներու եւ ձայներիզներու շտեմարանով:

Համագործակցութեան մը լաւագոյն արդիւնքի կարելիութիւնները նկատի ունենալով, Հայրենիքի եւ սփիւռքեան բոլոր մշակութային եւ երաժշտական հաստատութիւններէն, երաժշտանոցներէն, դպրոցներէն, նման ձեռնարկներ կազմակերպող ընկերութիւններէն կամ անհատներէն նոյնպէս կը խնդրենք որ իրենց հասցէները եւ նամակագրութիւնը ուղարկեն հետեւեալ հասցէներուն՝

Minas Lourian
c/o
VENETO MUSICA
(Sede Direzione e Administrazione)
Via Pietro Bembo, 82
31011 ASOLO (TV) — ITALIA
TEL. : 423/55541; 423/55542;
423/55954
FAX. : 423/529890
կամ՝
Via Torino N° 49/6
30172 MESTRE (VE) — ITALIA
TEL. : 41/5310034.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ի՜նչ փոյթ մահը ... երթանք միասին դէպի ան ու խիզախելով նայինք անոր: Սէրը փարատեց սոսկումի եւ վարանումի բոլոր միգամածները: Հոգիս յօժար է ... ինչ փոյթ մահը, մենք յաղթեցինք անոր, որովհետեւ կեանքը արծարծուած խարոյկի մը պէս պիտի վառի մեր անցած բոլոր ճամբաներուն վրայ ...:

Ցանկարծ լռութիւն եւ Սաթենիկ զգաց որ իր միտքը կը մթագնի, ինչպէս եթէ երկնային լոյս մը հանգած ըլլար: Անսահման յոգնութիւն մը գինքը կը ջլատէր, կարծես կեանքի իր ամբողջ ուժը սպառեր էր չարաչարտրանական մտածումի մը մէջ: Իր անօգնական վիճակը զինք կարող էր ամէն կարգի յիմարական արարքներու մղել ու կարծես իրմէ դուրս ուժ մը կը հարկադրէր զինքը սանձելու իր դժբախտութիւնը:

Ստուերի մը պէս անցաւ սրահէն եւ ուզեց խուսափիլ, բայց վերադարձաւ կրկին եւ հրաժեշտ առաւ Տիկին Արգարեանէն: Անիկա իր ձեռքը պինդ սեղմած կը նայէր իրեն կարեկցութեամբ եւ ահա Սաթենիկ գլուխը դրաւ անոր ուսին վրայ ու սկսաւ հեծկլտալ:

Մինչեւ ուշ ատեն Տիկին Արգարեան ջանաց ամոքել զինքը, բայց Սաթենիկի շրթները փակ մնացին եւ անիկա ոչ մէկ բառ արտասանեց:

Երբ տուն վերադարձաւ, Սաթենիկ ըզգաց որ անհնար է իրեն համար ամբողջ գիշեր մը անցընել անստուգութեան մէջ: Միտքովը կ'որոնէր թէ որո՞ւ կրնար ապաւինիլ եւ վստահիլ իր անձկութիւնը: Ինքը կամովին եւ իրերու բնական բերմամբ խզեր էր բոլոր կապերը հին ընկերներու եւ բարեկամներու հետ: Միակ անձ մը կարող էր ներողամտութեամբ վարուիլ իր հետ, Ստեփանը, բայց անիկա շատ հեռու էր եւ եթէ նոյնիսկ վերադառնար յանկարծ ... Գարեգինի հանդիպելէն յետոյ առաջին անգամ մտածումը կանգ առաւ Ստեփանի վրայ. արագ կերպով յիշեց իրենց տեսութեան վերջին րոպէները ... «Կը գնամ Բաքու – Ուրեմն կը տեսնուինք Բաքւում»: Բայց Ստեփանի կրկին տեսութեան այդ ցանկութիւնը լիքն էր տարբեր կարգի զգացումներով: Ինչո՞ւ ... Սաթենիկի միտքը վարանեցաւ եւ անմիջապէս իր հոգիին դռները փակեց այդ անհարկի զգացումին դէմ: Կար նաեւ Սոնիան, մտածեց յամառութեամբ, բայց ի՞նչ պատրուակաւ բերել Սոնիան Բաքու. եթէ ինքը ըլլար հիւանդ՝ այդ ուրիշ բան էր: Ձէր կարող նոյնիսկ պատկերացնել թէ ինչ էին Սոնիային զգացումները իրեն նկատմամբ, եթէ գիտէր եւ անպատճառ գիտէր: Բայց ինչ որ ալ ըլլային անոր զգացումները, ներքնապէս վստահ էր որ կարող էր ապաւինիլ անոր:

Բայց այդ բոլորը չէին տար իրեն լուսաբանութիւն Գարեգինի այժմու վիճակին վրայ: Որո՞ւ հարցնել: Ցանկարծ մտաբերեց Գարեգինի գործակիցներէն մէկը, Արամայիսը, որուն յաճախ կը հանդիպէին եւ որ զարմանալի սիրալիրութիւն ունէր իրեն նկատմամբ: Ժամը տասնմէկ էր, Արամայիս քլիւպը կրնար ըլլալ, կարելի էր հեռախօսել եւ Սաթենիկ անմիջապէս գնաց հեռախօսի մօտ:

– Ես եմ խօսողը, Սաթենիկ Գրիգորովնա...

– Ահ, Սաթենիկ Գրիգորովնա, ինչո՞վ կարող եմ ձեզ ծառայել:

– Կարո՞ղ էք ինձ ասել, տեսե՞լ էք այսօր Գարեգինը:

– Գարեգին Իվանովիչ հիւանդ է:

– Այդ գիտեմ, ի՞նչ ունէ:

– Լեարդի բորբոքում, սոսկալի ֆրիզ... տեւեր է հինգ – վեց ժամ: Բժիշկը ստիպուել է դիմել ամենախիստ միջոցների, բայց այժմ ցաւը մեղմացած է:

– Խնդրում եմ ինձ ասէք, ո՞ր ժամին տեղեկութիւն ունիք վերջին անգամ:

– Հէնց կէս ժամ առաջ հեռախօսեցի Նաթալիա Վասիլիեւնային. ինքը չէ կարելի տեսնել, մորֆինի ազդեցութեան տակ է, բայց էգուց աւելի լաւ կը լինի:

– Շնորհակալ եմ, պարոն Արամայիս... անչա՜փ շնորհակալ եմ, բարի գիշեր:

Սաթենիկ գործիքը պիտի հեռացնէր ականջէն երբ չփոթ բան մը լսեց, կրկին ուշադրութիւնը լարեց.

– Այդ դո՞ւ էք, պարոն Արամայիս:

– Այո, ես ... ուզում էի ասել: Հարկ չկայ մտահոգուելու: Գարեգին Իվանովիչ ունեցեր է այդ հիւանդութիւնը տարիներ առաջ եւ կրկին յայտնւում է անըսպասելի կերպով: Առանձին վտանգաւոր բան չկայ, թերեւս հարկ լինի որոշ ժամանակ հանգստանալ: Էգուց կ'երթամ իր մօտ, եւ ձեզ անմիջապէս կը հաղորդեմ:

– Օ՜հ, պարոն Արամայիս...

Ձայնը խեղդուեցաւ յուզումէն եւ գրեթէ անորոշ կերպով լսեց.

– Սաթենիկ Գրիգորովնա, միամիտ կացէ՛ք, կը ստանաք ինձանից մանրամասն տեղեկութիւն, ամէն օր, մինչեւ Գարեգին Իվանովիչ կարենայ դուրս գալ:

(Շար. 69)

Այրի Տիկին Նուարդ Գույումճեան եւ զաւակը Կարապետ,

Տէր եւ Տիկին Վազգէն Աբրահամեան եւ զաւակները,

Մարկրիթ Աբրահամեան,

Տէր եւ Տիկին Համբարձում Աբրահամեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ժամկոչեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գույումճեան եւ զաւակները,

Փանոսեան ընտանիքը (Մոսկուա),

Ժամկոչեան, Ղազարոսեան եւ Պասմաճըեան ընտանիքները (Տէքսին),

Քինարեան ընտանիքը,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, նանիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԻԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ժամկոչեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 2-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Յունուար 3, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Ալֆորվիլի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ գրկուած չըլլալով, կը խընդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Նուարդ Գույումճեանի եւ զաւակներուն:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Յունուար 7, ժամը 16-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

(Շար. Ա. էջէն)

հետ, որուն ընթացքին խաղաղութեան, բարեկամութեան ու համերաշխութեան Կոմիտէի գլխաւոր քարտուղար Հ. Ա. Հուսէյն նշած է, որ Իրաքի հայ գաղութը մեծ օգնութիւն ցոյց տուած է:

***

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԻՐԵՐՈՒ
ՀԱՄԱՏԵՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Կուսակցութեան Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան ընդունած է Միացեալ-Նահանգներու «Շելթոն Թրէյտինկ» ընկերութեան նախագահ Մ. Շելթոնը: Ան յայտնած է, թէ իր ընկերութեան կողմէն ճամբայ ելած է դեղօրայքով, բժշկական գործիքներով լեցուն նաւ մը: Միաժամանակ ըսած է, որ ընկերութիւնը կը փափաքի Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարին հետ հիմնել բժշկական իրերու արտադրութեան համատեղ ձեռնարկութիւն: Այդ կապակցութեամբ նախարարութեան հետ արդէն նախնական համաձայնութիւն կնքուած է:

***

ԻՐԱՆԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երկրաշարժէն տուժածներուն օգնութեան ձեռք մեկնած է նաեւ Իրանը: Նախագահ Հ. Ռաֆսանճանիի թելադրանքով Հայաստան ժամանած Իրանի Խորհրդարանի երկու հայ պատգամաւորները՝ Վ. Վարդանեան ու Ա. Բաղումեան նշած են որ Իրանահայութիւնը ցնցուած է աղէտի հետեւանքներէն:

Իրանի իսլամական Հանրապետութիւնը Կարմիր Մահիկի միջոցով երեք բեռնատար օդանաւերով Հայաստան փոխադրած է ծածկոցներ, ուտելիք, դեղօրայք եւ հագուստ: Մէկ օդանաւ ալ տրամադրած է պարսկահայութեան կատարած օժանդակութիւնները Թաւրիզով Թեհրանէն ուղղակի Երեւան փոխադրելու համար:

Պատգամաւորները յայտնած են նաեւ, որ վարչապետ Մուսաւի իրանահայութեան ընձեռած է պետական դրամատունէն 100 հազար տոլարի տարադրամ գընելու հնարաւորութիւն: Պատգամաւորները այդ գումարը յանձնած են Վազգէն Ա.-ին:

Mgr. Grégoire GHABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Sainte-Croix de Paris
des Arméniens catholiques de France

vous invite

à une

MESSE de REQUIEM
EN RITE ARMENIEN

à la mémoire

des victimes du séisme survenu en ARMÉNIE

le 7 Décembre dernier.

Cette célébration aura lieu
en la Cathédrale Notre-Dame de Paris
le Samedi 7 Janvier à 16 heures

sous la présidence du

Cardinal Jean-Marie LUSTIGER
Archevêque de Paris

et en présence de

Mgr. Lorenzo ANTONETTI
Nonce Apostolique à Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Սեդա Թահան եւ զաւակները՝ Իռէն, Վիվիան եւ Խորէն իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՅԱԿՈԲ – ԽՈՐԷՆ ԹԱՀԱՆԻ

մահուան առթիւ:

Կը ծանուցանեն նաեւ թէ հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի ողբացեալին մահուան քառասունքին ի յիշատակ, այս Կիրակի, Յունուար 8, յետ պատարագի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Մաննիկ Պալըգճեանի թարմ յիշատակին:

***

Նազարէթ Յովհաննէսեանի մահուան առթիւ (Տէքսին), Այրի Տիկին Նուարդ Գույումճեան եւ Կարապետ Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գույումճըեան եւ զաւակները 1000 Ֆր. կը նուիրեն S.O.S. ARMENIE-ի, եւ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Կիւմիւշեան (Կրընոպլ) 300 Ֆր. S.O.S. ARMENIE-ի:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ այցելութեան մը

ԵՐԵՒԱՆԻ
ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

առաջնորդ ունենալով՝
ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆԸ

Յունուար 8, Կիրակի, ժամը 16-ին՝ «Սթիւտիօ 43» շարժանկարի փոքր սրահը:

43 ռիւ տիւ Ֆօպուր Մոնմարթր, Փարիզ, 9-րդ թաղամաս:

Մուտք՝ 50 ֆրանք:

Ժապաւէնին ցուցադրութենէն գոյացած շահը կը յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ուզուի Տիկին մը, շաբաթը երկու անգամ տան մաքրութեան համար, Փարիզ 14-րդ:

Հեռաձայն. – 45 – 42 – 97 – 03

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԾՆՈՒՆԴ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Յունուար 5, Ճրագալոյց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ Յետ Միջօրէի ժամը 4-ին:

Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17.15ին: Կը պատարագէ՝

ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Ուրբաթ, Յունուար 6, տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30ին:

Պատարագ՝ ժամը 10.15-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք կը կատարուի:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ օր, ժամը 16.30-ին ժամերգութիւն եւ Մարգարէական Թղթերու ընթերցում:

Ճրագալոյց՝ ժամը 17.15-ին:

Պատարագ, ապա Նախատօնակ:

ՈՒՐԲԱԹ, ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Քարոզ՝ ժամը 11.40-ին:

Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէքի հանդիսաւոր արարողութիւն:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –

Պատարագ՝ ժամը 16.30-ին:

Յաւարտ պատարագի Նախատօնակ:

ՈՒՐԲԱԹ. –

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.45-ին:

Պատարագ՝ ժամը 11-ին:

Ջրօրհնէք՝ ժամը 12.15-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

Հոգեւոր Հովիւ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –

Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեանց ժամը՝ 16-ին:

Ճրագալոյցի պատարագ՝ ժամը 17-ին:

ՈՒՐԲԱԹ. –

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.30-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէք:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Ջրօրհնէքի արարողութիւնը:

ՇԱԲԱԹ. –

Յիշատակ Է Մեռելոց:

Ժամը 10-ին, պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Ծնունդ, պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնք տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագի աւարտին՝ Ջրօրհնէք կը կատարուի:

ՇԱԲԱԹ. –

Յունուար 7, յիշատակ Մեռելոց, ժամերգութենէ վերջ հոգեհանգիստ կը կատարուի Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 10-ին:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Սկիզբ ժամերգութեան առաւօտեան՝ ժամը 8.30-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Հաղորդութիւն մանուկներու՝ ժամը 11.30-ին:

Պատարագի աւարտին կը կատարուի՝ Ջրօրհնէք:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

Հոգեւոր Հովիւ՝

ԵՂԻՇԷ ԽՋԿՐ. Ա. ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ. –

Յունուար 7, Յիշատակ է Մեռելոց:

Սկիզբ ժամերգութեան առաւօտեան՝ ժամը 9-ին:

Պատարագ՝ առաւօտեան՝ ժամը 10-ին:

Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան Վասն համայն հայ ննջեցելոց:

Տէրհայրը կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 14-ին ներկայ կ'ըլլայ գերեզմաննոց:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

Sous le haut patronage de
M. FRANÇOIS MITTERRAND
PRESIDENT DE LA REPUBLIQUE

ET

En présence de M. JACK LANG
MINISTRE DE LA CULTURE, DE LA COMMUNICATION
DES GRANDS TRAVAUX ET DU BICENTENAIRE

CONCERT EXCEPTIONNEL
A L'OPERA DE PARIS
LE 5 JANVIER A 20H30

MSTISLAV ROSTROPOVITCH JOUE POUR L'ARMÉNIE

avec
L'ENSEMBLE ORCHESTRAL DE PARIS
DIRECTION : ALAIN LOMBARD

AU PROFIT DES VICTIMES DU SEISME D'ARMENIE

Prix des places : 1000 — 700 — 500 — 200 et 100 Frs.

Réservation : U. G. A. B. : 11, square Alboni, 75016 Paris
Tél. : 45. 27. 36. 22 et 45. 20. 03. 18
CHEQUES A L'ORDRE DE : U. G. A. B. — AIDE A L'ARMENIE

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5

JEUDI
5 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.920 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.920

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

ՆՈՐԻԿ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ԱՆՀԻՄՆ ՈՐԱԿԵՑ ՍՊԻՏԱԿԻ «ՀՐԱՇՔԻՆ» ԼՈՒՐԸ

Ինչպէս գրած էինք երէկ իսկ, «Արմէնփրէս», ապա՝ Թաս բացարձակապէս կը հերքէին Եւրոպա 1-ի հաղորդած լուրը, ըստ որուն 17 վերապրողներ գտնուած էին Սպիտակի հացի գործատան մը փլատակներուն տակ: Լուրը տուած էր «Աշխարհի Բժիշկ»ներու հիւանդապահ մը, բայց կազմակերպութիւնը, իր նախագահին՝ Փաթրիկ Էպըրհարթի բերնով ալ պաշտօնական հերքում մը տուած էր, ճշդելով թէ Երեւան գտնուող իրենց երկու բժիշկները ոչ մէկ լուր ունին այդ մասին եւ իրենց միակ հիւանդապահը, որ Արթիկ է երբեք նման բան չէ ըսած, Արդէն, Սպիտակի օգնութեան գործողութեանց ղեկավարն ալ՝ Նորիկ Մուրատեան յայտարարած է ԹԱՍ գործակալութեան՝ «Արեւմտեան մամուլի այն լուրերը, ըստ որոնց 17 հոգի ողջ գտնուած են Սպիտակ աղէտէն 24 օր ետք, ոչ մէկ հիմ ունին»:

Եթէ այս ուրախալի լուրը սխալ էր, անդին, դժբախտաբար գէշ լուրը՝ ճիշդ էր: Արդարեւ Լենինականի մէջ Մերքալիի աստիճանաչափով 7 (12-ի վրայ է) աստիճանի ցնցում մը տեղի ունեցած է Շաբաթ օր եւ 6 մեռեալ կայ: Փլած են ինչ որ արդէն խարխուլ էր հացագործի խանութ մը եւ այլ կիսաւեր շէնքեր:

Միւս կողմէ Հայաստանի գերագոյն ատեանը 6 տարի արգելափակման դատապարտած է 3 «փրկող»ներ, որոնք արկղ մը գողցած են Սպիտակի գործատան մը նկուղը եւ ութ տարուան շինարարական վարիչ մը, երեւանցի, որ 1633 ռուբլի կորզած էր Լենինական: Ուրիշ Հայ մը, որ բժիշկ ձեւացուցած է ինքզինքը եւ գոհարեղէն գողցած հինգ տարուան դատապարտուած է:

Համաճարակի գետնի վրայ, ամէն ինչ բնականոն է: Առողջապահութեան նախարարութեան մէկ ներկայացուցիչն ալ յայտարարած է թէ երկրաշարժը բոլորովին քանդած է բժշկական 250 հաստատութիւն եւ 300 ուրիշներ ալ անգործածելի են:

Արտասահմանի օգնութիւնը կը շարունակէ Հայաստան հասնիլ: Ծնունդի նախօրեակին իսկ Մասիս կը հասնի Ֆրանսայէն մեկնած կառախումբը 600 թոն ապրանքով, Ուրբաթ ալ Պաթումի նաւահանգիստը խարիսխ կը նետէ Փէնփոլէզ նաւը 4000 թոն հագուստ, խաղալիք, ալիւր եւ այլ ապրանքներ բերելով, նաեւ 71 նախաշինուած Ալժեքօ բնակարաններ:

× Ինչպէս գրած էինք «Սըքուռ Փոփիւլէր Ֆրանսէզ» եւ «Իւմանիթէ» գործակցաբար բացիկ մը հրապարակ կը հանեն Ուրբաթ օր, որ պիտի ծախուի համայնավար օրաթերթին հետ – այդ օրը բացառաբար՝ 10 Ֆր. ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն:

× «Ֆրանս – էնթէր»էն Չորեքշաբթի առտու արտայայտուեցան Հայաստանէն նոր վերադարձած տուքթ. Վիգէն Կարապետեան եւ Է Մ – ԷՍ – ԷՖ-ի նախագահը՝ Անթուան Քրուան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ձեւակերպութիւնները պիտի դիւրանան, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի ժամանակին: Արդարեւ,

ՅՈՎՀ.-ՊԵՏՐՈՍ ԺԸ.

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ – ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Արմէնփրէս» կը հաղորդէ որ Դեկտեմբեր 29-ին, Երեւան ժամանած է Հայ կաթողիկէ Կաթողիկոս – Պատրիարքը՝ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ., որուն կ'ընկերանային Վարդան Եպիսկոպոս Աշգարեան, Վարդան Եպիսկոպոս Պօզոեան, Անդրանիկ Վարդապետ Կռանեան եւ Պր. Սարգիս Նաճարեան:

Կաթողիկոս – Պատրիարքը՝ առաջնորդուած է Էջմիածին եւ ընդունուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ, որու հիւրն է շաբաթ մը:

Ողջագուրումէն ետք, Յովհաննէս Պօղոս ԺԸ. յայտնած է որ եկած է յատկապէս բաժնելու Վազգէն Ա.ի, հայրենի իշխանութիւններուն եւ Հայ ժողովուրդին վիշտը՝ անձնապէս եւ յանուն Հայ կաթողիկէ համայնքին, Լիբանանի կաթողիկէ պատրիարքներուն եւ հիմնարկներուն, տեղեկանալու կաթողիկէ միջազգային հիմնարկներուն կողմէ ցարդ ղրկուած օժանդակութեան ստացման եւ բաշխումի ընթացքին, ինչպէս նաեւ խորհրդակցելու երկրաշարժի հետեւանքով աւերուած շրջաններու վերաշինութեան մասնակցութեան միջոցներու մասին:

Նախորդ օրը, Մոսկուա ժամանումին, Կաթողիկոս – Պատրիարքը դիմաւորած էին Լիբանանի դեսպանը՝ Մահմուտ Համմուտ եւ Էջմիածնի կողմէ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Եւրոպայի Հայոց Հայրապետական Պատուիրակ Գերշ. Արք. Նաղգաշեանի կարգադրութեամբ, Յունուար 4-ին, Հայաստան մեկնեցաւ պատուիրակութիւն մը՝ բաղկացած Պարոններ՝ Գրիգոր Փափազեանէ, Ռոպէր Այտապիրեանէ, Ալէն Մարըրրուէ, Սարգիս Սիմոնեանէ եւ Լեւոն Քէպապճեանէ:

Վերոյիշեալ անձնաւորութիւնները, որոնք նշանակուած են Սրբազան Հօր կողմէ, առաքելութիւն ունին հանդիպիլ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին, Պետական պաշտօնական եւ պատասխանատու մարմիններուն եւ անձնաւորութիւններուն, ու այդ առթիւ լսելու զանոնք Հայրենիքի վերականգնումի եւ վերակառուցման ուղիով՝ ծանօթանալու եւ արձանագրելու անոնց յառաջիկային համար պատրաստած ծրագիրներուն, ապասումներուն եւ պահանջներուն:

Պատուիրակութիւնը առաքելութիւն ունի նաեւ հետաքրքրուիլ եւ գնահատել այն հարցերով, որոնք առ հասարակ մեր համայնքը այսօր կը յուզեն, ինչպէս՝ որբերու օգնութիւն, խնամատարական կարիքներ, վերակառուցման աշխատանքին Սփիւռքի մասնակցութիւնը, եւ նման այլ հարցեր:

ԴԻՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յունուար 4, 1989

փոխանակ 2 տարիի, մէկ տարիէն կարելի պիտի ըլլայ Ֆրանսացի քաղաքացի դառնալ, երբ դիմումը ներկայացնողը կանոնաւոր պայմաններու մէջ կը գտնուի: Ընդդիմութիւնը կը շարունակէ բողոքել այս ամբողջ փոփոխութեանց աճապարանքին դէմ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Վարչապետ Թ. Էօզալի Միացեալ – Նահանգներ այցելութեան ընթացքին Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին առընչութեամբ ունեցած արտայայտութիւնները («Յառաջ», Դեկտեմբեր 21) կը շարունակեն արձագանգներ ունենալ Թուրք մամուլին մէջ: Այսպէս, Յունուար 3-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ վերի խորագրին տակ Ճ. Քըրճա կը գրէ.

«Միացեալ – Նահանգներու հայկական լոպին երկու անգտանելի առիթ ձեռք անցուցած է Ամերիկայի կողմէ Թուրքիան որպէս ջարդարար մեղադրել տալու համար: Այս առիթներէն առաջինը համաշխարհային գութի զգացումն է որ արթընցած է Հայաստանի ահաւոր երկրաշարժին վաղորդայնին: Ներկայիս, հայկական լոպին առաւելագոյն չափով կը շահագործէ այս զգացումը: Երկրաշարժն ու անկէ ծագած գութը երեւոյթներ չեն որոնց Թուրքիա կրնար արգելք հանդիսանալ: Սակայն, եթէ Թուրք կառավարութիւնը կարենար Թուրք դիւանագիտութեան երկար տարիներու համբերատար աշխատանքով ապահովուած Քոնկրէսի քուէներու հաւասարակշռութիւնը խախտելիք արարքներէ խուսափիլ, շատ դժուարութիւն չէր կրեր բնութեան աւերի մը ազդեցութիւնները որոշ սահմանի մը վրայ պահելու: Մինչդեռ Ամերիկայի Ներկայացուցիչներու ժողովը որ տակաւին անցեալ տարի ձախողութեան մատնած էր հայկական փորձերը, այսօր ստեղծուած միջավայրին մէջ կրնայ ընթացք տալ հայկական առաջարկներու: Այս կացութեան պատճառը այն է որ Թուրքիա ընդունած է կիսապաշտօնական այցելութեամբ մը հիւրընկալել Աւստրիոյ Նախագահ՝ Ք. Վալտհայմը եւ նոյնիսկ շատ մը արաբական երկիրներէ ալ առաջ աճապարած է ճանչնալու Պաղեստինի Պետութիւն մը որ տակաւին հիմնուած իսկ չէր: Ամերիկայի հրէական լոպին այս պատճառներով վրդովուած է Թուրքիոյ եւ հիմա իր զօրութիւնը ցոյց տալու համար Թուրք կառավարութեան, կը ծրագրէ զօրավիգ կանգնիլ հայկական ձեռնարկներուն եւ կամ ձեռնպահ մնալ այնպիսի ձեւով մը, որ անոնք վաւերացուին Ներկայացուցիչներու ժողովին կողմէ:

... Այնպէս կը թուի թէ վարչապետը խուճապի մատնուած է. եթէ նկատի ունենանք Ամերիկա գտնուած շրջանի իր արտայայտութիւնները, համոզուած է որ Ամերիկա ընթացք պիտի տայ հայկական ձեռնարկներուն, ու ինք կը ջանայ «մարսել» այս կացութիւնը: Որպէս թէ հայկական բանաձեւին ընդունուիլը միակ քայլով մը աւարտելիք բան է: Եւ Թուրքիա ալ իր կարգին, օրինակ Վանի մէջ իր նահատակներուն համար յուշարձան մը կը կանգնէ ու հարցը կը փակուի:

Մինչդեռ այդքան պարզ չէ հարցը: Ամերիկա եթէ վաւերացնէ հայկական բանաձեւը, պիտի կորսնցնէ Թուրք ժողովուրդին վստահութիւնը: Այսպէսով ստեղծուած մթնոլորտը առիթ պիտի տայ ՕԹԱՆ-ի մեծ ցնցումներ ապրելուն: Ամերիկացի եւ Թուրք յստակատես պետական գործիչներ չեն կրնար նկատի չառնել նման հաւանականութիւն մը: Մինչդեռ, վարչապետը, այնպէս կը թուի որ արտաքին պարտքերու վճարումին օժանդակութիւն ապահովելէ ուրիշ հարց չունի Ամերիկայի հետ:

Թուրք կառավարութեան ընելիքը այնպիսի տպաւորութիւն մը ստեղծել չէ թէ Թուրքիա Ամերիկայի հայկական լոպիին դիմաց նոր պարտութեան մը եւս պիտի հանդուրժէ: Ընդհակառակն, պէտք է լրջօրէն Ամերիկայի բացատրէ թէ նման պարտութիւն մը օր մը կրնայ այնպիսի հետեւանքներ ունենալ, որոնք այսօր աննախատեսելի են: Ի հարկէ, այս բոլորին հետ պէտք է քանի մը լուրջ քայլեր ալ առնել, սրբագրելու համար այն անհաւասարակշռութիւնը որ ստեղծուեցաւ եբրեական Պետութիւն մը ճանչնալու աճապարանքով: Անշուշտ, այս մտահոգութեամբ Շամիրի եւ Փերեզի շնորհաւորական հեռագրեր ղրկել բաւարար պիտի չըլլայ:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

1915

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ ԱՊՐԻԼԻՆ

ՀԱՒԱՆԱԲԱՐ ԼԱՒ «ՋՏՈՒՄԷ» ՄԸ ԵՏՔ

Երկուշաբթի, Յունուար 2-ին, Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարը՝ Մ. Եըլմազ հեռատեսիլէն յայտարարած է թէ 1989-ի առաջին չորս ամիսներուն պիտի բացուին Օսմանեան այն դիւանները, որոնք կը վերաբերին 1915-ի ցեղասպանութեան: Առաջին առթիւ լուրը կուտայ «Լը Մոնտ» (Յունուար 4), աւելցնելով թէ Փարիզի Թուրքիոյ դեսպանատունը յայտնած է թէ Էօզալի դիմումին ընդառաջելով, այդ դիւանները հանուած էին իրենց սնտուկներէն վերջին տարիներուն, որպէսզի դասաւորուին եւ պատրաստ ըլլան նման հրապարակումի մը: Եըլմազ կը ճշդէ որ այս որոշումը տրուած է «ի դերեւ հանելու համար հայկական տեսակէտը 1915ի ցեղասպանութեան շուրջ: Հայկական պահանջները պէտք է դադրին շահագործելի քաղաքական նիւթ մը ըլլալէ»: Այս ձեւով, կ'ըսէ Եըլմազ «գիտական ճշմարտութիւններ վերջապէս պիտի ընդունուին»:

Յիշենք որ այս հարցին կապակցութեամբ, Երեքշաբթի օր, «Միլլիյէթ»ի թղթակիցը հեռաձայնեց «Յառաջ»ի խմբագրութեան, թերթին կարծիքն առնելու համար: Մեր պատասխանը եղաւ նախ վերապահութիւն յայտնել, ապա ըսել թէ «լաւ բան մը կ'ըլլար ՊԱՅՄԱՆԱՒ ՈՐ ՆԱԽԱՊԷՍ ԱՆՈՆՔ ՄԱՔՐՈՒԱԾ ՉԸԼԼԱՆ»:

Արդարեւ, 74 տարի ետք նման յայտնութիւն մը բաւական կասկածելի է եւ երբ կ'ըսուի թէ վերջին տարիներուն սնտուկներէն հանուեցան որպէսզի «դասաւորուին», շատ պարզ է թէ Թուրքերը ինչ տեսակ դասաւորում կրնան ընել: Հակառակ պարագային կը ձգէին ուր որ էին տասնեակ տարիներէ ի վեր:

***

Այս լուրին, «Լը Մոնտ» փոքրիկ բացատրութիւն մը կը կցէ, ուր կը յիշէ թէ 1915-ին հայ բնակչութեան մեծ մասը ջարդուած է Թրքական կառավարութեան հրահանգած տեղահանութեան ընթացքին: Այդ ջարդերը, կ'աւելցնէ, 1-էն 1.5 միլիոն մեռեալ պատճառած էին: Անկէ ի վեր Հայերը երբեք չեն դադրած պայքարելէ ձեռք ձգելու համար 1915-ի այս «ցեղասպանութեան (չակերտը՝ «Մոնտ»ի կը պատկանի) ճանաչումը, ինչ որ որեւէ Թուրք կառավարութիւն չէ ուզած ընել:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1988-Ը ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

1· – Տարին կը սկսի մէկ երկվայրկեան յառաջացումով: Որոշումն է Ժամին Միջազգային գրասենեակին ի հետեւանք երկրի թաւալման դանդաղեցումին:

4· – Տաւիղի «մեծ տիկինը» Լիլի Լասքին կը կնքէ իր մահկանացուն:

5· – Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլի տարեկան տեղեկագիրը կը ծանրանայ մանուկներու ողբերգութեան վրայ կարգ մը երկիրներու մէջ՝ Իրաքէն Թուրքիա եւ Փիլիպպեան կղզիները եւ այլուր:

7 – 10· – Աննախընթաց դէպք մը: Արեւելեան – Գերմանիոյ նախագահը՝ Էրիք Հոնէքէր պաշտօնական այցելութիւն մը կուտայ Ֆրանսայի:

8· – Ծերակոյտի նախագահական հիւրասրահներուն մէջ, Շառլ Ազնաւուր կը ստանայ 1987-ի Պերնար Լաքաշ հակացեղապաշտ մրցանակը, իր «Լէ զ'էմիկրան» երգին համար:

11· – Ժ· Պ· Ռեմոն, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը, Անգարա գնաց ջերմացնելու համար ֆրանքօթրքական յարաբերութիւնները եւ ըսելու համար թէ հայկական հարց չկայ: Սակայն, ամէն բան լաւ չանցաւ:

16· – Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլի հիմնադիրը՝ Սին Մաքպրայը մեռաւ 83 տարեկանին: Խաղաղութեան Նոպէլ Մրցանակի դափնեկիր, մաս կը կազմէր Հայերու Ցեղասպանութիւնը ճանչցող Ժողովուրդներու Մնայուն Դատարանին, 1984 Ապրիլին, Փարիզ:

18 – 22· – Նախագահ Ֆրանսուա Միթերանի հրաւէրով, 75 Նոպելեան դափնեկիրներ հաւաքուեցան Փարիզ, մտքերու փոխանակութիւն ունենալու համար, 21-րդ դարու սեմին, մարդկութիւնը յուզող հիմնական հարցերու շուրջ:

21· – Թուրքիոյ մէջ, մարդկային իրաւունքներու անտեսումը կը դատապարտուի եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ:

22· – Փարիզ – Տաքար վերջացաւ: Հաշուեկշիռը ծանր է՝ 6 մեռեալ: 206 մոթոյի վրայ 37-ը, 349 կառքի վրայ 107-ը եւ 115 բեռնակառքի վրայ 1-ը հասան Տաքար: «Ֆրանս – Արմէն»ի կառքը մրցումը լքեց 2-րդ հանգրուանին:

23 – 24· – Ֆրանքօգերման դաշինքին 25-ամեակը ոգեկոչուեցաւ Փարիզ մեծ շուքով:

24· – Աւստրալիա տօնեց իր 200-ամեակը: Ապորիժէնները հակազդեցին ցոյցերով եւ համախմբումներով:

25· – Եուրկէն Պալթրուշայթիս, արուեստի պատմաբան մեռաւ, Փարիզ: Գրած էր հատոր մը Հայաստանի եւ Վրաստանի Միջնադարեան արուեստին վրայ:

29· – Տարօրինակ զուգադիպում: Գրաւոր մամուլի ազգային օրն իսկ, տեղի ունեցաւ «Մաթէն» օրաթերթին թաղումը, որուն մահազդը հրատարակած էր տնօրէնութիւնը 10 օր առաջ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

1·– Փափանտրէու եւ Էօզալ հանդիպում ունեցան Տավոսի (Զուիցերիա) մէջ, Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ տնտեսական եւ քաղաքական գործակցութեան հիմերը նետելու համար:

■ Վարդգէս Պետրոսեան «ազատ կ'արձակուի» Հայաստանի Գրողներու Միութեան Վարչութեան նախագահութենէն եւ իրեն տեղ կ'ընտրուի Հրաչեայ Յովհաննիսեան:

2· – Մալենկովի մահով Սթալինի սերունդը կը կորսնցնէ իր վերջին ներկայացուցիչը:

3· – Անգլիոյ հիւանդապահուհիներուն աննախընթաց գործադուլը կը բանայ սուր տագնապ մը երկրէն ներս:

4· – Յորդանանի թագաւորը՝ Հիւսէյն կ'ընդունուի Միթերանի կողմէ: Ֆրանսա քսան Միրաժ 2000 պիտի ծախէ Յորդանանի:

7· – Մեծ ողողումներ Պետրոպոլիսի (Ռիօ տը Ժանէյրօ) մէջ կը պատճառեն հսկայ աղէտ մը՝ քանի մը տասնեակ մեռեալ, անհետացած անձեր եւ հազարաւոր անապաստաններ:

10· – Իտալիա դարձեալ առանց կառավարութեան: Վարչապետ՝ Ճիովանի Կորիա կը հրաժարի:

11· – Փիէռ Շարփի, ծանօթ լրագրողը կը կնքէ իր մահկանացուն:

■ Պրիւսէլի մէջ, տասներկուքները չուզեցին 1992-ի ճամբան գոցել եւ համակերպեցան:

■ Ղարաբաղի Ստեփանակերտ քաղաքին մէջ Հայերը ցոյցեր կը կատարեն պահանջելով Լեռնային Ղարաբաղի վերա – միացումը Խորհրդային Հայաստանին:

12· – Լեռնային Ղարաբաղի Մարզային Խորհուրդը, հայ երեսփոխաններու միաձայնութեամբ կը քուէարկէ բանաձեւ մը որ կը պահանջէ Լեռնային Ղարաբաղի կցումը Հայաստանին:

12 – 28· — 15-րդ ձմրան Ողիմպիական Խաղերը Քալկարիի մէջ (Քանատա): Երկու անուններ՝ Ալպերթօ Թոմպա եւ Քաթարինա Վիթ:

15· – Լեռնային Ղարաբաղի Հայութեան հետ զօրակցութեան առաջին ցոյց մը տեղի կ'ունենայ Երեւան:

16· – Այսըրյորդանանի եւ Կազայի մէջ երեք ամիսէ ի վեր ծանր բախումները կը շարունակուին եւ օրէ-օր մեռեալները կը շատնան: Իսրայէլեան բանակին վարմունքը կը գայթակղեցնէ ամբողջ աշխարհը:

17· – Լեռնային Ղարաբաղէն պատուիրակութիւն մը կը մեկնի Մոսկուա, հարցը կը քննուի արագ կերպով ու կը մերժուի:

■ Ալէն Սավարի՝ ընկերվարական նախկին նախարարը մեռաւ 70 տարեկանին: Նախարար մը որ գիտէր հրաժարիլ, ինչ որ ամէնուն չէ տրուած:

18· – Մոսկուայի մերժումէն յետոյ, բողոքի ցոյց Լեռնային Ղարաբաղի մէջ:

19· – Ֆրանսական գրականութիւնը կը կորսնցնէ իր մեծերէն մէկը՝ բանաստեղծ Ռընէ Շառ: Իլ – Սիւռ – Սորկի մենակեացը կեանքէն անդին կը թողու ամբողջ գործ մը:

20· – Տասնեակ հազարաւոր Հայեր Երեւանի Օփերայի հրապարակին վրայ ցոյցի մը կը մասնակցին, պահանջելով որ ընթացք տրուի Լեռնային Ղարաբաղի Մարզային Խորհուրդի որոշումին:

21· – Ժորժ Վասիլիոս Կիպրոսի նախագահ կ'ընտրուի:

22· – 70 հազար Հայեր կը տողանցեն Երեւանի մէջ: Երեւանի Օփերայի հրապարակին վրայ Ա· քարտուղար՝ Կարէն Դէմիրճեան կը խօսի հեռատեսիլէն: Հայաստան կուգան Պոլիտպիւրոյի թեկնածու անդամներ՝ Տոլկիխ եւ Լուքիանովը իսկ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Սովետը Լեռնային Ղարաբաղ կ'ուղարկէ Պոլիտպիւրոյի թեկնածու անդամ Ռազումովսկին:

23· – Ցոյցերը կը շարունակուին: Երեւանի մէջ, ցուցարարներուն թիւը կը հասնի 120 հազարի, որոնք կը յայտարարեն գործադուլ եւ դասադուլ:

24· – Լարուած մթնոլորտ Հայերուն եւ Ազերիներուն միջեւ· հակահայ բռնութիւնները կը սկսին, Սիլվա Կապուտիկեան եւ Զօրի Բալայեան կը գլխաւորեն պատուիրակութիւն մը որ կը մեկնի Մոսկուա Կորպաչովի հետ տեսակցութեան մը համար:

25· – Կէս միլիոն ժողովուրդ Երեւանի փողոցները կ'իջնէ: Վազգէն Ա· Կաթողիկոս կը շեշտէ պահանջին արդարութիւնը եւ կոչ կ'ընէ ժողովուրդին յարգելու կարգապահութիւնը: Կաթողիկոսը Ղարաբաղի պահանջին առընչուող հեռագիր մը կը յղէ Կորպաչովի:

26· – Լեռնային Ղարաբաղի մէջ Ազըրպէյճանցիները ջարդի կը ձեռնարկեն: Կորպաչով խօսք կ'ուղղէ Հայերուն եւ Ազըրպէյճանցիներուն: Երեւանի ցուցարարներուն թիւը կը հասնի մէկ միլիոնի:

27· – Սիլվա Կապուտիկեան եւ Զօրի Բալայեան ժողովուրդին կը զեկուցեն Կորպաչովի հետ իրենց ունեցած հանդիպումը: Կը յայտարարուի թէ ցոյցերը կ'առկախուին մինչեւ Մարտ 26:

28· – Ազրպէջանի զանազան քաղաքներուն մէջ բախումները եւ Հայերուն դէմ յարձակումները կը շարունակուին: Ջարդեր կը կատարուին Սումգայիթի մէջ:

29· – Սփիւռքը կը շարժի եւ քիչ մը ամէն տեղ կը կազմակերպուին համախմբումներ եւ հանրային ժողովներ:

(Շար· 1)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԷՏԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Երեւանի մամուլին մէջ եթէ ոչ միակ, գլխաւոր նիւթն է երկրաշարժը: Լայն տեղ կը գրաւեն պաշտօնական տեղեկատուութիւններ, յաճախ պատկերազարդ թղթակցութիւններ, ցաւակցական գիրեր, տպաւորութիւններ, նկարագրութիւններ եւայլն: «Սովետ· Հայաստան»ի մեզի հասած վերջին թիւերուն մէջ (Դեկ· 13 – 18) ուշագրաւ է ասկէ զատ «Ղարաբաղ կոմիտէ»ին դէմ բացուած արշաւը· ակներեւ է այս ընթացքով «վերակառուցումին ու հրապարակայնութեան հաւատացած միակ ժողովուրդ»ին միամտութեան հաշուեցոյցը այդ կոմիտէին անդամներուն վճարել տալու տրամադրութիւնը:

Վերադառնալով երկրաշարժէն թելադրուած էջերու, հոն կարելի է գտնել ընդվզում՝ անարդար այս պատիժին դէմ, պոռթկում՝ անզօրութեան դէմ, անսահման վիշտէն ծնած յուզումը ու անպայման տոկալու, տեւելու Հայուն վճռակամութիւնն ու նորոգուած ուխտը:

Նկատի առած որ լման արտատպումներով կարելի չէ հայաստանեան մամուլին բոլոր այս էջերը փոխադրել մեր սիւնակները, անկէ զանազան քաղուածքներով կու տանք առաջին պատկեր մը:

***

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ» (Դեկ· 13)

«...Համընդհանուր վշտի այս ծանր օրերին ոչ մի կերպ չեմ կարողանում ազատուել մի մտքից· երկրաշարժը տեղի ունեցաւ ժամը 11-ն անց 41 րոպէին, երբ ընդամէնը չորս րոպէ էր մնում մինչեւ դասամիջոցի զանգը, որ կարող էր, իրօք, համազգային փրկարար զանգ լինել... ո՞վ գիտէ, թէ քանի՛ ու քանի՛ տասնեակ հազարաւոր մատաղ կեանքեր կը փրկուէին, եթէ բնութեան մոլագար ու չարագուշակ ուժը կարողանար զըսպել իրեն... ԸՆԴԱՄԷՆԸ ՉՈՐՍ ՐՈՊԷՈՎ... մտածում եմ, թէ հայ ժողովրդի ո՞ր մեղքի համար տեղի ունեցաւ այս օրհասական, սարսափելի աղէտը...»:

ՎԱՉԷ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

**

«...Կա՞յ աւելի տխուր ու՝ ահաւոր բան, երբ շինարարի ձեռքերով կառուցուած տունը փլւում է հէնց նրա գլխին, երբ հայաստան պատերը հէնց հացթուխի գլխին են փլւում հաց թխելու պահին, երբ դպրոցի ու մանկապարտէզի պատերը ճաքճաքում են հէնց երեխաների սարսափահար աչքերի առաջ, երբ...երբ... Չէ, անհնար է նայել ու հաւատալ, ահաւոր է տեսնել ու չհասկանալ: Միայն աղօտ կերպով գիտակցում ես, որ հազարաւորներից մէկը կարող էիր լինել նաեւ դու: Տունը կարող էր փլուել նաեւ քո գլխին, կարող էիր չտեսնել այլեւս հըրաշքով փրկուած երեխայիդ, որ աղէտից մի քանի օր անց էլ քեզ է յառում սարսափած աչքերը եւ աղերսաձայն շըշնջում.

– Հայրիկ, ես գազաններից չեմ վախենում, կրակոցներից ու թշնամիներից էլ չեմ վախենում, ես վախենում եմ միայն երկրաշարժից... Տես, տունը նորից է ցնցւում, հայրիկ, փախչենք տնից...»:

ԿԱՐԷՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

**

(Դեկ· 16)

«Զրուցում եմ տուժած փոքրիկների ու մեծերի հետ եւ զարմանում, որ փորձութեան ենթարկուած այս մարդիկ հաշուած րոպէների ընթացքում երկրաշարժախտով են հիւանդացել: Մեզ թւում է, որ նրանք դեղօրայքից եւ խնամքից բացի առաջին հերթին երկնքին հանդիստ նայելու կարօտն ունեն, ամուր պատերի նայելու կարօտ: Բժիշկները եւս կոչուած են դրան· մարդու մէջ գոյութիւն ունեցող հաւատը մղում են դէպի արեւը: Այդպէս չէ՞, «երկրաշարժի յարկ»ի սիրելի բժիշկներ:

...Յիշում եմ Զ· դասարանցի Աւագի խօսքը· «ես դպրոց չեմ գնայ, շատ եմ յոգնել, չէ՛, չե՛մ գնայ»:

– Պիտի գնաս, որդիս, պիտի գնաս, որ երկրաշարժագէտ ու հրաբխագէտ դառնաս, մեր ազգը այս մասնագիտութիւնների տէր մարդիկ չունի: Մասնագիտութիւններ են, չէ՞, – համոզում էր հայրը»:

Վ· ՈՍԿԱՆԵԱՆ

**

(Դեկ· 17)

«...Սպիտակի վրայ ենք... Վերջապէս հարազատեցաւ անունին՝ փոշուց սպիտակ է ամբողջովին: Թւում է հազար – հազար ռումբ է ընկել քաղաքի վրայ, թւում է ոչ մի ողջ տեղ չունի քաղաքը: Չունի: Ծանր փոշին, սպիտակ ցինկի պէս ծանր փոշին կոլոլել է ամէն ինչ: Ծանօթ շէնքերի տեղերում հսկայ բուրգեր են՝ մրջնանոց յիշեցնող, ու նրանց վրայ նշմարւում են մրջիւնների նման դէս – դէն անող մարդիկ...:

Դարավերջին մենք տեսանք դժոխքը... Ու դարձեալ հազարաւոր հայ մնաց անկացարան, բայց ո՞ւմ տանք մեր խաչն ու ճակատագիրը...:

...ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ ... Մեր հրաշքը, մեր ամենահայոտը, մեր ամենաքաղցրը...:

Ամէն տեղ, ուր եղել եմ, դժոխք է, Լենինականը՝ բազմապատկուած դըժոխք... Որքան ինձ յայտնի է Հայաստանի բոլոր կինօօպերատորները աղէտի վայրերում նկարահանում են· բազում տեսնելիք, բազում թեմա, բազում գոյն ու երանգ, բազում ցաւ ու դարդ...:

Շատ-շատ են երկրի տարբեր տեղերից եկածները, արտասահմանցիները: Աշխարհի ուշադրութեան կենտրոնում ենք ակամայ, մարդկութիւնը վերջապէս բարի, օգնող ձեռք է պարզել մեզ, մեր պատմութեան մէջ առաջին անգամ: Հասանք սրան, բայց... բայց ի՛նչ գնով...:

Շնորհակալ ենք մեր երկրին, աշխարհին, մենք միայնակ այս ծանրութեան տակից դժուար դուրս կը գանք, շնորհակալ ենք, բայց ցաւը նախ մերն է ու ցաւի տէրը՝ մենք: Շիրակն ու Լոռին կաթուածահար են· ամուր պահենք մեր սրտերը, ճակատագրին հակառակ՝ լինենք, ապրենք, գոյատեւենք: Կարգաւորենք մեր ներաշխարհը: Ու թող թանձրանայ մեր երակների արիւնը, կարծրանայ մեր կամքը: Մեզ կարեկցում են, շնորհակալ ենք հազար անգամ, մեզ շատ են կարեկցում՝ յանկարծ չթուլանանք ու սկսենք ինքներս մեզ խղճալ: Տասն ամիս մեզ հետեւել են հեռուից, հիմա տեսնում են մօտիկից, այժմ շօշափում են մեզ մատներով, տեսնեն ի՞նչ նիւթից ենք սարքած: Ուրեմն թող արդարանայ Հայոց հանճարի, Հայի մասին ասուած խօսքը·

Ամէն մարդ չի կանայ կարդալ, իմ գիրն ուրիշ գրէն է· ՔԱՐԱՓ է, ՔԱՐ ՈՒ ԿՐԷՆ է...:

ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

**

...Ո՞ր բարոյական իրաւունքով վերամբարձ կռունկը օրուէս պարապ կանգնել էր, չիմանալով որտեղի՞ց, ինչպէ՞ս, ինչի՞ց սկսել: Ես ինձ թոյլ եմ տալիս հարցնելու. ի՞նչ են անում շտապում, եթէ չեն կեդրոնացնում աշխատանքը, գործի չեն դնում տեխնիկան: Մի ամբողջ օր մենք մաքրում էինք տեխնիկումի շէնքի փլատակները, ոչ ոք մեզ չէր կողմնորոշում ո՞ր կողմում կը լինեն դասասենեակները, որտե՞ղ կը լինեն երեխաները եւ մենք տենդագին մաքրելով՝ դէմ առանք փակ արհեստանոցին, փակ ճաշարանին, հասանք հանդերձարանին եւ «փրկեցինք» նրանց... վերարկուները: Պէտք է սթափուել ու գործել արագ, կազմակերպուած, ծրագրուած, նախապէս իմանալով ինչ ենք անում:

Ոչ, պատասխանն այնպիսին է որ մեզ իրաւունք չի տալիս նորից գունազարդել, հարթել, հանդարտեցնել: Եթէ մեր դանդաղաշարժութեանը, անփութութեանը, անկազմակերպուածութեանը զոհենք թէկուզ մի մարդկային կեանք, ոչ ոք երբեք մեզ չի ների»:

ԱԼ· ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

**

«Շտապ օգնութեան մեքենան սուլում էր փողոցով: Տագնապալի ազդանշանը· թրթռացող կապոյտ լոյսը ցաւ աւելացրեց կանգառներում խմբուած մարդկանց

արտերում · եւս մի ծանր վիրաւոր աղէ-տի վայրից :

Շատ չանցած, Երեւանի թիւ 2 չուկա-յի բակում՝ պետական հանրախանութի յետնամասում, խրարանցում սկսուեց· թռնէ՞ք վարորդին· թէ ձեռքս կ'ընկնի էղ սրիկան :

«Ի՞նչ վարորդ, ի՞նչ սրիկայ», մտածեց պատահաբար այստեղ գտնուող Միասնիկեանի ներքին գործերի բաժանմունքի լիագոր, միլիցիայի կապիտան Վ· Ալեքսանեանը եւ չտապեց բազմութեան կողմը : Մարդիկ ամօթանք ու լուտանքներ էին թափում միջին տարիքի աղամարդու գլխին : Այն մարդու, որը 03–24 ԱԴՕ պետհամարանիշի չտապ օգնութեան մեքենայով բոլոր ազգանչաններն ու լոյսերը միացրած Մասիսից Երեւան էր տեղափոխում · ·կանաչի : Տուկայում վաճառելու համար» :

Ռ· ՇԱՌՈՅԵԱՆ

***

«ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ» (Դեկ· 16)

«... Հայ ժողովուրդը իր դարաւոր պատմութեան մէջ տեսել է բազում ողբերգութիւնները, որոնց դէմ տոկացել է, տառապել, մաքառել է ու յաղթանակել, ամէն անգամ նոր չիւ նետել, ծաղկել ու պտղակալել : Ի զուր չէ, որ մեր պետական գերբի վրայ կայ նաեւ խաղողի ողկոյզ : Այո՛, մեր ժողովուրդը նման է խաղողի վազին· նրան կարող են տրորել, ճմլել, կտրել, բայց միեւնոյն է, ամէն գարուն նա զարթնում է, մի քիչ լաց լինում, ապա իր մէջ ուժ գտնում եւ նորից է ձգւում արեւին : Ի զուր չէ, որ մեր հաւատի խաչը միակն է աշխարհում, որի չորս թեւերը աւարտւում են ծաղկի բողբոջներով ու բոցեր կան հիմքի չուրջը· այս ամէնը խորհրդանիշըն են այն բանի, որ մեռածների ոգին անգամ ունի ծաղկելու եւ յարատեւելու իրաւունք : Արդեօք այդ իրաւունքը չէ՞, որ մեր ոգին կենսունակ է պահել, փոխանցել դարից դար, զօրացնելով մեր չունչը, ստեղծագործելու ու չէնացնելու, կառուցելու ու երազելու ունակութիւնը : Ամէնքին է յայտնի՝ լաւ կեանքից չէ, որ ունեցել ենք մի քանի մայրաքաղաք՝ Տուշպա, Արմաւիր, Արտաշատ, Վաղարշապատ, Դուին, Անի, Սիս, Երեւան, եւ մենք գիտենք որ Փիւնիկի պէս նորից կը յառնեն Լենինականը, Կիրովականը, ըՍպիտակը, Ստեփանաւանը, բնակաւաններն ու գիւղերը՝ որպէս յիշատակի կոթողներ բազմահազար զոհերի եւ ապացոյցներ, յարատեւելու մեր կամքի» :

ԳՐԻԳՈՐ ԽԱՆՋԵԱՆ

***

«...Սումգայիթեան հայորդիների արիւնը տակաւին չչորացած, չսպիացած, իմ ժողովուրդը ապաքինման նեարդային փնտռուքի մէջ, եւ ահա պայթեց այս աշխարհասասան աղէտը : Ի՞նչ ասել, ի՞նչ անուն տալ ողբերգութիւնների այս համերաշխմանը : Մեր ճակատագրի դժխեմութի՞ւնը համարենք, թէ բնութեան ու պատմութեան անողոք ու չարունակական ներգիւայի կործանարար աշխատանքը : Ի· դարը սկսուեց եւ աւարտւում է հայկական մեծ ողբերգութիւններով· դարասկիզբին՝ մեծ եղեռնով եւ դարավերջին՝ մեծ երկրաշարժով : Մեր հարիւրամեակում հայ ժողովուրդը իր այսօրուայ թուաքանակի չափ զոհ է տուել» :

«...Մենք ծնուել ու ապրել ենք այս հողում, ապրում եւ ապրելու ենք այստեղ, նահատակուելու եւ մարտիրոսուելու ենք այստեղ : Այս հողը մեզ սովորեցրել է ապրելու ամենադժուար կերպը՝ քարից հաց քամելու, մահին առճակատելու եւ յաղթելու, նրա բերանից մեր կեանքը կորզելու եւ հանապազօրեայ ապրուստ հայթայթելու գաղտնիքը : Մահով չես կարող վախեցնել Հային, նա ինքը կը զարմացնի մահն արհամարհող օրօրոցների ու աւերակներից յառնող կեանքի վերընձիւղման խորհրդով : Այսօր ոտքի վրայ է ողջ հայ աշխարհը : Երիտասարդութիւնը քաղաքների ու գիւղերի աւերակների միջից պեղում է մեր կեանքը, մեր գալիքը, մեր պատմութիւնը փրկելու դժուարին հնարքը : Նման երիտասարդութիւն ունեցող ժողովուրդը իրաւունք չունի կասկածելու իր անմահութեանը» :

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

***

«...Զախորդ օրերը կու գան ու կ'երթան», ա՛դ իմ հարազատ :

Դու ծնուել ես տոկալու համար, ցոյց տալու համար արար-աշխարհին, որ պիտի ապրես՝ ինչքան էլ խոցեն, որ տէրզօրներից մինչեւ Սումգայիթ արնաքամուելով՝ դու ընդունակ ես սուրբ արարումով բուժելու նաեւ տարերքի վէրքերը :

Դու պիտի ապրես աշխարհի համար, որպէսզի քո սուրբ, ոսկեղինիկ խօսքով, քո մշակոյթով ու ազնուական նկարագրով ցոյց տաս նմանիդ, թէ ինչ է Մարդը, մարդու կոչումը, բանականութիւնը եւ թէ ինչի համար պիտի պայքարել :

Ապրում են միայն այն ժողովուրդները, որոնք ամենաողբերգական պահերին չեն մոռանում իրենց սրբազան իտէալները, որոնց համար նրանք երդուել են մի օր մայր հողին ծնկած :

Այս կեանքը պայքար է, եւ մենք՝ արդար իրաւունքի, բարու զինուորներ ենք, մենք՝ Նարեկացու, Աբովեանի, Րաֆֆու, Վարուժանի, Կոմիտասի, Թումանեանի ազգը, սուրբ Աւարայրից մինչեւ Սարդարապատ քաջօրէն անցած նախնեաց սերունդները :

Յուսալքուելու իրաւունք չունես, ա՛դ իմ աննկուն :

Սրբիր արցունքդ, ա՛դ իմ անվհատ, ա՛դ իմ լաւատես : Աւերակներից նորից կը յառնեն երգի, խնդութեան, քաղցր հումորի մեր անուշ Գիւմրին՝ Լենինականը, դողարիկ, վարդաքար Կիրովականը, նորահարսի պէս ճերմակազգեստ Սպիտակը, Ստեփանաւանը իրենց չուրջբոլոր ընկած նահատակ ծուխ-ծխանիով, սուրբ երգիքներով նորից կը ծաղկեն, կը վարդազուեն հորովելներով եւ սիրերգներով, Հայերիս վայել սուրբ արարումով :

Իսկ մինչ այդ՝ ոտքդ դիր այրուող սրտիս, տրորէ՛ր, ճզմէ՛ր, միայն թէ տոկա՛» :

ՅՈՎՀ· ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԽՄԲ· – Հասկնալի պատճառներով «Արմէնփրէս»ի կարգ մը լուրեր կը հրատարակենք յապաղումով, ինչպէս այս պետական մրցանակներու շնորհումը որ կը կրէ Դեկտեմբեր 6 թուականը :

***

ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի ու կառավարութեան 1988-ին տարբեր բնագաւառի արուեստագէտներու շնորհած մրցանակներն են՝

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·–

Խաչիկ Դաշտեցի (յետմահու) «Ռանչպարների կանչը» գիրքին·

Սիլվա Կապուտիկեանի «Ջմեռ է գալիս» բանաստեղծութիւններու ժողովածուին եւ «Գարուն» ամսագրին 1987-ի Նոյեմբերի թիւին մէջ լոյս տեսած «Ոգորումներ» բանաստեղծութիւններու չարքին·

Գուրգէն Մահարիի «Ծաղկած փշալարեր» վէպակին :

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ·–

Ջութակահար Ռուբէն Ահարոնեանի եւ դաշնակահարուհի Սվետլանա Նաւասարդեանի :

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ·–

«Մատենադարան» ժապաւէնի չարքը ստեղծող խումբին՝ բեմադրի հեղինակ եւ բեմադիր Յովիկ Նախվերդեանի, բեմադրի հեղինակ՝ Կիմ Բակշիի, նկարահանող՝ Աշոտ Մովսիսեանի, մեկնաբան՝ Սօս Սարգսեանի :

Սերգէյ Պարաճանովի՝ «Նռան գոյնը» եւ «Յ· Յովնաթանեան »ժապաւէններուն :

ԹԱՏՐՈՆ·–

Խորէն Աբրահամեանի՝ Լենինականի պետական թատրոնի «Ոճրագործի ընտանիքը» ներկայացման բեմադրութեան եւ Կորրադոյի դերակատարման :

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ·–

Պատմաբան՝ Ստեփան Պօղոսեանի եւ հեռատեսիլի լրագրող՝ Ռոքեր Մալխասեանի «Հայ ժողովրդի պատմութիւն» տասնեւմէկ մասերէ բաղկացած հաղորդաչարին :

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ·–

Զօրի Բալայեանի՝ «Բարութեան ծառը», «Հատուցում» գիրքերուն եւ գոյապահպանութեան նուիրուած վերջին տարիներուն մամուլի մէջ հրապարակուած յօդուածներուն :

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ· – Կուտանք գլխաւոր մասերը· –

Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին Գործոց Նախարարութեան որոնումի եւ փրկութեան խումբին հետ Հայաստան հասայ Դեկտեմբեր 11-ին : Շարաթ մը ամբողջ չրջագայեցայ ամէնէն աղէտեալ վայրերը՝ Լենինական, Սպիտակ եւ Նալպանտ գիւղ : Բառերը բնաւ չեն կրնար նկարագրել ողբերգութիւնը զոր տեսայ : Մեր հայրենիքին մէկ երրորդը կործանած է : Կան առնուազն 100 հազար զոհեր եւ 500 հազար անտուններ :

Դեկտեմբեր 16-ին ջուրի եւ ելեկտրականութեան մատակարարումն ու հեռաձայնային գիծերը վերահաստատուեցան Լենինականի եւ Սպիտակի մէջ : Ուտեստեղէնի եւ հագուստեղէնի բաշխումը գոհացուցիչ էր : Երեւանի հիւանդանոցներուն հայթայթուած էին բաւարար քանակութեամբ դեղօրայք եւ արիւնը մաքրող սարքեր : Օտար Պետութիւններու կողմէ նուիրուած էին առնուազն եօթը դաշտային հիւանդանոցներ, որոնցմէ մին հաստատուած է Ստեփանաւան, ինչպէս ծանօթ է ինծի : Կանանց եւ երախաներու մեծամասնութիւնը փոխադրուած էր հանգստատուներ, առողջարաններ կամ ազգականներու եւ բարեկամներու մօտ : Այնուամենայնիւ, աւելի քան 60 ամբողջովին կործանած գիւղեր համարեա բոլորովին անտեսուած էին :

Մեկնումէս առաջ յաջողեցայ Երեւանի մէջ Հ· Բ· Ը· Մ·-ի համար ապահովել պահեստարանային յարմարութիւններ՝ վստահ ըլլալու համար ինչքերու յարմար ստացման եւ բաշխումին : Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսիսեանը՝ մօտիկ բարեկամ եւ Արարատեան Թեմի Առաջնորդ, առաջարկեց համակարգել բոլոր կատարելի առաքումները : Ան պիտի պահէ հաշիւը ուղարկելի եւ բաշխելի բոլոր ինչքերուն : Թէեւ Կարմիր Խաչն ու այլ բարեխնամ կազմակերպութիւններ յայտարարեցին թէ ամէն բանէ բաւարար քանակութեամբ առաքուած է Հայաստան, կրնամ վստահեցնել թէ 500 հազար անձեր կը մնան անօթեւան, առանց հագուստեղէնի եւ ուտելիքի : Մենք պիտի ուզենք մեր պահեստարանները միշտ լեցուն տեսնել դեղօրայքով, բժշկական սարքերով, ժամանակաւոր ապաստարաններով, ուտեստեղէնով ու հագուստեղէնով՝ հասնելու համար կարիքներուն : Սրբազանն ու Զօրի Բալայեանը գիւղերուն պիտի հայթայթեն անհրաժեշտը մեր միջոցներէն : Հայկական որեւէ կազմակերպութիւն պիտի կարենայ օգտուիլ մեր պահեստանոցներէն : Կը խնդրենք որ պարզապէս մեզ տեղեակ պահէք, որպէսզի Գարեգին Սրբազանին իմացնենք առաքման մասին :

Կեդրոնական Վարչական Ժողովս Երեքչաբթի, Դեկտեմբեր 20-ին գումարեց արտակարգ նիստ մը : Աղէտեալ չրջաններու գոյավիճակին մասին կատարուեցաւ տեղեկատուութիւն եւ քննարկուեցաւ դրամահաւաքի աշխատանքը : Յանձնարարուեցաւ որ Միութիւնս Երեւանի մէջ հաստատէ գրասենեակ մը՝ փութացնելու խնամատարական գործն ու փոխանակումի ծրագրերը : Յառաջիկայ խնամատարական ու վերաշինական գործունէութիւնը նախագծուեցաւ ըստ հետեւեալին·–

ՀԵՌԱԿԱՅ· –

Հարկ է սպասել վերաշինութեան ծրագրին յստակացման : Կարգ մը Պետութիւններ արդէն իսկ կատարած են հսկայ կառուցողական առաջարկներ (Իտալիք, օրինակ, կ'ուզեն վերաշինել Սպիտակը)· իսկ խորհրդային իշխանութիւնը կ'ըսէ թէ ինք ամէն բան պիտի ընէ վերակառուցելու Հայաստանը : Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը առաջարկած է որ Ամերիկաներու Հայութիւնը վերականգնէ Ստեփանաւանը : Ոմանք պիտի նախընտրեն վերականգնել գիւղերը՝ խումբերու առաջարկելով անոնք «որդեգրումը» : Ասիկա առիթ մըն է արդիականացնելու այդ չրջանները :

Հրայր եւ Գէորգ Յովնանեան արդէն վերադարձած են՝ աղէտահար չրջանները քննական պտոյտէ մը ետք : Առաջինը չինարարական պատասխանատու անհատները հրաւիրած է Միացեալ – Նահանգներ՝ ուսումնասիրելու բնակարանային հարցը : Ան առաջարկած է Հայաստանի մէջ հաստատել գործարան մը, որ նախակառուցէ բնակարանները : Ուաշինկթընի խորհրդային դեսպանատունը տեղեկացուց թէ զանազան այսպիսի առաջարկներ կատարուած են :

ԴՐԱՄԱՀԱՒԱՔ· –

Եթէ երկրիդ մէջ մաս կը կազմէք դրամահաւաքի միասնական աշխատանքի, կը չնորհաւորենք ձեզ : Այլապէս անմիջապէս բազմապատկելու էք ձեր ջանքերը՝ քանի լրատու միջոցներ կ'անդրադառնան տակաւին մեր հարցին : Կեդրոնական Վարչական Ժողովն ու Միացեալ – Նահանգներու Կեդրոնական Յանձնաժողովը ցարդ հանգանակած են 10·000·000 տոլար (ներառեալ Կեդր· Վարչական Ժողովիս 5 միլիոն տոլարի յանձնառութիւնը) : Բայց ասիկա բաւարար չէ· մենք պէտք ունինք 100·000·000 տոլարի :

Գիտենք թէ Պուէնոս – Այրէսի գաղութը հաւաքած է 1·000·000 տոլար, Ֆրանսահայութիւնը՝ 25·000·000 ֆրանք, Գանատահայութիւնը՝ 2·000·000 տոլար, Զուիցերահայութիւնը՝ 700·000 ֆրանք : Հաւանաբար Միացեալ – Նահանգներու հայկական միւս կազմակերպութիւնները եւս հաւաքած են չուրջ 10·000·000 տոլար : Գոհ պիտի մնանք հնարաւորին չափ մանրամասնեալ տեղեկութիւններ ստանալով չրջանիդ դրամահաւաքի աշխատանքներուն մասին :

Բազում ընելիք կը սպասէ մեզի :

ԼՈՒԻՋ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍԻՄՈՆ
Գործադիր փոխ – նախագահ

Դեկտեմբեր 27

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ մէջ, Դեկտեմբեր 4-ին, Հայ Օգնութեան Միութեան «Արամ եւ Արմենուհի Նազիկեան» տան պաշտօնական բացումը կատարուած է : Օրուան հանդիսավարուհի Ս· Ֆնտըքեան, դըրւատելէ ետք նուիրատուներու արժանիքները, տեղեկութիւններ տուած է չէնքի գնման աշխատանքներուն մասին ու յայտնած որ արդէն երկու ամիսէ ի վեր չրջանային վարչութեան եւ ընկերային ծառայութեանց գրասենեակները բաց են հանրութեան առջեւ : Այնուհետեւ խօսք առած են Հ·Յ·Դ·-էն Վ· Գիւրջեան, Հ· Օ·Մ·-ի կեդրոնական վարչութեան փոխատենապետուհի Ա· Մատէնլեան, չրջանային վարչութեան կողմէ Տիկին Վ· Տէր Մկրտիչեան : Յուսկ բեմ հրաւիրուած է նուիրատու Տիկին Ա· Նազիկեան իր խօսքն ընելու եւ տան բացումը կատարելու : Հանդիսութեան աւարտին տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն :

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Հայ Սքուլի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 20-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի Կլէնտէյլի մասնաճիւղի «Անոյշ » երգչախումբի տարեկան համերգը, ներկայութեամբ 600 հանդիսականներու : Կամաւոր մասնակիցներէ կազմուած երգչախումբը հանդէս եկած է հայկական տոհմիկ ու դասական երգերով, ղեկավարութեամբ Հովիկ Գասպարեանի : Դաշնակով ընկերակցած են Արփի Սաղպազարեան եւ Անահիտ Գասպարեան :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Պըգ-տիկեան 300 Ֆր.:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ. – Տէր եւ Տիկին Պետրոս Մանուկեան 300 Ֆր.:

ՎԱԼԱՆՍ. – Պ. Հայկազ Մարտիրոս-եան 300 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Պ. Արամ Պետրոսեան 100 Ֆր.:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ՏՕՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

Քրիստոսի Յայտնութեան եւ Մկրտու-թեան տօնին առիթով՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց կը մատուցանէ Հայրապետական պատա-րագ եւ կը կատարէ Ջրօրհնէքի ու Քրիս-տոսի Մկրտութեան արարողութիւնը, կի-րակի, Յունուար 8, առաւօտեան ժամը՝ 11-ին:

ԾԱՆՕԹ. – Նախատեսուած աւանդական հացկերոյթը տեղի չունենար, ի յարգանս Հայրենիքի աղէտեալներուն:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ պազարը կը վերսկսի Յու-նուար 14-ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկե-ղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալու-թեամբ ստացած է Տիկին Էլմաս Շմա-ւոնեանէ 100 Ֆր. Սաքենիկ Հայթայեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թա-դէոսեան մասնաճիւղի անդամական ընդ-հանուր ժողովը Շաբաթ, Յունուար 7, ժամը 16-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT

LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- BAKERDJIAN —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- Mme PALOUYAN —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- Mme KAPIKIAN —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- ARCHA —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

Mgr. Grégoire GHABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Sainte-Croix de Paris
des Arméniens catholiques de France

vous invite

à une

MESSE de REQUIEM
EN RITE ARMENIEN

à la mémoire

des victimes du séisme survenu en ARMÉNIE
le 7 Décembre dernier.

Cette célébration aura lieu
en la Cathédrale Notre-Dame de Paris
le Samedi 7 Janvier à 16 heures

sous la présidence du

Cardinal Jean-Marie LUSTIGER
Archevêque de Paris

et en présence de

Mgr. Lorenzo ANTONETTI
Nonce Apostolique à Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ այցելութեան մը

ԵՐԵՒԱՆԻ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

առաջնորդ ունենալով՝
ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆԸ

Յունուար 8, Կիրակի, ժամը 16-ին՝ «Սթիւտիօ 43» շարժանկարի փոքր սրահը:

43 ռիւ տիւ Ֆօպուր Մոնմարթր, Փա-րիզ, 9-րդ Թաղամաս:

Մուտք՝ 50 Ֆրանք:

Ժապաւէնին ցուցադրութենէն գոյա-ցած շահը կը յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ուզուի Տիկին մը, շաբաթը երկու անգամ տան մաքրութեան համար, Փարիզ 14-րդ:

Հեռաձայն. – 45 – 42 – 97 – 03

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԾՆՈՒՆԴ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Յունուար 6, տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.15-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք կը կատարուի:

ՇԱԲԱԹ. – Յիշատակ է Մեռելոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Պատարագի աւարտ՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

**

Մեր ժողովուրդի ուշադրութեան կը յանձնենք թէ. –

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հա-յերը – դպրոցական, աշակերտ, պաշտօն-եայ, աշխատաւոր կամ ուրիշներ – կրնան Յունուար 6-ին բացակայիլ՝ իրենց կրօ-նական պարտաւորութիւններուն համար: Արձակուրդի օր է այս օրը Հայերուն հա-մար:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՈՒՐԲԱԹ, ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30-ին:

Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Քարոզ՝ ժամը 11.40-ին:
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէքի հան-դիսաւոր արարողութիւն:

ՇԱԲԱԹ. – Երկրորդ օր Ծննդեան:

Յիշատակ Մեռելոց. ժամը 10-ին պա-տարագ եւ ապա հոգեհանգիստ կը կա-տարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ԿԻՐԱԿԻ. – Գ. օր Ծննդեան:

Ժամը 9.30-ին ժամերգութիւն, ժա-մը 10.30-ին պատարագ:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.45-ին:
Պատարագ՝ ժամը 11-ին:
Ջրօրհնէք՝ ժամը 12.15-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Յաւարտ պատարագի Ջրօրհնէք:

ՇԱԲԱԹ. – Յիշատակ Մեռելոց:

Պատարագ ժամը 10-ին:
Պատարագէն ետք հոգեհանգիստ՝ վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Ջրօրհնէքի արարողութիւնը:

ՇԱԲԱԹ. –

Յիշատակ է Մեռելոց:
Ժամը 10-ին, պատարագը կը մատու-ցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կա-տարուին եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչա-խումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Ծնունդ, պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Պատարագի երգեցողութիւնք տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչա-խումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագի աւարտին՝ Ջրօրհնէք կը կատարուի:

ՇԱԲԱԹ. –

Յունուար 7, յիշատակ Մեռելոց, ժա-մերգութենէ վերջ հոգեհանգիստ կը կա-տարուի Վասն Համօրէն Ննջեցելոց:
Ժամերգութիւն՝ ժամը 10-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. – Ճրագալոյց ժամը 18-ին:

ՈՒՐԲԱԹ. – Պատարագ՝ ժամը 10-ին, քառաձայն, ղեկավարութեամբ Պ. Հա-յազատ Օհանեանի:

ԿԻՐԱԿԻ առաւօտ պատարագ եւ Ջրօրհ-նէք:

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. – Ժամը 16.30՝ սկիզբ ժամերգութեան, ժամը 17՝ ընթերցուած-ներու ընթերցում, ժամը 18՝ պատարագ:

Պատարագիչ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Ժամը 8՝ սկիզբ ժամերգութեան, ժա-մը 9.30՝ հանդիսաւոր պատարագ:

Պատարագիչ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ժամը 11.15՝ ընթերցում Ամենայն Հա-յոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.-ի Ծննդեան կոնդակին եւ քարոզ, ժամը 11.30՝ Ջրօրհնէք ի յիշատակ Քրիստոսի մկրտու-թեան:

ՇԱԲԱԹ. – Յիշատակ Մեռելոց:

Ժամը՝ 8.30՝ սկիզբ ժամերգութեան, ժամը 10՝ պատարագ եւ հոգեհանգիստ:

Պատարագիչ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ՈՒՐԲԱԹ. –

Սկիզբ ժամերգութեան առաւօտեան՝ ժա-մը 8.30-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Հաղորդութիւն մանուկներու՝ ժամը 11.30-ին:
Պատարագի աւարտին կը կատարուի՝ Ջրօրհնէք:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Հոգեւոր հովիւ՝
ԵՂԻՇԷ ԽՋԿՐ. Ա. ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ. –

Յունուար 7, Յիշատակ է Մեռելոց:
Սկիզբ ժամերգութեան առաւօտեան՝ ժամը 9-ին:
Պատարագ՝ առաւօտեան՝ ժամը 10-ին:
Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան վասն համայն հայ ննջեցելոց:
Տէրհայրը կէսօրէ վերջ, ժամը՝ 14-ին ներկայ կ'ըլլայ գերեզմաննոց:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՑՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16.30
Պատարագ ժամը 18

ՈՒՐԲԱԹ. –
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30
Պատարագ ժամը 10
Քարոզ ժամը 11.30
Ջրօրհնէք ժամը 12

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –
Երեկոյեան՝ խթման պատարագ 17

ՈՒՐԲԱԹ. –
Առաւօտ ժամը 9
Պատարագ ժամը 10
Քարոզ ժամը 11.15
Ջրօրհնէք ժամը 11.45

ԿԻՐԱԿԻ. –
Ժամերգութեանց ժամը 9
Պատարագ ժամը 10
Հոգեհանգիստ ընդհանուր ննջեցելոց յի-շատակին ժամը 11.30-ին:
Երգեցողութիւնք՝ Դ. դաս երգչախում-բին լրիւ կազմին մասնակցութեամբ:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

VENDREDI
6 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.921   Fondateur : SCHAVARCHE MISSAKIAN   64e ANNÉE — No 16.921

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՔՍ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 4

Անցած երեք օրերու ընթացքին 28 հոգի հանուեցան աւերակներէն, բոլորն ալ մեռած էին: 24.888 դիակ գտնուած է մինչեւ Յունուար 1: 30.397 հոգի բժշկական խնամքի տակ էին երկրաշարժի օրէն ի վեր, անոնց մէջ 11.535 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած էին, 8020 հոգի ելան հիւանդանոցէն: Ներկայիս 3611 հոգի կը դարմանուին հիւանդանոցը: 800 հիւանդ «արուեստական երիկամունքի» գործիքներու խնամքի տակ են: 6000 բժիշկ, որոնց մէջ 700 Խորհրդային Միութեան լաւագոյն բուժարաններէն, 350՝ արտասահմանէն եւ 250 փինուորական բժիշկ ներկայիս կ'աշխատին Հայաստան:

250 բժշկական հաստատութիւններ բոլորովին քանդուած են, անոնց մէջ՝ 24 հիւանդանոց, 14 բազմաբուժարան եւ 3 բժշկական բաժանմունք:

Խորհրդային Միութեան զանազան շրջաններէն Հայաստան ստացած է ծանր մեքենագործութեան 6343 կազմած: Մինչեւ Դեկտ. 31, 37.520 վակոն ղրկուած են Հայաստան:

Գործի գետնի վրայ երկար ժամանակի գործակցութիւն մը հաստատուած է արեւմտեան Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Ճափոնի եւ Ֆրանսայի հետ: Նպատակն է՝ վերաշինութիւնը ընկերամշակութային, ճարտարարուեստական քանդուած հաստատութիւններուն: Ներկայիս ճարտարագէտներ, շինարարներ եւ այլ մասնագէտներ 14 երկիրներէ կ'աշխատին աւերուած վայրերը:

Ճարտարագէտները կ'աշխատին քանդուած քաղաքներու եւ գիւղերու վերաշինութեան ծրագիրներուն վրայ: Յունուարի կէսերէն սկսեալ այն շէնքերը որոնք դիմացած են երկրաշարժին պիտի ամբապնդուին:

Երկրաշարժի ընթացքի անհետացումը կը շարունակուի: Անոր կ'ընկերանան ծանր ցնցումներ: Դեկտեմբեր 31-ին, 6.5 (Մերքալլիի աստիճանաչափի վրայ, որ 12 է) աստիճանի երկրաշարժ մը արձանագրուեցաւ: Յունուար 1-ին, հինգ ցնցումներ արձանագրուեցան Լենինական, Կիրովական եւ Մարալիկ, հասնելով 3.5 աստիճանի: Յունուար 2-ին, գիշերը 6 հաւասար (5) աստիճանի ցնցումներ տեղի ունեցան:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. – Արեւմտեան մետիաներու այն լուրը, ըստ որուն 17 հոգի ողջ գտնուած են Սպիտակի աւերակներուն մէջ, դժբախտաբար չենք կրնար հաստատել: (*)

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէ

նախագահ՝
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Այս կէտը պատասխանն է մեր բրած հարցումին, Երեքշաբթի օր, երբ այդ լուրը հաղորդուեցաւ Փարիզ:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

ԷՋՄԻԱԾԻՆ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6, 1989

«Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. ամէն»:

Սիրեցեալ հաւատացեալ ժողովուրդ Մեր, որ ի Հայաստան եւ որ ի Սփիւռս աշխարհի:

Վերստին կանգնել ենք աստուածային հրաշալի անօրինութեան յիշատակի առաջ, որ պատումն է Յիսուսի ծննդեան եւ աստուածայայտնութեան, պատումը մարդկութեան փրկութեան սկզբնաւորման, որ չփորեցին հրեշտակները Բեթղեհէմի երկնքի բարձունքներից:

Ղուկաս աւետարանիչը պատմում է. «Եւ հրեշտակ Տեառն երեւեցաւ նոցա (հովիւներին) եւ փառք Տեառն ծագեցին առ նոսա եւ երկեան երկիւղ մեծ: Եւ ասէ ցնոսա հրեշտակն՝ մի երկնչիք՝ զի ահաւասիկ աւետարանեմ ձեզ ուրախութիւն մեծ, զի եղիցի ամենայն ժողովրդեան: Զի ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է օծեալ Տէր ի քաղաքի Դաւթի» (Ղուկ. Բ. 9-11):

Իր լրումին էին հասնում հին Կտակարանի մարգարէութիւնները, մանաւանդ կանխագուշակումը Եսայի մարգարէի, որ իրաւամբ նկատւում է հին Կտակարանի աւետարանիչը:

Հին աշխարհում ամէնուրեք, հոգեկան կապանքների ու մեղքերի բեռան տակ տուայտող մարդկային բազմութիւնները, երազում էին գալուստը մի փրկչի, գալուստը արդարութեան եւ խաղաղութեան մի աւետողի:

Այդ երազանքը արտայայտել էին նաեւ հեթանոս մտածողներ, ինչպէս օրինակ՝ հռոմէացի մեծ բանաստեղծ Վիրգիլիոսը, որն իր գործերից մէկում, գրուած Քրիստոսի ծննդից քառասուն տարիներ առաջ, տեսիլքը ունի, թէ երկնքից պիտի իջնի մի մանուկ, որը վերջ պիտի տայ «երկաթէ դար»ին ու աշխարհին պիտի բերի մի «ոսկեայ դար», դար առանց զէնքերի, առանց պատերազմների (Բուկոլիկա):

Նաեւ Օվիդիոս հռոմէացի բանաստեղծը, Քրիստոսի ծննդեան նախորդող օրերին, դառնութեամբ հաստատում էր իր ժամանակի «երկաթեայ դար»ի արհաւիրքները, ասելով՝ «Այժմ գործւում են ամէն տեսակ անօրինութիւններ, ամօթը, ճշմարտութիւնը եւ հաւատքը անյայտացած են, եւ նրանց տեղը երեւում են՝ խարդախութիւնը, սուտը, խորամանկութիւնը, բռնութիւնը եւ հարստանալու ոճրային ախորժակը ... սպառնում է պատերազմը, որ արիւնոտ ձեռքերով բարձրացնում է իր շռնդալից զէնքերը» (Մետամորֆոզ):

Այսպէս էլ ահա, որ ի լրումն ժամանակաց, յայտնուեց մեծ ու սքանչելի հրաշքը, ծնունդը Մեսիայի, ծնունդը սպասուող աշխարհի Փրկչի:

Ինչպէս երկու հազար տարիներ առաջ Բեթղեհէմի բարեպաշտ հովիւներին, նաեւ այսօր մեզ բոլորիս բերում է նոյն աւետիսը՝ Ծնունդը Փրկչին Յիսուսի. «Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ, ձեզ եւ մեզ մեծ աւետիս»:

Դուք բոլորդ, հայ առաքելական Եկեղեցու հաւատացեալներ, ընդունողներն էք, կրողներն էք այդ մեծ ու սքանչելի աւետիսի: Սակայն ուշադիր լինենք, որ չդառնանք այդ աւետիսը լոկ ստացողներ, կամ լոկ խօսքով խոստովանողներ, այլ մանաւանդ լինենք Քրիստոսի աւետած պատգամները իրագործողներ, կեանքի կոչողներ՝ մեր ամէնօրեայ կեանքում, մեր հասարակական գործունէութեան մէջ, մեր աշխատանքի վայրում:

Յիսուսի ծննդով համայն աշխարհին աւետուած մեծագոյն պատգամն է՝ խաղաղութեան եւ բարի կամեցողութեան հաստատումը մարդկանց սրտերում եւ մարդկային հաւաքականութիւնների ու ազգութիւնների միջեւ:

Մեր օրերին էլ տակաւին, մարդկային աշխարհը շատ վայրերում տառապում է խաղաղութեան ու բարի կամեցողութեան պակասից, որի հետեւանքներն են բազում տեսակի՝ անարդարութիւններ, հալածանքներ, շահագործումներ, աղքատութիւն, սով, ազգամիջեան թշնամանքներ, արիւնալի պատերազմներ եւ ահաւոր ընդունակ աշխարհը կործանելու ատոմական կոյր ուժերի սանձազերծումով:

Այս իրավիճակում, ինչքա՜ն մխիթարական է եւ յուսադրիչ բոլորիս համար, Նոր Տարուայ սեմին ողջունել աւետիսը Քրիստոսի ծննդեան, աւետիսը խաղաղութեան իշխանի յայտնութեան, աւետիսը արդարութեան արեգակի ծագման:

Արդ, ցնծութեամբ դիմաւորենք աւետումը Քրիստոսի ծննդեան, իբրեւ գերագոյն բարի լուր, որ կոչուած է մարդկային կեանքի երկնքի տակ ստեղծելու մի խաղաղ մթնոլորտ, բերելու մի բարի շունչ մարդկանց եւ ազգութիւններին, շունչ համերաշխութեան, իրար հասկացողութեան, փոխադարձ ներողամտութեան, եղբայրական սիրոյ եւ գործակցութեան, յիրականացումն մարդասիրական շինարար, բարի նպատակների, որոնց անհուն ծարաւը ունի մերօրեայ աշխարհը համայն:

Քրիստոսի հրաշալի ծնունդը, հռչակումն է հաշտութեան՝ Աստուծոյ եւ նրա որդիների միջեւ եւ հռչակումը՝ մարդկանց ու ժողովուրդների եղբայրութեան:

Սիրելիներ, անցնող տարին մեր ազգի համար եղաւ տագնապներով լի, ցաւատանջ ապրումների լի տարի, մանաւանդ իբրեւ հետեւանք եօթ Դեկտեմբերի ահաւոր երկրաշարժի, որ կործանեց Շիրակի եւ Լոռիի մեր շէն քաղաքները եւ գիւղերը՝ խլելով կեանքը տասնեակ հազար մեր ազգակիցների:

Ծանր սուգի եւ ողբի հոգեկան մթնոլորտի մէջ գտնւում են մեր ժողովրդի զաւակները թէ Հայաստանում եւ թէ ըՍփիւռքի տարածքի վրայ:

Այս ողբերգական օրերին մանաւանդ մենք Քրիստոնեաներս՝ լաւատեսութեամբ պէտք է դիմաւորենք Աւետիսը Քրիստոսի Ծննդեան, որ լինելով Խաղաղութեան իշխան, եղաւ նաեւ Արդարութեան արեգակ բոլոր նրանց համար, որոնք ծարաւի են արդարութեան եւ մխիթարութեան:

«Երանի սգաւորաց զի նոքա մխիթարեսցին»:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՃՄԱՆԴԱՄ ՄԱՆՈՒԿ ՅԻՍՈՒՍԸ

Այս տարի Մանուկ Յիսուսը Բեթղեհէմ պիտի չծնի:

Մանուկ Յիսուսը այս տարի աշխարհ պիտի գայ Շիրակի սարահարթին վրայ, Ախուրեանի ափին կուտակուած փլատակներու մէջ:

Գոլ ախոռ մը անգամ պիտի չունենայ իբրեւ ծննդավայր, եւ իրեն մսուր պիտի ըլլայ մէկը այն թաց դագաղներէն՝ ուր անեղծիք մայրեր Դեկտեմբեր 7-էն ետք գիշերն ապաստան փնտռեցին:

Մանուկ Յիսուսը այս տարի պիտի չըլլայ վարդաշուրթն, թշեղ, թաւշամորթ: Խոր ու լայն խարաններ պիտի ունենայ ամէն կողմ. պիտի ունենայ ճնշուած քունք մը, գունատ այտեր փոսացած, եւ մոռ, ուռած, կիսախուփ կոպեր:

Պիտի չճչայ: Խորտակուած կրծավանդակէն հառաչանքներ միայն պիտի արտաբերէ, եւ անդուլ ցաւը երբ սաստկանայ՝ նուաղուն, անզօր, ապարդիւն շունչով մը պիտի ձայնէ իր մօր, զոր ֆրանսացի, իտալացի, ալժերացի հըրշէջներ կը տքնին փրկել աւերակներէն, փափախաւոր զինուորներու անայլայլ, ցուրտ, արհամարհոտ աչքին առջեւ:

Երկրպագու հովիւներ պիտի չունենայ այս տարի Մանուկ Յիսուսը: Աղտոտ հիւանդանոցի մը ծեփաթափ սրահին մէջ, արիւնաներկ իր խշտեակին վրայ պիտի հակին երեւանցի, ամերիկահայ, փարիզաբնակ բժիշկներ, տամուկ աչքերով ողբալու համար եթէ ժամանակն է բազմափշուր սրունք մըն ալ այսօր հատանելու, երէկուան կիսախիլ թեւէն ետք:

Մոգերն այս տարի Արեւմուտքէն պիտի գան, բայց ոսկի, զմուռս եւ կնդրուկ պիտի չնուիրեն Մանուկ Յիսուսին: Պիտի բերեն Անոր երիկամներ արուեստական, գերազդեցիկ դեղեր նորահնար, – վարկաբեկուած աշխարհներու միայն ծանօթ–, եւ այլ հարկաւոր պիտանիք:

Այդ բոլոր կենսամիջոցները Մոգերը պիտի համադրեն միատրոփ սրտով, հապըշտապ, եւ պիտի հասցնեն փութով մահամերձ Մանուկ Յիսուսին, առանց ըսպասելու որ հրաշէկ աստղն ըլլայ ընծայաբերման ուղեցոյցը:

Որովհետեւ այս տարի Մոգերը գիտեն թէ ուր ծնաւ Մանուկ Յիսուսը. գիտեն թէ ծնաւ հոն ուր խաչուած է արդէն քանի մը անգամ, եւ քանի մը անգամ ալ յարութիւն առած:

Գիտեն թէ Մանուկ Յիսուսը այս տարի չէր կրնար Բեթղեհէմ ծնիլ, որովհետեւ փարախէ մըն ալ աւելի համեստ տեղ մը կայ հիմա, հոն, Շիրակի սարահարթին վրայ, Ախուրեանի ափին...:

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԽԻՍՏ ՄԻՋՈՑՆԵ՞Ր «ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷ»Ի ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Երեւանէն մեր առած լուրերը Հինգշաբթի առտու աւելի քան մտահոգիչ են:

Հեռատեսիլը հաղորդած է Չորեքշաբթի օր, որ Ատրպէջանի եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդները համատեղ յայտարարութիւն մը ըրած են, ուր կ'ըսուի թէ խիստ պատիժներու պիտի ենթարկուին Ղարաբաղի հարցով զբաղողներն, որոնք «ծայրայեղ»ները կը նկատուին այլեւս:

Ամէնէն վրդովեցուցիչն այն է որ բնական աղէտը, որ աւեր գործեց Հայաստանի վրայ, այսքան անբնական օգտակարութիւններ ունենայ քաղաքական գետնի վրայ: Թէեւ նախատեսելի էր թէ ի՛նչ կը պատրաստուի: Այդ առընչութեամբ, «Սովետական Հայաստան»ի կարգ մը յօդուածներու ընթերցումը կը բաւէ:

ՄԱՄՈՒԼ

«ԼԸ ՄՈՆՏ»

Անրի տը Պրէսոն, որ շատ դիպուկ թղթակցութիւն մը ստորագրած էր թերթին Յունուար 1/2 թիւին մէջ (լոյն արձագանգներ կուտանք Երեքշաբթիի մեր թիւով), կը շարունակէ շրջիլ հայկական գիւղերը: Այս անգամ Գիւզալդարայէն կը գրէ ու լաւագոյնս կը նկարագրէ Ազերի – Հայ համակեցութիւնը, Ղարաբաղի հարցին ունեցած հետեւանքները, վախը, փախուստը, Ազերիներու բարբարոսութիւնը եւայլն, եւայլն: Այս մասերուն կ'անդրադառնանք առանձին, բայց այսօր, հակիրճ կերպով յայտնենք ամէնէն կարեւոր բաժինը, որ կը վերաբերի Ռաֆայէլ Ղազարեանի հետ իր տեսակցութեան: Ան խօսած է Սախարովի հետ, որ Երեւան – Բաքու – Ղարաբաղ գնաց եկաւ ելք մը գտնելու համար: Ղազարեան ըսած է իրեն, որ Սախարով խոստացած է «իր ամբողջ եռանդը ի գործ դնել լուծումի մը որոնումին»: Ղազարեան սոխպողական կը գտնէ կարգադրութիւն մը, ինք տրամա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԵՐ ԵՐԱԶՆ ԱՆՄԱՀ Է

ԳՐԻԳՈՐ ՋԱՆԻԿԵԱՆ

Ո՛վ հայ ժողովուրդ, դու ողբերգութեամբ սկսեցիր Ի. դարը, ողբերգութեամբ էլ աւարտում ես...

Ով Սպիտակի կենտրոնական խաղաղաշտում ուղղաթիռ չի նստել ու երկնքից չի տեսել տեղի ունեցածը, չի՛ կարող պատկերացնել, անգամ՝ երեւակայել: Աւերակ Լենինական, Սպիտակ, Կիրովական, Ստեփանաւան: Հողակոյտի վերածուած գիւղե՜ր, գիւղե՜ր, գիւղե՜ր: Մի ակընթարթում փլատակի է վերածուել այն ամէնը, ինչ յամառութեամբ, սիրով, եռանդներով կառուցւում էր ութսուն տարի: Ջրաշէն գիւղի մօտ մէկն ասես արնքում է.

– Դուրս նայեցէք, դուրս, էս գիւղում ինչքա՞ն ժամանակ երեխայի ձայն չպիտի լսուի:

... Տաք, արեւոտ ձմեռ է: Կալատեղում հաւերը քջուջ են անում: Մի դարչնագոյն հորթ անհաւես ծամում է անցեալ տարուայ չոր խոտն ու խլշում ականջները: Մենակ է մնացել, գոմի փլատակներից աղեկտուր բառաչներ են լսւում:

Մանկապարտէզի շէնքը երկու քայլի վրայ է: Երեւանեան ցոյցերից ծանօթ դէմքերով ուսանողներ, ճերմակ մօրուքով գիտաշխատողներ, հէնց գործարանից, արտահագուստով եկած բանուոր–ներ, փոխանցում են փշրուած կահոյքը, ծուէն ծուէն եղած անկողինները: Ջրաշէնի մանկապարտէզի անհէթեթ կմախքն է մնացել, որի վերին անկիւնում, փլատակների մէջ ինչ – որ հրաշքով պահպանուել են մանկական մի մահճակալ, չուստ, գիշերանօթ: Քիչ առաջ յայտնեցին, որ փրկուած երեխաներին մատների վրայ կարելի է հաշուել: Մի՛ ձեռքի: Բուլդոզերը բարձրացնում է հողակոյտով լեցուն երախն ու նրա մետաղէ ատամներից կախւում են տեխնիկի ջարդոտուած թեւեր, երեխայի կօշիկ, շրթհարմոն: Ախր ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Սպիտակի Ջորի թաղի մանկապարտէզում անուքող հպարտութեամբ էին պատմում, որ իրենց վարիչը, որը փորձ ունեցող, հըմուտ մանկավարժ է, կարողացել է փըրկել գրեթէ բոլոր երեխաներին: Անպայման ողբերգութի՞ւն պիտի տեղի ունենայ, որ մենք յիշենք, թէ որքան անօգնական ենք բնական արհաւիրքների ժամանակ: Դօսաաֆ–ը, Կարմիր Խաչը, չգիտեմ էլ որ կամաւոր ընկերութիւնները ատոմային պատերազմի հետեւանքների դէմ մղուելիք պայքարի, հակաօդային պաշտպանութեան, հակակաղի օգտագործման մասին անընդհատ դասախօսութիւններ են կազմակերպում, բայց մի բառ անգամ չեն ասում, թէ ի՛նչ կարելի է անել եւ ի՛նչ է անհրաժեշտ անել երկրաշարժի դէպքում: Այն էլ՝ մեր, սեյսմիկ լեռնաշխարհում, այն էլ՝ հարեւան Վրաստանում, Ջաւախքում վերջերս տեղի ունեցած դառն փորձութիւնից յետոյ: Մանկապարտէզի կողքին՝ միջնակարգ դպրոցի փլատակների վրայ մասնագէտ – շինարարների մի քանի խումբ է հաւաքուել, բայց էլի չեն կարողանում կողմնորոշուել, ճշգել իրենց անելիքը: Մէկն առաջարկում է նախ՝ թափուած հողը զգուշութեամբ մաքրել, միւսը՝ քարէ սալերը բարձրացնել, երրորդը՝ գտնել դասարանների յենասիւները: Իսկ փլատակների տակ երեխաներ կան, հաւանաբար դեռ կենդանի երեխաներ...

Մաքուր համդերձանքով, փոշոտ, փըլատակներից ապահով հեռաւորութեան վրայ կանգնած ու ձեռքերը գրպանները դրած մարդիկ, որոնք երբեք ոչինչ չեն անում, բայց բոլոր դժուար հարցերի պատասխանը գիտեն, բանուորներին խորհուրդ են տալիս չշտապել, որովհետեւ անգլիացի, թէ ֆրանսիացի մասնագէտները ուր որ է՝ տեղ են հասնելու: Մարդասիրտը քիչ է մնում ճաքի: Լա՛ւ, ասենք գիտութեան տրոշ ճիւղեր մեզ մօտ նոր են զարգանում, սրտի խփոց որսացող գերզգայուն սարք դեռ չունենք, վարժեցրած շո՞ւն էլ չունենք, որ գտնի երեխաների մարմինները: Համբերէ՛ք: Դէ արի ու համբերի՛ր, Նուրա Տօնիկեան, որ աչքերը փլատակից չկտրելով, լալիս է ողամարդու ծանր, ժլատ արցունքներով:

– Մհերիս պայուսակը, գոնէ մի գիրքը գտէ՛ք, տանեմ թաղեմ, հանգստանամ: Քանի օր է՝ դատարկ դագաղը դրուած է տանը:

Քարակոյտերի մէջ տետրեր, գրքեր, պայուսակներ են երեւում: Կռանում, արագ – արագ բացում եմ: Գոհար Պօղոսեան՝ ութերորդ դասարան: Լաւ ձեռագիր ունի, օրագիրը խնամքով լրացրել է, երեւում է՝ Դեկտեմբերի եօթին դասերը սովորած է եկել դպրոց: Շողիկ Գրիգորեան: Հինգերորդ «Ա»: Պայուսակի մէջ բրդեայ գեղեցիկ գլխարկ ու ձեռնոց կայ: Նոր են, բոլորովին նոր: Արսէն Զարգարեան՝ հետը մարմնամարզութեան համազգեստը, չստիկներ է բերել: Տեսնես հասցրե՞ց Ֆիզկուլտուրայի դասն անել ... Յանկարծ գլխի եմ ընկնում, որ որոնում եմ Մհեր Տօնիկեանի պայուսակը: Հայրն արդէն յոգնել է լաց լինելուց, խռպոտ ձայնով խօսում է ինքնիրեն: Քայլերս արագացնում, աւելի ճիշդ, փախչում եմ, մտնում անխաթար մնացած մի դասարան: Ուսուցչի սեղանին դասամատեան կայ, դիմացի պատին կողք – կողքի կախուած են վերարկուները: Թւում է, ուր որ է, զանգը կը տայ, աշակերտներն աղմուկով կը խուժեն ներս: Այսօր նրանք անցնելու են «Փ» տառը, ուսուցչուհին նախօրօք ամրացրել է գրատախտակին: Ուրեմն չուտով պիտի վերջացնէին տառերն ու հանդէս անէին, ամբողջ կեանքում չմոռացուող Այբբենարանի հանդէս ... Յետոյ ինձ կը պատմեն, որ այդ դասարանի ուսուցչուհին պառկած է էջմիածնի հիւանդանոցում եւ չգիտի նոյնիսկ, որ արդէն այրի է: Բակունցի անուան մանկավարժական ուսումնարանի ջահել շրջանաւարտը, երբ զգում է, որ երկրաշարժ է սկսւում, իրեն չի կորցնում, սառնասրտօրէն պատուհանից փողոց է հանում բոլոր առաջին դասարանցիներին: Վերջում տղայի ձեռքից բռնած դուրս է գալիս ինքը, բայց միջանցքի պատերը փլւում են ու...

Հանդիւնով, փոշու, մղեղի ոլորապը – տոյտ սիւներ հանելով կալատեղում, ուղղաթիռը վայրէջք կատարեց: Ջրաշէնցիներն ասես յարութիւն առած դուրս ելան փլատակներից, սուրացին ընդառաջ: Զինուորներն արագ – արագ հաց, պահածոյ, հանքային ջուր, դեղօրայք իջեցրին ու կարծես ամաչելով, որ ուրիշ ոչինչ չեն կարող անել, նորից օդ բարձրացան: Ձեռքին սուինի սայր ունեցող, հաւանաբար քաղց ու պատերազմ տեսած մի ծերունի երեւի հէնց դրան էր սպասում: Իսկոյն նետուեց հացի արկղի վրայ, ցանցատոպրակը լիքը – լիքը լցրեց, կաղին տալով հեռացաւ: Կէս ճանապարհին շրջուեց, նկատեց, որ համագիւղացիներն իրարից հաց չեն խլում, զարմացած նայում են իրեն, վատ զգաց: Դանդաղ յետ եկաւ, դատարկեց ցանցատոպրակը ... Վերջը Սօնա տատը գլխի ընկաւ, թէ ինչ պիտի անել: Փաթեթները բացեց, դաւ քաղցրաբլիթի մի տուփ՝ իր կարծիքով ամենահամեղ ուտելիքը ու մեկնեց քարի վըրայ գլուխ – գլխի նստած մի ջահել տըղամարդու ու նրան շատ նման մի տըղայի.

– Կերէ՛ք, չարներդ տանեմ:

Տղամարդն ու տղան տխուր շարժեցին գլուխները, աւելի հպուեցին իրար: Երրորդ դասարանցի Կորիւնը որ առաւօտից գլուխ էր գովում, թէ ինչպէս է ամսի եօթին փախել դասից, հէնց այդ պատճառով էլ փրկուել, ականջիս տակ շըշնջաց, որ դրանք հայր ու տղայ են, կորցրել են տուն, տեղ, բոլո՛ր հարազատներին, գիշեր – ցերեկ իրար փաթթուած այսպէս նստում, ոչինչ չեն ուտում:

Կալատեղը նորից իրար անցաւ: Մի պատկառելի ծերունի՝ հանրապետութեան չգիտեմ որ շրջանի ներկայացուցիչը, բացատրում էր, որ իրենք ստանձնել են Ջրաշէնի խնամակալութիւնը, առողջարաններ յատկացրել: Ով ուզում է, ինչքան ուզում է, երեխաների, հարազատների հետ կարող է գնալ, ապրել:

– Մենք համաձայն ենք, մեզ ուղարկէք, – առաջ եկան ջահելները, – էս աւերակների մէջ մնանք, ինչ անենք:

Ամէն ինչ կորցրած, միակ տղային գրկած տղամարդն անսպասելի վեր ցատկեց տեղից.

– Էդ ո՞ւր էք լքում ձեր հողը, գիւղն ո՞ւմ էք թողնում, որ գնում էք...:

Նոր աւտոբուս յայտնուեց: Գիւղացիներն իրենց վէճը մոռացան:

– Բարեւ ձեզ, մենք Երեւանից ենք, եկել ենք ձեզ օգնելու, գործ տուէք:

– Ի՞նչ գործ տամ, – ձեռքերը տարածեց վուսկազմակերպութեան քարտուղար Նուրա Պօղոսեանը, շնորհակալ ենք, օգնող շատ ունենք, – նա հայեացքը թեքեց, – մարդ ամաչում էլ է ասի՝ թէ՝ լա՛ւ կը լինէր, գերեզման փորէի՛ք, երեխաները մնացել են անթաղ...:

Երկրաշարժը ոչ միայն տարերային, այլեւ անհեթեթ աղէտ է: Դէպի գերեզման տանող ճանապարհի հին տներ կան, որ կանգուն են, նորերի քարը – քարի վրայ չի մնացել: Կողք – կողքի կառուցուած գոմերից մէկը ճաք անգամ չի տուել, միւսը վերածուել է փլատակի: Դպրոցի, մանկապարտէզի, ակումբի, կենցաղի տան, հասարակական միւս բոլոր տուփակերտ շէնքերը հողին են հաւասարուել: Տեսնես ո՛վ է այդ տեսակ պետական գործ արել:

Փլած կամուրջի մօտ գաղգաղով լիքը մի հսկայ բեռնատար է կտրում մեր ճանապարհը: Ջրաշէնցիները հերթ են կանգնել:

– Ինձ երկու հատ...

– Երեք հատ տուր, ցաւդ տանեմ, երկուսը երեխայի, մէկը՝ մեծի...:

– Մի հատ էլ ինձ...

– Ո՞ւմ համար է, Գերասիմ քեռի:

– Գեղանոյշի...:

– Եա՛, Գեղանոյշն էլ չկայ...:

Գերեզմանոցն սկսում է հէնց գիւղի եզրից, այնտեղից, ուր վերջանում են տըները: Հին, մամռոտած տապանաքարերի մի մասը շուռ է եկել, խոշոր փոսեր գոյացրել: Երկրաշարժ, մեռելների՛ց ինչ ես ուզում:

Երեւանցի տղաները՝ մօտ հարիւր հոգի, աշխատում են առանց դադարի, բայց էլի չեն հասցնում: Յաճախ յուղարկաւորներն ստիպուած են սպասել, որ նըրանք փոսը փորեն – վերջացնեն, քարն ու հողը դուրս տան: Մի ջահել հարս բողոքում է.

– Շուտ արէք, պրծէք, որ քրոջս երեսին մի բուռ հող լցնեմ, գնամ հասնեմ ախպօրս թաղմանը:

Երեկոյեան կողմ բլուրի, լանջը ծածկւում է գերեզմաններով: Երեխաների հողաթմբերի վրայ յայտնւում են տօնածառի ճիւղեր, նուէրներ, որ ըստ երեւոյթին նոր տարուայ համար գնել էին ծնողները...:

Աղջամուղջը սեւ թախծի նման բլուրից սողում, տարածւում է գիւղի վրայ: Վըրանների առջեւ խարոյկներ են բռնկւում, որոնք բարձունքից սարսափից լայն բացուած, խոնաւ աչքի են նման: Նոյնիսկ այն գիւղացիները, որոնց տները կանգուն են, վախենում են ներս մտնել, կրակ են անում բակում, մի կերպ լուսացնում ձմրան երկար գիշերը:

Վերադարձի ճանապարհն անցնում էր եկեղեցու մօտով: Գմբէթը չկայ, փըլուել է, բայց պատերը դեռ կանգուն են: Գլուխը խաչքարին յենած մի ծեր, շատ ծեր կին ասես ձուլուել է նրան, քնել: Չէ՛, իմ ոտնաձայնը լսելով, բացում է աչքերն ու նկատելով խոյակները գննող հայեացքս, հարցնում.

– Եանի ստուած կա՞յ որ, բալա:

– Ինչո՞ւ ես այդպէս ասում, մայրիկ:

– Բա ի՛նչ անեմ: Էս գիւղի ամենամեծը ես եմ, ես եմ մենակ, յիշում, թէ ոնց կոտորուելով, սովից մեռնելով, Մուշից էկանք, մի քանի հոգով էստեղ տուն – տեղ դառանք: Հազիւ էինք շատացել, մի գիւղ ժողովուրդ դառել, ժաժքը մեզ կոտորեց: Գիտե՞ս քանի հարիւր երեխայ ենք թաղել էս երկու օրը: Թէ ստուածը կայ, թող մի քիչ էլ մեզ պաշտպանի, տէրութիւն անի, էսպէս տանջելով, հալածելով, ի՛նչ է ուզում ասել:

Ուշ գիշեր է: Ասես ուրիշ, ուրիշ մի աշխարհից վերադարձել եմ տուն, բայց քնել չեմ կարողանում: Աչքերիս առջեւ Սումգայիթցիների, Կիրովաբադցիների աւերակ շէնքերն են: Խեղճերն ուրախացել էին, որ հայրենիքում տուն էին բացել: Արդէն կաց – կարասի էին գընում: Ո՞ւմ խղճի վրայ է ծանրացած նըրանց անմեղ արիւնը:

Հեռախօսը զնգում է: Պրիւսէլից ընկերս է՝ Երեւանի կոնսերվատորիայի շըրջանաւարտ, ջութակահար, Դանիէլ Նազարեանը: Ասում է, որ երկրաշարժից տուժածներին օգնելու համար բարեգործական համերգ են տուել ու ճանապարհել դեղօրայքով, սնունդով բեռնուած մի քանի ինքնաթիռ: Շուտով հաւաքովի տընակների մի ամբողջ կարաւան են ուղարկելու...:

Հեռախօսը նորից է զնգում: Բոստոնից միւս ընկերս է՝ հայկական ռադիոկայանի տնօրէն Ժիրայր Ղարիպեանը: Հաշւետուութեան պէս մէկ – մէկ թուարկում է թէ ինքնաթիռներով ինչեր են ուղարկել եւ հարցնում՝ ուրիշ ինչ է պէտք...:

Յետոյ, երկար ժամանակ անքուն պառկած յիշում եմ, թէ ինչպէս ընդամէնը մի տասը օր առաջ Կանտի համալսարանում փրոֆ. Գ. Մաք Սոյէզն ինձ առաջնորդում էր Դանիէլ Վարուժանի յուշատախտակի սրահն ու ասում.

– Լաւ եղաւ, որ եկաք: Ձեր բանաստեղծի դիմաքանդակի տակ հայերէն քառեակ կայ, որ համալսարանում ոչ մէկս չենք հասկանում: Կը թարգմանէք, չէ՞:

Ճիշդն ասած, քառեակն ինձ էլ էր հետաքրքրում, որովհետեւ ընտրութիւն կատարել ինքս էլ կը դժուարանայի: Համաճարեղ բանաստեղծի ո՛ր գործին նախապատուութիւն տաս: Սակայն, երբ յուշատախտակին մօտեցանք, ուրախացայ. իմ հայրենակիցները ճիշդ էին վարուել, որ փորագրել էին տուել հէնց այդ տողերը:

> Ի՛նչ փոյթ կեանքը մեռնող
> Երբ որ երազը կ'ապրի,
> Երբ որ երազն անմահ է:

Մեծ բանաստեղծները միշտ էլ մեծ մարգարէներ են եղել, անսխալ կանխատեսել իրենց ժողովրդի ապագան: Որքան բնական ու արհեստական աղէտները, կոտորածներն ու արհաւիրքները քեզ հետապնդեն, ի՛մ ժողովուրդ, այնքան դու անվարան ես քայլելու դէպի քո անմահ երազները: Ու հասնելու ես անպայմա՛ն...

«Գրական թերթ», Դեկտ. 16

ԼԵՐԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

ԸՍՏ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

ԽԱԼԻԼ ՃԻՊՐԱՆ

Բերքահաւաքի օրերից էր. Յիսուսը մեզ եւ իր այլ ընկերներին ձայն տուե՛ց, որ քայլենք դէպի բլուրները:

Հողը անուշաբոյր էր ե՛ւ, ինչպէ՛ս մի թագաւորի աղջիկ իր հարսանեկան հանդէսին՝ պաճուճուած իր բոլոր թանկագին զոհարներով. իսկ նրա փեսացուն ջինջ երկինքն էր:

Երբ հասանք բարձունքները, Յիսուսը խաղաղ կանգնեց՝ դափնիների պուրակում եւ ասաց. –

«Այս տեղ կանգ առէք. ձեր մտքերը հանդարտեցրէք եւ ձեր սրտերը դէպի ինձ դարձրէք, որովհետեւ ես շատ բաներ ունեմ ասելու»:

Յետոյ մենք ձգուեցինք խոտերի վրայ, ամառուան ծաղիկներով շրջապատուած. Յիսուսը նստեց մեր մէջ եւ այսպէս խօսեց. –

«Երանի նրանց, որոնց հոգին անդորր է:

«Երանի նրանց, որ կապուած չեն իրենց ունեցուածքին, որովհետեւ նրանք ազատ պիտի լինեն:

«Երանի նրանց, որ յիշում են իրենց վիշտը եւ իրենց վշտի մէջ սպասում են իրենց բերկրանքին:

«Երանի նրանց, որ ծարաւ են ճշմարտութեան եւ գեղեցկութեան, որովհետեւ նրանց քաղցը հաց կը բերի եւ ծարաւը՝ պաղ ջուր:

«Երանի նրանց, որ բարի են, որովհետեւ նրանք իրենց սեփական բարութեան մէջ պիտի գտնեն իրենց սփոփանքը:

«Երանի նրանց, որ սրտով անաղարտ են, որովհետեւ նրանք Աստուծոյ հետ պիտի միաձուլուեն:

«Երանի նրանց, որ գթառատ են, որովհետեւ գութը նրանց բաժին պիտի դառնայ:

«Երանի նրանց, որ հաշտարար են, որովհետեւ նրանց հոգին պայքարներից աւելի վեր պիտի բոյն դնէ եւ բրուտէ կաւը նրանց ձեռքով բերքի հող ու այգի պիտի դառնայ:

«Երանի նրանց, որ հալածւում են, որովհետեւ նրանք արագավազ սրունքներ պիտի ունենան եւ թեւաւոր պիտի դառնան:

«Ցնծացէք եւ ուրախ եղէք, որովհետեւ դուք ձեր մէջ էք գտել երկնքի արքայութիւնը: Հին օրերի երգիչներին հետապնդում էին այդ արքայութիւնը գովերգելու համար: Դուք եւս պիտի հալածուէք եւ հէնց դրա մէջ է ձեր պատիւը, նաեւ դրա մէջ է ձեր պարգեւը:

«Դուք էք աղը երկրի. եթէ աղը իր

համը կորցնի, այլեւս ինչո՞վ պիտի աղէք մարդու սրտի սնունդը:

«Դուք էք լոյսը աշխարհի: Այդ լոյսը մի ծածկէք այլ թողէք որ նա շողայ բարձունքից եւ փայլատակի Աստուծոյ քաղաքը փնտռողների համար:

«Մի կարծէք, թէ ես եկել եմ քանդելու դպիրների եւ Փարիսեցիների օրէնքները, որովհետեւ ձեր միջեւ անցկացուելիք օրերս հաշուած են եւ խօսքերս համրուած: Ես միայն մի քանի ժամ ունեմ մի այլ օրէնք իրագործելու եւ մի նոր միաբանութիւն յայտնաբերելու:

«Ձեզ ասել են մի՛ սպանէր. իսկ ես ձեզ ասում եմ՝ Առանց պատճառի մի՛ զայրացիր:

«Նախնիքը ձեզ պատուիրել են, որ ձեր հորթը, ձեր գառնուկը եւ ձեր աղաւնին տաճար բերէք եւ մորթէք զոհի սեղանի վրայ, որպէսզի Աստուծոն քթափողը սնուի նրանց ճարպի հոտով եւ որպէսզի ձեր թերացումները թողութիւն ստանան:

«Իսկ ես ասում եմ ձեզ կարո՞ղ էք տալ Աստուծուն այն ինչ ի սկզբանէ նրան էր պատկանում եւ արդեօք կարո՞ղ էք ամոքել նրան որի գահը լուռ ովկեանների խորքերից տարածւում է դէպի եթեր եւ որի բազուկները բովանդակ անջրպետն են ընդգրկում:

«Աւելի լաւ է ,որ երթաք եւ գտնէք ձեր եղբօրը եւ, նախքան տաճար գալը, հաշտուէք նրա հետ. Նաեւ լաւ է որ լինէք սիրալիր նուիրատուներ ձեր հարեւանների հանդէպ, որովհետեւ այսպիսիների հոգու մէջ Աստուած մի տաճար է կառուցել որը երբեք չի աւերուի եւ նրանց սրտի մէջ նա մի զոհի սեղան է կանգնեցրել որը երբեք չի կորչի:

«Ձեզ ասել են՝ աչքի տեղ աչք եւ ատամի տեղ ատամ: Բայց ես ձեզ ասում եմ՝ չարին մի դիմադրէք. որովհետեւ դիմադրութիւնը սնունդն է չարի եւ զօրացնում է նրան: Միայն թոյլերն են վրէժ լուծում մինչ հոգով զօրեղները ներում են. եւ առաքինութիւն է զոհի համար ներող լինելը:

«Միայն պտղատու ծառն են թափահարում կամ քարկոծում, ուտելիք ձեռք բերելու համար:

«Մի մտահոգուէք վաղուայ համար, այլ հիացէք ներկայով, որովհետեւ նրա հրաշքը բաւական է այսօրուայ համար:

«Մի վերյիշէք եւ մի խորհէք ձեր մասին, երբ նուիրատուութիւն էք կատարում, այլ մտահոգ եղէք կարիքաւորութեան համար, որովհետեւ իւրաքանչիւր պարգեւող ստանում է նաեւ Հօրից, շատ աւելի առատութեամբ:

«Տուէք իւրաքանչիւրին իր կարիքի համաձայն, որովհետեւ Հայրը ծարաւին աղ չէ տալիս, ո՛չ էլ քար՝ քաղցածին, ո՛չ էլ կաթ նրան, որ այլեւս մանուկ չէ:

«Սրբութիւնները մի տուէք շներին, ո՛չ էլ ձեր գոհարները շպրտէք խոզերի դիմաց, որովհետեւ այդպիսի նուէրներով դուք նրանց հեգնած կը լինէք, նրանք էլ կը ծաղրեն ձեր նուէրները եւ իրենց ատելութեամբ յօժարակամ կը կործանեն ձեզ:

«Մի դիզէք ձեզ համար այնպիսի գանձեր որ կարող են ապականուել եւ գողերը կարող են խլել ու տանել, այլ դիզէք մի գանձ որ չի ապականւում եւ որը չի կարելի գողանալ, այլ որի հրապոյրը բազմապատկւում է երբ շատերն են դիտում նրան: Որովհետեւ ուր որ ձեր գանձն է, ձեր սիրտն էլ այնտեղ է:

«Ձեզ ասել են, որ մարդասպանը սուրով պիտի զատուի, գողը պիտի խաչուի եւ պոռնիկը պիտի քարկոծուի: Իսկ ես, ասում եմ ձեզ, որ դուք զերծ չէք ո՛չ մարդասպանի, ո՛չ գողի եւ ո՛չ էլ պոռնիկի յանցանքներից եւ երբ նրանք իրենց մարմնով են պատժւում, մթագնում են նաեւ ձեր սեփական հոգիները:

«Արդարեւ, ո՛չ մի ոճիր չի կատարւում մէկ մարդու կամ մէկ կնոջ ձեռքով, այլ բոլոր ոճիրները գործւում են բոլորի միջով եւ նա, որ վճարում է տուգանքը, փշրում է մէկ օղը այն շղթայի որ կապուած է ձեր ոտքերին: Գուցէ նա իր արտասուքով վճարում է գինը ձեր վաղանցիկ հրճուանքի»:

Այսպէս խօսեց Յիսուսը եւ իմ մէջ բաղձանք եղաւ ծունկի գալու եւ երկրպագելու նրան, սակայն իմ ամօթխածութիւնը թոյլ չտուեց որ մի շարժում անեմ կամ մի բառ արտասանեմ:

Բայց, ի վերջոյ, խօսեցի եւ ասացի. «Այս պահին ուզում եմ աղօթել, սակայն լեզուս անզօր է: Ինձ աղօթել սովորեցրու»:

Յիսուսն ասաց. «Երբ ուզում էք աղօթել, թո՛ղ ձեր բաղձանքը արտասանէ ձեր խօսքերը: Իմ բաղձանքն է այժմ այսպէս աղօթել. –

«Հայր մեր, երկրի վրայ եւ երկնքում, օրհնեալ է Քո անունը:

Թո՛ղ Քո կամքը կատարուէ մեր վրայ, ճիշդ ինչպէս տիեզերքում:

Տո՛ւր մեզ Քո հացից, բաւարարելու այս օրը:

Քո գթութեամբ ներէ՛ր մեզ եւ մեզ մեծահոգի դա՛րձրու, որպէսզի ներենք միմեանց:

Առաջնորդէ՛ր մեզ դէպի Քեզ եւ խաւարի մէջ Քո ձեռքը պարզիր դէպի մեզ:

Որովհետեւ Քոնն է արքայութիւնը եւ Քեզ մէջ է մեր զօրութիւնը եւ մեր կատարելութիւնը»:

Եւ այժմ երեկոյ էր եւ Յիսուսը բլուրից վայր իջաւ եւ մենք բոլորս հետեւեցինք Նրան: Երբ ես գնում էի Նրա հետքով, կրկնում էի Նրա աղօթքը եւ յիշում Նրա բոլոր ասածները, որովհետեւ գիտէք, որ այն բառերը որ այդ օրին փաթիլների պէս թափուեցին պիտի կուտակուեն եւ բիւրեղի նման ամրանան եւ այն թեւերը, որ մեր գլխի վերեւում թափահարուեցին պիտի տրոփեն երկիրը երկաթէ պայտերի ուժգնութեամբ:

«ՅԻՍՈՒՍ՝ ՄԱՐԴՈՒ ՈՐԴԻ» գրքից
(թարգմ. Եր. Փափազեան)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՂԱՄԱՆՆԵՐ

Իբրեւ կարեւոր համեմունք, ինչպէս նաեւ անցեալին ճանչցուած սրբութիւն, Հայաստանի բոլոր նահանգներուն մէջ, աղը պահուած էր սրբազան ամաններու մէջ, որոնք մինչեւ 1920 – 1930-ական թուականները պատրաստուած էին կաւէն, տախտակէն, բուրդէն եւ տիկերէն: Կաւով պատրաստուած աղամանները, որոնք դիւրաբեկ էին, կ'օգտագործուէին տուներու մէջ, իսկ մնացեալները՝ թէ՛ տուներու, թէ ալ ամարանոցներու մէջ: Հայկական բոլոր աղամաններն ալ ունէին մարդկային եւ կենդանական կերպարանք, եւ այսպիսով ընդգծուած ձեւով կը տարբերէին տնային օգտագործման յատուկ մնացեալ բոլոր ամաններէն: Այս աւանդական եւ ընդհանուր ոճը, 19-րդ դարու վերջերէն սկսեալ, ժողովուրդի մեծամասնութեան կողմէ մոռացութեան ենթարկուած էր, եւ կերպարաւոր աղամաններու մեծարման սովորութիւնները փոխարինուած էին աղը սովորական խեցեղէններու մէջ պահելու երեւոյթով:

Աւանդական կերպարաւոր աղամանները, մարդակերպ թէ կենդանակերպ ունէին իգական սեռի յատկանիշներ, արտայայտուած՝ եռանկիւն. փորագրուած զարդանախշերով, որոնք կը համարուէին հին հնդեւրոպական իգական սեռի խորհրդանիշեր: Յատկանշական է, որ այս աղամանները, կինը կը ներկայացնեն երեք բնախօսական վիճակներու մէջ. կոյս, յղի եւ երկունքի ընթացքին:

Ըստ հայրենի ազգագրագէտ Վարդ Բդոյեանի, հայկական աղամանները, իրենց էութեամբ եւ օգտագործմամբ, կը ներկայացնեն Անահիտ դիցուհիի թաքնըւած պաշտամունքը: (Թաքնուած, որովհետեւ, քրիստոնէութեան Հայաստան մուտքէն ետք, հայկական հին հեթանոսական դիցերու եւ դիցուհիներու պաշտամունքը խստիւ արգիլուած է եւ հեթանոսները հալածուած):

Հայկական դիցարանին մէջ առաջնակարգ տեղ գրաւած է Անահիտ դիցուհին: Ան համարուած է Արամազդի աղջիկը եւ Նանէի ու Միհրի քոյրը: Հայ հեթանոս թագաւորները Հայաստանի ճակատագիրը եւ խնամակալութիւնը կը կապէին «Անահիտ տիկնոջ» անուան հետ: Հեթանոս Հայերը Անահիտը համարած են ո՛չ միայն տղաբերքի եւ հողաբերքի հովանաւոր դիցուհին, այլեւ՝ «Մեծի Անահտայ տիկնոջ»՝ որ է փառք ազգիս մերոյ եւ կեցուցիչ ... որ է մայր ամենայն զգաստութեանց, բարերար ամենայն մարդկան բնութեան», «զմեծն Անահիտ, որով կեայ եւ զկենդանութիւն կրէ երկիրս Հայոց», ինչպէս կ'ըսէ Ագաթանգեղոս պատմիչը: Այս պատճառով ալ, Անահիտ դիցուհիի մեհեանները Հայաստանի մէջ ունեցած են լայն տարածում: Պատմագիրները կը յիշատակեն, թէ նման մեհեաններ գոյութիւն ունեցած են Բարձր Հայքի Երզնկա (Նախկին Երիզա) աւանին, Տարօնի Աշտիշատ գիւղին, Ոստան գաւառի Արտաշատ քաղաքին, Արմաւիր քաղաքին, Արշամունիք գաւառի Բագարան դիցաւանին մէջ եւ այլուր: Այս տաճարներուն մէջ տեղադրուած են Անահիտի պղնձաձոյլ – ոսկեզօծ եւ ոսկեայ արձանները, որոնք զարդարուած են ժողովուրդին կողմէ նուիրաբերուած ոսկեայ եւ արծաթեայ զարդեղէններով: Ագաթանգեղոսի վկայութեամբ, Աշտիշատի ոսկեայ արձանը նաեւ անուանուած է Ոսկեմայր:

Հայկական աղամաններու վրայ գոյութիւն ունին ֆիզիքական հաճոյքներու բազմաթիւ խորհրդանշաններ, որոնք անմիջականօրէն կ'առնչուի Անահիտ դիցուհիի պաշտամունքին հետ:

Յատկանշական է նաեւ մաքերու կապակցութեան հետեւեալ վարկածը. աղ բառի երկրորդ իմաստը, ըստ Ստեփան Մալխասեանի, կը վերաբերի ներքին հանդերձներուն, որոնք կ'առնչուին սեռային գործարաններուն հետ: Իսկ Պիթլիսի բնակիչները, այս հանդերձը կը կոչեն՝ Անահիտ: (Այս պատճառով, անոնք Անահիտ չեն անուաներ իրենց աղջիկ երախաները): Ահաւասիկ վարկած մը եւս, որ Անահիտ դիցուհին կը կապէ հայկական աղամաններուն հետ, յատկապէս երբ նկատի առնենք, թէ անոնք կը ներկայացնեն կնոջ մը բնախօսական տարբեր վիճակները:

Պէտք է նաեւ նշել, թէ այսօրինակ մարդակերպ աղամանները իւրայատուկ են միայն Հայերուն:

«ԱԶԴԱԿ»

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՖՐԷԶՆՈՅԻ մէջ, Նոյեմբերին իր մահկանացուն կնքած է Արշաւիր Շաւարշունի, ծնած 1897-ին, Զմշկածագի Խարասար գիւղը: Կանուխէն մտած Հ.Յ.Դ. շարքերը, իր կնոջ՝ Ովսաննայի հետ, ամբողջ կեանքը անսակարկ կերպով ծառայած է իր ժողովուրդին եւ կուսակցութեան: Աշխատակցած է «Հայրենիք»ի եւ «Ասպարէզ»ի:

**

ԷՆՍԻՆՈՅԻ Ցերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Դեկտ. 3-ին, ճաշով մը նշուած է Արեւմտեան – Ամերիկայի միակ օրաթերթ, Հ. Յ. Դ.-ի պաշտօնաթերթ «Ասպարէզ»ի հիմնադրութեան 80-րդ տարեդարձը: Ձեռնարկի ընթացքին «Ասպարէզ»ի գործունէութեան, ինչպէս եւ շուտով հրատարակուելիք «Արցախեան տարեգրութիւն» գիրքին համար հանգանակուած է աւելի քան 55 հազար տոլար: Հանդիսավար Գ. Խանճրեանի բացման խօսքէն ետք, Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան խօսք առած է: Ձեռնարկի ընթացքին խօսք առած են նաեւ «Ասպարէզ»ի տնօրէն Ժ. Գոսպեան եւ խմբագիր Ա. Պօղիկեան, որոնք անդրադարձած են թերթին դժուարութիւններուն ու յետագայ ծրագիրներուն:

**

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ «Թերըս Ան Տը Փարք»ի սրահին մէջ նշուած է, Նոյեմբեր 18-ին երեկոյեան, Ազգային ամէնօրեայ վարժարանի տասնամեակի հանդիսութիւնը, հովանաւորութեամբ Հիւսիսային – Ամերիկայի Կիլիկեան Արեւելեան Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի: Բարերար Վ. Յովնանեանի կատարած հանդիսավարութեան ընթացքին Նիւ – Եորքի մէջ դպրոցաշինութեան համար հանգանակուած է մէկ միլիոն տոլար, որուն կէսը տրամադրուած է Տէր եւ Տիկին Ա. Արսլանեանի կողմէ:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Երբ Սաթենիկ իր սենեակը մտաւ, սեղանին առաջք նստեցաւ եւ մտածեց: Դառն խղճահարութեամբ անդրադարձաւ որ ինքը իր բաժինը ունէր պատահած դժբախտութեան մէջ: Անգամ մը Գարեգին առողջանար եւ ինքը կ'որոշէր իր անելիքը:

– Պէտք է մեկնիլ Բաքուից, մտածեց դառնութեամբ, պէտք է մեկնել: Հարկ է որ ես ինքս ինձ աքսորեմ, հեռանամ եւ հանգիստ թողնեմ նրան:

Վերյիշեց յանկարծ աւելի յստակ կերպով անոր տառապագին դէմքը նախորդ օրը: Ամբողջ օրը անցուցած յուզմունքի գերագրգռութեան մէջ, երեկոյին թափառումները Պուլըվարի ծովեզերքը ու յետոյ ընթրիքը, Կախէթի գինին եւ տուն վերադարձին ո՞վ գիտէ ինչ սոսկալի բան էր պատահած: Այո, այդ բոլորին մէջ իր պատասխանատուութեան բաժինը ունէր, ինչո՞ւ առաջարկեց որ իր հետ ճաշէ ... որովհետեւ լսեց որ հիւրեր ունի եւ գիտնալով հանդերձ այդ խորշանքը որ Գարեգին ունէր պատմութիւններ սարքելու իր տան մէջ, ինքը Սաթենիկ, անսալով իր վատ բնազդին, հարկադրեր էր Գարեգինը որ մնայ...

– Պէտք է հեռախօսել Բաքուից ... ահա ինչ կը մնայ ինձ անելիք ... ես անչափ դժբախտ կը լինեմ, բայց իմ դժբախտութիւնս կը լինի խաղաղ ... ես ինքս այլեւս չեմ կարող տանել այս կացութիւնը. իմ ուժերիցս վեր է հանդուրժել այդ բոլորին, պէտք է հեռանալ ... հէնց որ Գարեգինը առողջանայ ես նրան կը յայտնեմ ... գոնէ առժամապէս պէտք է հեռանալ:

Շաբաթ մը յետոյ միայն Գարեգին կըրցաւ դուրս գալ իր տունէն եւ Սաթենիկ, որ Արամայիսի շնորհիւ լսեր էր նախապէս որ առաւօտուն պիտի երթար դարծատեղի, անհամբերութեամբ կը սպասէր իր սիրելիին այցելութեան:

Հիւրանոցին ժամացոյցը անընդհատ հնչեց, կէսօր է արդէն եւ Գարեգին տակաւին չէ եկած. Սաթենիկ իր յուզուած անհամբերութիւնը զբաղեցնելու համար պահ մը կեցաւ բաց պատուհանին առաջ եւ մեքենաբար կը դիտէր Նիքոլայեւսքայա փողոցին անցուդարձը: Մարդիկ շտապով կ'երթային հակառակ ուղղութիւններով, ամէն ոք կարծես հապճեպ ունէր չուշանալու, բայց ինքը դեռ մինակ էր զարհուրելի շաբաթէ մը ետքը, որու միջոցին ամէն առիթ ունեցեր էր չափելու համար այն վիհը, որուն մէջ կորսուած էր: Իր բոլոր պատրանքները կորսուեր էին եւ սոսկալի յստակութեամբ մը տեսեր էր իր անել կացութեան բոլոր դժնդակ անկիւնները: Ի՞նչ էր ինքը ... ոչինչ. ու ամբողջ շաբաթ մը որ հոգին զալարուեր էր ահեղ մտածումներով, հարկադրուեր էր մինակ մնալ, եւ ոչ իսկ բառ մը, երկտող մը ստացեր էր իր սիրելիէն:

Ամբողջ շաբաթ մը Նաթալիա Վասիլիեւնա, օգտուելով իր օրինաւոր իրաւունքներէն, իրեն վերապահել էր խնամել եւ հոգալ սիրելին, երբ ինքը ստիպուած էր անոր կացութեան մասին ռեւէ լուր մուրալ, պատշաճութեան բոլոր սահմաններէն անցնելով եւ ապաւինելով իրեն օտար մարդոց երկրայելի բարեացակամութեան:

Պէտք էր վերջ դնել այս դրութեան ... անյաղթելի արգելքը կեցած էր իրենց երջանկութեան ճամբուն վրայ ու Գարեգինի նոյնիսկ կարճատեւ մէկ հիւանդութիւնը բաւական եղեր էր որպէսզի Նաթալիա Վասիլիեւնա վերահաստատուի իր բոլոր իրաւունքներուն մէջ:

(Շար. 70)

PUBLICATIONS REÇUES

L'ESPERANCE RETROUVEE
le génocide arménien
et le Parlement européen

Solidarité Franco-arménienne
B.P. 84 - 75862 Paris cedex 18
Décembre 1988, Paris.

(Շար. Ա. էջէն)

ղիր է ընդունելու Ղարաբաղի վարչական կցումը կամ ենթարկումը Մոսկուայի: Բան մը, որ մենք ալ բռինք, քանիցս, խորագրելով նոյնիսկ — կարեւորը՝ անջատումն է:

× «Լիպերասիոն», Յունուար 5-ին յօդուած մը հրատարակած էր Մարկ. Նշանեանէ խորագրուած՝ «Le cauchemar du peuple arménien»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԻԱԿԱՆ Ջուրերու բացը, Ամերիկացիք 2 Միկ 23 վար առին: Ասիկա, թէեւ Ուաշինկթըն կը հերքէ, հակազդեցութիւնը կը նկատուի քիմիական զէնքերու գործատան մը գոյութեան Լիբիա: Ամէն պարագայի մէջ, ազդարարութիւն մըն է Քատաֆիի, որքան ալ Ամերիկացիք ըսեն թէ երկու լիբիական օդանաւերը յարձակողական դիրք ունէին եւ Միջերկրականի միջազգային ջուրերուն մէջ, ամերիկեան օդուժը վար առաւ զանոնք: Լիբիա կը պնդէ որ քիմիական զէնքերու գործատուն չէ Ռապթայի գործատունը, այլ պարզապէս՝ դեղօրեաքի: Փարիզի միջազգային ժողովի (նուիրուած քիմիական զէնքերու) նախօրեակին, միջազգային հակազդեցութիւնը յստակ չէ, քանի ամէն մարդ քիչ մը «նեղը մնացած է»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ներկայ քաղաքապետը՝ փրոֆ. Ռ. Վիկուռու արտաքսուեցաւ ընկերվարական կուսակցութենէն, ինչ որ անակնկալ մը չէր, քանի որ Տէֆէռի յաջորդը կը մերժէր քաշել իր թեկնածութիւնը եւ թողուլ որ Միշէլ Փըզէ ըլլայ կուսակցութեան միակ թեկնածուն: Ընկերվարական ներքին այս բանավէճի ու պառակտումի պատկերը կրնայ անշուշտ նպաստել Ժ. Ք. Կոտէնի, որ շատ խրախուսեր է նաեւ Տէֆէռի այրին՝ Էտմոնտ Շառլ — Ռուի մէկ խօսքին Եւրոպա 1 ձայնասփիւռի կայանէն, նախքան արտաքսումը: «Շատ գուարճալի կ'ըլլայ որ ընկերվարական կուսակցութիւնը արտաքսէ Պր. Վիկուռուն, որ կուսակցական անդամատետր ունի 25 տարիէ, հաճոյք պատճառելու համար դաշնակցութեան մը (կ'ակնարկէ Պուշ — տիւ — Ռոնի) որ բաւական մեծ քանակութեամբ կեղծ անդամատետրեր ունի»: Ուրիշ մէկն ալ թէ — րեւս քիթին տակէն ժպտի — անդենականին մէջ — եթէ տեսնէ ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ իր քաղաքին տիրանալու համար: Մէկ կողմ իր բարեկամը՝ Վիկուռու, ու անդին իր կուսակցութեան իսկ թեկնածուն, ան որ իրեն համար եղած էր ինչ որ Պրուտոս՝ Կեսարի, «դո՛ւն ալ զաւակս»...: Մնաց որ, եթէ Վիկուռու յաղթէ, կուսակցութիւնը պիտի ուզէ կըրկին ներս առնել զինքը (եթէ ինք ալ յօժարի) որովհետեւ դժուար է համակերպիլ Մարսէյլի պէս քաղաք մը կորսնցնելու: Ներկայիս, Վիկուռու կ'արտաքսուի ըստ կանոնագրի թիւ 80 յօդուածին, որ անկարգապահութեան պարագային կը ճշդէ որ ենթական «ինքն իսկ ինքզինքը դուրս դրած կ'ըլլայ կուսակցութենէն»:

ՌԵԿԸՆ իր հաւանութիւնը տուաւ մարդկային իրաւանց հանրաժողովին Մոսկուա գումարուելուն 1991-ին: Միացեալ — Նահանգներու Նախագահին համար Խորհրդային Միութիւնը լրացուցած է այդ առընչութեամբ դրուած նախապայմանները, այսինքն՝ Հրեաներու արտագաղթի արտօնութիւն եւ քաղաքական բանտարկեալներու ազատ արձակում: Ըստ երեւոյթին, Ամերիկացիները ազատ արձակուածները նկատի կ'առնեն ու կ'անտեսեն միաժամանակ բանտարկուած քաղաքական յանցապարտները, ինչպէս՝ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները: Բայց, թերեւս «քաղաքական բանտարկեալ» չեն անոնք...:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՕԴԱՆԱՒ մը, որ Թիֆլիսէն խորհրդային ծայրագոյն արեւելք կ'երթար ստիպուած եղած է պարտադիր էջք կատարել, որովհետեւ փոխադրած երիտասարդ զինուորները բոլորովին գինով, բուռն քախումներ ունեցած են: Ըստ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի օդաչուն օգնութեան կոչ մը ըրած է Սիպիրի Բարնօլ օդակայանին, ըսելով որ «պոկրոմներ» տեղի կ'ունենան օդանաւին մէջ եւ պէտք է անպայման էջք կատարէ, որովհետեւ ծանրակշիռ հետեւանքներ կրնան պատահիլ: Տղաքը սամոկոն խմեր են, որ գաղտնաբար պատրաստուած ալքոլ է եւ դեռ իրենցմէ քանը, որոնք Թիֆլիսէն օդանաւ պիտի նստէին, «մոռցեր» են եւ օդակայանը ... կորսուեր...:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
Ս. ԽԱՉ
ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

ՏՕՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

Քրիստոսի Յայտնութեան եւ Մկրտութեան տօնին առիթով՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց կը մատուցանէ Հայրապետական պատարագ եւ կը կատարէ Ջրօրհնէքի ու Քրիստոսի Մկրտութեան արարողութիւնը, Կիրակի, Յունուար 8, առաւօտեան ժամը՝ 11-ին:

ԾԱՆՕԹ. — Նախատեսուած աւանդական հացկերոյթը տեղի չունենար, ի յարգանս հայրենիքի աղէտեալներուն:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ այցելութեան մը

ԵՐԵՒԱՆԻ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

առաջնորդ ունենալով՝
ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆԸ

Յունուար 8, Կիրակի, ժամը 16-ին՝ «Սթիւտիօ 43» շարժանկարի փոքր սրահը:

43 ռիւ տիւ Ֆօպուր Մոնմարթր, Փարիզ, 9-րդ թաղամաս:

Մուտք՝ 50 ֆրանք:

Ժապաւէնին ցուցադրութենէն գոյացած շահը կը յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փոն — տը — Շէրիւ Շարվիլօ Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Ազգ. վարչութիւնը Եկեղեցւոյ 6-րդ տարեդարձին առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Ճիպրայէլ Պահատուրեան 1000 Ֆր., Սերժ Պահատուրեան 500, Ոմն՝ 500, Արիս Խաչատուրեան 400, Կարապետ Յովհաննէսեան 150, Արաքսի Գրիգորեան 120, Արտաշէս Մելգոնեան 50, Սամուէլ Թիլպիեան 300, Բալթօ Պետրոսեան 200, Ջօհրապ Թերզեան 200, Աւետիս Աւետիսեան 50, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան 100, Անթուան Ղազարոսեան 200 Ֆր.:

Mgr. Grégoire GHABROYAN
Evêque de l'Eparchie de Sainte-Croix de Paris
des Arméniens catholiques de France

vous invite

à une

MESSE de REQUIEM
EN RITE ARMENIEN

à la mémoire

des victimes du séisme survenu en ARMÉNIE

le 7 Décembre dernier.

Cette célébration aura lieu
en la Cathédrale Notre-Dame de Paris
le Samedi 7 Janvier à 16 heures

sous la présidence du
Cardinal Jean-Marie LUSTIGER
Archevêque de Paris

et en présence de
Mgr. Lorenzo ANTONETTI
Nonce Apostolique à Paris

DR. J.-CH. ZAVEN GABRIELIAN
vous invite
à une réunion de soutien
à
GUY TESSIER
en vue des élections législatives partielles
des 22 et 29 Janvier
au C.I.Q. Le Trioulet
36. ave. de l'Aviateur Lebrix
MARSEILLE 9e
en présence de J.C. GAUDIN
Président du Conseil régional
Vendredi 6 Janvier à 18 h 30.

TELEVISION

- FR3 -

Կիրակի, Յունուար 8, ժամը 9-ի յայտագրին մէջ՝ հայկական բաժին, մասնակցութեամբ՝ ԼԻԶ ՍԱՐԵԱՆԻ:

***

LA CINQ

Երկուշաբթի, Յունուար 9, ժամը 12.30-էն 13, 5-րդ կայանին վրայ՝
«ՏԻԻԷԼ»
Յայտագրի մասնակիցներն են՝
ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ — ՄԻՆԱՍԵԱՆ —
ԳԷՈՐԳ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

CAROUN | ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN
25, rue Paul Vaillant-Couturier
CLAMART
TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ. — Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով):
■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մուքէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան խօթը տեսակ անուշեղէն

❊ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❊

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ. — Յիշատակ է Մեռելոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Պատարագի աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՇԱԲԱԹ. — Երկրորդ օր Ծննդեան:
Յիշատակ Մեռելոց. ժամը 10-ին պատարագ եւ ապա հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:
ԿԻՐԱԿԻ. — Գ. օր Ծննդեան:
Ժամը 9.30-ին ժամերգութիւն, ժամը 10.30-ին պատարագ:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՇԱԲԱԹ. — Յիշատակ Մեռելոց:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Պատարագէն ետք հոգեհանգիստ՝ վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

ՈՒՐԲԱԹ. — Պատարագ՝ ժամը 10-ին, քառաձայն, ղեկավարութեամբ Պ. Հայկազ Օհանեանի:
ԿԻՐԱԿԻ առաւօտ պատարագ եւ ջրօրհնէք:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՇԱԲԱԹ. — Յիշատակ Մեռելոց:
Ժամը՝ 8.30՝ սկիզբ ժամերգութեան, ժամը 10՝ պատարագ եւ հոգեհանգիստ:
Պատարագիչ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՈՒՐԲԱԹ. —
Առաւօտ ժամը 9
Պատարագ ժամը 10
Քարոզ ժամը 11.15
Ջրօրհնէք ժամը 11.45
ԿԻՐԱԿԻ. —
Ժամերգութեանց ժամը 9
Պատարագ ժամը 10
Հոգեհանգիստ ընդհանուր ննջեցելոց յիշատակին ժամը 11.30-ին:
Երգեցողութիւնք՝ Դ. դաս երգչախումբին լրիւ կազմին մասնակցութեամբ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ուզուի Տիկին մը, շաբաթը երկու անգամ տան մաքրութեան համար, Փարիզ 14-րդ:

Հեռաձայն. — 45 - 42 - 97 - 03

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դասընթացքը կը վերսկսի Յունուար 14-ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Արշալոյս Թաշճեան մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Յունուար 7, ժամը 16-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7-8
SAMEDI-DIMANCHE
7-8 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.922 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 64e ANNÉE — No 16.922

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

ՆՈՐ ՑՆՑՈՒՄ ՍՊԻՏԱԿԻ ՇՐՋԱՆԸ

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ուրբաթ առտու շատ կարճ էր այն լուրը, որ կը վերաբերէր նոր եւ ուժգին ցնցումի մը (7 Մերքալլիի աստիճանաչափով, 12-ի վրայ) որ պատահած է Չորեքշաբթի կէսօրէ ետք Սպիտակի շրջանը:

Ցնցումի բուն կէտը կը գտնուի Լենինականէն 40 քիլոմեթր եւ 14 քիլոմեթր Կիրովականի հարաւ – արեւմուտքը, Սպիտակի եւ Ալաւարի միջեւ, ըստ ԹԱՍ գործակալութեան:

**

Երկրաշարժագէտներու Ֆրանսական խումբը վերադարձաւ եւ խումբին մաս կազմողներ արտայայտուեցան իրենց տեսած շինութիւններուն, կացութեան եւ յետագայ շինութեանց մասին: 12 մասնագէտներէն չորսը հետաքրքրական զանազան հաստատումներ ըրին, յաճախ շատ մասնագիտական: Լայն արձագանգ կուտար «Լը Մոնտ» (Յունուար 6), յիշեցնելով թէ Սպիտակ քանդուած էր 85% եւ թէ բոլոր ցած շէնքերը փլած էին, մինչ 4 – 5 յարկանոց կարգ մը շէնքեր դիմացած էին: Ասոր հակառակ, Լենինականի մէջ, քանդուած 70%, բոլոր շէնքերը, որոնք հինգ յարկէն բարձր են տապալած են, մինչ վեց յարկէն ցած եւ 1920 – 30-ական թուականներուն, երբեմն նոյնիսկ 50-ական թուականներուն շինուած շէնքերը դիմացած են: Վ. Տաւիտովիչ, որ Ֆրանսական ընկերութեան նախագահն է, կը բացատրէ այս հակասութիւնները, ըստ բուն կէտին եղած հեռաւորութեան, շէնքերու ալիքներու հարազատ ժամանակաշրջանին հետ ալիքներու արձագանգին ժամանակաշրջանը եւայլն, եւայլն: Կարեւոր է նաեւ շինուած վայրերը, այսինքն գետիններու դիմադրական կարողութիւնը: Օրինակ ժայռոտ գետիններու վրայ բարձրացած շէնքերը աւելի դիմացկուն են եւ ցնցումներուն դէմ դրած են: Յստակ է որ վերջերս գործածուած շինանիւթերը շատ անբաւարար են եւ բնաւ ատակ չեն երկրաշարժային շրջանի մը:

«Մոնտ»ի յօդուածը յատկապէս կը շեշտէ որ բոլոր Ֆրանսացի մասնագէտնե – րուն ուշադրութիւնը գրաւած է հայ ընակչութեան բացառիկ ազնուութիւնը, իշխանութեանց գործակցութիւնը եւ աշխատանքի պայմաններու ծայր աստիճանի խստութիւնը:

«Լիպերասիոն» ալ «Հայկական երկրաշարժին դասերը» խորագրով կ'արձա – գանգէր նոյն հարցերուն, ապա կը յայտնէր թէ պէտք է բոլորովին փոխուի խորհրդային շինարարութեան ըմբռնումը եւ այդ առընչութեամբ Ֆրանսացիք լուծում ունին առաջարկելիք: Այդ մեթոտը կը գործածուի Բ. աշխարհամարտի վերջաւորութենէն ի վեր եւ իւրացուած է Ամերիկացիներուն եւ Ճափոններուն կողմէ: Կը վերաբերի պարզապէս պեթոնը կաղապարին մէջ թափելու (coffrage): Ասոր շնորհիւ է, օրինակ, որ 16 յարկանի շէնք մը ոտքի մնացած է Լենինականի: Այս հարցերուն առընչութեամբ, ներկայիս երկու ուսումնասիրութիւններ կը կատարուին: Թերթին աշխատակիցը կ'ըսէ նաեւ թէ Ֆրանսական խումբի մը ներկայութիւնը միայն մարդասիրական չէ: Վերաշինութեան շուկան 100 միլիառ Ֆրանք կը ներկայացնէ: Ամերիկացիք եւ Իտալացիք արդէն առաջարկներ ըրած են Ռուսերուն: Մոսկուա ընդունած կ'ըլլայ Կիրովականի (25% քանդուած) վերաշինութիւնը Ամերիկացիներուն կողմէ: Բայց, շատ շշուկներ կան այս առընչութեամբ, Բարձր Վտանգներու Կանխումի ենթանախարարութիւնը կ'ուզէ ամբողջական ծրագիր մը ներկայացնել, շինութեան կանոններ, խուսափելիք վայրերու վերաբերող թելադրանքներ, փորձուած շինութեան թեքնիք եւայլն, եւայլն եւ այս ամբողջը «համակամութեան» սակագի – նով:

ՌՈՍՏՐՈԲՈՎԻՉ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ի նպաստ Հայաստանի, երաժշտական բացառիկ վայելք մը շնորհեց Մստիսլաւ Ռոստրոբովիչ Հինգշաբթի իրիկուն, Յունուար 5, Փարիզի Օփերան ծայրէ – ծայր լեցուցած հասարակութեան մը:

Երեկոյթին կազմակերպութիւնը ստանձնած էր Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, Հանրապետութեան Նախագահն ալ շնորհած էր իր հովանաւորութիւնը: Ալէն Լոմպարի ղեկավարութեամբ Փարիզի Նուագախմբային Համոյթը (ensemble orchestral de Paris) բերած է իր որակաւոր մասնակցութիւնը:

Երեկոյթին ներկայ էր Մշակոյթի, Հաղորդագրութեան, Մեծ Աշխատանքներու եւ Երկհարիւրամեակի նախարարը՝ Ժաք Լանկ: Շառլ Ազնաւուր եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ ալ փութացած էին այս երեկոյթին: Յայտագրի աւարտումէն ետք, մեծ արուեստագէտը, նուագեց Պրիթընի՝ միայն թաւ – ջութակի մէկ գործին վերջաբանը, ի յիշատակ Հայաստանի զոհերուն, ինչպէս յայտնեց խոր յուզումով եւ խնդրելով որ ծափահարութիւն չըլլայ:

Իսկապէս, եզակի երեկոյթ մը, որուն կ'անդրադառնանք աւելի մանրամասնո – րէն:

**

Ազնաւուր, շատ հաւանաբար Հայաստան մեկնի Կիրակի օր եւ այս ճամբորդութեան առթիւ, անկարելի չէ որ հանդիպում մըն ալ ունենայ Կրեմլին:

L'HUMA POUR L'ARMENIE

«ՕԳՆԵՆՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐՈՒՆ»

Այս է, հայերէն, «Իւմանիթէ»ի առաջին էջի մեծ խորագիրը, որ ինչպէս գրեցինք, 10 Ֆրանքի կը ծախուէր բացառաբար Ուրբաթ օր – Հայկական Ծնունդի Օրը – ի նպաստ Հայաստանի: Թերթին հետ՝ Մարտիրոս Սարեանի մէկ գործին՝ «բոցարձակ բնանկար» (1937) գունաւոր, բացիկը:

Նոյն թերթին 17-րդ էջին վրայ, Սարեանի նոյն գործին վերարտադրութիւնը այս անգամ, անշուշտ սեւ – ճերմակ եւ զանազան գրութիւններ եւ քանի մը տողով ալ Հայկական Ծնունդի թուականին բացատրութիւնը: Պերնար Ֆրէտէրիք ալ կը խօսի վերաշինութեան մասին ու կը յիշէ նաեւ թէ հակառակ սուգին, Երեւան թէ Բաքու ոմանք կը շարունակեն հրահրել ատելի կիրքերը, հոս՝ Հայերու դէմ, անդին՝ Ազերիներու: Հայ եւ ազերի ղեկավարութիւնները կոչ մը ըրած են երկու երկիրներու գաղթականներուն, որ իրենց բնակավայրերը վերադառնան: Բաքու եւ Երեւան կ'երաշխաւորեն անձերու ապահովութիւնը եւ աշխատանքը:

Տնտեսագէտ Վ. Շէյնիս ալ արտայայտուած է: Ան ըսած է որ «արդար եւ տեւական լուծում մը պէտք է, որ իբրեւ հիմ ունենայ միջին ճամբայ մը եւ ոչ՝ յաղթանակը մէկ կամ միւս կողմին»:

Չորեքշաբթի օր, «Իւմանիթէ»ի տնօրէնը՝ Ռոլան Լըռուա մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտարարած էր թէ ինչ գումար որ հաւաքուի պիտի յանձնուի Սըքուռ Փոփիւլէռ Ֆրանսէի, որ հագուստեղէններ պիտի գնէ Հայաստանի երախաներուն համար եւ որոնք պիտի բաժնուին տեղւոյն վրայ, Սըքուռի եւ Իւմանիթէի պատուիրակներուն կողմէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3

ՄՈՍԿՈՒԱ ՊՈԼԻՏԲԻՒՐՈՅԻ ՆԻՍՏԸ

Դեկտեմբեր 28-ին, Պոլիտբիւրոյի Մոսկուա տեղի ունեցած նիստին քննարկուած է երկրաշարժի յանձնախումբին զեկուցագիրը: Հոն, ընդհանուր առմամբ դրական գնահատական տրուած է Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութեան գործողութիւններուն: Հայաստանի համայնավարները գլխաւորեցին Հանրապետութեան բանուորներու աշխատանքը: Երկրաշարժի հետեւանքներու յաղթահարման գործին մէջ հսկայական աւանդ ունեցան խորհրդային ռազմիկները, որոնք ստանձնեցին առաջնակարգ փրկարար աշխա – տանքներու գլխաւոր ծանրութիւնը:

Պոլիտբիւրօն ընդգծած է, որ խորհրդային մարդիկ փորձութեան ժամը դիմաւորած են իրենց յատուկ արժանապատուութեամբ ու զսպուածութեամբ, խոր գթասրտութեամբ եւ համախմբուածութեամբ: Փրկութեան եւ վերականգնումի աշխատանքներու ամենադժուար

(Շար. բ Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻԿՈՒԲՈՒԻ պարագան կը շարունակէ աղմուկ հանել եւ նոյնիսկ կուսակցութեան ներսը քիչ մը աւելորդ փոխասացութիւններ ալ կ'ըլլան եւ Փիէր Մօռուա կարգի հրաւիրեց, բաւական խիստ կերպով, Ներքին նախարարը՝ Ժոքս: Այս վերջինը անտեղի գտած էր Մարսէյլի քաղաքապետին արտաքսումը շարքերէն, յայտարարելով թէ «Մարսէյլի քաղաքապետութեան հարցին հետ, կուսակցու – թիւնը չի վարուիր ինչպէս որ պէտք է» եւ աւելցնելով թէ հաւանաբար ընտրու – թիւններէն ետք ներս առնուի կրկին: Այլ խօսքով Մօռուա դուռը գոցած էր եւ Ժոքս պատուհան մը կը բանար: Այս պատճառով, կուսակցութեան քարտուղարը շեշտած էր որ թաղապետական ընտրութիւններու համար, որոշումները՝ ռիւ Սոլֆերինօ (կուսակցութեան կեդրոնատեղին) կը տրուին, ոչ թէ Ներքին նախարարութեան մօտ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԼԱՁՆՈՍ»

Խորագիրը մերը չէ, այլ «Հիւրրիյէթ»ինը եւ զերծ չէ որոշ հեգնանքէ մը: Առջի օր (Յունուար 5) գրած էինք թէ Թուրքիոյ արտաքին Նախարարը յայտնած է թէ չորս ամիսներու ընթացքին եւ հաւանաբար Ապրիլ 15-ին (եւ ինչո՞ւ ոչ՝ Ապրիլ 24-ին...) տրամադրելի պիտի ըլլան հայկ. հարցին վերաբերող օսմանեան դիւանները:Ստորեւ, այս առընչութեամբ Թուրք թերթերու մէջ լոյս տեսած արձագանգներ:

**

«Միլլիյէթ» (Յունուար 5)

Թուրք կառավարութեան օսմանեան դիւանները բանալու որոշումը ամէնէն կանուխ հրապարակողներէն եղած է Պի. Պի. Սի-ն: Այդ կայանը խնդրին առընչութեամբ ձայնասփռած է Թուրք փրոֆ. Մ. Սոյսալի ու հայ տնտեսագէտ Արման Գույումճեանի տեսակէտները:

Ա. Գույումճեան յայտնած է որ Թուրքիա հետազօտողներու պրպտումին պիտի տրամադրէ դիւաններու միայն այն մասերը որոնք ի'ր թեզը կը պաշտպանեն. ան պնդած է ապա, թէ այսքանն ալ բաւարար կ'ըլլայ թէեւ թրքական տեսակէտը ջրելու:

Իսկ Մ. Սոյսալ ըսած է թէ Թուրքիա չուրանար Հայերու ջարդի մը գոյութիւնը, այլ միայն կ'ուզէ փաստել որ պատահարները փոխադարձ էին ու Հայերն ալ Թուրքեր սպաննած են:

**

Հ.Յ.Դ.եան պաշտօնաթերթ «Կամք»ի պատասխանատուներէն Տիգրան Շիրվանեան ըսեր է թէ դրական քայլ մը կը նկատէ օսմանեան դիւանները բանալու որոշումը, այն պայմանով որ ոչ մէկ վաւերաթուղթ գաղտնի պահուի:

Ռամկավար – ազատական կուսակցութեան վարիչներէն Լեւոն Քէպապճեան ըսեր է. «Անհամբերութեամբ կը սպասէինք: Մեր ժողովուրդը սուգի մատնող պատահարներու վերաբերեալ վաւերաթուղթերու քննութիւնը կրնայ օգնել իրականութեան յայտնաբերումին»: «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի նախագահը՝ Ք. Տէր-Ստեփանեան ալ յայտներ է որ իրենք միշտ կողմնակից եղած են նման քայլի մը:

Ի. Թէքնոն որ Հայերու մասին ամէնէն մեծ թիւով գիրքերու հեղինակ պատմաբան մըն է, ըսեր է թէ Թուրք կառավարութեան այս որոշումը կրնայ առիթ ստեղծել հայ եւ Թուրք երկխօսութեան մը: Ան աւելցուցեր է նաեւ թէ «պրպտումներէ ետք թերեւս ուղղումներ ընել պէտք պիտի ըլլայ պատմական ճշմարտութիւններու մէջ»:

Եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ վաւերացուած հակաթուրք տեղեկագրին հեղինակ պելժ երեսփոխան Ժ. Վանտեմելպրուք «հոյակապ բան» կոչեր է Թուրք կառավարութեան որոշումը, ու աւելցուցեր. «Պրպտումներու արդիւնքը եթէ նոյնիսկ այսօր մեր ունեցածէն տարբեր ըլլայ, յաղթանակողը ճշմարտութիւնը պիտի ըլլայ»:

«Հիւրրիյէթ» (Յունուար 6)

Դիւաններու վրայ աշխատող յանձնախումբը 100 միլիոն օսմանեան վաւերաթուղթէն մինչեւ այսօր միայն 5 միլիոնը կրցած է դասաւորել: Հայկական թղթածրարին որ 50 – 55 հատոր կը նախատեսուի, 14 հատորը միայն կազմուած է. իւրաքանչիւր հատոր կը բաղկանայ 500 էջէ:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1988-Ը ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԱՐՏ

1. – Իրան – Իրաք պատերազմը աստիճան մը աւելի կը սաստկանայ մայրաքաղաքներու ռմբակոծումներով։

■ Մահ՝ Ժան Լը Փուլէնի, դերասան եւ վարիչ Քոմետի – Ֆրանսէզի ու ծանօթ քրոնիկագիր։

2. – Պրիւսէլի մէջ, տեղի կ՚ունենայ Ատլանտեան 8-րդ Վեհաժողովը։

■ Վերջապէս … խորհրդային բանակը կը մտնէ Սումգայիթ, վերջ տալու համար հակահայ յարձակումներուն։ Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախարարութեան բանբերը՝ Գերասիմով կ՚ըսէ թէ «անցեալի սխալները պէտի սրբագրուին»։ Հայաստանի ժողովուրդը լաւատես է ու խանդավառ։

4. – Ժընեւի մէջ, Փաքիստանցիներու եւ Աֆղաններու միջեւ կը ստորագրուի համաձայնութիւն մը Կարմիր Բանակի քաշուելուն առընչութեամբ։

5. – Մոսկուայի մէջ, Ստալինի մահուան 35-րդ տարելիցին առթիւ պահանջ կը դրուի լրիւ ապաստալինականացումի մը համար։

7. – Ահաբեկչական գործողութիւն Իսրայէլի հարաւը. ՊԱԿ-ը տէր կ՚ըլլայ. 6 մեռեալ եւ բազմաթիւ վիրաւորներ։

8. – Հայաստանի մէջ, Կանանց Օրը կը վերածուի սուգի օրուան։ Շուրջ 400 հազար հայ կիներու սգերթ մը Երեւանէն Ծիծեռնակաբերդ։

10. – Իր մահկանացուն կը կնքէ Ալֆորվիլի քաղաքապետ – երեսփոխանը՝ Ժոզէֆ Ֆրանչեսքի։

15. – Կորբաչով այցելութիւն կուտայ Եուկոսլաւիոյ։

16. – Պելֆասթի գերեզմանատան մէջ, ահաբեկչական արարք մը կը պատճառէ 3 մեռեալ եւ 60 վիրաւոր։ Արարքին տէր կ՚ըլլայ բողոքական զինուորական ոչ – պաշտօնական շարժում մը։

17. – Ստեփանակերտի մէջ, 70 հազար հոգի փողոց կ՚իջնէ։ Տեղւոյն Շրջ. Կոմիտէն «Օրկոմ»ը իր կարգին կը պահանջէ կցումը Հայաստանին։

20. – Կիպրոսի նորընտիր նախագահը՝ Վասիլիու կը վերադառնայ Աթէնքէն։ Համամիտ է Փափանտրէուի քաղաքականութեան Անգարայի հանդէպ։

23. – Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը «Նիէթ» կ՚ըսէ Ղարաբաղի կցումին Հայաստանի։ Բարենորոգումներ միայն։

■ Վերջապէս Միթերան կը յայտարարէ «այո թեկնածու եմ»։

24. – Մոսկուա։ Պոլիտբիւրօն կարգ մը կրթական, տնտեսական, ընկերային մըխիթարական հաստատումներ կ՚ընէ Ղարաբաղի Հայերուն։

26. – Երեւան մեռեալ քաղաք։

■ Տեղատարափ անձրեւ Պուէնոս – Այրէսի վրայ։ 16 մեռեալ։

27. – Միշտ պաղեստինեան զոհեր Իսրայէլի գրաւեալ հողամասերուն մէջ։

29. – Փարիզի մէջ, կը սպաննուի Տիւլսի Սեփթէմպըր ներկայացուցիչը Ափրիքըն Նէշընըլ Գոնկրէսի եւ հակախտրականութեան շարժումին։

■ Իր մահկանացուն կը կնքէ Էտկառ Ֆօռ, Ֆրանսայի քաղաքական հին դէմքերէն։

31. – Գործադուլը կը շարունակուի ըՍտեփանակերտի մէջ։ Գերասիմով կ՚ըսէ նոր յայտարարութիւն մը՝ «հարցը չենք կրնար լուծել այնպէս ինչպէս Հայերը կ՚ուզեն»։

ԱՊՐԻԼ

5. – Ստեփանակերտի մէջ անորոշ վիճակ կը տիրէ։ Գործադուլ, ոչ գործադուլ, կը հասնին հակասական լուրեր։

6. – Քուէյթ Էռուէյզի 747 Պօյինկ մը, օդահէններու սպառնալիքին տակ կը ստիպուի էջք կատարել Պարսկաստան։ Կատարեալ ոդիսական մը։ 16 օրուան մղձաւանջէ մը յետոյ ելք մը կը գտնուի Ալժէրի օդակայանը։

7. – Առանց ծխախոտի համաշխարհային օր։

■ Այսրյորդանանի մէջ, սպանդը կը շարունակուի՝ երեք մեռեալ եւ տասնեւօթը վիրաւոր։

8. – Եանկ Շանկքէօն կ՚ընտրուի 4-րդ նախագահ Չինական Հանրապետութեան։

■ Կարմիր Բանակը պէտի քաշուի Աֆղանիստանէն. կը ստորագրուի միջազգային համաձայնագիր մը, Ժընեւի մէջ։

10. – Թուրքիա կը բախէ Հասարակաց Շուկային դուռը։ Տիկին Թաչըրի մօտ յենարան կը փնտռէ։

11. – Պերթոլուչի իր «վերջին կայսր»ով կը յաղթանակէ Հոլիվուտի տարեկան Օսքարներու մրցանակաբաշխութեան։ Դերասանուհի Շէռ (Սարգիսեան) կը ստանայ լաւագոյն դերասանուհիի մրցանակը «Էքլէռ Տը Լիւն» ժապաւէնին համար։

12. – Իզմիր եւ Բաքու զուգորդ քաղաքներ կը դառնան։ Ինչ զուգադիպութիւն, եւ ան ալ ա՛յս օրերուն։

17. – Թունուզի մէջ, կը սպաննուի Ֆաթհի թիւ 2-ը՝ Ապու Ճիհատ։

18. – Ծանր բախումներ Ծոցին մէջ, ամերիկեան եւ պարսկական ծովային ուժերու միջեւ։ Ամերիկացիները կը քանդեն քարիւղային երկու ծովակայան եւ երեք նաւ ալ կ՚ընկղմեն։

20. – Ինը թեկնածու կը ներկայանան Ֆրանսայի նախագահական ընտրութիւններուն։ Ժողովուրդը կը հետեւի ընտրապայքարին որոշ ձանձրոյթով մը։ Հարցախոյզները իրարու կը յաջորդեն եւ կը խեղաթիւրեն բուն հարցերը։

■ Իսրայէլ կը տօնէ իր հիմնադրութեան 40-ամեակը։

21. – Նոր Քալետոնիոյ մէջ, Ուվէա քաղաքը, խումբ մը անկախապաշտներ կը յարձակին զինուորական – ոստիկանատան մը վրայ եւ կը սպաննեն երեք ոստիկան եւ պատանդ կ՚առնեն 26 հոգի։

24. – Ֆրանսայի նախագահական ընտրութեան առաջին շրջանը կը հաստատէ Լը Փէնի սպասուած յառաջխաղացումը եւ Համայնավարութեան նահանջը։ Կը մնան դէմ – դիմաց՝ Միթերան եւ Շիրաք։

■ Հարիւր հազարներով Հայեր կ՚ոգեկոչեն ապրիլեան Եղեռնի 73-րդ տարեդարձը Երեւանի մէջ, ինչպէս նաեւ Սումգայիթի զոհերը որոնց յիշատակին խաչքար մը կը զետեղուի Ծիծեռնակաբերդ, Ապրիլեան Եղեռնի յուշարձանի կողքին։ Ոգեկոչում նաեւ Մոսկուա, ուր Հայեր կը հաւաքուին հայկական գերեզմանատունը։ Առաջին անգամ ըլլալով թափօր մըն ալ կը կազմուի Ստեփանակերտ։

27. – Նոր Քալետոնիոյ մէջ կացութիւնը միշտ անծր է։ ԷՖ-ԷԼ-ԷՆ-ՔԱ-ԷՍ-ը կը շարունակէ առեւանգումները։ Պատանդներու թիւը կը բարձրանայ։

28. – Աթէնքի մէջ, կը սպաննուի Ա-ՍԱԼԱ-ի պետը՝ Յակոբ Յակոբեան։

ՄԱՅԻՍ

1. – Կորբաչովեան Մայիս Մէկին, հրապարակայնութեան եւ վերակառուցումի յատկանիշներով, Մոսկուայի մէջ ներկայ կ՚ըլլան Միացեալ – Նահանգներու եւ Արեւմտեան Եւրոպայի դեսպանները։

■ Մարոնի կրօնաւոր՝ Գերպ. Ալպէռ Խորէյշէի դիակը կը գտնուի Պէյրութ։ Մարոնի եկեղեցին կ՚ամբաստանէ քրիստոնեայ մրցակից խմբակները։

4. – Մ. Քարթոն, Մ. Ֆոնթէն եւ Ժ. Փ. Քոֆման Ֆրանսայի երեք վերջին պատանդները Լիբանան, ազատ կ՚արձակուին։ Կը հաստատուի նոյն ատեն Մ. Սէօռայի մահը։

5. – Լեհաստանի մէջ, մթնոլորտը օրէ օր աւելի կը լարուի։ Ապահովութեան ուժերը կը միջամտեն Նովա – Հութայի մետաղագործական գործատունը եւ կը ձերբակալեն գործադուլի կոմիտէի բոլոր անդամները։

■ Նոր – Քալետոնիա։ Զինուորական «Վիքթոր» գործողութիւնը կ՚ազատէ Ուվէայի 23 պատանդները։ Սակայն, հաշուեկշիռը ծանր է՝ 21 մեռեալ, 2 զինուոր եւ 19 անկախապաշտ։

7 — 19. – Պապը Յովհաննէս Պօղոս Բ. կը կատարէ իր 9-րդ ճամբորդութիւնը Լատին Ամերիկա։ Կ՚այցելէ Ուրուկուէյ, Պոլիվիա, Փերու եւ Փարակուէյ, ուր իր ձայնը կուտայ մենատէր զօրավար Սթրէօսնէրի ընդդիմութեան չեչտելով խաղաղութեան, ազատութեան եւ արդարութեան արժէքները։

8. – Ֆրանսուա Միթերան կը վերընտրուի Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահ, լայն մեծամասնութեամբ։

11. – Կը մեռնի Քիմ Ֆիլպի բրիտանական գաղտնի սպասարկութեանց նախկին գործակալը։

11 — 12. – Ցոյցեր եւ գործադուլի շարժումներ տեղի կունենան Երեւան եւ Ստեփանակերտ որպէս բողոքի եւ վրդովումի արտայայտութիւն Սումգայիթի ջարդերու դատավարութեան համար ազերի դատախազի մը նշանակումին եւ հայ երիտասարդի մը սպանութեան Շուշիի մէջ։

12. – Ֆրանսայի նոր նախարարապետ կը նշանակուի՝ Միշէլ Ռոքար։ Կառավարութեան կազմը կը վկայէ Միթերանի յայտնած բացումի քաղաքականութեան ձախողութիւնը։ Ազգային Ժողովը կը լուծուի։

14. – Փիէռ Մոռուա կ՚ընտրուի Ա. քարտուղար Ընկերվարական կուսակցութեան։

15. – Խորհրդային բանակը կը սկսի պարպել Աֆղանիստանը։

16. – 12 տարուան խզումէ մը ետք, Արեւմտեան Սահառայի բախումներու հետեւանքով, դիւանագիտական յարաբերութիւնները կը վերահաստատուին Ալժերիոյ եւ Մարոքի միջեւ։

■ Ազրբէջանի Գերագոյն Ատեանը փոխադրուած Սումգայիթ կ՚արձակէ իր առաջին վճիռը՝ 15 տարուան բանտարկութիւն Իսմայլով անունով 21 տարեկան Ազերիի մը։

21. – Հայաստանի եւ Ազրբէջանի Ա. քարտուղարները կը պաշտօնազրկուին։ Կարէն Դեմիրճեանը կը փոխարինէ Սուրէն Յարութիւնեան եւ Բաղիրովը՝ Ռախման Վէզիրով։ Հայկական պատուիրակութիւն մը կը յանձնէ բաց նամակ մը Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Ատեանին, առընչութեամբ Սումգայիթի ջարդերուն։ Սիլվա Կապուտիկեան գրական տռով իր «կ՚ամբաստանեմ»ը կ՚ուղէ Մոսկուայի։ Ցոյցերը կը շարունակուին Ստեփանակերտէն Երեւան եւ Մոսկուա։

22. – Հունգարիա։ Կարոլի Կրոշ կ՚ընտրուի նոր կուսակցապետ յաջորդելով Եանոշ Քատարի։

■ Իտալիոյ մէջ, կը մեռնին երկու քաղաքական դէմքեր՝ Ճիօրճիօ Ալմիրանթէ, հիմնադիր իտալական ընկերային Շարժումին, եւ Տինօ Կռանտի, Մուսոլինիի նախարար։

28. – Աննախընթաց դէպք Խորհրդային Հայաստանի պատմութեան մէջ։ Երեւանի Օփերայի հրապարակը մկրտուած «Ազատութեան հրապարակ», հսկայ բազմութիւն մը կը հաւաքուի Եռագոյններով եւ կը տօնէ Մայիս 28-ի տարեդարձը։

■ Ալէն Կիյօ, ֆրանսացի պատկերահան լրագրողը, բանտարկուած Աֆղանիստան 9 ամիսէ ի վեր, կը վերադառնայ Փարիզ։

29. – Սիաքա Ըսթիվենս՝ Սիէռա Լէօնէի նախագահը կը կնքէ իր մահկանացուն։

30. – Պէյրութ, քրիստոնեայ գօտիին մէջ, թակարդ կառքի մը պայթումը կ՚ընէ 16 զոհեր։

31. – Դեկտեմբեր 9-էն ի վեր, 207 պաղեստինցի սպաննուած են գրաւեալ հողամասերուն մէջ տեղի ունեցող բախումներու հետեւանքով։

ՅՈՒՆԻՍ

1. – Դաշնակցային Գերմանիա։ Պորքէնի ածուխի հանքին մէջ պայթումի մը զոհ կ՚երթան 51 հոգի։

5. – Ֆրանսայի երեսփոխանական ընտրութիւններու Ա. շրջանը կը յատկանշուի ձեռնպահներու թիւով 34.26%, մրցանիշ մը։ Երկիրը միշտ բաժնուած կը մնայ երկուքի։

6 — 9. – Խորհրդային Միութիւն։ Զակորկի մէջ, Ռուս Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ ժողովը կ՚որոշէ ամրացնել ծուխերու հոգեւոր հովիւներուն իշխանութիւնները, արտայայտելով տեսակ մը անկախութիւն Պետութեան հանդէպ։ Բազմաթիւ հանդիսութիւններով կը նշուի Ռուսաստանի քրիստոնէացման հազարամեակը, մանաւանդ Մոսկուայի Էլօխովսկի Մայր տաճարին մէջ ուր Կարդինալ Քազարոլի կը ներկայացնէ Պապը։ Հայաստանեայց Եկեղեցին ներկայ է իր զոյգ կաթողիկոսներով եւ պատրիարքներով։

7 — 9. – Ալժէրի մէջ, տեղի կ՚ունենայ արաբական վեհաժողովը նեցուկ կանգնելու համար պաղեստինեան ապստամբման շարժումին գրաւեալ հողամասերուն մէջ։ Օ – Էլ – Փէ-ն եւ Եասէր Արաֆաթ կ՚ամրապնդեն իրենց դիրքը որպէս միակ եւ օրինաւոր ներկայացուցիչ ղեկավարելու համար պայքարը մինչեւ պաղեստինեան անկախ Պետութեան մը հաստատումը։

11. – Ծանր բախումներ տեղի կ՚ունենան Բաքու, ընելով բազմաթիւ հայ մեռեալներ։ Երեւանի մէջ մթնոլորտը լարուած է։ Զանգուածային ցոյց Օփերայի հրապարակը եւ գործադուլ Երեւան եւ այլ քաղաքներու մէջ։

12. – Ոչ մէկ մեծամասնութիւն դուրս եկաւ Ֆրանսայի երեսփոխանական ընտրութիւններու Բ. շրջանէն։ Ե. Հանրապետութեան համար կը ստեղծուի աննախընթաց կացութիւն մը։ Մեծ պարտեալը Լը Փէնի Ազգային Ճակատն է որ մէկ երեսփոխանով պիտի ներկայանայ Ազգային Ժողովին։

13 — 15. – Խօզալ պատմական այցելութիւն մը կուտայ Յունաստան։ Տնտեսական գործակցութիւնը, Կիպրոսի հարցը եւ Եգէականի գօտիներու սահմանումը կը կազմեն խօսակցութեան գլխաւոր կէտերը։

15. – Պահանջել Ղարաբաղի կցումը Հայաստանին հիմնուելով խորհրդային Սահմանադրութեան թիւ 70 յօդուածին, ուր ազգերու ինքնորոշման իրաւունք կը տրուի, որոշումն է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին։

16. – Ֆրանսա եւ Իրան կը վերահաստատեն դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզուած Յուլիս 1987-էն ի վեր։

■ Ֆրանսական կաճառին մէջ, Փիէռ Ժան Ռեմի կը գրաւէ Ժորժ Տիւմէզիլի աթոռը։

19. – Հայիթի։ Պետական հարուածով մը զօրավար Նանֆի իշխանութիւնը ձեռք կ՚առնէ։

19 — 21. – Թորոնթոյի մէջ, 7 ամէնէն ճարտարարուեստականացած երկիրները ժողով կը գումարեն գլխաւոր օրակարգ ունենալով աղքատ Պետութեանց պարտքերու թեթեւացումը։

21. – Ղարաբաղի Գերագոյն Խորհուրդը կը դիմէ Խորհրդային Միութեան առժամապէս անջատելու Ղարաբաղը Ազրբէջանէն եւ կապելու Խորհրդային Կեդրոնական իշխանութեան։

22. – Երկրաշարժ Հայաստանի մէջ Ղուկասեան շրջանը։ Ցնցումին ուժգնութիւնը վեց աստիճան։ Մարդկային զոհ չկայ, կը վնասուին միայն հին շինութիւններ։

23. – Լօրան Ֆապիուս կ՚ընտրուի Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին նախագահ։

23 — 27. – Պապին ճամբորդութիւնը Աւստրիա եւ իր հանդիպումը Վալտհայմի հետ բանավէճեր կը յարուցանէ։ Յովհաննէս Պօղոս Բ. կը խոնարհի Մաութհաուզէնի զոհերուն յիշատակարանին առջեւ։

26. – Նոր – Քալետոնիա։ Ռոքարի հովանաւորութեան ներքեւ, Լաֆլէօր եւ Ջիպաու իրարու ձեռք կը սեղմեն եւ կը ստորագրեն համաձայնագիր մը Կղզիին ապագային համար։

■ Միւլհուզ – Հապսհայմի օդակայանը ցուցադրութեան մը ժամանակ ծանր արկածի մը զոհ կ՚երթան երեք հոգի։

27. – Փարիզ, Կառ Տը Լիոն։ Ահռելի արկած մը։ Երկու կառախումբերու բուն բախումը կ՚ընէ, 56 մեռեալ, որուն մէջ կան Հայեր։

28. – Միշէլ Ռոքար կը կազմէ իր Բ. կառավարութիւնը։ «Բացում» մը կայ դէպի կեդրոնը եւ քաղաքացիական ընկերութիւն։

29. – Խորհրդային Միութիւն։ Համայնավար կուսակցութեան 19-րդ խորհրդաժողովը կը տեսնէ Կորբաչովի յաղթանակը։ Ազգութեանց հարցերը կը մնան ամբողջական։

ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐՈՒ ՎՃՌԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մէկը Փրանսացի, միւսը ծագումով հայ զուիցերացի բժշկուհիներու ինքնաշարժը կանգ կ'առնէ ասխոզի մը բակին մէջ, շէնքերը կքած, ծռած տարօրինակ երեւոյթ մը ունին, սակայն այսօր տակաւ գրեթէ անտարբերութեամբ կը դիտուի: Հողագործական մեքենաներ ձիւնին վրայ կը սպասեն լաւագոյն օրերու: Վնասուած շէնքերուն մէջտեղը մեծ վրան մը լարուած է. Լենինաւանի վարչական կեդրոնը հոս կը գործէ հիմա: Այլ Հանրապետութիւններէ ու եկեղեցիէն ղրկուած զգեստեղէններու դէզը բաշխումի ժամուն կը սպասէ. քանի մը հոգի փայտի վառարանի մը շուրջը կ'աշխատին: Անկիւն մը քանի մը աթոռով սեղան մը կայ որ կը պատկանի սովխոզի նախագահ Սանթրոսեանի. ան իր շրջանի բնակիչներուն աւելի բնականոնաման կեանք մը ապահովել կը փորձէ:

Բուրդէ լայն բաճկոնի մը փաթթուած, խորշոմներով ու երկու օրուան մօրուքով ծածկուած դէմքով այս յիսնամեայ մարդը կացութիւնը կը վարէ գործնական փորձառութեամբ: Իր առջեւ կայ գիւղի բնակիչներուն ցանկը: Առաջին պարտականութիւնը ղրկուած ապրանքին արդար բաշխումը ապահովել է: «Փողոցը մի' բաշխէք, կ'ըսէ ան, ամէնէն ճարպիկները առաւելագոյնը կ'առնեն ու ամէնէն աւելի կարօտեալները ոչինչ կ'ունենան». Հակառակ միջազգային կարգ մը կազմակերպութիւններու վախին որ իրենց նուէրները ղեկավարներու ձեռքը կը մնան, փորձով կը հաստատուի որ այս մեթոտը միակ կարելի ճամբան է: Միւս կողմէ, հազուադէպ երեւոյթ մը չէ որ փողոցի բաշխումները ըմբոստութեան արարքներու վերածուին:

1700 բնակիչներով Լենինաւան արդէն մեծ գիւղաքաղաք մըն էր Կիրովականի վերեւ լեռներուն թառած. երկրաշարժը 101 հոգիի մահուան պատճառ դարձած է, որոնց 28-ը մանուկներ էին. 230 վիրաւոր կայ:

Տուները բոլորովին կքած չեն. սակայն պէտք է քանդել բոլորն ալ: Բնակելի չեն ու ամբողջ ժողովուրդը հաւաքուած է վրաններու տակ: Դպրոցական տարիքի տղաքը իրենց ուսուցիչներուն հետ հեռացուած են մինչեւ որ գիւղաքաղաքը վերակառուցուի: Միւս գիւղացիները, հակառակն ըլլալով շրջանի այլ գիւղերու իրենց դրացիներուն, մնացած են տեղւոյն վրայ:

Առանց սպասելու պաշտօնական հրամանին անոնք սկսած են մաքրել փլատակները: Աղէտին յաջորդող երկու օրերուն ընթացքին բոլոր դիակները հանուած էին: Երեւանէն ու Մոսկուայէն եկած պաշտօնեաներու ալ օժանդակութեամբ աւարտելու վրայ է վնասներու եւ ապագայ կառոյցներու հաշուեյարդարը: «Եթէ ամէն բան նախատեսուածին պէս ընթանայ, առաջին քարը կարելի պիտի ըլլայ փետեղել Մարտի սկիզբը» կ'ըսէ սովխոզի նախագահը: Մինչեւ այդ ժամանակը ոչինչ կրնանք ընել, ցուրտը արգելք է հիմեր փորելու»:

Օրէ օր Լենինաւան կը վարժուի իր թշուառութեան: Կառավարութեան կողմէ ղրկուած ընդարձակ վրաններ բաշխուած են. «զգեստեղէնի կողմէն լաւ ենք, կ'ըսէ Սանթրոսեան, բայց յաւելեալ վրաններու պէտք ունինք. պէտք եղած չափով ջեռուցիչ չունինք ու ամէն մէկ վրանի մէջ շատ մարդ խմբուած է. գիշերը ջերմաստիճանը – 20-ի կ'իջնէ: Սննդեղէնի տեսակէտէն հիմնականը ունինք, բայց պէտք ունինք խմորեղէնի, ձէթի, շաքարի: Եւ եթէ սուրճ կարենայինք ունենալ...»:

Բժշկական տեսակէտէ, փոքր հիւանդանոցը որ մեծապէս վնասուած էր, փոխադրուած է երկու մեծ վրաններու մէջ: Անոնցմէ մէկը կը ծառայէ որպէս վարչական կեդրոն եւ դեղարան: Միւսը վերածուած է գիւղական հիւանդանոցի. ութ անկողին ունի, երկու վառարան: Այնպիսի մաքրութիւն մը կը տիրէ, որուն կրնան նախանձիլ հայկական քաղաքներու շատ մը հիւանդանոցները: Այս փոքր «հրաշք»ին պատասխանատուն, բժիշկ Վահագն Աբրահամեան երեսուն տարեկան, սեւ մօրուքով ամրակազմ երիտասարդ մըն է որ իր փրկութիւնը կը պարտի արագաշարժութեան: Վեհանձնօրէն հիւրընկալ, բուսաբուժումի ու բուսաբանութեան սիրահար Վահագն դարձած է աւանի հերոսը. «տեսնէիք, ինչպէ'ս, մեր բժիշկը կը փութար փլատակներուն վրան, անկէ մանուկներ փրկելու համար» կ'ըսէ գիւղացի մը գլուխը օրօրելով:

Ի հարկէ, ամէն մարդ նոյն ձեւով չէ շարժած. «կան մարդիկ որոնք օրինակելի ընթացք ցոյց տուին. սակայն ուրիշներ, միայն մտածեցին կուտակել ինչ որ կրնային գտնել. ծանօթ երեւոյթ է» կ'ըսէ բժիշկը:

Կազմակերպչական նոյն ոգին նաեւ Բազումի մէջ, որ լեռնային սիրուն գիւղ մըն է. Բազում նուազ վնասուած է: Բնակարաններու միայն 50%-ը անգործածելի նկատուած են. բնակիչներէն մաս մը կրցած է իր տան մէջ մնալ, հակառակ այն վախին որ ամէն բան կրնայ վերսկսիլ: «Նախ լսեցինք աղմուկ մը որ կը նմանէր մօտեցող փոթորիկի մը աղմուկին. ոչ ոք կրնայ զայն նկարագրել, կամ ըսել թէ ան սուլոց մըն էր, թէ աղմուկ մը: Կը նմանէր ահռելի հովի մը» կը պատմէ երիտասարդ կին մը: Վառարանին մօտ երկու մանուկ կը խաղան. տաք է: «Առաջին ցնցումէն ետք երկվայրկեան մը հանդարտութիւն, ապա հողը սկսաւ գալարուիլ» կ'աւելցնէ տիկին Ծատուրեան, պատասխանատուն:

Լենինաւան, Բազում, իրենց դժբախտութեան օրերուն լաւ ձեռքերու մէջ կը գտնուին, ինչ որ համատարած երեւոյթ չէ: Հակառակ սկզբնական վախերու, ամէն կողմէ օժանդակութիւնը բաւական արագ հասաւ: Վրացիները, ամէն մարդ նոյն բանը կ'ըսէ երախտագիտութեամբ, առաջին հասնողները եղան աղէտի վայրը: Յետոյ եկան զինուորականները, անմիջապէս որ միջամտելու հրաման տրուեցաւ: Առաջին գիշերները ամէնէն տաժանելիները եղան: Բազմաթիւ գիւղեր, յատկապէս Սպիտակի շրջակայքը, երկրաշարժի կեդրոնին, բառացիօրէն գետնին հաւասարած էին: Փայտի կրակը կար միայն ցուրտին դէմ պայքարելու համար: Հակառակ ճամբաներու լաւ ցանցին, քաղաքներու հետ համեմատած, գիւղերու յարաբերական մեկուսացումը միշտ դիւրացուցած չէ պարէնի ու զգեստեղէնի հայթայթումը: Հակառակն ըլլալով քաղաքներու, բարեբախտաբար գիւղերու բնակիչները կրցան հոս ու հոն, փլատակներուն տակէն անձնական իրեր, յատկապէս հագուստեղէն ձեռք ձգել: Բանակը, միջազգային կազմակերպութիւններ, ինչպէս զուիցերական կամ գերմանական Կարմիր Խաչը, կարելի եղածին չափ արագօրէն վրաններ բերին: Այսօր, գլխաւոր մտահոգութիւնը նուազ նախնական ապաստարաններ ունենալու հարցն է. շինութիւններու տնակներ կամ պատրաստի տուներ, որոնցմով կարելի ըլլայ տոկալ ձմեռուան, որուն ամենախիստ շրջանը կը սկսի: Գիւղերու պատասխանատուները անոնցմէ մեծ քանակութեամբ կ'ուզեն: Գուգարանի պատասխանատուն՝ Ն. Մելիքեան կ'ըսէ. «երեք հարիւր հատի պէտք ունինք, խոստացան 30 հատ անմիջապէս տալ»: Հինգ հարիւր հոգի պէտք է տեղաւորել, որոնց յիսունը կիներ են: Գիւղը 1600 կին բնակիչներ ունէր. 125-ը մեռան, միւսները այլ վայրեր փոխադրուած են, սպասելով որ կեանքը աւելի լաւ կազմակերպուի որպէսզի վերադառնան:

Որոշ գիւղեր այլ դժուարութիւններ ունին: Գուգարքի քաղաքապետը հակառակ օժանդակութեան կացութեան տէր ըլլալու աւելի մեծ դժուարութիւններ ունի: Գանատայէն ծրարներ բերող բեռնակառքի մը երեւումը պատճառ դարձած է կռիւի տեսարանի մը: Բաշխուած բոլոր նուէրները անմիջապէս կ'անյայտանան աւերակներու մէջ թաքստոց մը ուր իւրաքանչիւրը կը ջանայ բաներ մը պահել:

Արեւմուտքցիներու երեւումը ընդհանրապէս մեծ համակրանք կը ստեղծէ գիւղերու մէջ: Շուտով խմբակներ կը ձեւանան, բաներ մը ստանալու յոյսով, սակայն ամէնէն աւելի իրենց ցաւը, դառնութիւնը պատմելու եւ կրկին ու կրկին շնորհակալութիւն յայտնելու համար: Աղէտեալ շրջանին մէջ Արեւմուտքէն հասնողներու հանդէպ վեհանձնութիւնը չափ ու սահման չունի:

Հետզհետէ կեանքի որոշ կերպ մը ձեւ կ'առնէ ամէն տեղ: Կիրովականի հիւսիսային գիւղերուն մէջ Մոսկուայի ճարտարապետական համալսարանէն ուսանողներ կ'օգնեն աղէտին վնասները ճշդելու յայտարարութիւնները լրացնելու: Ամէն Հանրապետութենէ բազմաթիւ մարդիկ ու մեծաքանակ ապրանք կը հասնի հիմա: Վերջերս Ուզբեկներ հասած էին Լենինականի հիւսիսային երկու գիւղերը: Մարդասիրական միջազգային կազմակերպութիւններ ամենայն ազատութեամբ կը կազմակերպուին տեղւոյն վրայ բազմաթիւ ամիսներ մնալու համար: Տեղացիներու ջերմ վերաբերումին հետ խորհրդայիններու ընթացքն ալ ամէն օր կը զարմացնէ. «բեռնակառքեր ունինք, փոխադրութեան դիւրութիւններ ու հիմա նաեւ ապրանքներ, որոնք ոչ մէկ տեղ տեսնուած են» կը հաստատէ Փրանսացի բժիշկ մը:

Հայկական ապահովութեան ուժերը պատրաստութեան պէտք չունէին, բայց սկիզբը գործը նուազ պարզ էր բանակին հետ, որ շատ վարժութիւն չունէր օտարներու հետ այս շփումին, Թուրքիոյ սահմանամերձ այսքան զգայուն գօտիի մը մէջ: Անկէ ի վեր կացութիւնը բարելաւուած է. ոչ միայն պատուարները արգելք չեն հանդիսանար, այլեւ Երեւանի մէջ բանակը կը մասնակցի սաւառնակները պարպելու աշխատանքին:

Յամրօրէն խորհրդային մեքենան կը սկսի բանիլ. վարչապետ Մ. Ռիժկովի խոստապահանջութիւնը անտեղի չէր: ըՍպիտակի շրջակայքը ուր հսկայ մեքենաներ այս շաբաթ սկսած էին փլատակները մաքրելու գործին, բանակին ու այլ Հանրապետութիւններէ եկած բանուորներուն վրանները լարուած են ձիւնին տակ: Մեծ քաղաքներու մէջ մարդիկ կը շարունակեն մեծ կառոյցներու, գործատուներու փլատակներուն տակ դիակներ փնտռել. անոնք կ'աշխատին բնտանիքներու արթուն հսկող նայուածքներուն տակ, որոնց համբերութիւնը ոչ մէկ սահման կը ճանչնայ: Ամէն բան կը պատրաստուի որպէսզի տարեսկիզբին նախատեսուած փլատակները մաքրելու գործին կարելի ըլլայ ձեռնարկել:

Քաղուած՝ «ԼԸ ՄՈՆՏ»էն
(Յունուար 1)

Շարժանկարի արուեստագէտները Հայաստանին

Մոսկուայի շարժանկարի արուեստագէտներու կեդրոնական Տան մէջ տեղի ունեցաւ շարժարուեստի միութեան տարեկան մրցանակաբաշխութեան երեկոն: Մրցանակը պրոնզէ արձանիկ մըն է որուն կ'ընկերանայ 2000 ռուբլիի դրամական պարգեւ մը:

Երեկոյին ընթացքին 14 մրցանակներ յանձնուեցան. անոնցմէ վեցը տրուեցաւ վրացական «Զղջում» ժապաւէնին. ան շահեցաւ նաեւ 1987-ի լաւագոյն ժապաւէնի մրցանակը:

Երեկոյի աւարտին խորհրդային շարժարուեստագէտներու միութեան Ա. քարտուղարը՝ Է. Կլիմով շնորհաւորելէ ետք մրցանակաւորները, առաջարկեց ձեռնարկին տոմսերու վաճառքէն գոյացած հասոյթը յանձնել Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներու օգնութեան հիմնադրամին:

Այնուհետեւ «Զղջում» ժապաւէնի բեմադիր Թ. Աբուլաձէ յայտնեց որ իր մրցանակն ալ կը փոխանցէ նոյն հիմնադրամին: Ան խօսք առնելով ըսաւ. – «Հայաստան տեղի ունեցած ահաւոր աղէտը գիս ուղղակի ցնցած է: Ամբողջ երեկոյեան ընթացքին հակառակ հանդիսաւոր արարողութեան, ես չէի կրնար արհաւիրքին մասին չմտածել»:

«Վրացֆիլմ»ը աշխատավարձի իր հիմնադրամէն 20 հազար ռուբլի փոխանցած է տուժածներուն:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սաթենիկ զգաց որ սրտմտութիւնը կը դառնացնէր իր անհամբերութիւնը. ուզեց միտքը զբաւել ուեւէ բանով, բայց ի՞նչ ընէր, կարդալ անհնարին էր. դուրս գալ չէր կարելի, որովհետեւ մէկ վայրկեան – նէն միւսը Գարեգին կրնար հասնիլ: «Ես բանտարկուածի նման եմ», մտածեց եւ հոգին ճնշուեցաւ ծանր, շա՛տ ծանր բեռի տակ:

Եւ գոնէ գիտնար որ պիտի չգար, եթէ լսէր յանկարծ որ այսօր ալ տունէն դուրս չէ եկած: Հիւանդութեան վերադարձի գաղափարը որքան ալ սոսկալի ըլլար նուազ դառն թուեցաւ իրեն. վերյիշեց այդ անձկալի շաբթուան ընթացքին անցուցած օրերը եւ գիշերները, բայց կրկին զգաց որ այդ բոլորը աւելի դիւրին էին քան այս ժամու սպասման չարչարանքը:

Առաւօտ կանուխէն ելեր պատրաստուեր էր իր սիրելին ընդունելու համար, այն հաստատ համոզումով որ անիկա նոյնքան անհամբեր էր զինքը տեսնելու: Առաւօտ կանուխէն արթնցեր էր Գարեգինը տեսնելու յոյսէն ոգեւորուած եւ հոգին լիքը ուրախութիւնով, բայց այդ ուրախութիւնը աստիճանաբար մթագներ էր հոգերով: Արդեօ՞ք վշտացեր էր իր դէմ եւ արդեօ՞ք...

Առաւօտէն ի վեր տասն անգամ մօտեցեր էր հեռախօսել գործատեղին, բայց ամէն անգամուն ընկրկեր էր այդպիսի քայլի դէմ: Եթէ Գարեգին դուրս եկած է տունէն, եւ եթէ ինձ մօտ չեկաւ անմիջապէս, ի՞նչ բացատրութիւն կարող է ամոքել իմ վիշտը եւ իմ վիրաւորուած հպարտութիւնը, ոչի՛նչ: Եւ Սաթենիկ սոսկումով անդրադարձաւ որ միակ ամոքիչ լուրը այն կ'ըլլար որ Գարեգին իր հիւանդութեան պատճառաւ դուրս եկած չըլլար տակաւին: Այդ լուրը շատ կը տխրեցնէր զինքը անշուշտ, բայց միեւնոյն ատեն կ'ազատէր սպասումի այս չարչարանքէն եւ այն ծանր կասկածներէն, որոնք իրենց խիտ ոստայնը հիւսեր էին մտածումին բոլոր բաւիղներուն մէջ:

Եթէ տարի մը առաջ ըսէին որ յուզումնքէ եւ անհամբերութենէ դողահար, անզօր ուեւէ բանով զբաղելու, անընդունակ մտածելու, հրաժարած իր բոլոր հրպարտութիւններէն, պիտի սպասէր խոնարհութեամբ, որպէսզի Նաթալիա Վասիլիեւնայի թոյլատրած չափով իր սիրելին գար իրեն այցելութեան ... Այս այսպէս էր սակայն. անզգալի կերպով պայքարի մտեր էր կնոջ մը հետ եւ իր ազնուագոյն զգացումները, իր հոգին լոյսով շաղախուած, ոտնակոխ եղեր էին հասարակաց ճամբաներու վրայ: Ի՞նչ էր ինքը այլեւս. խեղճ կին մը բռնուած անել դրութեան մը կնճիռին մէջ, անձնատուր իր զգացումներուն եւ բնազդներուն: Այն միջոցին իր բոլոր հոգեկան եւ մտաւորական ուժերը կը սպառէին այն լարուած ուշադրութեան մէջ, որով կը հետեւէր հիւրանոցի նրբանցքներուն տանձայնի աղմուկներուն:

Ինչքա՛ն լուռ էր դուրսը եւ ամայի, ինչպէս եթէ անմարդաբնակ վայրի մը մէջ գտնուէր: Տարտամ ոտնաձայն մը, հեռաւոր կառքի մը թաւալումը կը վառէին բոլոր յոյսերը իր մէջ: Ա՛հ ... թերեւս ... վերջապէս, ինքն է ... Կը հետեւէր պահ մը այդ տարտամ ձայներու հետքերուն ու ամէն ինչ կ'ընկղմէր դարձեալ լռութեան մէջ ... ու այսպէս տասը անգամ ... հարիւր անգամ...

(Շար. 71)

(Շար. Ա. էջէն)

տեղամասերը անձնուէր գործողութիւն – ներու օրինակ ցոյց կուտան համայնավարները: Այս օրերուն իրօք ինտերնացիոնալիստական առաքելութիւն եւ պատասխանատուութիւն ստանձնած է Մոսկուան:

Խորհրդային ժողովուրդին խոր երախտագիտութեան արժանի են օտար Պետութիւնները, միջազգային կազմակերպութիւնները: Աղէտեալներու փրկութեան մասնակցած են աւելի քան երկու հազար օտարերկրացի մասնագէտներ:

Միեւնոյն ատեն պէտք է ըսել նաեւ հետեւեալը. հայրենասիրական, ինտերնացիոնալիստական զգացումներու դրսեւորումը, հայ ժողովուրդի կողմէն երախտագիտութեան բնական պոռթկումը խորհրդային միւս ժողովուրդներուն նկատմամբ, որոնք անշահախնդիր կերպով եղբայրական օգնութեան ձեռք երկարեցին իրեն, դուր չեկան անոնց, որոնք, խաղալով ազգային զգացումներու հետ, կը սերմանէին թշնամանք ու երկպառակութիւն, մարդիկը կը մղէին հակօրինական գործողութիւններու: Ամէն կարգի հակահանրային տարրերը նոր փորձ ըրին «օգուտ քաղելու» համաժողովրդական աղէտին հաշուին, արտատւորելու կուսակցական ու պետական մարմիններու ջանքերը, մարդոց անշահախնդրութիւնը ու գթասրտութիւնը եւ այդպէս իրենք – զիրենք մերկացուցին: Հայաստանի բընակիչները, ներառեալ մտաւորականութեան հեղինակաւոր ներկայացուցիչները, վճռականօրէն սահմանազատուեցան արկածախնդիրներէն ու սադրիչներէն:

Նիւթին նշուած է, որ երկրաշարժի հետեւանքները մասամբ սաստկացած են այն պատճառով, որ շինարարութիւնը իրականացած է առանց պատշաճ կերպով հաշուի առնելու երկրաշարժային իրավիճակը: Ցած եղած է նաեւ շինարարութեան որակը: Այժմ ստեղծուած է պետական յանձնախումբ մը, որ պիտի քննէ փլած շէնքերու թերութիւնները:

Նիւթին ընթացքին յայտնուած է, որ մօտ ատենէն քննութեան կ'առնուին Հայաստանի կուսակցութեան ու կառավարութեան, Խորհրդային Գիտութեանց Ակադեմիայի, խորհրդային հիւլէական ուժանիւթի նախարարութեան եւ առաջատար մասնագէտներու առաջարկութիւնները Հայաստանի հիւլէական ելեկտրակայանի յետագայ գոյութեան մասին եւ կը տրուի համապատասխան որոշում:

Երկրաշարժի հետեւանքներու վերացման Պոլիտպիւրոյի յանձնախումբի կազմին մէջ լրացուցիչ կերպով մտցուած են Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան եւ Խորհրդային Նախարարաց Խորհուրդի փոխ – նախագահ Բ. Շչերբինա:

ԽՄԲ. – «Յառաջ»ի. – Հոս յարուցուած կարգ մը հարցերու պիտի անդրադառնանք առանձին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Շ. Վահանեան 1000 ֆրանք:

ԺԸՆԷ. – Պր. Խաչատուր Օհաննէսեան 300 Ֆր.:

ՊԱՆԵԼՕ. – Տիկին Ս. Սահակեան 50 ֆրանք:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը հրաւիրէ այցելութեան մը

ԵՐԵՒԱՆԻ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

առաջնորդ ունենալով՝
ՍՕՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆԸ

Յունուար 8, կիրակի, ժամը 16–ին՝ «Սթիւտիօ 43» շարժանկարի փոքր սրահը:

43 ռիւ տիւ Ֆօպուր Մոնմարթր, Փարիզ, 9–րդ թաղամաս:

Մուտք՝ 50 ֆրանք:

Ժապաւէնին ցուցադրութենէն գոյացած շահը կը յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Նուարդ Գույումճեանի եւ զաւակներուն, Օր. Մարգրիտ Աբրահամեանի, Տէր եւ Տիկին Համբարձում Աբրահամեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Աբրահամեանի եւ զաւակներուն, ինչպէս նաեւ Աբրահամեան ընտանիքի բոլոր ազգականներուն, իրենց մօր՝ Անիկ Աբրահամեանի մահուան առթիւ:

TELEVISION

LA CINQ

Երկուշաբթի, Յունուար 9, ժամը 12.30–էն 13, 5–րդ կայանին վրայ՝
«ՏԻՒԼ»
Ցայտագրի մասնակիցներն են՝
ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ –
ԳԷՈՐԳ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Նորոգ հանգուցեալ Տիկին Նուարդ Խախամեանի յիշատակին կը նուիրեն.–

Անդրանիկ Խախամեան Մխիթարեան Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին 1000 Ֆր., Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին 1000 Ֆր., Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան 500 Ֆր., «Յառաջ»ի եւ «Աշխարհ»ի 500–ական Ֆր., Յարութիւն Սուրէնեան Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին 1000 Ֆր., Այրի Տիկին Ժանէթ Թօգէր Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին 175 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նուրհան Պէրպէրօղլու Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին 175 Ֆր.:

Ստանալ «Յառաջ»էն:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՓԱՐԻԶ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դասընթացքը կը վերսկսի Յունուար 14–ին:

OFFRE D'EMPLOI

On demande une jeune femme arménienne pour la garde d'un nouveau-né.

Pour tous renseignements complémentaires
Téléphoner :

48. 28. 92. 75

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ուզուի Տիկին մը, շաբաթը երկու անգամ տան մաքրութեան համար, Փարիզ 14–րդ:

Հեռաձայն. – 45 – 42 – 97 – 03

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, Avenue Cresson
92130 Issy - les - Moulineaux

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- BAKERDJIAN —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- Mme PALOUYAN —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- Mme KAPIKIAN —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- ARCHA —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

CAROUN | Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

CAROUN

25, rue Paul Vaillant-Couturier

CLAMART

TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES

TRAITEUR

ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ.– Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով):

■ Մանթը, ■ Սու–պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան եօթը տեսակ անուշեղէն

✻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ✻

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10

MARDI
10 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.923 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.923

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

ԵՐԵՔ ԴԱՏԱԽԱԶ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ, ՀԻՆԳ ՈՒՐԻՇՆԵՐ ՊԱՏԺՈՒԱԾ

ԿԱՐԳԸ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ԵԿԱԾ Է

ԲԱՅՑ «ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷ»Ն ՉԻ ՄՈՌՑՈՒԻՐ...

ՉՈՐՍ ԱՆԴԱՄՆԵՐ ԵՒՍ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻՆ

Լուրերու առատութիւնը, երկրաշարժէն ամիս մը ետք ալ, թոյլ չտուաւ տակաւին որ անդրադառնանք մանրամասնօրէն, այլ մտահոգիչ երեւոյթի մը, որ կը վերաբերի «Ղարաբաղ Կոմիտէին» գործունէութեան դէմ ծայր տուած արշաւանքին Պետութեան թէ մամուլին կողմէ: Ինչ որ կը պատահի, անկասկած «տրամաբանական» է սիսթեմի մը համար, որ նոր օրերու լոյսին տակ կը շարունակէ կիրարկել հին մեթոտներ: Այլ առիթներու թողլով Պոլիտբիւրոյի նիստին կամ խորհրդահայ մամուլի որոշ յօդուածներու անդրադառնալը, հակիրճ կերպով, կարգ մը հաստատումներ կարելի է ընել: Քիչ մը շատ շուտ մոռցուեցաւ, «շնորհիւ» ահաւոր աղէտի մը, այն արտակարգ խանդավառութիւնը, որ ծնաւ Ստեփանակերտէն՝ Երեւան, Երեւանէն՝ Սփիւռք, Ղարաբաղի հարցին կապակցութեամբ եւ այս՝ բոլոր հոսանքները միաձուլուած: Ինը ամիս, բարձրորակ մտաւորականներէ, գիտականներէ, համալսարանական դասատուներէ, գրագէտներէ կազմուած խմբակ մը ոտքի պահեց ամբողջ ժողովուրդ մը ի Հայաստան եւ Սփիւռս աշխարհի: Դրական – թէկուզ մասնակի – արդիւնքներ ունեցա՞նք: Անկասկած այո՛: Ղարաբաղը հայցաւ, հեռատեսիլ, գիրք, դասատու, մշակութային կապերու սերտացում մայր Հայրենիքին հետ եւայլն, եւայլն: Անդին, Հայաստանն ալ հայցաւ, գիտակցելով յանկարծ թէ նախամեծար են իր լեզուն, իր պատմութիւնը: Ու այսօր, օգտուելով աղէտէ մը, որ չշմեցուց ժողովուրդը, այս վերելքին սատարողները, նախ կը ձերբակալուին հասարակ ոճրագործներու պէս, ապա թիրախ կ՚ըլլան անխնայ յարձակումներու մամուլի սիւնակներուն մէջ եւ կը վերածուին դաւաճաններու: Սխալնե՞ր գործած են Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները: Անկասկա՛ծ: Սխալ չգործելու մէկ միջոց կայ միայն, բնաւ չգործել ու ձեռնածալ, հանգիստ տունը նստիլ: Հիմա, կը թուի որ հաշուեյարդարի ժամը հասած է: Իշխանութիւնները այլեւս կրնան «հաշուեցոյցը վճարել տալ»: Բայց, այս մասին՝ յետագային:

Այժմ Հայաստանի երեք դատախազներ պաշտօնանկ եղած են, հինգ ուրիշներ՝ պատիժի ենթարկուած, առնուազն մէկուն յանձնարարուած է իր հրաժարականը տալ, երբ պաշտօնին շրջանը կը լրանայ: Ի՞նչ յանցանք գործած են: Ըստ Յունուար 6-ի «Պրաւդա»յին «անպատասխանատու» ընթացք մը ցուցաբերած են, «անվճռականութիւն» որոնք յանգած են «լարուածութեան սաստկացման ազգութեանց միջեւ»: Կուսակցական պաշտօնաթերթը դեռ կը բացատրէ. – «Մինչ կիրքերը կը բարձրանային, դատախազները ու ներքին հարցերու (ոստիկանութիւն) պատասխանատուները սկսան կորսնցնել կացութեան ղեկը եւ թերացան կարգի պահպանման, հանրային ապահովութեան եւ Սահմանադրութեան յարգանքի իրենց պարտականութեան մէջ»: «Պրաւդա» ցաւ կը յայտնէ որ Ղարաբաղ Կոմիտէի գինուորեալներու ապօրինի գործունէութիւնները «յաճախ անպատիժ մնացին»: Կը մատնանշէ որ չզսպուած հանրաժողովները բորբոքեցին կիրքերը, մղեցին բռնութեանց եւ գիջումներ որ եղան Կոմիտէի անդամներուն օժանդակեցին վտանգին:

Եւ այս կը պատահի, երբ դատական քննութեան ենթակայ են Կոմիտէի կարգ մը անդամներ եւ ծնունդ կուտայ մտավախութեան մը՝ արդեօ՞ք Յունուար 10-ին, ազատ կրնան չարձակուիլ երեսուն օրուան պատիժ կրող այդ տղաքը եւ նոր դատավարութեան մը նախապատրաստութիւնն է որ կը տեսնուի: Անմիջական ապագան ցոյց պիտի տայ:

Այս էր կացութիւնը ըստ Շաբաթ օրուան լուրերուն, երբ Երկուշաբթի առաւօտ, մամուլի Ֆրանսական գործակալութիւնը (Ա – էՖ – Փէ) կը հաղորդէր թէ Ղարաբաղ Կոմիտէի դուրսը մնացած չորս անդամները, որոնք կը փնտռուէին, Շաբաթ օր ձերբակալուած են: Մանրամասնութիւններ կը պակսէին այս ուղղութեամբ եւ կարելի է անշուշտ զանազան խորհրդածութիւններ ընել: Թերեւս միւսներն ալ ազատ չարձակուին, ինչպէս ըսինք քիչ վերը եւ բոլորն ալ դատի քաշուին: Այլ վարկած մը՝ թերեւս այս չորսն ալ կը ձերբակալուին միւսներու ազատ արձակուելուն նախօրեակին, որպէսզի Կոմիտէն լրիւ կազմով ազատ չըլլայ: Եւ որովհետեւ խորհրդային վարչակարգի ճամբաները նոյնքան – եթէ ոչ՝ աւելի – անխմանալի են քան Տիրոջ նախընտրելի է սպասել ու տեսնել: Մինչ այդ, Յունուար 9-ին, Կոմիտէի բոլոր անդամները բանտն են: Հաւանաբար, այս չորս նոր ձերբակալուածներն են. – Աշոտ Մանուչարեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան, Վանօ Սիրադեղեան եւ Համբարձում Գալստեան:

**

«Իւմանիթէ» կը հաստատէր Շաբաթ օր, թէ նախորդ օրուան իր թիւը, բացառաբար ծախուած 10 ֆրանքի (փոխանակ՝ 4·50-ի) ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն մեծ յաջողութիւն արձանագրած է: Կը յիշէ թէ բազմաթիւ ձայնասփիւռի կայաններ մամուլի իրենց տեսութիւնը սկսած են «Իւմանիթէ»ի հայագիր խորագրով («պզտիկ պատմութեան համար» յիշենք թէ Ուրբաթ առաւօտ ժամը 7·15-ին Ֆրանս էնթէռ-ի լրագրողը հեռաձայնով կը դիմէր «Յառաջ»ի խմբագրութեան, խնդրելով որ իրեն յայտնենք թէ ի՞նչպէս պիտի հնչէր հայերէն այդ խորագիրը – Օգնենք Հայաստանի Երեխաներուն – ինչ որ անշուշտ, իրով կատարեցինք):

Համայնավար պաշտօնաթերթը կ'արձագանգէր նաեւ Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարին առջի օրուան յայտարարութեան: Ան ըսած էր. – «Օգնութիւնը այլեւս տունը պէտք է կատարուի: Բժիշկներու, մանկաբոյժներու, վարակիչ հիւանդութեանց մասնագէտներու, հոգեբոյժներու խումբերը պէտք է այցելեն ամէն մէկ ընտանիքի: Մտահոգ ենք վարակիչ հիւանդութեանց վտանգին համար: Այն խոցելութիւնը որ մարդիկ ջուրի եւ առողջապահական սնունդի պակաս ունին եւ ձմեռը վրաններու տակ կ'ապրին զգալի կերպով կ'աւելցնէ այդ վտանգը: Աղէտը, ընտանիքի անդամներու մահը ոմանց մօտ ջղային խանգարումներու պատճառ եղած են»:

× Ժընեւի մէջ, Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի ընկերութիւնները կոչ մը ըրած են 21 միլիոն տոլար հաւաքելու համար (շուրջ 126 միլիոն ֆրանք) փրոթէզի արտադրական հաստատութիւն մը հիմնելու եւ կեդրոն մըն ալ արկածեալներու: Հսկայ օժանդակութիւն կը հասնի Հայաստան: Ծանօթ է որ Դեկտեմբեր 29-ին 17 թղթատարական բեռնակառք 150 թոն ապրանքով մեկնեցաւ Փարիզէն, 33 կամաւորներով թղթատարական պաշտօնէութենէն:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ. – ԾՆՈՒՆԴԻ ԼԵՂԻ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐԸ

Այս խորագրով, «Քոթիտիէն տը Փարի» ամբողջ էջ մը կը տրամադրէր հայկական ողբերգութեան, Գիւտ Արք.ի նկարով, պատարագի ընթացքին:

Թերթին թղթակիցը կը նկարագրէ Երեւանը, հրասայլերով շրջապատուած, սրգաւոր, ուր անցորդը կը զարմանայ, երբ իրեն հարց տրուի թէ ի՞նչ պիտի ընէ հայկական Ծնունդին: Կ'արձագանգէ երիտասարդներու հակազդեցութեանց: Անոնք շատ մօտ չեն կրօնքի ու կը քննադատեն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կրաւորականութիւնը: Աղէտեալ շրջաններու ժողովուրդը անձկութեամբ կը վերապրի, երկրի մը մէջ, որու գլխուն իջած են աշխարհի բոլոր դժբախտութիւնները: Եթէ միջազգային օժանդակութիւնը ժամանակի մը համար կը լուծէ կենսական հարցերը, անդին կը մնայ Ազրպէյճանէն փախած տասնեակ հազարաւոր (170 հազար կ'ըսուի) գաղթականներու հարցը եւ իշխանութիւնները բնաւ չեն զբաղիր, թելադրելով որ վերադառնան, բայց կ'ըսէ անոնցմէ մէկը. – «Կը նախընտրենք հոս ապրիլ թշուառութեան մէջ, քան՝ հոն սարսափի»:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵՆԷՆ ԱՄԻՍ ՄԸ ՅԵՏՈՅ

Այս խորագրով ալ «Ֆիկառօ» (Յուն. 7) կարգ մը հարցումներ կը դնէ եւ կը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՂԱՐԱԲԱՂ Կ'ԱՆՋԱՏՈՒԻ՞ ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ

Երկուշաբթի առաւօտ, ժամը 11-ին, երբ թերթը մամուլին կը յանձնէինք, Մոսկուայէն ստացանք հետեւեալ լուրը, զոր կու տանք, սակայն վերապահութեամբ, նոր յուսախաբութիւններէ խուսափելու համար:

Յունուար 11-ին, Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդը պիտի վաւերացնէ վերջնապէս Ղարաբաղը Ազրպէջանէն անջատելու որոշումը (տրուած Դեկտեմբեր 3-ին) եւ զայն ենթարկէ 9 հոգիներէ կազմուած մարմինի մը — 5 Ռուս, 3 Հայ, 1 Ազերի: Այս որոշումը, սկզբունքով, պիտի հրապարակուի Յունուար 12-ին: Արցախը պիտի վայելէ Լենինգրադի մարզի վարչական դրութիւնը (կապուած ուղղակի Մոսկուայի):

Շատ հաւանաբար ազատ արձակուին նաեւ «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի բոլոր անդամները: Երկուշաբթի օր, Մոսկուա ժամանած էին Հայաստանի ղեկավարները:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՔՍ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7

Խորհրդային կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է օգնելու համար Հայաստանի աւերուած գիւղերն ու քաղաքները վերաշինելու:

1989 – 1999 շրջանին 4 միլիոն քառակուսի մեթր բնակելի տարածութիւն – դպրոց 63 հազար երախաներու, նախադպրոցական հաստատութիւն 15·400 երախաներու, հիւանդանոց 4820 հիւանդի եւ այլ ընկերամշակութային հաստատութիւններ – պիտի կառուցուի:

Արկածեալներու (ողնայարէ վնասուած հիւանդներ եւլն.) կեդրոն մը եւ փրոթէզ արտադրող հաստատութիւն մը պիտի շինուի. Նախատեսուած է նաեւ ճարտարապետական ճարտարագիտական դրասենեակ մը բանալ, այս տարի, Երեւան:

Ներկայիս, 920 տուն Լենինականի մէջ բնական կազ ունին: Գալիք երեք օրերուն կազ ունեցող տուներու թիւը պիտի հասնի 1130-ի: 11 զանազան հաստատութիւններ ալ կազ պիտի ստանան:

Յունուար 4, ժամը 11·30-ին, երկրաշարժէն ի վեր ամէնէն զօրաւոր ցնցումը – 7 աստիճան – տեղի ունեցաւ: Կեդրոնը 40 քիլոմեթր էր Լենինականէն եւ 14՝ Կիրովականէն, Սպիտակի եւ Ալաւար գիւղի միջեւ: Գիտնականները ըսին թէ ցնցումներու մեծ քանակութիւնը կը վկայէ որ գետնին խորը կուտակուած ուժը մարելու վրայ է:

Երէկ, հանրապետական լրատուութիւնները դատապարտեցին լուրերը վերաբերող Դիլիջանի աւերումին, որ հետեւանքն էր ընդյատակեայ ջուրերու յորդումին: Լպրծուն գետնի ընթացքը, որ յատուկ է Դիլիջանի, աշխուժեցաւ երկրաշարժէն ետք, ջուրի յորդում կամ այլ անբնական երեւոյթներ չեն նշմարուած:

Սեւանի մակարդակը որեւէ փոփոխութիւն չէ կրած:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէ

Նախագահ՝
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1988-Ը ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՅՈՒԼԻՍ

3. – Իրանեան գիծերու խալիւս Ա. 300 մը, վար կ'առնուի Օրմուզի նեղուցին վրայ ամերիկեան հրթիռի մը կողմէ, չփոթութեան հետեւանքով: 290 ճամբորդները զոհ կ'երթան, Ռեկըն մարդկային ահաւոր ողբերգութիւն կ'որակէ եւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ Թեհրանի իշխանութիւններուն:

5. – Հայաստան: Ցոյց եւ գործադուլ նոր ծաւալ կ'առնեն Երեւան: Զուարթնոց օդակայանի ճամբուն վրայ, ցոյցի մը ընթացքին եւ հետեւանք գրգռութիւններու, զինուորի մը գնդակին զոհ կ'երթայ երիտասարդ մը եւ ուրիշ մըն ալ կը մեռնի սրտի սուր տագնապի մը հետեւանքով: Երկու զոհերուն յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ երկու հարիւր հազար հոգիի մասնակցութեամբ: Վազգէն Ա. հեռատեսիլէն ունեցած ելոյթով մը կը հրաւիրէ ժողովուրդը հանդարտութեան եւ լրջախոհութեան:

6. – Հիւսիսային ծով: Սկովտիոյ բացը քարիւղի հետազօտութեանց «Փիթըր Ալֆա» շարժուն կառոյցին վրայ 165 աշխատաւորներ զոհ կ'երթան ահաւոր պայթումի մը:

7. – Ինը օր իր պաշտօնին գլուխը մնալէ յետոյ, փրոֆէսէօր Լ. Շվարցընպերկ՝ Առողջապահութեան պատուիրակ նախարարը, ընդառաջելով Միշէլ Ռոքարի հրաւէրին, կուտայ իր հրաժարականը:

11. – Ահաբեկիչներ կը յարձակին «Փորոս քաղաք» նաւուն վրայ, Փիրէայի բացը, կը նետեն ձեռնառումբեր եւ կրակ կը բանան գրօսաշրջիկներուն վրայ: Հաշուեկշիռ՝ 9 մեռեալ, 80 վիրաւոր:

11 — 14. – Կորպաչով Լեհաստան կ'այցելէ: Եւրոպայի ապագինումը օրուան հարցն է: Բայց Լեհաստանի մէջ դեռ Կատինի ջարդին յիշատակը կենդանի է:

18. – Մոսկուա: Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումը միաձայնութեամբ կ'որոշէ որ Լեռնային Ղարաբաղը Ազրպէյճանի կը պատկանի: Խորհրդային զինուորական նոր ուժեր կը ղրկուին Հայաստան:

18 — 22. – Միացեալ – Նահանգներ: Դեմոկրատները կը գումարեն իրենց համագումարը Ատլանթայի մէջ եւ կը վաւերացնեն Մայքըլ Տուքաքիսի թեկնածութիւնը: Ցանկակիցն է՝ Լոյտ Պենթսըն:

21. – Պարոյր Հայրիկեան կը զրկուի խորհրդային քաղաքացիութենէ եւ կ'արտաքսուի երկրէն:

22. – Երեւանի մէջ, տեղի կ'ունենան զանգուածային ցոյցեր, ինչպէս նաեւ գործադուլ՝ Ստեփանակերտ, ուր ժողովուրդը սուգի մէջ է, աշխատանքը չի վերսկսիր:

24. – Հայաստան, վարպագոյրը իջաւ: Թափը երթալէն կը կտրի: Օրուան խօսքն է՝ բնականոնացում: Ստեփանակերտէն Երեւան գործադուլը վերջ կը գտնէ:

28. – Իսրայէլ – Խորհրդային Միութիւն: Երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութիւններու խզումէն ետք (1967), առաջին անգամ ըլլալով իսրայէլեան հիւպատոսական առաքելութիւն մը կ'երթայ Մոսկուա:

29. – Երեւանի մէջ, հակառակ արգելքին, ցոյցեր տեղի կ'ունենան Ուրբաթ օրերը:

■ Կորպաչով կ'առաջարկէ հողերը վարձել գիւղացիներուն մինչեւ 50 տարուան ժամանակաշրջանի մը համար:

31. – Յորդանան: Հիւսէյին Թագաւորը կը խզէ իր վարչական կապերը Արեւմտեան Յորդանանի հետ: Կը լուծէ նաեւ յորդանանեան Խորհրդարանը: Թագաւորը ցոյց կուտայ որ պաղեստինեան ինքնութիւն մը կայ եւ թէ պէտք է ընդունիլ ՊԱԿ-ի կամքը, այսինքն ստեղծել Պաղեստինի անկախ Պետութիւն մը, գրաւեալ հողամասերուն վրայ:

■ Փարիզ: Ոճրափորձ «Կլոպ» ամսաթերթի դէմ ծանօթ իր հակացեղապաշտ դիրքորոշումներուն համար: Միայն նիւթական վնասներ:

ՕԳՈՍՏՈՍ

1. – Պարոյր Հայրիկեան կը ժամանէ Փարիզ: Ռուասիի օդակայանը կ'ընդունուի Մարդասիրական Գործունէութեան Ենթանախարար Պեռնար Քուշների կողմէ:

2. – Ստեփանակերտ: Խորհրդակցական հանդիպում կ'ունենան Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի կուսակցական Ա. քարտուղարները, Ս. Յարութիւնեան եւ Ռ. Վէզիրով: Հենրիկ Պողոսեան՝ Արցախի կուսակցական Ա. քարտուղարը եւ Ա. Վոլսկի՝ Մոսկուայի բանագնացը կը մասնակցին ժողովին որուն նիւթն է «Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի որոշումը յաղթահարելու համար շրջանի դժուարութիւնները»:

3. – Խորհրդային Միութիւն: Ներում Մաթիաս Ռուստի որ կը վերադառնայ Համպուրկ: Երիտասարդ Գերմանացին 1987 Մայիս 28-ին օդանաւով մը իջաւ Մոսկուայի Կարմիր հրապարակը:

6. – Ֆրանսական երկաթուղի: Արկած մը եւս Կառ տը Լ'էսթ, որ կ'ընէ 1 մեռեալ եւ 57 վիրաւոր:

■ Իր մահկանացուն կը կնքէ բանաստեղծ՝ Ֆրանսիս Փոնժ:

8. – Իրան – Իրաք: ՄԱԿ-ի Ընդհ. քարտուղարը՝ Տէ Քուէյլար կը յայտարարէ հրադադարի մը համաձայնութիւնը երկու երկիրներու միջեւ:

■ Ցանկարծամահ կ'ըլլայ քէպէքաբնակ բանաստեղծ երգիչը՝ Ֆելիքս Լըքլէր, ժողովրդական դէմք մը:

11. – Երեք ամսուան գործադուլէ մը յետոյ, Կառտանի (Պուշ տիւ Ռոն) հանքագործները կը վերադառնան աշխատանքի:

14. – Հայեր կը հաւաքուին Մոսկուայի գերեզմանատունը խօսելու եւ միտքերու փոխանակութիւն ունենալու:

■ Պիրմանիա: Ծանր բախումներ Ռանկունի մէջ: Նախագահը՝ Լվին կը ստիպուի հրաժարիլ:

■ Կառքի իտալացի շինարարը՝ Էնծօ Ֆեռառի կնքեց իր մահկանացուն, 90 տարեկանին:

15 – Միացեալ – Նահանգներ: Նոր – Օրլէանի մէջ, Հանրապետական համագումարը կ'ընտրէ իր թեկնածուն՝ Ճորճ Պուշ, որ իր կարգին կ'ընտրէ իր ցանկակիցը՝ Տան Քէյլի:

17. – Փաքիստան: Նախագահ՝ Մ. Զիա կը մեռնի իր օդանաւին պայթումին մէջ: Ոճրափորձ մը հաւանաբար:

19. – Երեւան: Երկու հարիւր հազար հոգի կը մասնակցին արտօնուած ցոյցի մը, խօսելու համար Արցախի մասին:

20. – Ժան Փօլ Սառթ, գրագէտ եւ փիլիսոփայ որ 1987 Հոկտեմբերին հրապարակաւ խօսեցաւ իր հիւանդութեան, սիտայի մասին, կը մեռնի 61 տարեկանին:

■ Նոր – Քալետոնիա: Կը ստորագրուի, նախարարապետ Միշէլ Ռոքարի հովանաւորութեամբ, համաձայնութեան մը պաշտօնագիրը որ պիտի ծառայէ որպէս նախածրագիր Նոր – Քալետոնիոյ կառոյցին, գալիք տասնամեակի ընթացքին:

21. – Ծանր երկրաշարժեր Հնդկաստան եւ Նեփալ: Հազարէն աւելի զոհեր Տանքիւթայի շրջանը եւ Տարապանկայի մէջ:

■ Լեհաստան: Իշխանութիւն եւ բանուորութիւն իրարու ապարէզ կը կարդան: Լեխ Վալեզա վերջնագիր մը կուտայ իշխանութեան ճանչնալու համար Սոլիտարիթէն: Գործադուլ քիչ մը ամէն տեղ եւ լուսարգել կը հաստատուի որոշ «վտանգաւոր» քաղաքներուն մէջ: Այս կացութիւնը կը մտահոգէ Մոսկուան:

23. – Էստոնիա: Անկախութեան պահանջ կայ: Տալինի եւ այլ քաղաքներու մէջ տեղի կ'ունենան հանրաժողովներ:

24. – Կիպրոս: Նախագահ՝ Ճորճ Վասիլիու եւ Տէնքթաշ՝ Թուրք համայնքին ղեկավարը իրարու կը հանդիպին Ժընեւ, Փ. Տը Քուէյլարի հովանաւորութեան տակ: Կ'որոշեն բանակցութիւններ բանալ, Սեպտեմբեր 15-ին իսկ, Կզզիին վերամիացման մասին:

25. – Փորթուկալ: Հսկայ հրդեհ մը կ'աւերէ Լիզպոնի սիրտը, Քիատոյի հին առեւտրական թաղը:

■ Ֆրանսուազ Տոլթօ, մանկանց հոգեբոյժ, կը կնքէ իր մահկանացուն:

28. – Դաշնակցային Գերմանիա: Ահռելի արկած մը տեղի կ'ունենայ, Ռամշտայն, օդանաւային ցուցադրական հաւաքոյթի մը ընթացքին: 49 մեռեալ:

■ Գրագէտ եւ հիմնադիր «յեղափոխական շարժումի միասեռական ճակատին» Կի Հոքնկէմ, կը մեռնի սիտայէն, 42 տարեկանին:

30 – Տալասի օդակայանը, 727 Պօյինկ մը կը ճզմուի թռիչք առնելու ժամանակ: 9 մեռեալ:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

1. – Արտագաղթ: Ժընեւի «գաղթերու միջկառավարական կոմիտէն» կը հաղորդէ որ, Յունուար 1-էն վեր, 8241 հայ մեկնած են Խորհրդային Միութենէն:

■ Հարաւ Ափրիկէ: Նելսոն Մանտելա, սեւ ընդդիմադիր պարագլուխը որ 1962էն ի վեր բանտարկուած է, կը փոխադրուի հիւանդանոց: Հանգրուան մը վերջնական ազատ արձակման ճամբուն վրայ:

4. – Լը Փէնի բառախաղերէն նոր նմոյշ մը՝ Տիւռաֆուր – քրեմաթուար: Ազգ. ճակատի պարագլուխը յաջողեցաւ մետիաները եւ քաղաքական դէմքերը իրմով գրաղեցնել:

6. – «Յիսուսի վերջին փորձութիւնը» Սքորսէզէի ժապաւէնը, որ կ'ելլէ Ֆրանսայի պաստառներուն վրայ, կը դատապարտուի Եկեղեցւոյ կողմէ:

7. – Պանկլատէշ: Աղէտ մը եւս. այս անգամ ողողումներ որոնք կը պատճառեն աւելի քան հազար մեռեալ եւ նիւթական ծանր վնասներ:

9. – Երեւան: Հարիւր հազար հոգի հաւաքուած Օփերայի հրապարակը, երդում կ'ընեն անկախ Հայաստանի Եռագոյնին վրայ, կ'երգեն հայրենասիրական երգեր եւ կը պահանջեն Ղարաբաղի կցումը Հայաստանին:

13. – Սթրազպուրկ: Եասէր Արաֆաթ կը ժամանէ Սթրազպուրկ եւրոպական Խորհրդարանի Ընկերվարական խմբակցութեան հրաւէրով: Իրարանցում Ֆրանսայի հրէական շրջանակներուն մէջ:

14. – Արցախ: Գործադուլը կը վերսկսի: Մտահոգութիւններ կան, Ազրպէյճանցիներ կը գաղթեն Հայաստանէն ու կը հաստատուին Ղարաբաղ: Երեւան զօրավիգ կը կանգնի Ստեփանակերտի, զանգուածային ցոյցով մը:

16. – Սթրազպուրկ: Եւրոպական Խորհրդարանը կը քուէարկէ բանաձեւ մը ըսելով թէ Իրաքի հազարաւոր Քիւրտերու բնաջնջումը ցեղասպանութեան մը տարողութեան կը հասնի:

17. – Սէուլ, Ողիմպիական 21: Հոյակապ եւ տպաւորիչ բացման հանդիսութիւն մը տեղի կ'ունենայ մասնակցութեամբ 9627 մարզիկի եկած 159 երկիրներէ. մրցանիշ մը:

18. – Հայիթի: Զինուորական պետական հարուածով մը զօրավար մը ճամբու կը դնէ ուրիշ զօրավար մը: Փրոսփէր Ավրիլ կը տապալէ Նամֆին:

■ Պիրմանիա: Զինուորական պետական հարուած մը եւս որ իշխանութեան գլուխ կը բերէ 19 սպաներու խումբ մը: Նոր ղեկավարն է՝ Զօրավար Սօ Մաունկ որ կը հեռացնէ Մաունկ – Մաունկը:

19. – Արցախ: Կը պատահին ծանր միջադէպեր: Ազերիներ յարձակում կը կատարեն հանրակառքի մը վրայ Երեւան – Ստեփանակերտ ճամբուն վրայ: Ապա, բախումներ ծայր կուտան որոնք կ'ընեն տասնեակ վիրաւորներ: Գործադուլ, բողոքի ցոյց, լուսարգել Երեւանի մէջ, ուր կը պահանջուի Խորհրդարանի նիստ մը: Մոսկուա խիստ կ'ազդարարէ եւ կը ղրկէ օդանաւեր եւ զինեալ ուժեր: Սահմանները կը փակուին օտար լրագրողներուն առջեւ Կորպաչով օգնութեան կը կանչէ Ղարաբաղ Կոմիտէն:

22. – Արցախէն Երեւան խորհրդային բանակը ներկայ է: Պաշարման վիճակ եւ լուսարգել: Ս. Կապուտիկեան, Զ. Բալայեան եւ Ս. Սարգսեան հանդարտութեան կոչ կ'ընեն: Սակայն, աւելի քան մէկ միլիոն ցուցարար կը շարունակէ շարժումը:

23. – Լիբանան: Անել կացութիւն մը. երկիրը չի կրնար ընտրել իր Նախագահը:

25. – Ֆրանսա յոգնած է ընտրութիւններէն: Ընդհանուր Խորհրդատուներու ընտրութիւններուն Ա. շրջանը կը կոտրէ ձեռնպահութեան մրցանիշը՝ 50%:

27. – Երեւան: Կացութիւնը կը հանդարտի: Հրասայլները կը հեռանան պետական շէնքերէն: Փոխադրութեան միջոցները կը բանին եւ աշխատանքը կը վերսկսի:

■ Լեհաստան: Նոր վարչապետ մը կը նշանակուի՝ Միչեսլաւ Ռաքովսկի, բարենորոգումի մա՞րդը:

29. – Խաղաղութեան Նոպել Մրցանակը կը շնորհուի «Խաղաղութեան զինուորներուն» այսինքն՝ Միացեալ Ազգերու ուժերուն:

ՊԷՏՔ Է ՍՊԱՆՆԵԼ ԼԵՆԻՆԸ

վերջերս յաճախ կը խօսուի, կը գրուի Հելէն Քարէր տ'Անքոսի «Լ'Ամփիր էֆլաթէ» հատորին մասին ուր ան մանրամասն մէկ պատկերը կը գծէ խորհ. Միութեան: Ռուսական պատմութեան այս մասնագէտը վերջերս հրատարակած է «Լը Մալէօր ռիւս» գործը, ուր կ'ընդգծուի այս ընդարձակ երկիրը ղեկավարողներու տարօրինակ ու մռայլ ճակատագիրը: Հելէն Քարէր տ'Անքոս կը սերի Օրլով իշխանական ընտանիքէն:

«Հիսթորամա» ամսաթերթը այս նոր հրատարակութեան առիթով հարցազրոյց մը կատարած է Հ. Քարէր տ'Անքոսի հետ ուր ան նախ կը խօսի իր ընտանեկան կապերուն, ապա ռուսական պատմութեան ու անկէ անբաժան քաղաքական ոճիրներու մասին:

*

Հ.– Ձեր գիրքը փորձագրութիւն մըն է ռուսական քաղաքական ոճիրներու աւանդութեան մասին. այդ աւանդութիւնը կ'եւ իշխան Վլադիմիրի շրջանէն կ'երկարի մինչեւ Ստալինի ժամանակը: Կրնա՞նք հարցնել թէ ինչ կապեր ձեզ կը միացնեն Ռուսիոյ ու անոր պատմութեան:

Հ.Ք.Ա.– Ընտանեկան կապեր են. Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն հետ նման կապեր ունիմ: Ես այն եմ զոր կարելի է կոչել «սալատ ռիւս» մը: Մեծ ծնողներս բոլորն ալ տարբեր հպատակութիւններ ունէին: Սակայն աւելի ամուր կապեր ունիմ Ռուսիոյ հետ. մանկութենէս ի վեր ամէնէն աւելի վրաս ազդողը այդ մշակոյթն է. ընտանիքս նկատելով որ ռուսերէնը շատ դժուար լեզու մըն է, լաւագոյն պատրաստութիւն մը տուած է ինծի: Մեր տան մէջ անգլերէն, ֆրանսերէն ու ռուսերէն կը խօսուէր: Շատ երիտասարդ տարիքէս մտերմացայ ռուսական պատմութեան ու գրականութեան: Կրնամ ֆրանսերէնի չափ դիւրութեամբ գրել ռուսերէնով. նման բնութիւն մը կրնայի ընել Աւստրիոյ, Շուէտի կամ ուրիշ երկիրներու համար ուր ընտանեկան պարագաներ ունիմ:

Հ. – Ձեր ընտանիքը դեր մը խաղացա՞ծ է ռուսական պատմութեան մէջ:

Պ. – Այո. ընտանիքս բարձրաստիճան պաշտօնատարներ տուած է ռուսական կայսրութեան: Նախնիներէս մէկը օրինակ Աղեքսանդր Բ.ին վարչապետը եղած է. այն ցարին որ ջնջած է ճորտատիրութիւնը: Ոչ միայն այս մարդիկը կապուած են ռուսական ամբողջ պատմութեան, այլ նաեւ եղած են քոզմոփոլիթ տիպարներ, ինչպէս սովորութիւն էր այդ շրջանակին մէջ: Յաճախ կը ճամբորդէին ու ֆրանսական մշակոյթը նըկատելի տեղ մը ունէր իրենց համար:

Հ. – Ձերինները հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան շրջանի՞ն հեռացան Ռուսիայէն:

Պ. – Բազմաթիւ պարագաներ կան. մօրս մայրը որ Ռուս էր Յեղափոխութե-

նէն շատ առաջ Ֆիրէնցէ հաստատուած էր․ այնպէս կը նկատէր որ քաղաքակրթուած մարդոց յարմար միջավայր է ատիկա։ Ուրիշներ մեկնած են Յեղափոխութենէն ետք․ ընտանիքէս հոն մնացած միակ անձը մեծ հօրաքոյր մըն է որ Յեղափոխութենէն առաջ արդէն իր հողերը բաժնած է իր գիւղացիներուն։ Յառաջապահ գաղափարներու տէր, ան նախարարի պաշտօն վարած է փետրուարեան Յեղափոխութենէն ետք կազմուած առժամեայ կառավարութեան մէջ։ Զուարճալի միջադէպ մըն ալ պատահած է իրեն․ երբ Լենին իշխանութեան գլուխ կ'անցնի ինք հանրակրթական նախարար է․ երբ Լենին նախարարութեան դրամարկղը պահանջել կու տայ իրմէ, մեծ հօրաքոյրս կը մերժէ յանձնել, առարկելով որ պոլշեւիկները յափշտակիչներ են ու ինք դրամարկղը կրնայ միայն օրինաւոր կառավարութեան մը տալ։

Հ․ – Կրցա՞ծ էք առանց խնդիր ունենալու Խորհ․ Միութիւն վերադառնալ։

Պ․ – Նախ Լենին, ապա Ստալին իրենց իշխանութեան սկիզբին խաչ մը քաշեցին ռուսական անցեալին վրայ։ Սակայն Բ․ աշխարհամարտէն ու անոր յաջորդող տարիներէն ետք ռուսական պատմութիւնը գրաւեց իր տեղը։ Ոչ միայն ազգայնական նպատակով, ներկայի Պետութիւնը ինքզինք օրինաւոր ժառանգորդը կը նկատէ նախկին ցարութեան, յատկապէս անոր ամէնէն դրական երեսակներուն։ Ինչ որ Պատմութեան կը պատկանի, ընդունելի է Խորհ․ Միութեան համար։ Լ․ Թոլսթոյի թոռը թագաւորի մը ընդունելութեան արժանացաւ երբ գնաց իր մեծ հօրը կալուածները։ Անցեալի վերակոչումը ներկայ յաջորդութիւններու համար խոչընդոտ մը չէ։

Հ․ – Իսկ երբ մարդ —ինչպէս ձեր պարագան է— քննադատական գիրքեր կը գրէ խորհրդային դրութեան մասին…։

Պ․ – Ատիկա ճիշդ է որ հարցերու ծնունդ կու տայ․ յատկապէս տասը տարի առաջ երբ գրեցի «Լ'Ամփիր էքլաթէ»ն։ Այդ գիրքին մէջ ըսածներս անընդունելի էին իշխանութիւններուն համար, մնաց որ Ֆրանսայի մէջ ալ աւելի ընդունելութիւն չգտաւ… ես յատկապէս կանգ առած էի ինծի ամէնէն աւելի փափուկ թուած հարցին՝ Խորհ․ Միութիւնը շրջապատող ուժերուն վրայ։ Տասը տարի պէտք եղաւ որ մարդիկ հաստատեն թէ ճիշդ էր վերլուծումս։ Գրած հատորներս ռուսերէնի թարգմանուած չեն, սակայն իւրաքանչիւր ճամբորդութեանս ընթացքին կրցած եմ տեսնել թէ անոնք լայն ճանաչողութիւն գտած են։

Շրջաններու համաձայն նկատուեցայ նախնական հակախորհրդային, պուրժուա պատմաբան, այսինքն՝ գեղձաբար…։ Ներկայիս լուրջ փորձագէտ մը կը նկատուիմ, որ սակայն գաղափարական տեսակէտէ հակադիր գիրքերու վրայ է վարչաձեւին հետ։

Ներկայ հատորս կուգայ այս մեծ երկրին հանդէպ ունեցած հետաքրքրութենէս, անոր ժողովուրդին ճակատագրին իմ վրաս գործած ազդեցութենէն, այդ ժողովուրդին հանդէպ ունեցած մեծ համակրանքէս։ Ռուս ժողովուրդին ողբերգութիւնը անոր աշխարհագրութեան ու պատմութեան միջեւ ստեղծուած ձգտումին մէջ կը կայանայ։ Աշխարհագրականօրէն Ռուսիա կը գտնուի Արեւմուտքի եւ Արեւելքի անցումի կէտին վրայ։ Ան զոր փորձեցի ցոյց տալ այն էր որ այս երկրին ամբողջ պատմութիւնը ձգտում մըն էր դէպի Արեւմուտք, մինչ աշխարհագրական դիրքը զայն դէպի Արեւելք կը մղէր։ Ռուսիա քրիստոնեայ երկիր մըն է որուն մշակոյթը արեւմտեան ըլլալու կոչուած է։ Հրովարտակով մը զայն ապաքրիստոնէացուցին, բայց չկրցան արմատախիլ ընել կրօնքը։ Կրօնական նախարարութիւնը վերջերս յայտարարեց թէ Խորհ․ Միութեան մէջ 70 միլիոն հաւատացեալ կար, ինչ որ կը նշանակէ չորս բնակիչներէ մէկը։ Մեծ համեմատութիւն է կրօնքին հակառակող երկրի մը համար։ Ամէն օր այս նոյն նախարարութիւնը խմբական առաջարկութիւններ կը ստանայ որոնք կը պահանջեն որ եկեղեցիներ բացուին։ Ռուսիոյ մէջ կրօնքը միշտ նկատառելի դեր մը խաղացած է։

Հ․ – Եթէ նոյնիսկ Ռուսիա, Եւրոպայի մաս կը կազմէ, ազատութեան ըմբռնումը տարբեր չէ՞ արեւմտեան ըմբռնումէն։

Պ․ – Իրաւունք ունիք․ իրականութիւնն այն է որ արեւմուտքի ազատութեան ըմբռնումը կու գայ Հռոմէական Կայսրութենէն․ իրաւական պետութեան ըմբռնումը Հռոմի կը պատկանի։ Մինչդեռ Եւրոպայի միակ երկիրը որ չէ ճանչցած Հռոմէական Կայսրութիւնը, Ռուսիան է։ Իրաւունքի, ազատութեան ըմբռնումները ռուսական աւանդութեան մէջ տեղ չունին․ անոր փոխարէն կայ ընկերային արդարութեան շատ խոր աւանդութիւն մը։ Խորքին մէջ ԺԹ․ դարուն միայն Ռուսիա այս գաղափարները կը յայտնաբերէ․ 1860 – 1914 երկիրը իրական Պետութիւններու ոլորտին մաս կազմելու վրայ է երբ աշխարհամարտը կիսատ կը ձգէ այս ընթացքը։ Յեղափոխութիւնը նոր փոփոխակ մը յառաջ կը քշէ․ մարքսիզմը։ Այս պժրալուտ երկիրը յետադարձ մը կ'ունենայ։

Հ․ – Քաղաքական ոճիրները որոնք իշխանութեան հարցերու լուծումի բնական ճամբան եղած են Միջին դարէն մինչեւ Ի․ դար, անցնելով Իվան Ահեղէն, Մեծն Պետրոսէն, Մեծն Կատարինէէն, անյայտանալու վրա՞յ են արդեօք։

Պ․ – Ինչ որ ուզեցի ցոյց տալ այս գիրքին մէջ, այն է որ հակառակ ընդմիջումներու, կայ քաղաքական որոշ յառաջխաղացք մը։ Ատիկա կարեւոր էր Աղեքսանդր Բ․ի շրջանին, մասամբ նաեւ Աղեքսանդր Գ․ի եւ Նիկոլա Բ․ի ժամանակ, որոնք ջանացած են ամբողջացնել յեղաշրջումները։ ԺԹ․ դարու կէսէն սկսեալ այլեւս իշխանաւորը չէ որ կը սպաննէ, այլ ինք կը սպաննուի։ Քաղաքական ոճիրը աւելի ժողովրդավարական կը դառնայ մինչեւ 1917։ Ատկէ ետք կայ չսպաննելու, կամ աւելի ճիշդ խորհրդանշական կերպով սպաննելու ջանքը։ Խորհրդանշական մահը կը կարծեմ թէ օգուտ մը ունի։ Պարապ տեղ չէ որ Ստալինի խորհրդանշական սպանութենէն ետք այսօր կը ներկայանայ Լենինի նոր վարչաձեւին հիմնադիրին խորհրդանշական մահուան հարցը։ Ես համոզուած եմ որ անիկա ընթացքի մէջ է․ անհրաժեշտ քայլ մըն է որպէսզի վարչաձեւին յեղաշրջումը անարգել տեղի ունենայ։ Լենին բացարձակ կէտն է․ այնքան ատեն որ գաղափարական այս բացարձակը մնայ, ժողովրդավարութիւնը, ազատութիւնը չեն կրնար յառաջդիմել։

Հ․ – Տրամաբանօրէն լաւատե՞ս էք, թէ ռուսական ճակատագրին ծանրութիւնը ձեզ դէպի յոռետեսութիւն կը մղէ։

Պ․ – Կը կարծեմ որ պարագաները շատ աննպաստ եղան այս երկրին համար։ Հակառակ ամէն բանի, Ռուսիոյ մէջ ակներեւ է ընթացքը դէպի արդիականութիւն։ Ինչ որ այսօր տեղի կ'ունենայ, կարելի դարձաւ Խրուշչեւի եւ ԻԱ․, ապա ԻԲ․ համագումարներուն շնորհիւ։ Ահա թէ ինչո՛ւ կը կարծեմ որ գլխաւորը ընկերային գիտակցութիւնն է․ այսօր յստակ է որ ընկերութիւնը գիտակից է իր եւ վարչաձեւին միջեւ գոյացած միջոցին։ Խնդիրը հոն է թէ ինչպէս պէտք է գոցել այդ միջոցը։ Գաղափարաբանութիւնը այլեւս տկար տեղ մը միայն կը գրաւէ։ Երկու բան ոտքի մնացած է այս երկրին մէջ․ ազգային միութիւնը անաղարտ պահելու փափաքը եւ այն բացարձակ համոզումը թէ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեամբ պարտադրուածը միակ կարելի ճամբան էր։ Այս պատուանդանին վրայ կը բարձրանայ Խորհ․ Միութեան ղեկավարներուն պատմական օրինաւորութիւնը։ Ուրիշ ի՞նչ բանի վրայ կրնան հիմնուիլ արդէն։ Բարօրութեա՞ն։ Մ․ Կորպաչով կ'ընդունի՞ որ աղէտալի վիճակ մըն է պարզուածը։ Ահա թէ ինչու գիրքս աւարտեցի Լենինի խորհրդանշով։ Նկատի ունենալով որ յայտարարուեցաւ թէ Խորհ․ Միութեան պատմութիւնը ձախողութիւններու շարան մըն է 70 տարիէ ի վեր, թէ Ստալին ոճրագործ մըն է ու մարդկութեան ամէնէն արիւնալի բռնակալը, թէ Բրեժնեւ շատ խելացի մէկը չէր այլ կաշառակեր մը ու վերջապէս ցնդած մը, թէ հողերու հաւաքականացումը սխալ էր, ի՞նչ կը մնայ անդին այդ դամբանէն զատ, ուր մարդու մը սուրբը կ'ապահովցնէ թէ իր հիմնած կուսակցութիւնը իրաւունք ունէր իշխանութեան գլուխ գալու։ Կը մնայ ձեռք երկարել Լենինի եւս, ու ամբողջ վարչաձեւը փուլ կու գայ։

Այսօր խորհրդային ամէն քաղաքացի գիտէ թէ իր երկիրը շատ հարուստ է ու պէտք է Միացեալ Նահանգներու բարօրութեան աստիճանին հաւասարի․ գիտէ թէ 1880 – 1914–ի տնտեսական վերելքը հոյակապ բան մըն էր։ Այդ քաղաքացին կը տեսնէ Ճափոնի ու Գերմանիոյ տնտեսական «հրաշք»ները։ Ան կրնայ մտածել թէ փճացած բան մը կայ խորհրդային թագաւորութեան մէջ։ Ընկերութիւնը ընթացքի մէջ է, պէտք չէ զայն մոլորեցնել․ ամէն բան ցոյց կու տայ որ ան կը մտածէ իր ապագային մասին։ Այսօր Կորպաչով իր դիմացն ունի ընկերութիւն մը որ կ'ուզէ գիտնալ թէ 70 տարուան ձախողութենէն ետք կուսակցութեան ներկայացուցիչը փափաքելի յեղաշրջումները առաջնորդելու կարո՞ղ է։ Մեծագոյն դժուարութիւնը հոն է որ մէկ կողմը կայ ընկերութիւն մը որ գիտակից է այս հարցերուն, անդին, կան պատասխանատուները որոնք նոյնպէս գիտակից են, սակայն փափուկ հարց է երկուքին միջեւ հաշտութեան եզրի մը հաստատումը։ Այդ եզրը անկասկած կ'անցնի խորհրդանշական սպանութեամբ մը, որ Լենինինը պիտի ըլլայ…։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29/31)

ՓԱՌԱՏՕՆԻ ՄՐՑԱՆԱԿԸ՝ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Շարժանկարիչ Ռուբէն Գէորգեանց Հոլանտայէն իր միջոցով բերուած 14 սնտուկ դեղօրայքն ու բժշկական գործիքները յանձնած է Երեւանի Հանրապետական հիւանդանոցին։ Բեմադիրը այդպէս գործածած է հինգ հազար կուլտէն զումարը՝ վաւերագրական շարժանկարի միջազգային փառատօնի գլխաւոր մրցանակը, զոր ան ստացած է իր «Կղզիներ» ժապաւէնին՝ Հայաստանի կեանքի մասին պատմող հրապարակախօսական շարքին համար։

– Ահաւոր ողբերգութեան մասին ես եւ իմ գործընկեր Յարութիւն Խաչատրեան (որու ժապաւէնը՝ «Կոնդ»ը մտցուած էր լրացուցիչ յայտագրին մէջ) իմացանք անմիջապէս՝ Ամսթերտամի փառատօնի բացման օրը, – «Արմէնփրէս»ի թղթակցին ըսած է բեմադիրը։ –Հասկնալի է, որ մենք բոլոր գործերը թողուցինք եւ երկու շաբաթ Ամսթերտամի Հայերուն օգնեցինք նուիրատուութիւնները հաւաքելու եւ Հայաստան ղրկելու համար։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՑՈՒՔ ԶԱՐԴԱՐՈՒԵՍՏԻ
Հայկական զարդագծեր ձեռագործով
համադրեց՝ ՍԵԴԱ

Հրատարակութիւն Հայ Կին Միութեան, Թեհրան, 1985։

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Մի՞թէ կարելի է, մի՞թէ չէ կարելի ձերբազատուիլ այս չարչարանքներէն, կը մտածէր Սաթենիկ մեքենաբար։ Բայց անիկա անզօր էր նոյնիսկ այդպիսի փորձ մը ընելու․ վայրկեանները կ'անցնէին ժամերու դանդաղութեամբ եւ ինքը պէտք էր սպասէր տակաւին թերեւս մէկ ժամ … երկու ժամ … «Չէ, անկարելի է, կ'եզրակացնէր յուսահատութեամբ … անպատճառ կը գայ, հիմակ կը գայ, շուտով կը գայ»։

Բայց այդ սպասումի անձկութեան ընդմէջէն կը տեսնէր իր անցեալ երջանկութեան պատկերը։ Անիկա կ'ուրուագծուէր իր յիշողութեան մէջ իր ամենագեղեցիկ կողմերով, բայց անիկա անշունչ էր եւ օտար, իրեն փոխանակ սփոփելու, սուր կսկիծ կը պատճառէր։ Կարծես վիհ մը կար բացուած այդ երջանկութեան տեսիլքին մէջ եւ ինքը հանդիպակաց եզրը կեցած կը սպասէր ոչ թէ իր սիրելին, այլ սոսկալի չարիքի մը։

Պէտք էր սակայն դուրս գալ այս դրութենէն։ Ուզեց կարդալ, բայց գիրքը կը դողդղար իր թուլցած ձեռքերուն մէջ․ մեքենաբար կը կարդար տառերը, որոնք իմաստ չունէին իրեն համար, որոնք մեռած էին իրեն համար ու ամէն ինչ մեռած էր … սենեակին մթնոլորտն իսկ օտար էր ու արեւին լոյսն անգամ անգութ էր ու կը հեգնէր իր չարչարանքը։

Խուպոտ չչուկը ժամացոյցին ու ահա քառորդը հնչեց։ Կ'ատէր այդ ձայնը, որ կարծես կը ստորագծէր իր անհամբերութիւնը … Քանի՜ – քանի՜ անգամներ արդէն այդ հնչիւնները ընկերացած էին իր ցաւին, իր անզօր, իր ցաւագին սպասումին։ Եթէ կարենար բանով մը զբաղիլ եւ չնկատել անցնող ժամանակը եւ մէկ, երկու ժամ ետքը միայն կարենալ ըսել․ ուշացաւ, կ'երեւի այլեւս չի գար, երթամ պտոյտի կամ այցելութեան եւ այսպէս շարունակէր իր կեանքը իրեն համար … Ամէնէն պարզ եւ տարրական իրաւունքն էր այս ամէն մարդկային արարածի, սակայն իրեն համար անկարելի դարձած էր։

Կարծես անշարժացած էր հոգեկան միակ վիճակի մը մէջ եւ իրեն համար ուրիշ բան չկար այլեւս, պիտի չըլլար ո՛չ վաղը, ո՛չ միւս օր, ո՛չ երբեք…

Սաթենիկ պիտի նախընտրէր մահացու հիւանդութիւն մը, անդարմանելի եւ ջախջախիչ վիշտ մը այս տարտամ եւ յարատեւ չարչարանքէն եւ շնորհակալութեամբ պիտի ընդունէր ոեւէ բախտի հարուած, եթէ զինքը ազատէր այս դրութենէն։ Հետզհետէ իր տարտամ մտածումը կշիռք կը ստանար իր մտքին մէջ։ «Պէտք է հեռանալ, պէտք է հեռանալ»։ Երբ անյաղթելի արգելք կայ զինքը տեսնելու, հոգին կը համակերպի, բայց գիտնալ որ սիրելին քանի մը քայլ անդին է, թէ ամէն րոպէ կրնայ դուռը բացուիլ, թէ պէտք է դարանակալ որսալ ցրուած եւ տարտամ աղմուկները, անոնցմով շիջող լոյսը սնուցանելու համար եւ օրը հազար անգամ յուսախաբ ըլլալ … այլեւս անկարելի է…։

Երբեմն կը մտածէր խաղաղիլ եւ համբերել ու համակերպութեամբ տանիլ կացութիւնը։ Խաղաղիլ եւ ըսել․ «Այլեւս պիտի չսպասեմ, չեմ սպասեր, եթէ կը գայ, շատ լաւ, իսկ եթէ ոչ, կը զբաղուեմ ինծի համար»։ Այս ցանկալի ներքին խաղաղութիւնը ստեղծելու համար ինքզինքին կը պատմէր․ – «Ենթադրենք որ ես չեմ այդ դրութեան մէջ, այլ ուրիշ կին մը, որ եկեր է ինծի պարզելու իր չարչարանքը եւ ինծի դիմում է, որպէսզի ազատուի այս վիճակէն։ Ի՞նչ խորհուրդ պիտի տայի նրան։ Բնականաբար պիտի ասէի։ Դու հասարակ կին չես, դիմադրուիր ցաւիդ եւ յաղթանակիր նրան։ Դէմ առ դէմ եկ տառապանքի հետ ու արիութեամբ չափիր նրա համեմատութիւնները։ Դարձրո՛ւ վիշտդ մի պատուանդան կամ մի փառապսակ, բայց երբե՛ք շղթայ։ Կամ եթէ չես կարող այդ անել, արա՛ ինչ որ ամէն մէկը կարող է։ Նուիրուիր մի ոեւէ յոգնեցուցիչ եւ գրաւող աշխատութեան, թող մի տար որ քո մտածումը թափառի այդ տարտամ անհանգստութեան մէջ, տէր դարձիր քո զգացումներին, զարդարիր քո կեանքը նրանցից – փոխանակ այդ բոլորը դարձնելու վիշտի աղբիւր»։

Սաթենիկ յանկարծ կը սթափէր այս սրտապնդիչ մտածումներէն, յուսահատական յամառութեամբ մը վերադառնալով իր սեւեռեալ գաղափարին։

– Ու տակաւին չէ եկած։

Եթէ աղմուկ ըլլար շուրջը, եթէ կառքերը թաւալէին անվերջ…Բայց այդ ժամուն շարժումը կը դանդաղէր փողոցներուն մէջ։Եթէ ամէն րոպէ յոյսը կարելի ըլլար, թերեւս չզգար այս անօգնական յուսահատութիւնը, որ մութի նման տարածուած էր իր հոգիին բոլոր անկիւններուն մէջ։

(Շար․ 72)

(Շար. Ա. էջէն)

ջանայ պատասխանել: Ինչ կը վերաբերի չարունակուող ցնցումներուն, անոնք բընական են այդքան զօրաւոր երկրաշարժէ մը ետք: Զոհերու թիւը – 55 հազար կամ՝ 25.000 – հաւանաբար չեն համապատասխաներ իրականութեան ու երբեք յայտնի պիտի չըլլայ: Ի՞նչ է նիւթական վընասներու ծաւալը: Մոսկուա 83 միլիառ Ֆրանք կը գնահատէ: Ի՞նչպէս պիտի կատարուի վերաշինութիւնը, բաւական խօսուեցաւ այս մասին: Հայերը արագ վերաշինութիւն մը կ'ուզեն, պայմանաւ որ յարգուին երկրաշարժային կանոնները: Օժանդակող բժշկական միջազգային մարմիններու ներկայութիւնը մեծ մխիթարութիւն է հայ բնակչութեան համար:

× Մեծամօրի հիւլէակայանի փակման թուական կը տրուի Մարտ 18:

× 43 հոգի սպաննուեր են Ազրպէջանի եւ Հայաստանի միջեւ բախումներու հետեւանքով, ըստ խորհրդային ոստիկանութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարի մը: Չի ճշդուիր թէ որքա՞ն Հայ, որքա՞ն Ազերի կայ: Հարիւրաւորներ ալ վիրաւորուեր են: Այս ամբողջը Նոյեմբերի վերջաւորութենէն ի վեր:

× Կիրակի առաւօտ, հեռատեսիլի 3-րդ կայանէն, Լիզ Սարեան երկու յաջող երգերով մասնակցեցաւ «Այսօր միասին» յայտագրին, որու ընթացքին կոչ ալ եղաւ օգնելու Հայաստանի:

× Ծննդեան իրիկունը, Ազնաւուրի նախաձեռնութեամբ եւ հանրածանօթ արուեստագէտներէ եւ արուեստի աշխարհի պատկանող անձերէ կազմուած երգչախումբ մը Հայաստանի ձօնուած երգ մը երգեց:

**

NOTRE-DAMEի ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Երկրաշարժէն ճիշդ ու ճիշդ ամիս մը ետք եւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Ծընընդեան տաղաւարի յաջորդ – Մեռելոցի – օրը, Յունուար 7-ին, Փարիզի Աթոռանիստ Մայր տաճարին մէջ հոգեհանգըստեան պատարագ մը մատոյց հայ կաթողիկէ առաջնորդ՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, Հայաստանի աղէտեալներուն յիշատակին: Արարողութեան կը նախագահէր Փարիզի Արքեպիսկոպոսը՝ Ծիրանաւոր Ժան – Մարի Լիւսթիժէ:

Ներկայ էին պապական նուիրակը՝ գերպ. Լորէնծօ Անթոնէթթի, Հայց. Եկեղեցւոյ քահանայից դասը գլխաւորութեամբ Գիւտ Արք. Նագգաշեանի, քոյր եկեղեցիներու առաջնորդները, Հանրապետութեան Նախագահին, վարչապետին, Փարիզի քաղաքապետութեան, Արտաքին թէ Ներքին նախարարութեանց ներկայացուցիչներ, երեսփոխան – քաղաքապետներ, բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ եւ հոծ ու երկիւղած բազմութիւն մը:

Նախքան պատարագի մատուցումը, Գրիգոր Եպիսկոպոս հայերէն, ապա՝ Ֆրանսերէն անդրադարձաւ օրուան խորհուրդին, Հայաստանի պատահած ահաւոր աղէտին, հայ ժողովուրդի ողբերգական պատմութեան, դարերու երկայնքին: Յիշեց թէ 4-րդ դարու սկիզբէն իսկ, ան կ'որդեգրէր քրիստոնէութիւնը եւ հաւատարիմ կը մնար իր հաւատքին, կրելով հանդերձ հալածանք, ջարդ, տեղահանութիւն, ցեղասպանութիւն եւ այսօր՝ բնական աղէտ մը: Ան շնորհակալութիւն կը յայտնէր նաեւ կարդինալ Լիւսթիժէի, հոգեւոր եղբայրներուն, պատկան մարմիններուն, դեսպաններուն եւ բոլոր ներկայ անձնաւորութեանց, ինչպէս նաեւ օգնութեան հասնող բազմահարիւր Պետութիւններուն:

Պատարագի ընթացքին, Փարիզի Արքեպիսկոպոսը կ'արտասանէր իր հոգեւոր ճառը, ոգեկոչելով, իր կարգին հայ ժողովուրդի արիւնալի պատմութիւնը՝ ջարդ, ցեղասպանութիւն, վեր առնելով մանաւորաբար անոր ցուցաբերած քաջութիւնը: Ծանրանալով երկրաշարժին վրայ եւ անոր զոհերուն, Ծիրանաւորը կրկին կը շեշտէր հայ ժողովուրդի քաջութիւնը եւ վերապրելու իր յարատեւ վճռակամութիւնը:

Աւետարանի ընթերցումին եւ հոգեհանգըստեան պաշտօնին Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանի հետ կը մասնակցէր Գիւտ Արք.:

Արարողութեան աւարտին կարդացուեցան վշտակցութեան հեռագիրները Պապէն Ամենայն Հայոց Վազգէն Կաթողիկոսէն եւ հայ կաթողիկէ կաթողիկոս պատրիարքէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, Շաբաթ օր, բացուեցաւ միջազգային այն ժողովը, որու նպատակն է արգիլել տալ քիմիական զէնքերը: 141 երկիրներու ներկայացուցիչներ կը մասնակցին ժողովին, որու բացման ճառը խօսեցաւ նախագահ Միթերան: Սկիզբէն, դժուարութիւններ ծագեցան Իրաքի եւ Իրանի միջեւ բուռն վէճերու հետեւանքով: Թեհրան կ'ամբաստանէ Իրաքը որ քիմիական զէնք գործածած է պատերազմի ընթացքին, Պաղտատ կ'ըսէ թէ Իրան ալ ունի, մինչ ժողովին նախագահը՝ Ռոլան Տիւմա կը փորձէ դիւանագիտութեամբ կացութիւնը փրկել: Ուշադրութիւն գրաւեց Շվարնածէ, յայտարարելով թէ Խորհ. Միութիւնը պիտի փճացնէ իր բոլոր քիմիական զէնքերը, միջազգային հակակշռի տակ: Մնաց որ ի՞նչպէս կ'ըլլայ միջազգային հակակշիռը, երբ, օրինակ Շվարնածէ կ'ըսէ թէ 50 հազար թոն եւ արեւմուտքի համար՝ 300 հազար թոն է Խորհ. Միութեան պահեստը: Քիմիական զէնքը, որ մկրտըւած է «աղքատին հիւլէական զէնքը», աւեր գործող զէնք մըն է, որ Ա. աշխարհամարտէն ի վեր ալ բաւական «զարգացած է»:

ՀԻՐՕ – ՀԻԹՕ, Ճափոնի «որդի Աստուածը» մեռաւ 87 տարեկանին, 111 օրուան հոգեվարքէ մը ետք: Ճափոնի այս կայսրը ամէնէն երկար գահակալողն էր երկրին (63 տարի), բայց, համաժողովրդական անվերապահ պաշտամունքի առարկայ չէ, քանի ինք է որ պատերազմի մղեց եւ պարտութեան մատնեց իր երկիրը, թէեւ իր օրով է նաեւ որ Ճափոն տնտեսական աննախընթաց վերելք մը ճանչցաւ: Շատ չխրտչեցնելու համար հակակայսերական տարրերը, կառավարութիւնը որոշեց նուազագոյնի իջեցնել աւանդութեան յարգումը: Սուգը միայն 6 օր պիտի տեւէ եւ հաստատութիւնները պիտի չփակուին: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Փետ. 24-ին: Ճափոնի նոր կայսրն է Աքիհիթօ, 55 տարեկան:

ՖՐԱՆՍԱ Ընդհանուր Պատուիրակութեան աստիճանի բարձրացուց պաղեստինեան ներկայացուցչութիւնը Փարիզի մէջ, ինչ որ կը նշանակէ թէ Ֆրանսա օրինաւոր կը գտնէ Ալժէ տրուած որոշումը —պաղեստինեան Պետութիւն մը հռչակել—: Այս որոշումը դժգոհ կը ձգէ եւ յուսախաբ կ'ընէ Իսրայէլացիք: Իպրահիմ Սուս, որ 1978-էն ի վեր ՊԱԿ-ի Ֆրանսայի բանբերն էր, այլեւս ընդհ. պատուիրակն է:

ՀԱՐԱՒ – ԼԻԲԱՆԱՆԻ շրջանը շատ բուռն բախումներ կան շիի մրցակից խըմբակներու միջեւ, այսինքն՝ սուրիամէտ (Ամալ) եւ պարսկամէտ (Հէզպոլլահ) եւ Արաֆաթի ուժերը կը միջամտեն վերջ տալու համար կռիւներուն: Արդէն աւելի քան 40 մեռեալ կայ:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐԻՒՐ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ որոնք Լիբիա հրաւիրուած էին Քատաֆիի կողմէ Ռապթայի խնդրոյ առարկայ գործատունը այցելելու համար, երեք օր սպասումէ ետք, կրցան հեռուէն միայն դիտել, ան ալ գիշերով, գործատուն մը, հանրակառքէ մը: Կը բացատրուի թէ ապահովութեան համար է: Հազիւ Տրիպոլիս վերադարձած, բոլոր լրագրողները ճամբու կը դրուին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ, 1987-ին, 54 հազար հոգի անձնասպան եղած են, ըստ Բժշկական Կազէթի հրատարակած վիճակագրութեանց, ինչ որ կը նշանակէ 100 հազար հոգիի վրայ 19: Ֆրանսայի համեմատութիւնը 22 է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԼԱԶՆՈՍՏ»

Բ.

«Միլլիյէթ» կը շարունակէ արձագանգել օսմանեան դիւանները բանալու որոշումին հակազդեցութիւններուն. Յունուար 6-ի թիւին մէջ տեղ տրուած է ամերիկացի անձնաւորութիւններու արտայայտութիւններուն:

Այսպէս, մինչ Միացեալ Նահանգներու ղեկավարութիւնը գոհունակութիւն կը յայտնէ տրուած որոշումին համար, հայկական լոբին այս քայլը «ժամանակ շահելու հնարք» մը կը նկատէ:

Թուրք պատմութեան մասնագէտ ամերիկացի փրոֆէսէօրներ, ինչպէս՝ Հ. Լօուրի, Ժ. Մաք Քարթի, Տ. Ռիւսթով, Փ. Օպէրլինկ դրական քայլ մը կը նկատեն դիւաններու բացումը: Իսկ Քալիֆորնիայի համալսարանէն փրոֆ. Ռ. Յովհաննէսեան կրկնելով թէ Թրքական կողմը պէտք է ճանչնայ ցեղասպանութիւնը, ըսած է. «կարելի՞ բան է որ Թուրք կառավարութիւնը արտօնէ որ մուտք գործեմ այն դիւանէն ներս ուր Հայերու ցեղասպանութեան ապացոյց փաստաթուղթերը կը գտնուին. այս տեսակէտով է որ յայտարարութիւնը եւ որոշումը կը նկատեմ քաղաքական քայլ մը»:

Հարվըրտի համալսարանի պատմութեան փրոֆէսէօրներէն Հասան Փաքսոյ ալ տարբեր նկատումով մը դէմ արտայայտուած է դիւանները բանալու որոշումին. ան կ'ըսէ. «Որքան գիտեմ, բացի անոնցմէ որոնք ծայրէն պոչէն միայն նայած են հայկական պատմութեան, այս մասին արմատական աշխատանք կատարած Թուրք գիտնականներ չկան: Մինչդեռ թէ՛ Միացեալ Նահանգներու եւ թէ Եւրոպայի մէջ հարիւրաւոր հայ գիտնականներ պատրաստուած են: Միայն Միացեալ Նահանգներու մէջ համալսարանական շրջանակներէ ներս թէ դուրս բազմաթիւ հայկական հետազօտիչ կեդրոններ կան: Ասոր փոխարէն Թրքական պատմութեան մասին անգամ հիմնական աշխատանք կատարած գիտնական չունինք: Երբ դիւանները բացուին, հարիւրաւոր հայ հետազօտողներ զանոնք գործածելով պիտի օգտագործեն իրե՛նց թեզը հաստատելու համար ու կրնան փոխել ճշմարտութեան ուղղութիւնը: Եւ ասիկա օգտակար բան մը չըլլար»:

Նոյն թերթին Յունուար 7-ի թիւին մէջ Մ. Ալի Պիրանտ ալ կու տայ իր կարծիքը. «...Տարթուան սկիզբը մեծ արձագանգ գտան արտաքին նախարար Մ. Եըլմազի այն արտայայտութիւնները թէ հայկական պնդումները լաւագոյնս կարենալ ջրելու համար որոշուած է օսմանեան դիւաններուն մէկ մասը բանալ...: Հակառակ որ շատ յապաղած քայլ մըն էր, Թուրքիոյ կողմէ նման առաջին որոշում մը ընդհանուր առմամբ դրական ընդունելութիւն գտաւ:

Եթէ կարենանք «դիւաններ բանալ»ու այս գործը պատշաճ կերպով, այսինքն միջազգային կանոններու համաձայն ընել (զանոնք բանալով ոչ թէ միայն Թուրքերու բարեկամներուն, այլեւ լրջօրէն աշխատող ամէն հետազօտողի) շատ բան կրնանք փոխել: Անկարելի է բոլորովին փոխել արեւմուտքցիներու գաղափարները, որոնք տարիներէ ի վեր հաւատացած են Հայերու ցեղասպանութեան պնդումներուն. սակայն ցոյց տալու նպատակով թէ Թուրք մարդը հաւաքականութեան մը «ցեղասպանութիւն չէ մտածած», եթէ լաւ կարենայ գործածուիլ այս որոշումը մեծ ազդեցութիւն կրնայ ունենալ:

Հին դիւանները միմիայն «մենք չհետազօտենք ու արդիւնքներն ալ մենք մեզի չկարդանք»... կարենանք վերջապէս ամբողջ աշխարհին լսելի դարձնել մեր պնդումները...»:

Այրի Տիկին Ազնիւ Գէորգեան (ծնեալ՝ Ինճեեան) զաւակներն ու թոռները,
Տոքթ. եւ Տիկին Աւետիս Ինճեեան եւ զաւակը (Գերմանիա),
Պր. Ստեփան Ինճեեան,
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ինճեեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ նանիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱԳՆԷՍ ԻՆՃԵԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Թաhթալեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 5-ին, 95 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Յունուար 11, ժամը 14.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փանթէն Փարիզէնի գերեզմանատունը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Նախընտրաբար փոխան ծաղիկի նուէրները բարեսիրական նպատակներու:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին զաւակներուն:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կօշկարեան
Տէր եւ Տիկին Աւետիս Նաճարեան
Տէր եւ Տիկին Իշխան Պետրոսեան եւ զաւակը Ֆիլիփ,
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ճերանեան եւ զաւակները՝ Պրիժիթ եւ Լեւոն,
Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Յովհաննէս Կօշկարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Հրաչ Կօշկարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Ճերանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ասատուր Նաճարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Հայկ Արամեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժան – Գլօտ Պալթայեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Նշան Օհանեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Ճերանեան, Կիւրեղեան, Նաճարեան ընտանիքները,
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, նանիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱ ԿՕՇԿԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գախայեան)

մահը որ պատահեցաւ Յունուար 1-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Երեքշաբթի, Յունուար 3, Փօն Թ'էվէքի Եկեղեցւոյ մէջ, Նարեկ քահանայի եւ Վրդ. Զաւէն Աւետիքեանի եւ Վալանսի եւ Վիէնի դպրաց դասի մասնակցութեամբ:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խընդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

**

Ողբացեալին յիշատակին ընտանիքը 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիզանդ» մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Թորոս Պետիկեանէ 100 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Եպրաքսէ Զիչէքեանի մահուան առթիւ:

**

Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Սուրբ Յակոբայ տօնի մատաղօրհնութեան առթիւ՝ Ոմն բոլոր մատաղցու միսերու ծախքը, Փարիզէն Այրի Տիկին Յակոբեան, Փարիզէն Ժան Մինասեան, Փարիզէն Տիկին Մարի Զարզավաթճեան 3.000-ական Ֆր., Պ. Կարոլիս Ճնկըտըեան 5.000 Ֆր., Այրի Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան, Այրի Տիկին Լիւսի Մկրտիչեան 500-ական Ֆր., Պ. Փալանճեան, Տիկին Թագէոսեան 300-ական Ֆր., Պ. Ժօզէֆ Տէմիրճեան, Այրի Տիկին Բարթամեան 200-ական Ֆր., Այրի Տիկին Մալումեան, Այրի Տիկին Ճուհար Պաղտասարեան 50-ական Ֆր.:

Նոյեմզար Կարապետեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Ոսկերիչեան եւ Տաւուտեան ընտանիք 100-ական Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 11

MERCREDI 11 JANVIER 1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F

C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա: Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ: 360 Ֆ.

Արտասահման: Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)

850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը: 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.924

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNEE — No 16.924

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ի՞ՆՉ ԸՍԵԼ Կ'ՈՒԶԵՆ ՄԵԶԻ

Հայաստան երէկ քաղաքական կեանքի տասը ամիսներու խոյանքով, իսկ այսօր տարերային աղէտին համաշխարհային աննախընթաց արձագանգով, խորհրդային աշխարհին ընթացիկ թաւալումէն բաւական տարբեր հոլովոյթի մը պատկերը գծեց: Պատկեր մը որ լաւագոյնս պիտի յարմարէր վերակառուցումի շրջանակին...: Ու հայութեան երկու հատուածները – Հայրենաբնակն ու ըՍփիւռքցին – ճշգապահ եղան նոր շրջանով տրուած ժամադրութեան. մինչ առաջինը երէկ իր քաղաքական հասունութեամբ ցոյց տուաւ աշխարհին թէ որո՛ւ կ'ըսեն քաղաքակիրթ ժողովուրդ, երկրորդը, այսօր, գործով փաստեց թէ այդ քաղաքակրթութեան ծնունդ տուող հողը կարծուածին պէս անտէր կամ լքուած չէ:

Երկրաշարժին յաջորդած համակամութեան համաշխարհային շարժումը աղէտի մը որպէս շահագործումը նկատուեցաւ կարգ մը շրջանակներու կողմէ. այսպէս, Թուրք մամուլը վերջերս քանիցս գրեց թէ հայութեան Սփիւռքի թեւը աղէտեալ երկրի մը ցուցադրութեամբ կը միտի մեծերու գութը շարժել ու յարմար գետին ստեղծել քաղաքական հինաւուրց ծրագիրներու իրագործումին: Կարծես կարելի էր կործանած բնավայրերու առթած գութի զգացումով միջազգային քաղաքականութեան կշիռին այնքան սառնասիրտ սլաքը խախտել դէպի այս կամ այն կողմ:

Այս կեցուածքին զուգահեռ, տարբեր դիրքերէ, հաշիւներէ ու շահերէ անկախ, անկարելի է չնշմարել հեռուէն – մօտէն, լուելեայն Հայաստանի ու հայ ժողովուրդին ուղղուած քաղաքական նորովի ոլորտ մը դարբնելու ջանքերը. ու այս ջանքերը առայժմ յատկապէս կուգան Թուրք քաղաքական աշխարհէն:

Պարզ զուգադիպութեամբ կարելի՞ է բացատրել արդեօք այն պարագաները որոնք իրարու կը յաջորդեն Թուրք քաղաքական թատերաբեմին վրայ եւ երեւութապէս ուղղակի առնչուած չեն հայ քաղաքական կեանքին հետ: Պատահարներ են առոնք որոնք կը համընկնին այնպիսի ժամանակաշրջանի մը, ուր հայ ժողովուրդը կը ճգնի չկորսնցնել յոյսն ու հաւատքը, իր աւանդական հովանաւորին հանդէպ:

Այսպէս, Միացեալ – Նահանգներ իր վերջին այցելութեան առաջին օրը Թուրքիոյ վարչապետը կարգ մը արտայայտութիւններով այն տպաւորութիւնը կը ստեղծէ թէ ձանձրացած ամէն անգամ Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին սպառնալիքով դիմաւորուելէ, մտադիր է աչք փակել ամերիկեան իշխանութեան զայն վաւերացնելուն: Մինչդեռ արար աշխարհ գիտէ թէ Էօզալի համար հազուադէպ երեւոյթ չէ Ամերիկա երթալ. ինչո՞ւ կեցուածքի այս փոփոխութիւնը կը զուգադիպի Հայերու ամէնէն յուսահատ մէկ շրջանին:

Այլ նշանակելի երեւոյթ մըն է յատկապէս հայկական հարցին վերաբերող Օսմանեան դիւանները վերջապէս բանալու որոշումը: Ո՞վ կրնայ բացատրել թէ ի՛նչով այսօրը ամէնէն յարմար ժամանակը նկատուեցաւ առոր, երբ եօթը տասնամեակ այդքան շունչ ու մելան սպառած է այդ նիւթը:

Միացեալ – Նահանգներու մէջ ալ հայկական բանաձեւը Քոնկրէսէն վաւերացնելու ջանքերը վերստին աշխուժացած են. այդ վաւերացումին հետամուտ շրջանակները մեծապէս յուսադրուած են նորընտիր Նախագահին ընտրապայքարի խոստումներէն: Ասկէ զատ, ամերիկ – եան քաղաքականութեան հայանպաստ մէկ արարքը որպէս կը ներկայացուի սովորականէն աւելի մեծ թիւով խորհրդահայ արտագաղթողներ ընդունելու որոշումը...:

Մեծերու աշխարհին շահերու եւ վնասներու բարդ հաշուեկշիռին մէջ արդեօք մութ գրիչներ Հայուն ճակատագրական նոր անկիւնադարձ մը չե՞ն պատրաստեր. անկիւնադարձ մը որ շապիկ փոխել պիտի տայ «թշնամի», «բարեկամ», «վստահութիւն», «ապագայ», «հեռանկար» եզրերուն...:

Այս ամբողջին մէջ դժուար է որոշել թէ ո՛րն է աւելի ցաւալին. ա՞յն թէ այս եզրափոխութեան հեմատուտ մտայնութիւնը միմիայն մեզմէ դուրս չի գտնուիր, թէ՞ այն որ աշխարհ առանց այլընտրանքի մեզ ի յառաջագունէ կը դիտէ որպէս իր հաշիւները կրելու ամէնէն ատակ տարրը:

Ա. Թ.

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՔՍ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ԽՄԲ. – «Յառաջ»ի. – Դեկտեմբեր 16–էն ի վեր, կը շարունակենք կանոնաւորաբար ստանալ Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի անգլերէն հաղորդումները, սփիւռքահայ մամուլին փոխանցելու խնդրանքով, ինչ որ կ'ընենք նոյն կանոնաւորութեամբ:

ՄԵԾԱՄՕՐԻ ՀԻՒԼԷԱԿԱՆ ԿԱՅԱՆԻ ՓԱԿՈՒՄ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25–ԷՆ ԵՒ ՄԱՐՏ 18–ԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ. – Յունուար 10

Յունուար 7–ին, Սուրէն Յարութիւնեան, Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղար յայտարարեց թէ խորհրդային կառավարութիւնը որոշում տուած է փակելու Հայաստանի հիւլէական կայանը:

Մեծամօրի Ա. կայանը պիտի կենայ Փետրուայ 25–էն սկսեալ եւ երկրորդն ալ՝ Մարտ 18–էն:

Սուրէն Յարութիւնեան յայտնած է Յունուար 7–ի իր ելոյթին ընթացքին, որ ըստ առաջին գնահատումներու 25 հազար հոգի մեռած են, 514 հազար անապաստան են, երկրաշարժի հետեւանքով:

Հանրապետութեան հողամասին աւելի քան 40 առ հարիւրը աղէտեալ շրջանին մէջ է: Հանրապետութեան ազգային հարստութեան ընդհ. կորուստը 10 միլիառ ռուբլի է:

Աւելի քան 917 կրթական հաստատութիւններ 200 հազար ուսանողներով եւ 22 հազար անձնակազմով կ'աշխատէին աղէտեալ շրջանը երկրաշարժէն առաջ: 199 կրթական հաստատութիւն վեց հազար ուսանողներով եւ ուսուցչական կազմով աղէտի ենթարկուած են երկրաշարժի ընթացքին:

Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէ

նախագահ՝ ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԱՔՍԻՈՆ ՏԻՐԷՔԹ»ի չորս մեղադրեալներու դատավարութիւնը սկսաւ Երկուշաբթի օր, Փարիզի ոճրային ատեանին առջեւ: Երկու կին եւ երկու այր, առաջիններուն մեղսակից: Ամբաստանութիւնը ծանօթ է՝ Ռընօ գործատան տնօրէնին՝ Ժորժ Պէսի սպանութիւնը, 1986–ին: Պաշտպան փաստաբանները կը ջանան բացատրել ոճիրին դրդապատճառը՝ Պէս «քաղաքակրթութեան դէմ գործած է հիւլէականի, քիմիագիտութեան եւ արդիական տնտեսութեան չահատակութեան ճամբով»: Երբ խօսք կ'առնեն, պաշտպանելու համար իրենց «յեղափոխութիւնը» ընդդէմ սիսթէմին, իրենք «գալիք աշխարհի մը քաղաքացիներն են»: Վկաները՝ Պաշտպանութեան նախկին նախարար Անտրէ Ժիրօ եւ նախկին նախարար Էտիթ Քրէսոն կը խօսին զոհին մասին, ջերմ ու նախաձեռնող մարդ մը, որ նոր շունչ մը բերած էր Ռընոյի: Բայց, այլեւս նախագահին համբերութիւնը կը հատնի, երբ ամբաստանեալները կը վարկաբեկեն վկաները ու սրահէն կ'արտաքսէ զանոնք:

ՕԴԱՆԱՒԻ ԱՐԿԱԾ ՄԸ ԵՒՍ պատահեցաւ Անգլիա: Պրիթիշ Միտլէնտս էռուէզի մէկ նոր Պօյինկ 737 մըն է որ ջախջախուեցաւ առջի օր, երբ Լոնտոնէն Պելֆասթ կ'երթար: Օդաչուն փորձած էր հասնիլ Միտլէնտսի օդակայանը, բայց քանի մը երկվայրկեան առաջ կը ջախջախուէր կառուղիին վրայ: 44 մեռեալ կայ եւ 82 վիրաւոր, որոնցմէ ոմանք շատ ծանր վիճակի մէջ են:

ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌ յայտարարեց թէ թեկնածու է Լիոնի քաղաքապետութեան, այսինքն՝ ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ մը կ'ընդդիմանայ Իւ – Տէ – ԷՖ Ֆրանսիս Քոլոնի: Մեծամասնութիւն թէ ընդդիմութիւն առաւելաբար ցոյց կու տան պառակտումի պատկեր մը Մարսէյլէն՝ Լիոն եւ այլուր:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ յայտարարած է թէ պէտք է գգալի կերպով զեղչել զինուորական ծախքերը, հաւասարակշռելու համար ելմըտական կացութիւնը եւ բարելաւելու ժողովուրդին պարէնաւորումը: Խորհրդային ղեկավարը դեռ կը ձաղկէ անոնք որոնք կասկած կը սերմանեն եւ այն գաղափարը առաջ կը քշեն թէ ընկերվարութեան շրջագիծը շատ նեղ է պերեստրոյկային համար: Եւ ուրեմն, քաղաքական բազմազանութեան գաղափարներ կը տարածեն: Մէկ կամ միւս պարագային, կ'ըսէ Կորբաչով, ատիկա կը նշանակէ թէ հաւատքի պակաս կայ վարչակարգին նըկատմամբ:

ՀԻՐՕ – ՀԻԹՈՅԻ յուղարկաւորութեան հարցը բաւական բանավէճերու դուռ կը բանայ ներսը թէ դուրսը: Ըստ աւանդութեան, ազգային յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ մահէն 48 օր յետոյ, Փետ. 24–ին, ինչ որ բաւական աղմուկ հանած է ընկերվարական, համայնավար եւ համալսարանական շրջանակներուն մէջ: Թափօրը 51 քիլոմեթր պիտի կտրէ արքայական պալատէն կայսերական դամբարանը, ինչպէս եղած էր 1927–ին, նախորդին համար եւ նկարագրուած, այն ատենուան Ֆրանսայի դեսպանին՝ Փօլ Քլօտէլի կողմէ: Տարի մը ետք է միայն, երբ սուգը վերջ գտնէ, որ գահին գահակալութիւնը տեղի կրնայ ունենալ: Արտասահմանի մէջ ալ աղմուկ ելած է: Ոմանց համար «պատերազմի ոճրագործ» մըն էր եւ անընդունելի է որ արեւմտեան անձնաւորութիւններ ներկայ ըլլան յուղարկաւորութեան: Օրինակ, իշխան Ֆիլիփի դէմ շարժում մը ծայր տուած է Անգլիա, նախկին ռազմիկներուն կողմէ:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ, ըստ երեւոյթին Հանրապետութիւնները ձեռքէ ձեռք կը քաշեն Կորբաչովի երեսփոխանական թեկնածութեան պատիւը: Մարտ 26ին է, որ նոր Խորհրդարանը պիտի ընտրուի եւ արդէն իսկ, ամէն կողմէ նոյն ձայնը կը բարձրանայ՝ «Կորբաչով՝ թեկնածու»: Ընտրութեան լայն կարելիութիւն ունի, քանի որ Մոսկուայի համայնավար կուսակցութիւնէն զատ, Ուկրանիա, Հայաստան (նոյնիսկ, կը չեշտէ «Լիպերասիոն») առաջարկած են որպէս իրենց մէկ թեկնածուն երեսփոխանութեան:

ՌԻՔԱ ԶԱՐԱՅ մեղադրանքի տակ առնուեցաւ «դեղագործութեան ապօրինի գործունէութեան մեղսակցութեան» համար: Այս դատը բացուած էր իրեն դէմ երկու տարի առաջ դեղագործներու ազգային Դաշնակցութեան կողմէ, որու գլխաւոր մեղադրանքը կը կայանայ Փրոնաթիւրա գործատան դէմ, որ առեւտրականացուցած է բոյսեր, որոնք չեն կրնար ազատ կերպով ծախուիլ: Ծանօթ է որ երգչուհին քանի մը տարի է «բնական» բժշկութեամբ բուժման ձեռնարկած է, երկու հատոր ալ լոյս ընծայած (շուրջ 3 միլիոն օրինակ ծախուած) ուր բուսաջուրերով կամ պաղ ջուրի լոգանքներով շատ բաներ կը բուժէ: Հարցը հոն է, գոնէ վտանգը, ըստ բժիշկներու, որ միայն անվնաս ցաւերու դարմանը չէ որ «գտած է», այլ նոյնիսկ՝ խլիրդ, սիտա եւլն.: Ինք ժպտելով դուրս ելած է Անժէի դատարանէն եւ կը պնդէ որ դրամ ալ չի շահիր...:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

«Միլլիյէթ»ի յօդուածագիր՝ Մէթին Թօքէր Թերթին Յունուար 6–ի թիւին մէջ «Ճիշդ այն պահուն որ Հայերը դրոհի անցած են» խորագրուած երկար գրութեամբ մը կը վերլուծէ հայկական պատահարներու ընթացքը, մեկնելով Արցախի հարցէն, հասնելով երկրաշարժին ու Օսմանեան դիւանները բանալու որոշումին:

**

Մէթին Թօքէր նախ կ'ամփոփէ Ղարաբաղի հարցին ծագումն ու գտած արձագանգը, հայկական Սփիւռքին դիրքաւորումը, հոս տեսնելով Կորբաչովի ուղղուած սպառնական շարժում մը:

Ապա յօդուածագիրը կը յիշեցնէ 1920–ական Թուականներու պատմական անցքերը յատկապէս Աղեքսանդրապոլի դաշնագիրը որով հայկական կողմը ընդունած է թէ «Թուրքիոյ ոչ մէկ շրջանին մէջ հայ մեծամասնութիւն մը կայ»:

Յետոյ անդրադառնալով 1920, 1922–ին եւ 1936–ին, ան կը հասնի ներկային, նախ եզրակացնելու համար թէ «Ղարաբաղի հարց մը գոյութիւն չունի»:

Յօդուածին հետաքրքրական մասը կը կազմէ յաջորդող բաժինը, ուր կը վերլուծուին ներկայի դէպքերը: Ըստ այս

(Շար.ը Դ. էջ)

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1988-Ը ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Պատրաստեց՝ ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

2. – Սէուլ: Ողիմպիական 21-րդ խաղերը վերջ կը գտնեն: Յաջորդ ժամադրավայրն է՝ Պարչելոնա: Մետալներու ընդհ. դասաւորման գլուխն է Խորհ. Միութիւնը 132 մետալով, որոնց՝ 55-ը ոսկի, 31-ը արծաթ եւ 46-ը պրոնզ: Մետալ ստացողներուն մէջ կան Հայեր՝ Լ. Զուլֆալակեան ((ոսկի), Օ. Միրզոյեան (ոսկի), Ի. Միլիտոսեան (արծաթ) եւ Ս. Սարգսեան (արծաթ):

3. – Արցախ: Մթնոլորտը դարձեալ լարուած է: Ոչ մէկ բան կը բանի: Կառախումբերը արգելքի տակ կ'առնուին: Բանակն է որ կ'ապահովէ Ստեփանակերտի պարենաւորումը, սնունդի փոխադրութիւնը եւայլն...:

■ Ֆրանսա, Կառի նահանգ: Աննախընթաց ջրհեղեղ մը աւեր կը գործէ Նիմ քաղաքին մէջ: 9 մեռեալ կայ եւ նիւթական վնասները կը գնահատուին չորս միլիառ ֆրանքի:

5. – Զօր. Փինոչէ կը կորսնցնէ իր իսկ ուզած հանրաքուէն: Կ'ընդունի իր պարտութիւնը, սակայն կը մերժէ ընդդիմութեան առաջարկած սահմանադրական բարենորոգումները եւ կը յայտարարէ թէ իշխանութեան գլուխը պիտի մնայ մինչեւ 1990 Մարտ, այսինքն իր պաշտօնավարութեան շրջանի աւարտը:

6. – Ալժէ: Կը պատահին բուռն միջադէպեր, հետեւանք ընկերային ծանր կացութեան մը: Կառավարութիւնը պատերազմական վիճակ կը յայտարարէ եւ լուսարգել կը հաստատէ: Բանակը կրակ կը բանայ ցուցարարներուն վրայ, շուրջ երկու հարիւր մեռեալ:

8 — 11. – Պապը կը ժամանէ Ստրազպուրկ: Եւրոպայի Խորհուրդին առջեւ իր ունեցած ելոյթին մէջ կոչ կ'ընէ՝ «հաղթահարել ճիգերը դուրս գալու համար այսօրուան բարոյական եւ հոգեկան ծանր տագնապէն»:

10. – Ֆրանսայի մէջ, ընկերային մթնոլորտը ծանր է: Գործադուլի զանազան շարժումներ ծայր կուտան հիւանդապահուհիներէն ուղեվարները, բանտապահները, երկաթուղին, թղթատարը, դասատուները, մեթրոյի եւ հանրակառքի աշխատաւորները, ԷՐ – Ը – ԷՐ–ը...:

11. – Եուկոսլաւիա: Երկիրը, յետ պատերազմեան իր ամէնէն ծանր տնտեսական, քաղաքական, ընկերային, բարոյական տագնապներէն մէկը կ'ապրի:

13. – Գրականութեան Նոպէլ Մրցանակը կը ստանայ եգիպտացի գրագէտ Նեկիպ Մահֆուզ, Նեզոսի Զոլան:

17 — 21. – Ֆրանսա – Իսրայէլ: Իսրայէլի նախագահը՝ Շ. Հերցոկ պաշտօնական այցելութիւն մը կուտայ Ֆրանսայի:

17 — 22. – Սպանիա – Մեծն – Բրիտանիա: Էլիզապէթ Բ. Թագուհին առաջին անգամ ըլլալով պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Սպանիա:

18. – Տնտեսութեան Նոպէլ Մրցանակը կը շնորհուի Ֆրանսացիի մը՝ Մօրիս Ալէ:

22. – Ոճիրներ յանուն Քրիստոսի: Մարթէն Սքորսէզէի «Քրիստոսի վերջին փորձութիւնը» ժապաւէնին ներկայացման դէմ, Փարիզի Սէն – Միշէլ հրապարակի վրայ համանուն սինեման հրոյ – ճարակ կ'ըլլայ:

25. – Ֆրանսա – Եգիպտոս: Ֆրանսուա Միթերան տեսակցութիւն մը կ'ունենայ նախագահ Մուպարաքի հետ, Իսմայիլիայի մէջ:

29. – Չեխոսլովաքիա: Պետութեան 70-ամեակին առթիւ ցոյցեր տեղի կ'ունենան Փրակայի մէջ, որոնք խիստ կերպով կը ցրուին, եւ ցուցարարները կը ձերբակալուին: Ոչինչ փոխուած է, 1968-ի գարունը երազ մը կը մնայ:

31. – Լեհաստան: Կառավարութիւնը կ'որոշէ փակել Կտանսկի Լենին նաւաշինարանները: Ձեւ մը ապարէզ կարդալու համար Սոլիտարնոկի:

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

1. – Իսրայէլ: Երեսփոխանական ընտրութիւնները կը յատկանշուին կրօնաւորներու յառաջդիմութեամբ եւ երկու մեծ կուսակցութիւններու տեղքայլով: Ի. Շամիրի կ'իյնայ կառավարութեան մը կազմութիւնը որ կարելի կրնայ ըլլալ միայն կրօնաւորներու մասնակցութեամբ: Մինչ այս բանակցութիւնները, գրաւեալ հողամասերուն վրայ առօրեայ դարձած բախումներ տեղի կ'ունենան բանակին եւ Պաղեստինցիներու միջեւ:

6. – Նոր – Քալետոնիա: Հանրաքուէին առթիւ, ձեռնպահներու թիւը մրցանիշ մը կը կոտրէ: 63% Ֆրանսա եւ 37% Նոր – Քալետոնիա: Քուէարկողներու 80% Ֆրանսայի մէջ եւ 57%-ը «Նոր – Քալետոնիա «այո» կը պատասխանեն, սակայն «ոչ»ը մեծամասնութիւն է Նումէայի մէջ: Այս պատկերը ձախողութիւն կը նկատուի նախարարապետ Միշէլ Ռոքարի համար:

7 — 11. – Անգլիա – Ֆրանսա: Անգլիոյ գահաժառանգ իշխանը՝ Շարլ, պաշտօնական այցելութիւն մը կուտայ Ֆրանսայի: Կը մասնակցի Ֆրանսուա Միթերանի հետ 1918-ի Զինադադարի 70-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւններուն:

7. – Հայաստան: Լենին հրապարակին վրայ, Յեղափոխութեան 71-րդ տարեդարձին առթիւ, աննախընթաց ցոյց: Մէկ միլիոն ժողովուրդ ազգային լոզունգներով, պաստառներով, ազգային (Եռագոյն) եւ ներկայի (Պետական) դրօշակներով 1915-ի ցեղասպանութենէն Սումգայիթի ջարդերը, Արցախի միացումը մայր հողին, կը պոռայ՝ «պայքար, պայքար, պայքար մինչեւ վերջ», շուարումի մատնելով պաշտօնական անձնաւորութիւնները, ոմանք եկած Մոսկուայէն եւ երկրի ղեկավարութիւնը:

■ Երկաթուղիի արկած մը Լիւքսանպուրկ – Փարիզ գիծին վրայ, էփ կայարանը, կ'ընէ 9 մեռեալ:

8. – Միացեալ – Նահանգներ: Ճորճ Պուշ նախագահ կ'ընտրուի քուէներու 54%-ով:

9. – Փարիզ: Յատուկ արարողութեամբ եւ նախագահութեամբ Ֆրանսուա Միթերանի, եւրոպական Հասարակապետութեան հիմնադիրներէն՝ Ժան Մոնէի աճիւնները կը փոխադրուին Պանթէոն:

11. – Գրագէտ Ժան Միխթէր, անդամ ֆրանսական կաճառին, կը կնքէ իր մահկանացուն:

12 — 15. – Ալժէի մէջ, պաղեստինեան Ազգային Խորհուրդի աշխատանքներու աւարտին, Եասէր Արաֆաթ կը հռչակէ Պաղեստինեան անկախ Պետութեան մը ստեղծումը:

12. – Չեխոսլովաքիա: Ա. Տուպչէք՝ «Փրակայի գարնան» զոհը կը վերարժանաւորուի: Իտալիա, Պոլոնիայի համալսարանին կողմէ, քաղաքական գիտութեանց պատուակալ տոքթորի տիտղոսին կ'արժանանայ:

■ Հայաստան: Նոյն օրը երկու միթինկ Թատերական հրապարակին վրայ: Առաջինը՝ «Մաշտոց» միաւորին կողմէ հայ լեզուին ու հայ դպրոցին պաշտպանութեան համար, նշանաբան ունենալով՝ «Վերականգնել Մեսրոպեան դասական ուղղագրութիւնը»: Երկրորդը՝ Ղարաբաղ Կոմիտէի կոչին, որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդէն կը պահանջէ որ Ապրիլ 24-ը հռչակուի «Հայերու ցեղասպանութեան յիշատակի օր» եւ կը յայտնէ իր դժգոհութիւնը Մոսկուայի դատավարութեան Սումգայիթի ջարդերուն կապակցութեամբ:

16. – Խորհրդային Միութիւն: Էստոնիայի Խորհրդարանը կը մերժէ խորհրդային Սահմանադրութեան վերաբերեալ փոփոխութիւններու ծրագիրը: «Առաջին» մըն է ասիկա: Հանրապետութեան մը Խորհրդարանը կը հակադրուի Կրեմլինի:

■ – Փաքիստան: 11 տարուան մենատիրութենէ մը յետոյ, ժողովուրդը կը վերագտնէ քուէատուփերը: Կը յաղթէ ժողովրդական կուսակցութիւնը (ընդդիմադիր ճակատ) որուն ղեկավարն է՝ Պենազիր Պութթօ:

21. – Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստի նախօրեակին, կիները կը կատարեն երթ մը դէպի Ծիծեռնակաբերդ, Ապրիլ 24-ի յիշատակի օրուան պաշտօնականացման հարցին քննարկման առթիւ:

■ Քրիստինա Օնասիս, վերջին ժառանգորդը Օնասիս կայսրութեան կը մեռնի Պուէնոս – Այրէս:

22. – Երեւան: Գերագոյն Խորհուրդը միաձայնութեամբ եւ յոտնկայս ծափահարութիւններով Ապրիլ 24-ը կը հռչակէ «Ազգային Սուգի Օր» եւ կը դատապարտէ Օսմանեան Թուրքիան մարդկութեան դէմ գործած ցեղասպանութեան ոճիրին համար: Բայց, նիստը կէս կը մնայ:

23. – Հակահայ ցոյցեր տեղի կ'ունենան Կիրովաբադ, Նախիջեւան, Բաքու: Ազերիները կը պոռան՝ «Մա՛հ Հայերուն, դուրս երկրէն»:

24. – Գերագոյն Խորհուրդի ընդհատուած նիստը կը շարունակուի Օփերայի դահլիճին մէջ, ժողովուրդին ճնշումի տակ: Որոշումները կը վաւերացուին, ապա՝ կը բեկանուին:

25. – Սումգայիթէն աւելի գէշ: Հայերու նոր ջարդ Կիրովաբադ: Բաքու, Կիրովաբադ եւ Ազրպէջանի այլ քաղաքներուն մէջ հարիւր հազարներով Ազրպէջանցիներ կը տողանցեն Իսլամի կանանչ դրօշակով: Մոսկուա չկրցաւ, կամ չուզեց առնել, այսինքն՝ Փետրուարին, Սումգայիթէն առաջ կամ վերջ, այս կացութեան առաջքն առնել, եթէ՛ ոչ կցելով Ղարաբաղը Հայաստանին, գոնէ անջատելով Ազրպէջանէն: Հայերը, սարսափած, տասնեակ հազարներով կը լքեն իրենց բնակարանները ու կ'ապաստանին Հայաստան, ուր բանակ, հրասայլ ներկայ են եւ լուսարգել կայ: Ամբողջ ժողովուրդը, գործադուլով եւ ցոյցերով կ'արտայայտէ իր արդար ընդվզումը:

26. – Ֆրանսուա Միթերան կը մեկնի Խորհրդային Միութիւն եւ ներկայ կ'ըլլայ Պայքոնուր «Միր» տիեզերանաւի արձակման: Տիեզերագնացներէն մին Ֆրանսացի մըն է: Առաքելութիւնը կը կոչուի՝ «Արագած»:

28. – Ծանր վտանգ Բաքուի Հայերուն վրայ, որոնք չեն ընդունուիր իրենց աշխատանքի վայրերը: Հայերը խոյս կուտան քաղաքէն: Հայոց Եկեղեցին կը պաշարուի զինուորներով: Կիրովաբադ, հայկական գիւղերու տուները կը հրդեհուին, յարձակումները կը շարունակուին եւ կացութիւնը կը մնայ խիստ վտանգաւոր:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

1. – Արցախ: Ինը ամիս անցաւ եւ Կորպաչով կը փնտռէ դեռ լուծում մը: Կրեմլին կը հրաւիրէ Հայաստանի եւ Ազրպէջանի Հանրապետութիւններու պատասխանատուները: Մինչ այդ, տասնեակ – հազարներով Հայեր կ'ապաստանին Հայաստան: Բաքուի մէջ, հակառակ լուսարգելին, հակահայ ցոյցերը կը շարունակուին: Ազրպէջանցիք կ'ուզեն որ Մոսկուա վերահաստատէ Արցախի պատկանումը Ազրպէջանի:

3. – Արցախ: Առանց խնդրոյ առարկայ դարձնելու Արցախի պատկանելիութիւնը Ազրպէջանին, ինչպէս այս վերջինը կ'ուզէր, Մոսկուա յանձնախումբ մը կեանքի կը կոչէ լուծում գտնելու համար: Ի՞նչ լուծում կը մնայ:

5. – Արժանթին: Նախագահ Ալֆոնսին կը յաջողի զսպել ապստամբական շարժում մը եւ փրկել ժողովրդավարութիւնը:

6. – Ֆրանսա: Գործադուլները կը շարունակեն խանգարել ընկերային, տնտեսական կեանքը: Ամիսէ մը աւելի է որ, Մարսէյլի մէջ, թղթատարի կեդրոնները գրաւած են թանթողները:

■ Կորպաչով կը ժամանէ Նիւ – Եորք: Կը տեսակցի Ռեկընի եւ Պուշի հետ: Ելոյթ կ'ունենայ Ազգաժողովին առջեւ:

7. – Հայաստան: Ահաւոր երկրաշարժ: Լենինական, Կիրովական եւ Սպիտակ քաղաքները քարուքանդ են: Տասնեակ հազարաւոր զոհեր:

8. – Ամբողջ աշխարհ յուզուած է Հայաստանի այս ահաւոր աղէտին առջեւ: Ազգային եւ միջազգային օգնութիւնը կը կազմակերպուի: Կորպաչով կէս կը ձգէ ամերիկեան իր շրջապտոյտը, կը հասնի Երեւան, կ'այցելէ Լենինականը, Սպիտակը, Կիրովականը ու կը վերադառնայ Երեւան եւ կը սաստէ «հայ արկածախնդիրներ»:

9. — 10.– Ազգային սուգ Հայաստանի մէջ: Համակրական գիրեր կը հասնին ամէն կողմէ:

11. – Հայաստան: Օգնութիւն կուգայ բոլոր երկիրներէն, բայց տեղւոյն վրայ կը տիրէ անկազմակերպութիւնը: Երկու օդանաւեր կը ջախջախուին: Մեռեալներու եւ անապաստաններու թիւը օրէ օր կը բարձրանայ: Բանակը օգնութեան հասնելու փոխարէն, կը դիտէ, կը զսպէ, կը ձերբակալէ եւ լուսարգելը կը շարունակէ պարտադրել:

12. – Հայաստան: Տեղւոյն վրայ տիրող խառնաշփոթ վիճակը թոյլ չի տար հասնող միջազգային աննախընթաց օժանդակութիւնը գոնէ նուազագոյն կերպով օգտագործել: Սպիտակէն Լենինական ականատեսներու առաջին վկայութիւնները, նկարագրութիւնները ահաւոր են:

13. – Հայաստան: Օրէ օր պարզուած պատկերը ողբերգական է: Ցուրտը աւեր կը գործէ: Դեռ գիւղեր կան որ ոչ մէկ օգնութիւն ստացած են: Մեռեալներու թիւը ամէն օր կը փոխուի, բայց կը խօսուի տասնեակ հազարներով:

14. – Հայաստան: Գարեգին Բ., Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, կը ժամանէ Էջմիածին: Անապաստանները, որբերը կը ղրկուին այլ Հանրապետութիւններու մէջ: Օգնութիւնը, համաշխարհային տարողութեամբ, կը շարունակուի:

15. – Հայաստան: Օրէ օր ողջեր գտնելու յոյսը կը նուազի: Սակայն, փլատակներու տակէն դեռ ձայներ կուգան: Խորհրդային իշխանութիւնները կը սկսին ճամբու դնել օտար օժանդակութիւնը տեղ տալու համար պիլտոզէռներուն, մանաւանդ Սպիտակի մէջ:

16. – Հայաստան: Փրկութեան գործողութիւնները կը սկսին դադրիլ քիչ մը ամէն տեղ: Խորհրդային իշխանութիւնները կ'որոշեն հիմնայատակ մաքրել Սպիտակը, Կիրովականը եւ Լենինականը: Դժոխքէն վերապրողները, ինչպէս կ'ըսէ տոքթ. Իվ Թերնոն, կը հաստատեն խորհրդային միջոցներու չգոյութիւնը, ընդհ. անկազմակերպութիւնը, խառնակ եւ անտանելի վիճակը, ինչ որ կը սահմանափակէ օտար օժանդակութեան արդիւնաւէտութիւնը: Հեռատեսիլի Բ. կայանը կուտայ հաղորդումներ ուղղակի Լենինականէն, կուտայ պատկերներ խորապէս ցնցիչ:

17. — 18. – Հայաստան: Նիկոլա Ռիժկով կը քննադատէ եւ կը դատապարտէ երկրին Արտաքին նախարարութիւնը, իր «անճարակութեան» համար եւ կը յայտարարէ թէ աշխատանքները պիտի շարունակուին: Ֆրանսա կը շարունակէ իր օժանդակութիւնը տրամադրելով 5 օդանաւ, մէկ կառախումբ եւ մէկ նաւ: Վերադարձողներու, հայ թէ օտար, վկայութիւնները սահմռկեցուցիչ են: Գիւղի մը մէջ 150 երախայ կը մեռնին ցուրտէն, անօթութենէն, խնամքէն եւ օգնութեան չգոյութենէն:

19. – Հայաստան: Ահաւոր ողբերգութեան առաջին վարագոյրը իջաւ: Զոհերու, վնասներու հաշուեկշիռ մը անկարելի է, գուցէ երբեք կարելի պիտի չըլլայ: Երկրորդ հանգրուանը վերաշինութիւնն է: Ֆրանսացի եւ ամերիկացի մասնագէտներ կը ժամանեն Հայաստան փորձել հասկնալու եւ բացատրելու շարժին պատճառները:

21. – Հայաստան: Ռիժկով կը ձեռնարկէ պաշտօնազրկումներու ոստիկանութեան եւ բանակին մէջ: Կը պատժէ անոնք որոնք առաջին օրերուն վատ ու ապիկար վերաբերմունք ունեցան: Հակառակ իշխանութիւններու զսպումի քաղաքականութեան, Ղարաբաղի հարցը չէ փակուած: «Ղարաբաղը մերն է մշակութային, պատմական եւ ազգագրական գետնի վրայ» կ'ըսէ երեւանցի մը «Մոնտ»ի թղթակիցին:

22. – Հայաստան: Ոճրային կ'որակուի օգնութեան յապաղումը: Գիւղեր ամբողջ լքուած կը մնան եւ անոնց համար երկրաշարժը կը շարունակուի: Բայց իշխանութիւնները, Ղարաբաղ Կոմիտէի հանդէպ, առանց յապաղումի յարձակման կ'անցնին: «Արկածախնդիր» եւ «ապականած տարրեր» կ'որակուին անոնք, որոնք յոյս եւ ազգ. հպարտութիւն ներշնչեցին, անոնք որոնք «Հայաստանի Գարուն»ը բացին:

■ Սկովտիոյ, Լոքըպէրի գիւղին վրայ կը ջախջախուի Փան–Ամի պօյինկ 747 մը, 258 ճամբորդներով. 28 մեռեալ նաեւ գիւղի բնակիչներէն: Ոճրափորձ մը:

25. – Հայաստան: Սպիտակ կ'այցելեն Միացեալ Նահանգներու նորընտիր նախագահ Ճորճ Պուշի տղան՝ Ճեպ Պուշ եւ զաւակը: Պապը Ս. Պետրոսի Հրապարակէն կ'ոգեկոչէ Հայերու ողբերգութիւնը: Սախարով Հայաստան եւ Ազրպէջան կ'այցելէ: Մարդկային Իրաւանց Միջազգային Դաշնակցութիւնը 18 ձերբակալուածներու ցանկ մը կու տայ:

28. – Հայաստան: Սախարով միջնո՞րդ Ազրպէջանի եւ Հայաստանի միջեւ: Ֆրանսա կը շարունակէ եւ կը կազմակերպէ իր օժանդակութիւնը: Ապշեցուցիչ յայտնութիւն մը: Խորհրդային գիտնա-

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՓԻԹԵՇԹ (Ռումանիա) բնակող Է. Տիրատուրեան պարգեւատրուած է «Ոսկէ Ինքնահոս» մրցանակով որ իրեն տրըւած է ընկերվարական երկիրներու խաչբառերու հանդէսներու խմբագիրներուն կողմէ. այս խմբագիրները հաւաքուած էին Պեռլին: «Ոսկէ Ինքնահոս» մրցանակը կը տրուի երկրի մը լաւագոյն մասնագէտին: Է. Տիրատուրեան ոչ միայն խաչ – բառ կը պատրաստէ, այլեւ կը հետազօտէ խաչբառերու պատմութիւնը:

**

ՀԱԼԷՊԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 30, հանդիսաւոր կեր – պով նշուած է «Գերմանիկ – Վասպուրական» Մշակութային Միութեան քառաս – նամեայ յոբելեանը: Վարչութեան ատենապետուհի Ժ. Գալայքեանի եւ ատենադպիր Յ. Գրատնեանի արաբերէն եւ հայերէն բացման խօսքերուն յաջորդած են Մարաշի Հայրենակցական Միութեան Հալէպի մասնաճիւղի ատենապետ – բժիշկ Պ. Անտոնեանի բանախօսութիւնը եւ հրապարակագիր, բժիշկ Թ. Թորանեանի խօսքը: Գեղարուեստական յայտագրէն ետք «Գ. – Վասպուրական»ի ատենապետ, – բժիշկ Մ. Տիմիճեան ոսկեայ շքանշան մը յանձնած է Ժ. Գալայքեանի՝ իր 25–ամեայ միութենական գործունէութեան համար:

**

ՊՈԼՍՈՅ Գուրուչէշմէի վերազարդարուած Երեւման Ս. Խաչ եկեղեցիի օծման ու սրբագործման արարողութիւնը կատարուած է Դեկտեմբեր 24–ին, ձեռամբ Շնորհք Արք. Գալուստեանի: Դրուատանքի ու շնորհակալական խօսքերէն ետք, Պատրիարքը յիշեցուցած է թէ օրուան նուէրներէն բաժին պիտի հանուի նաեւ Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն: Այնուհետեւ եկեղեցիին կից սրահին մէջ սարքուած ճաշասեղանին շուրջ խօսք առած են բազմաթիւ անձեր, արտայայտուելով մասնաւորապէս Հայաստանի ողբերգութեան մասին:

կան կին մը Ապրիլին նախատեսեր է Հայաստանի երկրաշարժը:

29. – Հայաստան: Հիմնովին քանդըւած են 58 գիւղեր: Կը նախատեսուին վերաշինութեան նախագիծերը: Ղարաբաղ Կոմիտէի 11 անդամներէն 7–ը ձերբակալուած եւ արգելափակուած են: Երեւանի մէջ բանակը կը հետապնդէ անոնք որոնք ազգ. դրօշակ (եռագոյն) կը պարզեն:

31. – 1988 տարին սկսաւ Հայաստանով, վերջ կը գտնէ Հայաստանով: Բոլոր թերթերը, բոլոր հարցախոյզները տարուան դէպքը կը հռչակեն՝ Հայաստանը:

POUR L'ARMÉNIE

LE G.I.A.
(GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN)
S'ENGAGE DANS L'EFFORT DE RECONSTRUCTION

Dès l'annonce de la catastrophe qui a endeuillé notre communauté, le G.I.A. a mobilisé ses membres auprès des Associations humanitaires afin d'aider aux actions de première urgence : la collecte des fonds (environ F. 300.000, — encaissés et de l'ordre d'un million de francs induit), des médicaments et des vêtements,leur acheminement.

Notre Groupement s'est rapproché des autorités religieuses arméniennes et participe, au travers de certains de ses membres, aux Commissions Financières et de Coordination de S.O.S. Arménie. D'autres œuvrent avec détermination à la mise en place du parrainage personnalisé des orphelins d'Arménie.

Nous tenons à rendre hommage à l'Union des Médecins Arméniens de France, Aznavour pour l'Arménie, la Croix Bleue, S.O.S. Arménie et à toutes celles et ceux qui à titre individuel ou collectif, ont contribué et contribuent à rendre le plus efficace possible, le sauvetage des populations traumatisées et sinistrées.

Dès le début et suivant notre vocation, nous avons affirmé l'importance que revêtirait la reconstruction du pays dévasté par le séisme.

Percevant qu'au-delà du drame humain, c'était l'avenir de l'Arménie qui était en cause, nous voulions surtout poser le problème du relogement de la population au travers des axes suivants :

1) La protection immédiate des populations : mise en place de village de toiles avec équipement collectif minimum (dispensaire, blocs sanitaires communs).

2) Le relogement d'urgence en constructions préfabriquées importées.

a) Habitat précaire : type baraque «ALGECO» ou similaire.

b) Logement familial individuel cellulaire avec sanitaires intégrés accolable en bande et empilable sur un niveau, permettant une éventuelle autoconstruction.

Cette solution nécessite une urbanisation minimum: réalisation des voiries et réseaux divers et d'équipements complets tels que : écoles, dispensaires, églises, économat/magasins, restaurants, foyers.

Nous pensons que l'habitat précaire du type a) doit être limité au strict nécessaire de crainte que cet habitat inadapté à l'épanouissement de la vie urbaine ne se pérennise.

3) La reconstruction proprement dite qui implique d'intervenir dans les domaines suivants :

a) Aménagement du territoire : urbanisation des cités et des campagnes, infrastructure de communication, politique industrielle, environnement.

b) Urbanisme : création des villes nouvelles, plans directeurs.

c) Construction de l'habitat : génie parasismique, normalisation et réglementation, réhabilitation du bati arménien.

d) Construction industrielle : implantation d'unités de production pour le bâtiment (matériaux, ciments, composants), création d'activités nouvelles génératrices de devises, reconstruction et modernisation du tissu industriel existant.

e) Sauvegarde du patrimoine historique et culturel, recensement, proposition de mise en valeur et de restauration.

Sur tous ces points, le gouvernement d'U.R.S.S. conscient de l'ampleur de la tache à fait appel à la communauté internationale et plus particulièrement à la France.

Il apparait cependant que la Diaspora ne pourra assumer directement, en tant que telle, des besoins si considérables qui s'évaluent d'ores et déjà à environ 13 milliards de dollars (80 milliards de francs français).

Sa participation ne saurait être que ponctuelle (un logement sur place et monté valant en moyenne 160.000 francs hors taxes, hors infrastructure) dans le cadre d'équipements collectifs (dispensaire, stations d'épuration, crèches, écoles,...) pour lesquelles les dimensions de l'investissement financier restent possibles.

Par contre, elle peut et elle doit s'assurer de la bonne fin et de la conformité aux besoins de la population arménienne des travaux engagés.

C'est dans ce domaine qu'œuvrent ensemble le Groupement Interprofessionnel Arménien et l'Union Arménienne de France des Architectes et Concepteurs :

— Le 10 Décembre : prise de contact avec la Fédération Nationale du Bâtiment et l'Administration Française.

— Le 14 Décembre : entrevue avec la direction générale de la FNB qui transmet auprès de ses adhérents un appel à la solidarité avec l'Arménie des entreprises du Bâtiment.

— Le 15 Décembre : réunion à la Direction des affaires économiques internationales dépendant du Ministère de l'Equipement et du Logement.

— Le 19 Décembre : proposition de concertation avec Aznavour pour l'Arménie et le Central Board de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance.

— Le 20 Décembre : réunion informelle au Cabinet du Ministre de l'Equipement.

— Le même jour : concertation avec Vahé Mouradian, architecte de retour d'Arménie, à la Croix Bleue.

— Le 21 Décembre : réception à l'ambassade d'U.R.S.S en présence de l'ambassadeur, des principales entreprises françaises du Bâtiment et des Travaux publics.

Le même jour : réunion de travail à la DAEC avec les représentants des administrations concernées (Affaires étrangères, Equipement, Finances et Commerce extérieur) et les entreprises françaises.

— Le 26 Décembre : réunion à l'ambassade d'U.R.S.S : préparation d'une mission exploratoire d'identification des besoins sur place en R.S.S. d'Arménie et à Moscou.

— Le 28 Décembre : mission exploratoire d'Antranik Zakarian, architecte, délégué régional de l'UAFAC, en Arménie.

— Le même jour : séance de mise au point avec les entreprises françaises chargées par l'administration de transmettre une offre de coopération à l'U.R.S.S

— Berdj Agopyan, architecte membre de notre groupe, mandaté par la Communauté Economique Européenne doit accompagner la mission officielle sur place de cette dernière pour juger des besoins les plus immédiats et attend son départ sous 48 heures.

Aujourd'hui le GIA et l'UAFAC sont en rapport étroit avec les administrations françaises concernées qui souhaitent leur participation active à la coordination avec les autorités d'Arménie soviétique des différents projets et propositions en cours d'élaboration.

A cette fin, le GIA et l'UAFAC :

— Mettent leurs structures, compétences et relations au service de la communauté arménienne.

— Souhaitent rapidement constituer sur place une délégation permanente qui en collaboration avec les autorités locales assurera la participation effective de la Diaspora à l'effort de reconstruction.

— Souhaitent également créer un bureau d'étude sous forme d'une société d'économie mixte (comprenant des partenaires soviétiques, des partenaires financiers, des sociétés françaises, la communauté arménienne) dont l'objet consisterait d'une part, à servir d'interface aux urbanistes et aux autorités arméniennes, pour évaluer et faire connaître les besoins, œuvrer à leur satisfaction et d'autre part, promouvoir le montage et l'implantation sur place d'industries exportatrices (ou non) et le développement du tourisme qui, tous deux générateurs de devises, contribueront à financer la renaissance des zones sinistrées.

Fait à Paris, le 3 Janvier 1989

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Տասը անգամ հաշուած էր, կրկին հաշւեց: «Ենթադրենք որ չկարողացաւ շուտ դուրս գալ տանից, ասենք ժամը տասին. եթէ մէկը ընկերանում էր նրան, անմիջապէս ինձ մօտ չէր կարող գալ, եւ եթէ քանդոռ գնաց մի քանի անգամ, չարթըւայ բացակայութիւնից յետոյ, չէր կարող անմիջապէս դուրս գալ: Բայց ժամը տասնից մինչեւ տասներկու բաւական էր որ մի ուէէ հնարք գտնէր: Եթէ դեռ մինչեւ կէս ժամ չգայ այլեւս չի կարող գալ ... պէտք է ժամը երեքին տանը լինի ... Անցեալ օրուայ պատահածից յետոյ նա չի համարձակիր երկուքին գալ, վախնալով որ գինքը կ'ուշացնեմ եւ այն ատեն Նաթալիա Վասիլիեւնայի յոնքերը կը պռստուեն»:

Գլուխը դրաւ ձեռքերուն մէջ ու մնաց. այս մտածումները Ֆիզիքական ցաւ կը պատճառէին իրեն եւ հետզհետէ գերագրգռուած ուղեղը կը խելայեղէր:

Բարեբախտաբար տարբեր կարգի մտածումներ անդգալաբար հակազդեցութիւն յառաջ բերին:

«Անարդար եմ իր նկատմամբ ... ինչպէս յուզուած էր ու տանջուած դէմք ունէր մեր վերջին տեսակցութեան, ինչքան քաղցր էր եւ տխուր ... անարդար եմ եւ խիստ, ես էլ չգիտեմ ինչո՞ւ: Թող այնպէս կարգաւորէ իր կեանքը որ տանը մէջ պատմութիւններ չունենայ. ինչո՞ւ եմ խանգարում նրան եւ մի կերպ հալածանք սարքում ... վախենում է ինձանից եւ հասկնալի է որ գգուշանում է երեւիլ աչքիս: Տանը անախորժութիւն եւ ինձ մօտ անախորժութիւն ... ես համարեա թէ գործակցում եմ Նաթալիա Վասիլիեւնային իր կեանքը դժոխքի վերա – ծելու: Այժմ գիտեմ որ իմ դերը ուրիշ է: Ինչքան քաղցր էր եւ տխուր անցեալ օր ... Ուզում եմ ցրուել իր այդ տխրու – թիւնը, ուզում եմ իրան համար դառնալ ուրախութեան աղբիւր եւ ոչ թէ հոգսի: Ինձ յիշելիս պէտք է միայն ժպիտ գայ իր դէմքի վրայ եւ ինձ մօտ ապաստանի այն վստահութեամբ, որ միայն մխիթարութիւն կը գտնայ ինձ մօտ ... ահա, այդպէս ... Սաթենիկ Գրիգորովնա, լաւ միտդ դիր, եթէ սիրում ես նրան, ամէն ինչ զոհիր, համակերպիր ամէն բանի եւ թող ինքը չգիտնայ երբեք թէ քո ուրախութիւնը իր ներկայութեան մէջ ինչ վիշտով եւ ցաւով է խմորուած»:

Սաթենիկ կը վերյիշէր իրենց առաջին անամպ երջանկութիւնը եւ կը զգար որ այլեւս երկուքն ալ անզօր են վերատեղ – ծելու զայն: Ի՞նչ ըրին այն ուրախութիւնը, որ իրենց էր, որ իրենք ստեղծեր էին եւ որ մթագնեցաւ սատիճանաբար: Օ՛հ, առաջին օրերու վեհաշուք քաղցրութիւնը: Երկուքն ալ դարձեր էին պարզ ու միամիտ ու ամէն ինչ կը վերածէին երջանկութեան: Աստուածներու նման ամենազօր էին, յաղթական ու ազատ: Վերապրել այդ ժամերու յիշողութեան մէջ չէր կարող մեղմացնել Սաթենիկի ցաւը, որովհետեւ աւելի սուր կերպով կը զգար թէ անվերադառնալի են այդ ժամերը: Չէր ուզեր մոռնալ տեսնել այն երջանիկ կինը, որ էր այն ժամանակ, որովհետեւ կը նախանձէր ինքզինքէն ու անկարող բաղձանք մնացած էր այդ բոլորէն:

Ժամը մէկը հնչեց ու Գարեգին դեռ չէր եկած: Սաթենիկ դեռ կէս ժամ կրնար յուսալ, եթէ յուսալ է այդ անվերջ տուայտանքը, այդ հեւասպառ անհամբերութիւնը: Եւ հիմակ արդէն տեսիլքը ունէր այն վիճակին, որ յառաջ պիտի գար եթէ Գարեգինը բնաւ չգար: Սոսկալի գիշերը, որ պիտի անցնէր ընդոստ զարթնումներով, քունին մէջ իսկ մտածելով թէ «չեկաւ ... չեկաւ...»: Ու այլեւս պաղ եւ յուսահատ տխրութիւնն էր, որովհետեւ այլեւս նոյնիսկ պատահական ծանօթներու եւ բարեկամներու չէր կրնար հարցնել իր մասին:

Դարձեալ ոտնաձայներ սանդուխներուն վրայ. Սաթենիկի ականջները տարօրինակ սրութիւն մը ստացեր են եւ յոյսը յանկարծ կը փայլատակէ: Անոր քայլերն են ... Նրբանցքին մէջ կը յառաջանայ, դրանը առաջ կանգ առաւ ... ինքն է՛ ... ա՛հ եթէ ուէէ անսպասելի այցելու...

Լոյսի եւ ուրախութեան շլացումի մը մէջ կը տեսնէ Գարեգինը բայց այնքան սպառած է հոգերով եւ տանջանքներով որ սառած կը մնայ. կ'ուզէ ըսել ամէն բան եւ անմիջապէս յայտնել իր բարի դիտաւորութիւնները, բայց սիրտը կը դողայ յուզումով եւ աչքերը արցունքով լիքը կը ժպտի, ցաւագինօրէն կը ժպտի որպէսզի իր սիրելին չտեսնայ եւ չզգայ այն րոպէները, որ ապրեցաւ իր այցելութեան սպասելով:

(Շար. 73)

Ալին Էլմայեան,
Անահիտ եւ Նուպար Դաւիթեան,
Անթուան Քափէլ,
Ժաք – Ցակոբ Պահրի,
ինչպէս նաեւ Էլմայեան, Դաւիթեան, Կերտան եւ Պասմաճեան – Շահպազ ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՍՐԱՊԻՈՆ ԷԼՄԱՅԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Նոյեմի Պահրի)

մահը, որ պատահեցաւ իր 88–րդ տարեդարձին օրը՝ Յունուար 6–ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Յունուար 12, ժամը 14–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, 15 ռիւ Ժան – Կուժոն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պիյանքուրի գերեզմանատունը՝ rue Pierre Grenier, ժամը 15.30–ի շուրջ։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։

Փոխան ծաղկեպսակի՝ նուէրները ընել S.O.S. - ARMENIE, 15, rue Jean Goujon, 75008 Paris.

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Aline Elmayan
44, rue Verneuil, 75007 PARIS

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Յունուար 13, Ը. օր Ծննդեան։ Տօն անուանակոչութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։ Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանին Տնօրհնէքը կը կատարուի։

Շաբաթ, Յունուար 14, Տօն Ծննդեան Սրբոյն Յովհաննու Կարապետի։

Այսօր Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնն է։ Այս առթիւ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի Եկեղեցաշէն բարերար՝ Ալեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մանթաշեան ընտանիքի ննջեցեալներուն համար։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 15–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց սիրեցեալ մօր՝

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՄՈՒՍԱՅԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Այս առթիւ, Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի եւ 2000 Ֆր. Կապոյտ Խաչի «Հայաստանի Օգնութեան» Ֆոնտին։

***

Նոյն տխուր առթիւ, իրենց հօրաքրոջ յիշատակին, Օր. Էլիզապէթ Մուսայեան, Տէր եւ Տիկին Կի Մուսայեան եւ զաւակները 600 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

***

Աշխէն եւ Զարուհի Իփքրանեան 1000 Ֆրանք կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Հայաստանի Օգնութեան Ֆոնտին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Աննիկ Աբրահամեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Զապէլ Թօփալեան եւ զաւակը Արամ 300 Ֆր. կը նուիրեն իրենց շատ սիրելի «Յառաջ»ին։

***

Աննիկ Աբրահամեանի մահուան առթիւ Տէսին Տէր եւ Տիկին Կարօ Ժամկոչեան, Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Ղազարոսեան, Այրի Տիկին Ալիս Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ժամկոչեան եւ Տէր եւ Տիկին Արշաւիր Ժամկոչեան հաւաքաբար կը նուիրեն 2.300 Ֆր. S.O.S. ARMENIE–ի։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ագնէս Իյնէճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի Պր. Գրյակ Ղազարեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն)։

■ ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Յունուար 6–ին, Սէն – Թ'Անթուանէն (Մարսէյլ) տարեկան իր բաժնեգինը (700 Ֆրանք) ղրկող ընթերցողէն կը խնդրուի իր անունն ու հասցէն տալ։ Իր անունին տեղ, մանտա – քարթին վրայ «Յառաջ» անունն ու հասցէն գրած է։

COMMUNIQUÉ

Devant la tragédie qui vient d'éclater en ARMENIE, et au-delà des actions immédiates (dons et secours) qui doivent se poursuivre sans relâche, le Centre de Documentation du C.R.D.A., *sollicité par de nombreuses demandes*, lance un appel pour la réunion urgente de tout document (photos, films, livres etc...) sur les villes sinistrées avant le séisme, pour permettre de répondre à toutes ces demandes.

Vous êtes priés de téléphoner au :
— C.R.D.A. au 42.46.05.58

ou adresser vos envois au :
— C.R.D.A. 36 rue de Trévise, 75009 Paris

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Samedi 4 Février à 20 h 30

CYCLE PIANO ROMANTIQUE
ŒUVRES
POUR PIANO ET ORCHESTRE
DE
FRÉDÉRIC CHOPIN

I
Andante Spianato
et
Grande Polonaise op. 22
AÏDA MOURADIAN

Concerto N° 2
en fa mineur op. 21
ANI PETROSSIAN

II
Concerto N° 1
en mi mineur, op. 11
AKIKO EBI
L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F. Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

(Տար. Ա. էջէն)

վերլուծումին 1988–ի Ղարաբաղի հարց մը ծագեցաւ որովհետեւ՝

«Հայերը աշխարհով մէկ գրոհի ելած են։ Կորբաչով որ ներսը բաւական նեղութիւններ ունի, արտաքին նեցուկէն չզրկուելու համար զիջումներ կ'ընէ արեւմտեան այն երկիրներուն ուր Հայերը զօրաւոր լոպիներ ունին։ Պուշ Քալիֆորնիայի ծագումով հայ նահանգապետին՝ Ճ. Տէօքմէճեանի ընտրական քարոզչութեան իր պարտքը վճարելու համար արգելք չի հանդիսանար «հայկական բանաձեւ»ին Քոնկրէսէն վաւերացուելուն։ Թ. Էօզալ որ մինչեւ կոկորդը պարտքի մէջ թաղած է իր երկիրը, «անվրդով պարտական»ի վիճակը պահպանելու համար Իսմէթ փաշայի բացատրութեամբ «իգական վարուելակերպ» մը կ'որդեգրէ։

Այս է հաշիւը։

Կորբաչով զիջումները չկատարեց. Պուշ գոհացաւ Էօզալի «անգամի մը համար վճռուելիք հարց է. կ'որոշես եւ վերջ» մեկնաբանութեամբ. ուրեմն Էօզալի հետ նախատեսումները ճիշդ արդիւնք տուին. սակայն արդեօ՞ք Էօզալ այս հարցին մէջ Թուրքիան կը ներկայացնէ՞ թէ ոչ։

Ասկէ ետք Մէթին Թոքէր անդրադառնալով Ազրպէյճանցիներու կողմէ կատարուած հակահայ խժդժութեանց, կը շեշտէ անոնց նմանութիւնը 1915–ի պատումներուն հետ։ Այս զուգահեռէն ետք կ'ըսուի թէ հայկական քարոզչութիւնը արտաքին աշխարհին կը ներկայացնէ Կորբաչով մը որ կատաղի հակահայ մըն է. «1915–ի Թուրք»ին պէս բան մը։

Ուրեմն Հայեր ղրկուած են իրենց «հիւսիսի քեռի»*էն։ Պէտք է Արեւմուտքը օգնութեան փութայ։*

Մէթին Թոքէր կը շարունակէ.

... Մինչ, այս քարոզչութիւնը Արեւմուտքի հայ գաղութներուն կողմէ ամբողջ աշխարհին լսելի կը դարձուի, ահաւոր երկրաշարժով ակնարկները բոլորովին կը կեդրոնանան «հայկական հարց»ին վրայ։

Հայ ժողովուրդը իրաւունքները կը փնտռէ. պէտք չէ դարուն առաջին ցեղասպանութիւնը դարավերջին կրկնուի։ Ամբողջ հայ Սփիւռքը ոտքի է։

Ի՞նչ պէտք է ընել։

Առաջին ցեղասպանութիւնը պէտք է ճանաչում գտնէ Թուրքերու կողմէ։ Որպէս նախաքայլ, ամերիկեան Քոնկրէսը պէտք է վաւերացնէ զայն։ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը չէ ի վերջոյ դատապարտուողը ... վարչապետ Էօզալ պէտք է տեսակցութիւն ունենայ Հայերու հետ։ «Թուրքիոյ մեր հողերը» թող բացուին մեր առջեւ. թող մեզի կարելիութիւն տրուի երթալ հոն բնակելու. («*Կիւնայտըն*» Յունուար 2)։

Այս կերպով 1920–ի Ալեքսանդրապոլի դաշնագրին այն յօդուածը թէ «Թուրքիոյ մէջ ոչ մէկ տեղ Հայ մեծամասնութիւն կայ», պիտի սկսի կորսնցնել իր վաւերականութիւնը։

Երկրորդ քայլը պիտի ըլլայ Խորհրդային ու Թրքահայաստանի միացումը։

«Հայկական շարժումը» որ սկիզբ առած էր թուրք դիւանագէտներու սպանութեամբ, այսօր Կորբաչովի նեղ կացութեան մէջ գտնուելուն վարկածով ու Թ. Էօզալի «հեզ կեցուածք»ով հասած է այս հանգրուանին։

Նման հանգրուանի մը վրայ «Օսմանեան դիւաններու Հայկական հարցին առընչուած մասերը երեք – չորս ամսուան ընթացքին պիտի բացուին» խոստումը այլեւս ժամանակավրէպ է նկատի առած դէպքերը։ Ատիկա երեք – չորս տարի առաջ արժէք ունէր։

Իսկ այն պնդումը թէ հարցը քաղաքական հանգամանք չունի, այլ՝ պատմական ու գիտական, համազօր է գլուխը աւազին մէջ պահելու։

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :
● BAKERDJIAN —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
Tél. : 47. 70. 07. 25
● Mme PALOUYAN —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
Tél. : 45. 23. 24. 97
● Mme KAPIKIAN —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
Tél. : 46. 42. 56. 17
● ARCHA —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 12

JEUDI
12 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.925 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 64e ANNÉE — No 16.925

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԻՆ ԵՏՔ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10-ԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ՉԷԻՆ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Չորեքշաբթի առտու կարելի չեղաւ հեռաձայնային կապ հաստատել Երեւանի հետ, որպէսզի կարենայինք տեղեկանալ Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներուն նոյն օրուան – Յունուար 11ի – ճակատագրին: Այսինքն՝ բանտէն ելա՞ծ են թէ ոչ, քանի որ Վերոնիք Պրոքար, որ Երեւան է, կը հաղորդէր իր թերթին (Լիպէ) որ Երեքշաբթի օր, Յունուար 10-ին, ընտանիքներու բոլոր յոյսերը ի դերեւ ելած էին եւ անոնք որոնք պէտք է ազատ արձակուէին, դատապարտումի երեսուն օրերը լրացած ըլլալով ազատ չէին արձակուած: Այդ պայմա – նաժամէն ետք, բանտարկուած պահուելու համար, անհրաժեշտ է որ մեղադրանքի տակ առնուին: Այս վարկածն ալ նախատեսած էինք, նկատի առնելով «Սովետական Հայաստան»ի կարգ մը յօդուածնե – րու բովանդակութիւնը եւ այլ յայտարարութիւններ, ինչպէս Դեկտեմբեր 28-ին Մոսկուայի Պոլիտպիւրոյի նիստի ընթացքին («Յառաջ», Յունուար 7 / 8):

Վերոնիք Պրոքար կը նկարագրէ ղէպի Սովետաշէն գացող կիները, երկու կամ երեք կիներու խումբով, պայուսակ մը իրենց ձեռքը եւ գլուխը կախ: Երեքշաբթի առտու գացած են սպասելու, բայց իրենց ամուսինը, զաւակը կամ եղբայրը դուրս պիտի չելլէ արգելափակման կայանէն, շրջապատուած փշաթելերէ եւ խորհրդային զինուորներէ: Պարապ յոյսեր ունէին, յաջորդ օրը – Չորեքշաբթի – նորէն կուգան: Երեք օր է անորոշութեան մէջ են, հակասական շշուկներ, մէկ բան գիտէին որ Յունուար 10-ին կը լրանար պատիժին շրջանը: Ըստ լրագրողուհիին, այս տղոց – Հայկական դիմադրութեան դէմքերը – ազատ արձակումը խորհրդային իշխանութեանց օրակարգին վրայ չի թուիր ըլլալ: Ոչ միայն Կոմիտէի 11 անդամները բանտն են, այլեւ ութ ուրիշներ որոնք կը պատրաստուէին զիրենք փոխարինել: Մնաց որ լուսարգելը, 5 հոգիէն աւելի հաւաքոյթը եւ բանակին մշտական շրջագայութիւնը Օփերայէն համալսարան բաւական թափ կոտրած է ժողովուրդին եւ բողոքի ձայներն ալ մարած են:

Եթէ սակայն, Յունուար 11-ին ալ անոնք ազատ չարձակուէին, օրէնքը կը պարտադրէ որ մեղադրուին: Կ'ըսուի թէ մինչեւ Յունուար 10, ոչ մէկ դատախազ նման պատասխանատուութիւն մը ուզած է առնել: Եւ ուրեմն, կ'ըսէ Վ. Պրոքար, խորհրդային իշխանութիւնները արդարադատութեան ներկայացուցիչ մը կը փնտռեն, ուրիշ Հանրապետութեան քաղաքացի, որպէսզի ձեռնարկէ դատական ընթացքին: Մովսէս Գորգիսեան ըսած է այս առընչութեամբ. – «Դատի պիտի քաշուին: Կոմիտէին անդամներն են որոնք կը հետաքրքրեն Մոսկուան: Ոչ՝ մենք: Անցեալ ամիս շուրջ 100 հոգի ձերբակալուեցան, բոլորն ալ ազատ արձակուեցան (ինք, Դեկտեմբեր 27-ին ազատ արձակուեցաւ 30 օրուան արգելափակումէ ետք): «Իրենց մասին ոչինչ գիտեմ» կ'ըսէ, «բանտը, երբեմն կը յաջողէինք հաղորդակցութեան մէջ մտնել միջնորդներով, բայց շատ դժուար էր: Օր մը, խուցիս դուռը բացուեցաւ, Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը մտաւ: Համբուրուեցանք, անմիջապէս զինուորները մեզ բաժնեցին, անդրադառնալով իրենց սխալին: Կարծած էին որ, խուցը պարապ է: Միակ անդամն է որ Կոմիտէի անդամ մը տեսայ» ու Գորգիսեան, որ ինքնորոշման շարժումին պատասխանատուն էր, կը պատմէ որ խիստ պայմաններու մէջ էին: Ոչ խուցէն դուրս ելլելու, ոչ պըտոյտ մը ընելու, ոչ ուրիշներու հետ խօսելու արտօնութիւն ունէին: Ամէն օր, զինուորները ուտելիք, ակռայ մաքրելիք եւ թերթ մը կը բերէին, այդքան: Ազատ արձակուելուն վաղորդայնին, Գորգիսեան կը ջանայ ընդհանուր լրատուութեան թերթ մը հրատարակել, այլեւս միակ կարելի բանն է, կ'ըսէ, աւելցնելով սակայն. – «Ռուսերը ամէն տեղ են Հայաստան: Հիմա, քաղաքականօրէն դըժուար է, շատ դժուար է»:

**

ԻՆՊԱՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ»Ի ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒԷՆ 320.000 ՖՐ. ԳՈՑԱՑԱԾ Է

«Իւմանիթէ»ի տնօրէնը՝ Ռոլան Լըռուա 320 հազար ֆրանքի չէք մը յանձնած է Սըրժ Փոփիւլէռի Երեքշաբթի օր: Բարեսիրական կազմակերպութիւնը թերթին այս հասոյթէն զատ, ստացած է նաեւ Սարեանի քացիկը, որու կ'ընկերանային չէքեր: Այդ գումարն ալ հասած է 28.000 ֆրանքի:

Սըրժ Փոփիւլէռի երկու պատասխանատուներ եւ համայնավար պաշտօնա – թերթին մէկ լուսանկարիչը Հայաստան գացած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԹԻՄԻԱՆԱՆ ՁԷՆՔԵՐԸ ԱՐԳԻԼԵԼՈՒ» Փարիզի ժողովին Խորհրդային Միութեան եւ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարները հանդիպում մը ունեցած են իրարու հետ, խորհրդային դեսպանատան մէջ: Շեվարնածէ եւ Եըլմազ գոհ տպաւորութեամբ բաժնուած են իրարմէ: Իրենց տեսակցութեան գլխաւոր նիւթը կազմած է առեւտրական փոխյարաբերութիւններու հարցը: Շեվարնածէ յայտնած է թէ Ազրպէ – ջանէ, Վրաստանէ զատ Ուկրանիա եւս շատ փափաք ունի Թուրքիոյ հետ առեւտրական կապեր հաստատելու: Խորհըրդային Արտաքին նախարարը կրկնած է տարւոյն սկիզբի շրջանին Թուրքիա այցելելու փափաքը:

ԱՔՍԻՈՆ ՏԻՌԵՔԹԻ չորս ամբաստանեալները, դատավարութեան երկրորդ օրուան նիստի աւարտին որո – շեցին այլեւս չներկայանալ իրենց դատավարութեան: Նախապէս շատ երկար յայտարարութիւն մը կարդացած է ամբաստանեալ երկու կիներէն մէկը, ուր կը բացատրէր իրենց «պրոլետարական արդարութիւնը», նախատելով Ռընոյի տընօրէնը, որու այրին եւ հինգ զաւակները մեծ համբերութեամբ եւ պաղարիւնով մտիկ կ'ընէին: Ժորժ Պէս «զինուորա – դրամատիրական սիսթեմին գործօն գործակալն» էր եւ իր արժանի պատիժը կըրած է այս «յեղափոխական արդարադատներուն» համար:

ԱՆԿՈՒԼԱՑԷՆ մեկնիլ սկսան քուպական «միջազգայնական զօրքերը»: Ամբողջական պարպումը պէտք է լրանայ 1991 Յուլիսին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6)

ՀԱՐԿ Է ԱՒԵԼԻ ԱՐԱԳ ՇԱՐԺԻԼ

Խորհրդային Կեդրոնական Կոմիտէի քաղաքական Բիւրոյի յանձնաժողովի Յունուար 4-ի նիստին Խորհրդային Միութեան փոխ – վարչապետ Եու. Բատալին անհըրաժեշտ նկատած է որ Հայաստան հասնող բեռները աւելի արագօրէն պարպըուին:

Նիստը տագնապալի համարած է կառախումբերու բեռնաթափման վիճակը: Մինչեւ Յունուար 3, Երեւան հասած 2144 վակոններէ 1505-ը պարպուած է. կայարաններու մէջ կուտակուած են մեծ թիւով վակոններ որոնք արգելք կ'ըլլան նորերու հասնելուն: Ժողովը խիստ անբաւարար գտած է այս նիւթին առըն – չուած խորհրդային ու հայաստանեան կազմակերպութիւններու աշխատանքը: Ընդգծուած է որ աղէտեալ շրջանները բնականոն կեանքի վերադարձնելու հոլովոյթին կարեւորագոյն օղակը երկա – թուղային երթեւեկն է:

Ժողովը տեղեկութիւն ստացած է նաեւ Լենինական կատարուող աշխատանքներու ընթացքին մասին: Ընդունուած է այն առաջարկութիւնը որ կը նախատեսէ Ռուսաստանի, Ղազախստանի եւ Հայաստանի ուժերով առողջապահական երեք կառախումբ կազմել բնակչութեան լաւագոյնս կարենալ ծառայելու համար:

Խորհրդային Առեւտուրի Նախարարու – թեան ներկայացուցիչը հաղորդած է որ Լենինականի մէջ պարենային եւ արդիւնաբերական ապրանքի խանութներուն ցանցը որոշուած է ընդլայնել:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Յունուար 6-ին հրապարակուած է Խորհըրդային Կեդրոնական Կոմիտէին եւ Յեղափոխական Խորհուրդին երկու որոշումները, երկրաշարժէն վնասուած քաղաքներու, գիւղաքաղաքներու եւ շրջկեդրոններու վերակառուցումին համար Հայաստանի կատարուելիք օժանդակութեան մասին:

Առաջին որոշումը կը նշէ որ Խորհրդային Նախարարաց Խորհուրդին մշտական մարմիններն ու Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը պարտաւոր են կանոնաւոր կերպով վերահսկել վերակառուցումի աշխատանքին, օժանդակութիւններուն ու ամէն եռամսեայ զեկուցում տալ կատարուածին մասին Խորհրդային Նախարարաց Խորհուրդին:

Երկրորդ որոշումը կը խօսի վերակառուցումի եւ վերանորոգումի աշխատանքներուն համար Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին յատկացուելիք նիւթական եւ թեքնիք լրացուցիչ յատկա – ցումներու մասին (1989 – 1990):

**

Դ. ԵԱԶՈՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Խորհրդային Միութեան Պաշտպանու – թեան նախարարը Դ. Եազով որ երկրաշարժի հետեւանքները դարմանելու Խորհըրդային Կեդրոնական Կոմիտէին քաղ – բիւրոյի յանձնաժողովին անդամ է այցելած է Կիրովական, Սպիտակ, Ստեփանաւան եւ Լենինական: Տեղական կու – սակցական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպում ունենալով ան քննարկած է վերականգնումի աշխատանքները արագացնելու անյետաձգելի խնդիրները:

Սպիտակի մէջ կայացած կուսակցու – թեան շրջանային Կոմիտէի նիստին Դ. Եազով եւ անոր ընկերացող Հայաստանի վարչապետը Ֆ. Սարգսեան քննարկած են շրջանին ջուր մատակարարելու, ժամանակաւոր փայտէ տնակներ կառուցանե – լու եւ այլ աշխատանքներու վերաբերող հարցերը:

**

ԿԱԹՈՂԻԿԷՆԵՐԸ ԴՊՐՈՑԻ ՄԸ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍՏԱՆՁՆԵՑԻՆ

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցը հարցազըրոյց մը ունեցած է Յունուարի առաջին օրերուն Հայաստան ժամանած հայ կաթողիկէ Կաթողիկոս – Պատրիարք՝ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ.-ի գլխաւորած պատուիրակութեան հետ:

Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. յայտարարած է. – «Եկած էինք նախ եւ առաջ, անշուշտ ցաւակցութիւն յայտնելու համայնքին բոլոր զաւակներուն անունով՝ մայր հայրենիքի կառավարութեան, Վեհա – փառին, ապա տեսնելու թէ ինչ չափով ինչ միջոցով մենք, որպէս կաթողիկէ համայնք, կրնանք մեր գործօն մասնակ – ցութիւնը բերել վերաշինութեան:

«Մենք յանձն առինք դպրոցի մը կառուցումը Լենինականի, Կիրովականի կամ Սպիտակի մէջ, դպրոց մը, որ ըլլայ մեր հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ մասնակցութիւնը վերաշինութեան գործին»:

Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. այս այցելութեան յիշատակի որպէս խորհրդանիշ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի նուիրած է երջանկայիշատակ կարդինալ Աղաճանեանի ոսկեայ լանջախաչը:

**

ՇՈՒՇԻԻ ՆՈՐ ԱՆԹԷՆԸ

Շուշիի ամենաբարձր կէտին վրայ 78 մեթրնոց աշտարակի մը վրայ զետեղուած հեռատեսիլի նոր անթէնը առիթ կուտայ որ Լեռնային Ղարաբաղի բնակիչները կարենան դիտել միութենական երկրորդ ընդհանուր ծրագիրն ալ, ինչպէս նաեւ Բաքուի, Երեւանի ու Ստեփանակերտի հաղորդումները: Այս անթէնին զետեղումը նախատեսուած էր «1988–1995 թուականներուն ԼՂԻՄ-ի ընկերա – տնտեսական զարգացումը արագացնելու միջոցառումներ»ուն վերաբերող Խորհըրդային Կեդրոնական Կոմիտէին ու Նախարարաց Խորհուրդին որոշումով:

**

ՎՐԱՍՏԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

Երկրաշարժէն քանի մը վայրկեան յետոյ Երեւան հեռաձայնած են Վրաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Ջ. Պատիաշվիլի եւ վարչապետ Օ. Չերքեզիա, տեղեկանալու համար թէ որքան բժիշկ ու փրկարար հարկաւոր է ղրկել:

Առաջին օրն իսկ աղէտի շրջան ղրկուած են մեծ քանակութեամբ թեքնիք միջոց – ներ, դեղօրայք, սարքաւորումներ: Թըռաններով աղէտին վայրը փութացած են երկու հարիւրէն աւելի բժիշկներ ու վիրաբոյժներ, շտապ օգնութեան 100 ինքնաշարժ, մեծ քանակով պարենամթերք:

Թիֆլիսի, Ախալքալաքի, Բոգդանովկայի բոլոր հիւանդանոցները իրենց դուռները բացած են վիրաւորներուն: Բընակարաններ տրամադրուած են անօթե – ւան մնացածներու...:

Հայ երախաներ արդէն սկսած են յաճախել Թիֆլիսի դպրոցները: Վրաստանի առողջարանները ներկայիս տեղաւորուած են Լենինականի, Կիրովականի եւ Սպիտակի մօտ չորս հազար բնակիչ:

Վրաստանի մէջ այս առթիւ բացուած հաշիւին արդէն 14 միլիոն ռուբլի փոխանցուած է:

Վրաց շինարարները Լենինականի ու Սպիտակի մէջ պիտի կառուցանեն դըպ – րոցներ, հիւանդանոցներ, բնակելի տուներ:

«ՏԻՏԱՆԻՆ ՆՈՒԱԳԸ»

Մ. ՌՈՍՏՐՈՓՈՎԻՉ

ՕՓԵՐԱ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5, 1989

ՀԱՄԵՐԳ՝ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Հ.Բ.Ը.Մ.Ի ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ

Երբ յամրաքայլ կը բաժնուիս համերգի սրահէն, ուր ոտքի ծափահարած են զինքը սրտանց երկար վայրկեաններ, շուրջ երկու հազար հոգի, հարց կու տաս թէ, ի՞նչ ունի աւելի միւսներէն ա՛յս մէկը, որ կարենայ մագնիսացնել անխտիր, բոլոր ունկնդիրները:

Մինչեւ իսկ պատահական ներկան որ խնկարկէս յուզուած է: Վերացած է միայն երաժշտութեա՞ն ճամբով: Տարբերութիւնը՝ լաւ մեկնաբանին մեծ մաքէն: Որ գիտէ անմիջականօրէն պարտադրել իր հայեացքը: Ռոստրոփովիչ գիտէ լաւագոյնս պատմել զայն իր թաւջութակով:

Տիտանին առաջին յատկութիւնն է, երաժշտականին տալ՝ բնական փոխանցումի թեան մը համգամանքը: Նօթերով: Հոգիին խորերը իջնել եւ հասկնալի դարձընել երաժշտական նախադասութեամբ, հոն տիրող ելեւէջներուն բնոյթը:

Ուժի վերածել՝ կուտակուած թէական զօրութիւնը: Սէրը, տառապանքը, կըսկիծը, երազը, ուրախութիւնը յայտնել:

Երբ տիտանը նուագէ, չես իսկ փընտռեր իրաւին դրոշմը: Ձայն կը գտնես նոյն վայրկեանին: Աւելի եւս միայն, երբ աւարտած է նուագը, տարբեր մերձեցումով կը փնտռես դինովութեանդ ակերը: Ամենակարեւորը մնալով՝ յուզումի պահերէն: Այս գիշերուան պատմական համերգէն բաժնուեցանք լուռթեամբ:

Պարտադրեալ լռութիւն. երբ կըկնութիւն տրուած Պէնճամըն Պրիթընի հոյակապ մէկ տարբերակէն ետք:

Պարտադրեալ լռութիւն, յարգելու՝ հայութեան ապրած աղէտի զոհերուն յիշատակը: Փարիզի Օփերային չքեղ սրահը լաւագոյն ընտրութիւնն էր այսպիսի երաժշտական գիշերուան՝ ընդունելու համար մեծ թաւջութակահարը արժանավայել կերպով:

Անաչառօրէն՝ ոչ մէկ յատկութիւն, ըլլա՛յ զո՛ւտ երաժշտական գետնի, ըլլա՛յ կատարողական, ըլլա՛յ մարդկային հաղորդակցութեան՝ կը պակսի Մսթիսլաւ Ռոստրոփովիչի, հրապուրելու համար մեզ հանդիսաւոր կերպով:

Ծնունդով շատ հարուստ, կեանքի ծանր պայքարն ու գերագոյն աշխատանքն ալ միանալով իր ընդածին արտակարգ ձիրքերուն, շատ քիչերու շնորհուած եզակի բարձրութեան մը հասցուցած են զինքը: Ան կը գտնուի այսօր մեկնաբանական արուեստի ամենաբարձր աստիճաններուն վրայ: Ուրկէ կը բանայ ձեր առջեւ անտեսանելիին վրայ բացուող լայն պատուհաններ:

Երբ կ'անցնինք Հայտընի զուգ թէ նուրբ Տօ մաժէօր քոնչերթոյէն, թելադրական ճկուն խաղերով զարդարուն Լուիճի Պոքէրինիի երկրորդ քոնչերթոյին, խաղն ու ոճը բոլորովին տարբեր դուրս կու գան: Իսկ Չայքովսքիի Պաստք Տարբերակները դրսեւորելու առիթը կ'ընծայէն այդ տաք ճպոտին վիպական հարուստ շեշտերը: Կեանքին խիստ ամուր կապուած ու տիրական ոճով մըն է որ կ'անցնին այդ երեք գործերը Ռոստրոփովիչի երփներանգ պրիսմակէն, ուր ոչ մէկ բոպէ վարանումի ամպեր պիտի գան մթագնել իր աշխարհը: Հզօր ու երջանիկ մեկնաբանի մը խաղն է այս: Ղեկավարը Ալէն Լոմպար հնազանդ ճպոտումն իր կը հետեւի, հլու ընկերակցութեամբը Փարիզի Նուագախմբային համոյթին: Ռոստրոփովիչ գիտակցօրէն կը հիւսէ բանաստեղծ երազ մը: Երազ որ ձերը կ'ըլլայ ու կը ծաւալի հետզհետէ՝ մինչեւ որ ուրիշ մը գայ անհետացնել հինը հոգեկան նոր խլրտումներու անձնատուր:

Ինչո՞ւ փնտռել Ռոստրոփովիչի մեծութիւնը միայն երաժշտութեան ճամբով: Մարդն է նոյնքան հետաքրքրական: Թաւջութակի պատմութիւնը պիտի չմոռնայ զինքը:

Մենք Հայերս եւս, որ ներկայ էինք հոս այս գիշեր:

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Փարիզ, Յունուար 5

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

Ի՞ՆՉ Է ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

Երկրի խորքը գտնուող նիւթերու յանկարծակի տեղաշարժը կը ստեղծէ երկրաշարժ:

Երկրին խորերը ժամանակի ընթացքին կը գոյանան ճնշումներ: Այդ ճնշումներու կուտակումը կը տեւէ երկար ժամանակ եւ տկար տեղ մը գտնելով, յանկարծ կը պայթի՝ երկրագունդի մակերեսին վրայ յառաջացնելով ճեղքեր:

Ուժեղ եւ կործանիչ երկրաշարժներուն սովորաբար կը յաջորդեն աւելի տկար բազմաթիւ երկրաշարժներ, որոնք յաճախ կ'երկարին ուժեղ շարժէն ետք, մօտաւորապէս մէկ ամսուան վրայ: Անոնք կը կոչուին յետ – ցնցումներ:

Երկրագունդին խորերը կայացող կորիզային բնական պայթիւնները, իրենց կարգին, կ'առաջացնեն երկրաշարժներ: Կ'արժէ յիշել, որ կորիզային այս բնական պայթիւնները բազմահազար անգամ աւելի ուժգին են, քան մարդոց ստեղծած կորիզային ռումբերու պայթիւնները:

Երկրաշարժին պատճառով, երկրագունդի խորքն ու մակերեսին վրայ կ'առաջանան ցնցումի ալիքներ, որոնց արագութիւնը կը հասնի 3 – 8 քիլոմեթրի, մէկ երկվայրկեանի ընթացքին:

Երկրագունդի ընդերքին մէջ, երկրաշարժի առաջացման տեղը կը կոչուի օճախ: Օճախ մը ունի որոշ ծաւալ, ուր երկրագունդի մէջ գոյացող ճնշումներու կուտակուած ջերմուժը ակնթարթի մը ընթացքին կը հարուածէ երկրին այդ մասը: Երկրաբանական իմաստով, երկրաշարժի մը օճախը խզում մըն է, կամ խզումներու խումբ մը, որուն պատճառաւ երկրագունդի զանգուածները կ'ենթարկուին արագ տեղաշարժի: Օճախի կեդրոնը կը կոչուի գերկեդրոն (հայփօսէնթըր), իսկ երկրի մակերեւոյթին վրայ այդ կեդրոնին համապատասխանող կէտը՝ էփիկեդրոն (էփիսէնթըր):

Երկրագունդի «կեղեւ»ին երկրաբանական կառոյցը եւ զարգացման առանձնայատկութիւնները պատճառ կը դառնան, որ երկրագունդի կարգ մը շրջանները դիմագրաւեն ուժգին եւ յաճախ կրկնուող երկրաշարժներ, մինչ այլ շրջաններու մէջ երկրաշարժները հազուադէպ են եւ տըկար:

Երկրաշարժներու հակամէտ շրջանները կը կոչուին երկրաշարժային գօտիներ: Յատկապէս նշանաւոր են երկու գօտիներ՝

Ա) Խաղաղական ովկիանոսի ծովեզերեայ շրջանները՝ Մեքսիքա – Չիլի – Ճափոն – Փիլիփպեան կղզիներ – Մալեզեան կղզիներ: (Այս գօտիին վրայ տեղ կ'ունենայ երկրաշարժներու 60 առ հարիւր համեմատութիւնը):

Բ) Կեդրոնական գօտի (կամ Միջերկրականեան գօտի) Սպանիա – Մարոք – Ալժերիա – Իտալիա – Յունաստան – Թուրքիա – Հայաստան – Պարսկաստան – Կեդրոնական Ասիա – Չինաստան – Հեռաւոր Արեւելք: (Այս գօտիին վրայ տեղի կ'ունենայ երկրաշարժերու 20 առ հարիւր համեմատութիւնը):

Այս երկու գօտիները կ'ընդգրկեն երկրագունդի համեմատաբար «երիտասարդ» լեռնային ծալքերը եւ մայր – ցամաքներու ստորերկրեայ ջուրերու եզերքները, ուր երկրագունդի տարբեր շերտերը, ճնշումի տակ, սեղմումի կ'ենթարկուին:

Իսկ մնացեալ երկրաշարժներու մեծ մասը տեղի կ'ունենայ Քալիֆորնիոյ, Արեւելեան Ափրիկէի, Կարմիր ծովու, Պայքալի մէջ եւ այլուր: Այս պարագային, երկրագունդի «կեղեւ»ը կ'ենթարկուի տարանջատման, զարձեալ ընդերկրեայ ճնշումներու ազդեցութեան տակ:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՆԵՐՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Գոյութիւն ունին երկրաշարժներու չորս հիմնական տեսակներ, որոնց յառաջացման պատճառները կը տարբերին:

Ա) Փլուածքային տիպի երկրաշարժներ, որոնք կը յառաջանան երկրագունդի «կեղեւ»ի վերին շերտերու մէջ, ստորերկրեայ ջուրերու քայքայիչ աշխատանքէն գոյացած, քարայրներու առաստաղներուն յանկարծակի փլուզումէն:

Բ) Հրաբխային տիպի երկրաշարժներ, որոնք կը նախորդեն կամ կ'ընկերակցին հրաբխային ժայթքումներու եւ կապուած են երկրագունդի ընդերքին մէջ կայացող լաւայի տեղաշարժներուն:

Գ) Թեքթոնական տիպի երկրաշարժներ, որոնք կապուած են շարունակուող լեռնակազմական հոլովոյթներուն եւ կը կազմեն աշխարհի բոլոր երկրաշարժներու 90 առ հարիւր համեմատութիւնը: Այս տիպի երկրաշարժները կը պատահին, իբրեւ հետեւանք՝ երկրագունդի «կեղեւ»ի շերտերու յանկարծակի տեղաշարժերուն, խզումներուն եւ սահանքներուն: Այս երկրաշարժները ունին յատկապէս աւերիչ հետեւանքներ:

Դ) Պլութոնական տիպի երկրաշարժներ, որոնց գործընթացը եւ յառաջացման պատճառները ցարդ քիչ ուսումնասիրուած են: Անոնց հիմնական պատճառը կը բացատրուի երկրագունդի ընդերքին մէջ կայացող նիւթերու քայքայումով եւ բնագիտական – քիմիածական հոլովոյթներով:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ԻՆՉՊԷ՞Ս ԿԸ ՉԱՓԵՆ

Երկրաշարժներու ուժգնութիւնը չափող երկու համակարգեր գոյութիւն ունին, ստեղծուած՝ 1935–ին. Մերքալլի եւ Ռիխթըր համակարգերը:

Երկու համակարգերուն ալ նպատակը նոյնն է. խուսափիլ երկրաշարժներու վիճակագրական տուեալներու մէջ թափանցող սխալներէն եւ ստեղծել առարկայական արժեչափեր, որոնց հիման վրայ, գիտական մօտեցումով, կարելի կ'ըլլայ որոշել երկրաշարժի մը ուժգնութիւնը:

Մերքալլի համակարգի պարագային, կ'օգտագործուի որակական մօտեցում: Այսինքն՝ երկրաշարժի մը ուժգնութիւնը չափելու համար, նկատի չառնուիր երկրաշարժին գեր – կեդրոնը պատահած պայթիւնին կամ ցնցումին ուժգնութիւնը, այլ՝ անոր ազդեցութիւնը երկրի մակերեսին վրայ, որ կը չափուի երկրաշարժին պատճառած աւերներով: Այս իսկ պատճառով, Մերքալլի համակարգը «փակ» համակարգ մըն է, ուր երկրաշարժի պատճառած աւերին համեմատ, տուեալ երկրաշարժը կ'ունենայ 1 – 12–ի միջեւ տարուբերող որակում:

Գալով Ռիխթըր համակարգին, օգտագործուած մօտեցումը քանակական է: Այսինքն՝ երկրաշարժի մը ուժգնութիւնը կը չափուի անոր պատճառած ցնցումին ուժգնութեան քանակին հիման վրայ: Ռիխթըր համակարգը, այս իսկ պատճառով, «բաց» համակարգ մըն է: Այլ խօսքով, անիկա չի սահմանափակուիր 1–12–ի միջեւ թիւերով, այլ կը հետեւի ցնցումին հաւանական ուժգնութեան: Ցարդ արձանագրուած ամէնէն հզօր երկրաշարժը ունեցած է 8·9 Ռիխթըր աստիճան: Եթէ երբեք, տեղի ունենայ աւելի հզօր երկրաշարժ մը, Ռիխթըր համակարգի առաւելագոյն չափը (որ այժմ 8·9–ն է) պիտի արձանագրէ համապատասխան յաւելում մը:

Ի վերջոյ, պէտք է նշել, որ երկրաշարժներու ուժգնութիւնը չափող այս երկու համակարգերը ունին լրացուցիչ հանգամանք: Այսինքն, անոնք զիրար կ'ամբողջացնեն, երկրաշարժին մասին, միաժամանակ ապահովելով որակական եւ քանակական տեղեկութիւններ:

«ԱԶԴԱԿ»

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԷՏԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

«ՄԵՆՔ ՀՈՍ ԵՆՔ ԵՐԵՔ ՀԱԶԱՐ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ»

Լենինէն թառած գեղեցիկ գիւղաքաղաք մըն է Գիւգալըգարան. այդ դիրքը կը տիրապետէ դաշտագետիններու եւ հեռուէն Կիրովականին, որ կիսով քանդուած է երկրաշարժէն: Հայաստանի ադրբեջանական գիւղերէն մէկն է, որուն բնակչութիւնը երկրաշարժէն չորս օր ետք փոխադրուած է այլուր: Երկու հարիւր հոգի միայն մնացած է հոն. երկու յարկնոց տան մը մէջ կը բնակի զոյգ մը որ խառն ամուսնութիւն մը կնքած է. ամուսինը Ազերի է, կինը՝ Հայ: Շատ հանգիստ չեն թուիր: Այրը կը կրկնէ թէ պիտի չլքէ երբեք գիւղը. «իմ գիւղս է, իմ տունս է. մարդիկը պիտի վերադառնան» կ'ըսէ ան կէս համոզուած շեշտով մը: Միւս քանի մը Ազերիներ ալ կը պատրաստուին մեկնելու. «մնացի անասունները խնամելու, համար, բայց ես ալ պիտի մեկնիմ. չեմ կրնար առանձին մնալ» կ'ըսէ անոնցմէ մէկը: «Կարգ մը ընտանիքներ երկրաշարժէն առաջ արդէն մեկնեցան, կը պատմէ ուրիշ մը. կային որ կ'ուզէին մնալ. այս մարդիկը երկար ատենէ ի վեր հոս են. ոմանք լալով մեկնեցան. բայց նաեւ կը վախնային»:

Սումգայիթի ջարդերէն ի վեր բերնէ բերան պատմուածները թէ Ադրբեջանի Հայերը ինչեր քաշեցին, տակն ու վրայ ըրին երկիրը: «Կացութիւնը լարուած էր, կ'ըսէ հայկական գիւղի մը բժիշկը, պէտք էր ուշադրութիւն ընել միջադէպերէ զգուշանալու համար: Անոնք երեք հարիւր տարիէ ի վեր հոս էին, մենք՝ երեք հազար» կ'աւելցնէ ան:

Գիւգալըգարա հաստատուած առաջին Հայերը Նոյեմբերին եկած են: Անոնցմէ մէկը կը պատմէ. «ամիսներէ ի վեր կ'ուզէինք մեկնիլ Ադրբեջանէն: Ոչ ոք այլեւս կրնար աշխատիլ. ես հինգ ամիսէ ի վեր անգործ էի: Ջանացինք փոխանակել մեր տունը. դիմեցինք միջնորդի մը. չորս ամիս տեւեց: Ամէն մարդ կ'ուզէր Երեւան, Աբովեան երթալ, բայց շատ մեծ գումարներ կը պահանջէին: Ի վերջոյ այստեղ գտանք»:

Նկարագրելով Կիրովապատի կացութիւնը, նոյն անձը կը պատմէ թէ Նոյեմբերին իր աչքով տեսած է Ազերիներ որոնք զինուորներու վրայ ռումբեր կը նետէին ու անոնց ինքնապաշտպանութեան կրակոցներէն երկու կողմէն ալ մեռեալներ եղան: Ան կ'ըսէ թէ մեծ համալիրներու մէջ անկարելի դարձած է հայ – ազերի դրացնութիւնը, եւ այրեր գիշերը պահապանութիւն կ'ընեն, որպէսզի իրենց տան բան մը չպատահի:

1915–ի ցեղասպանութենէն ի վեր «բախտի հարուածներ»ու հաւատքը անփոփոխ մնացած է: Ղարաբաղի հարցէն ետք, երկրաշարժը կիրքերը հանդարտեցնելը մէկդի, հրահրած է զգացումը, թէ հայ ժողովուրդը կրկին ճակատագրական անկիւնադարձի մը վրայ կը գտնուի: Մ. Կորբաչով եւս պէտք է նկատած ըլլայ ատիկա աղէտեալ քաղաքները այցելած միջոցին:

Ան ակիզբի շրջանին յոյս մըն էր Հայերուն համար. սակայն այսօր Երեւանի մէջ կարմիր Բանակի հրասայլերուն ճնշող ներկայութիւնը, գիշերներու լուսարգելը հասկցուցած են թէ լաւ ու բարի ոչինչ կայ իրմէ սպասելիք: Ու այս համոզումը չէ փոխուած, հակառակ խորհրդային իշխանութիւններու հաւաստիքին թէ քանդուած քաղաքները կարելի եղածին չափ շուտով պիտի վերաշինուին, նկատի առած վայրերուն ճարտարապետութիւնն ու պատմութիւնը. եւ հակառակ անոր որ սահմանները լայն բացուեցան արեւմտեան երկիրներու եւ Սփիւռքին օժանդակութեան առջեւ:

Նոյեմբեր 24–ի պատերազմեան վիճակի յայտարարութիւնը, յետոյ երկրաշարժը լարուած կացութեան ընդմիջում մը բերին. հարցը չլուծուեցաւ ու ներկայիս այնպէս կը թուի թէ խորհրդային իշ-

ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

«ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ» ՎԵՆԵՏԻԿ ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

(Նոյեմբեր 10 – 13)

Անսովոր բնոյթ ունէր հանդիպումը: Հ.Օ.Մ.ի կեդրոնական վարչութիւնը իր 10 անդամներով եւ այլեւայլ երկիրներէ ժամանած մօտաւորապէս 30 պատգամաւորներով եւ հինգ պաշտօնական դասախօսներով, Տիկին Սօնա Զէյթլեան, Պ. Մարտօ Սողոմոնեան, Պ. Յակոբ Պալեան, Պ. Խաչիկ Յովհաննէսեան, Պ. Օհան Պալեան, խմբուեցան Վենետիկի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, խօսելու, անդրադառնալու, ծրագրելու եւ գործնական որոշումներ տալու Հ.Օ.Մ.ի գործունէութեան եւ դիմագրաւելիք հարցերու մասին ի նպաստ ազգային ըսփիւռքեան մեր գոյութեան եւ սոր յարուցած խնդիրներուն, ինքնութեան պահպանումին, գաղութային կառոյցներուն, մշակութային – կրթական վիճակի ու կարելիութիւններու, ինչպէս նաեւ ըՍփիւռքի եւ Հայրենիքի փոխ–յարաբերութիւններու եւ փոխ–ազդեցութիւններու բնոյթի եւ դերի մասին. եւ հուսկ անշուշտ հայ կնոջ դերը ներկայ ժամանակներուն թէ իբր գործօն ուժ եւ թէ նաեւ իբր ղեկավար:

Մանրամասն եւ օրը օրին հաղորդագրութիւն մը արդէն իսկ յանձնուեցաւ մամուլին, տեղեակ պահելով հայութիւնը Հ.Օ.Մ.ի գործունէութեան, մշակած ծրագիրներուն, հետապնդած տեսակէտներուն եւ անմիջական ձեռնարկներու մասին:

Հ.Օ.Մ.ի այս համահայկական խորհրդաժողովի ընդհանուր խորագիրն էր «Կամրջել Անջրպետները»: Ժողովականները ոգեւորուած նիւթին առաջարկած խոհերով, խմբուած շուրջը իրենց նախագահուհիին, Տիկին Արփի Պալեանի, որ ձեռնհասօրէն և վարչական ցայտուն յատկութեամբ, աջակցութեամբ Հ.Օ.Մ.ի կեդրոնական վարչութեան գործունեայ ու համերաշխ տիկիններուն, ինչպէս նաեւ օրուան պատրաստուած բանախօսներուն, արծարծեցին շատ մը հարցեր, միասնաբար փնտռելով այժմէական միջոցներ աւելի լայն հաղորդականութեամբ կամրջելու համար, ժամանակներու պարտադիր ծնունդ անջրպետները, կամարակապ եւ իրար հաղորդ նոր հորիզոններով:

Եւ մենք առաջին անգամ ըլլալով առիթը ունեցանք մօտէն հետեւելու մեր հայ տիկիններու կազմակերպչական գործունէութեան, ինչպէս նաեւ ազգային մեր ներկայ հարցերու շուրջ կատարած գիտաշխատութիւններուն, եւ մերձեցումի եզական եզանակին եւ մտահոգութիւններուն:

Օրակարգի օրինակելի ճշգրտութիւն եւ լարուած առանց ընդհատումի աշխատանք առաւօտեան ժամը 9–էն մինչեւ 12·30, ժամը 2–էն մինչեւ 7·30· ժամը 8·30–էն մինչեւ ուշ գիշեր, կը յատկանշէր իրենց կեցութիւնը:

Նախատեսուած միակ պտոյտը ուխտագնացութիւն մըն էր դէպի Սուրբ Ղազար, կղզին Հայոց, Ադրիականի ծովակին վրայ հանգչող փոքրիկ Հայաստանը: Գիտաշխատութիւններու ընթացքին շեշտուած էր մեր ժողովուրդի եկեղեցական յատկանիշը եւ սոր անժխտելի դերը ազգապահպանումի, մշակութային ժառանգին ծաւալումի, զարգացումի, տոկուն ու յարատեւ գործին, դիմագրաւելով ժամանակներու քանդիչ ուժերը: Սուրբ Ղազար Մխիթարեաններու կղզին, այս բոլորին խօսուն, մնայուն փաստն էր, ներշնչարան հայ հաւատացեալ ոգիին ու հայ մշակոյթի մնայուն արժէքներուն որով անցեալը կը շարունակէ արձագանգել մեր մէջ: Մխիթարեան միաբանութեան առաջնորդը Հ. Ներսէսով, Տէր – Ներսէսեան անձամբ ընդունեցաւ Հ.Օ.Մ.ի անդամները, հիւրասիրելով զիրենք ու տալով բացատրութիւններ վանքի պատմական անցեալէն, Մեծն Մխիթարի ձեռակերտ եկեղեցիէն, տպարանէն, թանգարանէն սկսեալ մինչեւ այսօրս մշտապէս ճոխացած գրատունով ու գեղազարդուած ձեռագրատունով: Մեծ էր ոգեւորութիւնը Հ.Օ.Մ.–ուհիներուն, անոնք զգացին ու շնչեցին օտար ափերու մէջ բաբախող այս հայկական ոգին եւ իրենց նախագահուհիին խօսքերով զգացուցին անոնք թէ որքան մօտ է Սուրբ Ղազար կղզին բոլորի սրտին. եւ իբր յիշատակ իրենց այս առաջին պաշտօնական այցելութեան, 5·000 տոլարի նուիրատուութիւն մը կատարեցին Մխիթարեան միաբանութեան:

Պատահականութենէ անդին խօսուն զուգադիպութիւն մըն էր նաեւ ընտրութիւնը ժողովի վայրին, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը որ իր կոչումով 152 տարիէ ի վեր կրթական ու դաստիարակչական իր գործունէութեամբ մշակութային կամուրջ մը եղած է ընդմէջ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի ի նպաստ հայ նորահաս սերունդի մտային հորիզոնի ընդարձակումին, անհրաժեշտ պայման յառաջխաղացումի եւ արժէքներու իրաւ գնահատումի, որով իսկապէս կարելի կը դառնայ «կամրջել անջրպետները»: Գիտակից այս բոլորին յանուն «Հայ Օգնութեան Միութեան», հաստատուեցաւ տարեկան մնայուն կրթաթոշակ մը 2·000 տոլարի, յօգուտ եւ ի սէր մեր երիտասարդներու, որոնց առիթը ունեցան ծանօթանալու եւ խօսելու մեր «Հ.Օ.Մ.»ի անդամները: Ինչպէս նկատեցինք այս օրերուն Հ. Օ. Մ.–ի գործնական միջոցառումները, անոնք հաւատարիմ իրենց կոչումին, այժմէն յանձնեցին վարժարանի տեսչութեան 4·000 տոլար իբր կրթաթոշակ 1987 – 88–ը, 1988 – 89–ը ուսումնական տարիին:

Այս առիթով, կը յայտնենք մեր շնորհակալութիւնն ու եղբայրական քաջալերանք մնայուն գործակցութեան բոլոր ասպարէզներու մէջ ի սէր մեր ժողովուրդին եւ ի սէր մեր մեծասքանչին եւ ապագայ մեր միութենական հրամայականին:

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ
Տեսուչ՝
Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի

խանութիւնները կարգադրութեան ձեւ մը գտնելու հետամուտ են:

Ղարաբաղ Կոմիտէի 11 անդամներէն վեցին ձերբակալութիւնը անակնկալ մը եղաւ. այդ կոմիտէին անդամները սկիզբի շրջանին իրենց գործունէութիւնը կը զետեղէին վերակառուցումի շրջանակին մէջ:

Երեւանցի մտաւորականներէն շատերու, ինչպէս նաեւ շարժումին համակիրներուն համար Կորբաչովի խոստացած ժողովրդավարացումը չէ դադրած նպատակակէտ մը ըլլալէ. ան կարեւոր է Ղարաբաղի հարցին կարգադրութեան չափ:

Շարժումին ղեկավարներուն դէմ կիրարկուած քաղաքականութիւնը Երեւանի ազգայնական չափաւոր շրջաններուն կողմէ կը բացատրուի կացութեան Մոսկուայի կողմէ սխալ գնահատումով, Ազերիներու բանեցուցած ճնշումով ու տեղական կուսակցականներու յառաջիկայ Մարտի Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութիւններէն առաջ զիրենք նեղող տարրերէն փրկուելու փափաքով: Նոյեմբերին Ղարաբաղ Կոմիտէի երկու անդամները երեսփոխան ընտրուեցան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին. անոնցմէ մէկը այսօր բանտն է, միւսը՝ Ա. Մանուչարեան կը թաքնուի:

Կոմիտէին վերջին մէկ անդամը, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայէն Ռ. Ղազարեան, որ տակաւին որոշ ազատութիւն մը կը վայելէ, կ՚ըսէ թէ տակաւին համաձայնութիւն մը կարելի է Ղարաբաղի համար: Երեւանէն դուրս գտնուող իր բնակարանին մէջ ան կ՚ըսէ թէ պատրաստ է ընդունելու կարգադրութիւն մը որով ինքնավար մարզը ուղղակի կապուի Մոսկուայի վարչութեան: «Վերակառուցումը անհրաժեշտ է ամբողջ երկրին փրկութեան համար: Սակայն որպէսզի ան յաջողի, Կորբաչով պէտք է նեցուկ կանգնի Ղարաբաղ Կոմիտէի նման շարժումներու» կ՚ըսէ ան:

Ռ. Ղազարեան տեսակցութիւն ունեցած է Սախարովի հետ որ յայտնապէս նշանակուած է Կորբաչովի կողմէ: Նշելով հանդերձ թէ Սախարով երաշխիքներ տալու հանգամանքը չունէր, ան կ՚ըսէ թէ ակադեմականը խոստացած է «իր ամբողջ կարելին ի գործ դնել, լուծում մը գտնելու համար»:

Քաղուած՝
«Լը Մոնտ»էն (5/1/1989)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երկրաշարժի հետեւանքներու վերացման Պոլիտբիւրոյի յանձնախումբի անդամներ՝ Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան եւ փոխ – վարչապետ Ե. Բատալին ընդունած են խաղաղութեան խորհ. ֆոնտի վարչութեան նախագահ, ճատրակի նախկին ախոյեան Անատոլի Գարբովը:

Աշխարհի նախկին ախոյեանը հաղորդած է, որ ֆոնտը Խաղաղութեան պաշտպանութեան Կոմիտէին հետ համատեղ 20 միլիոն ռուբլի յատկացուցած է աղէտէն տուժածներուն արագ կերպով օգնութիւն ցոյց տալու համար: Ասկէ զատ, Խաղաղութեան ֆոնտի վարչութիւնը 15 միլիոն ռուբլի յատկացուցած է Լենինականի եւ Սպիտակի մարզամշակութային համալիրի, հիւանդանոցներու, դպրոցներու, նախադպրոցական հիմնարկներու շինարարութեան համար: Գարբով որոշած է աղէտէն տուժածներու ֆոնտ փոխանցել վերջերս Մեքսիկա տեղի ունեցած «արագ» ճատրակի համաշխարհային ախոյենութեան իր ստացած մրցանակին մէկ մասը:

***

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԵՒ Ե. ԲԱՏԱԼԻՆ ՍՊԻՏԱԿԻ ՄԷՋ

Սպիտակի հանրութեան հետ համատեղ քաղաքի զարգացման գլխաւոր յատակագիծը քննարկելու համար հոն այցելած են Հայաստանի կուսակցապետ Ս. Յարութիւնեան, Խորհրդային Նախարարաց Խորհուրդի նախագահի տեղակալ, Պետական Շինարարութեան նախագահ Ե. Բատալին, Հայաստանի վարչապետ Ֆ. Սարգըսեան եւ Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Թ. Դիլանեան:

Քաղաքի բնակչութեան հետ զրոյցի ընթացքին արծարծուած են շրջանի ամբողջ տնտեսական եւ ընկերա – մշակութային համալիրի վերականգնումին հետ կապուած բազմաթիւ հարցեր:

Ղեկավարները մասնաւորապէս նշած են, որ տրուած որոշումներով նախատեսուած է շրջանին մէջ մեծ ծաւալի շինարարական աշխատանքներ կատարել: Երկու տարուան ընթացքին քաղաքներուն եւ քաղաքատիպ աւաններուն մէջ պիտի կառուցանուին չորս միլիոն քառակուսի մեթր բնակելի մակերես, դպրոցներ, մանկապարտէզներ, հիւանդանոցներ, բուժարաններ: Գիւղերուն մէջ պիտի կառուցանուին 1 միլիոն վեց հարիւր հազար քառակուսի մեթր ընդհանուր մակերեսով տուներ, արտադրական շինութիւններ:

Ե. Բատալին, պատասխանելով աշխատաւորներուն հարցերուն, ըսած է որ ըՍպիտակ քաղաքը անպայման նորէն կը կառուցանուի, սակայն ոչ նախկին տարածքին վրայ, այլ Ջրաշէն գիւղի մօտակայքը:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Գիտէ որ մղձաւանջը փարատեցաւ, թէ իր սիրելին այլեւս իր մօտ է, բայց տակաւին սիրտը կը պահէ սպասումի ժամերու դառնութիւնը եւ Գարեգինի ներկայութեան ուրախութիւնը ջերմ ալիքի մը նման կ՚անցնի ամբողջ էութեան մէջէն առանց փարատելու այն ծանր ու դառն տխրութիւնը, որ կը յամենայ եւ այլեւս չի գիտեր թէ կ՚ուզէ լա՞լ թէ ժպտիլ, անսահմանօրէն ժպտիլ սիրելիին: Բայց ահա իր աչքերը կը տեսնան: Գարեգին տժգոյն էր եւ զգալի կերպով նիհարցած դէմքը անյաղթելի տխրութեան մը կնիկը կրէ: Անիկա նոյնիսկ զգալի կերպով վերապահ է եւ բառերը իր շրթներէն կ՚ելլեն ծանր, բռնազբօսիկ եւ կարծես հրամայուած իրմէ դուրս կամքէ մը:

– Սաթենիկ Գրիգորովնա, ներողութիւն եմ խնդրում որ ամբողջ մի շաբաթ չկարողանայ քեզ մի տող ուղարկել ... Անհնար էր: Զգում էի իմ պարտաւորութիւնը եւ տանջւում էի բայց իմ դրութիւնը այնպէս էր որ ոեւէ ճիգ կարող էր ինձ սպանել:

– Ա՛խ, սիրելիս, չխօսենք այդ բոլորի մասին. սաս քեզ խնդրում եմ, ինչպէս է քո առողջութիւնը:

– Ոչինչ. յաղթեցի այս անգամին ... բայց բժիշկը խիստ պատուիրում է ռեժիմ եւ մանաւանդ հանգիստ. զգուշանալ, որեւիցէ յուզումից եւ կանոնաւոր կեանք վարել...

Տարօրինակ թուլութիւն մը, քիչ առաջուան լարուած դրութեան հակազդեցութիւնը գրաւած էր Սաթենիկը. կարծես կէս քունի մէջ կը լսէր Գարեգինը եւ իրեն կը թուէր որ երկար եւ տաժանելի ճամբորդութենէ մը ետքը, մարգագետնի մը վըրայ, ծառերու հովանիին տակ նստած, կը լսէր անտեսանելի վտակի մը մրմունջը եւ անձնատուր էր այդ զգացումին ամոքմանը:

– Ծանր էր, ծանր էր այդ բոլորը, ըսաւ Գարեգին նայուածքը սեւեռած պարպին մէջ կարծես դժնդակ յիշողութեան մը:

– Գարեգի՛ն, սիրելիս, ըսաւ Սաթենիկ եւ իր թմրութենէն սթափելով յանկարծ ոտքի ելաւ եւ եկաւ նստեցաւ անոր կողքին. գլուխը փաղաքշանքով դրաւ իր սիրելիին ուսին եւ մրմնջեց անորոշ եւ գորովագին վանկեր:

Գարեգին ձեռքը դրաւ Սաթենիկի գըլխուն եւ մեղմութեամբ շոյեց անոր մազերը բայց ձեռքը կը դողար եւ սրտի խորքերէն չփոթ յուզում մը ալիքի պէս կը բարձրանար մինչեւ շրթունքը: Երիտասարդ կնոջ յուզուած մերձաւորութիւնը, բոյրը բուրումը, ձեռքերուն տակ այդ մազերուն ջերմութիւնը գինք խռովեցին եւ բնազդաբար ըսաւ.

– Սաթի՛կ ջան, ինչքան եմ կարօտել քեզ ... ինձ թւում էր ... այն սոսկալի օրերին ... երբեւէ զառանցում էի ... Սաթի՛կ ջան, ինչքան ծանր էր այդ բոլորը եւ ինչքա՜ն ուզում էի լինել հեռու ... հեռու ... կարծես ուզում էի փախչել իմ ցաւից...

– Գարեգի՛ն, ըսաւ վերջապէս Սաթենիկ գլուխը բարձրացնելով, ների՛ր ինձ եւ մոռցիր քեզ պատճառած ցաւերը...

– Ինչի՞ համար, Սաթի՛կ ջան ... դու միայն ուրախութիւն ես պատճառել ինձ ... ես տանջուեցի շատ ...

– Բոլորը գիտեմ, Արամայիսը ամէն օր ինձ լուր էր տալիս քո առողջութեան մասին:

Գարեգին տարտամ շարժում մը ըրաւ:

– Այդ ոչինչ. հիւանդութիւնը ծանր էր, սոսկալի քրիզ, որին նմանը երբեք չէի ունեցել, բայց այդ ոչինչ, ես տանջուեցի...

Յանկարծ կանգ առաւ կարծես դիմաւորելով մի ինչ որ սոսկալի բան. իր գունատ դէմքը կարմրեցաւ յուզմունքէն եւ հապճեպով ժամացոյցին նայեցաւ:

Այդ շարժումը, այդ յուզմունքը ամէն ինչ պարզեց Սաթենիկին: Ցուրտ յուսահատութիւն մը սեղմեց իր սիրտը, այսուամենայնիւ քաջութիւնը ունեցաւ ըսելու.

– Գարեգի՛ն, սիրելիս, ես այժմ ըմբռնում եմ քո դրութիւնը, բոլոր դըժուարութիւնները եւ ես մտադիր եմ ոչ մէկ բանով չխանգարել քեզ. կարգադիր ինչպէս ուզում ես, արա՛, ինչպէս յարմար ես գտնում, ես քո դրութեան կը համակերպեմ անտրտունջ:

(Շար. 74)

ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ
ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՅՈՎՀ. - ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Կիրակի օր, Յունուար 15, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ եւ կը կատարուի քառասունքի մասնաւոր հոգեհանգիստ՝ Հայաստանի մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին՝ Լենինականի, Սպիտակի, Կիրովականի, Ստեփանաւանի եւ շրջակայ գիւղերուն մէջ պատահած երկրաշարժին հետեւանքով մահացած տասնեակ հազարաւոր Հայերուն համար։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Պատարագ՝ Յունուար 15, ժամը 10-ին։

Հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն. –
Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան
Նշան ծ. վ. Քարաքէհեայեան
վերապատուելի Ժ.-Տ. Սահակեան

Կը պատարագէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ներկայ կ'ըլլան Մարսէյլի քաղաքապետը եւ Ֆրանսայի օժանդակ ուժերը (հրշէջ, բժիշկ եւլն...)։

***

Ժամը 12.30-ին արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն եկեղեցւոյ կից սրահը, վասն շնորհակալութեան։

***

Հոգեհանգստեան պատարագ կը կատարուի, այս Կիրակի առաւօտ, Ֆրանսայի Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ։

- U.G.A.B. - Bibliothèque NUBARIAN

Devant l'urgence de la situation, le Comité régional de l'U.G.A.B. a décidé de fermer la Bibliothèque d'arménologie Nubar pour une période d'un mois, afin de pouvoir s'impliquer totalement dans l'organisation des secours à l'Arménie. Cependant, devant la demande croissante des lecteurs, il apparait nécessaire d'ouvrir à temps partiel la Bibliothèque.

En conséquence, et jusqu'à nouvel avis, la salle de lecture sera ouverte au public les lundi, mardi, jeudi et vendredi, de 10h à 14h, sans interruption.

Le Conservateur

COMMUNIQUÉ

Devant la tragédie qui vient d'éclater en ARMENIE, et au-delà des actions immédiates (dons et secours) qui doivent se poursuivre sans relâche, le Centre de Documentation du C.R.D.A., *sollicité par de nombreuses demandes*, lance un appel pour la réunion urgente de tout document (photos, films, livres etc...) sur les villes sinistrées avant le séisme, pour permettre de répondre à toutes ces demandes.

Vous êtes priés de téléphoner au :
— C.R.D.A. au 42.46.05.58

ou adresser vos envois au :
— C.R.D.A. 36 rue de Trévise, 75009 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Լիւսի Օհանեան իր շատ սիրելի զաւկին՝ Մարտիրոս Օհանեանի մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Յովհաննէս Յուսիկեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը ստացած է Սօնիա Փիլիկեանէն եւ երէցկին Եղիսաբէթ Տէտէեանէն 200-ական Ֆր.։

S.O.S. ARMENIE

Le Comité S. O. S. ARMENIE s'est constitué à l'initiative et sous la responsabilité des chefs spirituels de la communauté arménienne de France.

Il a pour objet de venir en aide par tous les moyens appropriés aux victimes du séisme qui vient d'endeuiller l'Arménie et aux réfugiés contraints de fuir l'Azerbaïdjan.

Prière d'adresser les dons à :

COMITE S.O.S. ARMENIE
15, rue Jean Goujon
75008 Paris

Un compte spécial vient d'être ouvert uniquement reservé à l'entraide pour l'Arménie, à la B.N.P. Champs - Elysées sous le N° 07447817.

Un reçu «*cerfa*» sera délivrée permettant les déductions fiscales.

Les chèques libellés exclusivement au nom de S. O. S. ARMENIE ou les dons en espèces peuvent aussi être remis ou envoyés à «*Haratch*».

Pour tous renseignements sur les sinistres et éventuellement les recherches des survivants, TELEPHONER : au 40. 70. 10. 10
POSTE 476

Un service de la *Croix Rouge Française* répondra à vos appels.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց սիրեցեալ մօր՝

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՄՈՒՍԱՅԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Իփէքճեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ուրբաթ, Յունուար 13, Ը. օր Ծննդեան։ Տօն անուանակոչութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։ Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանին Տնօրէնները կը կատարուի։

Շաբաթ, Յունուար 14, Տօն Ծննդեան Սրբոյն Յովհաննու Կարապետի։

Այսօր Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնն է։ Այս առթիւ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Եկեղեցաշէն բարերար՝ Ալեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մանթաշեան ընտանիքի ննջեցեալներուն համար։

COMMUNIQUÉ

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE remercie tous ceux qui par leur contribution ont permis de participer aux secours de première urgence en faveur des sinistrés du terrible séisme qui a frappé l'Arménie.

Notre mission ne s'arrête pas là.

500.000 sans abri, 25.000 orphelins ont encore besoin de notre solidarité pour survivre, pour espérer...

Envoyez vos dons :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE — OPERATION ARMENIE :
17, rue Bleue — 75009 PARIS

* La C.B.A.F., Association reconnue d'utilité publique, vous délivrera un reçu «*cerfa*» pour vos déductions fiscales.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱԼԱՆՍ. – Տէր եւ Տիկին Աշոտ Առաքելեան 500 Ֆր.։

ՌՈՄԱՆ. – Տիկին Զաթրեան 300 Ֆր.։

ՄՈՆԹՐԷՕՅԼ – ՊԸԼԻ. – Տէր եւ Տիկին Վահէ Հէքիմեան 300 Ֆր.։

ՎԻԼԸՆԷՕՎ. – Սամուէլ Ներկարարեան 300 Ֆր.։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Յովակիմեան 300 Ֆր.։

ԼԸ ՊՕՍԷ. – Տիկին Ս. Յովհաննէսեան 100 Ֆր.։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԼԻՈՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՍՆԱՃԻՒՂ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի նպաստ
Հայաստանի աղէտեալներուն
նախաձեռնութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի
մասնաճիւղին
Փարիզի Համազգայինի
« Դ Ի Մ Ա Կ »
Թատերախումբը
կը ներկայացնէ՝ Յակոբ Պարոնեանի
« Ա Ռ Տ Ն Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ն Ե Ր »
կատակերգութիւնը
Կիրակի, Յունուար 29,
ժամը ճիշդ 15.30-ին
Սալ վիքթոր Հիւկոյի մէջ
33, rue Bossuet, 69006 Lyon
(Sortie métro Foch)

Մուտք՝ 40 Ֆր.։
Տոմսակները ապահովել՝
Լիոն. – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն՝
48, cours de la Liberté, 69003 Lyon
Տէսին. – Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն։

AIDE A L'ARMENIE

L'Union Générale Arménienne de Bienfaisance a décidé de créer un Fonds AIDE A L'ARMENIE dans les 23 pays où elle est représentée.

Le séisme qui a ravagé le Nord de l'Arménie est un immense malheur pour toute la Nation arménienne.

Toute la diaspora s'est portée au secours et à l'aide des victimes et continue jour après jour à déployer tout ce qui est humainement possible de faire.

Chaque section de l'Union Générale Arménienne de Bienfaisanse a reçu pour mission de contribuer aux secours immédiats en collaboration avec toutes les associations communautaires.

Cependant, les efforts devront se poursuivre pendant de nombreuses années pour prendre en charge sur le sol natal les orphelins et les sans-abri, et reconstruire les villes sinistrées.

Des fonds considérables seront nécessaires et devront être levés dans le monde entier.

Aux côtés de tous, l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance, fidèle à la tradition de son fondateur, mettra tout en œuvre pour la renaissance de la Mère Patrie.

L'U.G.A.B. et la Diaspora sauront se montrer digne de l'Arménie !

Pour la France, compte :

«UGAB — AIDE A L'ARMENIE»
U.G.A.B.
11, square Alboni
75016 Paris

Virements bancaires :

«UGAB — AIDE A L'ARMENIE»
Crédit Suisse (France)
N° 450 0863 01 9
92, avenue des Champs-Elysées
75008 Paris.

CAROUN | ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN
25, rue Paul Vaillant-Couturier
CLAMART
TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ .– Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով)։

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան եօթը տեսակ անուշեղէն

❊ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❊

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de $85m^2$ avec une installation moderne.

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13

VENDREDI
13 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.926 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.926

ՓԼԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՏԱԿ ՄՆԱՑԱԾԸ

Երկրաշարժով սանձուած քաոսային կացութեան զուգահեռ, երկրին քաղաքական կեանքին մէջ եւս կարեւոր անցաշարժներ կը վկայեն արմատական փոփոխութիւններու մասին: Անոնց գլխաւոր թիրախը «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ն է, անոր գործունէութիւնը, որոնք Հայաստանի պաշտօնական մամուլին մէջ Դեկտեմբերի կէսէն ի վեր դատապարտումի արտայայտութիւններու կեդրոն դարձած են: Անոնց ուղղուած գլխաւոր ամբաստանութիւնը իշխանութեան ձգտումն է: Ու գիտութեան, գրականութեան մարզի յարգարժան անուններ որոնք մինչեւ երէկ այնքան լայն ժողովրդավարութիւն վայելեցին, այսօր անճարակ փորձերով վարկաբեկուած, մնասակար տարրերու տեղ կը դրուին:

Տակաւին Դեկտեմբեր 13ի «Սովետական Հայաստան»ին մէջ «Դժբախտութեան ժամ եւ պատասխանատուութեան ժամ» խորագրուած երկարապատում գրութեան մէջ կ'ըսուի. — «... Իսկ ճշմարտութիւնն այսօր այն է որ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի լիդերներին ամէնից քիչ են յուզում ԼՂԻՄ-ի փրոպլեմները: Նրանք դէսուդէն ընկնելով, չքաշուելով ոչ ամբոխավարութիւնից, ոչ էլ հակադեմոկրատական մեթոդներից, պայքար են մղում իշխանութեան համար, լայն մասսաների վրայ ազդեցութիւն ունենալու համար»:

Ամբաստանութեան այս արտայայտութիւններու ալիքը նոյն թերթին Դեկտեմբեր 16-ի թիւին մէջ կը ծաւալի Վ. Եանչենկոյի, ԹԱՍ-ի յատուկ թղթակիցին չեշտումներով. ան կը գրէ. — «Երկիրը անօթեւան մնացած կանանց եւ երեխաներին առողջարաններ եւ հանգստեան տըներ է տրամադրել մարդկանց ցրտից եւ սովամահութիւնից փրկելու, նրանց հանգիստը վերականգնելու, հոգու վէրքերը բուժելու համար: Իսկ «Ղարաբաղ»ի ակտիւիստները, խաղալով մարդկանց ազգային զգացմունքների հետ, փորձում են նրանց ներշնչել որ այդ մարդասիրական ձեռնարկման մէջ իբր կայ գաղտնի չարագոյժ իմաստ՝ Հայերին զրկել իրենց հայրենիքից, ցրել երկրում»:

Մեղադրանքները կանոնաւոր կերպով կը յաջորդեն իրարու, միշտ «Սովետական Հայաստան»ի սիւնակներուն մէջ: Դեկտեմբեր 19-ի թիւին զինուորական պարէտի հաղորդագրութեան մէջ հետեւեալը կ'ըսուի. — «Մտահոգութիւն է պատճառում Ստեփանաւանի եւ Կալինինոյի շրջանների իրադրութիւնը: Պարեկային ծառայութեան ուժերի պահանջով մեքենաները կանգ չեն առնում, ինչը համապատասխան ուժ գործադրելու անհրաժեշտութիւն է առաջացնում: «Ղարաբաղ» ենթակոմիտէի ներկայացուցիչները փորձում են կազմալուծել կուսակցական եւ սովետական մարմինների աշխատանքը»:

Մինչեւ հոս, մամուլն էր ամբաստանողը: Դեկտեմբեր 23-ի «Սովետական Հայաստան»ին մէջ թելը կ'անցնի «Հանրապետութեան աշխատաւորներուն» որոնք «կ'արձագանգեն ընկ. Ս. Գ. Յարութիւնեանի ելոյթին» (Հայկական Հեռատեսիլ, Դեկտ. 17): Անոնցմէ Գէորգ Հայրեան «Ո՞վ ենք մենք» խորագրուած իր գրութեան մէջ կ'անդրադառնայ նաեւ «Ղարաբաղ» Կոմիտէին. իր տողերը նախ այն տպաւորութիւնը կը թողուն որ հաւատացած է թէ «Ղարաբաղեան շարժումը ազնիւ էր իր բնոյթով եւ առաջադրանք - խնդիրներով՝ մանաւանդ սկզբնական շրջանում». սակայն այդ ազնիւ շարժումին ակունքներուն կեղտաջուր կը խառնուի, պղտորողնե՞րը ... «Երկու կարգի մարդիկ էին, դրանցից առաջինները այն մտաւորականներն էին, որոնք բընութեան կողմից օժտուած լինելով աննշան կարողութիւններով, ամուր կապեր չունենալով իրենց ժողովրդի եւ նրա ազգային մշակոյթի հետ, ամէն կերպ ուզում էին փառք ձեռք բերել, նուաճել առաջին շութակը: ... Ամենազարշելին այն էր որ այդ մարդկանց յաջողուել էր կարճ ժամանակում դառնալ հանրապետութեան քաղաքաքաղաքական մթնոլորտի տէրը: ... Եւ ահա Հանրապետութեան ղեկավարութիւնը փոխուելուց յետոյ այդ «հերոսները» հասկացան որ պիտի դուրս գան խաղից, կորցնելով իրենց արտօնեալ վիճակը: Բայց որպէսզի ինչ որ չափով պահպանեն իրենց նախկին վիճակը, փոխեցին պայքարի մեթոդները, սկսեցին սիրաշահել ժողովրդին, առուծախի առարկայ դարձնելով նրա ազգային զգացմունքները»:

Մեղադրանքի յորձանքին ժողովրդական ձայն ալ խառնելու յաջողութենէն ետք «Սովետական Հայաստան»ի Դեկտեմբեր 28-ի թիւին մէջ կայ թղթակցութիւնը Հայաստանի Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի նիստին. հոն կ'ամբաստանուին ոչ միայն «Ղարաբաղ» Կոմիտէն, այլ հայաստանեան մամուլը: Այս մարզի կարգ մը անուններու, ինչպէս՝ «Սովետական Հայաստան», «Կոմունիստ», «Երեկոյեան Երեւան», «Աւանգարդ», «Կոմսոմոլեց» թերթերու եւ «Ոգնի» հանդէսին էջերուն, հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի հաղորդումներուն մէջ չկան կուսակցական, սովետական ղեկավար աշխատողներու եւ մշակոյթի գործիչներու, գիտնականներու, մշակոյթի գործիչներու ծանրակշիռ ելոյթները...:

Մամուլի եւ Հեռատեսիլ - ձայնասփիւռի բազմաթիւ պատասխանատուներ նկատողութիւններու ալ կ'արժանանան. այսպէս, օրինակ «Ոգնի» հանդէսում տեղ գըտած գաղափարապէս վնասակար հրապարակումների համար գլխաւոր խմբագիր ընկ.՝ Ա. Սահակեանին խիստ նկատողութիւն է յայտարարուած:

«Երեւանի քաղկոմին յանձնարարուած է քննութեան առնել ուղղակի ռատիոհաղորդման կազմակերպման նկատմամբ ցուցաբերած անփոյթ վերաբերմունքի, ինչպէս նաեւ գաղափարապէս եւ փրոֆեսիոնալ առումով թոյլ հաղորդում եթեր թողարկելու համար հայկական պետհեռուստառադիոյի նախագահի տեղակալ, Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդր. Կոմիտէի անդամ ընկ. Պ. Ստեփանեանին, հակադաստիարակչական բնոյթ կրող, երեխաներին սըխալ կողմնորոշող, միթինգներին ու ցոյցերին նրանց մասնակցութեան կոչեր բովանդակող նիւթերի հրապարակման համար «Սովետական դպրոց» թերթի խմբագիր, Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդր. Կոմիտէի անդամ ընկ. Լ. Կարապետեանին կուսակցական պատասխանատուութեան ենթարկելու հարցերը»:

Կեդրոնական Կոմիտէի նիստը տակաւին հարկաւոր կը նկատէ «թերթերի եւ հանդէսների էջերում, ռադիոյի եւ հեռուստատեսութեան հաղորդումներում, մասսայական ինֆորմացիայի միւս միջոցներով սկզբունքային սուր քննադատութեան ենթարկել այսպէս կոչուած «Ղարաբաղ» Կոմիտէի վնասակար գործունէութիւնը, ցոյց տալ դրա վտանգաւոր, արկածախնդրական բնոյթը»: Անոնք, «Ղարաբաղ» Կոմիտէի սադրիչները, անչափ բարդ իրավիճակում մարդկանց դրդում են ազգամիջեան գժտութեան թշնամանք բորբոքում, խեղում ազնիւ մղումները: Եւ դա տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ հայ ժողովուրդը ամբողջ խորութեամբ զգաց սովետական ինտերնացիոնալիզմի մեծ ուժը...»:

«Սովետական Հայաստան»ի Դեկտեմբերի վերջին թիւերուն մէջ եւս վարկաբեկումի հոսանքը իր մէջ կ'առնէ ընթերցողներ, որոնք իրենց ձայնը կը միացնեն պաշտօնական ամբաստանութիւններուն. Դեկտեմբեր 29-ին Յ. Նասիբեան դիտել կուտայ որ՝ «...այս օրերին միանգամայն անհասկանալի են «Ղարաբաղ» Կոմիտէի մի խումբ անդամների եւ նրանց անունից հրահրուող առանձին գործողութիւնները որոնք ամենեւին էլ պատիւ չեն բերում մեր քաղաքակիրթ ու հնագոյն մշակոյթ ունեցող ժողովրդին»:

... «Ես ասում եմ խորապէս համոզուած՝ կոմիտէականների ուղին ժողովրդի ուղին չէ: Իւրաքանչիւր Հայի պարտքն է յարգել ու պահպանել սեփական ժողովրդի արժանապատուութիւնն ու հեղինակութիւնը. նրա պատիւն ու վարկը:

Կ. Յակոբեանի «Տարերքի դէմ հանդիման» խորագրուած գրութեան մէջ այդ Կոմիտէին կը վերագրուի մինչեւ իսկ չփրկուած կեանքերու պատասխանատուութիւնը: «Ղարաբաղ» Կոմիտէն որ աղէտի վայրերէն հասած առաջին վկայութիւններու համաձայն աղէտեալներու օգնութեան առաջին փութացողներէն եղած է, այսօր կ'ամբաստանուի հրէշային անպատասխանատուութեամբ մը. — «որքան չփրկուած կեանքեր կան այդ անպատասխանատուութեան հաշուին. ինչ գին ունեն «կոմիտէական»ների գործողութիւնները, որոնք երեք օր Իջեւանում պահում էին 26 մեխանիզմներից բաղկացած ինտերնացիոնալ շարասիւնը, որը Ադրբեջանից գնում էր աղէտի շրջան: Ինչպէ՞ս կարող են նրանք հիմա նայել մերձաւորներին կորցրած հայրենակիցների դէմքին, որոնց այն ժամանակ դեռ կարելի էր փրկել»:

Այն գրիչը որ կրնայ առանց կարկամելու «ինտերնացիոնալ» անուանել Ադրբեջանէն Հայաստան ղրկուած օժանդակութեան շարասիւնը, անշուշտ ոչ մէկ դժուարութիւն պիտի կրէ վարկաբեկող տողեր մրոտելու «Ղարաբաղ» Կոմիտէին հասցէին: Իսկ գալով չփրկուած կեանքերու, կամ աղէտին բերանը քշուածներու պատասխանատուութեան, ինչպէս՝ Ադրբեջանի բարբարոսութիւններէն մազապուրծ փրկուած ու Սպիտակ հաստատուածները, որոնք գրեթէ բոլորն ալ զոհուեցան, «Ղարաբաղ» Կոմիտէէն աւելի տեղին հասցէներ պէտք է փնտռեն Կ. Յակոբեանի նման նախանձախնդիրներ:

Իսկ տեսնելով «Ղարաբաղ» Կոմիտէին հանդէպ կեցուածքի ու գնահատականներու այսքան կտրուկ շրջադարձ մը, մարդ կը տարուի մտածելու թէ վերակառուցումի Հայաստան հասած ալիքն ալ թաղուած չէ՞ հոն, փլատակներուն տակ տեղ մը...:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ — Ա. ՎԷԶԻՐՈՎ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի մինչեւ ցերեկ (Մոսկուայի թէ Հայաստանի ժամով, քանի միայն մէկ ժամ է երկուքին միջեւ տարբերութիւնը) սպասուած լուրը դեռ չէր հաղորդըւած: Կ'ըսուէր միայն թէ Մոսկուայի մէջ, հանդիպում ունեցած են, Յունուար 11-ին, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի կուսակցապետերը, գլխաւորաբար կարգադրելու համար մէկ երկրէն միւսը գաղթողներու վերադարձը եւ ազգամիջեան այլ հարցեր: Մոսկուայէն կը հաստատէին թէ նախորդ օրը ժողովը տեղի ունեցած էր, բայց այն որոշումը որ հոն պիտի վաւերացուէր, դեռ չէր հրապարակուած: Ակնկալուածը այն է որ Ղարաբաղ, մնալով հանդերձ Ադրբեջանի հողային ամբողջութեան մէկ մասը, այլեւս ոչ մէկ կապ կ'ունենայ Բաքուի հետ, այլ վարչական գետնի վրայ կ'ենթարկուի ուղղակի Մոսկուայի, ինը հոգինոց յանձնախումբի մը հսկողութեան տակ (5 Ռուս, 3 Հայ, 1 Ազերի): Այս կարգադրութեան, եթէ ճիշդ է, հրապարակումը դեռ չէր եղած, ինչպէս ըսինք, Հինգշաբթի մինչեւ ցերեկ եւ Հայաստանի ժողովուրդն ալ անձկութեամբ կը սպասէր:

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն, որոնց գոնէ վեցը պէտք է ազատ արձակուած ըլլային Յունուար 10-ին, սոյդ ոչ մէկ լուր կար այդ մասին: Մոսկուայէն մեր ստացած լուրերու համաձայն անոնք Մոսկուա փոխադրուած էին Յունուար 11-ին, Չորեքշաբթի, բայց յաջորդ օրն ալ ազատ չէին արձակուած:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԱՄԵՐԻԿԱ Կ'ԵՐԹԱՅ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3-ԻՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ Վազգէն Ա., Նիւ-Եորք կը ժամանէ Փետրուար 3-ին իր օրհնութիւնը տալու ամբողջ Ամերիկահայութեան հիւսիսային թէ հարաւային Սպիտակաւան քաղաքի վերաշինութեան գործին համար:

Այս առթիւ, Ամենայն Հայոց Հայրապետը Նիւ-Եորք հրաւիրած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Բ. միասին հովանաւորելու համար վերաշինութեան ձեռնարկը:

**

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԱՍՆԻԼ

Թէեւ «Արմէնփրէս» կը հաղորդէր Յունուար 10 թուականով, բայց Յունուար 12-ի «Մոնտ»ի մէջ Ա-էՖ-Փէ-ն աւելի լայն տեղեկութիւններ կուտար ֆրանսական նոր օժանդակութեան ժամանումին մասին:

Նաւը, կառախումբը եւ 17 բեռնատար կառքերը հազար թոն ապրանքներով (կառավարական թէ անհատական) Երեւան հասած են: Փէնփոլէզ նաւը, որ ճամբայ ելած էր Դեկտեմբեր 30-ին Վրաստանի Պոտի նաւահանգիստը խարիսխ նետած է Շաբաթ օր: Երեք կառախումբեր Երեքշաբթի օր նաւուն ապրանքները կը փոխադրէին ուղղակի Լենինական, նուիրատու կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն ընկերակցութեամբ: 43 վակոններէ բաղկացած կառախումբն ալ, որ ճամբայ ելած էր Դեկտեմբեր 28-ին Երեւանի կայարանը պարպել սկսած են, յայտարարած է Քլոտ Մութաֆեան, որ, ի դէպ, փառաւոր աշխատանք կը տանի տեղւոյն վրայ (էս-0-էս-Արմէնի-Կապոյտ Խաչ) հասած օժանդակութեան բաշխումին կապակցութեամբ: Մրցանիշ կոտրած է կառախումբը խորհրդային հողամասին մէջ 4500 քիլոմեթր կտրելով, բայց պարտաւորուած է երթուդարձ ընել Երեւանի եւ Մասիսի (աւելի հարաւ) կայաններու միջեւ, որովհետեւ ամէն կողմէ հասած օժանդակութիւններով տեղ չէ մնացած: Վերջապէս թղթատարական 17 բեռնակառքերը հասած են Երեքշաբթի եւ տեղ գրաւած Լենին հրապարակը, Հայաստանի Թղթատարական Նախարարութեան դիմաց: Հասած օժանդակութիւնը ամէն տեսակի է, սկսելով եւրոպական Հասարակապետութեան շինավայրերու պընկալօներէն մինչեւ հարիւրաւոր թոներով ալիւր, սննդեղէն, դեղօրայք, կազմած: Օժանդակութեան այս առատութիւնը հարցեր ալ կը ստեղծէ անշուշտ, գլխաւորաբար մթերումի եւ բաշխումի գետնի վրայ: Կը թուի որ այլեւս օժանդակ կազմակերպութեանց տեղական մարմիններու եւ հայկական իշխանութեանց անհրաժեշտ գործակցութեան ընկերրունքը ընդունուած է երկուստեք:

**

«Արմէնփրէս», Յունուար 10-ին հետեւեալ հաղորդումը կուտար..

«ԱԶՆԱՒՈՒՐ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ»

Շառլ Ազնաւուր, որ երկրաշարժէն յաջորդած առաջին իսկ օրերուն աղէտէն

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՆԵՐ

Հայկական Լեռնաշխարհը, Անատոլուի Բարձրաւանդակը եւ Կովկասեան Լեռնաշղթան միասնաբար կը կազմեն «երիտասարդ» լեռնակազմական գօտիի մը մէկ հանգոյցը: Գտնուելով այս հանգոյցին վրայ, Հայաստանը, Փոքր Ասիան եւ Անդրկովկասը դարեր շարունակ բազմիցս ենթարկուած են երկրաշարժներու ահեղ ցնցումներուն, որոնց հետեւանքով աւերուած են բնակավայրեր եւ մեծ քաղաքներ, ինչպէս՝ Անին, Դուինը, Երզնկան, Վանը, Թաւրիզը, Շամախին, Երեւանը եւայլն:

Այդ երկրաշարժները յիշատակուած են հայ պատմիչներու երկերուն մէջ: Այդ է պատճառը, որ արաբական, մոնկոլական, պարսկական եւ թաճկական արշաւանքներու եւ ասպատակութիւններու նկարագրութիւններու կողքին, մենք կը քաղենք նաեւ տեղեկութիւններ՝ երկրաշարժներու պատճառած աղէտներուն մասին, պատահած՝ Հայկական Լեռնաշխարհին մէջ թէ անոր մերձակայքը:

Երկրաշարժներու վերաբերեալ յիշատակութիւններ ունին Մովսէս Խորենացին, Մովսէս Կաղանկատուացի, Յովհաննէս Կաթողիկոսը, Թովմա Արծրունին: Ստեփանոս Տարօնացին (Ասողիկ), Մատթէոս Ուռհայեցին եւ ուրիշներ:

Պատմական Հայաստանի երկրաշարժային ամենահզօր հանգոյցը Երզնկայի շրջանն է: 1011 Թուականէն մինչեւ 1784 Թուականը, Երզնկայի մէջ տեղի ունեցած են 24 երկրաշարժներ, որոնցմէ 21-ը եղած են կործանարար: Անոնց հետեւանքով, քաղաքը վերածուած է աւերակներու կոյտի եւ զոհուած են բիւրաւոր մարդիկ:

Պատմական Հայաստանի երկրաշարժներու երկրորդ հանգոյցը Արարատեան շրջանն է, ուր երկրաշարժները նոյնքան յաճախակի չեն եղած, որքան Երզնկայի մէջ, սակայն, եղած են նոյնքան կործանարար: 139 Թուականէն մինչեւ 1937 Թուականը, այս շրջանը հարուածած են 15 շարժեր, որոնցմէ յատկանշական են Դուինի 9-րդ դարու շարժերը, որոնք մի քանի անգամ հիմնայատակ կործանած են Հայաստանի հռչակաւոր մայրաքաղաքը՝ Դուինը:

Երրորդ հանգոյցը՝ Շիրակի եւ Կարսի շրջանն է: Ինչպէս յայտնի է, Շիրակի մէջ գտնուող Անի քաղաքի վերջնական կործանման եւ ամայացման պատճառներէն մէկը, այնտեղ յաճախակի կրկնուող երկրաշարժներու առկայութիւնն էր: 1045 – 1988 երկարող ժամանակաշրջանի ընթացքին տեղի ունեցած են 7 կործանարար երկրաշարժներ, որոնցմէ վերջինը, այս տարի անխնայ կերպով հարուածեց Լենինական, Կիրովական, Սպիտակ եւ Ստեփանաւան քաղաքները եւ անոնց մերձակայ 150 գիւղերը:

Չորրորդ շրջանը՝ Վանի երկրաշարժային շրջանն է, ուր 1111 Թուականէն մինչեւ 1715 տեղի ունեցած են 8 աւերիչ երկրաշարժներ:

Հայաստանի մէջ, հզօր երկրաշարժային շրջաններ են նաեւ՝ Սիւնիք – Վայոց Ձոր, Տարօն, Արճէշ, Խլաթ, Կարին, Բասէն, Գանձակ շրջանները եւայլն:

Պատմական եւ վիճակագրական նիւթերը ցոյց կուտան, որ Հայկական Լեռնաշխարհը եւ անոր մերձակայ շրջանները դարերու ընթացքին (եւ մինչեւ մեր օրերը) յաճախ ենթարկուած են ուժգին եւ կործանարար երկրաշարժներու: Նաեւ՝ երկրաշարժներու գլխաւոր շրջանները կը շարունակեն լլլեւ գործօն օճախներ:

Կործանիչ երկրաշարժներու միջեւ եղած համեմատական անդորրութիւնը, նոյնիսկ ամենահզօր օճախներու համար, ինչպէս՝ Երզնկա, Արարատեան շրջան եւայլն, կրնայ ըլլալ շատ երկարատեւ, երբեմն, մինչեւ իսկ քանի մը հարիւր տարի: Սակայն, այնքան ատեն, որ երկրաշարժներու հաւանական վտանգը առկայ է, պէտք է յատուկ եւ ուշադիր մօտեցում ցուցաբերել այդ շրջաններուն մէջ կառուցուող շինարարութեանց նըկատմամբ:

● ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐԸ

Հայաստանի հիւսիսային շրջանները 1988 Դեկտեմբեր 7, առաւօտեան ժամը 11·41-ին (Հայաստանի ժամով) հարուածող երկրաշարժին ուժգնութիւնը 10 Մերքալլի կամ 6·9 Ռիխթըր տարողութիւն ունէր: Երկրաշարժին էփիկեդրոնը կը գտնուէր Լենինականէն 50 քիլոմեթր արեւելք, իսկ գերկեդրոնը (հայփոսէնթըր)՝ երկրագունդի մակերեւոյթէն 32 քիլոմեթր (20 մղոն) խորութեան վրայ: Կ'արժէ նշել, որ սովորաբար շարժերու գերկեդրոնները կը գտնուին երկրի մակերեսէն աւելի խոր վայրերու մէջ (150 քիլոմեթր եւ աւելի): Ճիշդ այս պատճառով է, որ Հայաստանի երկրաշարժին պատճառած աւերը աննախընթաց էր եւ սարսափելի: Եթէ նման հզօրութեամբ երկրաշարժ մը տեղի ունենար անապատային շրջանի մը մէջ, հաւանաբար անոր գործած աւերը այդքան մեծ չըլլար: Սակայն տուեալ պարագային, երկրաշարժը տեղի ունեցաւ հոծ բընակչութիւն ունեցող քաղաքներու մէջ, պատճառ դառնալով այդ քաղաքներու կործանումին եւ բազմահազար բնակիչներու մահուան:

Հայաստանի երկրաշարժը կը յատկանշուի նաեւ այլ տուեալներով: Փաստօրէն, շարժին յաջորդող առաջին երեք երկվայրկեաններու ընթացքին է, որ կայացած է շէնքերու եւ կառոյցներու աննախընթաց փլուզումն ու աւերը եւ շարունակուած՝ շարժին յաջորդող երեսուն երկվայրկեաններուն: Շարժին առաջին ցնցումին յաջորդած է 5·8 Ռիխթըր տարիճանով յետ – ցնցում մը, առաջին ցընցումէն հինգ վայրկեան ետք:

Երկրաշարժը, որ խլեց տասնեակ հազարաւոր մարդոց կեանքը, կարելի է համեմատել ջրածին 100 ռումբերու միաժամանակ պայթումին:

«ԱԶԴԱԿ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

ԱՂԷՏԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

«Սովետական Հայաստան»

(Դեկ. 20)

... Լուծման կարօտ բազմաթիւ հարցեր ու խնդիրներ կան: Ահա թէ ինչու հէնց այսօր պէտք է մտահոգուել վաղուայ համար, մեր փոքրիկ, բայց անսահման Թանկ հողակտորի ապագայի համար: Իսկ այդ մտահոգութիւնը մեզ յուշում է դաս առնել անցեալից ու այս օրերից: Իսկ այդ դասերը շա՛տ են դառն: Շա՛տ է դաժան տարերային աղէտի մեզ տուած դասը: Եւ առաջինն այն է, թէ ապրելով սեսմիկ գօտում, մենք ինչո՞ւ ոչ մի պատկերացում չունէինք երկրաշարժերի մասին, չգիտէինք մեր անելիքը ոչ միայն առաջին իսկ վայրկեանների, այլեւ նոյնիսկ՝ առաջին ժամերի եւ օրերի ընթացքում: Յետագայում շատ խնդիրներ ու հարցեր կը ծագեն եւ առաջինը այն կը լինի, թէ ինչպէ՞ս էին շինարարները կառուցում այդ բացառիկ անորակ շէնքերը, որոնցից ոչ մէկը չդիմացաւ երկրաշարժին, իրենց հետ տանելով բազմաթիւ զոհեր: Մանաւանդ դպրոցներն ու մանկապարտէզները, որոնք դարձան մեր ժողովրդի ծաղիկը հանդիսացող երեխաների, աւա՜ղ, գերեզմանը:

ԳԷՈՐԳ ԴԵՒՐԻԿԵԱՆ

***

(Դեկ. 22)

... Ամէնուր բացւում են ահաւոր, անպատմելի, ցաւագին պատկերներ, որի անհուն ծանրութեան դէմ գրեթէ անզօր են մարդու հոգին ու սիրտը: Եւ այնուամենայնիւ՝ քաղաքական ու բնական աղէտների միջով անցած հայ ժողովուրդը դիմացել է աւելի մեծ աղէտների. հազարամեակների հեռուից բերել անհուն զանձեր, որոնք համաշխարհային մշակոյթի անգին երեւոյթներից են: Թող չուրախանան չար հոգիները, հազարամեակների ժառանգ մեր ժողովուրդը խոր հաւատով ու կենսական ուժով կ'ուղղի իր կքած մէջքը, շարունակելով յաւերժական ուղին: Մենք անցել ենք խաւար գիշերների եւ չարչարանքի տեսիլների միջով, մենք յաճախ մնացել ենք միայնակ եւ տարել մեր ցաւն աշխարհի պաղ հայեացքի տակ: Մեր սերունդները երկար – երկար ապրել են մենակութեան սարսափը ...Եւ հէնց նման դառն օրերին է ծնուել Վահան Տէրեանի տողը՝ ՄԵԶ ՉԻ ՀԱՍԿԱՆԱՅ ՕՏԱՐԵՐԿՐԱՑԻՆ, ՄԵԶ ՉԻ ՀԱՍԿԱՆԱՅ ՍԱՌՆ ՕՏԱՐՈՒՀԻՆ: Աղէտի մէջ Սիամանթօն գրեց իր նշանաւոր խօսքը՝ ՈՎ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԹՈՂ ԵՍ ԹՔՆԵՄ ՔՈ ՃԱԿԱՏԻՆ: Եթէ մենք մենակ ու հալածական, ուժ ենք գտել, ապրել ու բարձրացրել, ապա այսօր դըրութիւնն ուրիշ է: Մեզ տանջող ցաւերը հասկանում են շատ ազգեր ու ժողովուրդներ:

... Իմ դառնացած, յաւերժ վիրաւոր եւ յաւերժ կենսունակ հող, իմ մայր ժողովուրդ, բոլորի հետ միասին ես էլ դիմում եմ քեզ: Ուղղիր ահռելի ցաւից ճկուած մէջքդ, շարունակիր կառուցել արեւային քաղաքներ ու աւաններ:

Հայաստան երկիր, քեզ վիճակուած է յաւերժական ճամբայ, կ'անցնին տարիներ, նորից նոր կը ծաղկեն մեր արեւային հովիտները, կը ծնուեն բազմահազար արեւորդիներ, նոր, ուժեղ եւ տոկացի սերունդներ ... Գալիք հազարամեակներում կը քայլեն գանգրահեր տղաների շարքերը, եւ անպարագիծ կը լինի հայ սերմնացանների թեւերի շարժումը: Քեզ սպասում է խորհրդաւոր ու գեղեցիկ գալիք, քանի որ սուրբ է քո ուղին եւ պըսակդ վեհ ... Արդար ու ազնիւ են քո յոյսերն ու երազները:

ՀՐ. ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ

***

(Դեկ. 23)

... Խմբագրութիւն զանգահարեց Երեւանի Ալավերդեան փողոցի իր քաղաքացիական պարտքն իսկապէս գիտակցող մի բնակչուհի: Կնոջ ձայնում տագնապ կար. «Երեք օր է արդէն Ալավերդեան եւ Թումանեան փողոցների խաչմերուկում կանգնած են դրսից եկած մեքենաներ: Ամենայն հաւանականութեամբ եկել են օգնութեան, սակայն նրանց ուղղութիւն տուող չկայ...»: Անմիջապէս մեկնում եմ նշուած վայրը: «Հայհիդրոէներգոշին» վարչութեան շէնքի դիմաց կանգնած են 200 քիլովատ հզօրութեամբ երկու դիզելային շարժական ելեկտրակայաններ: Մի խումբ երիտասարդներ զրուցում են, նեարդները տեղի են տալիս: Զգիտեն՝ ինչ անեն, ում դիմեն: Ելեկտրամոնթէօրների, էներգահսկման տեսուչների ինը հոգուց բաղկացած խումբը Երեւան է ժամանել Կիրակի օրը՝ Դեկտեմբերի 18-ին, Կիեւից: «Կիեւէնէրգօ» արտադրական միաւորման աշխատակիցներից կազմուած բրիգադ է, որը կամաւոր եկել է օգնութեան:

– Երեք օր է մեզանով հետաքրքրուող չի եղել, քնելու տեղ էլ չունենք, մեզ հետ բերել ենք վրաններ, բայց որքանո՞վ է յարմար Երեւանի կենտրոնում վրան խփելը...:

– Դրանք մանրուքներ են, – միջամըտում է մէկ ուրիշը, – մեզ համար հասկանալի է այս ամէնը, մեզմով զբաղուելու ժամանակը չէ, մենք շատ լաւ էլ գիտենք, թէ ինչպիսին է հայկական հիւրասիրութիւնը: Բայց այսօր մենք հիւր չենք եկել որ նեղանանք. եկել ենք օգնելու մեր եղբայրներին: Միայն զարմացընում է այս անտարբերութիւնը, թանկ է ամէն մի ժամը, մենք կարող ենք տեղերում հսկայական օգուտ տալ, էներգխակով ապահովել, ի՞նչ իմաստ ունի մեր այստեղ կանգնելը:

Հ. ՂԱԼՈՒՄԵԱՆ

***

...Այո՛, այս պահին ամէն մէկիս կրծքի վրայ ահաւոր ծանրութիւն է ընկել. փըլատակների պեթոնէ փշրուած ամրաների եւ քարասալերի ծանրութիւն է դա: Դրանց տակ թոյլ ու վհատ տրոփում է մեր սիրտը: Գիշերները, նաեւ ցերեկները մեր ականջների մէջ են դեռնի տակից մեզ օգնութեան կանչող մարդկանց ձայները: Քանի դեռ մեռած եւ մեռնող մարդկանց վրայից չենք վերցրել չարագէտ այդ բեռը, մեզանից ոչ մէկը չի կարող ազատ շնչել: Մեզանից ոչ մէկը չի կարող հանգիստ գիշերել իր տանը, քանի դեռ տնաւեր ու բնաւեր մեր եղբայրներն ու քոյրերը դուրս են դուրս եւ քաղաքէ քաղաք են ընկած:

... Թող որ բիբլիական Արարատի հայեացքի տակ արհաւիրքն այս լինի վերջինը եւ ինչպէս համաշխարհային ջրհեղեղից յետոյ ծնուեց նոր քաղաքակրթութիւն, այնպէս էլ այս աղէտից յետոյ մեր հողագնդի համար սկսուի նոր դարաշրջան՝ անզէն եւ անչար, մարդասիրութեան եւ բարի կամեցողութեան դարաշրջան: Եւ կենտրոնը թող դառնայ մեր հինաւուրց եւ բազմաչարչար Հայաստանը:

Մ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
«Հրազդան» թերթի խմբագիր

***

«Գրական Թերթ»

(Դեկ. 23)

... Թող այսքանով բաւարարուի, մեր Թափածը բոլորին կը հերիքի, էլ պէտք չի: Հողը առանց այնէլ շատ է ծանրացել, չի դիմանում, պայթում է ցաւի ծանրութիւնից: Պայթում է, պատառ – պատառ լինում, բայց ինչ անենք՝ չենք մեռնում, էլի մնում ենք մեր հազար տարուայ յիշողութեամբ ու երազով, ի՞նչ անենք՝ ապրում ենք ու էլի պիտի յիշենք, երազենք ու էլի պիտի կառուցենք՝ աւերակներից:

Նորից Ստեփանաւան պիտի կառուցենք, Կիրովական, Լենինական, Սպիտակ... էլի պիտի...

Պիտի կառուցենք, որովհետեւ ուրիշ բան չենք կարող անել, իրաւունք էլ չունենք անելու՝ աշխարհի բոլոր ծէգերում սփռուած մեր տան գաւակների մեծ ու աւետեաց երկիրն ենք՝ Մայր Հայրենիքը, հա՛մ մայրն ենք, հա՛մ հայրն, հա՛մ յոյսը, հա՛մ հաւատը, ու երեւի դրա համար է որ կենդանի ենք մնում, չենք մեռնում:

Ո՞նց մեռնենք, ինչի՞ մեռնենք, ո՞ւմ թողնենք այս քարքարոտ գրախոր շընչաւոր պահելու դաժան երջանկութիւնը: Որտեղ թողել ենք՝ դեռ բուն է վայում աւերակներում, որտեղից հեռացել ենք՝ մեր յիշողութեան զինուորները դեռ չեն թողնում եկողներին մարդավարի տէր դառնալու, վայելելու ձեռք բերածը: Հողն էլ, ախր, յիշողութիւն ունի, երազ ունի ու իր իսկական տիրոջն է յիշում ու երազում՝ դրա համար ենք ապրում նաեւ:

ԱԼՎԱՐԴ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՄԱՊՈՒՐԿԻ ՀԱՄԵՐԳԸ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Դեկ. 23-ի երեկոյեան Համպուրկ Մուզիքհալէին մէջ տեղի ունեցաւ դասական երաժշտութեան համերգ մը, ի նպաստ Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներուն: Համերգը կազմակերպած էին էն. Տէ. էր. ձայնասփիւռը, Շլէզվիկ – Հոլշթայնի երաժշտական փառատօնը եւ Համպուրկի հայ մշակութային Միութիւնը:

Դաշնակահար Ե. Ֆրանցի նախաձեռնութեամբ կարելի եղած էր կարճ ժամանակի մէջ կազմակերպել համերգը: Երբ Թղթակիցները կը հարցնէին թէ ի՞նչպէս կրցած է նման բարձր մակարդակի համերգ մը այսքան կարճ ժամանակի մէջ կազմակերպել, ան կու տար հետեւեալ պարզ ու կարճ պատասխանը. « այն արուեստագէտին որ դիմեցի, անյապաղ դրական պատասխան տուաւ. կարծէք կը սպասէր որ իրեն առաջարկուի մասնակցիլ նման բարեսիրական նպատակի մը »:

Բացառիկ արուեստագէտներ կը մասնակցէին երեկոյթին. անոնց գլխաւորն էր Ե. Մենուհին որ ստանձնած էր նուագախումբին ղեկավարութիւնը. իսկ Ե. Ֆրանց մենակատար – դաշնակահարն էր:

Ներկայ գտնուեցան Համպուրկի քաղաքապետը, էն. Տէ. էր.ի տնօրէնը. իսկ հիւրերուն ամէնէն ժողովրդական

դէմքն էր նախկին վարչապետը՝ Հելմուտ Շմիտ որ բուռն ծափահարութեամբ ընդունուեցաւ: Ներկայ էին տակաւին բազմաթիւ այլ քաղաքական անձնաւորութիւններ:

Բացման խօսքը արտասանեց Էն. Տէ. էր.ի տնօրէնը, որ ներկայացնելէ ետք հիւրերը յիշեց ձեռնարկին նպատակը եւ կոչ ուղղեց ներկաներուն որ սրտաբուխ օժանդակութիւն բերեն: Անկէ ետք խօսք տրուեցաւ նաեւ Հ. Շմիտի որ համառօտ կերպով անդրադարձաւ հայ ժողովուրդին անցեալին. ան ըսաւ «ժողովուրդ մը որ երբ երկիր ու Պետութիւն ունէր, մեր մօտ, հոս, դեռ ոչինչ կար. այս ժողովուրդը այսօր երկրաշարժի մը դժբախտութեան մատնուած է. անցեալին ալ շատ մը դժբախտութիւններ ունեցած է»: Ան յիշեց նաեւ անոր 1,5 միլիոնէ աւելի զոհերը առաջին աշխարհամարտին: Ապա ակնարկեց Արցախի անցքերուն, ըսելով ի միջի այլոց. «դեռ մեր միտքերուն մէջ շատ թարմ են դրացի մահմետական երկրին մէջ պատահած պոկրոմները»: Ապա դարձաւ ժողովուրդին, չեռելով «մենք ալ անցեալին պէտք ունէինք ուրիշներուն օգնութեան ու մեզի լիուլի տրուեցաւ անիկա: Այսօր մենք ի վիճակի ենք ուրիշներու օգնելու: Օգնե՛նք»:

Այս խօսքերէն ետք սկսաւ յայտագրին Ա. մասը Մոցարթի դաշնակի քոնչերթոյով: Ե. Ֆրանց Հմայեց երաժշտական հասարակութիւնը: Յայտագրին Բ. մասին առաջ կարդացուեցաւ Գերմանիոյ նախագահ Ռ. Վայցէքէրի հեռագիրը:

Երկրորդ մասին մէջ կար Մոցարթի մէկ այլ գործը՝ Ռեքուիէմը: Այս բաժնին որպէս մեներգիչ մասնակցեցան սոփրանօ Հելէն Տօնատ, մեցցօ սոփրանօ Հաննա Շվարց, թէնոր Ժոզէֆ Փրոթշքա, պաս Հերալտ Շտամ:

Ամբողջ երեկոն երախտիք ցեղեցիկ ծաղկեփունջով մը մեր ժողովուրդին շնորհակալութիւնն ու երախտիքը արտայայտեցին մասնակից արուեստագէտներուն:

2200 տոմսերը երկու օրուան մէջ սպառած ըլլալով, որոշուեցաւ յայտագիրը ամբողջութեամբ ձայնասփռել Էն. Տէ. էր. կայանէն:

Այս առթիւ հաւաքուած գումարը հասած է 250 հազար գերմանական մարքի:

ՎԱՀԷ ԱԹԻՔԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՑԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՂՋ ԵՒ ԱՌՈՂՋ Է ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԸՆՏՐԱՆԻՆ

Լենինականը աշխարհի ամէնէն հռչակաւոր քաղաքներուն մաս չի կազմեր անշուշտ, սակայն Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժէն առաջ իսկ ան իր անունը որոշ չափով լսելի դարձուցած էր, շնորհիւ իր առաջատար մարզիկներուն:

Խօսելով միայն վերջին չորսթները Լենինականցի մարզիկներու ձեռք բերած յաջողութիւններու մասին, նշենք որ երկրաշարժէն ընդամէնը քանի մը օր առաջ Աթէնքի մէջ աշխարհի բաժակակիրներ դարձած են 21ամեայ երկու Լենինականցի դասական ըմբիշներ՝ Ազատ Մանուկեան (57 քկ.) եւ Մնացական Իսկանդարեան(68 քկ.):

Մէջբերենք մէկ այլ քաղուածք «Ֆիզկուլտուրնիկ»էն.

«... Մոսկուա – Հելսինքի ուղերթով սլացող կառախումբին մէջ ամէն բան սովորականին պէս էր: ... Եւ յանկարծ... խրարանցում: Հասած էր երկրաշարժին լուրը: Խումբին վեց անդամներէն չորսը՝ Լենինականցիներ՝ Միշա Մանուկեան, Մուրադ Սարգսեան, Էջմիածինցի Վարդան Բաղկիշեան եւ Երեւանցի Արմէն Բարսեղեան՝ արցունքը աչքերուն, հապճեպ տունդարձի թոյլտուութիւն կը խնդրէին...»:

Այնուամենայնիւ անոնք մրցաշարքին մասնակցած են: Մ. Մանուկեան եւ Մ. Սարգսեան ոչ մէկ լուր ունէին հարազատներուն եւ համաքաղաքացիներուն վիճակին մասին...: Առաջինը բացայայտ առաւելութեամբ յաղթանակներ տանելով, գրաւած է առաջին տեղը: Մ. Սարգսեան եւս հասած է աւարտականին, ուր միայն կէտերու չնչին տարբերութեամբ զիջած է մրցակիցին:

Առ այսօր մանրամասն տեղեկութիւններ չունինք երկրաշարժին զոհ գացած մարզիկներու մասին, բայց «Ֆիզկուլտուրնիկ»ի մէջ լոյս տեսած թղթակցութիւններէն յայտնի կը դառնայ, որ գոնէ անոնց մեծամասնութիւնը ողջ է: Աէուլի ողիմպիականներու ոսկի մետալակիր, Էջմիածինցի ծանրորդ, Օգսէն Միրզոյեանի թերթին յղած մէկ նամակէն կ'իմանանք, թէ ինք եւ Իսրայէլ Միլիտոսեան (Լենինականցի) մրցաշարքի մը համար Ֆրանսա կը գտնուէին աղէտի օրը: Օ. Միրզոյեան Լենինական հասնելուն պէս Եուրիկ Վարդանեանի հետ ձեռնամուխ եղած է փրկարար աշխատանքներուն:

Էջմիածինցի ծանրորդը սապէս կ'արտայայտուի. «Դժուար չէր հասկնալ իմ՝ մարզիկիս ապրումները, կապուած մեր առաջատար մարզիկներուն ճակատագիրին հետ: Ու թեթեւցած շունչ քաշեցի, երբ տեղեկացայ որ անոնք ողջ եւ առողջ են: Միաժամանակ իմ խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեմ խմբակիցներուս՝ Ռ. Էմմիեանի հօր, Ի. Միլիտոսեանի եղբօր, եւ ի հարկէ, հազարաւոր հայրենակիցներուս ողբերգական մահուան կապակցութեամբ»:

Այս տողերէն մեզի կը մնայ միայն դուշակել, որ առաջատար մարզիկները, ընդհանուր առմամբ փրկուած են: Գոնէ հաստատ կրնանք ըսել, որ Ռ. Էմմիեան ու Ի. Միլիտոսեան ողջ եւ առողջ են:

Վերջնական,ստոյգ լուրեր չըլլալը կը վկայէ նաեւ այն, որ աղէտի օրէն 2 – 3 շաբաթ անց տակաւին Հայաստանի մարզական թերթը «Արձագանգեցէ՛ք, մարզաշխատողներ» խորագրին տակ կոչ կ'ընէր Լենինականի, Կիրովականի, Սպիտակի եւ Ստեփանաւանի մարզական կազմակերպութիւններուն, որպէսզի տեղեկութիւններ յայտնեն մարզիկներուն ու անոնց ընտանիքներու անդամներու գտնուած վայրերուն մասին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԻՏԱԼԻԱ

ՓՐՈՖ. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս Փատովայի «Փետրոքքի» սրահին մէջ իտալահայ երգահան փրոֆ. Ա. Նազարեան հայ երաժշտութեան պատմութեան շուրջ դասախօսութիւն մը տուած է, երաժշտասէր հասարակութեան մը առջեւ:

Վենետիկի երաժշտանոցի շրջանաւարտ փրոֆ. Ա. Նազարեան իր դասախօսութեան նիւթը դարձուցած է հայ երաժշտութեան պատմական ու տեսական կողմերը, անոր յատկանշական նկարագիրն ու կառուցուածքը, ունկնդրութիւններու ընկերակցութեամբ:

Տեղւոյն «Է. Մենեկեթթի» մշակութային ընկերութեան այս տարուան առաջին ձեռնարկը հանդիսացող երեկոյթը նուիրուած է հայ երաժշտութեան զարգացումին՝ սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը եւ հայ երաժշտական գործիքներուն: Առաջին մասին մէջ տեղ գտած, իւրաքանչիւր դարը յատկանշող պատշաճ ունկնդրութիւններէն ետք, երկրորդ բաժնին մէջ սահիկներու ընկերակցութեամբ ներկաները կրցած են ունկնդրել իւրաքանչիւր գործիքին ձայնը:

Փրոֆ. Ա. Նազարեան, խօսելով մերօրեայ իրականութեան մասին, ընդգծած է մասնաւորապէս որ ազգագրական աւանդութիւնները կ'արժանանան խոր – հըրդահայ պաշտօնական շրջանակներու ուշադրութեան, եւ որ Հայաստանի երաժըշտանոցի ու երաժշտական դպրոցներու մէջ աւանդական գործիքներու ամպիոններ ու բաժիններ գոյութիւն ունին:

Տեղւոյն Իլ Մաթթինօ թերթը արձագանգած է այս շահեկան դասախօսութեան:

Վ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ ԿԸ ՍՏԱՆԱՅ ԻՐ ՏՈՔԹՈՐԱՆ ՍՈՐՊՈՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

1988, Դեկ. 15, կէսօրէ ետք, Փարիզի Սորպոնի Համալսարանի մէկ սրահին մէջ, պատմաբաններէ կազմուած դատակազմի մը առջեւ, իր թեզը պաշտպանեց Վարուժան Պչաքճեան (ծնած՝ Փարիզ, 1940-ին) նիւթ ունենալով Ֆրանսայի երեսփոխան, ծերակուտական, Լը Ժուռնալ օրաթերթի տէր Շառլ Էմպէռի խռովայոյզ կեանքը:

Զորս տարիներու վրայ երկարող, խիտ պրպտումներու արդիւնք, 680 էջ հաշւող այս թեզը կը փորձէ վերադնահատումի ենթարկել, անտեսումի եւ լռութեան տապանաքարին տակ թաղուած Էմպէռի երկը եւ նպաստը՝ Ֆրանսայի զինուորական պաշտպանութեան: Փոխ – նախագահ Խորհրդարանի պաշտպանութեան յանձնախումբին, լայնածաւալ իր գործունէութեամբ, բուռն ելոյթներով եւ մասնագիտական անհամար յօդուածներով Էմպէռ ուզած է ցոյց տալ ցամաքային ծանր հրետանիին ընկերակցող օդային ուժին անփոխարինելի կարեւորութիւնը, հանդիսանալով նախահայրը անուանի Կլուտէրիանի: Էմպէռ ուզած է Ֆրանսան օժտուած տեսնել տարհամոզումի անընկճելի ուժով մը, սարսափը հակակշռող կարողութեամբ: Արդի մտածողութիւն ունեցող այս քաղաքագէտ – հրապարակագիրը սակայն վերջապէս զոհ գացած է դրպարտութիւններու, ամբաստանուած է կաշառակերութեամբ: Ինը ամիս բանտ մնալէ ետք երբ, փաստի չգոյութեան պատճառաւ, ազատ արձակուած է, չարիքը գործուած էր: Իր անձը վերարժեւորուած տեսնելու երկարամեայ, ապարդիւն ջանքերէ ետք, կը մահանայ խորհրդաւոր պայմաններու տակ 1927-ին, 1886-ին, անծանօթ ծնողներէ աշխարհ գալէ 61 տարի ետք:

Յատուկ արտօնութիւն ձեռք ձգելով Էլիզէ Պաշտպանութեան Նախարարութենէն, Պչաքճեան իր պրպտումները խորացուցած է զինուորական արդարադատութեան արխիւներուն մէջ: Թեզին ընթերցումը բաւական յստակ գաղափար կու տայ երկրին 1914-ի ծանր հրետանիին մասին, 1907 – 1917 ֆրանսական բանակի եւ 1919-ի զինուորական արդարութեան շուրջ, որմէ թեզին ընդհանուր խորագիրը՝ «Charles HUMBERT, le journaliste, le parlementaire et l'outil militaire 1900 - 1920».

Յիշենք, որ Էմպէռի Լը Ժուռնալը լայն արձագանգ տուած է հայկական ջարդերուն, հրատարակած է մանրամասն թղթակցութիւններ, օրին իսկ խօսած երկու միլիոն զոհի մասին:

Պաշտպանութեան ներկայ էին դասախօսներ, լրագրողներ, բարեկամներ:

Լուրջ եւ տպաւորիչ այս աշխատանքը դատակազմին կողմէ արժանացաւ Շատ լաւ գնահատականին:

Մ.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Գարեգին խոր հառաչեց եւ պահ մը լըռութենէ յետոյ ըսաւ.

– Եթէ հնարաւոր լինէ՛ր ... բայց դու ինքդ գիտես որ չէ կարելի:

– Կը տեսնես որ կարելի է ... փորձով կը տեսնես: Դու պէտք ունես հանգիստի, խաղաղ եւ հանդարտ կեանքի: Ես քեզ կը խոստանամ որ ոչ մի բանով կը խանգարեմ այդ հանգիստը ... Ների՛ր ինձ, Գարեգին ... ես չգիտցայ, ու անփորձ երախայի նման վարուեցի քեզ հետ, բայց այժմ ուրիշ բան է ... մի շաբաթ է որ առանձին եւ անօգնական ժամանակ ունէի մտածելու այդ բոլորի մասին ու եկայ որոշ եզրակացութեան: Թերեւս աւելի լաւ կը լինի եթէ մի ժամանակ հեռանամ Բաքուից:

Ծանր լռութիւն յաջորդեց. Գարեգին մտատանջ երեւոյթ ունէր եւ կարծես ի զուր ջանքեր կ'ընէին յաղթելու աներեւոյթ դժուարութեան,

Վերջապէս ըսաւ.

– Հեռանա՛լ, Բաքուից ... եւ յետո՞յ ...

Սաթենիկ մահացու ցրտութիւն մը ըզգաց. Գարեգինի ձայնէն գուշակեց որ այդ կամաւոր աքսորը, որ կը հարկադրէր ինքզինքին, անհանդուրժելի չէր անոր: Գարեգին աւելցուց.

– Ո՞ւր ուզում ես գնալ.

– Զգիտեմ. Թիֆլիս ... կը վերադառնամ տուն եւ յետոյ կը տեսնենք: Դարձեալ լռութիւն. Գարեգին, վերջապէս, կարծես ինքնիրեն խօսելով յարեց.

– Կը մնամ մենակ ... այդպէս էլ պիտի լինէր ... բայց ես իրաւունք չունեմ քեզ արգիլելու. ես յաղթուեցի դժուարութիւնների առաջ ... Ես համարեա թէ ջախջախուեցի ...

Ծանր եւ տաք արցունքներ կ'ողողէին Սաթենիկի դէմքը եւ Գարեգին դողահար յուզումով կը նայէր անոր, աչքերը լեցուեցան զորովանքով եւ յանկարծ կուրծքին սեղմելով համբուրեց զայն երկայն, տխուր եւ խռովքով լի համբոյրով մը:

Մինչեւ այն օրը որ Սաթենիկ մեկնեցաւ Բաքուէն, Գարեգին գրեթէ ամէն օր եկաւ Սաթենիկի այցելութեան. բայց անիկա դեռ կը պահէր երկիւղալի զգուշութիւն եւ այլեւս կարծես նոյն մարդը չէր: Երկուքն ալ զգուշացան խօսիլ պատահածի վրայ եւ Գարեգին ոեւէ բացատրութիւն չտուաւ, բայց Սաթենիկ զգաց որ ինքը սատիճանաբար դուրս կ'ելլէր անոր կեանքի ոլորտէն: Յայտնի էր որ անիկա մտադրեր էր ոեւէ կասկածի առիթ չընծայել Նաթալիա Վասիլիեւնային: Կուգար կարծես վաղեմի սովորութեամբ, գրեթէ անգիտակցաբար, հազիւ թէ կը խօսէր, եւ ամէն անգամ որ սիրտը շարժում մը կ'ունենար դէպի Սաթենիկը եւ կամ հին զգացումներու զարթնում մը կ'ուրուագծուէր իր մէջ, հապճեպով կը մեկնէր, ինքզինքը պաշտպանելով այդ բոլորին դէմ ինչպէս սոսկալի վտանգէ մը:

Սաթենիկ զգաց որ իր մեկնումը անհրաժեշտութիւն մըն է եւ բանը այնտեղ էր հասեր որ երբ վախնալով յայտնեց մեկնումի ժամը եւ Գարեգին պատասխանեց թէ պիտի գար կայարան, սիրտը յուզուեցաւ երախտապարտութեամբ.

– Ուրեմն կը գա՞ս մինչեւ կայարան:

– Ի հարկէ, Սաթենիկ Գրիգորովնա, միթէ՞ ինձ արգիլուած է բարեկամներիս ճամբու դնել:

– Բայց եթէ այդ պատճառ դառնայ անախորժութիւններու:

– Կը գամ, միեւնոյնն է:

Սաթենիկ երբեք պիտի չմոռնար իր վերադարձը Թիֆլիս, քեռկնոջ խիստ վերաբերմունքը, բարեկամներու եւ ծանօթներու ցրտութիւնը եւ ոմանց անախորժ ակնարկութիւնները: Քանի մը օր անցուց այդպէս. գրեթէ փակուած իր սենեակին մէջ, հոգին ծանրաբեռն անմխիթարելի վշտով: Կարծեր էր թէ Բաքուէն հեռանալով կ'ամոքուի եւ որոշ խաղաղութիւն կը ստանայ, բայց հետզհետէ իր վիշտը կը խորանար եւ անկարող կը ըզգար հաշտուելու կացութեան հետ: Հիմակ կը զղջար Բաքուէն մեկնած ըլլալուն, գոնէ այնտեղ կը տեսնէր իր սիրելին, ամէն օր կը տեսնէր եւ վերջապէս այն ցըրտութիւնը եւ զգոյշ վերապահութիւնը, որ զինքը այնքան վիրաւորեր էին, կըրնային մէկ օրէն միւսը անհետանալ: Այնտեղ հնարաւոր էր վերագտնել իր սիրելին, այն Գարեգինը, որ ճանչցեր ու սիրեր էր, այն անձը, որ ինքն էր լոյս աշխարհ բերեր եւ որ նոյնինքն Գարեգինի անծանօթ էր թերեւս:

(Շար. 75)

(Շար. Ա. էջէն)

տուժած շրջաններուն օգնելու նպատակով ստեղծեց յատուկ կազմակերպութիւն մը, «ԹԱՍ»ի թղթակիցին տուած հարցա-զրոյցին մէջ ըսած է թէ կազմակերպութիւնը քանի մը հիմնական ուղղութիւն ունի: «Մեր միջոցները թոյլ չեն տար կատարել շինարարական մեծ աշխատանքներ, ինչպէս օրինակ, տուներու կամ հիւանդանոցներու կառուցումը: Ուստի եւ մենք նախապատուութիւն տուած ենք նախ եւ առաջ նորագոյն բժշկական սարքաւորումներով հանդերձաւորելու այն բուժական հիմնարկները, որոնք պիտի վերաշինուին աղէտեալ շրջաններուն մէջ: Գուցէ նման սարքաւորումներ հոն երկրաշարժէն առաջ գոյութիւն անգամ չունէին: Ասկէ զատ, մենք ծրագրած ենք օգնել այն ընտանիքներուն, որոնք կ'որդեգրեն աղէտին հետեւանքով որբացած երախաները: Ընդհանուր առմամբ մենք կը ձգտինք անոր, որ մեր օգնութիւնը երկարատեւ ժամանակաշրջանի համար նախատեսուած ըլլայ եւ ոչ թէ միայն աղէտին անմիջապէս յաջորդած օրերուն աջակցելու համար:

«Ստեղծելով «Ազնաւուր՝ Հայաստանի Համար» ընկերակցութիւնը, ես կը ձգտէի իմ անունով գրաւել այն մարդիկը, որոնք կ'ուզէին համակամութիւն ցոյց տալ Հայաստանի, բայց չէին գիտեր թէ այդ ինչպէս կարելի է ընել: Սակայն մենք կը մասնակցինք Ֆրանսայի եւ այլ երկիրներու կազմակերպութիւններու գործունէութեան, որոնք օգնութիւն ցոյց կուտան աղէտեալ հայ ժողովուրդին»:

Պատասխանելով այն հարցին, թէ ինք մտադիր չէ՞ արդեօք համերգներով հանդէս գալ Խորհրդային Միութեան մէջ, մանաւորապէս Հայաստանի մէջ, Շառլ Ազնաւուր ըսած է. – «Հիմա երգերու ատենը չէ: Յետոյ կը տեսնենք»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

149 ԵՐԿԻՐՆԵՐ օրինակելի միաձայնութեամբ մը դատապարտեցին քիմիական զէնքերու գործածութիւնը: Վերջնական միացեալ յայտարարութեան մէջ, Պետութիւնները կը յայտնեն թէ «վճռած են յառաջդիմել տալ միջազգային խաղաղութիւնն ու ապահովութիւնը աշխարհի մէջ», կը վերահաստատեն «հանդիսաւորապէս Թունաւոր, շնչահեղձ կազերու գործածութեան արգելքը պատերազմի ատեն», կը շեշտեն. – «անհրաժեշտութիւնը, մերձաւոր Թուականի մը, պայմանագրութեան մը ստորագրութեան քիմիական զէնքերու շինութեան, գործածութեան, փճացման վերաբերեալ», կը յայտնեն թէ զօրավիգ են ՄԱԿ-ի, հուսկ կը շեշտեն՝ «անհրաժեշտութիւնը վճռապէս չարունակելու իրենց ճիգերը ընդհ. ապազինման մը հեռանկարով»: Այս ամբողջին մէջ, բաւական կեղծաւոր բան մը կայ, երբ գիտենք թէ քիմիական զէնքերու գործածութիւնը արգիլուած էր 1925-էն իսկ, թէ այս պայմանագրութիւնը ստորագրեց նաեւ Իրաք, որ առաւելագոյնս գործածած է այդ զէնքերը եւ թէ մանաւանդ «նեղը դնող» հարցերու համաձայնութիւնը յետաձգուած է ՄԱԿ-ի գումարելիք ժողովին, Ժընեւ: Մարդկային իրաւանց միջազգային դաշնակցութիւնը յայտարարած է, այս ժողովին առընչութեամբ, որ խորապէս վրդոված է Քիւրտերու բացակայութենէն, ոչ իսկ հրաւիրուած: Ապա, միասնաբար «Սպառնալիքի տակ եղող ժողովուրդներու պաշտպանութեան» արեւմտեան – Գերմանիոյ ընկերութեան հետ փափաք յայտնուած է որ Թուրքիոյ եւ Իրանի Քիւրտիստանը գտնուող ապաստանեալները «միջազգային կազմակերպութեանց պաշտպանութեան տակ դրուին»:

***

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ԼԻԿԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՆ – Սիր — ՍԷՆ – Ք'Անքուան Հ. Մ.
1 — 0

ՓՐՈՎԱՆՍԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ
– Ճիւնիոր –

Մարինեան – ՍԷՆ – Ք'Անքուան	4 – 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ — Սալոն	5 – 1

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ
ԶՈՀԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. ՅՈՎՀ. - ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Կիրակի օր, Յունուար 15, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ եւ կը կատարուի քառասունքի մասնաւոր հոգեհանգիստ՝ Հայաստանի մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին՝ Լենինականի, Սպիտակի, Կիրովականի, Ստեփանաւանի եւ շրջակայ գիւղերուն մէջ պատահած երկրաշարժին հետեւանքով մահացած տասնեակ հազարաւոր Հայերուն համար:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Պատարագ՝ Յունուար 15, ժամը 10-ին:

Հովանաւորութեամբ երեք յարանուանութեանց պետերուն. –
Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան
Նշան ծ. վ. Քարաքէհեայեան
վերապատուելի Ժ.-Տ. Սահակեան
Կը պատարագէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Ներկայ կ'ըլլան Մարսէյլի քաղաքապետը եւ Ֆրանսացի օժանդակ ուժերը (հրշէջ, բժիշկ եւլն...):

***

Ժամը 12.30-ին արարողութեան աւարտին ընդունելութիւն եկեղեցւոյ կից սրահը, վասն շնորհակալութեան:

***

Հոգեհանգստեան պատարագ կը կատարուի, այս Կիրակի առաւօտ, Ֆրանսայի Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ:

- U.G.A.B. - Bibliothèque NUBARIAN

Devant l'urgence de la situation, le Comité régional de l'U.G.A.B. a décidé de fermer la Bibliothèque d'arménologie Nubar pour une période d'un mois, afin de pouvoir s'impliquer totalement dans l'organisation des secours à l'Arménie. Cependant, devant la demande croissante des lecteurs, il apparait nécessaire d'ouvrir à temps partiel la Bibliothèque.

En conséquence, et jusqu'à nouvel avis, la salle de lecture sera ouverte au public les lundi, mardi, jeudi et vendredi, de 10h à 14h, sans interruption.

Le Conservateur

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԼԻՈՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՍՆԱՃԻՒՂ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի նպաստ
Հայաստանի աղէտեալներուն
նախաձեռնութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի
մասնաճիւղին
Փարիզի Համազգայինի
« Դ Ի Մ Ա Կ »
Թատերախումբը
կը ներկայացնէ՝ Յակոբ Պարոնեանի
« Ա Ռ Տ Ն Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ն Ե Ր »
կատակերգութիւնը
Կիրակի, Յունուար 29,
ժամը ճիշդ 15.30-ին
Սալ Վիքթոր Հիւկոյի մէջ
33, rue Bossuet, 69006 Lyon
(Sortie métro Foch)

Մուտք՝ 40 Ֆր.:
Տոմսակները ապահովել՝
Լիոն. – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն՝
48, cours de la Liberté, 69003 Lyon
Տէսին. – Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց սիրեցեալ մօր՝
ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՄՈՒՍԱՅԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Իփէքճեան)
մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Պր. Անդրանիկ Տաքէսեան 250 Ֆր. կը նուիրէ S.O.S. ARMENIE-ի Տիկին Ագնէս Իյնէճեանի մահուան առթիւ (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունուար 14, Տօն Ծննդեան Սրբոյն Յովհաննու Կարապետի:

Այսօր Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնն է: Այս առթիւ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի Եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի եւ Մանթաշեան ընտանիքի ննջեցեալներուն համար:

[illegible]

Մինչեւ Յունուար 29, Ալֆրէտ Կարապետեան իր գործերը կը ներկայացնէ՝
GALERIE BUS STOP
19, rue Auguste Gervais, Issy-les-Mlnx.

***

Մարսէյլի մէջ, Էվա Արս իր գործերը կը ցուցադրէ եւ ծախած պաստառներուն մէկ երրորդը կը նուիրէ ԷՍ – Օ – ԷՍ – Արմէնիի: Ցուցադրութիւնը տեղի կ'ունենայ. –
GALERIE LA PAGODE
31, rue Roux de Brignoles, Marseille 6e
մինչեւ Յունուար 31:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է. – Տիկին Ժօզէֆին Կիւզէլեան 150, Ոմն՝ 200, Պր. Արման Նշանեան մատաղօրհնութեան առթիւ՝ 1000, Պր. Օհաննէսեանի Կարոյի մկրտութեան առթիւ 500, Տիկին Եմէնիճեան 100, Տիկին Ադամեան, Տիկին Տէօքմէճեանի մահուան առթիւ 200 Ֆր. փոխան ծաղիկի, Տիկին Միլօշեան 300 Տիկին Տէօքմէճեանի մահուան առթիւ՝ փոխան ծաղիկի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները.–

Պօղոս Արզումանեանի մահուան առթիւ, Տիկին Մարի Արզումանեան 100, Պր. Ռաֆֆի Արզումանեան 600 Ֆր.:

Ռոպէռ Թիւֆէնքճեանի մահուան առթիւ. - Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Վարդօքեան 250, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Թիւֆէնքճեան 100, Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Ղազարեան 100, Թիւֆէնքճեան եւ Քէօսէեան ընտանիք՝ 200, Տէր եւ Տիկին Ժագ Տէր – Ստեփանեան 50, Օքսարեան ընտանիք՝ 200, Տէր եւ Տիկին Պօրիս Մուսայէլեան 100, Մանդի եւ Թահթալեան ընտանիք՝ 200 Ֆրանք:

Յովհաննէս Կուտուզեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ալէն Պագրճեան 100, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր – Կարապետեան 100, Քուչուկեան քոյրեր 100, Պր. Գէորգ Քիւրտօղլեան եւ զաւակները 100, Տէր եւ Տիկին Ալիքսան Պապեան 100, Պր. Մինաս Գոճապաշեան 100, Տիկին Արուսեակ Հերոյեան 50, Տէր եւ Տիկին Աշճըպաշեան 100, Զուքարեան ընտանիք 100, Ներսէսեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Կօշկարեան 200, Տէր եւ Տիկին Սարաճեան 100, Այրի Տիկին Զարդար Աճէմեան 100, Թաքթարեան ընտանիք 200, Պր. Ալպէռ Տէմիրճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժաքի Մուրատչալեան 200, երկու զարմիկներ՝ 300 Ֆր.:

Վռամշապուհ Ագայվազեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ազատ Պասմաճեան 100, Տիկին Արման եւ զաւակը 200, Տէր եւ Տիկին Ագայվազեան 200 Ֆրանք. Տէր եւ Տիկին Ստեփան Հանգիր (Պոլիսէն) 200 Ֆր., Քիւրէքճեան ընտանիք 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պէքճեան 100, Անի Լիպըր Սէրվիս 100, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մէյհէմէթճեան 200, Խաչիկ Նէյտիք ընտանիք 150, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Մալճի 150, Թորգոմ Թորոսեան 100, Իսքէնտէրօղլու ընտանիք 200, Տէմիրճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Կիւզէլ 100, Յարութիւն Գարակէօզեան 200 Ֆր.:

Այրի Տիկին Արմաւենի Էսկինեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ժագ Մանուկեան 100, Կարպիս Սվաճեան 100, Ժամկոչեան ընտանիք 300 Ֆր.:

Էտուար Փափազեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ժան Աճէմեան 200, Ոմն՝ 200, Գասապալեան ընտանիք 250, Փափազեան ընտանիք 500, Ծովիկեան ընտանիք 500 Ֆր.:

Ժօզէֆ Լաֆնեանի մահուան առթիւ. – Լաֆճեան ընտանիք 800 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գէորգեան 300 Ֆր., Գրալեան ընտանիք 100 Ֆր., Քէնտիրեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Վարդան Էլմասեան 150, Ոմն՝ 100 Ֆր., Հարաբէկեան ընտանիք 100, Ոմն՝ 50, Վազգինակ Էլմասեան 100 Ֆր.:

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :
● BAKERDJIAN —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
Tél. : 47. 70. 07. 25
● Mme PALOUYAN —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
Tél. : 45. 23. 24. 97
● Mme KAPIKIAN —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
Tél. : 46. 42. 56. 17
● ARCHA —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 14-15

SAMEDI-DIMANCHE
14-15 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.927

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 16.927

ԱՐՑԱԽ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՅԱՏՈՒԿ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ

ԿԱՐԵՒՈՐԸ՝ ԽԶՈՒՄ ԲԱՔՈՒԻ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻ ԶՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

35 ՕՐ ՑԵՏՈՅ՝ ՎԵՑ ՎԵՐԱՊՐՈՂՆԵՐ ՆԿՈՒՂԻ ՄԸ ՄԷՋ

Յունուար 10-ի մեր թիւով, («Վերջին ժամ»՝ Ղարաբաղը կ'անջատուի՞ Ադրբեջանէն) կուտայինք լուրը, խոհեմութեան թելադրիչ հարցականով մը, բայց եւ այնպէս այն խոր ակնկալութեամբ թէ այս անգամ գոնէ, բան մը պիտի փոխուէր Արցախի համար եւ թէ ամիսներու, գրեթէ տարուան մը, յոյսերէ եւ յուսախաբութիւններէ, տաք ու պաղէ, յաճախ աւելի պաղէ ետք, որոշում մը պիտի տրուէր։ Ահաւասիկ առժամեայ կարգադրութիւնը, որու միտ բանին, ինչպէս քանիցս կրկնուեցաւ, այն է որ այս կնճռոտ հարցին գտնուի այնպիսի լուծում մը, որ՝ ոչ յաղթող ըլլայ, ոչ ալ պարտեալ։

Եւ խորքին մէջ այդ է որ կը պատահի, քանի որ առաջին լակոնական զեկոյցը, որ հրապարակուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդին Պրեզիտիումի նիստէն ետք, նախ եւ առաջ կը շեշտէ որ՝ «Լեռնային – Ղարաբաղը կը մնայ ինքնավար մարզ մը Ադրբեջանի մէջ, բայց, առժամապէս իրեն կը շնորհուի վարչական յատուկ դրութիւն մը։ Այս խոհական որոշումը տրուած է համաձայն խորհրդային Սահմանադրութեան» (ընդգծումը՝ մեր կողմէ)։

Բայց, որովհետեւ, մեզի համար, էակա՛նը, կենսակա՛նը, անհրաժեշտը Բաքուի հետ խզումն էր, թերեւս այս «կարկըտան» կարգադրութիւնն ալ ոմանց կողմէ յաղթանակ իսկ որակուի։ Մեզի համար, առաջին շատ կարեւոր քայլ մըն է, առաջին հանգրուան մը վերջնական լուծումի մը հեռանկարով, համապատասխան Արցախի ժողովուրդին արդար պահանջին՝ կցում կամ ինչպէս 9 ամիս բացագանչեց Հայաստանի ժողովուրդը՝ «միացո՛ւմ, միացո՛ւմ»։ Ինչ որ հարցական կը մնայ սակայն – եւ դեռ առիթ կ'ունենանք այդ մասին խօսելու – նման կարգադրութեան մը, «համապատասխան Սահմանադրութեան» ինչպէս կը շեշտուի, յապաղումն է։ Արդարեւ, ինչո՞ւ կարելի չէր այս որոշումը տալ Արցախի Մարզային Խորհուրդի միաձայնութեամբ տուած որոշումին, ապա՝ դիմումին վաղորդայնին իսկ (Փետր. 20) խնայելով հարիւրաւոր զոհերու, տասնեակ հազարաւոր Հայերու տեղահանութեան, տասը ամիսներու երկայնքին գործադուլներու, ցոյցերու, հացադուլներու, Զուարթնոց օդակայանի ողբերգական դէպքերու, ամբողջ ժողովուրդի մը խոր յուսալքութեան, ղարաբաղեան շարժումի կողքին այլ հարցերու ծագումին եւայլն, եւայլն։ Մանաւանդ որ անմիջականին մէջ, նման կարգադրութիւն մը անկասկած կը գոհացնէր եւ գոնէ կը յետաձգէր թէ՛ բուն պահանջը, թէ այլ պահանջներ, մինչ հիմա, յայտնի չէ թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ Արցախի թէ Հայաստանի ժողովուրդին հակազդեցութիւնը։ Մնաց որ, Յունուար 12-ին իսկ այդ կարճ զեկոյցէն զատ, դեռ ոչ մէկ մանրամասնութիւն հրատարակուած էր խորհրդային մամուլին մէջ։ Մնացեալը կը վերաբերի, անշուշտ, այդ յատուկ դրութեան ձեւին։ Ի՞նչ կը հասկցուի այդ յատուկ վարչութեամբ, հաւանաբար, ինչպէս գրեցինք, յանձնախումբի մը կազմութիւնը, որ Մոսկուայէն վարէ Ղարաբաղի վարչական գործերը։ Այդ է նաեւ արեւմտեան մամուլի թղթակիցներու ենթադրութիւնները։ «Ֆիկառօ»ի աշխատակիցը կ'ըսէ թէ Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումը որ կը համախմբէ վարչակարգին 37 բարձրաստիճան անձերը, նիստի հրաւիրուած էր Կորբաչովի կողմէ՝ «տեղպողական» հարցերու համար։ Նախորդ օրը, Սուրէն Յարութիւնեան եւ Ա. Վէզիրով պահանջած էին «ազդու միջոցներ» ձեռք առնել վերջ տալու համար լարուածութեան։ Եւ որովհետեւ, կ'ըսէ լրագրողը, այդ «յատուկ դրութիւնը» չէ ճշդուած, Ա – էՖ – Փէ հարց տուած է ԹԱՍ-ի, որ պատասխանած է թէ Պրեզիտիումը թոյլ չէ տըւած որ յաւելեալ տեղեկութիւններ տըրւին, բայց հրովարտակը պիտի հրատարակուի մամուլին մէջ։ Մինչ այդ հաւանական կը նկատուի որ Ղարաբաղ ենթակայ դառնայ Ռուսաստանի կամ ուղղակի Մոսկուայի։ Լրագրողը կը խորհրդածէ նկատելով կեդրոնական իշխանութեան ձախողութիւնը, որ չկրցաւ լուծում մը գտնել, մարել ազգամիջեան ատելութիւնները։ Ինք – թերթին աշխատակիցը – յոռետես է, չի խորհիր թէ «առժամեայ» կարգադրութիւնը մոքերը հանդարտեցնէ, իսկ եթէ հանդարտեցնէ, այդ ալ՝ «առժամեայ» կ'ըլլայ։

Ամէնէն աւելի մանրամասնութիւն տըւողը, Ուրբաթ առտու, «Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ»ն էր։ Արձագանգելէ զատ Պրեզիտիումի նիստին, յաջորդող զեկոյցին, կ'անդրադառնայ այլ տեղեկութեանց, զորս քաղած է Զօրի Բալայեանէ։ Ան ըսած է որ Ղարաբաղը ուղղակի Մոսկուային պիտի ենթարկուի։ Թերթին աշխատակիցը (Բիլ Քելլէր) կ'ըսէ թէ Բալայեան կենսական դեր խաղացած է այս «միջին ճամբու» կարգադրութեան համար, իսկ Զօրի Բալայեան յայտարարած է թէ կառավարութիւնը ընդունած էր այն առաջարկը զոր ըրած են ծանօթ մտաւորականներ, ի շարս որոնց՝ Ա. Սախարով։ Բայց, նմանօրինակ առաջարկ մըն է զոր Մոսկուա մերժեց Յուլիսին։ Այլ խօսքով, յապաղումն է որ անհասկնալի է, որովհետեւ կարելի չէ ի վերջոյ զայն վերագրել քաղաքական տհասութեան մը, երբ գործը Մոսկուայի հետ է։ Ուրեմն, «ԻՀԹ»ն ալ կ'ըսէ թէ յատուկ յանձնախումբ մը պիտի ղեկավարէ Արցախը, բայց ան պիտի ներկայացնէ Մոսկուայի կեդրոնական իշխանութիւնները եւ տեղական պաշտօնական անձնաւորութիւններ, բայց ոչ մէկ ներկայացուցիչ երկու Հանրապետութիւններէն։ Այլ խօսքով, ինչպէս գրած էինք Յունուար 10-ին, ան կազմուած կ'ըլլայ 5 Ռուսերէ եւ 3 Հայերէ ու մէկ Ազերիէ, որոնք Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին կը պատկանին։

Զօրի Բալայեան գոհ է այս կարգադրութենէն, բայց չի կրնար ըսել թէ ի՞նչպէս պիտի ընդունուի Ղարաբաղի ժողովուրդին կողմէ, որ կցումը ուզած էր։ Ան կ'ըսէ. – «Այնքան տառապած են այդ շրջանին մէջ, դժուար է գիտնալ թէ ի՞նչ հակազդեցութիւն պիտի ունենան։ Կը խորհիմ թէ հո՛ս եւ Ադրբեջան, հակազդեցութիւնը հանդարտ կ'ըլլայ, բայց ո՛չ՝ խանդավառ։ Գլխաւորը՝ վերջ տալ է բռնութեանց»։ Սախարով ալ ըսեր է, Հինգշաբթի օր, եթէ Բալայեանի հաշիւը ճիշդ է, շատ լաւ լուրեր են։

Յիշենք, թէ մեր տեսակցութեան ընթացքին ալ («Յառաջ», Նոյեմբեր 26–27) Զօրի Բալայեան շեշտելով հանդերձ թէ՝ «Ղարաբաղը՝ լինել չլինելու հարց է», կ'ըսէր նաեւ թէ կը հաւատայ Պերեստրոյկային, լաւատես էր ու մենք ալ կ'եզրակացնէինք՝ անհրաժեշտ է որ ինք իրաւունք ունենայ։

Յիշենք, այս հարցին կապակցութեամբ, թէ Հոկտեմբեր 26-ի մեր թիւով եւ մեր աւանդական վերապահութեամբ, արձագանգած էինք Հոկ. 24ի գերմանական «Ֆրանքֆուրթըր Ռունտշաու» թերթին մէկ սքուփին, ըստ որուն Ղարաբաղը Ադրբեջանէն պիտի անջատուէր և կապուէր վարչականօրէն Ռուսաստանի եւ որոշումը պիտի տրուէր Նոյեմբերին։ Եթէ չանջատուեցաւ Ադրբեջանէն, գոնէ անջատուեցաւ՝ Բաքուէն։

Այս այսպէս ըլլալով, եւ գոհունակութեամբ ընդունելով այդ միջին լուծումը, մեր այդ գոհունակութիւնը լրիւ չի կրնար ըլլալ, քանի որ անոնք որոնք ռահվիրաներն եղան, թէկուզ այս «միջին ճամբուն» բանտն են։ Խօսքը, անշուշտ, կը վերաբերի Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն։

**

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՀՐԱՇՔԸ

35 օր ետք, 6 Լենինականցիներ լոյս աշխարհ բերուեցան, 9 յարկնոց շէնքի մը փլատակներու տակէն։ Իսկական հրաշք մը, որու նուիրուած էին ֆրանսական թերթերու, Փարիզէն զատ, բոլոր առաջին էջերը, հսկայ խորագիրներով։ Ինչպէս պատահած է այս հրաշքը։ Նախ շնորհիւ վերապրողներէն մէկուն քրոջ յամառութեան եւ շունի մը։ Արդարեւ, Հայկազ Յակոբեանի քոյրը երբեք չէ յուսահատած եւ շարունակած է յամառօրէն եղբայրը փնտռել, որովհետեւ դիակը չէր գտնուած։ Օրերէ ի վեր քերթած է, փնտռած ու Զօրեքշաբթի իրիկուն շուն մը յայտնաբերած է։ Հայկազ կը պատմէ, որ Դեկտեմբեր 7-ի այդ առաւօտը, 25-էն 28 տարեկան հինգ ընկերներ կանչած էր իրեն հետ նկուղ իջնելու եւ օգնելու որ երկու ծանր կոյժեր վեր բերեն։ Երբ, հոն են, ահաւոր գոռում մը ու պատերը կը սկսին փլիլ։ Կը խորհին որ պատերազմ է, ռմբակոծութիւն մը։ Ու կը մնան հոն, 35 օր, շնորհիւ տեղւոյն վրայ գտնուող պահածոներու, պտուղի, բանջարեղէնի, պահեստներ ձմրան համար։ Հայկազ Յակոբեան, 51 տարեկան, ամէնէն աւելի կրցած է տոկալ եւ նոյնիսկ օգտակար ըլլալ միւսներուն, բարձր պահելու համար անոնց բարոյական կորովը։ Կը պատմէ. – «Յաճախ կը յուսալքուէին, այդ երիտասարդները, այն ատեն կ'երգէի, պատմութիւններ կը պատմէի, կեանքս կը պատմէի։ Մարզում կ'ընէի որպէսզի չթմրին»։ Ամէնէն վըտանգաւորը, անշուշտ, աչքերուն կը վերաբերի եւ այդ իսկ պատճառով ներկայիս կապուած են, լոյսը, յանկարծ, կըրնայ կուրցնել։

Ինք, համեմատաբար, լաւ վիճակի մէջ է, Երեւանի մէկ հիւանդանոցը, ուր լըրագրողներ զինքը տեսած են ու հարցապնդած։ Ուրիշ մը՝ Կարլէն Սարգսեան աւելի ցնցուած է, անարիւնութենէ կը տառապի եւ թոքատապէ։ Չի գիտեր թէ ո՞ւր է, ի՞նչ պատահած է։ Արդէն Յակոբեան ալ, նոր տեղեկացած է թէ երկրաշարժ պատահած է։ Միւս վերապրողներն են՝ Վանիկ Խաչատրեան, Ռաֆֆիկ Սիմոնեան, միւս երկուքին անունները չի յիշեր։ Ժամանակի գիտակցութիւնը բոլորովին կորսնցուցած էին։ Ունեցած ուտելիքն ալ խնայողութեամբ գործածած են, որովհետեւ չէին գիտեր թէ որքա՞ն ատեն պիտի մնան, ի՞նչ պատահած էր։ Յակոբեանին չէ ըսուած տակաւին թէ կինն ու չորս զաւակները մեռած են։

Այս հրաշքը պատճառ է որ կրկին հարցը դրուի, ինչո՞ւ դադրեցան փնտռտուքները 15 օր առաջ եւ առաւելաբար գաւառի մամուլն է, որ կը քննադատէ, «Նիս – Մաթէն»էն՝ «Նոր Էֆլէր»։

Հայկազ Յակոբեան Երեւանի մէկ հիւանդանոցն է, միւս 5-ը՝ Արթիկի։ Ամէն պարագայի մէջ, հոգեկան «պայքինումը» ժամանակի կը կարօտի։

Վերջացնենք, Սպիտակի քաղաքապետին մէկ խօսքով, Ֆրանսացի լրագրողին. «մեզ մի՛ մոռնաք»։

Ասիկա կարեւոր է։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը վերջ տուած է Սուրէն Աւետիսեանի Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդի նախագահի տեղակալի պաշտօնին, այլ աշխատանք ստանձնած ըլլալով։

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազին հրամանով Վիկտոր Սերգեւիչ Օրեխով նշանակուած է Հայաստանի դատախազի առաջին տեղակալ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ համաձայնութեան մը եկան Թաղապետական ընտրութեանց համար, թէեւ շատ «սրտով չէ», բայց եւ այնպէս որոշեցին «առաւելագոյն միացեալ ցանկերը» ներկայացնել։

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ նոր որոշում մը տուաւ, ըստ որուն այն օտարականը, որ երեք ամիսէն աւելի պիտի մնայ Խորհրդային Միութիւն, պարտաւոր է քննութենէ անցնիլ, ճշդելու համար թէ ՍԻՏԱ-է վարակուա՞ծ է թէ ոչ։ Ծանօթ է որ Խորհրդային Միութիւն եւ Ճափոն այն երանելի երկիրներն են, ուր սիտա չկայ։ Ոմանք սրամիտ բացատրութիւն մը գտած են ու կ'ըսեն. – «Որովհետեւ առաջինը – Խորհրդային Միութիւն – 19-րդ դարուն կ'ապրի, երկրորդն ալ՝ 21-րդ»...։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ԵՒ ՇԷՆՔԵՐՈՒ ԴԻՄԱԴՐՈՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.

ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒՆ ԴԵՐԸ

Երկրաշարժի պատճառած աւերները շատ կործանարար են, ուստի շէնքերու ուսումնասիրութեան առեն, անհրաժեշտ է նկատի առնել հետեւեալ հարցերը՝

1. – Ճարտարագէտները յաճախ դուրս կը ձգեն երկրաշարժային ուսումնասիրութիւնները իրենց ընդհանուր ուսումնասիրութիւններէն, որովհետեւ նման ուսումնասիրութիւնները երկար ժամանակ կը խլեն, մինչեւ իսկ կարելի է ըսել, որ երկրաշարժային ուսումնասիրութիւնները առանձինն նոյնքան ժամանակ կ'առնեն, որքան մնացեալ կառուցային ուսումնասիրութիւնները: Վերջերս, համակարգիչներու շնորհիւ, նման ուսումնասիրութիւններ աւելի դիւրին են, սակայն, օրինակի համար, Լիբանանի ճարտարագէտներուն մեծ մասը տակաւին ատակ չէ համակարգիչ գործածելու իրենց ուսումնասիրութեանց մէջ, ուրիշներ, փըրոկրամներու պակասի պատճառով, յանձն չեն առներ նման ուսումնասիրութիւններ կատարել:

2. – Երկրաշարժի մասին, ճարտարագէտներու ընդհանուր գիտելիքի պակասը: Պատճառը՝ համալսարաններուն եւ ուսումնասիրութեանց գիրքերու թերացումն է այս մարզի մէջ, օրինակ, Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն ճարտարագիտութեան բաժանմունքը աւարտող ուսանողը գրեթէ ոչինչ գիտէ երկրաշարժային ուսումնասիրութեան մասին, բացի այն՝ թէ ամերիկեան շինարարական օրէնսգիրքի 9.2 յօդուածին մէջ մէկ տող գրուած է այդ հարցի մասին:

Ինչ կը վերաբերի ճարտարագիտական ուսումնասիրութեանց գիրքերուն, թէեւ կարելի է այս նիւթի մասին բազմաթիւ աղբիւրներ գտնել, սակայն հիմնական գիրքերը, որոնք ճարտարագէտներուն տրամադրութեան տակ կը գտնուին, այս մարզին մէջ թերի են:

3. – Լիբանանի, Սուրիոյ, Յորդանանի եւ Արաբական Ծոցի երկիրներու պարագային, երկրաշարժի դէմ, շէնքերու ուսումնասիրութեանց վերաբերեալ տեղական օրէնքներ չկան:

1980–ին, երբ Յորդանանի մէջ համալսարանի մը յատակագիծը կ'ուսումնասիրուէր, ուսումնասիրութիւնը կատարող ընկերութիւնը, Յորդանանի կառավարութենէն խնդրեց հայթայթել պէտք եղած արխիւները, որպէսզի համալսարանի շէնքերու կառոյցները ուսումնասիրուին երկրաշարժին դէմ, մանաւանդ որ շինութեանց մեծ բաժինը փրիֆապ էր (նախապէս շինուած, ապա կազմուած շէնք): Յորդանան չունէր նման աղբիւրներ, ոչ ալ լուրջ ուսումնասիրութիւններ, թէ՝ ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ ուժգնութեամբ երկրաշարժի դէմ պէտք էր ուսումնասիրութիւն պատրաստել: Ի վերջոյ, անգլիական ընկերութիւն մը հայթայթեց արխիւ մը Իսրայէլի մասին, ուր երկիրը կը բաժնէր երկու մասի, ծովեզերեայ շրջանը՝ Հայֆայէն մինչեւ Սինայի անապատները, ուր շէնքերը 7 Մերքալլի աստիճանի շարժերու նկատառումով պէտք էր ուսումնասիրել, իսկ Արեւմտեան Ափի շրջանը՝ 9 աստիճանի: Հակառակ որ այդ արխիւները որդեգրելով կատարուեցան պէտք եղած ուսումնասիրութիւնները, սակայն յիշատակելի էր այն երեւոյթը, թէ մինչեւ իսկ Իսրայէլի մէջ, տակաւին մինչեւ այսօր, գոյութիւն չունին ամբողջական ուսումնասիրութիւն եւ շինարարական օրէնքներ այդ հարցի կապակցութեամբ:

4. – Լիբանանի մէջ, շինութեան օրէնքները միմիայն ձեւական են եւ կ'ընդգրկեն միայն շէնքին ձեւը: Պետութիւնը շէնքի շինութեան արտօնագիր կուտայ, առանց պահանջելու որեւէ տեսակի ուսումնասիրութիւն կամ կառուցային հիմնական քարտէսներ: Այս երեւոյթը առիթ կուտայ տեղացի ճարտարագէտի, որպէսզի անհրաժեշտ լրջութեամբ չմօտենայ շինարարական աշխատանքին: Մինչդեռ կարգ մը երկիրներ, ինչպէս՝ Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններ, պայման կը դնեն որ շէնքի արտօնագիրի պահանջին ընկերանան շէնքին ամբողջական քարտէսները, նաեւ՝ ամէն տեսակի ճարտարագիտական ուսումնասիրութիւնները (Ա.Մ.Է. պարագային, երկրաշարժի հարց չկայ, այլ կայ շէնքերու հիմերու, եւ երկաթներու մաշումի հարցեր):

5. – Շինարարութեան ընթացքին, կը պատահին զանազան տեսակի զեղծարարութիւններ. երկաթի եւ սիմէնթի պակաս գործածութիւն, աւազի աղտոտութիւն (ընդունուած չափանիշը հինգ առ հարիւրէն նուազ է, մինչդեռ գործածուած տեղական աւազի աղտոտութեան համեմատութիւնը յաճախ 25 առ հարիւրը կ'անցնի): Միայն գործածուած խճաքարը շատ լաւ կը սեպուի, պատճառը Լիբանանի բնութիւնն է, որ շնորհած է քալքէր ժայռեր, որոնցմէ հոյակապ խըճաքար կ'արտադրուի: Հակառակը կը պատահի Սաուտի Արաբիոյ մէջ, ուր խճաքար չկայ բաւարար չափով, սակայն մաքուր աւազը առատ է:

Լիբանանի մէջ, հազուադէպ չէ այն երեւոյթը, ուր շինութեան ընթացքին, յաւելեալ շահեր ապահովելու մտահոգութեամբ, դիտմամբ, քարտէսներէն շեղում կ'արձանագրուի, վտանգելով շէնքին կառոյցը:

Բ.

Ի՞ՆՉՊԷ՞Ս ԵՒ Ի՞ՆՉ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ՓՈՒԼ ԿՈՒԳԱՆ ՇԷՆՔԵՐԸ

Շէնքերը կը վնասուին կամ փուլ կուգան զօրաւոր երկրաշարժի պարագային, եթէ անոնք պէտք եղած չափով ամուր չեն շինուած:

Ի՞նչ կը պատահի շէնքին՝ երկրաշարժի պահուն:

Երկրաշարժը շէնքը կը ցնցէ հետեւեալ ձեւերով. –

ա.– Կողմնակի ցնցում:
բ.– Վեր – վար ցնցում:
գ.– Շէնքը ինքն իր շուրջ կը դառնայ քանի մը սանթիմեթր:

Ճարտարագէտները յաճախ կը բաւարարուին ուսումնասիրելով միայն առաջին պարագան, այսինքն՝ կողմնակի ցընցումին դէմ կը պաշտպանեն իրենց կառուցած շէնքը:

Երկրաշարժի պատճառով փլուզումներու մարզին մէջ կ'արժէ յիշել հետեւեալները. –

1. – Բարձր շէնքերը սովորաբար աւելի ենթակայ են վտանգի, քան ցած շէնքերը. այսպէս՝ հինգ յարկանի շէնք մը մօտաւորապէս չորս անգամ աւելի դիմադրողականութիւն ունի երկրաշարժի դէմ, քան 10 յարկանի շէնք մը: Երկրաշարժի պահուն, շէնքի վերին յարկերը աւելի կը ցնցուին, սակայն վտանգը աւելի մեծ է վարի յարկերուն համար: Եթէ վարի յարկերը բաւարար չափով զօրաւոր շինուած են, այդ պարագային, շէնքը կրնայ երկրաշարժին դիմանալ:

2. – Շէնքեր որոնք բնական վիճակի մէջ տոկուն են, կրնան երկրաշարժի դէմ տոկուն չըլլալ: Որովհետեւ երկրաշարժի դէմ դիմադրողականութիւն ունենալու համար կարեւոր է, որ շէնքը ըլլայ դիւրաբեկ (ductile), առաձգական (elastic) եւ ճկուն (flexible), որպէսզի ցնցումները չէզոքանան: «Կարծր» շէնքերը յաճախ իրենց նոյն այդ զօրութեան պատճառով փուլ կուգան, որովհետեւ ցնցումի լրիւ ուժգնութիւնը իրենց վրայ կ'առնեն, փոխանակ զայն չէզոքացնելու յարկ առ յարկ:

3. – Երկաթէ «կմախք»ով շէնքերը, որոնք կը ճօճուին զօրաւոր հովերէ, աւելի տոկուն են երկրաշարժի դէմ, քան պեթոնէ «կմախք»ով շէնքերը: Հետեւաբար, որպէսզի պեթոնէ շէնքերը աւելի ճկուն ըլլան, պէտք է աւելցնել երկաթի համեմատութիւնը՝ բաղդատմամբ պեթոնի: Ասիկա չի նշանակեր աւելի դրամ ծախսել, այլ՝ պարզապէս երկաթ – պեթոն համեմատութիւնները հաւասարակշռել եւ ի հարկին, պեթոնի քանակը նուազեցնել, երկաթը աւելցնելով: Միւս կողմէ սակայն, երկրաշարժի դէմ պաշտպանուած շէնքի մը յաւելեալ ծախքը, օրինակ՝ 7 յարկանի շէնքի մը պարագային, չանցնիր շէնքի ընդհանուր ծախքին 2–էն 5 առ հարիւր՝ համեմատութիւնը, հետեւաբար, մեծ յանցանք պիտի ըլլայ այս մարզին անտեսումը, որովհետեւ խնդրոյ առարկայ են մարդկային կեանքեր:

Գ.

Ի՞ՆՉՊԻՍԻ ՇԷՆՔԵՐ ՊԷՏՔ Է ՇԻՆԵԼ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ինչպէս նշեցինք, Միացեալ – Նահանգներու արեւմտեան շրջանը ենթակայ է հաւանական զօրաւոր երկրաշարժներու, ի մասնաւորի Քալիֆորնիոյ շրջանը: Հոն կառոյցները բազմայարկ երկնաքեր շէնքեր չեն, ինչպէս Նիւ – Եորքի պարագային: Արեւմտեան շրջանները ունին իրենց իւրայատուկ շինարարական օրէնքները. մանաւանդ բարձր շէնքերու պարագային, այդ օրէնքները կը տարբերին արեւելեան շրջաններուն մէջ, ուր կարգ մը նահանգներու մէջ, մինչեւ իսկ երկրաշարժային օրէնքի սահմանափակում չկայ:

Ճափոնի մէջ, ուր աշխարհի ամէնէն զօրաւոր եւ յաճախակի երկրաշարժները կը պատահի, կան որոշ տիպի բարձր շէնքեր (ի մասնաւորի առեւտրական կեդրոնները), որոնց մէկ մասը, մասնաւորաբար՝ գրասենեակային բարձր շէնքերը, այնպէս մը շինուած են, որ աստիճանատունը, վերելակը եւ լուացարանները կը գտնուին շէնքի կեդրոնական բաժինին մէջ, շրջապատուած պեթոնէ պատերով, իսկ գրասենեակներու բաժինը փրիֆապ են: Զօրաւոր երկրաշարժներէն քանի մը վայրկեան առաջ, ահազանգ կը հնչէ. բոլոր պաշտօնեաները կը վազեն շէնքին ապահով մասը՝ կեդրոնը, եւ կը մնան հոն, մինչեւ վտանգին չքանալը: Եթէ երկրաշարժը շատ ուժգին ըլլայ, ամբողջ շէնքը կրնայ փուլ գալ, բացի կեդրոնական բաժինէն: Այս ձեւով, թէ՛ մարդոց կեանքը ապահովուած կ'ըլլայ եւ թէ, միաժամանակ, շէնքի շինութեան ծախքը մեծ չըլլար:

Իւրաքանչիւր երկիր իրեն իւրայատուկ ձեւով լուծած է երկրաշարժի հարցը: Դժբախտաբար, աղքատ երկիրներու եւ երրորդ աշխարհի երկիրներուն մէջ, այդ հարցը չէ կրցած իր յարմար լուծումը գտնել:

Շէնքերը կ'ուսումնասիրուին, 6–էն 9 Մերքալլի աստիճանի երկրաշարժներու դէմ պաշտպանուելու համար: 6 Մերքալլիէն նուազ շարժերու հարցը նկատի չառնուիր, որովհետեւ երկրաշարժը այդքան թեթեւ կը սեպուի, որ որեւէ բնական շէնք կրնայ տոկալ անոր դէմ: 9 Մերքալլիէ վեր շարժերու պարագան հազուադէպօրէն նկատի կ'առնուի, որովհետեւ 9 աստիճանէն վեր երկրաշարժներուն համեմատութիւնը փոքր է, իսկ պատահելու պարագային, անպայմանօրէն շէնքը փուլ չի գար, այլ՝ մասամբ կրնայ վընասուիլ, առանց սակայն մեծ թիւով զոհեր խլելու, պայմանաւ որ շէնքի կառուցման պարագային, նկատի առնուած ըլլան մինչեւ 9 Մերքալլի աստիճանի շարժերուն օրէնքները:

Լիբանան, որ կը գտնուի համեմատաբար միջակ տարողութեամբ երկրաշարժներու շրջանի մը մէջ, երկրաշարժի հարցը գրեթէ բոլորովին անտեսուած է եւ ձգուած՝ ճարտարապետին, տանտիրոջ եւ կապալառուին խղճին եւ հայեցողութեան:

Նկատի ունենալով, որ Լիբանանի հողը, ընդհանրապէս լաւ կը սեպուի եւ հիմերու կքումը կ'ըլլայ յարաբերական եւ ոչ բացարձակ, հետեւաբար կ'առաջարկուի հետեւեալները. –

1. – Երկրաշարժի ուսումնասիրութեան չափանիշը առնել 8 աստիճան Մերքալլի (չի նշանակեր թէ այդ աստիճանէն աւելի երկրաշարժ չի պատահիր եւ կամ պատահելու պարագային շէնքը փուլ կուգայ):

2. – Երբ շէնքը լրիւին փրիֆապ է, նոյնիսկ միայարկանի շէնքը պէտք է որ երկրաշարժի դէմ ուսումնասիրուի:

3. – Հինգ յարկանի եւ նուազ շէնքերու պարագային, եթէ ապահովուի սիւն – կամուրջ միացման կէտը, կարելի է ըսել, թէ շէնքը ապահով է երկրաշարժի դէմ:

4. – 5–էն 10 յարկանի շէնքերու պարագային, պէտք է անպայման կատարուի երկրաշարժի դէմ ուսումնասիրութիւն եւ կարելի եղածին չափ խուսափիլ փրիֆապ կամուրջ գործածելէ:

5. – 10 յարկէն աւելի բարձր շէնքերու պարագային, բացարձակապէս չգործածել փրիֆապ կամուրջներ եւ մինչեւ իսկ առաստաղներ, բացի այն պարագայէն, երբ հաստատօրէն կը ստուգուի շինարարութեան բարձր որակը: Շէնքը երեք պեթոնէ պատերով կը զօրացուի երկրաշարժի եւ հովի դէմ: Սիւներու մէջ երկաթի համեմատութիւնը պէտք է 2.5 առ հարիւրէն աւելի ըլլայ:

6. – Հիմերու յարաբերական կքումը արգիլելու համար, գործածել շէնաժներ, մասնաւորաբար՝ լեռնային շրջաններու մէջ, բացի եթէ շէնքը ամբողջութեամբ հաստատուած է ժայռի վրայ:

Ճիշդ է, որ աղէտները շատ բան կրնան սորվեցնել ճարտարագէտներուն եւ շինարարութեամբ զբաղողներուն, սակայն աւելի լաւ է կանխել աղէտը եւ ըստ այնմ շարժիլ:

Նշենք, որ Պիքֆայայի Նորակառոյց վանքը եւ Ճեմարանի Համալիրին Նորակառոյց շէնքը եւ շատ մը այլ ազգային հաստատութիւններ ուսումնասիրուած են երկրաշարժներու դէմ: Անհրաժեշտ է, որ յետագային ալ, բոլոր շինութիւնները լաւ ուսումնասիրուած ըլլան, մասնաւորաբար կառոյցի մարզին մէջ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

«Ազդակ»

ՅԻՍՈՒՍ ՅԱՅՏՆՈՒԵՑԱՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լենինական՝ Յունուար 6. Ծնունդի օրն է. կաղանդ պապիկը փոքր ինքնաշարժով մը կու գայ տեսնելու թէ քաղաքին օտար բժիշկներու խմբակը ինչ կացութեան մէջ կ'աշխատի:

Արփենի գիւղին մէջ այս գիշեր 330 հոգի կայ միայն. կիներու եւ երախաներու մեծ մասը փոխադրուած է շրջանի առողջարանները:

Բժիշկները ծածկոցներ ու հագուստներ բերին վերապրողներուն. այդ գզեստեղէնները ոսկեգոյն կամ արծաթագոյն են. կաղանդի գոյները: Սակայն հոս ոչ ոք այս բաներուն ուշադրութիւն ընելու սիրտ ունի:

Ոչ, տօն, պատարագ պիտի չըլլայ. Ծնունդ չկայ: Նախ՝ որովհետեւ եկեղեցին վնասուած է, յետոյ ոչ ոք փափաք ունի իսկապէս:

Լենինականի մէջ մարդիկ Ծնունդի գիշերը անցուցին շէնքերէ հեռու լարուած վրաններու կամ փոքր կառատուններու մէջ որոնք կը տաքնան հին վառարաններով: 15 – 20ական հոգի դիզուած են այս նեղ պատսպարաններուն մէջ:

Երեւանի մէջ Ծնունդ բերաւ թատերական խումբ մը որ ներկայացումներ տըւաւ վիրաւոր երախաներու հիւանդանոցին մէջ: Ոմանք ծանր վիճակի մէջ են, ոչ ոք գիտէ իրենց անունը: Երբեմն մարդ կը յաջողի ժպիտ մը գծել անոնցմէ մէկուն դէմքին վրայ: Անոնց խաղալիկներ, շաքարեղէններ կը բաժնեն: Վիրաւոր են, երբեմն անդամահատուած, չեն գիտեր

UNE COMMÉMORATION A LA QUATRA

MUSIQUE et MÉMOIRE

GUY ROSALTO

Depuis plusieurs années la QUATRA et Grégor Hampartzoumian organisent des concerts au Musée Guimet, et maintenant à la salle Gaveau, pour faire connaître les musiciens et les compositeurs de la communauté arménienne venant sans distinction de tous les pays du monde.

C'est une œuvre de culture et de mémoire. C'est toujours une occasion pour les Arméniens de la diaspora, de se retrouver entre eux et avec leurs amis, dont je fais partie, pour de sympathiques et chaleureuses auditions.

Cette année-ci, dans le cadre de la biennale de la QUATRA, étaient prévus de longue date, —car ces manifestations exigent une préparation minutieuse—, des concerts, des cours d'interprétation (avec Lélia Gousseau et D. Erlih), une exposition de peinture et une table ronde sur la musique à laquelle j'avais été convié. Du 9 au 11décembre 1988 se déroulèrent ces rencontres.

Mais les douloureux événements que l'on sait bouleversèrent tout le monde.

Il fallait opter, comme Gregor Hampartzoumian nous l'a rappelé dans une déclaration émouvante, prendre le parti de la vie qui continue, malgré tout, et surtout faire de ces réunions une commémoration fervente où la musique pouvait retrouver une de ses fonctions essentielles qui est de mémoire.

Ceux qui s'y trouvèrent présents peuvent témoigner comme moi de la profonde communion qui s'établit.

Je veux en parler, aussi bien pour ceux qui ne purent se déplacer et se joindre à nous.

La mémoire que porte la musique vient des temps anciens, des traditions et des mélodies qui vivent dans le tréfonds de notre esprit. Elle recueille aussi, comme nous eûmes l'occasion de le dire dans notre réflexion en commun, D. Erlih, J.M. Fournier, G. Hampartzoumian, R. Petrossian, J.J. Werner et moi-même, des souvenirs de notre enfance et de notre formation culturelle et musicale.

Cette mémoire est une force qui perpétue ce que nous avons de plus cher. Elle assure une transmission.

Ceux qui souffrent et ceux qui ont péri étaient parmi nous, au cœur de nos pensées et des sentiments que soulevait notre écoute.

Et nous vécûmes une étonnante expérience dont je dois faire état. La musique de Khatchatrian, de Komitas révélait comme jamais une puissance d'évocation qui venait d'un peuple et de son âme. L'émotion a gagné et uni toute l'assistance. J'ai vu et éprouvé, en écoutant une œuvre de Komitas les larmes qui étaient montées aux yeux de la violoniste et de la pianiste.

La musique est mémoire pour nos joies mais aussi pour nos peines. Et certaines circonstances la transmuent d'une manière incroyable. Ainsi une pièce aimable (justement de Khatchatrian) prenait une toute autre valeur affective; comme certaines séquences de Mahler ou de Berg qui exaltent l'amertume dans des ruptures grinçantes et dérisoires, elle devenait proprement déchirante.

Comment expliquer que les musiciens, Ani Kavafian, Vassilia Briano, Susanna Mildonian, Akiko Ebi, l'Orchestre Jeune Philharmonie sous la baguette de Jean-Jacques Werner, et Karine Georgian, Aïda Mouradian, aient pu exprimer de si fortes émotions et jouer de leur instrument comme s'ils étaient transportés par une fureur maîtrisée ? Cela n'était pas une illusion due à la peine des auditeurs. Non, les sentiments se disent par la musique. Et qui, mieux que nos artistes, peuvent devenir les plus sensibles interprètes d'une grande peine ?

Peut-être y a-t-il des moments douloureux où les êtres humains communient singulièrement entre eux, présents et absents. La musique alors devient commémoration et déploie son pouvoir sacré.

Nous gardons maintenant de ces réunions qui furent vouées par un commun et tacite accord aux événements vécus par le peuple arménien, une mémoire, à méditer, en notre for intérieur.

Noël 1988.

թէ երբեք պիտի չտեսնեն այլեւս իրենց հայրը կամ մայրը զոր կը կանչեն լալով:

Ծնունդը, ճիշդ է որ տօնն է նաեւ յոյսին, որ հազարաւոր Հայեր կը տանի դէպի Սայեաթ Նովա գիւղը, Երեւանէն 10 քմ.ի չափ հեռաւորութեան վրայ: Կը պատմեն թէ քանի մը օր առաջ երիտասարդ կին մը, ապա իր հայրը եւ տղան տեսած են որ իրենց խոհանոցի պատին վրայ յայտնուած են Քրիստոսն ու Ս. Կոյսը: Յայտնութիւնը քանի մը ժամ ետք ամբողջացած է խաչով ու Վերջին Ընթրիքի տեսարանով մը, ուր ներկայ եղած են 12 առաքեալները: Քրիստոս յայտնած է թէ երկիր իջած է օգնելու համար դժբախտ հայութեան ու քաջութիւն ներշնչելու անոր դժուարութեան այս պահուն:

Ու հազարաւոր կիներ, այրեր, մանուկներ պոչեր կազմած են այս փոքր տան առջեւ, հրաշք պատկերները տեսնելու յոյսով:

Էջմիածնէն հասած հրաշագիտութեան մասնագէտներ պիտի բացատրեն թէ ի՛նչ է իսկապէս Սայեաթ Նովայի մէջ անցած դարձը: Աթոմագէտ երիտասարդ մը կը վստահեցնէ թէ Ծնունդի գիշերը յստակ կերպով «տեսած է» Քրիստոսի ու ապա Ս. Կոյսի գունաւոր պատկերները:

Կիներ ու այրեր որոնք յայտնութիւնը տեսնելու բախտը ունեցած են, փառք կու տան Աստուծոյ որ իր փրկիչ որդին վերջապէս ղրկած է Հայաստան:

Հոս, աղէտէն ամիս մը ետք շատեր պատրաստ են ճակատագրի փոքր նշան մը տեսնելու, որպէսզի վերստին յոյս ունենան իրենց փոքր երկրին ապագային համար:

Ծնունդի գիշերուան յաջորդող ժամերուն խորհրդային զինուորական խմբակ մը սպառիչ ու դժուարին աշխատանքը կը շարունակէ. փլատակները բեռնակառքերու մէջ փոխադրելու միջոցին տակաւին քայքայուած, անանուն դիակներ կը գտնուին:

Փլատակներու դէզերուն վրայ վերապրողները կը շարունակեն իրենց վերաբերող առարկաներ փնտռել միշտ: Կին մը իր տղուն դպրոցական մէկ տետրակը եւ ընտանեկան հին նկար մը կը գտնէ. «նախկին կեանք»էն միակ մնացածը:

Սկսած են փլատակները մաքրելու աշխատանքները որոնք ամիսներ պիտի տեւեն: Ամիս մը ետք իսկ բնակիչներ որոնք ականատես կ'ըլլան իրենց շէնքերու վերջին մահուան, չեն կրնար արգելք ըլլալ իրենց արցունքներուն:

Օտար բժիշկներ եւ պաշտօնատարներ քանի մը օրուան պէտք ունեցան կորսնցնելու համար մարդոց հասցէն հարցնելու սովորութիւնը: Այսօր ոչ ոք կրնայ ըսել թէ Լենինական քանի բնակիչ ունի: Մարդասիրական օժանդակութենէն, Խորհրդային Միութեան այս զարմանալի բացումէն ետք հարիւրաւոր օտարականները որոնք հոս կը գտնուին, մեծ մասով վիզա չունին. իրենց համար հիմա խնդրոյ առարկան վերակառուցման համար ստեղծուելիք համագործակցութեան հարցն է:

Քաղուած՝
«Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»էն

ՇԱՐԹ 1962
(Երուսաղէմի թանգարան)

ԶՈՒԳԱԴԻՊՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ԱՐՀԱՒԱԿԱՆ ԶԳԱՑՈՒՄ

Դիտեցէք այս երկու պատկերները. մէկը՝ անցեալ ամիս Լենինականի փլատակներէն դուրս հանուած հայ ընտանիքի մը երեք վերապրող անդամներէն են —մայր մը (Նարինէ Նուրոյեան) իր երեք զաւակներով: Միւսը, Ֆրանսահայ տաղանդաւոր նկարիչ Շարթի մէկ կտաւէն է, որ կը ներկայացնէ Մեծ Եղեռնէն վերապրող ընտանիքի մը անդամները – մայր մը՝ իր երեք անչափահաս պզտիկներով, Թուական՝ 1962:

Նմանութիւնը հոս չի սահմանափակուիր. պզտիկները ունին նոյն տարիքը, լուսանկար եւ նկար՝ նոյն յօրինումը, մօր դիրքը, երախաներէն երկուքը իրարու միացած, երրորդը իր մօր գիրկը, խորքին՝ փլատակ, իւրաքանչիւրին մօտ նոյն տխուր, յուսահատ եւ կորսուած նայուածքը:

Ինչի՞ վերագրել այսքան նմանութիւն, պիտի ըսէինք՝ նոյնութիւնը. – պարզ զուգադիպութի՞ւն, արուեստագէտի մտատեսութի՞ւն, Հայու արեան թելադրա՞նք: Ի՞նչ որ ալ ըսուի երկու պատկերները չեն դադրիր ցնցող տպաւորութիւն մը ձգելէ երբ միասին դիտուին:

Շարթի այս նկարը մաս կը կազմէր 1965–ին Պէյրութի մէջ Մեծ Եղեռնին նուիրուած ցուցահանդէսին: Հայկ. Ցեղասպանութեան 50ամեակին առթիւ Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը կոչ մը ըրած էր հայ նկարիչներուն, որ 50ամեակը պատկերացնեն եւ մեկնաբանեն իրենց արուեստով: Տեղի ունեցող ցուցահանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին շատ մը նկարիչներ, որոնց կարգին Աշոտ Զօրեան, Շարթ, Փոլ Կիրակոսեան, Բիւզանդ Կոճամանեան, Կիւլ, Նորա Ազատեան, Սարուխան, Տիրան Աճեմեան եւ ուրիշներ: Գրեթէ ամբողջ լիբանահայութիւնը դիտած էր այս մեծ ցուցահանդէսը:

Շարթ (Սարգիս Ցարութինեան) անունը եւ հռչակ ունեցող նկարիչ մըն է Ֆրանսայի մէջ: Դժբախտաբար, Ամերիկահայերը գրեթէ չեն ճանչնար այս ինքնատիպ եւ վաստակաւոր արուեստագէտին գործերը:

Գ. Ք.

«Պայքար»

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Գրած ենք արդէն հոս թէ Աբովեան քաղաքի «Կոտայք» ֆուտպոլի խումբը շրջապտոյտ մը պիտի ընէ Ֆրանսայի մէջ։ Լենինականի աղէտը արգելք պիտի չըլլայ այս ծրագրին։ Արդարեւ, Իսիի Հայ Մարզական Ընկերակցութիւնը՝ որ կազմակերպիչն է ձեռնարկին, Դեկտեմբեր 29-ին հեռագիր մը ստացած է Հայաստանի Մարզական Կոմիտէէն՝ որ կը հաստատէ թէ «Կոտայք»ի պատուիրակութիւնը – 25 հոգի – Մարսէյլ կը հասնի Փետրուար 17-ին, Ֆրանսա պիտի մնայ մինչեւ Մարտ 2։

Նախատեսուած յայտագիրը՝ զոր մեզի հաղորդած է Իսիի ակումբին փոխ – նախագահ Պ. Հայրապետեան, կը պարունակէ մէկ կամ երկու խաղ Մարսէյլի մէջ։ Յետոյ՝ Վալանս, Փետրուար 21-ին, մրցում, իրիկունը, տեղւոյն Հ. Մ.-ին հետ։ Կոտայք պիտի խաղայ, Փետրուար 23-ին, Տէսինի մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի դէմ եւ Փետրուար 26-ին Փարիզի շրջանին մէջ, Քրէթէյի դէմ։ Այս վերջինը Ֆրանսայի արհեստավարժ երկրորդ բաժանումի խումբերէն մէկն է։

Վ. Մ.

⁂

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻՆ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ

Եւրոպայի 1970-ական թուականներու ֆութպոլի լաւագոյն մարզիկները որոշած են հանդիպում մը ունենալ՝ Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներուն օգնելու համար։ Գերմանական «ՏՓԱ» մամուլի գործակալութիւնը յայտնած է, որ արդէն խաղին մասնակցելու համաձայնու – թիւն տուած են Գերմանիոյ Ազգային խումբի գլխաւոր մարզիչ՝ Ֆ. Պէքընպաուէր, Կ. Նեթցեր եւ Փ. Պրայթնէր, ինչպէս նաեւ Աւստրիացի՝ Հ. Քրանքլ, Անգլիացի՝ Պ. Չարլթոն եւ այլ «աստ – ղեր»։

Արեւմտեան – Գերմանիոյ ֆութպոլի դաշնակցութեան նախաձեռնութեամբ կազմակերպուելիք հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ խորհրդային վեթերան – ներուն հետ՝ յառաջիկայ Մարտ կամ Ապրիլ ամսոյն։ Խաղին հասոյթէն 100 հազար մարք պիտի տրամադրուի երկրա – շարժի ֆոնտին։

⁂

Իտալական «Նափոլի» խումբը եւս որոշած է բարեգործական հանդիպում մը ունենալ Թիֆլիսի «Դինամօ»ի հետ եւ անկէ գոյացած ամբողջ գումարը նուիրել երկրաշարժէն տուժածներու օգնութեան ֆոնտին։

COMMUNIQUÉ

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE remercie tous ceux qui par leur contribution ont permis de participer aux secours de première urgence en faveur des sinistrés du terrible séisme qui a frappé l'Arménie.

Notre mission ne s'arrête pas là.

500.000 sans abri, 25.000 orphelins ont encore besoin de notre solidarité pour survivre, pour espérer...

Envoyez vos dons :

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE — OPERATION ARMENIE :
17, rue Bleue — 75009 PARIS

* La C.B.A.F., Association reconnue d'utilité publique, vous délivrera un reçu «*cerfa*» pour vos déductions fiscales.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ագնէս Իյնէճեանի մահուան առթիւ, Աւետիս եւ Օհաննէս Տօնէլեան 1000 ֆրանք նուիրած են «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» ընկերակցութեան։

POUR MIEUX COMPRENDRE
L'ARMENIE SOVIETIQUE

LISEZ

« Le Transcaucasien MOSCOU - EREVAN »

un livre qui vient de paraître en français

aux Editions La Pensée Universelle.

L'auteur, Noubar Makaroff, décrit dans ce récit de voyage les tensions qui séparent et la vie commune qui rapproche les peuples vivant dans ce grand ensemble qu'est l'Union Soviétique.

DEMANDEZ
«LE TRANSCAUCASIEN
MOSCOU - EREVAN»
aux librairies Samuelian, Palouyan, le Globe.

ԿԱԶՄՈՒՅՏ ԽԱՉ
ԼԻՈՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՍՆԱՃԻՒՂ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի նպաստ
Հայաստանի աղէտեալներուն
նախաձեռնութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի
մասնաճիւղին
Փարիզի Համազգայինի
« Դ Ի Մ Ա Կ »
թատերախումբը
կը ներկայացնէ՝ Յակոբ Պարոնեանի
« Ա Ռ Տ Ն Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ն Ե Ր »
կատակերգութիւնը
Կիրակի, Յունուար 29,
ժամը ճիշդ 15·30-ին
Սալ Վիքթոր Հիւկոյի մէջ
33, rue Bossuet, 69006 Lyon
(Sortie métro Foch)

Մուտք՝ 40 Ֆր.։
Տոմսակները ապահովել՝
Լիոն. – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն՝
48, cours de la Liberté, 69003 Lyon
Տէսին. – Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն։

S.O.S. ARMENIE

Le Comité S. O. S. ARMENIE s'est constitué à l'initiative et sous la responsabilité des chefs spirituels de la communauté arménienne de France.

Il a pour objet de venir en aide par tous les moyens appropriés aux victimes du séisme qui vient d'endeuiller l'Arménie et aux réfugiés contraints de fuir l'Azerbaïdjan.

Prière d'adresser les dons à :

COMITE S.O.S. ARMENIE
15, rue Jean Goujon
75008 Paris

Un compte spécial vient d'être ouvert uniquement reservé à l'entraide pour l'Arménie, à la B.N.P. Champs - Elysées sous le N° 07447817.

Un reçu «*cerfa*» sera délivrée permettant les déductions fiscales.

Les chèques libellés exclusivement au nom de S. O. S. ARMENIE ou les dons en espèces peuvent aussi être remis ou envoyés à «*Haratch*».

Pour tous renseignements sur les sinistres et éventuellement les recherches des survivants, TELEPHONER :
au 40. 70. 10. 10
POSTE 476

Un service de la *Croix Rouge Française* répondra à vos appels.

Première Vente aux Enchères Publiques au profit des enfants d'Arménie

LE MONDE DE L'ART SE MOBILISE

organisée par la Compagnie des Commissaires Priseurs de Paris
et parrainée par l'Association «AZNAVOUR POUR L'ARMENIE»
la vente aura lieu le Mardi 31 Janvier à 20 h 30
à Drouot Montaigne (Théâtre des Champs-Elysées)

Elle sera précédée d'une exposition publique :
- le samedi 28 Janvier de 11h à 22h;
- le dimanche 29 Janvier de 15h à 20h:
- le lundi 30 janvier de 11h à22h;
- le mardi 31 Janvier de 11h à 15 h,

au 15, avenue Montaigne, 75008 PARIS

Tous les objets proviennent de dons. ils feront l'objet de catalogues portant la mention des donateurs.

La première vente comprend des œuvres notamment de : *Arman, Aslanian, Assadour, Baronian, Brasilier, Buffet, Carzou, Chahine, Combas, Cartier - Bresson, Chemiakin, Chagall, Dado, Erté, Essaian, Friesz, Gilioli, Hamilton, Hagopian, Jansem, Karskaya, Kiraz, Kazandjian, Kikoine, Kuper, Laurencin, Henri Martin, Martin-Ferrieres, Meijer, Masson, Mutafian, Papaz, Pawlovski, Poutiline, Rohner, Rodin, Tutundjian, Vasarely, Villon, Weisberg, Yvaral, Zaborov...*

La collecte des œuvres continue:
— Tableaux : Galerie Garig Basmadjian, 90, bld. Raspail, 75006 Paris
Tél. : 42 - 22 - 00 - 97 fax. : 42 - 22 - 76 - 91
— Meubles et objets d'art : Hôtel Drouot, 6 bis, rue Rossini, 75009 Paris
Tél. : 48 - 00 - 20 - 40 fax. : 48 - 00 - 20 - 38 (Mme Bahadourian).

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

Devant l'urgence de la situation, le Comité régional de l'U.G.A.B. a décidé de fermer la Bibliothèque d'arménologie Nubar pour une période d'un mois, afin de pouvoir s'impliquer totalement dans l'organisation des secours à l'Arménie. Cependant, devant la demande croissante des lecteurs, il apparait nécessaire d'ouvrir à temps partiel la Bibliothèque.

En conséquence, et jusqu'à nouvel avis, la salle de lecture sera ouverte au public les lundi, mardi, jeudi et vendredi, de 10h à 14h, sans interruption.

Le Conservateur

COMMUNIQUÉ

Devant la tragédie qui vient d'éclater en ARMENIE, et au-delà des actions immédiates (dons et secours) qui doivent se poursuivre sans relâche, le Centre de Documentation du C.R.D.A., *sollicité par de nombreuses demandes*, lance un appel pour la réunion urgente de tout document (photos, films, livres etc...) sur les villes sinistrées avant le séisme, pour permettre de répondre à toutes ces demandes.

Vous êtes priés de téléphoner au :
— C.R.D.A. au 42.46.05.58

ou adresser vos envois au :
— C.R.D.A. 36 rue de Trévise, 75009 Paris

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17

MARDI
17 JANVIER
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.928 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNEE — No 16.928

ԱՐՑԱԽ

ՄԱՐԶԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԼՈՒԾՈՒԵՑԱՒ

ՂԵԿԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՁԵՌՔԸ Կ'ԱՆՑՆԻ

«ԺԱՄ ԱՌԱՋ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿԵԼ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ»

Կ'ԸՍԷ ՆԱԵՒ «ԼԸ ՄՈՆՏ»

Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի որոշումին մանրամասնութիւնները կը տրուին մաս մաս եւ առաջին կարճ ղեկոյցէն միայն կը պարզուէր որ Ղարաբաղ՝ «յատուկ վարչական կառոյցի մը պիտի ենթարկուի առժամապէս, պահելով հանդերձ իր ինքնավար մարզի կանոնագիրը Ազրբէջանի Հանրապետութեան ծոցը»։

Հարկ էր քիչ մը սպասել, 48 ժամ, տեղեկանալու համար կարգ մը մանրամասնութիւններու, որոնց գլխաւորն էր Արցախի մարզային Խորհուրդի (Խոր–հրդարան) լուծումը։

Շաբաթ օր է, ուրեմն, որ Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումը կը ճշդէր թէ Ղարաբաղը այլեւս պիտի ղեկավարուի յատուկ մարմնի մը կողմէ (ինչ որ գրած էինք արդէն Երեքշաբթի, Յունուար 10–ի իսկ մեր թիւով), որուն կը նախագահէ Արգադի Վոլսկի։ Ծանօթ է որ ան ամիսներ առաջ – Յուլիս 18–ի ժխտական որոշումէն ետք – Ստեփանակերտ ղրկուած էր որպէս յատուկ բանագնաց, ուսումնասիրելու համար կացութիւնը տեղւոյն վրայ եւ տեղեկագիր մը ու այլ կարգադրութեանց առաջարկ ներկայացնելու համար Մոսկուայի։ Իր այս նոր պաշտօնին գլուխը կ'անցնի Յունուար 20–ին։ Մարզային Խորհուրդին հետ լուծուած է նաեւ անշուշտ իր գործադիր Կոմիտէն սպասելով «նոր ընտրութեանց» որոնց թուականը չէ ճշդուած։

Կիրակի օր, Յունուար 15, Վոլսկի հարցազրոյց մը տուած է «Պրաւդա»յի, ուր կը հաստատէ Կրեմլինի մերժումը «կորատումներ» ընելու խորհրդային Հանրապետութեանց միջեւ, «առնոց ներկայացուցած վտանգներուն պատճառաւ»։ Դեռ Վոլսկի կը շեշտէ շատ հետաքրքրական բան մը, որ հեռու կը տանի· – «ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԲՈԼՈՐ ՎԿԱՅԱԳԻՐՆԵՐԸ ՀՈՂԱՅԻՆ ՊԱՏԿԱՆԵԼԻՈՒԹԵԱՆ ԱՅՍ ԿԱՄ ԱՅՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ, ԱՅՍՕՐ, ԱՆՀԻՄՆ ԵՆ, ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՆՊԷՍ Է ՈՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀՈՂԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ ՉԵՆ ԿՐՆԱՐ ԼՈՒԾՈՒՄ ԳՏՆԵԼ ԱՌԱՆՑ ՎՆԱՍԵԼՈՒ ՈՒՐԻՇ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐՈՒՆ, ԱՏԻԿԱ ՊԻՏԻ ՆՇԱՆԱԿԷՐ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՐԵԱՆ ՆՈՐ ՀՈՍԱՆՔԻ ՄԸ ԾՆՈՒՆԴ ՏԱԼ»։

Եւ վերջ։ Նման տրամաբանութեամբ բոլոր հողային հարցերը մէկ անգամէն կը լուծուին։

Վոլսկի կ'ընդունի թէ «վերահաստատել հեղինակութիւնը եւ վստահութիւնը, դիւրին պիտի չըլլայ»։

Արդարեւ, ուզելով երկու կողմն ալ գոհացնել, որպէսզի ոչ յաղթող, ոչ պարտեալ ըլլայ, Մոսկուա երկուքն ալ դժգոհ ձգեց, նոյնիսկ Ազերիները, որոնք «բարոյական յաղթանակով» (Ղարաբաղը Ազրբէջանի ծոցը կը մնայ) կրնան գոհունակութիւն չստանալ, տեսնելով թէ տէ փաքթօ Ղարաբաղը իրենց ձեռքէն ելած է ի շահ Մոսկուայի։ Հայերն ալ, թերեւս կրնային գոհանալ այս «կարկըտան» լուծումով եթէ ան այսքան յապաղումով չըլլար եւ չհասնէր այնպիսի ատեն մը, երբ խորհրդային բանակը նստած է Երեւան ու լուսարդելը չէ վերցած, Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներն ալ ու նաեւ «բոլորտիքեանները», ձերբակալուած են եւ անոնց ճակատագիրն ալ անորոշ է։

Սախարով յայտարարած էր Ուրբաթ օր (անցեալ ամիս· որուն առաքելութեամբ Երեւան, Բաքու եւ Ստեփանակերտ գացած էր) որ հանդարտութիւնը վերահաստատելու անհրաժեշտ պայմանն այն էր որ Ազրբէջան որեւէ վարչական հակակշիռ չունենայ Ղարաբաղի վրայ։ Այս միջին ճամբան, կ'ըսէ Լիպերասիոն կրնայ այդպէս չնկատուիլ Ազերիներու եւ Հայերու կողմէ, որոնք պատրաստ են մեռնելու իրենց դատին համար։

Ինչ որ յստակ է այն է որ այլեւս Ղարաբաղը կախում ունի միայն ու միայն Վոլսկիի նախագահած մարմինէն (որուն միւս 8 անդամներու անունները ծանօթ չեն դեռ) որ բացարձակ իրաւասութիւններ կը վայելէ։ Կրնայ լուծել նաեւ ինչ որ կայ, Ղարաբաղի մէջ, «եթէ անհրաժեշտ նկատէ», այսինքն ընկերային, բարեսիրական ամէն տեսակի կազմակերպութիւն եթէ «դէմ է Խորհ· Միութեան Սահմանադրութեան եւ օրէնքին»։

Եւ արդէն, Երկուշաբթի առաւօտ մեր ստացած լուրերուն համաձայն Ազերիները կատղած են եւ յարձակում իսկ գործած Բաքուի կառավարական շէնքին վրայ, որպէս բողոք։

Գալով Արցախի, Ստեփանակերտի քաղաքապետը, որ Երեւան էր Կիրակի, յայտարարած է թէ այս որոշումը առաջին հանգրուան մը կը նկատուի։

**

ՄՏԱՀՈԳԻՉԸ՝ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷՆ

Հաւաստի աղբիւրներէ, Կիրակի օր, մեր ստացած տեղեկութեանց համաձայն, Ղարաբաղ Կոմիտէի վերջին 4 անդամներու հետ, ձերբակալուած են նաեւ ինը հոգի, որոնք Կոմիտէի անդամներ չեն, բայց անմիջական շրջանակին մաս կը կազմեն։ Անոնք են· – Աւետիք Իշխանեան, Դաւիթ Շահնազարեան, Աշոտ Դալախեան, Երջանիկ Աբգարեան, Վիկտոր Այվազեան, Բորիս Եղիազարեան, Ալպէր Պաղտասարեան, Ալեքսան Մարտիրոսեան, Արմէն Համբարձումեան։ Անոնք կը դատապարտուին ըստ Հայաստանի պատժագիրքին 206րդ յօդուածին Գ· բաժնին, որ կը վերաբերի ապօրինի միութիւններու կազմութեան։ Սկզբունքով 20 օրուան դատապարտուած են։ Բայց, չմոռնանք թէ Յունուար 10–ին, պէտք է ազատ արձակուած ըլլային այն վեցերը, որոնք 30 օրուան դատապարտուած էին եւ դեռ արգելափակուած կը մնան, չենք գիտեր ալ որ հիման վրայ եւ ի՞նչ պայմաններու մէջ։ Հաստատուած է ինչպէս գրած էինք Յունուար 13–ի մեր թիւով, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի 11 անդամները Մոսկուա փոխադրուած են։ Լաւատեղեակ շրջանակներու համաձայն անոնք կրնան 3–էն 15 տարուան արգելափակման դատապարտուիլ։ Դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ, հաւանաբար 5 – 6 ամիսէն։

Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ եղաւ, օգտուելով երկրաշարժէն, անըմբռնելի է։ Եւ Մոնտ իսկ, որ յաճախ չէ որ դիրք կը ճշդէ, մանաւանդ նման փափուկ կացութիւններու մէջ, բառերը չէր ծամծըմեր առաջին էջի իր քրոնիկին մէջ (Յունուար 14), ուր վերլուծելէ ետք Ղարաբաղի համար եղած կարգադրութիւնը, կը շեշտէր· – «Ղարաբաղ Կոմիտէի 11 անդամներու ազատ արձակումը պարտադիր է շատ կարճ ժամանակի ընթացքին, եթէ խորհրդային թիւ մէկը կ'ուզէ միշտ պրնդել աշխարհի առջեւ, ինչպէս բրաւ Ազգաժողովին, որ պերեստրոյկայի Խորհ· Միութեան մէջ քաղաքական բանտարկեալ չկայ»։

Կը խորհինք որ կրնայ պնդել։ Խորհրդային աշխարհը այդ հարցը շատոնց լուծած է։ Կը բաւէ քաղաքական յանցապարտները «քրէական յանցապարտներու» վերածել։ Ինչ որ կ'ըլլայ անկասկա՛ծ, ղարաբաղեան շարժումի Հայաստանի կոմիտէի անդամներուն համար ալ։ Եւ երբ արեւմուտք մը կայ, որ երեւոյթներով կը բաւարարուի, եւ Ռեկըն մըն ալ կը գտնէ որ «մարդկային իրաւունքները յարգուած են Խորհ· Միութեան մէջ» եւ ուրեմն մարդկային իրաւանց միջազգային համագումարը կրնայ Մոսկուա տեղի ունենալ 1991–ին, ըսելիք չի մնար։

**

ՎԵՐԱՊՐՈՂ ՋԿԱՑ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԱՆՀԱՄ ԿԱՏԱԿԸ

Այս մէկն ալ սուտ էր։ Ոչ մէկ հրաշք Լենինականի մէջ, երկրաշարժէն 35 օր յետոյ։ Բայց, այս անգամ, ի՞նչպէս կասկածիլ։ Արդարեւ եթէ Սպիտակի 17 վերապրողներու լուրին աղբիւրը սֆուփի ծարաւի արեւմտեան ձայնասփիւռի կայան մըն էր, այս անգամ աղբիւրը՝ լրջախոհ եւ կատակողի համբաւէ շատ հեռու մամուլի գործակալութիւն մըն էր՝ ԹԱՍ։ Եւ սակայն, Շաբաթ օր իսկ, նախ Իզվեստիա, ապա խորհրդային հեռատեսիլը կը յայտնէին թէ ոչ մէկ վերապրող կար Լենինական, ճշդողն ալ ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ Լենինականի կուսակցական պատասխանատուն։

Բանն ինչո՞ւմն էր, ուրեմն, Ջկա՞ր Հայկազ Յակոբեան անուն մէկը։ Կար· ու կը պարզուէր որ ան ծանր հիւանդ մըն էր, սրտէն ու թոքերէն եւ որովհետեւ հիւանդանոցները խճողուած են, քոյրը վախն ունեցած էր որ եղբայրը կրնայ չընդունուիլ եւ միասնաբար շինած էին այս հրաշքին պատմութիւնը, որուն ծուղակը երբ ԹԱՍ եւ Վրէմիա (հեռատեսիլի լրատուութեան յայտագիրը) կ'իյնան, զարմանալի չէ որ իյնան Հերըլտ Թրիպիւնէն՝ Ֆիկառօ, Ֆիկառօ–էն՝ Մոնտ, Մոնտ–էն՝ Իւմանիթէ, Իւմանիթէ–էն՝ «Յառաջ» եւ դեռ···։

Ամէն պարագայի մէջ, Լենինականցիները, ընդհանրապէս, աւելի «համով» կատակներ կ'ընեն···։

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ՝ ՍՓԻՒՌՔ

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Ֆրանսայի Հայաստանեայց բոլոր Եկեղեցիներուն մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ, Կիրակի, Յունուար 15–ին, Դեկտեմբեր 7–ի մեռեալներուն քառասունքին ի յիշատակ։

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուն էր։

Իր քարոզին մէջ, Գիւտ Արք· ոգեկոչելէ ետք զոհերուն յիշատակը, շեշտեց երեք կարեւոր կէտեր, ինչ կը վերաբերի մեր յետագայ գործունէութեան· – Ա)

ՊՈՐՏՕ ԵՒ ԲԱՔՈՒ ԶՈՒԳՈՐԴ ՔԱՂԱՔՆԵՐ ՊԻՏԻ ՉԸԼԼԱՆ

ՇԱՊԱՆ-ՏԷԼՄԱՍ ԽԶԵՑ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պորտօ – Աքիթէն շրջանի հայկական ընկերակցութիւնը յատուկ ղեկոյցով մը, զոր ստորագրած են Ժորժ Կարապետեան եւ Միշէլ Հայրապետեան կը տեղեկացնէ որ, Յունուար 13–ին, հայ համայնքին կողմէ եղած դիմումին ընդառաջելով, Պորտոյի քաղաքապետարանը երկու ներկայացուցիչներ ընդունուած են երեսփոխան – քաղաքապետ՝ Շապան – Տէլմասի կողմէ։ Ան յայտարարած է որ կը խզէ իր քաղաքին եւ Բաքուի զուգորդ քաղաքներ դառնալու համաձայնութիւնը, իբրեւ հետեւանք այն բռնութեանց որոնց Հայերը զոհ գացած են։ Ժ· Շապան – Տէլմաս, այս առթիւ իր բարեկամական եւ համակրական զգացումները փոխանցած է հայ ժողովուրդին, սրտանց մաղթելով լաւ տարի մը։ Ընկերակցութիւնը քաղաքական յաղթանակ մը կը նկատէ նախկին նախարարապետին դիրքը, ընդդէմ անոնց որոնք կը խորհին թէ կարելի է անպատիժ կերպով ջարդել անոնք՝ որոնք արդարօրէն կը պահանջեն Ղարաբաղի կցումը Հայաստանի։

**

Իսկապէս գնահատելի է Շապան – Տէլմասի այս որոշումը։ Մանաւանդ երբ յիշենք թէ Բաքու արդէն զուգորդ քաղաք է շատ աւելի «տրամաբանական» քաղաքի մը հետ՝ Իզմիր (1988, Ապրիլին)··· եւ այդքանը լի ու լի բաւարար է։

Համագաղութային միասնական ոգիով աշխատիլ։ Բ) Նուէրները կրնան վրիպիլ, բայց հարկ է, կարեւոր է որ շարունակենք, սրտով աջակցիլ, ամոքել ցաւերը։ Գ) Նայիլ ապագային, որպէսզի վերականգնումի թափը շարունակուի։

**

Մարսէյլի Մայր Եկեղեցին ալ ծայրէ – ծայր լեցուն էր։ Արարողութեան ներկայ եղան քաղաքապետը՝ Տոքթ· Ռ· Վիկուռու, Շրջ· Խորհուրդի նախագահ՝ Ժ· Ք· Կոտէն, Միշէլ Փըզէ, Թէսիէ, Ժանին Էքոշար եւ Խորհ· ընդհ· հիւպատոսը՝ Վիկտորոֆ։ Ընդունելութեան ընթացքին խօսք առաւ Պր· Խաչինէճեան եւ անդրադարձաւ նաեւ բանակին օժանդակու – թեան յապաղումին եւ Ղարաբաղի հարցին ու Կոմիտէի անդամներուն։

**

Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Էջմիածնայ Մայր տաճարին մէջ։ Իր քարոզին ընթացքին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կոչ ըրաւ հայ մայրերուն, որ ուխտ կատարեն յաւելեալ զաւակ ունենալու, որպէսզի մէկ–երկու տարիէն 40–50 հազար երախայ ծնի Հայաստան հատուցանելով կորուստը։

Բացօթեայ պատարագներ կատարուած են Լենինական, Կիրովական եւ Սպիտակ։

**

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԲ «CANARD ENCHAINE» ՄԻՏՔ ԿԸ ՊՂՏՈՐԷ

Նոյն օրն իսկ (Յունուար 11) աւելորդ նկատած էինք անդրադառնալ երգիծա –

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՀԱՅ ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային Միութեան *վերակառուցողական* շարժումը կը վերաբերի նաեւ ու մասնաւորապէս պատմագիտութեան բնագաւառին: Ան հնարաւորութիւնը կուտայ նաեւ հայ պատմաբաններուն սրբագրելու անցեալի սխալները, լրացնելու պատմութեան ճերմակ էջերը եւ գրելու պատմութիւնը այնպէս, ինչպէս որ է: Ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարեվերջին խորհրդային միջնակարգ ու բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններուն մէջ պատմութեան քննութիւններ տեղի չունեցան: Պատասխանատու մարմինները ձեռնարկած են պատմութեան նոր, աւելի առարկայական դասագիրքերու լոյսընծայման:

Նոր շարժումին շնորհիւ ստալինեան դաժան վարչակարգի տարիներուն յօրինուած հակապատմական գաղափարական տեսակէտները այսօր փշուր–փշուր կ'ըլլան, կը լուսաբանուին Հայոց պատմութեան կեղծուած ու մոռացութեան մատնուած էջերը: Անցեալի շեղումներն ու սխալները, Ստալինի պաշտամունքի տարիներուն յառաջացած ու Բրեժնեւի օրօք կարծրացած *տոկմաթիք* կաղապարները այսօր վերանայման կ'ենթարկուին, սակայն կարելի չէ ըսել թէ արագ տեղաշարժեր կը կատարուին: Պատմաբաններու դանդաղ վերակառուցուելու պատճառներէն մէկն է թերեւս վախը, որ կը թելադրուի անցեալի դառն փորձով:

Պատմութեան «սպիտակ բիծերը», ինչպէս կ'որակուին այսօր խեղաթիւրումները, աւելի շատ կը պատկանին պատմութեան նորագոյն շրջանին: Բաւական շատ են նաեւ միջնադարեան ու հնագոյն պատմութեան վերաբերող բիծերը, ինչպիսիք են հայ ժողովուրդի ծագման հարցը, Ուրարտուի Պետութիւնը, Եկեղեցիին դերը եւայլն:

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի պարբերական «Պատմաբանասիրական Հանդէս»ը կարգ մը պատմաբաններու հնարաւորութիւն տուած է այս առթիւ արտայայտուելու: Ստորեւ ամփոփ կերպով կուտանք «Վերակառուցումը եւ սովետահայ պատմագիտութիւնը» խորագրին ներքոյ լոյս տեսած մտորումները, կարծիքները եւ առաջարկները:

**

Մ. Ներսիսեան (*Ակադեմիկոս*): *Անհրաժեշտ է լրջօրէն զբաղիլ Թուրք–օսմանեան բռնապետութեան դէմ ԺԹ.–Ի. դարերուն ծաւալած հայ ազգային ազատագրական շարժման պատմութեամբ: Արեւմտեան Հայաստանի գիւղացիութեան ինքնապաշտպանական կռիւները որակուեցան որպէս* բուրժուա–նացիոնալիստական եւ ատանտիւրիստական: *Մեր պարտքն է ամենայն բարեխղճութեամբ շարադրել հերոսական դրուագներով հարուստ հայ ազգային–ազատագրական այդ պայքարը:*

Միաժամանակ հարկ է վերանայել արմենականներուն, հնչակեաններուն ու դաշնակցականներուն տրուած գնահատականները: Սխալ են հայ ստալինականներու պաշտօնական դարձած այն տեսակէտները, ըստ որոնց անոնք կապուած չէին եղեր ժողովրդական զանգուածներուն հետ, գտնուեր են յետադիմական դիրքերու վրայ:

Բ. Ն. Առաքելեան (*Ակադեմիկոս*): *Եկեղեցիին նկատմամբ եղած ժխտական վերաբերմունքին հետեւանքով պատմաբաններու ուշադրութենէն դիտաւորեալ կերպով վրիպած է հայ եկեղեցիին պատմութիւնը: Այդ բացը գոցելու ատենը եկած է:*

Հայ պատմագրութիւնը անդրադարձած է հայ եւ այլազգի եկեղեցիներու յարաբերութիւններուն, ինչպէս նաեւ այլազգի գիր ու գրականութեան հարցերուն, որոնք այժմ յատուկ իմաստ ու կարեւորութիւն ստացած են եւ պէտք է աւելի խոր քննարկման առարկայ հանդիսանան:

Գ. Սարգսեան (*Ակադեմիկոս*): *Եթէ անպատիժ եւ «յաջողութեամբ» կարելի է խեղաթիւրել երէկուան պատմութիւնը, ապա ինչո՞ւ չնենգափոխել անցեալի պատմութիւնը: Ինչո՞ւ, օրինակ, չյայտարարել պատմական Հայաստանի արեւելեան շրջանները Աղուանքի տարածք, այնտեղի յուշարձաններն ու գործիչները՝ աղուանական յուշարձաններ ու գործիչներ, ու ատով իբր թէ «հարստացնել» այսօր հոն ապրող Ազրբէջանցիներու պատմութիւնը:*

Խորհրդային Հանրապետութիւններու պատմագրութիւններուն մէջ սովորական բան դարձած է պատմութեան արհեստական «հնացում»ը եւ ծաղկազարդումը (երբեմն՝ դրացի ժողովուրդներու հաշուին, ինչպէս տեսանք վերը նշուած օրինակի պարագային):

Խորհրդահայ պատմագրութեան կարեւորագոյն խնդիրներէն է Ուրարտուի Պետութեան գնահատումը: Վանայ լիճին առափնեայ շրջանը (ուր կը բնակէին ուրարտացի ցեղերը) ծնունդ առած այդ Պետութիւնը կարճ ատենէն տիրեց մեծ տարածքի մը, ուր կը բնակէին բազմաթիւ հայալեզու ցեղեր, ստեղծեց իր գրութիւնը՝ ուրարտերէն լեզուով, իր մշակոյթը ու երկու դարէն աւելի գոյատեւելէն յետոյ մարեցաւ՝ իր տեղը զիջելով Հայաստանին: Այսօր ասորական եւ ուրարտական սեպագրերուն ծանօթ չեղող մարդիկ աչք կը դնեն Ուրարտուի ստեղծած Պետութեան ու մշակոյթին, նոյնիսկ ուրարտերէն լեզուին վրայ: Այսօրինակ մարմաջը համընդհանուր է, կայ գրեթէ բոլոր խորհրդային հանրապետութիւններուն մէջ:

«Սպիտակ բիծեր»ու թիւին կը պատկանի կրօնի պատմութիւնը: Բացառութիւն չի կազմեր եկեղեցիի պատմութիւնը, հոգեւորականութեան պատմութիւնը, որուն ազդեցութիւնը, յիրաւի, մեծ եղած է... Ինչպէ՞ս առանց այս բոլորին ճանչնանք իրական պատմութիւնը:

Ն. Յովհաննիսեան (*Պատմութեան Գիտութեան Տոքթոր*): *Խորհրդային Միութեան մէջ մինչեւ հիմա տիրող գաղափարական մօտեցումները ճնշած են արեւելագիտութեան անկաշկանդ զարգացման վրայ: Այս հանգամանքը զգալի չափով խանգարեց խորհրդահայ արեւելագիտութեան զարգացումը:*

Արմատական վերանայման պէտք է ենթարկել գաղութատիրութեան եւ գաղութային երկիրներուն գնահատականը: Զոր օրինակ, երբ կը խօսուի արաբական երկիրներու մասին, կ'ըսուի թէ Ա. աշխարհամարտէն յետոյ անոնք օսմանեան լուծէն ինկան Անգլիոյ ու Ֆրանսայի լուծին տակ: Սակայն կան էական տարբերութիւններ. կարելի չէ միեւնոյն աստիճանին վրայ դնել օսմանեան յետադիմական, բռնակալական արիւնարբու լուծը եւ եւրոպական տիրապետութեան ձեւերը: Մերձաւոր–Արեւելքի ու Հիւսիսային–Ափրիկէի մէջ ստեղծուած Պետութիւնները, անշուշտ, անկախ չէին, սակայն վերջ տրուեցաւ զանգուածային ջարդերու քաղաքականութեան, այդ երկիրները ներգրաւուեցան եւրոպական տնտեսական եւ քաղաքական զարգացման ոլորտը: Ճիշդ է որ Արեւմուտքի երկիրները շեշտը կը դնէին գաղութներու տնտեսական շահագործման վրայ, սակայն պէտք է խոստովանիլ որ նման տնտեսական քաղաքականութիւնը առարկայօրէն կը նպաստէր արդիւնաբերական որոշ ճիւղերու եւ արտադրական նոր ձեւերու եւ մեթոտներու զարգացման:

Վ. Միքայէլեան (*Պատմութեան Գիտութեան Տոքթոր*):

Ժողովուրդին պահանջն ու դժգոհութիւնը պատմաբաններուն նկատմամբ հիմնականին մէջ արդարացի է: Յիրաւի, մեր վերակառուցումը դանդաղ կ'ընթանայ, բայց ատիկա ունի նաեւ առարկայական պատճառներ: Լրագրողները, օրինակ, շատ սրընթացօրէն վեր կը հանեն պատմական այս կամ այն հարցը, յաճախ չմտահոգուելով անոր լուսաբանման համար անհրաժեշտ նիւթի հայթայթման խնդիրով: Պատմական լուրջ աշխատութիւնը լրագրային յօդուած չէ, ան տարիներու քրտնաջան աշխատանք կը պահանջէ:

Մի քանի խօսք ազգային հարցի մասին: Պատմաբաններ, փիլիսոփաներ, հոգեբաններ, տնտեսագէտներ, հետեւելով Ստալինի «դրոյթ»ներուն, մոռացութեան մատնած էին ազգային յարաբերութիւններու մէջ առկայ եղող խնդիրները, «Խորհրդային մշակոյթ» ընդհանրական հասկացողութեան տակ կ'անտեսուէին ազգային առանձնայատկութիւնները: Ժամանակն է, որ մեր ընկերաբանները ցոյց տան, որ պէտք է իւրաքանչիւր ժողովուրդի թոյլ տալ ապրելու ըստ իր ազգային ձգտումներուն եւ այս հարցին մէջ «վերէն» վարչարարական ճնշումի պահպանումը յառաջ կը բերէ «վարի» ուժեղ դիմադրութիւնը եւ հարցին լուծումը կը մղէ փակուղի:

Ա. Համբարեան (*Պատմութեան Գիտութեան տոքթոր*): *Անհատի պաշտամունքը մեր պատմութեան մեծ վնաս հասցուց: Ղեկավարելով Ստալինի այն տխրահռչակ յայտարարութեամբ, թէ միայն խորհրդային իշխանութեան հաստատումը լուծեց հայկական հարցը, պատմաբանները երկար ատեն հրաժարեցան Արեւմտեան Հայաստանի պատմութեան ուսումնասիրութենէն եւ սահմանափակուեցան միայն խորհրդային Հայաստանի տարածքով: Միայն 1950-ական թուականներու երկրորդ կէսին է որ այդ ասպարէզին մէջ լուրջ աշխատութիւններ երեւան սկսան գալ:*

Երբ 1905 – 1907-ի հայ – թաթարական կոտորածներու մասին կը խօսուի, միշտ կը յիշատակուի որ զանոնք նախապատրաստող ու հրահրողը եղած է ցարականութիւնը: Սակայն երբեք չի խօսուիր, որ հոն որոշակի դեր խաղցած են նաեւ սուլթանական կառավարութեան Անդրկովկաս գտնուող գործակալները: Անհրաժեշտ է պարզել, թէ այդ կոտորածները ուր եւ ինչպէս սկսած են, որքան զոհեր եղած են:

Պ. Մուրադեան (*Պատմութեան Գիտութեան Տոքթոր*): *Կ'ուզեմ համառօտ կերպով թուարկել մեր միջնադարագիտութեան թերութիւնները: Մենք գերազանցապէս կը զբաղինք Հայաստանի քաղաքական պատմութեամբ, անտեսելով տնտեսականը: Զանց կ'առնենք ներդասային, միջդասային հակամարտութիւններն ու բախումները: Անփութութիւն կը ցուցաբերենք Հայոց պատմութեան մէկ առանձնայատկութեան հանդէպ. պետականութեան չգոյութեան պարագային եկեղեցին ստանձնած է ազգային կեանքը կարգաւորող, վարչական, բարոյական, քաղաքական, իրաւական եւ բազում այլ հարցեր հոգացող հիմնարկի պաշտօն: Մենք չունինք դէթ մէկը, որ իրապէս եկեղեցիի գիտական պատմութեամբ կարենար զբաղիլ: Երբ արտասահմանի մէջ գոյութիւն ունին Հայ Եկեղեցիի մատենագրութիւնը ուսումնասիրող բազմաթիւ մասնագէտներ, Հայաստանը չունի դաւանութեան պատմութեան ծանօթ մարդիկ, որոնք կարենային ուսումնասիրել շարականներ, ճառեր, մեկնութիւններ, քարոզներ եւայլն:*

Հայաստանի միջնադարագիտութեան զարգացումը խոչընդոտող պարագաներուն մէջ պէտք է յիշել նաեւ սկզբնաղբիւրներու հրատարակութեան անբաւարար վիճակը: Միջնադարեան շատ պատմիչներու գործեր գիտական հրատարակութիւններ չունին (Դրասխանակերտցի, Ուխտանէս, Դաւրիժեցի եւայլք): Համալսարանին ձեռնարկած մատենաշարը, պէտք է ըսել որ, նահանջ է դարասկիզբին եղած մակարդակէն: Մէկ ուրիշ ցաւ եւս: Մենք մասնագիտական պատրաստութիւն ունեցող երիտասարդներ գրեթէ չունինք: Տասնամեակներ շարունակ փոխարինողներու արժանաւոր նոր սերունդ պատրաստելու հոգ չտարինք, քանակային տուեալը շփոթեցինք մասնագիտական կարողութեան հետ, ուստի «բազում են կոչեցեալք, եւ սակաւ ընտրեալք»:

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐԿՈՒՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

ՌՈՊԷՍՓԻԷՌ ԿԱՄ ԲԱՆԱՎԷՃ ԱՐՁԱՆԻ ՄԸ ՇՈՒՐՋ

Թիոնվիլ քաղաքը, Մոզէլի ափին, իրարանցումի մէջ է եւ այդ իրարանցումին պատասխանատուն է, մօտ 200 տարի ետք, ան որ ծանօթ է որպէս Անաշառը կամ Անկաշառը, այսինքն՝ Մաքսիմիլիէն տը Ռոպէսփիէռ, Յեղափոխութեան ամէնէն «վիճելի» դարձած անձը: Ինք իսկ չէր ուրացած թէ պատասխանատուութիւն ունէր Սարսափին մէջ, բայց իր պաշտպաններուն համար, իր այդ բացասական դերը չափազանցուած է: Արդ, ի՞նչ պատահեցաւ Թիոնվիլ: Թաղապետութիւնը կ'որոշէ Ռոպէսփիէռ վերամկրտել քաղաքին թատրոնին դիմացը գտնուող հրապարակը և հոն իր արձանն ալ բարձրացնել: Ծրագիրը մէջտեղ հանած է «Vive 89 — La Carmagnole» *տեղական միութիւն մը եւ խանդավառութեամբ ընդունուած տեղւոյն համայնավար քաղաքապետ–ծերակուտական տօքթ. Փօլ Սուֆրէնի կողմէ, հոյակապ մարդ մը, որու միակ թերութիւնը հակառակորդներուն համար, համայնավար ըլլալն է:*

Թաղապետական խորհուրդի նիստին, մէկը սակայն կը պոռթկայ. – «Ամօ՛թ է: Ռոպէսփիէռ տեսակ մը Այաթոլա Խոմէյնի էր, անզիջող եւ մոլեռանդ մարդ մը: Հանդիսաւոր կերպով կ'ընդդիմանամ նման ծրագրի մը»: Նախաձեռնող միութեան (Կեցցէ՛ 89) նախագահը կը զարմանայ ծագած աղմուկէն: «Ռոպէսփիէռ առասպելի մը զոհն է: Պատասխանատուութիւնը Սարսափին մէջ իրական է, ինք ալ ընդունած է, բայց չափազանցուած է: Քոնվանսիոնը «Հանրային Փրկութեան» կոմիտէի բոլոր որոշումները քուէարկեց: Գալով Սարսափին, Փարիզի մէջ, 2800 զոհ պատճառեց եւ 14 հազար՝ գաւառը: Անշուշտ բռնութիւնը պէտք է միշտ դատապարտուի, բայց ընդհանրական է եւ մշտական, Ռոպէսփիէռը չէր հնարողը: Միայն օգտագործեց: Ինչո՞ւ պատուել Լա Ֆայէթը եւ մերժել արձան մը Ռոպէսփիէռի, եթէ պէտք է ներել պատմական բոլոր դէմքերուն, որոնք բիրտ ուժ գործածած են, պէտք է քօղով մը ծածկել պատմութիւնը: Ռոպէսփիէռ ոչ աջին կը պատկանի, ոչ ալ՝ ձախին, Ֆրանսայի պատմութեան կը պատկանի»:

Տեղական մամուլն ալ սիւնակները լայնցած է երկու հակամարտ կողմերուն: Համայնավար քաղաքապետը չի հասկնար եւ կ'ընդվզի. – «Անոնք որոնք դէմ են ծրագրին, քաղաքին հարուստներն են: Կը նախընտրեմ Ռոպէսփիէռ հրապարակ մը քան Թիէր պողոտայ մը, ան որ Քոմիւնին ջարդարարն էր»: Բայց, ընդդիմացող թաղապետականը կարծիքը չի փոխեր: Իրեն համար Ռոպէսփիէռ աւելի չարիք գործած է, քան բարիք, ի՛ր քաղաքին՝ Արասի մէջ իսկ բան մը չունի, եթէ ոչ կիսանդրի մը պահուած նկուղի մը մէջ:

Թէր – դէմ բանավէճը կը շարունակուի:

**

Յիշենք որ Մաքսիմիլիէն տը Ռոպէսփիէռ մեծ դէմքերէն է Յեղափոխութեան: Ծնած Արաս 1758ին, գլխատուեցաւ 1794-ին, հազիւ քանի մը ամիս առաջ գլխատել տալէ ետք իր հին ընկերը՝ Տանթոն: Պատրաստութեամբ փաստաբան, ուսումը աւարտելէ ետք Փարիզ, կը վերադառնայ Արաս եւ կը գործէ որպէս փաստաբան: 30 տարեկան է, երբ Յեղափոխութիւնը կը պայթի: Մտաւորական եւ քաղաքական իր համբաւը կը բանեն որպէսզի ներկայացուցիչ ընտրուի: Իր ելոյթները հետզհետէ յաճախակի կը դառնան: Ռուսոյի գաղափարներով սնած, կողմնակից է ընկերային արդարութեան: Կը պայքարի բոլոր անարդարութեանց դէմ, պաշտպանելով ճնշուածներու, զունաւոր մարդոց իրաւունքները: Իր մաքուր կեանքը, հարստութեան արհամարհանքը պատճառ են որ մկրտուի «L'incorruptible»:

Կ'աշխատի առաւելաբար ժաքոպէններու հետ, ու ազգային ժողովէն դուրս, կը մարմնաւորէ Յեղափոխութեան քաղաքական խիղճը: Գործօն դեր կը խաղայ ժաքոպէններու եւ մոնթանեառներու բանավէճին մէջ, ուր վերջինները յաղթական են: Ռոպէսփիէռ անդամ է հանրային փրկութեան կոմիտէին, բայց միայն ժամանակաւորապէս տեղի կու տայ: Ընդդիմութիւն կայ: Պէտք է ազատի Հեպերթիսթներէն եւ Տանթոնիսթներէն: Այդ վայրկեանէն ինք պատասխանատու կը նկատուի Սարսափի հռչակած օրէնքներուն: Կարգ մը պատմաբաններու համար «մենատիրութիւն» է: Սէն – Ժիւսթի հետ կ'ուզէ իրագործել իր իտէալը՝ Հանրապետութիւն մը որ կը հաւատայ գերագոյն անձին, բարոյականի եւ քաղաքացիական առաքինութեանց աղբիւր: 1794-ի գարնան աւարտին, Սարսափը աւելորդ կը թուի: Յուլիս 27-ին կը հեռացուի խորհրդարանական մեծամասնութեան մը կողմէ, ընդհանուր անտարբերութեան մէջ:

Թ. Ա. Թ.

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻՆ ՉԷ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑԱԾ ԻՐ ՀԻՒՄՈՐԸ

Լենինականցիք ծանօթ են իրենց սրամտութեամբ եւ զուարթախոհութեամբ: Անոնք նաեւ հպարտ ու հայրենասէր են (անիկա միայն իրենց յատկանիշը չէ, անշուշտ):

Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժը աղէտալի եղաւ յատկապէս Սպիտակի եւ Լենինականի համար, եւ սակայն, պատմական այս աղէտը չէ խորտակած Լենինականցիներու զուարթախոհութիւնը, սրամտութիւնը եւ Հայու միւս յատկանիշները:

Հետեւեալ անեկդոտները յաւելեալ մեկնաբանութեան չեն կարօտիր եւ կը հաստատեն, որ իր վիշտին ու ցաւումին ամէնէն ծանր պահերուն իսկ, Լենինականցին կը մնայ լենինականցի·

**

● Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժէն քանի մը երկվայրկեան ետք, երբ Լենինականցիք փոշիներու ամպի մէջ կորսուած են, երկու հարեւաններ կը հանդիպին իրարու. մէկը հարց կուտայ միւսին.
– Էս ի՞նչ պատահեցաւ, աղէտ...
– Չգիտեմ. փռշտացի եւ...

● Լենինականցիք այս օրերուն կը պատմեն, թէ երկրաշարժը քանդած է Լենինականը, բայց Գիւմրին (Լենինականի հին անունը) մնացած է կանգուն...

● «Սուզուեցանք Լենինականի մէջ, դուրս եկանք Ֆրանսայի մէջ», ըսած են Լենինականցիք, ակնարկելով փլատակներու տակէն վերապրողները դուրս բերող ֆրանսացի մասնագէտներուն:

● Փլատակներու տակէն ողջ դուրս եկող լենինականցիի մը առաջին հարցումը եղած է. – «Երեւան ի՞նչ եղաւ»: Պատասխանած են, թէ Երեւան չէ վնասուած. վերապրողը խոր գոհունակութիւն է զգացած ...

● Լենինականի մէջ, խումբ մը օտար լրագրողներ եւ նկարիչներ աշխատանքի լծուած են եւ կը նկարեն քաղաքին աւերակները եւ ճամբաներու մէջ կուտակուած դագաղները. Ծերունի մը, որ իր թոռնիկին ձեռքը բռնած, կ'անցնէր թղթակիցներուն քովէն, բացագանչած է.– «Ինչո՞ւ այդ դագաղներն ու փլատակները կը նկարէք, նկարեցէք այս թոռնիկս. ա՛ն է որ պիտի վերակառուցէ»...

● Լենինականցիք կ'ըսեն, որ «կորբաջովեան» վերակառուցումը սկսած է Լենինականէն...

● «Մեռանք, տեսանք թէ Կոմունիզմը ի՛նչ է», ըսած են Լենինականցիք՝ երկրաշարժէն ետք:

● «Երեւանցիք չկրցան իրենց ցոյցերով Հայաստան բերել Կորբաջովը. մենք արիւնով բերինք», ըսած են Լենինականցիք:

● Օտար լուսանկարիչներ փորձած են նկարել Լենինականցի մը, որ խեղճացած վիճակ ունէր, կորսնցուցած ըլլալով ամէն բան: Լենինականցին մերժած է լուսանկարուիլ եւ բացագանչած.– «Ես խեղճ չեմ. ես լաւ օրեր տեսած եմ ու ապրած. ասիկա իմ իսկական վիճակս չէ»...:

● Երկրաշարժէն ետք, Լենինականցիք ըսած են իրարու. – «Ժամ երթանք, աղօթենք, որպէսզի երկրաշարժը չկրկնուի»: «Հա՛, ըսած է մէկը. Երեւանի մէջ պարէտային ժամ են հաստատել (լուսարգել), հոն երթանք»...

● «Ինչպէ՞ս կարելի է Երեւան երթալ այս օրերուն», հարց կուտայ Լենինականցի մը: Երկրորդը կը պատասխանէ. – «Կ'առնես թիւ 62 թանկը (հրասայլ, որոնք օթոպիւսներու չափ շատ են այս օրերուն) եւ կ'երթաս Երեւան»...

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԴՐՈՒՄ

Նկատի ունենալով Հայաստանի վերջին ողբերգութեան տարողութիւնը, Հայաստանի առաւելագոյն արդիւնաւէտութեամբ ծառայելու առաջադրութեամբ, հայկական բարեսիրական երեք կազմակերպութիւնները՝ Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութիւնը (ԱՀԱԸ), Հայ Օգնութեան Միութիւնը (ՀՕՄ), եւ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը (Հ.Բ.Ը.Մ.) որոշած են իրենց ուժերը միացնել Հայաստանի միացեալ եւ համադրուած ջանքերով օգնութիւն մատակարարելու համար: ԱՀԱԸ-ի Կեդրոնական Վարչութիւնը, ՀՕՄ-ի Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Կեդրոնական Վարչական Ժողովը որոշած են Հայաստանի օգնութեան եւ վերակառուցման իրենց աշխատանքները համադրել:

Բացի այդ, յիշեալ երեք կազմակերպութիւններու վարչական մարմինները համաձայնած են միասնաբար օգտագործել Միացեալ – Նահանգներու մէջ գտնուող մթերման որեւէ դիւրութիւն կամ վայր, համադրել Հայաստանի մէջ իրենց տրամադրուած մթերանոցներու գործածութիւնն ու բաշխումի համակարգերը եւ փոխանակել օգնութեան աշխատանքներուն վերաբերող տեղեկութիւնները:

ԱՀԱԸ-ն, ՀՕՄ-ը և Հ.Բ.Ը.Մ.-ը համաձայնած են նաեւ պարբերաբար այժմէականացնել Հայաստանի առխղողական կարիքներու ցանկը ի տեղեկութիւն հայկական կազմակերպութիւններու եւ անհատ նուիրատուներու: Առ այժմ, ցնոր տնօրինութիւն, երեք կազմակերպութիւնները միասնաբար կը վերահաստատեն հետեւեալ ընթացիկ կարիքներու առկայութիւնը. –

– Խտացուած սննդեղէն – պահածոյ
– Խտացուած կաթ
– Ձմեռնային նոր հագուստ եւ կօշիկ
– Վրաններ
– Քարիւղի օջախներ
– Հողագործական ձեռային գործիքներ, ներառեալ կացիններ եւ բրիչներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

GIA-Ի ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

Երեքշաբթի, Յունուար 10-ին, Փարիզի «Եան'ց» ակումբին մէջ է որ տեղի կ'ունենար «Հայկական Միջարհեստակցական Խմբաւորում»ին (GIA) ճաշ – հաւաքոյթը: Բացման խօսքերուն կը յաջորդէր ընկերակցութեան տեղեկատուութեան ընթերցումը, Ալէն Տարօնեանի կողմէ, որ կը պարզէր խմբաւորումին Հայաստանի վերաշինութեան համար ցարդ տարած աշխատանքը (տե՛ս «Յառաջ», Յունուար 11):

Այնուհետեւ վերջերս չորս հոգինոց նշանակովի պատուիրակութիւնով մը Հայաստան մեկնած ու նոր վերադարձած Ալէն Մարսըլու այն կարծիքը յայտնեց, որ վերաշինութեան աշխատանքներու ծախքերուն համար նկատի առնուած գումարները հեռու են իրականութենէն: Կ'ենթադրուի որ անոնք շատ աւելի մեծ պիտի ըլլան, քան ինչ որ մինչեւ հիմա կը նախատեսուէր:

Ա. Մարսըլու ուզեց շեշտել նաեւ թէ Սփիւռքը հեռու է Հայաստանը վերականգնելու կարելիութենէն: Հսկայական դրամական միջոցներու կարիք կայ: Ան կրնայ օգտակար դառնալ, պարզապէս իր կարողութիւնը ի յայտ բերելով: Անհրաժեշտ է որ բոլոր կազմակերպութիւնները միաձոյլ աշխատին՝ համասփիւռքեան ընդհանուր ռազմավարութեամբ: «Հայկ. Միջարհեստակցական Խմբաւորում»ին գլխաւոր նպատակներէն է այս:

Ա. Մարսըլու յայտնեց նաեւ որ Ֆրանսական քանի մը ձեռնարկութիւններ համատեղ կերպով նախագիծ մը պատրաստած են, ըստ որում 300 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տարածութիւն ունեցող նախաշինուած տուներ պիտի տեղադրուին աղէտեալ վայրերը: Նախագիծը արդէն յանձնուած է Ֆրանսայի կառավարութեան քննարկման, այնուհետեւ ան պիտի առաջարկուի խորհրդային իշխանութիւններուն:

Հայաստան այցելած պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է կարգ մը նախարարներու եւ նախարարապետին հետ: Այս վերջինը յայտնած է թէ Հայաստանի 40%-ը կործանած է, չորս քաղաքներ աւերուած են, ամէն ինչ ծայրէն պէտք է շինել: Ա. Մարսըլու դիտել տուաւ, թէ հակառակ անոր որ Երեւան քաղաքը վնասուած չէ, հոն ալ շատ գործ կայ ընելիք, շէնքերու մեծամասնութիւնը պէտք է վերաշինուի, որպէսզի 9 աստիճաննոց երկրաշարժի մը կարենայ տոկալ:

Ա. Մարսըլու հաղորդեց նաեւ թէ պաշտօնական անձեր օգնութեան համար շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք, աւելցուցած են թէ այլեւս անոր կարիքը չունին: Այսուհանդերձ, տեղւոյն վրայ արտասահմանէն հասնող ապրանքներու բաշխման աշխատանքով զբաղող «S.O.S. ARMENIE»ի եւ «Կապոյտ Խաչ»ի ներկայացուցիչները պնդած են թէ օժանդակութիւնը պէտք է շարունակել. հագուստեղէնի, ծածկոցի, ուտեստեղէնի կարիքը դեռ մեծ է:

Վերջաւորութեան, «Médecins du Monde»էն իր վկայութիւնը բերաւ տոքթ. Տիփոն: Իր տպաւորութիւններն էին ադէտին ահաւորութիւնը, Հայերու հիւրասիրութիւնը, Հայաստանի գեղեցկութիւնը «զոր պէտք է այնպէս պահել ու ալ աւելի գեղեցկացնել»: Դիտողութիւնները՝ ղրկուած վրանները Հայաստանի պայմաններուն յարմար չէին, աւելի տաք պահող վրաններու կարիք կայ: Երկրորդ՝ սկզբնական շրջանին ղրկուած Ալժէքօ տեսակի տուները եւս յարմար չէին տեղւոյն պայմաններուն, հարկ է այլ տեսակի տուներ ղրկել:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Բայց աւելի յաճախ, համեստութեամբ եւ ինքնամփոփ, վերադնահատութեան կ'ենթարկէր իր վարմունքը Գարեգինի հետ, Նաթալիա Վասիլիեւնայի վերադարձէն ի վեր: Ի՞նչ հարկ կար սուր վիճակ ստեղծելու: Ինքը սիրեր էր Գարեգինը անհաշիւ, աննպաստակ, անչափահասօրէն սիրով եւ ահա վարուեր էր այնպէս, ինչպէս եթէ նպատակ մը հետապնդէր: Պէտք էր հասկնալ Գարեգինի հոգեբանութիւնը եւ որոշ խնդիրներու մէջ ունեցած թուլութիւնը. ի՞նչ հարկ կար խանգարել անոր զգացումները, ու կռթնած իր ազդեցութեան վրայ զայն մղել գրեթէ բռնութեամբ այնպիսի վիճակներու, որոնց մէջ երբեք պիտի չմըտնար եթէ առանձին որոշէր: Եւ հիմակ լարուած դրութիւնը խզուեր էր բիրտ կերպով եւ Նաթալիա Վասիլիեւնան, տան տիրուհին, Գարեգինի որդւոյն մայրը յաղթանակը տարեր էր:

Սաթենիկ Թիֆլիս գալէն յետոյ անմիջապէս գրեց Գարեգինին, որուն պատասխանը ստացաւ ուշ: Այդ առաջին նամակը, թուղթին հազիւ կէսը ծածկուած գիրով, ցոյց կուտար որ Գարեգին կը շարունակէր մնալ իր վերապահութեան մէջ: Այդ նամակը, որուն այնքան անհամբերութեամբ կը սպասէր, ցուրտ յուսահատութիւն պատճառեց իրեն: Գարեգին անով կը յայտնէր թէ աւելի առողջ էր եւ աւելի կորովով կարող էր զբաղիլ իր գործերով: Իբր միակ ակնարկութիւն իրենց մտերմական կեանքին անիկա կ'աւելցնէր՝ «Տանը տիրում է մեռելային հանդարտութիւն»:

Որոշեց անմիջապէս չպատասխանել այն յոյսով որ Գարեգին նամակ չստանալու մտահոգութեան մէջ հոգեկան զարթնում մը կ'ունենայ: Բայց օրերը կը յաջորդէին օրերուն եւ ոչ մէկ լուր Բաքուէն:

Իրիկուն մը այլեւս չդիմանալով իր առանձնութեան եւ ամէն ինչ աչքի առնելով, Սաթենիկ գնաց Սոնիայի այցելութեան: Կ'ուզէր նաեւ տեղեկութիւն ստանալ Ստեփանի մասին եւ մտադիր էր ամէն ինչ խոստովանիլ եւ վստահիլ անոր բարեկամութեան: Կարծես կարօտ ունէր հաստատուն նեցուկի մը, որուն իր տկարութիւնը պիտի կռթնէր:

Սոնիա զինքը ընդունեց զսպուած հանդարտութեամբ: Հիւրեր կային իր մօտ եւ այնպէս ձեւացուց որ զբաղած է անոնցմով, բայց երբ Սաթենիկ ուզեց մեկնիլ, գրեթէ հրամայաբար պահանջեց որ մընայ:

Երբ մինակ մնացին, Սոնիա եկաւ Սաթենիկի առաջ, թեւերը ծալլած կուրծքին վրայ եւ նայեցաւ երկարօրէն, առանց բառ մը արտասանելու, իր ժամանակէ առաջ խորշոմած դէմքը, սեւ մազերով շրջանակուած, որոնք պարզօրէն յարդարուած էին, իր մոլեռանդ կնոջ նայուածքը, իր սեղմ եւ անգոյն շրթները յանդիմանութիւն էին այն նրբին, փափուկ գեղեցկութեան, որ Սաթենիկ կը ներկայացնէր եւ որուն դէմքը տխրութենէն ոչ միայն չէր նսեմացած, այլ տառապանքի լուսապսակը ստացած էր կարծես:

– Է՛հ, ի՞նչ ես մտադրել այժմ անել, ըսաւ վերջապէս:

– Չգիտեմ ... ոչի՛նչ ...

– Մի քանի օրից Ստեփանը գալիս է, կը խօսենք նրա հետ եւ կը վճռենք մի բան:

– Ա՛հ չէ, խնդրում եմ, ոչ մի խօսք Ստեփանին. եթէ ես կարենամ, եթէ հարկ լինի, ես ինքս կը խօսեմ նրա հետ:

– Սաթենիկ Գրիգորովնա, պէտք է այդ խայտառակութիւնից դուրս գալ...

– Դուրս եմ եկել իսկ, Սոնիա...

Ձայնը դողաց յուզումէն եւ աչքերը լեցուեցան արցունքներով. երբ թարթիչները բարձրացուց ու նայեցաւ Սոնիային, անիկա չդիմացաւ այլեւս, իր խստութիւնը մեղմացաւ եւ իր թեւերուն մէջ սեղմած երիտասարդ կինը սկսաւ թոթուել.

– Անպիտան աղջի ... արդեօք մտածո՞ւմ ես թէ ի՛նչ հոգս եւ վիշտ պատճառեցիր մեզ ամէնիս ... լաւ ուրեմն վերջացաւ, ժամանակ էր ... ախր ինչպէս կարելի էր, մի ինչ որ պուրժուա ... եթէ Ստեփանը լսի, դու կը տեսնես ...

– Ո՛չ, Ստեփանը չպէտք է լսէ եւ քեզ խնդրում եմ Սոնիա ...

– Լաւ, լաւ, ես ինքս չեմ ուզում Ստեփանը վշտացնել ... որովհետեւ պարզ է որ նա այնչափ պիտի տխրի երբ այդ բոլորը լսի...

Սոնիա հակառակ իր առերեւոյթ խստութեան իր հոգիին խորքը ունէր գթառատ ներողամտութիւն եւ մայրական անըսպառ գորովանք: Որոշեցին որ Սաթիկ Ջանը իր մօտ մնայ մինչեւ Ստեփանը վերադառնայ եւ յետոյ «մի բան որոշեն»:

(Շար. 76)

(Շար. Ա. էջէն)

կան չարաթաթերթին քանի մը անտեղի տողերուն, գոհանալով զանոնք յանձնել S.O.S. ARMENIE–ի ուշադրութեան, որպէսզի կատարէ պարտն ու պատշաճը: Բայց, ըստ երեւոյթին գաղութին ալ միտքը պղտորած է, ուրեմն՝ քանի մը խօսք այդ մասին: Քանար – Անշէնէ (4–րդ էջ) կ'արձագանգէր մի ոմն «Շիմոն»ի զարմանքին, որ ղրկելով 500 Ֆր.ի չէք մը ԷՍ–Օ–ԷՍ – ԱՐՄԷՆԻԻ ստացեր է ստացագիր մը, ուր, ճշդուած է թէեւ ԷՍ–Օ–ԷՍ–ը բայց ան կուգայ. – «Association Culturelle de l'Eglise apostolique de Paris»: Նախ ճշդենք որ Association Culturelle է, ապա հարց տանք թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզուի այս արձագանգով, որու կըցւած է սա տողն ալ՝ «Երկրաշարժին ճամբաները անիմանալի են»: Նախ կը խորհինք թէ այդ «Շիմոն»ը «բծախնդիր» հայ մըն է, որ նախընտրած է այս ձեւով ըսելիքը ըսել: Առաջին օրէն, երկրաշարժի վաղորդայնին իսկ յայտնեցինք S. O. S. – ARMENIE–ն եկեղեցիէն անկախ հաշիւ մըն է, բացուած Դեկտեմբեր 8–ին, որու թիւն ալ տուինք: Ոչինչ կայ անբնական եթէ cerfa ստացագիրները կը կրեն եկեղեցւոյ կնիքը, որու հասցէն է ԷՍ–Օ–ԷՍ–ի կեդրոնը: Ուրեմն աւելորդ են նման չարամիտ ակնարկութիւնները: Աւելի կարեւոր գործեր կան:

Ի դէպ, այս առթիւ տանք ստորեւ S.O..S. Arménie–ի պատասխանատուներու (organigramme խօսելու համար արդիական լեզու մը) ցանկը. –

Ընդհ. պատասխանատու. –
Գրիգոր Փափազեան
Համակարգումի պատասխանատու. –
Յարութիւն Գէորգեան
Երեւանի Անթէնի պատասխանատու.–
Քլօտ Մուրաֆեան
Ելմտական պատասխանատու.–
Սերժ Սիմոնեան
Նիւթական գործունէութեան պատասխանատու.– Ժան Դաւութեան
Հաղորդակցութեան պատասխանատու.–
Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան
Պահեստանոցներու պատասխանատու.–
Ժերար Մարկոսեան
Համակարգիչ՝ Ժիլպէր Քէշմանեան

**

ԻՆՉ ԸՍԵԼ Կ'ՈՒԶԷ
« *QUOTIDIEN DE PARIS* »

Այս թերթն ալ, որ երեք օր է թերթօն – թղթակցութիւն մը լոյս կ'ընծայէ Հայաստանի եղած օժանդակութեան մասին, «բաներ մը» ըսել կ'ուզէ, մանաւանդ յօդուածաշարքին երրորդ մասին մէջ (Երկուշաբթի, Յունուար 16) որ բաւական անընդունելի է: Թղթակիցը՝ Ժան – Մօյիզ Պրէթպերկ, ճամբայ ելած է Փարիզէն Յունուար 2–ին եւ ըստ երեւոյթին «քըննիչ»ի պէս կը շրջի գիւղէ գիւղ տեսնելու համար թէ ի՞նչպէս կը բաշխուի օգնութիւնը եւայլն, եւայլն: Երկար չծանրանալով հանդերձ այս շարքին վրայ, որ դեռ կը շարունակուի, ըսենք թէ լրագըրողը շատ կը գտնէ ինչ որ կ'ըլլայ Հայաստանի, մանաւանդ որ կ'ըսէ. – «Յաճախ կը մոռցուի որ այս Հանրապետութիւնը ամէնէն բարգաւաճներէն մէկն էր երկրաշարժէն առաջ» եւ եթէ բացէ ի բաց չըսեր, հասկցնել կ'ուզէ որ այսքան շատ բան պէտք չէ ղրկել: Արդէն 3–րդ յօդուածին առաջին տողերէն բացայայտ է միտքը, երբ կը սկսի սապէս. – «Ի՞նչ կը նշանակէ այսքան առատութիւն միջոց – ներու եւ դրամի երկրի մը մէջ, որ ի վերջոյ թերաճ չէ»: Եւ ինչու «Քոթիտիէն»ի թղթակիցը այսքան կը «նեղուի» կատարուած այս աննախընթաց օժանդակութե – նէն, շատ պարզ է, որովհետեւ «Համայնավար կուսակցութեան տիրապետութեան տակ է Հայաստան» եւ դեռ, ի՞նչ կը համարձակի գրել այս «բանդէտը». – «Պէտք է գիտնալ որ փրանսական օժանդակութեան գլխաւոր կազմակերպութիւնը S.O.S. – ARMENIE, որ կազմուեցաւ աղէտին վաղորդայնին, գլխաւորաբար կազմուած է համայնավարամիտ եւ խորհրդայնամիտ հայկական կազմակերպութիւններէ»:

Արդարեւ, կան մարդիկ, որոնց համար երբ Հայ մը օգնէ Հայաստանի անպայման կամ համայնավար է կամ առնուազն համայնավարամիտ: Այսքան նեղմիտ մըտայնութիւն ունեցողներէ, ոչ մէկ յոյս կայ տրամաբանելու, աջ ըլլան թէ ձախ:

Թղթակիցը կը ձաղկէ նաեւ բազմաթիւ «այցելուներ» որոնք ոչ մէկ օգուտ ունին եւ իրենք զիրենք ցուցադրելու գացած են միայն: Հոս, թէեւ որոշ ճշմարտութիւն մը կայ:

**

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սարգիս Էրքարայի (Քանն) եւ Յակոբ Գորթեանի (Մարսէյլ) հոգեհանգստեան պաշտօնին առթիւ՝ Օր. Նուարդ Փափազեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

**

Պր. Ստեփան Իյնէճեան իր մօրը՝ Տիկին Ագնէս Իյնէճեանի մահուան առթիւ 5000 Ֆր. կը նուիրէ S.O.S. ARMENIE–ի (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Կեդրոնական Սանուց Միութեան վարչութեան անդամները փոխան ծաղկեպըսակի, Տիկին Ագնէս Իյնէճեանի մահուան առթիւ 1000 Ֆր. կը նուիրեն Կեդրոնական Սանուց Միութեան:

**

ՄԻՐԻՊԷԼԷՆ՝ Այրի Տիկին Զակրիկ Ղամպարեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի իր կնքամօր՝ Այրի Տիկին Անիկ Աբրահամեանի (Ալֆորվիլ) մահուան առթիւ:

**

Ուրբաթ, Յունուար 13–ի «Իւմանիթէ» շատ տպաւորիչ լուսանկարներու շարք մը հրատարակած էր: Իր նկարահան – թըղթակիցն է՝ Ժան Թիքսիէ որ այդ նկարները կը բերէր, Հայաստանէն վերադարձին:

|X Հեռատեսիլ (Բ. կայան) եւ մամուլ արձագանգեցին կողոպուտի յարձակման մը, որ կատարուեր է Սպիտակի գիւղացիներուն կողմէ, «Ամիթիէ Փօլոնեը» բեռնատար կառքի մը վրայ, Ալէն Միշէլ պատմեց թէ հետապնդուած են գիշերը «աւազակներու կողմէ» եւ ծանր բախումներ ալ եղած են, մինչեւ որ բանակը միջամտէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՔՍԻՈՆ ՏԻՐԵՔԹԻ չորս ամբաստանեալները առաւելագոյն պատիժին դատապարտուեցան, առանց խտրականութեան, այսինքն չորսն ալ նոյնքան պատասխանատու նկատուեցան: Ցկեանս բանտարկութեան դատապարտումին կ'ընկերանայ 18 տարուան «ապահովութեան պատիժ մը» այլ խօսքով 18 տարի առնուազն բանտը կը մնան, չեն կրնար մինչ այդ որեւէ ներումի արժանանալ:

ՓԻԷՌ ՊԵՐԺԷ, ընդհանուր պատասխանատու Փարիզի օփերաներու, ճամբու դըրաւ Դանիէլ Պարընպօյմը, որ գեղարուեստական տնօրէն նշանակուած էր Պասթիլի ապագայ օփերային: Պատճառներէն մէկն է անոր պահանջած աշխատավարձքը՝ 3 միլիոն 600 հազար տարեկան, այլ խօսքով աւելի քան 80 հազար իւրաքանչիւր ներկայացումի համար: Պայմանադըրութեան միւս յօդուածներն ալ անընդունելի կը գտնուէին Պերժէի կողմէ, որու համար դրամը եւ արուեստը պէտք է անջատուին: Փաթրիս Շերօ, համակամութեան համար, հրաժարեցաւ իրեն յանձնուած բեմադրութենէն: Նոյն ճամբան բռնեց Պուլէզ:

ՓՐԱՆՍԱՅԻ ոստիկանութեան բիրտ միջամտութիւնը ցրուելու համար, Զեխեր, որոնք կ'ուզէին ոգեկոչել ինքզինքը հըրկիզած երիտասարդ ուսանողին՝ Եան Փալաքի յիշատակը, անոր զոհաբերութեան 20ամեակին առթիւ, կու գայ փաստել որ շատ բան չէ փոխուած, Փրակայի վիժած գարունէն ի վեր: Զանգուածային ձերբակալութիւններ ալ կատարուեցան, վիրաւորներ ալ կան:

ՊԵԼԺԻՈՅ նախկին վարչապետը՝ Փօլ Վան տէն Պօյնանց անհետացած է Շաբաթ օրուընէ ի վեր: Անծանօթ մը հեռաձայնով յայտնած է թէ առեւանգած են նախկին վարչապետը եւ թէ ինք կը խօսի յանուն «յեղափոխական ընկերվարական ջոկատ»ի մը: Պօյնանց քիչ մը խառնակ անցեալ մը ունի, հարկային գեղծումի հարցերով ալ դատապարտում ունեցած է:

Première
Vente aux Enchères Publiques au profit des enfants d'Arménie

LE MONDE DE L'ART SE MOBILISE

organisée par la Compagnie des Commissaires Priseurs de Paris
et parrainée par l'Association «AZNAVOUR POUR L'ARMENIE»
la vente aura lieu le Mardi 31 Janvier à 20 h 30
à Drouot Montaigne (Théâtre des Champs-Elysées)

Elle sera précédée d'une exposition publique :
- le samedi 28 Janvier de 11h à 22h;
- le dimanche 29 Janvier de 15h à 20h;
- le lundi 30 janvier de 11h à22h;
- le mardi 31 Janvier de 11h à 15 h,

au 15, avenue Montaigne, 75008 PARIS

Tous les objets proviennent de dons. ils feront l'objet de catalogues portant la mention des donateurs.

La première vente comprend des œuvres notamment de : *Arman, Aslanian, Assadour, Baronian, Brasilier, Buffet, Carzou, Chahine, Combas, Cartier - Bresson, Chemiakin, Chagall, Dado, Erté, Essaian, Friesz, Gilioli, Hamilton, Hagopian, Jansem, Karskaya, Kiraz, Kazandjian, Kikoine, Kuper, Laurencin, Henri Martin, Martin-Ferrieres, Meijer, Masson, Mutafian, Papaz, Pavlovski, Poutiline, Rohner, Rodin, Tutundjian, Vasarely, Villon, Weisberg, Yvaral, Zaborov...*

La collecte des œuvres continue:
— Tableaux : Galerie Garig Basmadjian, 90, bld. Raspail, 75006 Paris
Tél. : 42 - 22 - 00 - 97 fax. : 42 - 22 - 76 - 91
— Meubles et objets d'art : Hôtel Drouot, 6 bis, rue Rossini, 75009 Paris
Tél. : 48 - 00 - 20 - 40 fax. : 48 - 00 - 20 - 38 (Mme Bahadourian).

Sous la Présidence de
Monsieur HENRI VERNEUIL

La Croix Bleue des Arméniens de France organise une matinée

ARMENIE - TEMOIGNAGES

avec la participation :
des Sapeurs Pompiers, Samu 94, Médecins sans Frontières, Médecins du Monde... et autres personnalités

Dimanche 22 Janvier à 14 heures
à la Maire du 9ème, Salle Rossini
6, rue Drouot, Paris

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու օգնութեան մարմինը կը յետաձգէ իր տարեկան աւանդական ճաշը, ի յարգանս Հայաստանի ահաւոր աղէտին զոհերուն:

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ կը հրաւիրէ դասախօսութեան մը, զոր պիտի տայ՝

ԱՐԲԻ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

նիւթ ունենալով՝

«Հայոց Այբուբենը Իբրեւ Նշանաքան
Եւ Խորհրդանիշ Հայկական
Արուեստի Մէջ»

Հինգշաբթի, Յունուար 19, ժամը՝ 20.30–ին:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ պիւֆէին, որ պիտի տրուի ժամը՝ 19.30–ին:

Մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:
Կը խնդրուի վերապահել:
Հեռաձայն. –
43 26 50 43 կամ՝ 42 78 31 93 :

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

Devant l'urgence de la situation, le Comité régional de l'U.G.A.B. a décidé de fermer la Bibliothèque d'arménologie Nubar pour une période d'un mois, afin de pouvoir s'impliquer totalement dans l'organisation des secours à l'Arménie. Cependant, devant la demande croissante des lecteurs, il apparait nécessaire d'ouvrir à temps partiel la Bibliothèque.

En conséquence, et jusqu'à nouvel avis, la salle de lecture sera ouverte au public les lundi, mardi, jeudi et vendredi, de 10h à 14h, sans interruption.

Le Conservateur

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 18

MERCREDI
18 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.929 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.929

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԻՆ ԵՏՔ

ԽՈՐՀ. ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ ԵԿԱԾ Է

« ԹԱՍ »
ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԽՆԴՐԷ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Խորհ. վարչապետը՝ Նիկոլայի Ռիժկով, որ կը նախագահէ պոլիտպիւրոյի նշանակած յատուկ յանձնախումբին (երկրաշարժին համար) Լենինական հասած է: Իրեն կ'ընկերանան պաշտպանութեան նախարարը՝ զօր. Դիմիտրի Եազով եւ պոլիտպիւրոյի անդամ՝ Նիկոլայի Սլիունկով:

Միւս կողմէ, խորհրդային ԹԱՍ գործակալութիւնը Յունուար 15-ին հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ Լենինական յայտնաբերուած վեց «վերապրողներուն» մասին. – Առաջինները եղանք լուրը տուող, այսօր կ'ուզենք ներողութիւն խնդրել մեր ընթերցողներէն»: Իզվեստիա ալ կու տայ այն բացատրութիւնը որու արձագանգեցինք երէկ իսկ, այդ չինծու պատմութեան առթիւ:

Վերոնիք Պրոքար, որ Երեւան է կըլկին, այս անգամ իր թղթակցութիւնը (Յունուար 17) յատկացուցած է Ադըրբէջանէն Հայաստան ապաստանած Հայերուն: Անոնք կը պատմեն Սումգայիթի ջարդը, ապա հակահայ հալածանքը Բաքուի մէջ: Ուրիշ մըն ալ կու գայ Կիրովապատէն, ան կը պատմէ թէ ինչ պատահած է Նոյ. 22-ին, երբ կատղած ամբոխ մը խուժած է հայկական թաղամասերը: Կրցած են եկեղեցին ապաստանիլ մինչեւ Դեկ. 2, երբ բանակը եկած է ու զիրենք Երեւան փոխադրած:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԻՒԱՆՆԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳՆԵՐԸ

«Միլլիյէթ» օրաթերթի Յունուար 14 եւ 15-ի թիւերուն մէջ Մ. Ալի Պիրանտ անգամ մը եւս շեշտելէ ետք օսմանեան դիւանները բանալու որոշումին կարեւորութիւնը, կը զգուշացնէ յատկապէս երկու վտանգի դէմ: Առոնցմէ առաջինը բացուած դիւաններուն ընդգրկած շրջանն է, իսկ երկրորդը՝ զանոնք գործածելու հարցը: Պիրանտ կը գրէ.

«ա. – Օսմանեան դիւանները որոնք պիտի բացուին ըստ Մ. Եըլմազի յայտարարութեան, 1981-էն ի վեր պրպտումի ու դասաւորումի ենթարկուած են: Մինչեւ այսօր շուրջ 10 հազար վաւերաթուղթ դասաւորուած է: Պատասխանատուներ կը շեշտեն թէ հայկական պնդումներուն առնչուած փաստաթուղթերը 30 հազար հատի շուրջ են ու այս նիւթին վերաբերող դիւաններուն հազիւ մէկ երրորդը պատրաստ է. այսինքն՝ 1691 – 1891-ի ժամանակաշրջանը: Տրուած տեղեկութեան համաձայն, առաջին հերթին անոնք պիտի բացուին, ապա տարուէ տարի, հանգրուան առ հանգրուան պիտի շարունակուի մնացեալը բանալու գործը:

Ահա, ա'յս է առաջին վտանգը...

Որովհետեւ հայկական պնդումները առնչուած չեն բացուելիք այս տարիներու փաստաթուղթերուն: Այս ընթացքը դէպքերու պատմական զարգացումը բացայայտելու տեսակէտով անկասկած կրնայ աւելի գիտական ու ճիշդ ըլլալ, սակայն մենք առաջնահերթ կերպով պէտք ունինք 1914 – 1923ի փաստաթուղթերու հրապարակումին. այն շրջանին ուր կը խտանան բուն պնդումները: Ազդեցութիւն գործելիքը ա'յս մասն է:

Մինչդեռ այս ընթացքով, 1914ի փաստաթուղթերը հազիւ 16 տարի ետք կարելի պիտի ըլլայ հրապարակել: Ու այնատեն հայկ. պնդումները, թէ Օսմանեան դիւանները բանալու որոշումը խաբէութիւն մըն է միայն, գիւրաւ պիտի ընկալուին համաշխարհային հանրային կարծիքին կողմէ. իսկ մենք հակառակ ամբողջ մեր բարեկամեցողութեան, կարեւոր կարելիութիւն մը գործածելու անկարող եղած պիտի ըլլանք:

բ. – Կարեւոր երկրորդ կէտը այն է որ դիւաններէն օգտուիլ փափաքողներու հանդէպ փոխուի նախկին ժամանակաւորէպ մեր կեցուածքը, ու հայերէն ու հին թրքերէն գիտցող ամէն մարդու (նաեւ հայ գիտնականներու) դռները բացուին, կիրարկենք միջազգային կանոնները:

գ. – Աշխարհի վրայ հազարաւոր հոգիներ կան որոնք այս նիւթին մասին ուսումնասիրութիւն կը կատարեն, կը դասաւանդեն, յօդուած կը գրեն կամ գործեր կը հրապարակեն. անոնք անհամբեր կը սպասեն դիւաններու պարունակութեան: Առանց բախտին ձգելու գործը, Թուրքիա կրնայ դիւրութեամբ գործի լծուիլ: Այս հարցին մասին կարելի է յանձնախումբ մը կազմել որպէս պատմաբան միջազգային վարկ ու համբաւ վայելող անձերէ (հակառակ անոր որ անոնք ծանօթ են որպէս թրքասէր), ինչպէս՝ Պեռնար Լեւիս, Սթանֆորտ Շաու, Հալիլ Ինանճըք, Ճասթին Մաքհարթի, Հիթ Լօուրի եւլն...: Անոնք կրնան փաստաթուղթերէն իրենց կարեւոր նկատածները ամփոփել հատորի մը մէջ կամ մանրապատճէններու շարքով մը:

Ատոնք կարելի է ամբողջ աշխարհին ծախել կամ եթէ հարկաւոր նկատուի, ղրկել որոշ անձերու: Եթէ այս գործը ընենք «պաշտօնականութեան» ու «կառավարական բնոյթի» պիտակներու տակ, համոզիչ ոչ մէկ հանգամանք կ'ունենայ ան:

Կը բանանք դիւանները. սակայն գործը առով չաւարտիր... եթէ նոյնքան կարեւորութիւն չտանք այս կէտերուն, պատմական առիթ մը փախցուցած կ'ըլլանք»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6 – 13)

ԼԵՒՈՆ ՋՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆ

Լենինականցի ըմբիշը նոր բնակարան ստացած էր, գայն տեսքի կը բերէր ու շուտով պիտի տեղափոխուէր հոն, սակայն վրայ հասած աղէտը չթողուց վայելել այդ հաճոյքը. փլաւ շէնքը: Մտահոգիչը այն չէր ողիմպիական հայ հերոսին համար: Մայրը՝ Ռոզա, մանկապարտէզի դաստիարակչուհի էր ու, բնականաբար, երկրաշարժին պահուն փոքրիկներու խնամքով զբաղած էր: Փութաց մօր մօտ՝ օգնութեան: Տասէն աւելի երախաներ փրկեց փլատակներու տակէն, մեծ կորով դնելով գործի մը մէջ, որուն ընոյթը անծանօթ էր իրեն, գուցէ եւ բոլոր Լենինականցիներուն:

Մրցագորգին վրայ յաղթելը աւելի դիւրին է, քան՝ տարերքին դէմ պայքարիլը: Այս իրողութիւնը, անշուշտ, որեւէ կերպով չարժեզրկեր Սէուլի բարձունքները նուաճած ըմբիշը: Ան տակաւին բազում երազանքներ ունի: Ողիմպիականի ոսկի մետալակիրը դեռ չէ կրցած տիրանալ Խորհ. Միութեան ոսկնի մետալին: Ծրագրուած էր, որ 1989-ի խորհ. ախոյենութիւնը տեղի պիտի ունենար Երեւան, սակայն այն տեղափոխուեցաւ: Ի հարկէ, ատիկա էական նշանակութիւն չունի Լեւոնի համար. ան նաեւ «դուրսի դաշտի խաղացող է»:

Հայրը՝ Արսէն, կը դժգոհէր որ իրենց բնակարանը հեռաձայն չէին տեղադրեր, հիմա պայմանները ուրիշ են: Բոլոր Գիւմրեցիներուն նման Ջուլֆալակեան ընտանիքը նախ եւ առաջ կ'երազէ իրենց քաղաքը կրկին չէն վիճակի մէջ տեսնել: Ու յանուն անոր պատրաստ են շատ բան զոհաբերել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՆԹԷ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ազատ արձակուեցաւ Յունուար 16-ին: 1986, Դեկ. 12-ին վեց տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ (երկու տարին՝ յետաձգումով) պատժական 14-րդ Սենեակին կողմէ: Մոնթէ Մելքոնեան պարագլուխն էր ԱՍԱԼԱ – յեղափոխական Շարժումի, որ գաղտնի բանակի չափաւոր հոսանքը կը ներկայացնէր, խզած ըլլալով Օրլիի ոճրափորձէն ետք: Դեկ. 12-ին դատապարտուած էր հետեւեալ մեղադրանքով՝ «չարագործներու ընկերութիւն, զէնք կրել, զանազան գործիքներ ունենալ, որոնց նպատակն է պայթուցիկ շինել եւ պաշտօնական թուղթերու զեղծարարութիւն»: Մ. Մելքոնեան յայտնած էր թէ իր վրայ գտնուած թուղթերը պարզ տեղեկութիւններ էին եւ թէ ճիշդ է որ մինչեւ 1983 կազմակերպութեան թիւ 2-ն էր, բայց բոլորովին դէմ էր «կոյր ոճրափորձներու»: Իր փաստաբանն ալ՝ Անրի Լըքըլէր ուզած էր ցոյց տալ թէ անհաւասարութեան զանազան ձեւեր կան, յիշելով թէ Ֆրանսա իր հողին վրայ ընդունած էր մուճահետտիններու պետը, որ ահաբեկիչ կը նկատուէր Իրանի մէջ եւ զարմանք յայտնած որ ամբաստանող կողմը 6 տարի բանտարկութիւն պահանջած է, երբ միայն չորս տարի ուզուած էր, Լիոնի մէջ, Իպրահիմ Ապտալլայի դէմ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Սոֆիա կը մեկնի, ուր հիւրը պիտի ըլլայ Ժիվկովի: Ծանօթ է որ Պուլկարիա, տարիներէ ի վեր «16րդ Հանրապետութեան» համբաւ մը կը վայելէ եւ երբ կ'ըսուի Գրողներու Միութեան նախագահին սա հին յանկերգը՝ «Երբ անձրեւ գայ Մոսկուա, հովանոց կը բացուի Սոֆիա», կը նախընտրէ կատակի առնել: Ամէն պարագայի մէջ, Պուլկարիոյ ղեկավարն ալ, հին բարեկամը՝ Բրեժնեւի, 77 տարեկան, դժուարութիւն ունի կորբաչովեան նոր մտայնութեան հետ քալելու, փորձելով հանդերձ երեւոյթները փրկել:

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ հիւրն էր, Երկուշաբթի իրիկուն, Յունուար 16-ին հեռատեսիլի Բ. կայանի «Ճշմարտութեան ժամ»ուն: Կուսակցութեան քարտուղարը շատ հանգիստ պատասխանեց զինքը հարցաքննող երեք յաջորդական լրագրողներուն: Յայտնեց թէ իր կուսակցութիւնը կողմնակից է Կորբաչովի պերեստրոյկայի քաղաքականութեան, դատապարտեց Զաուշեսկուն, բացատրեց որ թաղապետական ընտրութեանց համար համաձայնութիւն մը ընկերվարական կուսակցութեան հետ չի նշանակեր թէ նախագահական մեծամասնութեան մէջ են համայնավարները, բայց հակասութիւն ալ չկայ: Խոստովանեցաւ թէ սխալ ըրած էր ուղղակի արտայայտուելով խորհրդային հեռատեսիլէն, երբ Մոսկուա էր եւ խորհ. բանակը Աֆղանիստան կը մտնէր: Հուսկ ցոյց տուաւ կուրծքը դրած պաժ մը, որ հրապարակ ելած է անոնց կողմէ, որոնք կ'ուզեն որ 1989-ի խաղաղութեան Նոպէլ մրցանակը Մանտէլայի տրուի:

ՇԻՒՆԵՐՈՒ բախումները կը շարունակուին հարաւային Լիբանան, Հեզպոլլահի եւ Ամալի տարրերու միջեւ: Տարւոյն սկիզբէն ի վեր մեռեալներու թիւը 168-ի հասած է եւ կը շարունակուի: Երբեմն կարճ դադար մը կայ, լուելեայն համաձայնութեամբ կողմերու միջեւ, մեռեալները թաղելու համար:

ՊԱՐԸՆՊՕՅՄ կոչ ըրաւ Միթերանի, ուղղէսզի միջամտէ եւ իրաւարարի դեր կատարէ: Բացարձակապէս կը մերժէ Պերժէի բոլոր առարկութիւնները, մասնաւորաբար Փարիզ իր ներկայութեան ժամանակաշրջանին վերաբերեալ: Տրամադիր է աւելի ցած աշխատավարձք մը ստանալու: Ըստ իրեն պէտք է որ նախագահը ընտրէ իր ներկայութեան կամ կարատունի մը տնօրէնին պատրաստած յայտագրին միջեւ օփերայի մը թատրոնին համար: Ամէն պարագայի մէջ, մշակոյթի Նախարարը վերահաստատեց Պերժէ իր պաշտօնին գլուխը:

ԹՐՔԱԿԱՆ Ճէյթուան կրադիւսի ընկերութեան պաշտպայնացման հետեւանքով, Ֆրանսական կրադիւսներու ընկերութիւնը 150 միլիոն տոլարի (շուրջ 630 միլիոն Ֆր.) պայմանագրութիւն մը ըստորագրած է 5 գործատուներու գնման համար: Անոնք ներկայիս երկու միլիոն թոն կրադիւս կ'արտադրեն տարին, ինչ որ Թուրքիոյ ընդհանուր արտադրութեան մէկ տասներորդն է:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ՊԱՏՐԱՍՏ Է ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ

Միջազգային Ողիմպիական Կոմիտէին կողմէ Խորհ. Միութեան նախագահ Մ. Կորբաչովի հասած է հետեւեալ բովանդակութեամբ նամակ մը:

Պարոն Նախագահ,

ՄՈԿ-ը եւ ամբողջ ողիմպիական ընտանիքը կը փափաքէին անգամ մը եւս արտայայտել իրենց խորին ցաւակցութիւնը այն ողբերգական օրերուն կապակցութեամբ, որ կ'ապրի ձեր երկիրը Հայաստան տեղի ունեցած երկրաշարժէն յետոյ:

ՄՈԿ-ը պատրաստ է գործնական խօգնութիւն ցոյց տալ եւ խորհ. ողիմպիական կոմիտէին հետ համատեղ ձեռնարկել հետեւեալ միջոցներուն.

1.– Աղէտի շրջանին մէջ ստեղծել մարզական կեդրոն,

2.– Մարզական սարքաւորումներ մատակարարել բնակչութեան,

3.– Վճարել հայ որբ երախաներու մարզական պարապմունքներու ապահովման անհրաժեշտ բոլոր ծախքերը:

ՄՈԿ-ի նախագահ՝
Խ. Ա. ՍԱՄԱՐԱՆՉ

ՈՂՋԵՐՆ ՈՒ ՄԵՌԱԾՆԵՐԸ

ԶՈՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

(ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ)

Լրագրային մի յօդուածում կարդացի, թէ՝ «Սպիտակի երկրաշարժը ասես իրենց քնից արթնացրեց ամբողջ աշխարհը» ու մտածեցի, որ արտայայտութեան մէջ միանգամից երկու սխալ է թոյլ տրուած. ոչ մի կերպ չեմ կարող համաձայնել մասնագէտների շրջանում արդէն օրինականացուած «Սպիտակի երկրաշարժ» տերմինին: Հիմնովին կործանուել են երկու քաղաք, աւերուել են եւս երկուսը, այլեւս գոյութիւն չունեն յիսուն հնամենի գիւղեր, աւերուել են շուրջ երկու հարիւր բնակավայր: Ճիշդ է, ամէնից շատ տուժել է մեզ համար անչափ թանկ Սպիտակը: Բայց լիովին հողին է հաւասարուել ոչ պակաս թանկ Նալբանդը: Իսկ ի՞նչ ասենք երեք հազարամեայ Գիւմրու մասին: Հէնց միայն «Գիւմրի» մեղրածոր անունը մեզնից իւրաքանչիւրն ընկալում է որպէս մեր համընդհանուր ցաւի մարմնացում: Այնպէս որ, ահաւոր երկրաշարժը չի կարելի կնքուել քաղաքներից միայն մէկի անունով:

... Երկրորդ «սխալը», իմ կարծիքով, այն է, թէ երկրաշարժը, իբր քնից արթնացրել է ամբողջ աշխարհը: Այո՛, ամբողջ աշխարհը՝ թերեւս, բայց միայն թէ ոչ մեզ: Մենք մինչեւ Դեկտեմբեր 7, ուղիղ տասն ամիս շարունակ արթուն էինք: Ազգը ապրում էր սոցիալական համընդհանուր անքնութեան վիճակ: Այն ազգը, որի կենսագրութեան օրացոյցին «Ապրիլի 24», «Փետրուարի 28» եղեռնական օրերին աւելացաւ եւս մէկը՝ Դեկտեմբերի 7:

... Երկրաշարժից մի քանի ժամ առաջ առիթ էր վիճակուել ուղղաթիռով Կիրովականի, Սպիտակի, Լենինականի վրայով թռչելու: Ասես զգում էինք, սրտներս վկայում էր, թէ ինչպիսի աներեւակայելի ողբերգութիւն է սպասում մեր հայրենիքին: Օդաչուներին խնդրում էի անցնել այս կամ այն բնակավայրի վրայով: Սիրտս ուրախութեամբ ու հպարտութեամբ էր լցւում այն գիտակցութիւնից, որ երկնքից երեւում են Հայոց վերածնուած, շէն քաղաքներն ու գիւղերը: Եւ սոսկալի աղէտից երկու ժամ անց նորից թռայ ծանօթ ուղերթով: Ամէն ինչ հողին հաւասարուել էր: Ամէ՛ն ինչ: Ու այդ պահին միայն մի մտք էր իշխում՝ պիտի փրկել ողջ մնացածներին: Բոլորին, ում հնարաւոր է: Ու որքա՛ն թանկ էր ամէն րոպէն, ամէն վայրկեան:

Այդ օրը Սպիտակում համոզուեցի որ շատերին կարելի է փրկել: Դեկտեմբերի 8–ին մարդկանց գլխում դարձեալ նոյն միտքն էր՝ փրկե՛լ 9–ին, երբ մեր ուղղաթիռը բժիշկներին Սպիտակ իջեցրեց, զինւորողները մեզ հարցնում էին միայն դագաղների մասին: 10–ին արդէն վերամբարձ կռունկներ ու դագաղներ էին պահանջում: Հաց, ջուր, մեքենաներ ու .. դագաղ:

... Առաջին օրերին ու ժամերին ողջ մնացածները նման էին մեռեալների. «վշտից քարացած» արտայայտութիւնն ասես ստացել էր շատ իրական իմաստ, դարձել էր շօշափելի: Վիշտը մեռցրել էր տասը ամիս շարունակ անքուն մնացած մարդկանց: Տասը ամսուայ արթուն ցաւը միացրել էր բոլորին՝ երեխաներին ու ծնողներին, ողջերին ու մեռածներին:

Աւերուել են ոչ միայն գիւղեր ու քաղաքներ, այլեւ մեր՝ գրողներիս մտայղացումներն ու ծրագրերը: Չեմ հաւատում, որ այսուհետեւ մէկնումէկը կարողանայ վէպ կամ պոէմ գրել: Մեր վիշտն այնքան մեծ է, որ յօդուած գրելն անգամ կարող է մեզ թուալ: Շատ աւելի ճիշդ, օգեկոչող կը լինէր, եթէ ժողովուրդն իր գրողներին ու բանաստեղծներին տեսնէր այն մարդկանց շարքերում, ովքեր փլատակների տակից դեռ կենդանի շունչ են հանում, գիւղից գիւղ են գնում, օգնելով տաք հագուստ ու հացը բաշխելու, վրաններ տեղադրելու գործին: Մենք ստեղծագործական հունից չեղուեցինք երկար ժամանակով:

... Առայժմ դեռ չենք էլ մտածում, թէ մեզ ինչ է սպասում: Խախտուել է մեր հոգեկան հաւասարակշռութիւնը, ձեւախախտուել է բազմաչարչար ժողովրդի սոցիալական հոգեբանութիւնը: Եւ այդ հրէշաւոր հիւանդութեան ախտանշաններն ի յայտ են եկել երկրաշարժից էլ առաջ: Փետրուարի վերջերից:

... Եթէ ժամանակի աներեւակայելի մեքենան ասենք մի ամսով, մէկ կամ երկու տարով առաջ տանէր ու եթէ ժամանակի այդ բարձունքում ինձ հարցնէին իմ զգացողութիւնը, ապա չգիտեմ ինչու, միայն կ'ասէի, պէտք չէ կարծել, թէ ամենադժուարը մնացել է յետեւում. մի ամիս լինի անցած կամ թէ մէկ, հինգ տարի, միեւնոյն է, մեզ համար ամենադժուարինը դեռ առջեւում է: Սպիտակն ու Լենինականը ցոյց տուին որ ամենահեշտը (կարծում եմ, ինձ ճիշդ կը հասկանաք) հէնց առաջին օրերին էր: Մեռածների մարմինների վրայով, փրկում էինք ողջ մնացածներին: Կային առաջնահերթ խնդիրներ, որոնք պիտի լուծուէին միւս բոլոր հարցերն անտեսելով: Թաղում էինք մեռածներին: Ողջ մնացածները չէին հասցնում եօթը կատարել: Ոչ ոք չէր էլ մտածում այդ աւանդական օրուայ մասին, բոլորը մոռացել էին: Կը նշենք քառասունքը՝ գիտակցելով ու մտաբերելով որ ոչ մի հայ չտօնեց 1989–ի Նոր տարին: Ոչ մէկը:

... Այսօր դժուար է պատասխան տալ հասարակ ու խաչի պէս պարզ այն հարցին, թէ կոյր տարերքից ինչն է աւելի շատ տուժել: Կարծում եմ, սակայն, որ ամէնից շատ տուժել է ժողովրդի հոգին: Եւ բանն ամէնեւին էլ այն չէ, որ Սպիտակում ու Նալբանդում աւերուել է ամէն ինչ, իսկ Ստեփանաւանում, ասենք, կանգուն շատ տներ կան մնացած: Դրանցից համարեա ոչ մէկը պիտանի չէ ապրելու համար: Շահումեան փողոցի թիւ 86 տունը հիմնայատակ է եղել: Տանիքը նստած է փլատակների վրայ: Դա Սօս Սարգսեանի հայրական տունն է: Դժուար էր տեսնել, թէ վշտահար Սօսը, որ դերասանի իր կեանքում մէկ անգամ չի մարմնաւորել հայրենի օջախից զրկուած, տնաւեր հայրենակցի կերպարը, ինչպէս է պտտւում հայրական տան փլատակների շուրջը:

... Առանց բացառութեան բոլոր Ստեփանաւանցիներն էլ տուժել են, թէեւ ըՍպիտակի ու Լենինականի առկայութեամբ նրանց մասին քիչ ենք խօսում: Հոգեբանօրէն դա հասկանալի էլ է: Չէ որ այսօր քչերը գիտեն, որ փոքրիկ Արագածում աւելի շատ մարդ է զոհուել, քան Տաշքենդում, որ Ապարանի շրջանի հազարաւոր բնակիչներ զրկուել են տունեղից: Մենք դեռ լիովին չենք գիտակցում մեր ժողովրդին, մեր պատմութեանը հասած ողբերգութեան չափն ու ծաւալը: Հանրապետութեան մէջ երրորդը մնացել է փլատակների տակ: Փլատակների տակ է ամբողջ հանրապետութեան հոգին:

... Դատել է պէտք ոչ միայն շինարարներին, այլեւ առաջին հերթին նրանց, ովքեր պատասխանատու են հանրապետութիւնում, քաղաքաշինութեան համար: Այն ղեկավարներին որ տառապել են յանցաւոր անտարբերութեամբ, մեծամոլութեան տենդով, զուրկ են վաղուայ համար պատասխանատու լինելու զգացումից: Նրանք բառացիօրէն ամէն ինչի ընդունակ էին, թէ դատաւոր էին, թէ յանցագործ միաժամանակ: Եւ արդարացի չի լինի կարծել, թէ հասարակայնութիւնը լուռ էր: Ահա արդէն քսան տարի է՝ այդ հասարակայնութիւնը մի գլուխ գոռում – գոչում է որ ժողովրդի միակ շտեմարանը հանդիսացող Արարատեան դաշտի սրտում ատոմակայան կառուցելը հաւասարազօր է մարդկութեան հանդէպ յանցագործութեան: Եւ գրողները ի՞նչ դժուարութեամբ ու հնարքներով են կարողացել դրա մասին մի տող տպագրել: Թէկուզեւ ասել միայն, որ ատոմակայանը հեռու չէ մեր Անի հինաւուրց մայրաքաղաքից կամ Զուարթնոց հոյակերտ տաճարից: Նրման խորամանկութիւն բանեցնելով են ակնարկել, որ Անին ու Զուարթնոցը կործանուել են երկրաշարժից, խնդրել, աղաչել են չանտեսել, մոռացութեան չըտալ պատմութեան ողբերգական դասերը: Բայց՝ ապարդիւն: Մեզ մի բառ անգամ թոյլ չտուին գրել առ այն, թէ ինչպէս առանց բնութեան միջամտութեան ճեղք տուեց Մարմարիկ գետի վրայ կառուցուած միլիոնաւոր ամբարտակի պատնէշը: Դեռ լաւ է, որ չէին հասցրել «արհեստական ծովը» լցնել: Երեւանում ոչ այս, ոչ այն, փուլ եկաւ ծանրաքաշ կամուրջը, խլելով շինարարներից մի քանիսի կեանքը: Եւ՝ ոչինչ: Մարդիկ լուռ ու մունջ հողին յանձնեցին զոհերին: Իսկ գրողներն իրենց հրապարակախօսական յօդուածները Մոսկուա ուղարկեցին: Խնդրեցին գոնէ քննել պաշտօնական կարգով: Ի զուր: Դեռ աւելին, այդ տարի, ինչպէս նախորդ ողբերգականութեամբ ոչ պակաս յագեցած տարիներին, հանրապետութիւնը սոցմրցութեան մէջ յաղթող ճանաչուեց ու արժանացաւ կարմիր դրօշի: Երեւանցիների աչքի առաջ օրը ցերեկով աւազէ տնակի պէս փլուեց բարձրայարկ նորակառոյց շէնքը, որտեղ պիտի մէկ – երկու շաբաթ յետոյ բնակարանամուտ տօնուէր: Առանց երկրաշարժի միջամտութեան մի շարք հատուածներում քանդուեց Արփա – Սեւան ջրատարի պեթոնէ երեսպատուածքը: Թերթերը գրեցին այդ յանցագործութեան մասին: Բայց խկոյն գտնուեցին «օբյեկտիւ» պատճառներ: Մինչ ղեկավարութիւնը կ'արդարանար հասարակայնութեան առջեւ, այս ու այն տեղ նորանոր փլուզումներ եղան: Շարունակուեց շրջնչահեղձ լինող Երեւանը «երկնաքերերով» ընդարձակելու յանցաւոր քաղաքականութիւնը:

... Իմ աշխատասեղանին դրուած են 1926–ի երկրաշարժին վերաբերող նիւթերը: Ապշում եւ թէ որքան ընդհանրութիւն կայ նրա ու այս վերջինի միջեւ: Անհնար է առանց արցունքների նայել հեռաւոր օրերի լուսանկարները, զոհուածների մէջ մեծ թիւ են կազմում երեխաները: Անգամ նրանց մահը դաս չեղաւ մեզ համար: Շատ շուտ մոռացան նրանց: Չկամեցան անգամ ծանօթանալ մասնագէտների կարծիքներին, որոնք Լենինականը կառուցապատելու տարբերակներ են առաջարկել: Չէ որ յայտարարուած է եղել «բնակելի շէնքերի համար երկրաշարժադիմացկուն կառուցուածքների նախագծերի» մրցոյթ: Համոզուած կարող եմ ասել, որ, ո՛չ հանրապետութեան ո՛չ անգամ Լենինականի ղեկավարները չեն էլ ծանօթացել 60–ամեայ վաղեմութիւն ունեցող այդ փաստաթղթերին:

.. .Հանրապետութիւնը լցուել է լուցկու տուփերի պէս իրար նմանուող սալաքարերու խոշորապլոք տներով, լցուել են շրջկենտրոնները, նոր քաղաքները, անգամ գիւղերը: Աղէտի ենթարկուած վայրերում դրանք բոլորը փլուել են: Փլուել են անխտիր բոլոր նորակառոյց դպրոցները: Այդ իմաստով Երեւանը անհոգիութեան եւ յանցաւոր անհեռատեսութեան խորհրդանիշ կարող է լինել: Իսկ ինչ կը լինէր, եթէ երկրաշարժի էպիկենտրոնը միհարիւր քիլոմեթրով դէպի հարաւ – արեւելք լինէր: Լեգենդար Լենինականցիք անգամ դժբախտութեան պահին իրենց իւրայատուկ սրամտութեամբ ասել են. Լենինականը քանդուեց, մնաց Գիւմրին: Իսկ Երեւանից ոչինչ չէր մնալու: Ուրեմն անհրաժեշտ է անյապաղ վերջ տալ մայրաքաղաքի սահմանները ընդլայնելու հիւանդագին քաղաքականութեանը եւ շտապ կարգով անցնել նրա բոլոր շէնքերը ամրացնելու ծրագրի իրականացմանը: Մենք ուրիշ ելք չունենք:

... Հարիւր հազարաւոր տուժածների համահաւաք առողջութեան համար պայքարում հարկաւոր է մշտապէս յիշել, որ մարդկային հոգին անչափ փխրուն ու հեշտ խոցելի է: Ահա ինչու միայն բժիշկների ջանքերով չենք կարողանայ խնդիրը լուծել: Դա պիտի արուի միմիայն պետական մակարդակով, միմիայն հասարակութեան ակտիւ օգնութեամբ: Մենք ապրում ենք մի շրջան, երբ բոլորս միաժամանակ թէ՛ հիւանդ ենք, թէ՛ բժիշկ:

... Չպէտք է մոռանանք, որ առաջին հերթին մենք ինքներս, ցաւի անմիջական կրողնե՛րս պիտի իրար հանդէպ դրսեւորենք առանձնայատուկ գութ ու հարազատի վերաբերմունք: Որ հանրապետութիւնում տարեկան ծնւում է 60 – 70 հազար երեխայ: Մենք յոյներս չենք կտրում որ 1989–ին Հայաստանում աւելի շատ երեխայ ծնուի, քան 1988–ին: Նորածնի ճիչն է թերեւս որ ժողովրդի ցաւած հոգու ամենալաւ սպեղանին է, վերածնութեան խորհրդանիշը, մեռածների կենդանի յիշատակը, ողջերի համար հոգեպարար երգ է, որով պիտի ապրենք: Ուրիշ բան տրուած չէ մեզ:

«Գրական թերթ»
Յունուար 6

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՎԱԽՃԱՆԸ

Այնքան ալ փայլուն չէ պատմութեան գիրքերու Աւստրիոյ մասին գծած պատկերը ԺԹ. դարու առաջին կիսուն համար: Մեթերնիխ որ յաղթած է Նափոլէոնի, որպէս ոստիկանական Պետութեան մը ղեկավարը կը պայքարի ազատական ու ազգային ամէն գաղափարի դէմ: Սակայն անդին յատկապէս Վիէննայի մէջ կայ Պեթհովէնի ու Շուպերթի երաժշտութիւնը, «վալսերու քաղաքակրթութեան» սկզբնաքայլերը: 1815 – 1848 վիէննացի արուեստագէտներ կը վկայեն հանդարտ պայմաններով, մտերմական, կարգ ու կանոնով կեանքի մը մասին:

Անոնք կը ներկայացնեն համեստ տարածութիւններով քաղաք մը, որ կը շրջապատէ Սէն – Թ'էթիէն մայր տաճարը: Ամէն բան կը պատմէ պուրժուա կեանքի մը մասին. երիտասարդուհիները ժապաւէններով զարդարուած հագուստներ ունին. երեկոներու անբաժան մասնակիցներն են դաշնակը, ընթերցումը եւ խօսակցութիւններ: Կիրակնօրեայ պտոյտները կը տանին դէպի ԺԸ. դարու գեղեցկները շրջապատող պարտէզները:

1848 Մարտին ամէն բան կը փոխուի: Փարիզի յեղափոխութենէն ամիս մը ետք Վիէննայի մէջ պայթած ապստամբութեամբ մը, ուր ուսանողները վճռական դեր կը կատարեն, Մեթերնիխ կը վտարուի: Կայսրութեան մէջ ուրիշ շարժումներ ալ կը ծագին, ինչպէս՝ Պոհեմիա եւ Հունգարիա, նաեւ Իտալիա եւ Գերմանիա, որոնք 1815–էն ի վեր Աւստրիոյ հովանաւորութեան տակ կը գտնուին:

1848 Դեկտեմբեր 2–ին իշխանութեան գլուխ կ'անցնի Ֆրանսուա – Ժոզէֆ. 18 տարեկան է: 1854–ին կ'ամուսնանայ Սիսիի հետ: Ան կը մտածէ որ իր գահակալութիւնը կը բանայ նոր շրջան մը: Քաղաքաշինութեան մեծ ծրագիր մը որ կը վերաբերի քաղաքի կեդրոնին, խորհրդանիշը պիտի ըլլայ խզումին: Վիէննա պահած է սակայն միջնադարեան ու պարոք անցեալի բոլոր յիշատակները:

1857–ին կ'որոշուի քաղաքը շրջապատել ծառուղիով մը որ Ռինկ պիտի կոչուի:

Պայմանները շատ ալ յարմար չեն. Իտալիա 1859–ին անկախ կը դառնայ. 1867–ին աւստրեւհունգարական համաձայնութիւն մը ստորագրել պէտք կ'ըլլայ, որով Հապսպուրկներու շրջանը երկու կառավարութիւններու միջեւ կը բաժնուի. մէկը կեդրոն ունի Վիէննան, միւսը՝ Պուտափէշթը:

Տնտեսական բարօրութիւնը կը դիւրացնէ ձեռնարկուած աշխատանքները: Նորահաստատ երկաթուղին Վիէննա կը բերէ cosmopolite բնակչութիւն մը որուն թիւը աւելի քան 430 հազար է 1857–ին, իսկ 1913–ին 2 միլիոն:

Ամէն բան այնպէս մը տեղի կ'ունենայ որ կէս դարու ընթացքին ընդարձակ կանանչութիւններու միջեւ բարձրացած շէնքեր անցեալի դրոշմը կը կրեն, Պետութիւնը առնչելով գեղարուեստին ու գիտութեան: Դասական հաւասարակշռութիւնը կը խորհրդանշուի խորհրդարանի շէնքով, կոթիկ թռիչքը դրոշմած է քաղաքապետարանը. Վերածնունդի եւ պարոքեան յիշատակները խմբուած են Օփերայի շէնքին, համալսարանին, արդարութեան պալատին ու երկու ընդարձակ թանգարաններու մէջ, ուր կը հաւաքուին պատմութեան ու արուեստի պատմութեան հաւաքածոները: Հոս է որ քանդակագործութիւնն ու նկարչութիւնը լաւագոյնս կ'առընչուին ճարտարապետութեան:

Մինչ այդ շրջանին Ֆրանսացի նկարիչներ կը տատանին իրապաշտութեան ու տպաւորապաշտութեան միջեւ, Մաքարտ ամենայն հանգստութեամբ պարոքը կը փառաբանէ:

1888–ին բացումը կը կատարուի վերոյիշեալ երկու թանգարաններուն միջեւ գտնուած Մարի – Թէրէզի հսկայական արձանին: 1898–ին 70 հազար դպրոցականներ կը տողանցեն ալ ծերացած կայսրին առջեւ, տօնելու համար անոր գահակալութեան յիսնամեակը: 1908–ին աւելի մեծածաւալ արարողութիւններ կը կատարուին. հազարաւոր դիտողներ կ'երթան տեսնելու 12 հազար հոգինոց թափօ-

ըր։ Աւստրիոյ պատմութեան ամէնէն յատկանշական դէմքերն ու դէպքերը կը ներկայացուին 20 կենդանի պատկերներով։

Սակայն տօները չեն կրնար հարցերը ջնջել. 1908-ի թափօրէն կը բացակային Չեխերը, այսպէսով բողոքելով պատմութեան մեկնաբանութեան մը դէմ, որ կ'արհամարհէ ազգութիւնները։ Խորհրդարանին մէջ իրարու հետ կը ճակատին ոչ միայն աջն ու ձախը, այլեւ զանազան ժողովուրդներու ներկայացուցիչները. Աւստրիոյ եւ Պոհեմիայի Գերմանները, Չեխեր, Լեհեր, Իտալացիներ ու հիւսիսային Սլաւներ։ Լարում կայ նաեւ դասակարգերու եւ գաղութներու միջեւ։ Ընկերվարական կուսակցութիւնը բազմամարդ միթինկներ կը կազմակերպէ։ Քաղաքին քրիստոնեայ – դեմոկրատ քաղաքապետին հակահրեայ կեցուածքը մեծապէս կը տպաւորէ երիտասարդ մը որ կը թափառի Ռինկի վրայ. Ադոլֆ Հիթլեր կը կոչուի ան։ Անկէ ոչ հեռու տոքթ. Ֆրոյտ կը հետազօտէ աշխարհ մը որ Ֆրանսուա-Ժոզէֆի քաղաքաշինութեան գեղեցիկ կանոնաւորութեան հետ ոչ մէկ կապ ունի։

1905-ին առաջին անգամ կը ներկայացուի Լեհարի «Զուարթ այրին»։ Ե. Շթրաուս որ մեռած է 1899-ին իսկական ազգային հերոս մըն է։ Իր վալսերը կը հնչեն անդադար։ Իր «Ռատեցքիի քայլերգը» նկատուած է Կայսրութեան փառերգը։

«Սէցէսիոն»ի շարժումը ծագում կ'առնէ 1897-ին նկարիչ Կ. Քլիմթի նախաձեռնութեամբ ու առաջին ակնարկով այնպէս կը թուի թէ մաս կը կազմէ ընդհանուր լաւատես մթնոլորտին։ 1898-ին ճարտարապետ Ժ. Օլպրիխի կողմէ կառուցուած ապարանքին ճակատին վրայ կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Ամէն շրջանի իր արուեստը ու արուեստին՝ իր ազատութիւնը»։

Այս ըմբռնումին հակադրուող շարժումը կու գայ Ադոլֆ Լօօսէ. ան կը յայտարարէ «զարդարանքը ոճիր է». ու 1910-ին կառուցած շէնքը որ առեւտրական նպատակներու պիտի ծառայէ, միմիայն օգտապաշտ, գործնական մտահոգութեամբ շինուած է։ Նոյն մտայնութիւնը կը տեսնուի նաեւ առօրեայ կարասիներու վրայ. աթոռներ, ջահեր, սուրճի սպասներ են անոնք, բոլորովին մերկացած ԺԹ. դարուն այնքան յարգի պաճուճանքէն։

Ուրիշ հակազդեցութիւն մը կու գայ տպաւորապաշտներէն. Շիլէ եւ Քոքոշքա կը նկարեն տիպարներ, որոնք կը գտնուին կեանքի ու մահուան միջեւ։ Երաժիշտներ կը խզեն աւանդական մեղեդիի գիծը։

Պէտք է հոս չեշտել թէ գեղարուեստական այս շարժումը յեղափոխական բնոյթ չունի. Պետութիւնը յաճախ քաջալեր է անոր։ Ֆրանսուա-Ժոզէֆ կ'երթայ բացումը կատարելու ցուցահանդէսներու եւ Մալէր 1897 – 1907 կը ղեկավարէ Օփերան։ Սակայն հեռու չեն այն ժամանակները երբ առաջին աշխարհամարտը փոխանակ Պետութիւն – ազգի մը պիտի պաշտպանէ «աւստրիական գաղափարականը»։

Յետոյ շուտով կու գայ այն օրը երբ Հիթլէր պիտի յայտնուի Հոֆպուրկի պատշգամին վրայ։ Այսօր անշուշտ կացութիւնը ողբերգական ոչինչ ունի Աւստրիոյ համար սակայն միշտ կայ կարօտը Ֆրանսուա-Ժոզէֆի մայրաքաղաքին հանդէպ։ Կայ ջանքը, կարելի չափով հաւատարմօրէն վերստեղծելու անոր մթնոլորտը, ամբողջ աշխարհի այցելուներուն համար։

Քաղուած՝
«Հիսթորամա»յէն

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՖԻԱՅԻ խորհրդային գիտութեան եւ մշակոյթի տան մէջ Դեկտեմբերին բացուած է Երեւանի կիրառական արուեստի միջնակարգ վարժարանի աշակերտութեան ցուցահանդէսը։ Այս վարժարանը 22 տարիէ ի վեր կը գործէ, ապրեցնելով մոռացութեան մատնուած հին հայկական արհեստներ, ինչպէս՝ մանրանկարչութիւն, քարտաշութիւն, փայտի փորագրութիւն, ոսկեթել ասեղնագործութիւն, խեցեգործութիւն եւլն.։

***

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ հեռատեսիլը Դեկտեմբեր 27-ին սփռած է պուլկարական ժողովրդական դրամատան փոխ տնօրէնին յայտարարութիւնը։ Ան ըսած է թէ տնտեսական նախաձեռնութիւններու դրամատունը եւ պետական խնայողական դրամարկղը որոշած են 1989-ի ամրան Քավառնայի հանգիստի տան մէջ հիւրընկալել Հայաստանի երկրաշարժէն տուժած 100 երախայ, հոգալով անոնց բոլոր ծախքերը։

***

ՍՈՖԻԱՅԻ օփերային մէջ Դեկտեմբեր 26-ին տեղի ունեցած է մեծ համերգ մը որուն հասոյթը յատկացուած է Հայաստանի աղէտեալներուն։ Համերգին մասնակցած են օփերայի 101 հոգինոց երգչախումբը, նուագախումբը եւ լաւագոյն մեներգիչներ, որոնց կարգին էր Մարի Գրիգորեան։ Համերգին ներկայ գտնուած է Պուլկարիոյ կրթական նախարարը՝ Կ. Եորտանով։

***

ՓԼՈՎՏԻՒ քաղաքի նկարիչները քաղաքին գծագրիչներու Միութեան ցուցասրահին մէջ կազմակերպած են պաստառներու վաճառք մը, ի նպաստ երկրաշարժէն տուժածներու։ Առաջին մէկ երկու օրուան հասոյթը հասած է 2000 լեւայի. գոյացած ամբողջ գումարը յատկացուած է Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներու Ֆոնտին։

«ՍԽԱԼ ԸՐԻՆ ԻՆԾԻ ԽՆԱՅԵԼՈՎ»

«Վերացականը լուծում մը չէ այն մարդուն համար որ ոչինչ ընել գիտէ։ Մեր շրջանին ճիշդ է որ ամէն բան կարելի է ընել որպէս արուեստ, բայց ոչ որեւէ բան...»։

Այսպէս կ'արտայայտուի Վահէ Հէքիմեան, հայազգի նկարիչը, ու կը շարունակէ. – «Նկարիչը միշտ տէրն ու տիրականը չէ գոյներու եւ ձեւերու։ Ենթագիտակցութիւնը կը պարտադրէ ինքզինքը մեր ապրածին ազդեցութեան տակ։ Ինչպէս կ'ըսէր Փօլ Քլէ, ես վերացապաշտ մըն եմ յիշատակներով...»։

Հէքիմեանի յիշատակարանը կը սկսի 1912-ին Սեւ Ծովու ափին, ուր ծնած է։ Ջարդեր, ապա կը յիշէ որբութիւնը, կ'ապրի թուրք ընտանիքի մը քով. յետոյ կը փոխադրուի Գարակէօզեան որբանոցը։

1928-ին լուսանկարչի աշկերտ է Փարիզ։ Կը սկսի նկարել։ Պատերազմի ու գերութեան շրջանէն ետք, Փարիզի մէջ կը յաճախէ նկարիչներու աշխատանոցները։ 1953-ին կ'որոշէ միայն նկարչութեամբ զբաղիլ. Փարիզի ու Միջերկրականի մէջ ցուցադրութիւններ կ'ունենայ։ 1972-ին վերջնականապէս կը հաստատուի Անժու։

Անհարթ, ելեւէջներով անհատականութեան մը տէր է Հէքիմեան։ Կը նմանի Հայաստանի դաշտավայրերուն։ Անկեղծութիւնը երբեմն բիրտ ըլլալու աստիճանին կը հասնի. սակայն ատիկա կ'արտայայտէ ծայր աստիճանի զգայնութիւն մը, ինչպէս իր նկարչութեան ձեւերու եւ գոյներու խորհուրդը։ Այդ խորհուրդը յաճախ Հայաստանինն է։

Փշէպսակը Քրիստոսինն է կամ մարտիրոս երկրինը. կարմիրը գրեթէ երբեք բացակայ չէ, կ'ոգեկոչէ թափուած արիւնը։ Խաչը միեւնոյն ժամանակ սուրն է, սպաննուած երկրի մը սիրտը մխրճուած։

Հէքիմեան իր մութ, գորշ – սեւ պաստառներով ուր կարմիրն իսկ հալած է կարծես գիշերուան խորը, կեանքի իր վկայութիւնը կը բերէ։ Այդ մութին մէջ կայ սակայն միշտ լուսաւոր կէտ մը որ յոյսին ներշնչարանն է։

Հէքիմեան կը յայտնուի տաք, երբեմն բիրտ գոյներով պատկերացուած իր ըմբոստութիւններով ու զայրոյթով. անդին, ունի նաեւ գրեթէ թափանցիկ գործեր, որոնք կը նմանին դիւրաբեկ բանաստեղծութեան մը դրօշմին. ան նաեւ խաղաղութեան ու սիրոյ երազներուն նկարիչն է»։

Այս քանի մը պարբերութիւնները առնուած են «Լա Նուվէլ Ռէփիւպլիք» թերթէն, ուր հայազգի նկարիչը իր գործով վկաներէն կը նկատուի ցեղասպանութեան։ Անդրէ Պաղտասարեանի յօդուածին կ'ընկերանան նկարիչին ու իր աշխատանոցին լուսանկարները։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Արծաթին ջերմութիւն տուող ձեռներ

(ԱՐԾՐՈՒՆ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ)

Արծրուն Բերբերեան իր ամբողջ ստեղծագործական կեանքը նուիրած է հայկական ժողովրդական արուեստի աւանդական ճիւղերէն մէկուն՝ մետաղի գեղարուեստական մշակման, մեր հնամենի արծաթագործութեան զարգացման։

Վարպետը տեսածն ու սորվածը կ'ամբողջացնէ իր հմուտ ձեռքով ու վառ երեւակայութեամբ՝ հարազատ մնալով հայկական արուեստի սկզբունքներուն։

Տակաւին Պարսկաստանի մէջ 14-ամեայ պատանին սկսաւ յաճախել Վանէն գաղթած արծաթագործներու մօտ՝ սորվելու համար անոնց կախարդական արհեստը։ Ազնիւ ու լաւ մարդիկ էին, որոնք օգնեցին հմտանալու պապերու՝ Վասպուրականի աւանդական արծաթագործութեան մէջ։ Սակայն ընտանիքին վաղեմի իղձն էր հայրենիք վերադառնալ, եւ այդ երազը վերջապէս իրականացաւ 1963-ին։ Գործի մտաւ սկիզբը Էրեբունի թանգարան, ապա սկսաւ զբաղիլ սիրած արհեստով։ Գործերը ներկայացուց Ժողովրդական արուեստի թանգարանին. Իրմով սկսան հետաքրքրուիլ։ Ոգեւորուեցաւ, փորձեց աւելի համարձակ մօտենալ մետաղին եւ զայն կենդանացուց։ Իր գործերը բազմիցս ցուցադրուած են ոչ միայն Հայաստան, այլեւ Խորհրդային Միութեան բազմաթիւ քաղաքներու մէջ, արտասահման՝ Ժընեւ, Լօզան, Ֆինլանտա, Արեւմտեան Գերմանիա, Միացեալ – Նահանգներ, Ճափոն, մտած են շատ մը թանգարաններու ոսկէ ֆոնտը։ Ժողովրդական վարպետին ստեղծած մատանիներն ու գօտիները, ապարանջաններն ու մոմակալները, վիշապներով կրակարանն ու արծուագլուխ ջրամանը հիացում կը պատճառեն դիտողին՝ իրենց նրբութեամբ, ճաշակով։

Վարպետը թանկագին բազմաթիւ աշխատանքներ ու զարդեր նուիրած է Ժողովրդական արուեստի, Սարդարապատի, Պատմութեան պետական թանգարաններուն։ Իր տունը թէ՛ արուեստանոց է, թէ թանգարան։ Ի տարբերութիւն միւս թանգարաններուն, հոս ցուցանմուշներուն՝ զարդեր, կարպետներ, կարասներ, ջահեր, կարելի է առանց քաշուելու ձեռք տալ, գննել։

Արծրուն Բերբերեանի տպաւորութիւններու գիրքին մէջ իրենց զգացումներն ու սրտի խօսքը արձանագրած են գրողներ, արուեստաբաններ, տարբեր ասպարէզներու մարդիկ, սփիւռքէն եկած հիւրեր, օտարներ։

– Ոսկեդարն ապրող իմ հայրենիքը ստեղծեց պայմաններ, որ ես կարողանամ ստեղծագործել, ի յայտ բերեմ շնորհքս։ Պարսկաստանում ոչ ոք ինձ չէր ճանաչում։ Միայն հայրենիքում ես գտայ ջերմ ընդունելութիւն, պատիւ ու յարգանք, եւ հնարաւորութիւն ընձեռուեց ոչ միայն ինձ, այլեւ երեխաներիս, որ սովորում են իմ մասնագիտութիւնը, եւ յոյս ունեմ, որ նրանք կը շարունակեն այն։ Եթէ վանեցի վարպետները լինէին հայրենիքում, կը գնահատուէին ըստ արժանւոյն, նրանց արուեստը չէր վերածուի իրենց գոյութիւնը պահպանող արհեստի, – յուզումով կ'ըսէ Արծրուն Բերբերեան։

Իր արուեստին շնորհիւ ան անմահութիւն կը պարգեւէ Վասպուրականի մեծ վարպետներուն։

ՍԱՐԳԻՍ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Սաթենիկը այստեղ է, Ստեփա՛ն։

Կողքի սենեակէն Սաթենիկ լսեց Սոնիայի ձայնը եւ լսեց նաեւ յաջորդող լռութիւնը։ Պատշգամի վրայ սեղանի շուրջ հաւաքուած թէյ կը խմէին եւ ինքը ապակեպատ դրան ետեւ ուրուականի պէս կեցած կը սպասէր, ինք ալ չէր գիտեր ի՞նչ բանի։ Յուսացեր էր որ Ստեփան, ինքը, կը հետաքրքրուի իրմով եւ իրենց հանդիպումը այս սոսկալի պատմութենէն յետոյ դիւրին եւ բնական կը դառնայ։

Լսե՞ր էր արդեօք եւ եթէ ոչ, ինչո՞ւ այդ լռութիւնը, հապա եթէ չէր լսեր ու նոր պիտի լսէ՞ր ... Ուրեմն ամէն շշուկ, ամէն ձայն, ամէն շարժում իրեն երկիւղ պիտի պատճառէր, որովհետեւ իրեն պիտի թուէր որ նոյնիսկ ծառի սօսափիւն մը կրնայ յայտնաբերել իրականութիւնը։ Սաթենիկ ոչ միայն պէտք էր վախնար ուրիշներէն, այլ նաեւ ինքզինքէն, իր յուզումէն, իր ձայնի շեշտէն ու այդ տարտամ, յարատեւ երկիւղէն փրկուելու համար որոշեց առաջին յարմար պատեհութեան ինքն իսկ խօսիլ Ստեփանին իր հրաշալի եւ միանգամայն տխուր պատմութեան մասին։

Բայց ինչո՞ւ այդ հարկադրութիւնը, ինչո՞վ պարտական էր Ստեփանի բացատրութիւն տալ իր անձնական կեանքի մասին։ Ու ահա զգաց ներքին անբացատրելի եւ անդիմադրելի զօրութիւնով մը որ պարտական էր։ Յանկարծ այդ ճնշիչ եւ տիրապետող զգացումը անհետացաւ, բայց եւ յանկարծ կրկին վերադարձաւ եւ շրթները զգաց սառած ինչպէս ցուրտ համբոյրով մը։

Արագ – արագ, հեւասպառ հապճեպով մը միտքը մտաւ գործունէութեան մէջ, կարծես բնազդով զինքը պաշտպանելով անըմբռնելի խորհուրդէ մը։ Յիշեց ուրիշ անգամներ Ստեփանի վարմունքը այդ կարգի խնդիրներու մասին։ Անիկա ընդհանրապէս ներողամիտ էր եւ այդ ներողամտութիւնը արդիւնք էր բնական լայնախոհութեան, պատուաստուած գաղափարներու եւ անտարբերութեան։ Ըստ ինքեան եւ գլխաւորաբար անտարբեր էր անիկա, միտքը եւ հոգին զբաղած ըլլալով տարբեր ոլորտէ խնդիրներով։ Ստեփան պիտի հրաժարէր թանկագին ընկերոջ մը բարեկամութենէն եթէ անոր կեանքին մէջ ընկալեալ սովորութիւններու հակառակ դէպք մը պատահած ըլլար։ Զինքը հետաքրքրող բանը այն էր որ այդ դէպքը ու բոլոր դէպքերը առ հասարակ արգելք չըլլային ընդհանուր գործին։

Սրտապնդուած այս մտածումներէն, Սաթենիկ աւելի քաջութեամբ պատրաստուեցաւ Ստեփանը տեսնելու, բայց անիկա լուռ էր եւ կարծես դեռ բացակայ ըլլար։ Ժանեկային վարագոյրին ընդմէջէն կը տեսնէր սեղանին մէկ ծայրը եւ երկու անծանօթ մարդոց դէմքեր։ Պահ մը Սոնիայի շուքը երկարեցաւ պատշգամին վրայ. հեռուն տեղ մը արեւի ցոլք մը շողշողաց ու մարեցաւ։ Անծանօթ հորիզոնէ արագօրէն յառաջացող ստուեր մը ծածկեց լայն արօտով մը դիմացը բարձրացող Սուրբ Դաւիթ լերան կողը։ Երկինքը անամպ էր եւ արեւի ճաճանչներ կարծես բեկուած եւ մոլորուած կը խաղային միջոցին մէջ։ Կեանքը լի էր ուրախութիւնով, լոյսով եւ յոյսով, բայց իր հոգիին մէջ ալ անծանօթ հորիզոնէ արագօրէն յառաջացող ստուեր մը իր թանձր սուգը տարածեր էր անջնջելի արատի մը նման եւ հոգին զգաց դողահար անսահմանելի երկիւղով մը։

Երբ հիւրերը գացին, այն ատեն միայն Ստեփան եկաւ իր մօտ եւ անխօս, դէմքը կնճռոտ, ձեռքը ուսին վրայ դրաւ ծանրութեամբ. Սաթենիկ զգաց որ այդ գորովանքի շարժում մը չէր, այլ անզսպելի բռնութիւն մը ու իր խռովուած հոգիին բոլոր յուզումովը նայեցաւ Ստեփանին։ Ձեռքը թուլցաւ իր ուսին վրայ եւ յետոյ սկսաւ խօսիլ բռնազբօսիկ ճիգով մը, երկուքն ալ զգուշանալով արտասանել բառեր, որոնք կրնային վերյիշումներ յառաջ բերել։

(Շար. 77)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԷԿԻԻՅԼ.— Պր. Տօնապետեան 300 Ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Կարապետ Պօլիկեան 300

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. — Տիկին Սիրանոյշ Սինանեան 300 Ֆր.:

ՕՐՄԷՍՈՆ. — Գր. Ռահանեան 250 Ֆր.:

ԿՌԱՆԺ ԼԷ ՎԱԼԱՆՍ. — Լ. Տէր - Սարգիսեան 100 Ֆր.:

UNION DES ARMENIENS DU CENTRE

MESSE de REQUIEM

rite arménien

en souvenir des victimes du séisme

Célébrée par le R. P.Avediss Balekian

et

les choristes de la Cathédrale arménienne de Paris

Sous le parrainage de M. Jean ROYER
Député-Maire de Tours

et de M. le Préfet d'Indre et Loire

Samedi 21 Janvier à 15 heures

EGLISE N.D. LA RICHE
rue Georges Delpérier TOURS

Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ կը հրաւիրէ դասախօսութեան մը, զոր պիտի տայ՝

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

նիւթ ունենալով՝

«Հայոց Այբուբենը Իբրեւ Նշանաբան եւ Խորհրդանիշ Հայկական Արուեստի Մէջ»

Հինգշաբթի, Յունուար 19, ժամը՝ 20.30-ին:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ պիւֆէին, որ պիտի տրուի ժամը՝ 19.30-ին:

Մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:
Կը խնդրուի վերապահել:
Հեռաձայն.—
43 26 50 43 *կամ՝* 42 78 31 93 :

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Տիկին Մեսումենց իր ամուսնոյն յիշատակին, անոր՝ Le Kommando 784 / 5 *գիրքերու հասոյթը կը նուիրէ Հայաստանի երկրաշարժի որբերու: Անոնք որոնք կ'ուզեն օգնել իրեն այդ հատորները վաճառման համար, թող դիմեն.—*
1, allée Erckmann - Chatrian
93110 Rosny-sous-Bois

Soirée - Témoignage
autour des sauveteurs

Dans le cadre de son opération SOLIDARITE LANGUEDOC - ARMENIE

l'Amicale Arménienne de Montpellier et sa région

organise une soirée

autour des sauveteurs de la Compagnie Opérationnelle de Sauvetages Internationaux (Président Louis Coste) présents à Spitak et à Leninakan

et du Docteur YVES TERNON, *Historien et Chirurgien* (membre de *Médecins sans Frontières* en Arménie),

le mercredi 25 janvier, à 20h30

au CRDP (Centre régional de Documentation Pédagogique) à côté du Lycée Joffre (Parking Comédie, Centre Ville).

Au programme : Témoignages — Diaporama sur l'intervention humanitaire, bilan de l'action « Solidarité Languedoc-Arménie ».

Les débats seront animés par M. Robert MENARD, *Journaliste à Radio- France.*

Cette soirée est placée sous la Présidence d'Honneur

de M. le Professeur GEORGES FRECHE, *Député-Maire de la Ville de Montpellier*

Avec la participation de :

M le Professeur Michel GAYRAUD
Président de l'Université Paul-Valéry

M. le Président Pierre VITOUX
Délégué aux Relations Internationales de l'U.P.V.

(récemment en mission auprès de l'Université Jumelle d'Erevan)

et de
la Direction des Affaires Internationales du Ministère de l'Education Nationale.

— Entrée libre —

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
ՀԱՄԵՐԳՆԵՐԸ

Ի նպաստ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Մարտ 4, Մարտ 10, Մարտ 17

Հայաշատ երեք արուարձաններուն մէջ:

---

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

C O N C E R T
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

կէսօրէ վերջ, ժամը 14.30-ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —

Յայտագիր՝

- *Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,*
- *Հայերէն խմբերգ եւ պարեր*
- *Ջաւեշտ մը*
- *եւ Հայերէն ներկայացում:*

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

Sous la Présidence de

Monsieur HENRI VERNEUIL

La Croix Bleue des Arméniens de France organise une matinée

ARMENIE - TEMOIGNAGES

avec la participation :

des Sapeurs Pompiers, Samu 94, Médecins sans Frontières, Médecins du Monde... et autres personnalités

Dimanche 22 Janvier à 14 heures

à la Mairie du 9ème, Salle Rossini
6, rue Drouot, Paris

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Samedi 4 Février à 20 h 30

CYCLE PIANO ROMANTIQUE
ŒUVRES POUR PIANO ET ORCHESTRE DE FRÉDÉRIC CHOPIN

I

Andante Spianato
et
Grande Polonaise op. 22
AÏDA MOURADIAN

Concerto N° 2
en fa mineur op. 21
ANI PETROSSIAN

II

Concerto N° 1
en mi mineur, op. 11
AKIKO EBI

L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F. Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19

JEUDI
19 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.930 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNEE — No 16.930

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

Ֆ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԱԾ

ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ՝ ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՈՒՐԷՆԻ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՊԵՏԱԿԱՆ - ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ - ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Իրականին մէջ, Դեկ. 6-ին է որ քննադատութիւններ ծայր առած էին Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի ղեկավարութեանց դէմ եւ արդէն կարգ մը միջոցներ ձեռք առնուած Ազրպէյճանի մէջ: Հաւանաբար Դեկ. 7-ի երկրաշարժն է որ պատճառ եղաւ Հայաստանի ղեկավարներու դէմ ձեռք առնուած միջոցներու հրապարակման յապաղումին:

Արդարեւ, այն ատեն է որ Պրաւդա գրած էր. – «Ժողովրդավարացումը որեւէ կապ չունի կարգապահութեան թուլացման, անիշխանութեան եւ կամայապաշտութեան հետ: Քաղաքական դրութեան վերականգնումը չի կրնար կատարուիլ վերջնագիրներով, ոչ – սահմանադրական քաղաքական որոշումներով, արդարութեան կշռոյթի խանգարումներով եւ փողոցները միթինկներով»:

Ուրեմն, Ազրպէյճանի հետ, կը պատժուի նաեւ Հայաստան:

«Պրաւդա»ն է (Յունուար 17) որ կ'արձանագրէ եղած կարգադրութեանց: 13 քարտեր արտաքսուած են կուսակցութենէն, կուսակցութեան, կառավարութեան եւ տնտեսական մարմիններու 25 բարձրաստիճան պաշտօնատարներ եւ քաղաքներու եւ արդարադատութեան 12 պատասխանատուներ պաշտօնազրկուած են, պատժական միջոցներ ձեռք առնըւած են 68 այլ պատասխանատուներու դէմ: «Այս անձերը պատժուած են Հանրապետութեան մէջ կացութեան ապակայունացման, միջ-ազգային խռովութեանց կանխումի կրաւորական դիրքի եւ ապօրինի գործունէութեանց համար»:

Ցիշուած անուններու մէջ են քաղաքներու պատասխանատուներ, նաեւ լուսաւորութեան նախարարը՝ Սիմէոն Հախումեան եւ Ներքին նախարար՝ Ցուսիկ Յարութիւնեան: Այս «մաքրագործումները» հետեւանք են, ինչպէս ըսինք հրովարտակի մը, ուր հրաւէր կ'ըլլար Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի իշխանութեանց «անմիջական եւ վճռական» միջոցներ ձեռք առնելու երկու Հանրապետութեանց տեղական պատասխանատուներուն դէմ, որոնք «թոյլ կուտան եւ կը քաջալերեն անձերու գաղթը ազգային դըրդապատճառներու հիման վրայ»:

ԹԱՍ հաղորդած է նաեւ Երկուշաբթի օր, որ աւելի քան 2500 կուսակցականներու եւ կառավարական պաշտօնատարներու դէմ կարգապահական միջոցներ ձեռք առնուած են Ազրպէյճանի մէջ:

Այս պաշտօնական լուրերէն զատ, իմացանք նաեւ, Երեւանէն, որ պաշտօնանկ եղած է եւ հանգստեան կոչուած վարչապետ՝ Ֆադէյ Սարգսեան (այդ պաշտօնին էր 1977-էն ի վեր) եւ իր տեղը անցած է Վլադիմիր Սուրէնի Մարգարեանց: Այլ մանրամասնութիւններ դեռ կը պակսին այս մասին: Նոյն աղբիւրին համաձայն, կեդր. Կոմիտէէն հեռացուած է Համբարեան եւ ան ալ հանգստեան կոչուած:

Քօթիտիէն տը Փարի, Յունուար 18-ին, չորրորդ եւ վերջին մասը կը հրատարակէր Ժան – Մօյիզ Պրէթպէրկի թղթակցութեան: Ան կը նկարագրէ տխուր պատկերը Լենինականի, Հայերու դառնութիւնը, որ կը տանի անհեթեթ ենթադրութիւններու իսկ: Ինչ որ սակայն ճըշդուած է, այն է որ Դեկ. 17-ին «Ստրօյտելնայա Կազետա» (խորհրդային շինարարութեան օրաթերթը) լոյս ընծայած է խորհրդային գիտութեան Ակադեմիայի թղթակիցի մը յօդուածը, ուր կ'ըսուի թէ Դեկ. 13-ին նիստ մը գումարուած է ակադեմիկոս Մարջուկի նախագահութեան ներքեւ, ուր ոգեկոչուած է 1986-ին լոյս տեսած (296 օրինակ) տեղեկագիր մը խորագրուած «Երկրաշարժերու նախատեսումներ երկար ժամանակի վրայ»: Ըստ այդ տեղեկագրին «Սպիտակ, Կիրովական եւ Լենինական Մերքալլիի 8 աստիճանի վրայ երկրաշարժի զոհ պիտի երթան»: Այս նախատեսումին կցուած են ձեռք առնուելիք նախազգուշական միջոցներ (վտանգաւոր շինութեանց փլուզում, ամրապնդում ուրիշներու եւլն. եւլն.): Այս տեղեկութիւնը ուսումնասիրուեր է երկրաշարժային միջնախարարական խորհուրդի մը կողմէ: Փոխանցուած է ուղղակի Հայաստանի կառավարութեան, բայց գիտնականներուն ոչ մէկ թելադրանքը նկատի առնուած է: Առարկութիւնը սա է՝ գիտական խօսքերը իրաւական զօրութիւն չունին: Դեկ. 13-ին Մարջուկ դառնութեամբ անդրադարձած է այս կէտին (ի դէպ, նման նախատեսումի անդրադարձած էինք Դեկ. 29-ի մեր թիւով):

Այս նախատեսումներու հարցին վրայ ծանրացած է նաեւ Իվոնն Ռէպէյրոլ «Լը Մոնտ»ի մէջ (Յունուար 18) «Հայաստանի դասը» խորագրին տակ, ուր կ'անդրադառնայ երեք Ցօյներու (մկրտուած՝ ՎԱՆ ցանց, իրենց սկզբնատառերուն պատճառով), որոնց մեթոտին բոլորը համաձայն չեն:

× Ազրպէյճանի մէջ հիւլէական կեդրոնի մը շինութեան ծրագիրը (Բաքուի հարաւը) ջնջուած է:

× Հայաստանի մէջ, ուր Մարտ 18-էն վերջնապէս կը փակուի Մեծամօրի կայանը, գործատուներու գիշերային աշխատանք կը նախատեսուի ելեկտրականութեան խնայողութեան համար, կամ աւելի ճիշդ՝ հաւասարակշռուած բաշխումի:

× Արեւմտեան Գերմանիոյ Կարմիր Խաչը բողոք բարձրացուցած է, Երեք – շաբթի օր, որովհետեւ 650 հազար մարքի (2 միլիոն Ֆրանքէն աւելի) հաշուեցոյց մը ստացեր է խորհրդային Այէրոֆլոթ Օդանաւային Ընկերութենէն ապրանքի փոխադրութեան համար Հայաստանի աղէտեալներուն, ինչ որ չի համապա – տասխաներ նախապէս եղած կարգադրութեան:

× «Ֆրանս – Սուար»ի մէջ «Հակառակ թալանողներու, օժանդակութիւնները կը հասնին» խորագրով, կը նկարագրուի

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10 / 17)

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՆԻՍՏԸ

Հայաստանի Ախուրեան շրջանի Ջաջուռ գիւղի գլխաւոր յատակագիծին մանրակերտը ներկայացուած է Պոլիտ բիւրոյի յանձնախումբին նիստին, որ տեղի ունեցած է Յունուար 2-ին: Ծրագիրը կը նախատեսէ, բնակելի տուներէ զատ, ակումբ, դպրոց, մսուր – մանկապարտէզ, տարբերքի զոհերու յուշարձան, կապի հանգոյց, առեւտուրի կեդրոն, ժթ. դարու եկեղեցիի վերականգնում, պանդոկ, մարզահամալիր, ինչպէս նաեւ արտադրական շինութիւններ:

Մինչեւ Յունուար 20 աղէտի շրջանի գիւղերու եւ բնակավայրերու 111 այդպիսի յատակագիծեր պիտի մշակուին: Բոլոր կառոյցները նախատեսուած են 9 աստիճանի (12-ի վրայ) երկրաշարժի համար:

Աղէտեալ շրջանին մէջ յաջողութեամբ կը շարունակուին կապի մատակարար – ման, կոյուղիի, ջրմուղ ցանցերու, ճամբաներու վերականգնման աշխատանքները: Տեղական արդիւնաբերութեան 70 աւերուած ու վնասուած ձեռնարկութիւններէն 31-ը սկսած է ար – տադրանք տալ: Երկրաշարժին հետե – ւանքներուն վերացման ներկայ փուլին կարեւորագոյն խնդիրներէն է այդ շըրջաններու մարդոց աշխատանքի անցնելը:

Նիստին ընդգծուած է, որ տակաւին վակոններու պարպումը կազմակերպուած ձեւով չընթանար: Ասիկա կը դանդաղեցնէ յարաճուն հոսքը ապրանքներու, որոնք ամէն կողմէ աղէտի շրջան կը հասնին:

Նիստին քննադատուած է Հայաստանի կառավարութիւնը, որ բաւարար ձեւով չի հսկեր արտասահմանէն եւ խորհրդային հանրապետութիւններէն հասնող ապ – րանքներու բաշխումին: Երեւանի պահեստները լեփ – լեցուն են պարենային եւ արդիւնաբերական ապրանքներով: Հըրապարակայնութիւն չկայ մթերքի, հագուստի, վրաններու, պատրաստի տնակներու բաշխման մէջ, որ յաճախ կը յանգի սխալ լուրերու եւ ենթադրութիւններու յառաջացման:

Նիստին մասնակցած է Հայաստանի կուսակցապետ Ս. Յարութիւնեան:

**

Խորհրդային Միութեան Նախարարաց Խորհուրդի փոխ – նախագահ Ե. Բատալինի վարած Յունուար 9-ի նիստը հաւանութիւն տուած է Շինարարական, ճանապարհային մեքենաշինութեան նախա – րարութեան մշակած այն ծրագրին, ըստ որուն արագօրէն պէտք է վերաբացուի Լենինականի քարհատ մեքենաներու գործատունը:

Այժմ որ որոշուած է աւելցնել տուֆի արդիւնահանումը, ալ աւելի մեծցած է այդ մեքենաներու անհրաժեշտութիւնը: Իր տեսակին մէջ Խորհրդային Միութեան միակ ձեռնարկութիւնը եղող այդ գործատան արտադրամասերը, ըստ ծրագըրին, այս տարուան առաջին եռամսեային գործել կը սկսին: Ծրագրին մէջ մեծ ուշադրութիւն նուիրուած է գործատան անձնակազմի ընկերային խնդիրներու լուծումին, բնուորներուն եւ անոնց ընտանիքներուն այսօրուան վիճակին:

Հայաստանի երկաթուղիներու զարգացման յատակ ու մանրամասն ծրագիր ներկայացուցած է խորհրդային Հաղորդակցութեան ճամբաներու նախարարութիւնը, որ կը նախատեսէ բեռնաշրջանառութիւնը մեծցնել աւելի քան երկու անգամ՝ տարեկան 18.5 միլիոն թոնի փոխարէն 40 միլիոն թոն:

Նիստին խիստ քննադատութեան ենթարկուած է Հայաստանի Թեթեւ արդիւնաբերութեան նախարարութիւնը: Երկրաշարժէն առաջ այդ ճիւղին ձեռնարկութիւնները կ'ընդգրկէին աշխատունակ բնակչութեան հիմնական մասը: Նախարարութիւնը ցարդ չէ կրցած նախապատրաստել այնպիսի ծրագիր մը, որ յստակ առաջարկութիւններ բովանդակէր մօտ 40 հազար հոգիի աշխատանքի տեղաւոր – ման, անոնց կենցաղային պայմաններուն բարելաւման վերաբերեալ:

Տարբեր պատճառներով աղէտեալ շըրջանները մնացած են 80 հազար դպրոցական ու նախադպրոցական տարիքի երախաներ: Սակայն Հայաստանի Կրթութեան նախարարութիւնը մինչեւ հիմա փաստօրէն լուրջ քայլերու չէ ձեռնարկած անոնց ուսումնական ընթացքը կազմա – կերպելու համար: Յանձնախումբը դատապարտած է Նախարարութեան ղեկավարներու անպատասխանատու դիրքորոշումը:

**

«Ֆ. ՆԱՆՍԷՆ» ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ԿԻՐՈՎԱԿԱՆ

Նորվեկիան Սպիտակի մէջ 250 հոգինոց հիւանդանոց մը պիտի կառուցանէ: Ան պիտի ունենայ վիրաբուժական, մանկական, ծննդաբերական, հակավարակիչ եւ ուրիշ բաժանմունքներ:

Արդէն ընտրուած է այն շինարարական հրապարակը, ուր մօտ ատենէն կը սկսի շէնքին շինութիւնը: Հիւանդանոցը կը հանդերձաւորուի արդիական բժշկական սարքաւորումներով: Այդ բժշկական հաստատութիւնը, որ պիտի կրէ Ֆրիտեոֆ Նանսէնի անունը, շահագործման պիտի յանձնուի արդէն այս տարուան Մայիսին:

Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի նախագահ՝ Հ. Ոսկանեան այս առթիւ հանդիպում ունեցած է Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչի պատուիրակութեան ղեկավար Ե. Էքօրնոսթի եւ պաշտօնական այլ անձերու հետ:

Զրոյցի ընթացքին ընդգծուած է, որ հայ ժողովուրդը սուրբի պէս կը յարգէ Ֆ. Նանսէնի յիշատակը, որ հայ գաղ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՌՈՆԻ ԲԱԺԱԿ

Մաքսապի — Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին 0 – 2

ԱԽՈՅԵՆԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Անթիպ — Սէն – Թ'Անթուան Հ.Մ. 1 – 0

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարսէյլ — Սէթէմ 0 – 1

Սէն – Թ'Անթուան Հ.Մ. (Քատէ) — Կարտան 4 – 1

անկազմակերպ բաշխումը, եզրակացընելով սակայն որ շնորհիւ Մեսընէն – Սան – Ֆրոնթիէրի հաստատած կեդրոնին, ամէն ինչ այլեւս կարգի կը մտնէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նախարարապետը՝ Ռակովսկի յայտարարած է թէ Սոլիտարնոսկ կրնայ օրինականացուիլ 1991 Մայիսէն սկսեալ որոշ պայմաններով: Ծանօթ է որ Վալեզայի սենտիքան լուծուած է: Պայմաններէն մէկն է՝ գործադուլ չընել:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
ԳՐԻԳՈՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՀԵՏ

Յատուկ հաղորդագրութիւն մը, զոր հրատարակեցինք Յունուար 5-ի մեր թիւով, կը յայտնէր թէ Գիւտ Արք.ի կողմէ նշանակուած պատուիրակութիւն մը մեկնած էր Հայաստան, տեղւոյն վրայ ծանօթանալու համար կացութեան: Պատուիրակութիւնը վերադարձաւ Յունուար 11-ին եւ անշուշտ իր տեղեկատուութիւնը կատարեց Փարիզի Հայոց Առաջնորդին: Անհրաժեշտ նկատեցինք պատուիրակութեան մէկ անդամին հետ տեսակցութիւն ունենալ, որպէսզի Ֆրանսահայ գաղութը եւ մեր ընթերցողները ընդհանրապէս, աւելի հարազատ պատկեր մը կարենան ունենալ եւ մանաւանդ յստակ գաղափար մը կարենանք կազմել Ֆրանսայէն ղրկուած օժանդակութեան բաշխումին եւ Հայաստանի կարիքներուն մասին, քանի որ շատ հակասական լուրեր եւ տարաձայնութիւններ կան եկող – գաղոյներու կամ մեկնողներուն կողմէ:

**

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Կրնայի՞ք մեզի յայտնել ձեր պաշտօնը եւ այցելութեան բուն նպատակը:

ԳՐԻԳՈՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆ. – Գլխաւորաբար ծանօթանալ էր մեր՝ ԷՍ–Օ–ԷՍ — ԱՐՄԷՆԻի եւ Կարմիր Խաչի հաւաքական գրասենեակի աշխատանքներուն տեղւոյն վրայ: Ապրանքներու ստացումը օդակայանը եւ այլ վայրեր բաշխումը ժողովուրդին: Ասիկա առաջին մէկ քայլն էր: Երկրորդ՝ ծանօթանալ տեղւոյն վրայ կացութեան, իրական կացութեան: Երրորդ՝ ծանօթանալով այդ կացութեան, լսել պահանջները հայրենիքին, մանաւանդ պաշտօնական անձնաւորութիւններու կողմէ յայտարարութիւններ արձանագրել եւ մենք ալ մեր կողմէ փորձել առաջարկել աջակցութիւն մը, որ սահմանուած չըլլայ ժամանակի մէջ եւ կարելի ըլլայ ամիսներու, տարիներու ընթացքին իրականացնել: Այս էր ահա, ընդհանուր միտքը մեր այդ առաքելութեան, կազմուած Գիւտ Արք.ի կողմէ նշանակուած, որպէս անձեր եւ ոչ ներկայացուցիչներ այս կամ այն կազմակերպութեան:

Հ.– Ուրեմն, նախ երբ հասաք օդակայանը: Ի՞նչ էր պատկերը, ճի՞շդ է որ հոն կան դիզուած ապրանքներ, որոնք տեղ մըն ալ չեն երթար: Այդ տպաւորութիւնը ունեցա՞ք:

Գ. Փ.– Ոչ մէկ տպաւորութիւն այդ ուղղութեամբ, որովհետեւ այդ ըսուածը շատ հին պատմութիւն է: Մեր տղաքը հոն էին, բեռնակառքերն ալ, ու անոնք լեցուցին մեր բերած ապրանքները մեկնումէն առաջ: Եւ իրիկունը, ժամը 8-ին, երբ դիրենք տեսանք, ըսին որ ապրանքները ոչ միայն լրիւ տեղը հասան, այլեւ տեղաւորեցինք երեք գիւղերու մէջ: Մենք մեզի հետ տարած էինք 31.5 թոն ապրանք, ամէն տեսակի, տաք հագուստեղէն, ծածկոց, կօշիկ, դեղօրայք, եւայլն, եւայլն: Այս ապրանքները ԷՍ – Օ – ԷՍ-ի եւ Կապոյտ Խաչի կողմէ ղրկուած էին:

Հ.– Ուրեմն Երեւան հասնելէ ետք, ուղղակի Էջմիածի՞ն գացիք:

Գ. Փ.– Այո եւ Կաթողիկոսին հիւրը եղանք:

Հ.– Զանազան տեսակցութիւններ պիտի ունենայիք այս ձեր պաշտօնին կապակցութեամբ, ուրեմն որո՞ւ հետ ունեցաք առաջին տեսակցութիւնը:

Գ. Փ.– Առաջին տեսակցութիւնը ունեցանք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հետ, որմէ յետոյ իր կարգադրութեամբ, տեսնուեցանք Ստեփան Վարդանեանի հետ, որ Կրօնից Նախարար է: Ինք է որ մեզի հարցուց թէ դուք ո՞վ էք, թէեւ գիտէր նախօրօք: Բաւական երկար տեսնուեցանք եւ իր շնորհիւ է որ կրցանք հանդիպիլ Մարատ Էդիլեանի, որ Պետպլանի նախագահի տեղակալն է:

Հ.– Յաջորդ տեսակցութիւնը անո՞ր հետ եղաւ:

Գ. Փ.– Ո՛չ, նախ գացինք Սփիւռքահայ Կոմիտէութեան գրասենեակը եւ տեսնուեցանք Պ. Կ. Դալլաքեանի հետ: Մեր գլխաւոր հարցումը սա էր՝ կարելի չէ՞ պաշտօնականացնել մեր տղոց ներկայութիւնը այստեղ, այս 10 – 14 հոգին ալ բարձրացնել 30ի, մինչեւ Ջատիկ: Ասիկա կը համարձակէինք առաջարկել, մեր ուժն ալ առած ըլլալով Գէորգ Գէորգեանէ, որ եկած էր մեզի ըսելու խորհրդային դեսպանին անունով ալ, որ մի անգամ ընդ միշտ Հայաստանէն թող ըսեն թէ այսքան հոգի ղրկեցէք, որպէսզի 5 հոգի, 6 հոգի, ութ օրուան համար, տասը օրուան հարցեր չըլլան այլեւս:

Հ.– Օրինակ, այդ 14 հոգին որոնք հոն են ներկայիս, ի՞նչ կ'ընեն:

Գ. Փ.– Ներկայիս, հինը չնայինք, գրասենեակ մը կայ Արմենիա պանդոկը, որ կապը կը պահէ Փարիզի հետ, հոն մնայուն երկու հոգի կան, մէկը՝ ԷՍ – Օ – ԷՍ, մէկը՝ Կապոյտ Խաչ: Յետոյ ունինք խմբակներ: Երբ օդանաւ մը պիտի գայ, առաջուընէ լուրը ունին: Այդ լուրը կը հասնի Արմենիայի այդ գրասենեակը, թելեքսով կամ հեռաձայնով եւ ուրեմն խմբակները կ'երթան օդակայանը: Գիտեն թէ ինչ կայ օդանաւին մէջ: Կը հաստատեն թէ եկած ապրանքները կը համապատասխանեն: Խումբը կը սպասէ, որ բեռնակառքերը գան, անոնք տրամադրուած են իշխանութեանց կողմէ ու կը բեռցնէ: Կը տանին կամ պահեստանոցը որ բաւական հեռու է Երեւանէն կամ ուղղակի գիւղերը, ուր կը կատարուի բաշխումը:

Հ. – Ամէնէն յետին գիւղերը կ'երթա՞ն:

Գ. Փ.– Այո՛ եւ կան գիւղեր, ուր արդէն 2-րդ կամ երրորդ անգամն է որ բաշխում կը կատարուի:

Հ.– Անտեսուած գիւղ չէ՞ մնացած:

Գ. Փ.– Մեր հայեցողութեամբ՝ ո՛չ:

Հ.– Հիմա այս բաշխումին մասին, հակասական լուրերը շատ են, նաեւ ֆրանսական մամուլին մէջ: Մէկը կ'ըսէ այլեւս բանի պէտք չկայ, միւսը կ'ըսէ՝ պէտք կայ: Մէկը կ'ըսէ որ ղրկուած վրանները սխալ էին, նախաշինուած տուները հարկ եղած բնակարանները չէին: Այս ամբողջին մասին, կրնայի՞ք բան մը ըսել: Կարիք կա՞յ չկա՞յ կամ ի՞նչ կարիք կայ: Պէտք է որ մտքերու մէջ այս շփոթութեան վերջ տրուի: Որովհետեւ այն տպաւորութիւնը կայ նաեւ որ ամէն գաղութ կը կարծէ որ միայն ինք է որ օգնութեան կը փութայ: Եւ այդ պատճառով ալ, մանաւանդ սկզբնական շրջանը շատ անկազմակերպ ձեւով եղաւ օգնութիւնը:

Գ. Փ.– Պէտք ունենալու կամ չունենալու հարցը սապէս է: Պաշտօնական վայրեր, պետական շրջանակներ կը յայտարարեն՝ ոչ մէկ բանի պէտք կայ այլեւս: Առաջին փազը փակուած է կամ փակուելու վրայ է: Կարեւորը երկրորդ փազն է՝ վերաշինել, վերականգնել եւայլն: Մենք գիտենք, կը լսենք մեր տղոց միջոցաւ թէ կարեւոր բաներու պէտք կայ տակաւին: Մինչ պաշտօնական մարմինները կը կըրկնեն՝ ամէն ինչ ունինք, մեր շտեմարանները լեցուն են, երկու տարուան դեղօրայք ունինք, ուտելիքը Խորհրդային Միութեան միւս Հանրապետութիւններէն ամէն օր կը հասնի, մենք ալ ունինք մեր պահեստները:

Հ.– Գաղափար մը ունի՞ք, միշտ բունեցաւ, կրկնուեցաւ կէս միլիոն անապաստան կայ: Ո՞ւր են անոնք:

Գ. Փ.– Մեծամասնութիւնը ցրուած է բնտանիքներու մօտ, նախ Հայաստանի մէջ, կան նաեւ դուրսը, այլ Հանրապետութիւններ, ժամանակաւոր կերպով անշուշտ: Երախայ, գրեթէ չկայ, շատ քիչ երախայ տեսանք: Կիներ շատ չտեսանք: Տղամարդիկ կան:

Հ.– Երախաներ, որ ըսիք, այդ որբերու մասին որ շատ կը խօսուի, գաղափար մը ունի՞ք: Հայաստանի որբերը իսկապէս այլ Հանրապետութիւններ տարուա՞ծ են:

Գ. Փ.– Եթէ տարուած են, անոնք գացած են իրենց ուսուցչական կազմով, պատասխանատուներու հետ, տեղւոյն վրայ կը ստանան հայեցի դաստիարակութիւն եւ վստահաբար պիտի վերադառնան: Պետական մարդիկ, մանաւանդ ժողովուրդը շատ խստապահանջ է այս գետնի վրայ: Կը չեշտեն՝ ոչ մէկ ատեն թոյլ չենք տար, որ Հայաստանէն դուրս, նոյնիսկ արտասահման գտնուին մեր երախաները: Ընտանիքները պատրաստ են ընդունելու այդ երախաները եւ աւելի ուզող կայ քան տրամադրելի երախայ:

Հ.– Թիւ կա՞յ, որբերու մասին, օրինակի համար 25 հազար թիւ մը նետուած է, ի՞նչ գիտէք այս մասին:

Գ. Փ.– Թիւ չկայ:

Հ.– Վիրաւոր երախայ շատ կա՞յ:

Գ. Փ.– Հաշմանդամ, այո՛: Մենք չտեսանք: Պէտք է որ շրջէինք Երեւանի հիւանդանոցները եւ ժամանակ չունեցանք: Հիւանդանոցները շատ անկազմակերպ վիճակի մէջ են: Յատուկ ծրագիր կայ հաշմանդամներու գործիքներ չինող կեդրոն մը հաստատելու Կարմիր Խաչի կողմէ, կարծեմ արդէն «Յառաջ» գրեց այդ մասին: Ուրեմն, ըստ պաշտօնական մարմիններու առաջին փազը վերջացած է: Ըստ մեզի պէտք է դեռ ղրկել, բայց կազմակերպուած ձեւով, պահանջներու պատասխանել դրական կերպով, բայց իրենց պահանջածը ղրկել ոչ թէ ամէն բան: Մեր աչքով տեսանք, Ֆրանսայէն եւ ուրիշ վայրերէ հասած են անգործածելի, չհագնուելիք հագուստներ, բաներ որոնք ոչ մէկուն պատիւ կը բերեն: Եւ ինչպէս կ'ըսէին մեզի, օրինակ՝ պէտք է գիտնանք որ Լենինականցին շատ հպարտ ժողովուրդ է:

Հ.– Ուրեմն այստեղէն պէտք եղած զտումը չէ եղած:

Գ. Փ.– Ոչ միշտ: Օրինակ հոնկէ հոնկէ, քաղաքապետութիւններէն, Նանթէն եւայլն, ամէն տեսակ բան գացած է եւ նոյնիսկ ոմանց կարելի չէր իսկ մօտենալ, հոտէն: Իրենք ալ կ'ըսեն, աժան բաներ թող ըլլան, նորաձեւութիւններ չըլլան, բայց՝ նոր ըլլան: Օրինակի համար, 3000 հոգի, 1000 կին, 1000 երախայ ապաստան գտած են Մոսկուա, ըբէկուան մեր ժողովին մէջ որոշուեցաւ առաջին առթիւ անոնց ղրկել հագուստեղէն, ուտելիքը ապահովուած է:

Հ.– Վերադառնանք ձեր տեսակցութիւններուն: Պ. Վարդանեանէն ետք տեսնուեցաք Պ. Դալլաքեանի հետ:

Գ. Փ.– Պ. Դալլաքեանի հետ, մեր գլխաւոր հարցը, ըսինք քիչ առաջ, այն է որ ապահովենք երեսուն հոգինոց խումբի մը մնալը Հայաստան: Պատասխանը ժխտական եղաւ: Կ'առարկէր որ եթէ ընթացք տրուէր նման բոլոր դիմումներուն, բոլոր երկիրներուն, Օ – էն – Ժէ-երուն, կարելի է երեւակայել թէ ի՞նչ կ'ըլլար վիճակը: Մենք կը բացատրէինք թէ մեր ուզածին պատճառը կապ, նաեւ հոգեկան կապ ստեղծել էր ժողովուրդին հետ: Չկրցանք համոզել: Ինք ըսաւ թէ պէտք ունին միայն մասնագէտներու, թեքնիքէններու: Յետոյ, հարցը եկաւ նաեւ քաղաքական մարզին, երբ ան ըսաւ թէ Հայեր, բաներ ըրին որ պէտք չէ ընէին եւ չէն բռնուած: Իսկ մենք մեր մտահոգութիւնը յայտնած էինք ձերբակալութեանց մասին եւ հարց տուինք թէ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները ազատ պիտի արձակուի՞ն: Աւելի անորոշ էր պատասխանը, ըսաւ անշուշտ պիտի արձակուին, եթէ դեր չունին այդ արարքներուն մէջ: Ամէն պարագայի մէջ, մենք ըսինք մեր տեսակէտը, ի վերջոյ նոյն բաները յայտնած էինք, հոս, Փարիզ, խորհրդային դեսպանին, պատճառ չկար որ հոն ալ չըսէինք: Ապա, յաջորդ առաւօտը, գացինք Մարատ Էդիլեանը տեսնելու:

Հ.– Հիմա, ինք յաւելեա՞լ պաշտօն մը ունի երկրաշարժին հետեւանքով:

Գ. Փ.– Ոչ, բայց ինք իր պաշտօնով, ամէնէն առաջ վերաշինութեամբ կը զբաղի: Կրկին ժամադրուեցանք յաջորդ օրուան համար, եւ մինչ այդ հանդիպումներ ունեցանք իր նախարարութեան զանազան ստորաբաժանումներու պատասխանատուներուն հետ: Ուրեմն այս եւ կրկին իրեն հետ մեր տեսակցութիւններէն, յայտնուեցաւ թէ երկու ուղղութեամբ է որ պիտի իրագործուի Հայրենիքի վերականգնումը: Առաջինը՝ ի հարկէ չինաբարութեան ճամբով եւ հոն, ի հարկէ, Խորհրդային Միութիւնը արդէն մեծ գումարներ տրամադրած է, ամէն մէկ Հանրապետութեան վրայ սակ մըն ալ դրած է եւ այդ գումարները պիտի յատկացուին ազէտեալ շրջաններու վերակառուցման: Այդ մարզին մէջ, մենք որպէս դուրսէն եկող Օ–էն–Ժէ (ոչ կառավարական կազմակերպութիւն), հաւանաբար մեծ բան չունինք ընելիք, Ֆրանսահայ գաղութը կրնայ իր ազդեցութիւնը բանեցնել Ֆրանսական կառավարութեան մօտ, որպէսզի Ֆրանսա, ինք ստանձնէ այդ գործերուն մէկ մասը:

Հ.– Ինչ որ մասամբ Ժէ–Ի–Ա–Ն կ'ընէ:

Գ. Փ.– Այո՛: Այդ ալ պէտք է ըլլայ մասնագէտներու գործ: Կայ անկէ դուրս, տնտեսական մարզը, Հայաստանի ներկայի եւ ապագայի տնտեսութիւնը: Եւ պլանը, այդ ուղղութեամբ շատ յառաջդիմած է իր ծրագիրներուն մէջ: Մանաւանդ Société d'économie mixteի ճամբով: Կամ ուղղակի մասնաճիւղեր բանեցնելով եւ ի հարկէ իրենք կը փափաքին որ բաւական Հայեր ըլլան մէջը, արտասահմանէն: Ֆրանսայի մօտեցումը փափաքելի կը նկատեն, գլխաւորաբար եւրոպական առումով: Իրենք մտահոգութիւնն ունին բանուորներու եւ մասնագէտներու անբաւարարութեան մասին: Բոլոր աշխատանքները որոնք պիտի կատարուին երկու – երեք տարիներու ընթացքին, վստահ են որ աշխատող ձեռքը պիտի չբաւէ: Ուրեմն, որոշ վախ մըն ալ կայ, որ այլ Հանրապետութիւններէ եթէ գան աշխատելու, չվերադառնան եւ Հայաստան հաստատուին: Ուրեմն, կը նախընտրեն որ արտասահմանէն, օտարներ գան, ժամանակաւորապէս: Երկրորդ մտավախութիւնը այն է, որ քանի որ շատ երախաներ մահացան, այս երկրաշարժէն …

Հ.– Ներողութիւն, Մ. Էդիլեանի՞ հետ եղաւ այս խօսակցութիւնը:

Գ. Փ.– Առ հասարակ, նաեւ Առողջապահութեան նախարարին՝ Գաբրիէլեանի հետ: Պէտք է, ուրեմն, ծնունդներու թիւը աւելցնել: Ժամանակաւորապէս դէմ արտայայտուիլ յղութեան դադրեցումներուն:

Հ.– Զոհերուն թիւին մասին, որոշ բան մը կա՞յ:

Գ. Փ.– Ոչ, բոլորը կը կարծեն որ յիսուն հազարէն վար պէտք է ըլլայ: Բայց, յայտնի չէ, շատ մարդիկ կան տեղափոխուած եւ ուրեմն առայժմ ճշգրիտ բան կարելի չէ գիտնալ:

Հ.– Այլ հարց մը, դրամական: Կարելի՞ է ուղղակի Հայաստանի կառավարութեան, ի հարկին, դրամ ղրկել, թէ ոչ պէտք է միշտ Մոսկուայէն անցնիլ:

Գ. Փ.– Դրամ չեն ուզեր: Կ'ըսեն՝ պահեցէք դրամը եւ վերածեցէք ապրանքի: Բայց դրամ ղրկուելու պարագային հաշիւ մը բացուած է, որուն համատորագրողները Հայաստանէն են: Այդ դրամը տարադրամի վերածուած, եթէ անգամ Մոսկուա երթայ, կուգայ Հայաստան, անոր իրաւունքն է: Ուրեմն, ըստ մեզի ըսուածին, ինչ որ Մոսկուա կուգայ, Հայաստան հակակշիռ ունի այդ հաշիւին վրայ: Ուրիշ բան մը, խառն ընկերութիւններու պարագային (Սոսիէթէ միքսթ) առաջ 49%, 51% էր, հիմա մինչեւ 75% նկատի առնուած է, 25%-ը ըլլալով Խորհրդային Միութեան բաժինը: Եւ այս առընչութեամբ, այնքան կարիք կայ, որ ամէն մէկ առաջարկ ուսումնասիրելու պատրաստ են: Յատակ առաջարկութիւններ կ'ուզեն: Աւելցուցին երրորդ փազ մըն ալ, եթէ, ըսեն, ունիք այլ առաջարկութիւններ, անոնք ալ ուսումնասիրելու պատրաստ ենք: Ամէն պարագայի մէջ, կ'ուզեն որ շուտ շինուին շէնքերը, ժամ առաջ կ'ուզեն ազատիլ առժամեայ բնակութիւններէն:

Հ. – Ժողովուրդին հետ շփում ունեցա՞ք: Չի՞ նեղուիր լուսարգելի այս դըրութենէն:

Գ. Փ. – Շատ դժգոհ է: Վստահութիւն չունի: Ապագայի մասին ալ չունի: Ժողովուրդը տխուր է:

Հ. – Այլ տեսակցութիւններ ունեցա՞ք:

Գ. Փ. – Այո՛: Առողջապահութեան նախարարութիւնը տեւական եռուզեռի մէջ է: Աւելի խնամքի շրջան է: Հիւանդա-

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ անկլիքան Ս. Բարթողիմէոս եկեղեցիին մէջ, Դեկտեմբեր 14ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի երկրաշարժի զոհերու հոգեհանգստեան արարողութիւնը՝ նախագահութեամբ Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի ու մասնակցութեամբ՝ անկլիքան, հայ կաթողիկէ, հայ աւետարանական, յոյն օրթոտոքս, Անտիոքի ուղղափառ, ռուս ուղղափառ եւ բազմաթիւ այլ Եկեղեցիներու հոգեւոր պետերու ու ներկայացուցիչներու։ Ներկայ եղած ու խօսք առած են ծերակուտականներ Ռ. Տօլ եւ Ա. Տամաթօ։ Նիւ Ճըրզիի նահանգային ներկայացուցիչ Ջ. Հայթայեան հանդիսավարած է ձեռնարկը։

**

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ Հայ Օգնութեան Միութեան մայր մասնաճիւղը Նոյեմբեր 23-ին «Մ. Փափազեան» սրահին մէջ կազմակերպած է ճաշի սեղաններու շուրջ գեղարուեստական երեկոյթ մը, ի նպաստ տեղւոյն Ս. Լուսաւորիչ ամէնօրեայ ազգ. վարժարանին։ Հ.Օ.Մ.ի կողմէ Ա. Մինասեանի, Ս. Պզտիկեանի ու Է. Պարսամեանի խօսքերէն ետք գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր։ Այնուհետեւ Երեւանէն նոր վերադարձած Արմինէ Մինասեան տեսերիզով ներկայացուցած է Օպերայի Հրապարակը տեղի ունեցած ցոյցերէն հատուածներ։ Երեկոյթի ընթացքին եղած են նուիրատուութիւններ, որոնցմէ մէկը հասած է 40 հազար տոլարի։

***

ԶԱԼՔԱՅԻ (Լիբանան) Հայ կաթողիկէ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, նախագահութեամբ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. Կաթողիկոս – Պատրիարքի ու ներկայութեամբ բարձրաստիճան եկեղեցականներու, հոգեւոր երգերու համերգ մը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 22-ին, եկեղեցւոյ եւ Էշրէֆիէի հայ կաթողիկէ պատրիարքարանի երգչախումբերու համատեղ մասնակցութեամբ։ Համերգը սկսած է մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութեամբ Հայաստանի զոհերուն յիշատակին։ Ռափայէլ Վրդ. Մինասեանի ու Ե. Թորիկեանի ղեկավարած երգչախումբին ընկերացած է արհեստավարժ նուագախումբ մը։

նոցները խճողուած են։ Վրաններու տակ ալ հիւանդանոցներ պատրաստուած են։ Բայց, նախարարն ալ կ'ըսէր, չարժուն հիւանդանոցներու պահանջը մեծ է։ Այդ ուղղութեամբ Մէտրսէն սան Ֆրոնթիէռ ալ կ'աշխատի։ Պիտի առաջարկենք կառավարութեան ալ որ մեծ չարժուն հիւանդանոց մըն ալ կառուցուի, ինչպէս կ'ըլլայ բանակի համար, ԻՒՄԱՖ-ի բժիշկներն ալ պատրաստ են երթալու, աւելի մնայուն կերպով։

**

Մեր այս հարցազրոյցը կը փաստէ ինչ որ շատեր ալ լսին թէ Ֆրանսայէն գացած օժանդակութեան բաշխումը կանոնաւոր է. եթէ նոյնիսկ ամէն ինչ այնքան ալ վարդագոյն չէ։ Պ. Փափազեանի հետ եղած են տոքթ. Ս. Սիմոնեան, Ռոպէր Այտապիրեան եւ Ալէն Մարըրոու, անոնք, ինչպէս տեսանք միայն պաշտօնական հանդիպումներ ունեցած են, ինչ որ արդէն իրենց պաշտօնն էր (Պ. Լ. Քէպապճեան, որ պատուիրակութեան մաս կը կազմէր աւելի ուշ գնաց)։

Հաւանաբար չկրցանք սպառել բոլոր հարցերը եւ դիւրին ալ չէ։ Նման աղէտի մը դարմանը կարելի չէ մէկ օրէն միւսը գտնել։ Բայց, ինչպէս Պ. Փափազեան ալ շեշտեց, աւելի քան կենսական է ըՍփիւռքի դերը։ Հայաստանի ժողովուրդը մեծ նեցուկ մը կը տեսնէ, Սփիւռքը ուժ կու տայ իրեն։ Ուրեմն աւելի քան երբեք այդ գիտակցութիւնը ունենալով, պէտք է այս առիթը օգտագործէ եւ ըսփիւռքեան կառոյցի մը ծնունդ տայ, վերջ տալով սին վէճերու, ժամավաճառութիւններու։ Կառոյց մը, որ փաստը տայ, թէ Սփիւռքը ի պահանջեալ հարկին, կրնայ միաձոյլ ուժ մը ներկայացնել ի շահ մեր ժողովուրդին։

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Մ.

Սուրիահայ նամականի

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի հիւսիսային շրջանին մէջ տեղի ունեցած ահաւոր երկրաշարժը ուժգնօրէն հարուածեց հայրենաբնակ մեր ժողովուրդի տասնեակ հազարաւոր զաւակները, խլեց մարդկային անհամար զոհեր ու պատճառեց նիւթական վիթխարի վնասներ, քարուքանդ բրաւ ու հիմնովին կործանեց Լենինական, Կիրովական, ըՍտեփանաւան եւ Սպիտակ քաղաքները, աւերակոյտի վերածեց բազմաթիւ գիւղեր ու աւաններ, անպատսպար թողելով շուրջ կէս միլիոն պատուհասեալ հայորդիներ։

Հայաստանի եւ գաղթաշխարհի հայութիւնը սուգի մատնուեցաւ։

Հալէպ, աշխարհագրականօրէն ամէնէն մերձաւոր հայահոծ գաղութը աղէտեալ Հայաստանին, երկրաշարժի յաջորդ օրն իսկ, համընդհանուր զօրաշարժի ենթարկուեցաւ՝ գործի դնելով իր ամբողջ կարողականութիւնը։

Առաջին հերթին, իբրեւ սուգի արտայայտութիւն՝ փակուեցան հայկական բոլոր վարժարանները, գործատեղիներն ու հաստատութիւնները, Ուրբաթ 9, եւ Շաբաթ 10 Դեկտեմբերին։ Ու մինչ հայկական եւ քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիներու զանգերը կը ղօղանջէին Ուրբաթ առաւօտ, կ'ակախուէին բոլոր պարահանդէսներն ու խրախճանքները։ Հայ երեք յարանուանութիւններու ու ազգային բոլոր կազմակերպութեանց համատեղ նախաձեռնութեամբ՝ կ'որոշուէր շուտափոյթ օգնութեան ձեռք երկարել երկրաշարժէն տուժած աղէտեալ մեր ժողովուրդին։ Այս նպատակով, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 10-ին, երեք համայնքապետերը սրտառուչ կոչ մը ուղղեցին Հալէպի հայութեան եւ յառաջացուցին «Հայաստանի աղէտեալներու օգնութեան կեդրոնական յանձնախումբ» մը, որ անմիջապէս պատրաստեց աշխատանքի ուղեգիծ մը եւ կազմեց նուիրահաւաքի, պիտոյքներու հաւաքման եւ գնման երեք տարբեր յանձնախումբեր։ Ասոնք, իրենց օժանդակող մարմիններու հետ միատեղ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 11-ին, Հալէպի հայկական բոլոր եկեղեցիներուն մէջ կատարուած հոգեհանգստեան յատուկ արարողութենէն ետք՝ լծուեցան նուիրահաւաքի աշխատանքին եւ սկսան շրջիլ թաղ առ թաղ, այցելել հայկական բոլոր տուները եւ հաւաքել մեր ժողովուրդին լիառատ նուէրները (դրամական օգնութիւն, ձմեռնային հանդերձանք, սննդամթերք եւայլն)։ Նպաստահաւաքման աշխատանքին իրենց նուէրներով մեծապէս օժանդակեցին նաեւ տեղացի Արաբներ։

Բերիոյ Թեմի ազգ. առաջնորդարանը, Արամ Մանուկեան նորակառոյց կեդրոնը, հայկական եկեղեցիներն ու մշակութային միութեանց բոլոր կեդրոնները վերածուեցան նուիրահաւաքման աշխատավայրերու։ Հալէպի գրեթէ բոլոր պողոտաներուն ու փողոցներուն պատերուն վրայ փակցուեցան օգնութեան կոչ ուղղող երկլեզու որմազդներ։ Այս բոլորին իբրեւ հետեւանք եւ վշտահար մեր ժողովուրդին ցուցաբերած անսակարկ նուիրումին ու զոհողութեան շնորհիւ՝ Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 15-ին, սուրիական կառավարութեան կողմէ բարեհաճօրէն տրամադրուած երկու բեռնատար օդանաւեր Հալէպէն ճամբայ ելան դէպի Երեւան։ Այս առիթով, օդակայան փութացած էին Պաաս կուսակցութեան Հալէպի շրջանի Ա. քարտուղարը, նահանգապետը, թեմակալ առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Ազգ. Իշխանութեան անդամներ եւ խումբ մը կամաւոր հայ երիտասարդներ՝ որոնք բեռնակառքերէն օդանաւ փոխադրեցին Հալէպի հայութեան նպաստը։

Շաբաթ մը յետոյ կատարուեցաւ Սուրիհայութեան օժանդակութեան երկրորդ առաքումը եւս, երկու այլ օդանաւերով։

Նուիրահաւաքի ու հանգանակութեան նմանօրինակ միջոցառումներ տեղի ունեցան նաեւ Դամասկոս, Գամիշլի, Լաթաքիա եւ Հոմս։

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երկրաշարժի յաջորդող օրերուն պետական, կուսակցական եւ համայնական բազմաթիւ պատասխանատուներ (նահանգապետը, կուսակցութեան Ա. քարտուղարը, հիւսիսային Սուրիոյ ընդհ. ոստիկանապետը, համալսարանի տնօրէնը եւայլն) Բերիոյ Թեմի ազգ. առաջնորդարան այցելելով իրենց ցաւակցութիւններն ու վշտակցութիւնը փոխանցեցին Առաջնորդ Սուրէն Արք.ի եւ Ազգ. Իշխանութեան։

Իրենց կարգին, Առաջնորդն ու Թեմիս քաղաքական ժողովը ցաւակցական հեռագրեր յղեցին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ին, Հայաստանի Կոմկուսի կենտկոմի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանին, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակ. Կապի Կոմիտէին, ինչպէս նաեւ Խորհ- Միութեան ղեկավար Մ. Կորպաչովին։

Հալէպի հայութեան անունով երախտագիտական ու շնորհակալական նամակ մըն ալ յղուեցաւ Հանրապետութեան նախագահ Հաֆէզ Ասատին, Հայաստանի օգնութեան փութալու իր նիւթական եւ բարոյական յանձնառութեան համար։

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԸ

Սուրիա, որ դիւանագիտական, տնտեսական եւ մշակութային լայն յարաբերութիւններ ունի Խորհ. Միութեան հետ, աղէտեալ Հայաստանին օգնութեան փութաց պետական մակարդակով։

Կառավարութեան քուէարկած մէկ որոշումով՝ ծնունդ առաւ «Հայաստանի ժողովուրդին օգնելու վերին յանձնաժողով» մը, Հանրապետութեան փոխ – նախագահներէն Զուհէյր Մաշարքայի գլխաւորութեամբ։ Սոյն յանձնաժողովը Սուրիոյ բոլոր նահանգներուն մէջ կազմեց իրեն ենթակայ մասնաճիւղային յանձնախումբեր ու Դեկտեմբեր 12-ին սուրիացի ժողովուրդին ուղղուած կոչով մը (հրատարակուած՝ տեղական բոլոր թերթերուն մէջ) հրաւէր ուղղեց հանգանակութեան ու նուիրահաւաքի։

Դեկտ. 13-ին, 2 բեռնատար օդանաւեր Դամասկոսէն թռիչք առին դէպի Երեւան, սուրիական կառավարութեան անդրանիկ օժանդակութիւնը (դեղօրայք, հագուստ, տաք ծածկոցներ) հասցնելով հայ աղէտեալներուն։

Յաջորդ օր, 80 թոն նպաստով երկու այլ օդանաւեր եւս ուղեւորուեցան Երեւան, համալրելով պետական օգնութեան ծրագիրը։

Երկրաշարժի մասին հաղորդուող ընթացիկ լուրերէն անկախ, սուրիական հեռատեսիլը, ձայնասփիւռն ու տեղական բոլոր թերթերը (առաջին էջի վրայ) լայնօրէն անդրադարձան նպաստահաւաքման աշխատանքներուն ու կատարուող օժանդակութեանց։

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱԽՈՒՐՑԸ
Թատերախաղ
Գրեց՝ ԱՐՄԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Իսթանպուլ, 1988

**

ՀՐԻՏԱԿ
Հեղինակ՝ ՄԱՆՈՒԷԼ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Մոնրէալ, 1988

**

UN ARMENIEN PARMI LES AUTRES
MARIG OHANIAN

Back éditeur, Paris 1988

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Բայց հետզհետէ իրենց նախկին ընտանութենէն, շէշտ մը վանկի մը մէջ, շարժում մը, երկչոտ ժպիտ մը, որ կ'ուր – ւագծուի, աւելի ջերմութիւն տուին իրենց տեսակցութեան։ Նոյնիսկ Սաթենիկ զգացումը ունեցաւ որ Ստեփան մեկնելէ առաջ վերագտած էր իր առաջուայ մտերմութիւնը։

– Նիհարել ես, Սաթիկ, եւ շատ տժգոյն ես, բայց ոչինչ ... քեզ սազում է այդպէս...

Սաթենիկ ժպտեցաւ յուզումով։

– Է՛հ, մնացիր բարով, մի քանի օր հանգստացիր, յետոյ կը խօսենք ... մի բան պէտք է շինել, չէ կարելի այդպէս մնալ անգործ, աչքը յառած անցնող ամպերուն։

– Ի հարկէ՛, Ստեփան, ես էլ ուզում եմ, կը խօսենք այդ մասին։

– Մի քանի օրից, Սաթի՛կ մինչեւ այդ ջանացիր վերագտնել քո ներքին խաղաղութիւնը։

– Ստեփան, համարձակեցաւ վերջապէս ըսել Սաթենիկ, մի՞թէ կարելի է այլեւս ինձ համար գտնել հոգեկան խաղաղութիւն...

– Միշտ կարելի է, միայն թէ...

– Ստեփան, պէտք չէ ինձ թողուլ անօգնական։

Ստեփան իրեն նայեցաւ լուռ եւ մտամփոփ եւ նայուածքը հմայուած սեւեռեցաւ Սաթենիկի թարթիչներուն ծայրը դողդղացող արցունքի կաթիլներուն, յետոյ ընդոստ ըսաւ.

– Էհ, ցտեսութիւն, ես շտապում եմ, բայց այս գիշեր կրկին կը գամ այստեղ, կը խօսենք...

Սաթենիկ կարծես կը քալէր երկու անդունդներու մէջտեղէն։ Իր հոգին դեռ լիքն էր երջանկութեան երազով։ Գարեգինի հետ անցուցած օրերու եւ ժամերու շողշողուն յիշողութիւններով. այդ անցեալը դեռ այնքա՛ն մօտ էր, դեռ կարծես ձեռքը երկնցնէր կը հասնէր անոր, դեռ կապերը խզուած չէին եւ հակառակ իր կամքին, հակառակ իր որոշումներուն հոգին անձկութեամբ կը սպասէր այդ ժամերու վերադարձին։ Երբեմն այդ վեր – յիշումները այնքան կը տանջէին զինքը որ կը խորհէր անմիջապէս երթալ Բաքու, ապրիլ այն մթնոլորտին մէջ, ուր էր նա եւ բաւականանալ հաւանականութեամբ որ դիպուածը կրնար շնորհել իրեն։ Հանդիպիլ նրան որեւիցէ տեղ։ Անամոքելի կարօտը կը չարչարէր զինքը եւ առաւօտները զարթնումի առաջին ժամին իրենց բաժանման վիշտը իր ամբողջութեամբ կը ցցուէր իր դէմ։ Այդ ժամերուն խոնարհ կը զգար ինքզինքը եւ համակերպող։ «Ոչ մի բանով պիտի չխանգարել նրան. ուզում է. իր տունը խաղաղ պահել, ես ինքս կ'ո՞նեմ նրան որ այդ խաղաղութիւնը չվրդովուի։ Կը համարենք որ Նաթալիա Վասիլիեւնա մի ինչ որ չար ու բռնաւոր Աստուծոյ կուռքն է եւ հարկ եղածը կ'անենք որ նրա ցասումը չփրփրոքի մեր վրայ։ Մենք կը տեսակցինք գաղտնի եւ եթէ հարկ է ոչ ոք կը գիտնայ որ ես Բաքու եմ. կը մնամ փակուած իմ սենեակի մէջ եւ միակ լոյսը ու արեւը նա կը լինի, նրա անսպասելի կամ ակնկալուած այցելութիւնը»։

(Շար. 78)

Այրի Տիկին Վիքթորիա Պագալեան եւ որդին՝ Կրեկուառ
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՊԵՏՐՈՍ ՊԱԳԱԼԵԱՆԻ
(Տիգրանակերտցի)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 16-ին, 92 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Յունուար 20, ժամը 15·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յովհ. Ջօլաքեան, Օր. Լուիզ Ջօլաքեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Ջօլաքեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Գույումճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 22-ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր, մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՍԱԹԵՆԻԿ ՋՕԼԱՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գույումճեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

**

Այս առթիւ, Պր. Յովհ. Ջօլաքեան 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր կնոջ յիշատակին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունուար 21, տօն է Սրբոցն Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ չորեքտասան զինուորացն: Տօն է նաեւ Սրբոց Ատովմեանց զօրավարաց:

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի ժամը 10-ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆ

Հայաստանի մէջ երկրաշարժի աղէտին զոհ գացած մեր արիւնակից եղբայրներուն, քոյրերուն հոգւոյն ի հանգիստ հանգստեան պատարագ Ս. Ներսէս Շնորհալիի մատրան մէջ:

Կիրակի, Յունուար 22, ժամը 10·30:

Sous la Présidence de

Monsieur HENRI VERNEUIL

La Croix Bleue des Arméniens de France organise une matinée

ARMENIE - TEMOIGNAGES

avec la participation :

des Sapeurs Pompiers, Samu 94, Médecins sans Frontières, Médecins du Monde... et autres personnalités

Dimanche 22 Janvier à 14 heures
à la Mairie du 9ème, Salle Rossini
6, rue Drouot, Paris

UNION DES ARMENIENS DU CENTRE

MESSE de REQUIEM

rite arménien
en souvenir des victimes du séisme
Célébrée par le R. P. Avediss Balekian
et
les choristes de la Cathédrale arménienne de Paris
Sous le parrainage de M. Jean ROYER
Député-Maire de Tours
et de M. le Préfet d'Indre et Loire
Samedi 21 Janvier à 15 heures
EGLISE N.D. LA RICHE
rue Georges Delpérier TOURS

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ կը հրաւիրէ դասախօսութեան մը, զոր պիտի տայ՝

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

նիւթ ունենալով՝

«Հայոց Այբուբենը Իբրեւ Նշանաբան Եւ Խորհրդանիշ Հայկական Արուեստի Մէջ»

Հինգշաբթի, Յունուար 19, ժամը՝ 20·30-ին:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ պիւֆէին, որ պիտի տրուի ժամը՝ 19·30-ին:

Մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:
Կը խնդրուի վերապահել:
Հեռաձայն. –
43 26 50 43 կամ՝ 42 78 31 93:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ճէպէճեանէ 200 Ֆր. ի նպաստ դպրոցին, փոխան ծաղկեպսակի Վաղինակ Շահիրկեանի մահուան առթիւ:

Première
Vente aux Enchères Publiques au profit des enfants d'Arménie

LE MONDE DE L'ART SE MOBILISE

organisée par la Compagnie des Commissaires Priseurs de Paris
et parrainée par l'Association «AZNAVOUR POUR L'ARMENIE»
la vente aura lieu le Mardi 31 Janvier à 20 h 30
à Drouot Montaigne (Théâtre des Champs-Elysées)

Elle sera précédée d'une exposition publique :
- le samedi 28 Janvier de 11h à 22h;
- le dimanche 29 Janvier de 15h à 20h:
- le lundi 30 janvier de 11h à22h;
- le mardi 31 Janvier de 11h à 15 h,

au 15, avenue Montaigne, 75008 PARIS

Tous les objets proviennent de dons. ils feront l'objet de catalogues portant la mention des donateurs.

La première vente comprend des œuvres notamment de : *Arman, Aslanian, Assadour, Baronian, Brasilier, Buffet, Carzou, Chahine, Combas, Cartier-Bresson, Chemiakin, Chagall, Dado, Erté, Essaian, Friesz, Gilioli, Hamilton, Hagopian, Jansem, Karskaya, Kiraz, Kazandjian, Kikoine, Kuper, Laurencin, Henri Martin, Martin-Ferrieres, Meijer, Masson, Mutafian, Papaz, Pawlovski, Poutiline, Rohner, Rodin, Tutundjian, Vasarely, Villon, Weisberg, Yvaral, Zaborov...*

La collecte des œuvres continue:
— Tableaux : Galerie Garig Basmadjian, 90, bld. Raspail, 75006 Paris
Tél. : 42 - 22 - 00 - 97 fax. : 42 - 22 - 76 - 91
— Meubles et objets d'art : Hôtel Drouot, 6 bis, rue Rossini, 75009 Paris
Tél. : 48 - 00 - 20 - 40 fax. : 48 - 00 - 20 - 38 (Mme Bahadourian).

(Շար. Ա. էջէն)

թականներուն օգնութեան առաջին հասնողներէն էր: Անոր ջանքերուն շնորհիւ Հայրենիք վերադարձան առաջին 7 հազար հայ հայրենադարձները:

Վերջերս հայ շարժանկարիչները Ֆ. Նանսէնի նուիրուած ժապաւէն մը պատրաստեցին: Հետաքրքրական է նշել որ ժապաւէնին հեղինակն է Եուրի Երզընկեան, իսկ բեմադիրը՝ Ռուբէն Երզնկեան: Անոնք որդին ու թոռն են Արամայիս Երզընկեանի՝ Հայաստանի կառավարութեան այն ատենուան ղեկավարին, որուն հետ Նանսէն 1925-ին բանակցութիւններ կը վարէր գաղթականներուն վերաբերեալ:

Պէտք է ընդգծել, որ Նորվեկիան, Ֆըրանսան, Շուէտ եւ Միացեալ - Նահանգները առաջիններն էին որ Հայաստանին օգնութեան ձեռք մեկնեցին: Հանդիպման ընթացքին հաղորդուած է որ Նորվեկիայի ժողովուրդը 70 միլիոն քրոն (64 միլիոն ֆրանք) հանգանակած է: Արդիւնաբերական շատ ընկերութիւններ առաջարկած են Հայաստանի մէջ արագօրէն ձեռնարկութիւններ կառուցանել:

Զրոյցին մասնակցած է նաեւ Նորվեկիայի Խորհրդային Միութեան դեսպանատան քարտուղար՝ Կ. Զուրաբեան:

**

ԼԵՆԻՆԳՐԱԴՑԻՆԵՐԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Աղէտեալ քաղաքներու ու գիւղերու վերաշինութեան իրենց գործօն մասնակցութիւնը կը բերեն Լենինգրադ քաղաքին եւ Լենինգրադի մարզին շինարարները: Անոնք Լենինականի մէջ իրենց յանձնըւած տեղամասի փլուածքները մաքրելը կ'աւարտեն, շուտով կը հասնին նոր մեծ խումբեր, որոնք կը ձեռնարկեն շինարարական աշխատանքներուն:

Լենինական ժամանած են Պոլիտբիւրոյի փոխ - անդամ, Լենինգրադի մարզային կոմիտէի Ա. քարտուղար Ե. Սոլովեով, այլ պաշտօնական անձեր, շինարարական կազմակերպութիւններու ղեկավարներ:

Տեղի ունեցած խորհրդակցութեան ընթացքին (մասնակցած են խորհ. Պաշտպանութեան նախարար՝ զօր. Դ. Եազով, Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեան, խորհրդային կառավարութեան փոխ - վարչապետ Ե. Բատալին, վարչապետ Ֆ. Սարգսեան, խորհ. Բանակի եւ ռազմածովային նաւատորմի գլխաւոր վարչութեան պետ՝ զօր. Ա. Լիզիչեւ, Ռուսաստանի Դաշնակցութեան փոխ - վարչապետ Օ. Լորով) քննարկուած են քաղաքի վերականգնման առընչուող կարգ մը կարեւոր հարցեր: Նախատեսուած մեծ թաղամասի մը մէջ Լենինգրադցիները պիտի կառուցանեն 160 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տարածութիւն: Նախընտրութիւն պիտի տրուի միաձոյլ երկաթ - պեթոնէ շինութիւններով երեքէն չորս յարկանի տուներուն: Հոն կը կառուցանուին նաեւ երեք միջնակարգ դըպրոց, երեք մանկապարտէզ, առեւտուրի կեդրոն եւ հիւանդանոցային համալիր:

**

ՀԱՄԱՏԵՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԻՏԱԼԱՑԻ ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Իտալիոյ Էմիլիա - Ռոմանիա շրջանի պատուիրակութիւնը՝ գլխաւորութեամբ իր նախագահ Լ. Կուրեցոնիի, հանդիպում մը ունեցած է Հայաստանի կառավարութեան հետ:

Խօսակցութեան ընթացքին քննարկըւած են Սպիտակի մէջ ոսկրաբուժութեան եւ արկածեալներու կեդրոն մը, հաշմանդամներու համար սայլակներու եւ բժշկական սարքաւորումներու պատրաստման ձեռնարկութիւն մը կառուցանելու առաջարկութիւնները, ինչպէս նաեւ երկրաշարժերու կանխատեսման բնագաւառին մէջ գիտնականներու համագործակցութեան, երկրաշարժաբանական կեդրոններու կահաւորման համար սարքերու մատակարարման հարցերը:

Յատուկ ուշադրութիւն տրուած է գիւղատնտեսական մթերքներու վերամըշակման խորհրդա - իտալական համատեղ ձեռնարկութիւններու ստեղծումին, Հայաստանի մշակոյթի ու պատմութեան յուշարձաններու վերականգնման աշխատանքներուն իտալացի մասնագէտներու մասնակցութեան:

CAROUN ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN
25, rue Paul Vaillant-Couturier
CLAMART
TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES
TRAITEUR
ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ .— *Ամէն տեսակի միջք (միսով թէ ձէթով):*

■ Մանթը, ■ Սու-պէօրէկ, ■ Միջուկով քէօֆթէ
■ Հերիսա (ապսպրանքով), ■ Լուբիա (փլաքի)
■ Թարամա, ■ Մութէպպէլ, ■ Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
■ Արեւելեան եօթը տեսակ անուշեղէն

❋ *ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ* ❋

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de $85m^2$ avec une installation moderne.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20

VENDREDI
20 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.931 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.931

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

ՌԻԺԿՈՎԻ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԱՄԲԱՍՏԱՆԱՃԱՌԸ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԷՄ

Բոլոր մեղքերուն, բոլոր ցաւերուն, բոլոր ջարդերուն, բոլոր սպանութեանց համար խորհրդային վարչապետը գտած է մէկ պատասխանատու՝ Ղարաբաղ Կոմիտէ: Առջի օրուան Ելոյթին ընթացքին է (Յունուար 17) որ Ռիժկով անընդունելի ամբաստանաճառ մը արտասանած է, ուր կը չեշտէ· – «Ղարաբաղ Կոմիտէի ծայրայեղ տարրերը ճակատագրական դեր խաղացին միջ – ազգային կիրքերու սաստկացման, խռովութեանց կազմա – կերպութեանց, հազարաւոր անմեղ մարդոց զաղթին, հանրապետութեան մէջ քաղաքական եւ ընկերային լարուածութեան մէջ: Կոմիտէին շահագործող բնոյթը ցուցաբերուեցաւ, առաւելաբար, ամբողջ ժողովուրդի մը վիշտի օրը, երբ ազգին շահերու այս կեղծ պաշտպանները սպառնական վերջնագիրներ հրապարակ նետեցին, զէնքեր բարձրացուցին, սուրը մխրճեցին ժողովուրդին վէրքերուն մէջ···» :

Շատը՝ չատ է եւ Ռիժկով ալ պէտք է գիտակցի որ ինչ որ չափազանցուած է ոչ մէկ արժէք ունի: Այսքան ծանրակշիռ զրպարտութիւններ տալոց դէմ, որոնք, (Հայաստանի գիւղերէն նոր Փարիզ վերադարձած անձեր կրնան վկայել) առաջին հասնողները եղած են երկրաշարժին օրը անընդունելի է, ան՝ ալ մէկուն կողմէ, որ չատ լաւ գիտէ թէ առաջին 48 ժամերուն ո՛վ ուչ մնաց··· :

Բայց նպատակը պարզ է, հարկ է վարկաբեկել Կոմիտէի բոլոր անդամները, «գտնել» մեղադրանքներ ժամ առաջ, որպէսզի դատապարտուին եւ ոչ մէկը կարենայ երեսփոխանական թեկնածու ըլլալ Մարտ 26-ին··· : Իշխանութեան հարցն է կրկին, Ղարաբաղեան Շարժումէն երկու հոգի՝ Խաչիկ Ստամբոլցեան եւ Աշոտ Մանուչարեան երեսփոխան ընտրուեցան անցեալ Նոյեմբերին, մասնակի ընտրութեանց առեն: Պարզ է որ ժողովրդավարութեան ճամբան ալ գոր – ծածելը մեղք է··· : Բայց այդ պատճա – ռով, այս ատրճանի հասցնել յարձա – կումը, նիկապէս անընդունելի է: Որքան գիտենք «միջ – ազգային կիրքերու սաստկացման» հետեւանք չէր Սումգայիթը, որու զոհերուն ահռելի նկարագրութիւնները դեռ այսօր իսկ – մօտ տարի մը ետք – լեցուցած են «Նուվէլ Օպսէրվաթէօր»ի (Յունուար 19 – 25) էջերը: Շաբաթաթերթին աշխատակիցը՝ Ժան – Փոլ Մարի իր թղթակցութիւնը կը սկսի Էջմիածնայ Մայր տաճարէն, ուր կը քարոզէ Գարեգին Բ·, անցնելու համար տաբարախտ ժողովուրդի մը պատմութեան, ցեղասպանութենէն՝ երկրաշարժ, ու երկուքին միջեւ Սումգայիթ··· : Բռնաբարումներու, ջարդերու, սպանութեանց, վայրագութեանց նկարագրութիւնները անհանդուրժելի են: Այդ կիրքերը ո՞վ լարած էր արդեօք, մինչ խորհրդային բանակը հոս ալ ուշ կը հասնէր (ըստ Ռեբեւոյթին բացի Աֆղանիստանէն, երբեք պէտք եղած ժամուն չէր հասներ այս զորքը): Ու լրագրողը, ինք ալ ցնցուած լըսածներէն, կը վերջացնէ կրկին վերա – դառնալով Եկեղեցի, Եկեղեցին Հայկական ուր պատարագը միայն Հոգեհան – գիստ կրնայ ըլլալ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 10 / 17)

ՊՐԵԶԻՏԻՈՒՄԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ՝ Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Հայաստանեան մամուլը հրապարակած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումին հրամանագիրը Լեռնային – Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին մէջ կառավարման յատուկ դրութիւն սահմանելու մասին:

ԼՂԻՄ–ի մէջ եւ անոր առընչութեամբ ազգամիջեան յարաբերութիւններու չարունակուող լարուածութեան կապակ – ցութեամբ ըսուած է հրամանագրին մէջ, անոնց յետագայ սրումը կանխելու եւ շրջանին մէջ իրավիճակը կայունացնելու նպատակով, հաշուի առնելով Ազրպէջանի եւ Հայաստանի կուսակցական ու պետական մարմիններուն, ինչպէս նաեւ Ազգութիւններու Խորհուրդի յանձնախումբին առաջարկութիւնները, խորհրդային Պրեզիտիումը այդ հարցը քննութեան առնելով Ազրպէջանի Պրեզիտիումին հետ, որոշած է ԼՂԻՄ–ի մէջ սահմանել կառավարման յատուկ վիճակ, պահպանելով Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզի կարգավիճակը՝ Ազրպէջանի մէջ:

Որոշուած է կազմել ԼՂԻՄ–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէ՝ Արկադի Վոլսկիի նախագահութեամբ, դադրեցնել քըսաներորդ գումարման ժողովրդական երեսփոխաններու Մարզային Խորհուրդի լիազօրութիւնները մինչեւ Երեսփոխաններու Խորհուրդի նոր կազմին ընտրու – թիւնները:

Հրամանագիրով սահմանուած է, որ ԼՂԻՄ–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն կ՚ենթարկուի անմիջականօրէն Խորհրդային Միութեան պետական իշխանութեան եւ կառավարման բարձրագոյն մարմիններուն, ան օժտուած է ինքնավար մարզի երեսփոխաններու խորհուրդի եւ անոր գործադիր կոմիտէի լիազօ – րութիւններով, իսկ Կոմիտէի Նախագա–

(Շար·ը Դ· էջ)

⁂

Պ· Կէօզիւրեան, որ կ՚ընկերանար Ամիթիէ – Փոլոնեը օգնութեան բեռնակառքերուն յայտարարեց «Ֆրանս – Էնթէռ»էն (Յունուար 19) որ հարկ եղածէն աւելի պէտք չէ ուռեցնել Սպիտակի շուրջ պատահած միջադէպը (աւազակներու յարձակում): Ան վկայեց թէ ձեռքը կացին ունեցող մարդը, մարդ կացինահարելու միտք չունէր, այլ խելագարած կը շրջէր, աղաղակելով՝ «Իմ երեխեքը բերէ՛ք» :Այնպիսի թշուառութիւն մը կայ, որ պէտք չէ մեղադրել եթէ բաներ մը պատահին:

Ըստ «Մեդիցինսկայա Կազետա»ի Լենինականցին որ հրաշքի մը պատմութիւնը յօրինած էր (հինգ ընկերներու հետ) որպէսզի Երեւանի հիւանդանոցը մտնէ նախկին բանտարկեալ մըն է: Արդարեւ Հայկազ Յակոբեան բանտը թոքատապէ վարակուեր է եւ Լենինականի հիւանդանոցն ալ փլած ըլլալով, ապաստան չէ գտեր: Հիւանդ ու առանձին դեգերեր է Լենինականի փողոցները, ապա քոյրը գըտեր, որու հետ չիներ են այս պատմու – թիւնը··· :

× «Էվէնըման տիւ ժէօտի» տպաւորիչ նկարներ լոյս ընծայած է իր վերջին թիւին մէջ (Յունուար 19 – 25):

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ԱՆՑԵԱԼԻ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐԸ

1968 – 73 Ֆրանսայի Թուրք դեսպանը՝ Հասան Էսաթ Ըշըք դիւանագիտական կեանքի իր յուշերը կը պատմէ «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին մէջ: Յունուար 18–ի թիւին մէջ ան կը ներկայացնէ Մարսէյլի հայկական յուշարձանին առընչուած պարագաները: Ինչպէս ծանօթ է, այս յուշարձանին բացումին դէմ բողոքելով ան վերադարձած էր Թուրքիա, լարուած վիճակ մը ստեղծելով երկու երկիրներու փոխ – յարաբերութիւններուն մէջ:

Նախկին դեսպանը ակնարկելով վերոյիշեալ շրջանին, կը պատմէ· –

«Գացի տեսակցութիւն մը ունենալու Ֆրանսայի Արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչներուն հետ· անոնց յիշեցուցի Ա· աշխարհամարտէն ետք Գերմանացիներու խժդժութիւնները խորհրդանշող յուշարձանի մը պարագան· Բ· աշխարհամարտին Գերմանացիները զայն քանդեցին· յետոյ նոր յուշարձան մը կանգնելու վէճերը ապարդիւն մնացին ու Ֆրանսա եզրակացուց· – «Մարդավայել ընթացքը ոչ թէ հրահրել է ոխը, այլ մոռնալ զայն»· «ուրեմն ի՞նչպէս, հարցուցի իրենց, այսօր կ՚իրագնէք ցեղասպանութեան պնդում մը որ կարօտ է պատմական լուսաբանութեան ու որպէս գործիք կը չահագործուի քաղաքական նպատակներով»: Ու աւելցուցի· – «Ֆըրանսային հասած է նոյնիսկ իր ազգային ոխերը դերազանցելու կարող քաղաքակրթութեան մակարդակի մը: Այսօր ի՞նչպէս կրնաք ձեր հողը տրամադրել ուրիշ ժողովուրդներու վրէժի յուշար – ձաններուն: Այս քայլը ոչ միայն Թուրք եւ Ֆրանսական բարեկամութեան, այլ նաեւ ըստ իս Ֆրանսական նկարագրին անյարիր է»:

Ֆրանսական կառավարութիւնը այս հակազդեցութենէս ետք չարտօնեց բացումի արարողութիւնը: Տարի մը ետք հարցը վերստին յայտնուեցաւ: Արտաքին նախարարութեան ընդհ· քարտուղարն ու քաղաքական բաժնի պատասխանատուներն ալ տարբեր արտայայտութիւններ կը գործածէին· «նայինք, կ՚ըսենք» կ՚ըսէին, սակայն «մի՛ մտահոգուիք, կ՚արգիլենք» չէին ըսեր: Ի վերջոյ ունեցայ հետեւեալ բացատրութիւնը· «մենք որպէս արտաքին նախարարութիւն միշտ նոյն ձեւով կը մտածենք· սակայն մեզի կ՚ըսեն· – «այս յուշարձաններէն քանի մը հատ կայ Միացեալ – Նահանգներու մէջ· Թուրք կառավարութիւնը որ չի կրնար Ամերիկայի խօսք հասկցնել, կը կարծէ թէ կրնա՞յ մեզի իր ուզածը ընել տալ»: Եւ ահա՛, այս հարցումին պատասխան չենք կրնար գտնել· չենք կրնար հանդուրժել որ երկրորդ կարգի Պետութիւն մը նկատեն մեզ»:

Յայտնի էր որ հայկական պնդումներու տէրերը Միացեալ – Նահանգները օրինակ ցոյց տալով համոզած էին նաեւ Ֆրանսական կառավարութիւնը: Յայտնեցի Անգարայի, թէ նման կեցուածքի մը դէմ անկարելի է անտարբեր մնալ ու հանդիսութեան յաջորդ օրը մեկնեցայ Փարիզէն» :

«Գալով ցեղասպանութեան, ոչ մէկ կասկած թէ ան մարդկութեան դէմ գործուած ահռելի յանցանք մըն է· կարելի չէ զայն անգիտանալ: Սակայն հեռաւոր ու մօտաւոր պատմութիւնը լեցուն է ցեղասպանութեան բազմաթիւ պնդումնե – րով: Չենք կրնար առարկել որ անոնք բոլորն ալ հարկաւոր լրջութեամբ քննութեան առարկայ դառնան: Չենք կրնար ընդունիլ սակայն որ ուշադրութիւնները կեդրոնանան մի միայն հայկական պնդումներու վրայ, ու մանաւանդ մեր դաշնակիցները, բարեկամները զօրա – վիգ կանգնին անոնց: Եթէ իրապէս մարդասիրական զգացումներով գործելու փափաք մը կայ, այդ պարագային պէտք է ցեղասպանութեան բոլոր պնդումները նկատի առնել ու բոլորը քննել: Ու նման քննարկումի մը համար յարմարագոյն վայրը ՄԱԿ–ն է: Թուրք կառավարու – թիւնը պէտք է մտածէ ցեղասպանութեան բոլոր պնդումները ՄԱԿ–ի շրջանակին մէջ քննարկելու հարցին մասին: Եթէ արեւմտեան հանրային կարծիքին մօտ ծաւալի Թուրքիան որպէս ցեղասպան դատապարտելու երեւոյթը, դաշնագրի շրջանակէն ներս չատ կը տկարանայ մեր դիրքը ու ազդեցութեան գօտին: Կը հաւատամ որ նման նիւթերու հանդէպ մեր նրբազգածութիւնը պիտի չխանգարէ արեւմուտքին հետ մեր յարաբերութիւն – ները, այլ ընդհակառակն, աւելի ամուր հիմերու վրայ պիտի դնէ զանոնք»:

⁂

Թարմացնելու համար յիշողութիւնները ըսինք որ 1973 Փետրուարին կատարուեցաւ Մարսէյլի Եկեղեցւոյ բակը բարձրացած Ապրիլեան Յուշարձանին բացումը: Նախ, չեշտենք որ բաւական զարմանալի էր, որ Թուրքերը իրաւունքն իսկ տան իրենք իրենց բողոքելու յուշարձանի մը դէմ որ ներսը կը գտնուի: Խորքին մէջ, Ըշըք առաւելաբար ջղագըր – գըռուած էր, որովհետեւ այդ պաշտօնական բացումին ներկայ եղան ոչ միայն քաղաքապետը՝ Կասթոն Տըֆէռ, այլեւ այն ատենուան Մարզական եւ Երիտա – սարդութեան նախարար Տոքթ· Ժոզէֆ Քոմիթի: Ուրեմն, Անգարայի համար ֆրանսական կառավարութիւնն ալ կը մասնակցէր եւ տոքթ· Քոմիթիի այն բացատրութիւնը թէ «անձնական» մասնակցութիւն է, չէր գոհացներ Թուրքերը, որոնք այնքան ձայն բարձրացուցած էին, որ Արտաքին Նախարարը՝ Մ· Շուման չունէր Նախագահ Փոմփիտուին առած էր, որպէսզի արգիլէ Քոմիթիի մասնակցութիւնը: Կ՚ըսուէր թէ Նախագահ Փոմփիտու պատասխանած էր· – «Քոմիթի չափահաս է, ընելիքը գիտէ»:

Ամէն պարագայի մէջ, Մարսէյլի Ապրիլեան յուշարձանին ստացած տարողու – թիւնը ու կարեւորութիւնը կը պարտինք Հասան Է· Ըշըքի եւ ուրեմն շնորհակալ ենք իրեն··· :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ ճակատամարտ մը կորսնցուց, բայց կը յուսայ պատերազմն ալ չկորսնցնել: Արդարեւ, Եւրոպայի երեսփոխանները 172–ի դէմ 222 ձայնով եւ 4 ձեռնպահութիւն քուէարկեցին անդըլիացի երեսփոխանին՝ Փրակի տեղեկա – գիրը, Խորհրդարանին ապազգային վերաբերեալ եւ անոր հաստատման Պրիւսէլ: Այդ փոխադրութիւնը մէկ օրէն միւսը չի կրնար կատարուիլ եւ վերջին որոշումը կը պատկանի անդամ 12 Պետութեանց, ուր Ֆրանսա վէթոյի իրաւունք ալ ունի, բայց եւ այնպէս այս արդիւնքը փայլուն չէ եւ կը թուի որ Տիկին Էտիթ Քրէսոնի ռազմական միջամտութիւնները չեն նըպաստած: Շատեր վրդոված են, երբ ան բաղդատած է Սթրազպուրկի այս հարցը՝ «Մարնի ճակատամարտին, զոր շահե – ցանք եւ եթէ պէտք ըլլայ եւրոպական դաշտին մակարդակին կը բարձրանաք»: Ընկերվարականները չատ չեն օգնած Ֆըրանսացիներուն, որոնց 78 երեսփոխան – ներէն 71–ը ներկայ եղած են նիստին:

ԺՈՐԺ ՇԵՀԱՏԷ, Փրանսագիր լիբանանցի բանաստեղծը մեռաւ Փարիզ, 78 տարեկանին: Ծնած էր Աղեքսանդրիա, բայց իր ամբողջ ստեղծագործութիւնը, քերթողական թէ թատերական ֆրանսերէն է: Զինքը առաջին անգամ հրապարակ նետողը եղած է Սէն – Ժոն Փէրս:

ԴԱՍԵՐ ՔԱՂԵՆՔ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ

Վաթսունհերկու տարի առաջ էր, Հոկտեմբերի 22-ին: Թւում էր, ոչ մի բան չէր կարող խռովել ցերեկային եռուզեռից յետոյ հարազատ օջախներում հաւաքուած աւանդապահ գիւմրեցիների երեկոյեան անդորրը, սակայն բնական աղէտը գրեթէ միշտ վրայ է հասնում յանկարծակի: Մի ակընթարթում հնադարեան Գիւմրու տները փլատակների վերածուեցին:

Լենինականի երկրաշարժի մասին իր տպաւորութիւնները 1927-ի Փետրուարի 2-ին գրի է առել դէպքին ականատես, Գերմանիայում փիլիսոփայութեան դոկտորի եւ գեղարուեստից մագիստրոսի կոչում ստացած Հայկ Յովհաննիսեանը. «Ով ինձ նման 1926 Հոկտեմբերի 22-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին Լենինականում իր՝ երկրորդ յարկում գտնուած սենեակում անխռով կարդալիս, կամ նոյն երեկոյեան ժամը մօտ 11-ին, նոր անակնկալների մտահոգութեամբ մի քանի կենսական իրեր հաւաքելիս ենթարկուել է վրայ հասնող երկրաշարժի սարսափներին, զգացել իր ոտքին տակի հաստատութեան այլքանման երերուելն ու տատանուելը, տեսել այն թանձր ու խեղդող փոշին, մարող ճրագների առաջացրած խաւարը, լսել ոլորուող պատերի եւ առաստաղների, կոտրտուող ու ճաքրտուող տախտակների, գերանների եւ փեղկերի ճարճատիւնը, փշրուող լուսապսակների, լամպաների եւ ուրիշ ամանեղէնի շառաչը, թափուող ծեփերի, խորտակուող պատերի ու փլչող միջնորմների դղրդիւնը, սարսռեցնող այն խուլ ու ահեղասարսափ որոտը, հազարաւոր որբերի, կանանց երեխաների յուսահատական ճիչը, խելակորոյս փախուստը, տղամարդկանց աննպատակ իրարանցումը, քաղաքից դէպի գիւղ եւ ընդհակառակը վազող մարդկանց՝ «Գիւմրին Անի դարձաւ», «էլ մարդ չմնաց», «Վայ մեզ» եւ նման վհատեցնող բացականչութիւնները, վիրաւորների, մեռնողների եւ նրանց մերձաւորների աղիողորմ լացուկոծը, փորձել գիշերային խաւարի հեղձամղձուկ փոշու, փլչող պատերի միջով եւ օրօրուող յատակի ու աստիճանների վրայով, պատէպատ կպչելով դուրս գալու մի ելք գտնել, նա միայն կարող է զգալ եւ իր յիշողութեան մէջ անջնջելիօրէն դրոշմել այն սարսափելի երեկոն...»:

Այս նկարագրութեան հեղինակը այնուհետեւ վկայակոչելով Հայաստանում բազմիցս տեղի ունեցած աւերիչ երկրաշարժերի մասին հայ պատմիչների հաղորդած տեղեկութիւնները, յանգել է այն տագնապալի մտքին, որ «Լենինականի հարուածները վերջինները չեն եւ թէ նրանք վաղ թէ ուշ կարող են կրկնուել, թերեւս աւելի ուժեղ կերպով»: Ահազանգ յիշեցնող այս զգուշացումն անելուց յետոյ նա խորհուրդ է տուել Հայաստանի ամբողջ տարածքում կառուցել «երերադիմացկուն շէնքեր..., որոնք կարող կը լինեն դիմանալ նոյնիսկ 10 բալով ամենաուժեղ ցնցումներին»:

Այս զգուշացումը եւ պատմական փաստերի սթափ գնահատման հիման վրայ արուած խորհուրդը հաշուի առե՞լ են Լենինականի վերաշինման եւ Հայաստանի այլ քաղաքների ու գիւղերի կառուցապատման ժամանակ: Աւա՜ղ, ոչ: Դրանք չեն հասել հասցէատէրերին: Երբ Հ. Յովհաննիսեան իր նիւթը ներկայացրել է օրաթերթի խմբագրութիւն, խմբագիրը կարմիր թանաքով մակագրել է. – «Ժուռնալի նիւթ է, օրաթերթի համար ծանր, չի ընդունւում: 1927 Փետրուար 26-ի»:

Յօդուածը վերադարձւում է հեղինակին, իսկ նրա մահից յետոյ մշտական պահպանութեան է յանձնւում Հանրապետութեան պատմութեան պետական կենտրոնական արխիւ:

Լենինականի վերաշինման աշխատանքները լայն թափով սկսւում են 1927-ի գարնանից: Կառուցւում են նոր բնակելի շէնքեր, տնտեսա – առեւտրական, մշակութա – կրթական նպատակներին ծառայող շէնքեր, դպրոցներ, մանկապարտէզներ, գործարաններ:

Անցնում են տարիներ: Հանրապետութիւնում աննախընթաց չափերի են հասնում շինարարական աշխատանքները, ամէնուրեք կառուցւում են բարձրայարկ տներ եւ այդ ամէնն արւում է էժանացման նշանաբանով:

Մենք չենք հարցնում, թէ ինչպիսին է կառուցուած ու կառուցուող շէնքերի որակը, երկրաշարժադիմացկունութիւնը, կամ թէ՝ Հայաստանի սեյսմիկ ակտիւութեան աստիճանը որոշելիս հաշուի առնուե՞լ են պատմական փաստերը: Այս բոլոր հարցերի պատասխանները ստացել ենք Դեկտեմբերի 7-ին, երբ մէկ – երկու րոպէի ընթացքում փլատակների կոյտի վերածուեցին Լենինական ու Սպիտակ քաղաքները, հարիւրաւոր գիւղեր, երբ մեծ աւերածութիւններ եղան Կիրովական ու Ստեփանաւան քաղաքներում:

Փաստն ինքնին խօսում է այն մասին, որ Հայաստանում շինարարական աշխատանքները կատարելիս անտեսուել, կամ գրեթէ անտեսուել են պատմագիտութեան եւ ժամանակակից երկրաշարժագիտութեան տուեալները:

... Այո, աղէտին զոհ գնացած մարդկանց թիւը եւ աւերածութիւնների չափերն անհամեմատ քիչ կը լինէին, եթէ շինարարական աշխատանքներում խստօրէն հաշուի առնուէին կառոյցների երկրաշարժադիմացկունութեան հետ կապուած բոլոր գործօնները, եթէ մեր ժողովուրդը քաջատեղեակ լինէր անցեալում տեղի ունեցած երկրակեղեւի կործանարար ցնցումների պատմութեանը եւ բնութեան ապագայ արհաւիրքների դէմ յուսալի պաշտպանական միջոցների ստեղծման անհրաժեշտութիւնը հասարակական գիտակցութեան ձեւ ընդունած լինէր:

Ուրեմն, դասեր քաղենք պատմութիւնից: Եկէք ուշադիր կարդանք երկրաշարժերի մասին հայ պատմիչների հաղորդումներից արուած մի քանի մէջբերումներ եւ համապատասխան եզրակացութիւններ անենք:

Մովսէս Կաղանկատուացի, 735 թ. «...Յուլիսի 21-ին անտեսանելի խաւարը պատեց Մօզանի սահմանը. 40 օր շարունակ երկիրը շարժւում է, մօտ 10 հազար հոգի ողջ – ողջ խորասուզուելով ընկղմուեցին»:

Ստեփանոս Օրբելեան, նոյն երկրաշարժի մասին. «Յանկարծակի ... անթափանցելի խաւարը բռնեց ամբողջ գաւառը, 40 օր շարունակ եղան սաստիկ շարժ ու դղրդիւն, երկիրն իր հիմքից հեւում էր ու ահեղ ղողացումով բարձրանում դէպի վեր ու այնտեղից ծովի կոհակների նման փլչում, լեռները տապալւում էին, քարերը հիմքից պոկւում, գեղեցիկ պալատներն ու շէնքերը՝ մարդկանց գերեզմաններ դառնում, աղբիւրները խցւում էին, գետերը՝ սուզւում, կորչում եւ ամէնուրեք նկատելի էին երերումն ու շարժ, անդունդների խորքերից եւ օդի բարձունքներից լսւում էին մարդկային ձայներ...»:

Ստեփանոս Ասողիկ, 995 թ. «Երկիրը շարժուեց, բայց աւելի սաստիկ շարժուեցին չորրորդ Հայքը, Հաշտենիքը, Խորձորենիքը, Ծոփքը, Բալուն եւ Պաղնատունը: Բոլոր շէնքերը հիմնայատակ եղան, լեռներն ու ժայռերը պատռուեցին, անջրդի տեղերում աղբիւրներ դուրս եկան, իսկ սովորական ջրերը ցամաքեցին. դաշտերն ալեկոծւում էին, լեռներն իրար դիպչում, փոշին ծխի նման լցրել էր օդը, շատ շէնքեր, ագարակներ, գիւղեր ու քաղաքներ կործանուեցին, իրենց տակն առնելով անհամար մարդկանց...»:

Մատթէոս Ուռհայեցի, 1045 թ. Մարտի 10-ին, «...ահաւոր ու սոսկալի երկրաշարժ եղաւ, բովանդակ տիեզերքը սասանուեց ... Եկեղեաց գաւառում բազում եկեղեցիներ խարխլուելով հիմնայատակ կործանուեցին: Երզնկա կոչուած քաղաքը ամբողջութեամբ աւերուեց, գետինը պատռուեց, եւ տղամարդիկ ու կանայք սուզուեցին անդունդի խորխորատները: Բազում օրեր անդունդի խորքերից լսւում էր նրանց աղաղակը: Դա տեղի ունեցաւ ամառ ժամանակ. այդ տարին ամէն օր գետինը ցնցւում է»:

Կիրակոս Գանձակեցի, 1138 թ. «սաստիկ շարժ եղաւ. Գանձակ քաղաքը կործանուեց եւ բնակիչները մնացին փլատակների տակ: Փլուեց եւ Ալհարակ սարը, փակեց ձորակի առաջը, ջուրը կանգ առաւ ու դարձաւ լիճ: Մեռած մարդկանց: Կանանց ու երեխաներին թիւ ու համար չկար ... Հազրատու եկեղեցին փլուեց: Այս երեւոյթներին ուղեկցում էին մէգն ու մառախուղը, որոնք թանձր ծխի նման լցրել էին օդը»:

Զաքարիա Քանաքեռցի, «1128 թ. (1679 թ.) Յունիսի 4-ին, Երեքշաբթի, ժամը 7-ին երկիրը յանկարծ դղրդաց, ինչպէս ամպրոպ, որտեղից յետոյ սկսեց սարսափելի շարժը...:

Արարատեան ամբողջ երկիրը դողդողում ու շարժւում էր...: Գառնիից եկող այդ շարժը կործանեց բոլոր կառոյցները եւ գեղեցիկ տները եւ վանքերը եւ եկեղեցիները:

Շատ տեղերում աղբիւրներ դուրս եկան, շատ աղբիւրներ ցամաքեցին: Ժայռերը փուլ եկան ու ջրանցքները լցուեցին, փակեցին ջրի ճանապարհը: Շատ գիւղեր աւերակների վերածուեցին ... մահացածները աւելի շատ էին, քան կենդանի մնացածները: Ճիշդ է, ես չկարողացայ իմանալ բոլոր տեղերում զոհուածների մասին, բայց իմ հարազատ Քանաքեռ գիւղում դրանց թիւը հասնում էր 1228-ի»:

Տարիներ անց Հայոց Այրարատ նահանգը եւ յարակից շրջանները նորից են տուժում տարերային ուժի նոր սանձազերծումից: 1840 Յունիսի 20-ին «տեղի ունեցաւ մի մեծ ու համատարած երկրաշարժ, որը տեւեց մինչեւ Սեպտեմբերի 28-ը: Մասիս սարը պատռուեց. Ակոռի գիւղը Ս. Յակոբայ վանքի հետ կործանուեց: Այս շարժը շատ մեծ վնասներ տուեց նաեւ Նախիջեւանին, Բայազետին, Մակուին, Թաւրիզին, Տաթեւին, Կաղզուանին, Տփխիսին, Էրզրումին եւ այլն»:

Բերուած փաստերը ընդամէնը մի քանի դրուագ են Հայոց աշխարհում տեղի ունեցած բազմաթիւ երկրաշարժերի շարքում, բայց պատկերացում են տալիս դրանց կործանարար ուժի եւ պարբերականութեան մասին: Եթէ դա այդպէս է, ապա ոչ մի երաշխիք չկայ թէ ապագայում նման ուժի ցնցումներ չեն լինի: 1988 Դեկտեմբերի 7-ի մեծադոյն ողբերգութիւնը թող անմոռանալի դաս լինի բոլոր շինարարների, մտաւորականների, իշխանութեան ու կառավարման մարմինների եւ բոլորի համար: Դեռ մանրագնին կ'ուսումնասիրուեն աղէտի հասցրած վնասների պատճառները, իսկ այժմ ուզում եմ անդրադառնալ եւս մի քանի հարցի:

Առաջին՝ մեր քաղաքներում մասսայական բնոյթ է կրում բնակիչների կողմից բնակելի շէնքերում ներքին ձեւափոխումներ կատարելը. պատերի մէջ բացուածքներ են անում պահարանների, կօշիկների դարակների, գրապահարանների համար: Պէտք է վերջ տալ շէնքի երկրաշարժադիմացկունութիւնը թուլացնող այդ ապօրինի գործողութիւններին:

Երկրորդ, անհրաժեշտ է պետական ու հասարակական մշտական հսկողութիւն, նաեւ լայն հրապարակայնութիւն կառուցուող շինութիւնների երկրաշարժադիմացկունութեան նկատմամբ: «Երկրաշարժագէտները ենթադրում էին թէ Հայաստանում երկրաշարժի ուժը չի կարող գերազանցել 8 բալը եւ կայանի (խօսքը ատոմակայանի մասին է) շինարարութիւնը տարւում էր այդ պատկերացումներին համապատասխան: Դեկտեմբերի 7-ին՝ աւելի քան 10 բալ: Մեկնաբանութիւնները աւելորդ են («Մոսկովսկիէ Նովոստի» թիւ 51, 1988, Դեկտեմբեր 18):

Ուրեմն, մեր երկրաշարժագէտները լաւ չեն ուսումնասիրել վերը յիշատակուած պատմութեան աղբիւրները: Ուրեմն, Հայաստանում կառուցուող շինութիւնները պէտք է դիմանան 10 բալի ցնցումներին: Ժամանակակից տեխնիկան այդ հնարաւորութիւնն ունի:

Երրորդ՝ աղէտը ցոյց տուեց, որ մենք (խօսքը մեր Հանրապետութեան մասին է) պատրաստ չենք շտապ, կազմակերպուած, արդիւնաւէտ փրկարար աշխատանքներ կատարելու: Այդ նպատակի համար չունենք ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով զինուած, նման դէպքերի համար վարժեցուած յատուկ փրկարար ջոկատներ:

Եւ վերջապէս մեզ թւում էր թէ մեր ժողովուրդը կորցրել է մարդկային շատ արժէքներ, որ մենք դարձել ենք անուղղելի անհատապաշտներ, եւ յանկարծ՝ 1988-ը, մանաւանդ՝ 1988-ի Դեկտեմբերի 7-ը: Շատերի համար անսպասելի, տեսանք ու համոզուեցինք որ մենք բոլորս՝ շիրակեցիկ ու լոռեցիք, արցախեցիք ու զանգեզուրցիք, երեւանցիք, ապարանցիք, բոլոր շրջանների Հայերս ունենք գոյատեւելու հաւաքական մի զօրեղ կամք, մի սիրտ ու բանականութիւն, որ մենք չենք կորցրել աղէտեալներին, կարիքաւորներին օգնութեան ձեռք մեկնելու մեր դարաւոր սովորութիւնը:

Այս աղէտի օրերին մենք համոզուեցինք որ մենք մենակ չենք, մեզ զօրավիգ են սովետական ժողովուրդները, սփիւռքահայութիւնը, համայն մարդկութիւնը:

Վ. ԽՈՅԵԱՆ
Հայաստանի պատմութեան
պետական կեդրոնական
արխիւի տնօրէն

«ԱՆՎՆԱՍ ԽՆԴԻՐ...»

Գրեց՝ ՎԱՐԴ ՀԱՋԸՐԵԱՆ

Ընկերս, տարի մը առաջ շրջանաւարտ եղած էր Գեղարուեստից Ակադեմիէն եւ, բախտը ունեցած էր ձեռք անցընելու ծրունեւի յիմարանոցին Մատուռին նկարազարդումի գործը: Առնուազն երեք ամսուան գործ մըն էր եւ ընկերս օգնականի մը պէտք ունէր: Ինծի առաջարկեց:

Խելագարներու մասին քիչ բան գիտէի, այլանդակ, կատաղի երեւոյթով խենթերու հետ ըլլալու հաւանականութիւնը կը խրտչեցնէր զիս. Ֆրանսացի Ժէրիգօ նկարիչին (1791 – 1824) «Խենթը» դիմանըկարին սեւեռուն եւ ահազդու նայուածքը, դրոշմուած էր յիշողութեանս մէջ: Մերժեցի, բայց նկարիչ բարեկամս կը ծիծաղէր: Ի՞նչ գիտէի ի վերջոյ այդ մասին, ինք օրերէ ի վեր մօտէն տեսած էր, այդ դժբախտ էակները:

– Անոնք, շատ մը կարծեցեալ խելացիներէ աւելի անվնաս են, պատգամեց եւ համոզեց զիս:

Յաջորդ օրը, առաւօտուն ժամը 9-ին ժամադրուեցանք յիմարանոցի արտաքին մուտքին առջեւ:

Հաստատութեան պարտէզին երկաթեայ դուռը, պատանի մը բացաւ եւ ձեռքը քունքին տանելով «բարի լոյս պարոն նկարիչ» ըսելով մեզ ներս առաւ:

Ընկերս,

– Դուռը բացողը «անվնաս» խենթուկ մըն է ըսաւ:

Վախով ընկերացայ, խոյս պիտի տայի, բայց ան, դաստակս պինդ սեղմած էր, գրեթէ բռնի զիս յառաջացուց պարտէզին սօսիներով եզերուած ուղիէն: Յունիսի պայծառ երկինքով առաւօտ մըն էր, շուրջբոլորէն կը լսէին ճնճղուկներու զուարթ ճռուողիւնները: Ճամբուն եզերքին ցախաւելի մը կոթին կռթնած, մարդ մը բարեւեց եւ. –

– Պարոն նկարիչ, ժաֆօն տեսա՞ր հարցուց:

– Կը տեսնե՞ս, թէ ի՛նչպէս կը դիմաւորեն զիս, յոխորտաց ընկերս: Այս խեղճ արարածն ալ «անվնաս» խելագար մըն է. կինը եւ զաւակը հրդեհի մը զոհ գացած են: Միմիայն զաւկին անունը կը յիշէ, ամէն կողմ ժաֆօն կը փնտռէ, հանդիպողին ժաֆօն կը հարցնէ: Զի յուզուիր չի լար, անզգայ է. մոռցած է ամէն ինչ, նոյնիսկ մոռցած ըլլալ կը թուի իր միակ զաւակը. միմիայն անոր անունը կը յիշէ: Մինչ ընկերս կը շարունակէր խօսիլ, ոռնում մը, ճիչեր լսուեցան: Այլայլած շուրջ բոլորս նայեցայ:

Ընկերս, եռայարկ շէնքի մը վերնայարկի երկաթապատ պատուհանները ցոյց տուաւ: Կատաղի նայուածքներով խենթեր տեսայ: Ոմանք մոլեգնած կը ցնցէին երկաթեայ ձողերը:

– Ահաւասիկ վտանգաւորներուն բաժինը, բայց մի՛ վախնար, արգելափակուած են, հուժկու հիւանդապահներ կը հսկեն այդ տարաբախտներուն վրայ ըսաւ նկարիչը անտարբեր շեշտով:

– Դժո՜խք .. մրմնջեցի, խռոված:

– Այո, իսկական դժոխք մը ըլլալու է այդ երկաթապատ պատուհաններով յարկը: Քալէ՛, անոնց դժոխքն է, ըսաւ ու քայլերը արագացուց:

Քիչ վերջը, հասանք յիմարանոցին փոքրիկ մատուռին առջեւ, ընկերս արմուկովը հրեց դուռը ու ներս մտանք: Աղօթատեղին, արեւուն շեղակի իջնող գոյնզգոյն շողերով լուսաւորուած էր,

լսելի էր երգէոնի մեղմ երաժշտութիւն մը:

– Աչքատե՜ս, խաղաղ վայր մը, մոռցէր խենթերը ու անոնց դժոխքը ըսաւ նկարիչը ու ձեռքի լայն շարժումով մը, խորանին կիսաբոլոր որմին վրայ ցոյց տուաւ, հազիւ տեսանելի սուրբերու ուրուագիծներ:

– Մութ է, ըսի:

Ան, ելեկտրական լոյսի կոճակներ դարձուց:

Խորանին լուսաւորուած որմին վրայ, մէկիկ – մէկիկ երեւան ելան Աստուածածնին, Յիսուս մանուկին, մոգերուն ուրուանկարները: Խորանին առջեւ ցցուած էր, անապահով երեւոյթով լաստակ մը:

– Աշխատութիւնը սկսինք, ըսելով ընկերս լաստակին ուղղաձիգ սանդուխէն վեր ելաւ ես իրեն հետեւեցայ:

Քանի կը բարձրանայինք, լաստակը աջ ու ձախին ուժգին կը տատանէր: Երբ վերնամասի տախտակամածին վրայ ելայ, պատերն ու պատուհանները, գետինն ու ձեղունը ժուռ կուգային, սիրտխառնուք մը կոկորդէս վեր կը բարձրանար, մինչ՝ քիչ անդին, նկարիչը հանգարտ ու անխռով, գոյնի մը մէջի ներկը կը խառնէր:

– Սիրտս կը խառնուի…

– Կը վարժուիս, պատասխանեց անտարբեր, յետոյ վրձիններու տուփը ցոյց տալով, յարմար հատ մը գտէ՛ ու Ս. Կոյսին պատմուճանը գոց կապոյտով ներկէ՛, ըսաւ:

Դժուարութեամբ կը նկարէի, ամենադոյզն շարժումէն, լաստակը կ'երերար ու վրձինս օդին մէջ առկախ կը մնար, եւ կամ պատին վրայ, ոլոր – մոլոր ներկի հետքեր կը ձգէր:

Բաւական ժամանակ անցած ըլլալու էր, երբ յանկարծ, լաստակին տատանումները սաստկացան, ընդհուպ եւեւ դարձայ: Լաստակին եզերքը, նախ խուլ մազերով գլուխ մը տեսայ, յետոյ իրան մը ու թէյամանով, դաւաթներով բեռնաւորուած ափսէով, սպասեակ մը՝ որ ափսէն գետինը տեղաւորելէ ետք, արմուկները լաստակին եզերքին կռթնցուց ու դիտել սկսաւ: Նայուածքը կարծես մենէ անդին, պատէն ալ անդին, անթարթ կը դիտէր անտեսանելի աշխարհ մը: Պահ մը այդպէս, լուռ ու մունջ մնաց, յետոյ տարօրինակ քրքիջներ արձակեց ու սանդուխներէն վար անյայտացաւ:

– Այս ի՞նչ տարօրինակ սպասեակ մըն է, բացագանչեցի:

– Ո՛չ, «անվնաս» խենթ մըն է, փոխադարձեց ընկերս:

Ան, անխռով կը շարունակէր նկարել. բայց ես՝ «անվնաս» խենթերու այդ կրկնակ հանդիպումներէն ազդուեր էի: Ահը, թաց լաթի նման փակած էր մարմինիս, կը վախնայի…: Այս ի՞նչ տեսակ յիմարանոց էր, ո՞ւր էին խելքը գլուխը, հիւանդապահները, սպասաւորները, պաշտօնեաները: Ո՛վ որ դիմացս կ'ելլէր «անվնաս» խենթ մըն էր: Պէտք է հեռանայի այդտեղէն:

Դէպի սանդուխը յառաջացայ.

– Ո՞ւր կ'երթաս, ձայնեց ընկերս:

Ես շարունակեցի իջնել սանդուխին սատիճաններէն, վազեցի պէտի ելքի դուռը վերէն յիշոցներ կը տեղային: Ա՛ն, հոն վերը, լաստակին վրայ, թեւերը աջին ու ձախին կը շարժէր, ու իր անկարգ շարժումներէն լաստակը կը ցնցուէր:

«Արդեօ՞ք, ա՛ն ալ խելագարուեցաւ մտածեցի ու մատուռէն դուրս խոյացայ, յիմարանոցին առջեւէն անցայ. սուր ճիչեր, ոռնումներ կը քերծէին ականջներս: Երկաթեայ դրան մը գոցուելուն հեռաւոր դղրդիւնը լսեցի: Անձկալից, սօսիներով եզերուած ուղիէն անցած տեսնս որդեկորոյս հայրը.

– Ո՞ւր այդպէս, պարո՛ն կը պոռար…

Ելքի դրան հասեր էի, սիրտս կը տրոփէր. դուրս պիտի ելլէի, բայց դռնապանը արգելք եղաւ, արտօնաթուղթ պահանջեց:

– Չունիմ, երեք ժամ առաջ նկարիչ բարեկամիս հետ ներս մտանք այս դուռնէն, ձգէ՛ անցնիմ ըսի:

Բայց ան ընդդիմացաւ.

– Կարելի չէ, հոս յիմարանոց է, այցելուները առանց արտօնագիրի դուրս չեն կրնար ելլել այս դուռնէն» պատասխանեց: Ի վերջոյ դիմացս ելած էր «խելքը գլուխը» պաշտօնեայ մը, ու ան ալ ազատութիւնս կը կաշկանդէր: Անգամ մըն ալ խնդրեցի, աղաչեցի, բայց ան անդրդուելի կը մնար: Մինչ այդ, մեր խօսակցութեան հետեւող դռնապանին օգնականը եղող պատանին, միջամտեց:

– Պարոնը, յանձնակատար նկարիչին հետ միասին ներս մտաւ, ե՛ս բացի դուռը:

Ընդունելի վկայութիւն մըն էր, բայց իր պաշտօնին գիտակից «խելքը գլուխը» դռնապանը անդրդուելի մնաց:

– Կը ներէ՛ք պարոն, այս դուռնէն դուրս կրնան ելլել մի միայն անոնք՝ որոնք ցոյց կուտան այցելուի յատուկ արտօնաթուղթ մը:

Զարմանալի կացութեան մը մատնուած էի. հիմա խենթերու հետ չէ որ խնդիր ունէի, այլ ծայրայեղօրէն պարտաճանաչ եւ յամառ պաշտօնեայի մը հետ, որ կը կասկածէր ու տառացիօրէն կը գործադրէր իրեն տրուած հրահանգները:

Օգնական պատանին, անգամ մը եւս միջամտեց:

– Բայց, պարոնը, նկարիչին հետ ներս մտաւ, այդ միջոցին, դուք ներսը թերթ կը կարդայիք:

«Խելքը գլուխը» դռնապանը յօնքերը պռստեց, ջղայնացաւ.

– Տօ՛ պզտիկ, դարմանուելու համար քեզի հոս դրկած են, ու ելեր ինծի խելք կուտաս, ըսաւ յանդիմանական շեշտով մը: Յետոյ, ինծի խիստ պաշտօնական.

– Պարո՛ն, տնօրէնութեան դիմեցէ՛ք, ձեր պարագան ճշդող արտօնաթուղթով վերադարձէք, որպէսզի ազատ ըլլաք:

Ճարահատ ետ դարձայ, ճամբուն եզերքին, դարձեալ հանդիպեցայ որդեկորոյս մարդուն, խեղճը ժազօն կը փնտռէր … Յիմարանոցին մէջ, կատաղի խենթերը լռեր էին: Հանդիպակաց կողմէն եկող մարդու մը, տնօրէնութեան տեղը հարցուցի: Պարտէզին հեռաւոր մէկ անկիւնը ցոյց տուաւ շէնքը:

Մատուռին մօտեցեր էի, մուտքին քովը կծկուած էր, քիչ առաջ թէյ բերող «անվնաս» խենթուկը:

Հանդարտած էր, ճանչցաւ զիս ու հետաքրքիր հարցուց թէ ինչպէս կ'ընթանար նկարչական աշխատութիւնը: «Անվնաս» խենթը, ընաւ չէր յիշեցներ քիչ առաջ ջղային քրքիջներ արձակող սպասեակը: Իմ ահ ու վախս ալ մեղմացած էր. միասին ներս մտանք, լաստակին վրայ, նկարիչ ընկերս սնտուկի մը վրայ նստած կը խոկար: Երբ նշմարեց զիս, ոտքի կանգնեցաւ նախ բարկութեամբ ու ծաղրական այպանեց խուճապահար փախուստս, յետոյ հրամայական.

– Վեր ելի՛ր ու նկարէ՛, առաջին գործս է, պէտք է որ յաջողիմ, գոհ ձգեմ հաստատութեան վարիչները: Ես ալ ենթակայ եմ ձախողելու մտավախութեան: Յետոյ փաղաքշական խօսքերով՝ պէտք ունիմ քու գործակցութեանդ ըսաւ:

**

Ժամանակը յառաջացած էր, իրիկնամուտի սուսերները ճեղքող վերջին լոյսի շող մը, լուսաւորած էր Աստուածածնին կիսաւարտ պատմուճանը: Երգէոնի մեղմ նուագը վերստին լսելի էր, ընկերս.

– Նայէ՛, խորանին աջ կողմը պիտի տեսնես երգէոնահարը: Ցոյց տուած տեղը տեսայ կորաքամակ ալեհեր ծերունի մը, անխնամ մազերը, սահած էին ճակտին վրայ, քունքերէն վար երկարած էին:

Նկարիչը.

– Այս խեղճը, անցեալին անուանի յօրինող մը եղած է, բայց կանխահաս ծերութիւնը խանգարած է մտային հաւասարակշռութիւնը, խօսակցութիւնը անկապակից է, բայց դեռ զգայուն է նուագը.

– Բարեբախտաբար մրմնջեցի:

Ա՛ն, սկսած էր նուագել Շուպէրթի Ավէ Մարիան:

**

Կը գտնուէի անգիտակից տառապողներու միջեւ, անոնց սարսռացնող ճիչերը, ոռնումները, յուսահատ պոռթկումներն էին մտային մոլորումի ենթարկուած թշուառ էակներու: Պահ մը, խուճապի մատնուելով, փորձեր էի խոյս տալ այդ գեհենէն:

Հիմա, վերստին լաստակին վրայ էի: Ծերունի երգեհոնահարին հոգեզմայլ Ավէ Մարիայի նուագը սպեղանիի նման տակաւ կը մեղմացնէր հոգեկան խռովքս:

Գեհենէն փրկուելու մարդկային յաւիտենական պայքարին մէկ վիճակին հետ դէմ առ դէմ կը գտնուէի:

Ներկի աման եւ վրձին մը առնելով մօտեցայ Աստուածածնի գծանկարին, անոր դէմքը հակած էր Յիսուս մանուկին վրայ, նայուածքը թախծոտ եւ գորովոտ էր:

Կը շարունակուէր Ավէ Մարիայի մեղմ նուագը … եւ ե՛ս վերստին սկսայ նկարել:

Վ. Հ.

ՄԵԾԱՐԱՆՔ
ՏԻՐԱՆ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ-ի

Ատենին արձագանգած էինք Տիրան Ոսկերիչեանի պատուոյ լեգէոնի ասպետի աստիճանի շնորհումին: Յանձնումի արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի օր, Յունուար 12-ին, Ելիզէի շքեղ հիւրասրահին մէջ, Հանրապետութեան Նախագահին ձեռամբ:

Ութ այլ մեծարեալներու կարգին էր Տիրան Ոսկերիչեան, զգալապէս յուզուած այս պատիւէն, որ իր անձէն անդին կ'երթար Հայութեան եւ ի մասնաւորի հայկական դիմադրական շարժումին: Երբ կարգը իրեն եկաւ, Ֆրանսուա Միթերան մասնաւորաբար ոգեկոչեց Հայերու այն սերունդը, որ մեծ Ողբերգութենէն, ցեղասպանութենէն ետք, ապաստան գտած էր Ֆրանսա ու յետագային իր մասնակցութիւնը բերած ազատութեան պայքարին: Յիշեց Մանուշեանն ու իր խումբը, Ազնաւուրեանները եւ բազում այլ Հայեր, որոնք պատերազմին թէ դիմադրութեան ընթացքին իրենց անսակարկ բաժինը բերին Ֆրանսայի ազատագրման: Ապա, Նախագահ Միթերան պատուոյ լեգէոնի ասպետի շքանշանը յանձնեց Տիրան Ոսկերիչեանի:

Այս տպաւորիչ արարողութեան, որուն յաջորդեց քոքթէյլ մը, ներկայ եղան նաեւ հայ անձնաւորութիւններ, բարեկամներ եւ մամուլի ներկայացուցիչներ:

*

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐԸ «CRDA» ԱՅՑԵԼԵՑ

Վերջին պահուն եղած կարգադրութեամբ մը, Ուրբաթ Յունուար 13, ժամը ճիշդ 12-ին, Փարիզի Հայ Սփիւռքի հետազօտութեան կեդրոնը այցելեց Մշակոյթի, Հաղորդակցութեան, Մեծ – Աշխատանքներու եւ Երկհարիւրամեակի նախարար՝ Ժէք Լանկ:

Նախարարը անցեալին անձամբ բացումը կատարած էր արդէն այս Կեդրոնին: Այս անգամ ալ մօտէն հետաքրքրուեցաւ տարուած գործունէութեամբ: Կեդրոնին տնօրէնը՝ Պր. Միշէլ Բազումեան պարզեց նաեւ կարգ մը ծրագիրներ, ծագած երկրաշարժին հետեւանքով, որոնց համար կ'ակնկալուի Մշակոյթի Նախարարութեան օժանդակութիւնը եւ հովանաւորութիւնը կարգ մը ձեռնարկներու համար (ցուցահանդէս եւայլն):

Այս կարճ այցելութիւնը առիթ տուաւ որ նոր շփում ստեղծուի Նախարարին եւ գաղութին միջեւ: Ժ. Լանկ պատրաստակամութիւն յայտնեց ամէն ձեւով օգտակար ըլլալու:

Ա. Մ.

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Այո, բայց այդ բոլորը իրագործելու համար անհրաժեշտ էր Գարեգինի համաձայնութիւնը եւ անիկա հեռու էր, զբաղած իր գործերով եւ զբաղած մանաւանդ իր սրտմտած կինը սիրաշահելու: Եւ ոչ իսկ նամակ մը այն ցուրտ ու վիրաւորական նամակէն յետոյ … ուրեմն ամէն ինչ վերջացած էր … «Ի հարկէ, կը մտածէր Սաթենիկ սրտմտութեամբ, Գարեգին քեզ չէր սիրում, Սաթենիկ, այլ հետաքրքրուած էր քեզմով: Դու իր սովորաբար տեսած ու հաւանած կանանցից տարբեր տեսակի կին էիր, արժէր զբաղ – վել քեզմով որոշ ժամանակ, մանաւանդ որ ոչինչ չէր խանգարում նրան. Նաթալիա Վասիլիեւնան բացակայ էր, յետոյ վերադարձաւ: Երբ տանտիրուհին գալիս է ու հրամայում է, հարճը պէտք է լռի ու համակերպի իր դրութեան: Սաթենիկ Գրիգորովնա՛, պէտք է լաւ մտածել, դու արձակուած հարճ ես…»:

Այս դառն մտածումները կը խարազանէին զինքը ու իր արժանապատուութեան մէջ վիրաւորուած, հոգին լիքը ատելութեամբ եւ զզուանքով՝ կ'ապաստանէր Սոնիայի եւ Ստեփանի բարեկամութեան մէջ: Երկուքն ալ հետզհետէ մեղմացած էին իրեն նկատմամբ եւ զինքը կը շրջապատէին փափուկ հոգածութեամբ ու գորովանքով: Հետզհետէ Ստեփան իր հետ ունէր նախկին սրտագին վերաբերումը: Երբեմն սպասելով Սոնիային կը խօսակցէին իրարու հետ հին եւ նոր բաներու ջերմ մտերմութեամբ: Բայց յանկարծ երբեմն երկուքն ալ կանգ կ'առնէին եւ կարծես տեսակ մը օտարոտի բան կ'անցնէր իրենց միջեւ: Անջատ մտածում մը կամ անհարկի յիշողութիւն մը:

Ստեփան մինչեւ այդ ուղղակի Գարեգինի խօսքը չէր ըրած, բայց յաճախ ակնարկներ էր եւ վերջապէս օր մըն ալ, չկարենալով զսպել իր զգացումները, պոռթկաց:

– Սաթիկ ջան, պէտք է լաւ մտածել, այդ կարգի մարդիկ մարդ չեն, քանի որ իրենց հոգու ազատութիւնը չունեն: Անոնք շղթայակապ են իրենց աւանդական սովորութիւններով, իրենց նախապաշարումներով ու իրենց ստեղծած պուրժուական կեանքի կարգ ու սարքով: Նրանք իրենց սեղմ շրջանակը ունեն ու չեն համարձակում այդ շրջանակից, այդ բանտից դուրս գալ: Նրանք մեռած են ու կարծում են թէ ապրում են կեղծիքով ու ստութեամբ յօրինուած մի ինչ որ արուեստական կեանքում, որ իսկական կեանքը չէ: Իսկ դու ուզում ես կենդանացնել այդ հազար – հազարաւոր դիակներից մէկին. ինչի՞ … ափսոս չէ՞ քո հոգեկան ուժերին զոհել գերի մի ինչ որ պուրժուայի: Թողէք մեռելոց թաղել զմեռեալս, եւ քո սիրուն երեսը դարձրու դէպի կեանքը, դէպի ուրախութիւնը կեանքին: Ափսոս է, եւ դա իսկ է մեղքը … դու նոյնիսկ իրաւունք չունես քո ազատ հոգին կաշկանդել մի այդպիսի անարժան կացութեան մէջ: Փշրի՛ր այդ շղթաները, ազատուի՛ր մի անգամից եւ դու ինքդ այն ատեն կը նայես ետեւ ու կը ժպտաս արհամարհանքով:

(Շար. 79)

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի օր, Յունուար 11, ժամը 3.30-ին, համաձայն կանխաւ նախատեսուած ժամադրութեան, Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական պատուիրակ ու Փարիզի առաջնորդ՝ Բարձր. Տ. Գիւտ Արքեպս. Նագդաշեան, ընկերակցութեամբ Ռոն – Ալփ Շրջանի պատուիրակի փոխանորդ՝ Գերշ. Տ. Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի, հանդիպում մը ունեցաւ նախկին նախարար եւ Կրընոպլի քաղաքապետ՝ Պր. Ալէն Քարինեոնի հետ Փարիզի անոր գրասենեակին մէջ:

Հանդիպման ընթացքին գլխաւոր նիւթ դարձաւ՝ Կրընոպլի մէջ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մը կառուցման անհրաժեշտութիւնը:

Առ այդ, յարգելի քաղաքապետը՝ Պր. Քարինեոն, սիրայօժար յանձն առաւ փութով կարելիութիւն ստեղծել գոհացում տալու սրբազաններու եւ Կրընոպլի հայ գաղութի սպասումին՝ նուիրելով պատշաճ հողամաս մը, որուն վրայ կարելի դառնայ հայկական ոճով եկեղեցի մը բարձրացնել:

ԴԻԻԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

հը՝ Գործադիր Կոմիտէի նախագահի իրաւունքներով ու պարտականութիւններով: Կոմիտէին վրայ դրուած է ԼՂԻՄ-ի պետական իշխանութեան եւ կառավարման տեղական մարմիններու ղեկավարումը, ինչպէս նաեւ անոր յանձնուած է Գործադիր Կոմիտէի մարմինը՝ որպէս աշխատանքի մարմին:

Սահմանուած է, որ մարզին տարածքին վրայ գտնուող միութենական եւ հանրապետական ենթակայութեան ձեռնարկութիւնները, հիմնարկութիւններն ու կազմակերպութիւնները, ինչպէս նաեւ անոնց մասնաճիւղերը, արտադրամասերը հրամանագրին գործողութեան ժամանակամիջոցին կ'ենթարկուին կոմիտէին: Որոշումները կը տրուին խորհրդային կառավարութեան կողմէ՝ նկատի առնելով Ազրբէջանի կառավարութեան կարծիքը:

Կոմիտէի կամ անոր լիազօրած անձերու անմիջական ղեկավարութեամբ պիտի իրականացնեն իրենց գործունէութիւնը մամուլի, ձայնասփիւռի, հեռատեսիլի ու լրատուութեան միւս միջոցներու մարմինները, հրատարակչութիւնները, տպարանները, ներքին գործոց մարմինները, ինչպէս նաեւ մշակոյթի, կրթութեան, առողջապահութեան հիմնարկութիւնները ու ոչ արտադրական ոլորտի միւս կազմակերպութիւնները, անկախ իրենց ենթակայութենէն ու գերատեսչական պատկանելիութենէն: Մարզին տարածքին վրայ դատախազութեան ու դատարաններու գործունէութիւնը պիտի իրականացուի գործող օրէնսդրութեան ու այն կարգին համաձայն, որ կը սահմանեն համապատասխանաբար Խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազը, Խորհրդային Արդարադատութեան նախարարութիւնը եւ Խորհրդային Գերագոյն Դատարանը:

Մարզին Յատուկ Կառավարման Կոմիտէին իրաւունք տրուած է նշանակել տեղական երեսփոխանական խորհուրդներու ընտրութիւններ, դադրեցնել հանրային կազմակերպութիւններու եւ ինքնագործ միաւորումներու՝ խորհրդային սահմանադրութեան ու օրէնսդրութեան հակասող գործունէութիւնը, անհրաժեշտութեան պարագային լուծել զանոնք:

Հրամանագրին մէջ նշուած է, որ անհրաժեշտութեան պարագային պետական եւ ընկերա-մշակութային շինարարութեան հարցերու առթիւ առաջարկութիւնները կը ներկայացուին անմիջականօրէն Խորհրդային Պրեզիտիում, Խորհրդային Նախարարաց Խորհուրդ, Խորհրդային նախարարութիւններ, Պետական Կոմիտէներ ու գերատեսչութիւններ:

Ազրբէջանի Պրեզիտիումին յանձնարարուած է հրամանագիրէն բխող համապատասխան որոշումներ տալ:

Հրամանագիրը գործողութեան մէջ կը մտնէ Յունուար 20-էն սկսեալ:

***

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Հայաստանի վարչապետ Ֆ. Սարգսեան ընդունած է վերջին ամսուան ընթացքին երկրորդ անգամ Հայաստան այցելող, Իտալիոյ նախկին նախարարապետ՝ Ա. Ֆանֆանիի կինը՝ Միջազգային Կարմիր Խաչի փոխ-նախագահուհի Մարիա-Փիա Ֆանֆանին: Ան նշած է, թէ աղէտեալ շրջաններէն մէկուն մէջ Իտալիոյ կառավարութեան առաջարկութեամբ պիտի տեղադրուին նախաշինուած տուներ: Մասնագէտները շուտով Հայաստան կը հասնին աշխատանքներու նախապատրաստման եւ կատարման համար:

Ընդունելութեան ընթացքին Մարիա-Փիա Ֆանֆանի յայտնած է նաեւ թէ Իտալիոյ միջերկրականեան ափին իրենց ամառնային արձակուրդը պիտի անցընեն 100 հայ երախաներ: Անոնք Իտալիա կը մեկնին իրենց մանկավարժներուն ու ծնողներուն հետ:

Իտալացի եւ հայ մասնագէտները կազմած են մեծածաւալ ծրագիր մը: Սպիտակի մէջ Իտալացիները պիտի կառուցանեն նեարդաբանութեան կեդրոն, փըրոթէզներու եւ սայլակներու ձեռնարկութիւն, պիտի տեղադրեն մեծ քանակութեամբ առժամեայ տնակներ՝ տուժածներու ու շինարարներու համար:

Մարիա-Փիա Ֆանֆանի յայտնած է, որ իտալական «Լա Ռեփուպլիքա» ազդեցիկ թերթը առանձինն արդէն հանգանակած եւ Հայաստանի օգնութեան հաշուին փոխանցած է 2 միլիոն տոլար:

Միջազգային Կարմիր Խաչի փոխ-նախագահուհին ներկայ եղած է Էջմիածնի մէջ զոհերու յիշատակին մատուցուած պատարագին: Այնուհետեւ վեհարանին մէջ տեղի ունեցած հանդիպման ընթացքին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ Վազգէն Ա. շնորհակալական խօսքեր արտայայտած է իտալացի փրկարարներուն, բժիշկներուն, մասնագէտներուն, ու Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչներուն հասցէին:

Պր. Րաֆֆի Կիւրճեան (Ամերիկա),

Օր. Հերմինէ Միսքճեան (Սէն-Ռաֆայէլ),

Տէր եւ Տիկին Վազգէնակ Միսքճեան եւ զաւակները, (Լիոն,-Քանատա),

ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՏԻԿԻՆ ՌՕԶ-ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՄԻՍՔՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Կիւրճեան)

մահը՝ որ պատահեցաւ Յունուար 12-ին, 80 տարեկանին, Լա Թրոնշի հիւանդանոցը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Շաբաթ, Յունուար 14-ին, Կրընոպլի Սէն-Անտրէ Եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ՝ Նորվան Եպիսկոպոսի եւ Իսահակ Խչկր. քահանայի ու Գէորգ Ա. սարկաւագի մասնակցութեամբ: Մարմինը ամփոփուեցաւ Կրընոպլի Սէն-Ռոք գերեզմանատունը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆ

Հայաստանի մէջ երկրաշարժի աղէտին զոհ գացած մեր արիւնակից եղբայրներուն, քոյրերուն հոգւոյն ի հանդիստ հանդիսաւոր պատարագ Ս. Ներսէս Շնորհալիի մատրան մէջ:

Կիրակի, Յունուար 22, ժամը 10.30:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունուար 21, տօն է Սրբոյն Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ չորեքտասան զինուորացն: Տօն է նաեւ Սրբոց Ատովմեանց զօրավարաց:

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի ժամը 10-ին:

CONCERT

sous l'égide
des églises évangéliques de Marseille
pour les sinistrés d'Arménie

Samedi 21 janvier à 20 h 30

Temple Réformé
15, rue Grignan, Marseille 6e

œuvres de : Bach, Mozart, Takemicu, Fauré, Komitas, Schumann, Prokofiev.

avec
Yoko - Goruku,
Patrick Villecourt, Alain Babouchian,
Charles Arzounian.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

tél : 43 76 55 89

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. - Պր. Փիէր Թերկանեան 400 ֆրանք:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Թորգոմեան ընտանիքը Եպրաքսէ Զիչէքեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Sous la Présidence de
Monsieur HENRI VERNEUIL

La Croix Bleue des Arméniens de France organise une matinée

ARMENIE - TEMOIGNAGES

avec la participation :
des Sapeurs Pompiers, Samu 94, Médecins sans Frontières, Médecins du Monde... et autres personnalités

Dimanche 22 Janvier à 14 heures
à la Mairie du 9ème, Salle Rossini
6, rue Drouot, Paris

ԼԻՈՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՍՆԱՃԻՒՂ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ի նպաստ
Հայաստանի աղէտեալներուն
նախաձեռնութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի
մասնաճիւղին
Փարիզի Համազգայինի
« Դ Ի Մ Ա Կ »
թատերախումբը
կը ներկայացնէ՝ Յակոբ Պարոնեանի
« Ա Ռ Տ Ն Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ն Ե Ր »
կատակերգութիւնը
Կիրակի, Յունուար 29,
ժամը ճիշդ 15.30-ին
Սալ Վիքթոր Հիւկոյի մէջ
33, rue Bossuet, 69006 Lyon
(Sortie métro Foch)

Մուտք՝ 40 Ֆր.:
Տոմսակները ապահովել՝
Լիոն. - Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն՝
48, cours de la Liberté, 69003 Lyon
Տէսին. - Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Ս. Ծնունդի խաղաղինի փոխարէն. -

Պր. Մարտիրոս Քէօսէեան 500 Ֆր., Պր. Օհանեան 500, Պր. Խաչիկ Գիւմրու 200 Ֆր., Պր. Քուսինեան 200 Ֆր., Տիկին Քէպէլեան 100, Տիկին Պասմաճեան 100, Տիկին Մ. Պետիկեան 100, Տիկին Աննա Քարաթէփէ 100, Տիկին Արտեմիս Աչճըեան 100 Ֆր., Պր. Անթուան Քէշիշեան 50 Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Արշալոյս Թագէոսեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է.-

Պր. Կարապետ Տարակեանէ 1000 Ֆր., Տիկին Արմենուհի Յակոբեանէ իր քրոջ յիշատակին 1000, Տիկին Հայկուհի Թէփէնկճեանէ իր եղբօր՝ Կարպիս Տէրիկլիեանի յիշատակին՝ 500, Տէր եւ Տիկին Մուսէլլի 500, Տիկին Սիսեռեան 500, Տէր եւ Տիկին Սիսեռեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆրէտէրիկ Տէկլեա 300 Ֆր., Տիկին Լեհեռիսէյ 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Կարապետեան 200 Ֆր., Տիկին Դանիէլ Դանաքս 30 Ֆր.:

***

Լիոնահայ Եկեղեցաշէն բարերար՝ պարոն Ճիպրայէլ Պահատուրեան, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանին իր տուած առաջին այցելութեան առթիւ եւ վերայիշելով մանկապարտէզի իր քաղցր տարիները 10.000 ֆրանք կը նուիրէ դպրոցի բարգաւաճման համար:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գեղամ Գալաֆեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի իր մեծ-մայրիկին՝ Մարիամ Սելթէկեանի մահուան Բ. տարելիցին ի յիշատակ:

***

Տիկին Ալիս Պալըգճեան, Պ. Պ. Ղազարոս եւ Յակոբ Խաչատուրեան իրենց մօր եւ քրոջ՝ Տիկին Մանիկ Պալըգճեանի յիշատակին 300 Ֆր. կը նուիրեն Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցիին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Soirée - Témoignage
autour
des sauveteurs

Dans le cadre de son opération SOLIDARITE LANGUEDOC - ARMENIE
l'Amicale Arménienne de Montpellier
et sa région
organise une soirée
autour des sauveteurs de la Compagnie Opérationnelle de Sauvetages Internationaux (Président Louis Coste) présents à Spitak et à Leninakan
et du Docteur YVES TERNON, *Historien et Chirurgien* (membre de *Médecins sans Frontières* en Arménie),
le mercredi 25 janvier, à 20h30
au CRDP (Centre régional de Documentation Pédagogique) à côté du Lycée Joffre (Parking Comédie, Centre Ville).

Au programme : Témoignages — Diaporama sur l'intervention humanitaire, bilan de l'action « Solidarité Languedoc-Arménie ».

Les débats seront animés par M. Robert MENARD, *Journaliste à Radio- France.*

Cette soirée est placée sous la Présidence d'Honneur
de M. le Professeur GEORGES FRECHE, *Député-Maire de la Ville de Montpellier*

Avec la participation de :
M le Professeur Michel GAYRAUD *Président de l'Université Paul-Valéry*
M. le Président Pierre VITOUX *Délégué aux Relations Internationales de l'U.P.V.*
(récemment en mission auprès de l'Université Jumelle d'Erevan)
et de
la Direction des Affaires Internationales du Ministère de l'Education Nationale.

Entrée libre

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

Devant l'urgence de la situation, le Comité régional de l'U.G.A.B. a décidé de fermer la Bibliothèque d'arménologie Nubar pour une période d'un mois, afin de pouvoir s'impliquer totalement dans l'organisation des secours à l'Arménie. Cependant, devant la demande croissante des lecteurs, il apparait nécessaire d'ouvrir à temps partiel la Bibliothèque.

En conséquence, et jusqu'à nouvel avis, la salle de lecture sera ouverte au public les lundi, mardi, jeudi et vendredi, de 10h à 14h, sans interruption.

Le Conservateur

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 21-22
SAMEDI-DIMANCHE
21-22 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.932 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNEE — No 16.932

ÉDITORIAL

LEVON, PAPKEN, VASKEN ET LES AUTRES

Ce n'est pas le titre d'un film franco - italien. C'est notre réalité à nous. Série noire.

Levon, Papken, Vasken et les autres, aujourd'hui incarcérés comme de vulgaires criminels de droit commun, ce sont les membres du Comité Karabagh.

Pour M. Rijkov, premier ministre soviétique et président de la «Commission du bureau politique supervisant les opérations de secours et de reconstruction après le tremblement de terre d'Arménie», ce sont des «*activistes qui ont joué un rôle fatidique dans l'exaspération des passions inter-éthniques, l'organisation des désordres, l'exode de milliers de personnes innocentes, l'exacerbation des tensions politiques et sociales dans la politique... Ces faux protecteurs des intérêts de la nation se sont mis à lancer des ultimatums menaçants, à brandir des armes, à enfoncer le fer dans les blessures du peuple...*» (Excusez du peu !).

Quelle aubaine, pour certains, ce tremblement de terre, qui permet, du jour au lendemain, de transformer en pestiférés, les chefs de file d'un mouvement, qui fit l'admiration du monde entier, pendant dix mois. Et avec qui, hier encore, tous ces harangueurs devaient compter d'Erevan à Moscou. Ils avaient, eux, la confiance, l'approbation et le soutien d'un peuple qu'ils avaient remis debout, dans toute sa fierté, dans toute sa dignité, après des décennies d'amère résignation. Celle des peuples aux causes perdues.

Et si aujourd'hui, dans sa grande détresse, ce peuple meurtri, jouit d'une sympathie universelle, n'est-ce point aussi, parce qu'il avait conquis le monde médiatique par l'exemplarité de ses manifestations, son sens civique,sa maturité politique, son éthique même.

Bien sûr, tout au long de ces mois, sa foi en l'homme nouveau qui avait apporté l'Espoir, s'était peu à peu ébranlée. Une fois encore, il se sentait frustré. Cet homme nouveau n'était-il pas le nouvel homme d'un vieil appareil ? Pourtant, tout n'avait pas été tout à fait négatif. Quelques réformes pour le Karabagh et puis en Arménie même, ce souffle de renouveau, ce retour aux vraies sources, cette prise de conscience de l'importance de sa propre langue, de sa propre histoire, c'était l'acquit du Comité Karabagh. Aujourd'hui encore, ce détachement de Bakou, sinon de l'Azerbaïdjan, la fermeture prochaine de la centrale nucléaire, ne les doit-on pas à ce groupe d'intellectuels et d'humanistes intègres, à qui manquait, on le voit bien, la bonne connaissance et l'expérience des rouages de la politique politicienne.

Là-bas, maintenant l'heure est venue des règlements de compte de bas étage dans la plus stricte logique d'un retour de situation.

Ici, notre silence ne serait que lâche complicité.

Il y a deux cent ans, de ce pays, symbole de la liberté, les droits de l'homme prenaient leur envolée pour conquérir le monde. Il faudrait, qu'ils puissent enfin conquérir cet empire d'une autre révolution, où dans deux ans doit avoir lieu la conférence internationale des droits de l'homme.

Car, aujourd'hui, pour nous, les droits de l'homme, ce sont ceux de Levon, de Papken, de Vasken et des autres.

«HARATCH»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԻՆ ԵՏՔ

«LE FIGARO»

«NOS FRERES ARMENIENS...»

Փաթրիք Վաժման փառաւոր յօդուած մը ստորագրած է «Ֆիկառօ»ի Յունուար 20-ի թիւին մէջ, նուիրուած Հայաստանի ժողովուրդին, որ դեռ կը տառապի երկու դժբախտութենէ՝ երկրաշարժը եւ զրպումը:

Յօդուածագիրը որ քաջ ծանօթ է Հայոց պատմութեան ակնարկ մը նետելէ ետք անցեալին եւ ներկային կ'անդրադառնայ ապագային, ու կը գրէ սա այնքան դիպուկ տողերը.—

«Միխայիլ Կորբաչով – կը կրկնեն մեզի օրն ի բուն – համաձայնութեանց մարդն է: Ներկայ դէպքերը առիթը կուտան իրեն փաստելու: Եւ ատիկա, հակառակ անոր որ 5 միլիոն խորհրդահայերը թեթեւ կը կշռեն հաւանաբար իր աչքերուն խորհրդային Միութեան 50 միլիոն մահմետականներու դիմաց:

Եթէ Կորբաչով իսկապէս այդ մարդն է.—

– Կը հրահանգէր Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն անմիջական ազատ արձակումը:

– Կը ձգէր որ այդ Կոմիտէին անդամները եւ իրենց համակիրները ներկայանան Մարտի երեսփոխանական ընտրու-թեանց:

– Կը դադրէր զրպարտելէ Հայ քաղաքացիները, որոնք միայն քիչ մը աւելի ազատութիւն կ'ուզեն (փոխանակ զիրենք «կաշառուած եւ անպարկեշտ ազգայնական» որակելու):

– Կ'երաշխաւորէր Ատրպէյճանի Հայերուն ֆիզիքական ապահովութիւնը:

– Կը քաջալերէր ուղղակի խօսակցութիւն մը ազերի եւ հայ *ինթելիկէնցիա-ներու* միջեւ (նոյնիսկ եթէ նման բան մը կը խանգարէ Կրեմլինը արգելք ըլլալով որ՝ բաժնէ տիրելու համար);

– Վերջ կը դնէր Հայաստանի Հանրապետութեան զինուորական պաշարման:

– Կ'ընդունէր հակահայ ջարդերու ծաւալը եւ այնպէս կ'ընէր որ անոր բուն պատասխանատուները – ոչ թէ՝ խեղճուկրակ երկրորդական անձեր (*լամփիսթ*) – պատժուին:

Աւա՜ղ, հոդ չենք հասած:

1939, Օգոստոս 22-ին, ակնարկելով 1915-ի ցեղասպանութեան, Հիթլէր ըրբօրէն սա հարցումը տուաւ. – «Ո՞վ դեռ կը յիշէ Հայերու ջարդը»: Կէս դար ետք, կը խորհիմ որ ֆրանսական կառավարութեան կը մնայ պատասխանել՝ ՄԵՆՔ»:

**

ԹԱՍ *գործակալութիւնը հաղորդած է որ Ատրպէյճանի համայնավար կուսակցութեան պատասխանատուները, Չորեք-շաբթի օր, հաւանութիւն տուած են Կրեմլինի վերջին որոշումին, Լեռնային – Ղարաբաղի վերաբերեալ:*

**

S.O.S. ARMENIE-*ի*
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Ամէն շաբաթ, ԷՍ-Օ-ԷՍ Արմէնի տեղեկագիր մը կը հրատարակէ, հարկ ե-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՐԵՇՏԱԿԸ

1988 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՄԵԾ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ԶՈՀՈՒԱԾ
ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Նուիրած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին

Երկու տարեկան այս հայ երեխան
Այդպէս էլ մնաց... երկու տարեկան. –
Սումգայիթ տեսաւ մի տարեկանում,
Երկուսում՝ փոխուեց Ջաջուռ աւանում.
Զոհուեց ու թաղուեց, բայց... չմահացաւ,
Վիրաւոր սգոր հրեշտակ դարձաւ
Եւ սաւառնում է հիմա երկնքում,
Մեզ յառած աչքերն իր սեւ ու տրտում...
Սաւառնում է նա, ու նրա տեսքից
Դաշոյնն ընկնում է դահիճի ձեռքից,
Չար մարդկանց սրտերն իսկոյն մեղմանում
Եւ գազանները... հեզիկ են դառնում.
«Հայաստանն է սա», – ասում են նրանք, –
Տեսնո՞ւմ էք լուսէ պսակը նրա,
Ինչ են նրա մեծ տառապանքի դէմ
Մեր կռիւները ու վէճերը նսեմ...
Հայաստանն է սա – Ոգին Յարութեան
Դռնորն՝ Ազնիւի եւ Արդարութեան,
Որ իր արիւնն է տուել դարեդար
Ամէն մի ազգի պայքարին արդար:
Կարո՞ղ էր մէկին Արարիչը մեր
Պարգեւել այսքան ցաւ ու դառնութիւն,
Եթէ նա մի նոր Մեսիա չլինէր,
Չունենար մի սուրբ Առաքելութիւն...
Եւ ոխ ու չարիք մի պահ մոռացած,
Ամեն մի մարմին ու հոգի դարձած
Այդ հրաշքին են նայում միասին,
Ինչպէս մոգերը՝ Աստղին Յիսուսի...

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆ

1988 Դեկտեմբեր, Երեւան

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՔՍ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ԼՈՒՐԵՐ ԱՂԷՏԵԱԼ ՇՐՋԱՆԷՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19

Յունուար 17-ին տեղի ունեցած Հայաստանի կուսակցական ժողովին հետեւեալ տեղեկութիւնները տրուած են:

Հանրապետութեան տարածքին 40%-ը՝ մէկ միլիոն բնակչութեամբ, կը գտնուի աղէտեալ շրջանին մէջ: Աւերուած են 21 քաղաք, 342 գիւղ՝ որոնցմէ 58-ը հիմնայատակ: 25 հազար հոգի մեռած է, 19 հազար՝ վիրաւորուած, իսկ 15.254՝ փրկուած:

Աւերուած է 8 միլիոն քառակուսի մեթր բնակելի տարածութիւն, որ կը կազմէ Հայաստանի ընդհանուր բնակելի տարածքին 17%-ը: 514 հազար հոգի անապաստան մնացած է: 245 նախադպրոցական հաստատութիւն, 250 հանրային առողջապահական հիմնարկութիւն, 324 ակումբ մասամբ կամ ամբողջութեամբ աւերուած է: Արդիւնաբերական աւելի քան 170 պահեստանոց անգործածելի դարձած են:

Վնասներու ընդհանուր գումարը կը հասնի 10 միլիառ ռուբլիի:

Աւելի քան 95 հազար վրան, 3270 տաք հիւղակ եւ 4310 զանազան տեսակի տնակներ զետեղուած են աղէտեալ շրջանին մէջ: Վերապրողներու մօտ 72%-ը այժմ այժմ կը բնակի այս տուները, 28%-ը՝ վրաններու տակ:

Երկրաշարժէն վնասուած Իջեւան, Հրազդան, Չարենցաւան, Աշտարակ քաղաքները եւ վեց շրջանային կեդրոններ պիտի վերաշինուին Հայաստանի ճիգերով:

Երկու տարուան ընթացքին աղէտեալ շրջաններուն մէջ հարիւր հազարէն աւելի աշխատանքի տեղ պէտք է ստեղծուի:

Լենինականի վերակառուցումէն յետոյ «Շիրակ» օդակայանը պիտի կարենայ ընդունիլ ամենամեծ օդանաւերը:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէ
նախագահ՝
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՇԱՂԱԿՐԱՏՈՒԹԻՒՆ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻԻ ՀԵՏ

ՆՄԲ. – Հետեւեալ նամակ – կենսագրականը կ'արտատպենք «*Սովետական Գրականութիւն*» ամսաթերթին Օգոստոսի թիւէն: Գրութիւնը հոն լոյս տեսած է Արփիկ Աւետիսեանի նախաբանով, ուր կ'ըսուի. – «1966 *Յունիսի 22-ին Մահարին Պալանգայից Փարիզ՝ Զ. Որբունուն գրում է. – «...Սիրելի Զարեհ, գրում ես, որ չես սիրում կենսագրութիւնդ գրել: Սիրես – չսիրես պիտի գրես, եւ որքան շատախօս լինես, այնքան լաւ ինձ համար: Յայտնի չէ թէ ինչ նպատակով է ցանկացել Մահարին ունենալ Որբունու ինքնակենսագրութիւնը*»:

Ապա Ա. Աւետիսեան կը նշէ Որբունիի ձեռագրին անընթեռնլի վիճակը ու վերծանելու դժուարութիւնները: Հակառակ իր ջանքերուն, հրատարակութեան տըրուած բնագիրը տեղ տեղ անհասկնալի կը մնայ մեզի համար. այդ մասերը յապաւուած են ու նշուած կախման կէտերով:

***

Այս դարը երկու տարեկ է ի վեր աչքերը բացած էր երբ ես իմիններս բացի, չըսելու համար Վ. Հիւկոյի պէս՝ «Ce siècle avait deux ans»: *Դարը իրաւունք ունէր ինծմէ աւելի աճապարող ըլլալու համար, գիտնալով որ ինչ մեծ հարցեր պիտի լուծուէին այդ դարու ընթացքին, թէ ինչպէս պիտի խուզարկուէին անծայրածիր երկինքներն ու մարդկային հոգին, ինչպէս եւ կեանքի սկզբնապատճառնե – րը: Ահա թէ ինչու համար ես յետամնաց մըն եմ: Պէտք էր դարուս հետ սկսիլ* à la page *ըլլալու համար: Հետեւաբար իմ այս ուշամնաց ըլլալը ցաւս քիչ մը պակսեցաւ վերջերս: Մինչեւ ասկէ երկու տարի 1904-ի ծնունդ կը կարծէի ես ինծի, երբ երկու տարի առաջ մօրմէս ուզեցի մեր ընտանիքի անդամներուն ծննդեան թուականները պաշտօնական դիմումնագրի մը պահանջը գոհացնելու նպատակով: Մայրս բոլորը տալով հանդերձ՝ աւելցուցած էր. – «Թէեւ, կը գըրէր ան, 1904 գրուած ես ինքնաթուղթերուդ մէջ, բայց 1902 Մայիսի 24 էր: Պոլսէն մեկնած ատենդ զինուորական ծառայութեան խոչընդոտի չենթարկուելու պատճառով տարիքդ պզտիկցուցած էինք երկու տարիով»:*

Ուրեմն ծնած եմ 1902 Մայիսի 24-ին: Բայց ի՞նչ կարեւորութիւն ունի ասիկա եւ զո՞վ կը հետաքրքրէ, եթէ ոչ քեզի պէս խենթ մը կամ աստղաբաշխերը:

Ուրիշ գոհացում մըն ալ կայ այս երկու տարիով մեծնալուս մէջ: Ֆրանսացի մեծ նկարիչ մը ըսած է թէ հազիւ 60-ին սկըսած է ճանչնալ գիծերը եւ այսպէս տասնեակ առ տասնեակ, 120 տարեկանին վերջապէս կրցած է սկսիլ նկարչութեան ինչ ըլլալը հասկնալ: Ինծի կը մնայ ուրեմն հասնիլ այդ բարեբաստիկ տարիքին բան մը ընել սկսելու համար: Մինչեւ հիմա բոլոր ըրածներս հասուննալու փորձեր են, պայմանով որ գիշեր ցերեկ աշխատանք տարուի: Ուրեմն հակառակ մեր կարծիքին թէ հասած ենք վախճա – նին, իրականութեան մէջ տակաւին երախաներ ենք, գոնէ մտային հասկացողութեամբ:

Կ'ըսուի թէ պապերուս պապերէն մէկը շատ սպիտակ մորթ ունեցած է: Այդ պատճառով բաղնիքը թուրք տղաները կէօնի պէյազ կոչած են զինքը եւ այդպէս ալ եղած են նախնիներս Կէօնի պէյազեան: Չեմ գիտեր ի՞նչ ճակատագրական նախասիրութեամբ մը յետագային այդ անունը փոխուած է Խօջաբուղեանի: Տես որ երկու անուններուն մէջ ալ նոյն «էօ»ն կայ: Յետոյ ի՞նչ առընչութիւն պէտք է տեսնել ճերմակ մորթի եւ որբ բառերուն միջեւ: Անկո՞ւմ սպիտակութեան փառքէն մինչեւ այրիութեան խաւարը:

Հայրիկս Յունիացի է (Սեւ ծով): Հօրենական ժառանգի բաժանման պատճառաւ ինկած է Ֆաթսա (Սեւ ծով) ու կընիկ առած է Օրտուէն (Սեւ ծով): Ատոր համար ալ ես ծնած եմ Օրտու, ինչպէս Թովմասը «Եւ եղեւ»ին, եղած Ֆաթմայի մանկապարտէզը եւ սորված եմ «Ո՞ւր կ'երթաս կոր կախ կատու»ն:

Յետագային յաճախած եմ Օրտուի Մովսէսեան վարժարանը, ոչ թէ անոր համար, որ այս դպրոցը գեղեցիկ ուսումնական մակարդակի վրայ էր, այլ՝ անոր համար, որ հայրս ազատամիտ ըլլալով (թերեւս դաշնակցական)՝ հակադրուած էր քաղաքին ազաներուն, որոնց աչքին փուշ էր: Օրտուն աւելի ազատատենչ էր հնչակեան – դաշնակցական մրցակցու – թեամբ:

Օրտու մեծ – մայրիկիս տունն էր՝ ուր ինծի միացաւ յետոյ քոյրս: Մեծ – մայրիկս մեծ ազնուականութիւն մը ունէր իր անձին մէջ: Վերջը իմացայ, որ Բագրատունեան տունէն է սերած: Մեծ – հայրիկս զմայլելի գինով մըն էր, ինծի պէս մանկական հոգիի տէր (գիտե՞ս որ քուկին ալ բարեկամդ մանկական եւ միամիտ մէկն է): Ասիկա մէջերնիս մնայ: Մարդիկ գիտնալու պէտք չունին ատիկա, թէեւ ես կեանքիս մինչեւ վերջը այդպէս կ'ուզեմ մնալ: Կը վախնամ որ կինս որ այդ բանը լաւ գիտէ, մահուընէս յետոյ մէջտեղ հանէ: Բայց ատոր համար է որ ինծի աւելի կը սիրէ, ինչպէս մայր մը իր երախան: Այս պատճառով պիտի ուզէի որ խելքդ չարչարելով այս տողերս կարդալէդ վերջ՝ պատռէիր:

Ներողութիւն երախայական անընթեռնլի գիրիս համար: Չպիտի մեքենագրեմ գրութիւնս որպէսզի ան պահէ իր թարմութիւնն ու անմիջականութիւնը: Այս օրուան քեզի գրկած նամակս մեքենա – գրելու գործողութեան ընթացքին կէսը թափեցաւ: Կ'ուզեմ որ խենթութիւններովս ներկայանամ քեզի: Այնպէս, ինչպէս որ եմ, ոչ թէ այնպէս, ինչպէս որ մարդ կ'ուզէ երեւալ:

Մեծ ծնողքս (Փրանս. grands-parents) *չորս զաւակներ ունէին. երկու մանչ, երկու աղջիկ, մէջընդմէջ, մէկ մանչ, մէկ աղջիկ, մէկ մանչ, մէկ աղջիկ: Գիտես որ ասիկա նշան է վերին աստիճանի հաւասարակշռութեան, ըլլայ բնախօսա – կան, ըլլայ հոգեբանական տեսակէտով: Բան մը որ կը պատահի աւելի յաճախ աղքատներուս մօտ: Մեծ – հայրիկս աղքատ էր: Հայրիկս աղքատ աղջիկ առնելով՝ անգիտակցաբար ուզած է ներդաշնակել իր կեանքը: Իսկ ես իմ կեանքի առաջին տարիներուս աղքատութիւնը ճանչնալով՝ փրկուեցայ հարուստի շըփացածութենէն, իմաստութեամբ վարժուած մեծ – մայրիկէս:*

Օրտուի վարժարանէն միայն մէկ բան մնացած է միտքս: Մէկ բառ: Որբ բառը ինծի համար մեծ սքանչացում մըն է եղած: Միակ հայերէն բառը, իբրեւ թէ խօսած լեզուս հայերէն չըլլար: Միայն այդ բառն էր հայերէն եւ ես հպարտ էի անով:

... Հիացումը կայծակի պէս կը փայլատակէ միտքէն ներս ու աշխարհը ամով կը ներխուժէ մեր մէջ: Կայ ուրիշ բան մը Օրտուէն մնացած: Այսպէս ասած՝ ժողովրդավարական, դեմոկրատական հակում: Մովսէսեան վարժարանին մէջ դասարանները կը ղեկավարուէին աշակերտական կոմիտէներով, ընտրովի: Ես միշտ մաս կազմած եմ այդ մարմիններուն, ոչ թէ խելացի ըլլալուս համար, այլ՝ հեզահամբոյր նկարագրիս պատճառով:

Պէտք է յիշեմ մանաւանդ երրորդը, որ մնացած է Օրտուէն՝ Գոհարիկն է: Օ՜ այդ իմ առաջին տառապանքս, այդ աստուածանուէր տառապանքս, որ Գոհարիկին սիրահարութիւնս եղաւ. Գոհարիկ Վարդերեսեան: Չեմ գիտեր տասը՞, թէ տասնըմէկ տարեկան էի, այդ սէրը գըժոխքի կրակներուն մէջ նետած էր ինծի: Այնքան կը պաշտէի կրակներուն այդ մրկող առաքինութիւնը: Այսօր, երբ դեռ կը մտածեմ կեանքիս վրայ, կը տեսնեմ որ բոլոր սէրերս եղած են Գոհարիկին կրկնութիւնները: Սեպաստիալը, այն հրաշալի ռուս աղջիկը, որուն անունը մոռցած եմ, Մելինէ՛ն, Սիւզանը, Արշալոյսը, Օտէլթը եւ Էլիզապէթը որ եղաւ մնայուն, կողակիցս, ինծի հասկցնել կուտան, թէ ի՞նչ կրցած են ըլլալ Թէքէեանի հոգեկան ապրումները, երբ կը գրէր՝

«Ես սիրեցի, բայց ոչ ոք սիրածներէս գիտցաւ թէ զինք որքան սիրեցի»:

Այդ լուռ սէրերը, լռութեան մէջ թաւալող տառապանքը մարդուս ամենամեծ հարստութիւնն է: Ինքնաճանաչման, մարդաճանաչման եւ ազնուացման միակ գործողութիւնը: Մի կարծեր որ այս սէրերու միամտութիւնս մազոխիստական հակում մըն է եւ միակ գրութիւնը: Եղած եմ սինիք տոնժուան, այդ սիրոյ վայելքը մարդս կ'անասնացնէ, անոր տուած զոյը կը թաղուի նոյն վայրկեանին մէջ Վեզուվին վրայ ձգելով դառնութիւնը: Ողորմած հոգի Արշամ Տատրեանը կը գրէր ինծի որ միտք ունէր գրելու ուսումնասիրութիւն մը գրականութեանս մէջ իմ սիրոյ ըմբռնումիս մասին: Եւ դեռ անոր մահուանը շատ բան չէր գրած, բայց Արշամը սուր միտք ու աչք ունէր: Մտադրած էր նաեւ գրել մինակութեան ըմբռնումիս վրայ, կ'ըսէր «մինակութիւն» եւ ոչ թէ «առանձնութիւն»:

Անցնինք:

1914-ի ամառը Անատոլուի լեռներուն մէջ ամարանոցն էինք: Զօրս դին համատարած կանաչութիւն: Խաղաղ արեւին տակ ոչխարներու հօտերը կ'արածէին: Երկինքը լեցուն էր խաղաղութեամբ ու կեանքը համեղ պտուղի պէս բան մըն էր, երբ օր մը հայրիկս եկաւ քաղաքէն, գըլուխը ծուռ, տրտում, բայց ատիկա պատճառ չէր ըլլար որ մենք չվազէինք ամէն առաւօտ կանաչ բլուրներ ի վեր կոկռոսկ (սունկ) ժողվելու: Զարմանալի քաղցրութիւն մը ունէին այդ ձիւնասպիտակ սունկերը մեր վրայ, որ գիշերուայ մը մէջ հողէն դուրս կ'ելլէին: Կ'ըսէին թէ ոչխարներու մէզէն կը բուսնէին, թերեւս անոնց մասնաւոր հոտին համար: Օր մը ականջիս մէջ ինկան հօրս խօսքերը. – «Այս անգամ այս մարդիկը մեզ պիտի լմնցնեն»: Տեղ մը Եւրոպայի մէջ պատերազմ ծագեր էր: Թուրքիան դեռ պատերազմի մէջ չէր, բայց չէր կրնար անմաս մնալ անկէ: Քանի մը օր վերջ իջանք քաղաք, մեր քրտնած, քըրտինք հոտող ձիերուն վրայ նստած:

Հնչեց Մեծ Եղեռնի ահազանգը: Հայրս գրեթէ մինակը, բանտին մէջէն Թուրք բարեկամները համոզելով՝ Թրքութիւն ընդունեցանք: Թլփատուեցանք: Հայրս ամէն օր մզկիթն էր, վստահութիւն ներշնչելու համար, այնքան գետին կը ծռէր աղօթքներու ժամանակ որ ճակատին «տաս փարա» կազմուած էր:

Երկու ամիս տեւած էր այս երանու – թիւնը, երբ Թուրքերը որոշեցին մեզ ալ աքսորել: Այն գիշերը որ ամէն բան պատրաստ էր Ռուսիա փախչելու, ցերեկին հալածելով աքսորը տեղի ունեցաւ: Իբր մեր փախուստը մատնուած էր:

Բարեկամ Թուրք պէյեր մեզ՝ տղաներս որդեգրեցին, ըսելով՝ «Տղաքը մեզի ձըգեցէք, եթէ վերադառնաք, գոնէ տղաքը կը գտնէք»:

Արդարեւ հայրս – հօրեղբայրս իրենց կիներուն հետ Թոքատ քաղաքը ծանօթ նահանգապետին միջոցով կարաւանէն դուրս կ'առնուին ու կը պահուին ձորը տան մը մէջ: Անկէ երկու եղբայրները ձգելով իրենց կիները՝ դէպի ետ կը ճամբորդեն՝ յանձնելով ինքզինքնին Թուրք վարձկան ջորեպաններու: Այդ ջորեպաններն են, որ սպաննած են զիրենք: Հոն ուր պիտի առաջնորդէին Թուրք ծանօթ գիւղապետի մը մօտ, երբեք չեն եկած: Երբ մայրս իր կարգին հայ փախցնող մուհաճիրներու (*) միջոցաւ ետ վերադարձաւ, մենք տարիներով գիշերները քուն չեղանք, սպասելով, ականջնիս յառած դրան վրայ, թէ յանկարծ դուռը զարնուի ու հայրս յայտնուի դրան բացուածքին մէջ:

Մայրս, հայ ուրիշ կիներու պէս, բէշթիմալ (**) հիւսելով ապրեցանք: Ես ուրիշ հայ տղոց հետ քաղաքէ քաղաք ոտաբոպիկ կ'երթայինք ծախելու համար հիւսուածքները եւ դերձան ճարելով հանդիպած քաղաքներու մէջ: Այսօր ալ, երբ կը խորհիմ այդ օրերուն, ինծի երանելի օրեր կը թուին: Բայց մայրս միակ մըտասեւեռում մը ունէր: Փախչիլ Ռուսաստան: Գեղեցիկ օր մը առագաստանաւ մտանք մօրս դիմումներուն եւ կաշառքի միջոցով: Կաղղած, փոթորկոտ Սեւ ծովը ճեղքելով, օր մըն ալ հասանք Սեպաստապոլի խաղաղ ջուրերը: Գերմանացիները քաղաքը սկսած էին պարպել: Եկան համաձայնականներն ու սպիտակ Ռուսերը: Հայեր մեզ տեղաւորեցին: Ես հայ կօշկակարի մը մօտ աշկերտ էի, քաղ Անդրանիկի քաղաքէն: Շատ լաւ, ճշտակուռ, համեստ արհեստաւոր մըն էր վարպետս: Երանի թէ չարունակէի, այսօր գեղեցիկ արհեստ մը ունեցած պիտի ըլլայի: Այսպէս երկու գզումներ ունեցած եմ մանկութենէս: Մէկ մը այս, միւսը՝ երբ պէյիս քովն էի, ինծի Պոլիս դպրոց պիտի ղրկէին, պէյիս կնոջը եղբօրը հետ որ զաւակն էր Տրապիզոնի նահանգապետին: Այս տղան Սուլթանին կը յաճախէր: Ես փախայ անոնց քովէն, չբաժնուելու համար քրոջմէս, եղբայրներէս եւ զարմիկներէս, որոնց մեծն էի: Ահաւասիկ ինչու համար այսօր առանց արհեստի եւ առանց կրթութեան մնացած եմ, որովհետեւ միշտ փախելու սովորութիւն ունեցած եմ (ինչպէս «Եւ եղեւ»ի Թովմասը): Հիմա է որ կը տեսնեմ այս, գրած առենս չէի գիտեր որ իմ նկարագիրս կուտայի: Գրեցի, չէ՞ որ պէտք չկար կենսագրականի, քանի որ մեր գըրածներուն տակը նորէն մենք է որ պահուըտեր էր սատանայի պէս, թերեւս ալ հրեշտակի պէս: Ո՞վ գիտէ:

Յետոյ եկան բոլշեւիկները Սեպաստոպոլ: Քանի մը օր կռուեցան եւ ծով նետեցին յոյն նաւաստիները եւ սպիտակ բանակը: Կռիներու առեն քաղաքը հէքեաթային բան մը ունէր: Կը զգայի որ աշխարհը պիտի փոխուէր եւ ես կ'ուզէի ականատես ըլլալ, վայելել: Նախիմովսքիի վրայ՝ ուր էր հիմա աշխատած տունս՝ հացարարատուն եւ հացթուխ, մէկ մայթէն միւսը կը ցատկոտէի, մինչդեռ պուլվարին երկու ծայրերէն արձակուած փամփուշտները չորսդին կը բռնէին: Առաւօտ մը քաղաքը լեցուեցան բանուորական հագուստներով մարդիկ, որ դաշթականներ էին: Ամէն կողմ մարդիկ բարձրացած էին սիւներու վրայ եւ կը պոռային՝ «Տաւարիշչի կրաժտանի»: Այսպէսով քեզի հետ «Մեծ տուն» հայրենակից պիտի ըլլայի, եթէ չըլլար մայրիկիս այդ կոյր մտասեւեռումը՝ տղաքը հայկական դպրոց դնել, գէթ Պէրպէրեան դնել, որովհետեւ հօրս երազը եղած է եղեր: Ով գիտէ, թերեւս քեզի հետ պըտոյտի ելած պիտի ըլլայի «մեռելներու տան» անծայրածիր տուներուն մէջ: Ինչ որ անհաւանական չէ, ինչպէս պիտի տեսնես քիչ վերջը, երբ Սփիւռք դառնանք:

Եւ հասանք Պոլիս: Բոլշեւիկները մեզի ձգեցին որ երթանք. մտայ Պէրպէրեան, գիշերօթիկ տարի մը, երկրորդ տարին դուրս ելայ եւ եղայ ցերեկեայ: Երբեք չեմ սիրած զոց միջավայրները: Զարիֆեանին նշանածին ծնողքին մօտ բանուոր էի: Զարիֆեանը յաճախ կուգար: Ճաշի սեղանին վրայ, կամաց մը աթոռը ետ ետ կը քաշէր ու կ'երթար ճաշասենեակին մէկ անկիւնը: Նոյեմին քոքոյշ կը մըրմնջէր՝ «նորէն եկան մուսաները»: Շատ անգամ Զարիֆեան թուղթ չէր ունենար: Կամաց մը դրպանէն կը հանէր նախապէս քերթուածի համար կտրուած թուղթի կտորներէս: Զարիֆեանին բանաստեղծութիւններուն շատերուն թուղթը ես հայթայթած եմ: Մոռցայ ըսելու որ գիշերօթիկէն ցերեկօթիկ ըլլալուս գըլխաւոր պատճառը բանաստեղծութիւնն էր եւ սէրը: Արդէն սկսած էի թուղթ մրոտել մանաւանդ այն խենթեցնող սիրոյս շրջանին, ամէն բան թողած օրական մինչեւ քսան քերթուած կը գրէի, երբեմն դպրոցէն փախչելով: Արդէն դպրոցական մեր թերթին մէջ կ'երեւային: Ինծի համար բանաստեղծութիւններս խօսակցութիւն, հաղորդութիւն էին Մելինէին հետ որ կ'արհամարհէր զիս, ան որ չէր գիտեր անգամ, թէ մէկը կը տառապէր իրեն համար, ան, զոր օր մը տեսած էի Պէրպէրեանի աղջկանց վարժարանին բակը:

Օր մը, 1922-ի ամառը Ֆրէնկլին լեռը կը պտըտէի Ճիզմէճեանին հետ: Նոր գրած մէկ բանաստեղծութիւնս կարդացի իրեն, «Գառնուկս», որուն ներշնչողը, աւաղ, Մելինէ Պօղոսեանը չէր, այլ Սիւզանը որուն քաղցր հոգին այրած սրտիս սպեղանի էր: Գրիգորը որ անց – եալները թաղեցինք, բանեց կարդալ Թէքէեանին ղրկեց: Թէքէեան այն ատեն խմբագրապետն էր «Ժողովուրդի Ձայն»ին եւ որուն կիրակնօրեայ թիւին մէջ տեղ տուած էր նորերուն: Յաջորդ կիրակիի թիւին մէջ երեւցաւ փոքրիկ «Գառնուկս», կարծես Օգոստոս 1-ին, այն օրը, որ հայ գրականութեան մէջ ոտք կը կոխէի, արդէն պայուսակս պատրաստ էր: Հետեւեալ օրը նաւ կը մտնէի դէպի Մարսիլիա, հօրեղբայրներուս մօտ, իբրեւ սիրոյ աքսորական, որովհետեւ բռնկումը խենթութեան հասած էր եւ

մայրս եւ մօրեղբայրս այդպէս որոշեցին, հեռացնել անտառակ տղան Հրդեհէն։ Հրդեհը որ հուր հրան դարձաւ երբ մայրս իր եղբօրը հետ Սկիւտար եկան Գատը – գիւղէն ինծի համար եւ բնակեցան, ո՛վ հեգնանք, ճիշդ Մելինէենց տան դիմացը, Փաղլարպաշի, գերեզմանին մօտ ուր կը հանգչի Դուրեան, յետոյ Մրմրեան, յետոյ Զարիֆեանի հետ էր որ ամէն տարի այցի կ'երթայինք ամբողջ դպրոցով Ռ. Պէրպէրեանի գերեզմանը։

Պէրպէրեանը գրական մտահոգութիւն ունեցող շատ աշակերտներ ունէր։ Յ. Թէքէիճեանը որ չարդարուեց իր փառքը, մնաց Գ. Ճիզմէճեանը եւ ինչ զարմանք ան որ գրական հակում մը չունէր, բացի երգիծական դրշախաղեր ընելէ դպրոցի թերթին մէջ. ըսի, Շահնուր Քերեսթէճեանը որ Շահան Շահնուր պիտի ըլլար։ Խեղճ Զուլֆայեան չուզելով ընտրութիւն ընել ունեցած գողտրիկ կտորները զոհ տուաւ իրարու ետեւէ հրատարակած հատորներու տեղատարափին տակ։ Կայ եւ ծառայականդ այս amateur, որ զոհ տըւաւ իր կեանքը գրականութեան Սատաղէլին եւ եղաւ երջանիկ մարդ մը։

1922–ին, Մարսէյլա մինակ, առեւտրական շրջանակի մէջ դժբախտ, օր մը Թէքէեանին գրեցի շնորհակալութիւնս քերթուածս հրատարակած ըլլալուն համար։ Պատասխանեց՝ ըսելով. – «Ձեր քերթուածը հրատարակեցի, որովհետեւ դուք բանաստեղծ էք»։ Այդ շլացուցիչ բառերը ուղեղիս մէջ՝ կը չափչփէի Մարսիլիոյ փողոցները, երբ յանկարծ նաւերը քաղաքին քարաւաններուն վրայ թափեցին հայկական զանգուածները։ Արտադաղթ, փախուստ եւ սկիզբը այն բանին որ յետագային սփիւռք անունը պիտի առնէր եւ ես երջանիկ էի, զարմանալի միամտութիւն, որովհետեւ Պոլսէն ընկերներս կը մօտենային ինծի, բայց կը հեռանային միակ մտասեւեռում մը ունենալով՝ Փարիզ։ Ի զուր կը պոռայի «կեցէք»։

Յետոյ եկաւ ընտանիքս։ Տուն – տեղ եղանք։ Դարձայ հաւկիթի վաճառական եւ մեր գործը վերջացաւ տապալումով մը, ինծի ընկեր մէկ զարմիկիս անձնասպանութեամբ կնքուած։ Մտայ միւս մեծապատիւ զարմիկիս գրասենեակը։ Հոն շատ տառապեցայ։ Ամէն օր կը ծաղրուէի ան գիրիս համար որ արժանի չէր առեւտրական ասպարէզ ընդգրկող մարդու մը։ Զարմիկիս քարտուղարը ինծի գեղագրութեան վարժութիւն կ'ընէր, ronde, déliée–ներ շարել տալով թուղթին վրայ, մինչդեռ ես կը խեղդուէի ու կ'երազէի որ Իրիկուան Զարդյեանին հետ երթայինք պուլվարին սրճարաններուն ետեւի սրահներուն մէջ հաւաքուած Հայերուն առջեւ կարմիր դրօշակ պարզել։ Օր մըն ալ փախայ Փարիզ։ Սկսաւ օտարներու հրմշտոցքը, սրճեփ, խոհարարի աշկերտ, գերեզմանի քար տաշող, ճաշարանի, փայլաններու սպասեակ, մեթր տ'հօթէլ, չքաւոր ռազմագերի, հինգ տարի ուր եղայ թուղթի գործարանի բանուոր, գիւղացի, շինարարական աշխատող, պեթոն կը թափէինք 450 մեթր խորութեամբ ազի հանքերուն մէջ, որ օդանաւային գործարաններ եղան ի հաշիւ Վերմախտի, եղայ հինգ ճաշարաններու տէր եւ խոհարար, հարստացայ, կորսնցուցի 15 տարի գրականութեան համար։ «Լուռ ցաւեր»ուս ի տես չկարենալ գրելու համար, կինս մէկ օրէն միւս օրը նկարիչ եղաւ «peintre» հռչակուեցաւ, բայց կինս ձգեց նկարչութիւնը, որովհետեւ հասոյթ չէր բերեր, որպէսզի կարենամ գրականութեան նուիրել ինքզինքս ամբողջութեամբ։ Յետոյ չարաչար աշխատեցաւ այդ քառասուն տարիքին դպրոցի մուտքին պատրաստուելու համար։ Եղաւ լաւ քինեզիստ, առաջին քայլէն բացաւ ֆրանսական պառլամենտի մօտ, խնամեց Հեռիոյի այրին, բայց չօգտագործեցինք այդ յարաբերութիւնները դիւրացնելու համար քաղաքացիութեան եւ հակառակ իրաւունքիս (զինուորական պարտականութիւն եւայլն) մերժուեցայ եւ դեռ այսօր կը մնամ գաղթական, հայ գաղթական(*), որուն համար այնքան վրաս խնդաց Պեռլինի Ինտուրիստին սովետական տնօրէնը ու գիս պանդոկէն դուրս վռնտեց Երեւանէն վերադարձի ճամբուս վրայ, այսպէս իրականացնելով Սիտալի վախը որ այդպէս բան մը կրնար պատահիլ։

Ահա եկանք վախճանին։ Շունչ պիտի քաշես։ Բայց դուն ուզեցիր, կարծես վարժ ես չարչարանքի եւ անոր կարօտ։ Ամէն ինչ վարժութիւն է, նոյնիսկ ցաւը այնքան կը սիրենք ի վերջոյ, որ չեղած ատենը կը ստեղծենք։ Կ'երեւի դուն ալ ինծի պէս ես։ Ահա առ կարդա՛ այս չարչարանքին գրութիւնը։

1937–ին երբ ինծի կուսակցութենէն վռնտեցին իբրեւ տրոցկիստներու պաշտպան, ցաւս սարսափելի էր եւ սակայն ես այդ ցաւը այնքան սիրեցի որ երբ ինծի ըսին վերադառնալ, չուզեցի, ցաւս ինծի պահելու համար եւ չգրելու համար «մեգայական» անմեղի մը գրիչով։

Հոս կը չեշտեմ որ եղայ Սփիւռքի հայ գրողներուն մէջ առաջին համայնավարը։ 1924–ին արձանագրուած եւ արտաքրուած, այսինքն դուրս նետուած 1937–ին։ Հոս ձեր կողմին պէս չէ, հոդ ներս կը նետեն, հոս՝ դուրս։ Ահա թէ ինչպէս բախտ չունեցայ քեզի ընկերանալու Գողգոթայի ճամբուդ վրայ․․․։

Հիմա միայն մէկ երազ ունիմ։ Մարձումի քայլինէ ունինք։ Լաւ ենք, բայց չեմ կրնար գրել։ Կ'երազեմ վերադառնալ այն վերջին արհեստին, որ ինծի թոյլ տուաւ գրել «Եւ եղեւ մարդ»ը եւ «Թեկնածուն» (անտիպ)։ Այսինքն՝ գիշերապահութիւն յանուն գրականութեան։

ԶԱՐԵՀ ՈՐԲՈՒՆԻ

(*) Գաղթական
(**) Մեծ անձեռոց, դէնջակ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան «Ս. Պենկլեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 6, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայաստանի հնագիտական յուշարձաններու պահպանութեան Կոմիտէի տնօրէն եւ պատմաբան Լ. Բարսեղեանի հետ։ Գ. Մարաշլեան ներկայացուցած է օրուան դասախօսը, որ իր կարգին, սահիկներու ցուցադրութեամբ, անցած է յուշարձաններու նկարագրութեան, տեղեկութիւններ տալով անոնց պեղումներուն ու պահպանութեան շուրջ։ Հայաստանի 2800 յուշարձաններէն ներկայիս մօտ հարիւրը նորոգութեան ենթարկուած են։ Դասախօսը անդրադարձած է նաեւ Արցախի, նշելով որ այդ հարցին լուծումը դանդաղ ընթանալով հանդերձ, ի վերջոյ ան անպայման Հայաստանին պիտի վերադարձուի։

**

ՆԻՒ – ՃԸՐՃԻ մէջ Կիպրոսի Մելգոնեան հաստատութեան շրջանաւարտներէն, Հ. Բ. Ը. Միութեան կրթական յանձնախումբի գործադիր քարտուղար՝ Միրիճան Քիրեան իր մահկանացուն կնքած է Յունուար 7–ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։ Վարդանանց ապետ Մ. Քիրեանի յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունուար 11–ին՝ Սրբոց Ղեւոնդեանց Եկեղեցին մէջ, նախագահութեամբ էջմիածնական Արեւելեան թեմի առաջնորդ՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեանի։ Հանգուցեալին մարմինը փոխադրուած է Նիւ – Ճըրզիի «Ճ. Ուաշինկթըն Մեմորիըլ Փարք» գերեզմանատունը։

**

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ խորհըրդային դեսպանը Ե. Տապինին Դեկտեմբեր 9–ին հանդիպում մը ունեցած է Թորգոմ Արք. Մանուկեանի հետ։ Դեսպանը ցաւակցութիւն յայտնելէ ետք տեղեկութիւններ տուած է Հայաստանի կացութեան մասին ու յայտնած թէ ինք պիտի օժանդակէ ամերիկահայ գաղութին համակամութեան աշխատանքներուն։

LIVRES REÇUS

LE TRANSCAUCASIEN
MOSCOU — EREVAN
par *NOUBAR MAKAROFF*
Ed. La Pensée Universelle, Paris 1988.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՑՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Սովորական հանդիպումներէ տարբեր բնոյթով էր Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան Յունուար ամսուան հանդիպումը։ 1989–ի առաջին ցերեկոյթը տեղի ունեցաւ նոր տարուան երկրորդ կիրակին, ժամը 16–ին Փարիզի «Սթիւտիօ 43» շարժանկարի փոքր սրահին մէջ, ուր ցուցադրուեցան «Մատենադարան» ժապաւէնին առաջին երեք մասերը։

«Մատենադարան»ը Հայաստանի հեռատեսիլին համար պատրաստուած վեց մասով շարք մըն է որ Երեւանի Մատենադարանին գանձերէն մեկնելով կը պատմէ առհասարակ հայ դպրութեան, մատենագրութեան, դրչութեան, մանրանկարչութեան մասին։ Անոր բեմանիւթին հեղինակն է ռուս գրագէտ Գիմ Բակշի, իսկ գլխաւոր նկարահանողը՝ Հովիկ Հախվերդեան։

«Մատենադարան»ի մասին յաջող բեմանիւթէ մը ու նոյնքան յաջող նկարահանումէն մը զատ, պէտք է յատկապէս շեշտել մեծ արուեստագէտի մը դերը, որ չոր ու ցամաք փաստանկար մը ըլլալէ կը հանէ գործը. անոր շունչ ու հոգի կուտայ, տառացիօրէն «կը խօսեցնէ» մեր մշակոյթի գանձերը, դիտողը հաղորդակից դարձնելով հեղինակներու, գրիչներու հեռաւոր առօրեային։ Առօրեայ մը, ուր մշտակայ է բարբարոս թշնամիին արշաւանքին արհաւիրքը։

Ու այդ մեծ արուեստագէտը Սօս Սարգսեանն է։

Ո՛չ հայկական զանազան ժապաւէններու իր դերակատարութիւնը պէտք է նըկատի ունենալ, ոչ ալ այդ տիպարներով անոր ստեղծած կարօտի, կորուստներու, յաճախ տխուր ու քիչ մը միօրինակ տպաւորութիւնը, երբ խնդրոյ առարկայ է «Մատենադարան»ի Սօսը։ Ան ամէն մէկ էջի, նկարի, կողքի, բեկորի, նոյնիսկ մեծամթիւ կորուստներու ամէն մէկ տառին վրայ գուրգուրացող Հայն է ու այդ գուրգուրանքը կը յորդի իր ձայնէն, դողդողագին շեշտէն, սիրով ու հպարտութեամբ լեցնելու համար դիտողներու եւս սիրտերը։ Զինքն ունենալով որպէս առաջնորդ, մարդ քայլ առ քայլ կը շրջի Մատենադարանը, կ'ունկնդրէ անոր ձայնով հազարամեայ մատեաններու պատմածին, թելադրածին, այնպէս մը, որ փոխադրուած ըլլար հեռաւոր ու լռած այդ ժամանակները։

«Մատենադարան» ժապաւէնին ցուցադրութենէն գոյացած հասոյթը, ինչպէս ծանուցուած էր նախապէս, յատկացուեցաւ Հայաստանի աղէտեալներուն։

ՇՐՋ. Թ՚ՂԹԱԿԻՑ

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Բայց Ստեփան…

– Լաւ եւ մի համարձակուիր պաշտպանել նրան։ Նա արդէն իր վարմունքով ցոյց տուեց իր հոգու չափը. նա շատ արժանի ամուսին է Նաթալիա Վասիլիեւնայի․․ բայց քո եւ նրան մէջ առնչութիւն չկայ ․․․ Նա ինքն է ասում, ի հարկէ անգիտակից յայտնում է թէ Նաթալիա Վասիլիեւնան այնպիսի կին չէ, որ կոհացում տար իր հոգեկան պահանջներին ․․․ Նրանք իսկ եւ իսկ արժանի ամուսիններ են ․․․ եթէ իր հոգին պահանջներ ունենար, նա չէր մնար տասնեակ տարիներով այդ մութ ու մգլոտ բանտի մէջ, որ իրենց ապրած կեանքն է. նա հազար առիթ ունէր ազատագրուելու, բայց այդ մարդիկ այն տեսակներից են որ չեն ցանկանում ազատագրուել։ Նա ոչ մի գնով չի կարող հրաժարուել իր տան հանգստաւէտ կեանքից։ Նրա մարմինը կապուած է տան այս կամ այն անկիւնին, նա ֆետիշի նման պաշտում է իր ընտանի առարկաներին․․․

– Բայց, Ստեփա՛ն, ո՞վ կ'արգիլէ նրան ուրիշ հանգստաւէտ տուն ունենալ։

– Դու չես հասկանում, Սաթիկ ջան։ Նա ուզում է պահպանել այն ինչ որ ունէր քսան տարուց ի վեր, նա հակառակ իր խօսքերին, եւ ուզում է պահպանել Նաթալիա Վասիլիեւնան, որ մարմնացընում է նրա աչքին իր կառուցած կեանքը, համապատասխան իր դրացիի կառուցած ընտանեկան շէնքին, նա պէտք է պահէ Նաթալիա Վասիլիեւնան, առանց նրան ինքը նման չէ իրան։ Նա պէտք ունի նրա խստութեան եւ բիրտ հեղինակութեան։ Նա պէտք ունի նրա ամուլ շունչին, որովհետեւ վախենում է որ իր հոգին բեղմնաւորուի մի ուեւէ արտակարգ զգացումով. նրանք խուլ պայքարում են իրար հետ. բայց այդ ատելութիւնը հարկաւոր է իրանց։ Նրանք սովոր են իրարու եւ չեն ուզում իրանց սովորութիւնները փոխել։ Դա իսկ է հիմքը իրանց պուրժուական կեանքին. ոչինչ չփոխել եւ իրանց կեանքի մռայլած դետը երբեք դուրս չհանել աղմուտ հունից։ Նրանք կարծում են որ դադարում են ապրելուց երբ հոգինին խաղաղ է եւ լեցուած լոյսով եւ աստուածային ուրախութիւնով, ինչպիսին քո սէրը կարող էր ընծայել…

Ստեփան լռեց եւ ներզօր նայուածքով նայեցաւ Սաթենիկի յուզուած դէմքին ու այդ յուզումը եւ ցաւը, որ ինքը յառաջ բերեր էր անոր սրտին մէջ զինքը խռովեց ու զգաց գրեթէ տառապագին հաճոյք եւ անօրինակ ցնկութիւն մը անսահման զօրովանքի։

Բայց ինչպէս լոյսը կը հանգի, յանկարծ այդ բոլորը անհետացաւ։ Իրիկունը յառաջացած էր եւ Սաթենիկ յոգնած շարժումներով ելաւ լոյսը վառելու։

– Սոնիան ուշացաւ, մրմնջեց բան մը ըսելու համար, բայց զգաց որ իր ձայնը կը հնչէր օտարոտի եւ լիքը զսպուած սրտմտութիւնով, բայց ինքն ալ չէր գիտեր թէ իր զայրոյթը կ'ուղղուէր Ստեփանի՞ն թէ Գարեգինին։

Կեանքը իր սովորական ընթացքով եւ ամէն օրերու, ամէն ժամերու ընծայած դոյզն յուզումներով եւ տպաւորութիւններով սկսեր էր արդէն իր աննշմարելի մոխիրը ցանել Սաթենիկի զգացումներուն վրայ, երբ յանկարծ եւ բոլորովին անսպասելի կերպով Գարեգինի նամակը հասաւ։

– «Ախ, սիրելի՛ս, Սաթիկ ջան, ինչպէ՞ս կարողացայ թողուլ որ մեկնես եւ ինչպէ՞ս կարողացար դու ինձ հեռանալ. կարծում եմ թէ մի ինչ որ չար երազէ արթնցեր եմ եւ քեզ եմ որոնում, բայց դու չկաս ․․․ Աչքերս ․․․ հոգիս քեզ են կարօտել եւ քո տեսութեան ծարաւը ունեն։ Ի՞նչ պատահեց քեզ, Սաթիկ ջան, ինչո՞ւ այսպէս։ Ես ոչինչ չեմ հասկանում, ես միայն մի բան եմ հասկանում թէ չեմ ուզի քեզ կորցնել, թո՛ղ պատահէ ինչ որ պիտի պատահէ։ Ես չեմ կարող ապրել առանց քեզ, Սաթիկ ջա՛ն, եւ ես գալիս եմ քեզ վերստին գտնելու։

«Ներէ՛ր ինձ, սիրելիս, այն օրերին համար. ես ինքս պարզ չեմ կարող տեսնել թէ ի՞նչ պատահեց, ես մի տեսակ անգիտակցութեան մէջ էի որ տեւեց եւ ահա սթափուեցի ․․․ ես կարծես ստացեր էի արուեստական թմրեցուցիչ եւ այդ միջոցին դիակի նման անշարժացեր էի ու դու ինչ կարո՞ղ ես մեղադրել այդ անպատասխանատու օրերի համար։ Ջէ՛, Սաթիկ ջան, հոգուդ մատաղ, ես համարեա տեսնում եմ քո ուրախութիւնով փայլող աչքերը, զգում եմ քո հոգու բոյրը ․․․ ես ահա նոյնիսկ լսեցի քո ձայնը ․․․ իմ հոգիս նման էր թափուր տաճարի, որի աստուածուհին հեռացեր է, բայց ահա աստուածուհին վերադարձաւ ու ամէն ինչ հնարաւոր է։ (Շար. 80)

(Շար. Ա. էջէն)

ղած լուրեր տալով իր գործունէութեան մասին։

Մեր ստացած վերջին թիւէն կը քաղենք կարգ մը տեղեկութիւններ։

– Յունուար 16–ին օդանաւ մը մեկնած է Հէօտալէր ընկերութեան կողմէ, ելեկտրական փուռ մը 5 թոն հացի եւ 20 թոն ալիւր տանելով։

– Կը տրուի ցանկը այն գիւղերուն եւ հիւանդանոցներուն, ուր կը հասնի իրենց օժանդակութիւնը։

– Յունուար 14–ին ընդհանուր մուտքը եղած է 22·066·831 Ֆրանք ծախսուած է.– 9 օդանաւի համար. – 2·546·900, անունդի գնում՝ 130·220, հագուստի գնում՝ 793·360, փոխադրութիւն 18·000, Սեր-փա-ի տպագրութիւն՝ 7·300, նոյն թուականին նախորդ ծախքերն ալ հաշուելով, ընդհ. ծախքը՝ 3·495·780 Ֆրանք է։ Այդ թուականին դրամատունը կայ 18·571·051 Ֆրանք, որ կարճ ժամանակի վրայ շահագրուած է 8·70% սակով, մինչեւ որ որոշուի անոնց յատկացումը։

**

ԱԶՆԱՒՈՒՐ.–

«Զոլա կ'ըսէր՝ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԵՄ, եւ կ'ըսեմ՝ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՄ»

89 արուեստագէտ՝ ներկա՛յ պատասխանեցին Ազնաւուրի կոչին եւ արձանագրեցին Հայաստանի նուիրուած երգը, որ սփռուեցաւ «Սաքրէ Սուարէ»ի ընթացքին Յունուար 18–ին։

Ինք չի զսպեր իր յուզումը. – Երեք շաբաթ է, աչքս չեմ գոցած։ Երգը քանի մը ժամէն գրեցի, երկրաշարժին օրն իսկ։ Յունուար 6–ին, երբ Ծնունդը կը տօնեն Հայաստան, բոլորս աթիւտիօն էինք արձանագրելու համար։ Անրի Վերնէօյլ եկաւ ամբողջ կազմովը շարժանկարի առնելու համար։ Մէկ օրէն, ամէն ինչ լըրացաւ, հոյակապ մթնոլորտ կար։ Միայն Կոլոմպ եւ Լարա կը բացակայէին արհեստի պարտաւորութեանց պատճառով։ Միւսները, բոլորը, Սարտու, Սուչոն, Հալիտէ, Պիրքին, Մաթիէօ, Պեքօ, Ատամօ, Է. Միչէլ եւայլն, հոն էին։

Սալը՝ «Քեզի Համար, Հայաստան», ծախու պիտի ըլլայ Ուրբաթէն սկսեալ, ամբողջ հասոյթը Հայաստանի որբերուն է։

Ազնաւուր Հայաստան կ'երթայ Փետր. 4–ին, հեռատեսիլի խումբով մը, մամուլի գործակալութիւն մը եւ մակաղին մը։ Պիտի երթայ երկրաշարժի վայրերը եւ չքաշուի ըսելիքը ըսելէ ղեկավարներուն եւ պաշտօնական անձերուն։

«Պիտի հասնիմ գանգատներու եւ բողոքներու թղթածրարով մը ամբողջ անցած – դարձածին մասին։ Անունս եւ ներկայացուցած ուժս պիտի օգտագործեմ ձայնս լսել տալու համար։ Հաւատացէք, գիս ընդունելէ զատ, ուրիշ բան չեն կըրնար ընել։ Զոլա կ'ըսէր՝ «կ'ամբաստանեմ», ես՝ կը դատապարտեմ»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՍՏՈՆԱՑԻՆԵՐԸ քաջարի քայլ մը առած են պարտադիր դարձնելով էստոներէնը երկրին մէջ, այսինքն՝ բոլոր հանրային պաշտօններուն ու զբաղումներուն ալ դաշտին կանոնագրուած ալ։ Նոր օրէնքը քուէարկուեցաւ 50–ի դէմ 204 ձայնով եւ 6 ձեռնպահութիւն։ Օրէնքը կը վերաբերի բոլոր պաշտօնատարներուն, ներառեալ ոստիկանները, բժիշկներն ու լրագրողները, որոնք անպայման ռուսերէնէն զատ, էստոներէն պէտք է գիտնան։ Բոլոր դատական ատենագրութիւններն ալ էստոներէն պէտք է ըլլան։ Ով որ էստոներէն չի գիտեր (պաշտօնատար, բժիշկ եւայլն) չորս տարի պայմանաժամ ունի սորվելու համար։ Անգամ մը եւս էստոնացիք կրցան ցոյց տալ որ ղեկավարութիւն ունին, ուրիշ հանրապետութիւններ միայն ղեկավարներ ունին...։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Ագնէս Իյնէնեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն. – Տէր եւ Տիկին Արթօ Գէորգեան 2500 Ֆր. S.O.S. ARMENIE–ի։

**

Պր. Գրիգոր Զերվիշեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր – Խաչատուրեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վոլիգան 500 Ֆր., Պր. Աւետիս Ինճեան 1000 Ֆր., Պր. Յարութիւն Ինճեան 2000 Ֆր. «Aznavour pour l'Arménie»ի (ստանալ «Յառաջ»էն)։

**

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ինճեան 500 Ֆր. «Յառաջ»ին։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Օրուան մէջ, նորածինով մը զբաղելու համար հայ կին մը, Փարիզի 15–րդ Թաղամաս (Փորթ տը Վերսայլ) մանրամասնութեան համար հեռաձայնել. –

48 28 92 75

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

tél : 43 76 55 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Sous la Présidence de

Monsieur HENRI VERNEUIL

La Croix Bleue des Arméniens de France organise une matinée

ARMENIE - TEMOIGNAGES

avec la participation :

des Sapeurs Pompiers, Samu 94, Médecins sans Frontières, Médecins du Monde... et autres personnalités

Dimanche 22 Janvier à 14 heures

à la Mairie du 9ème, Salle Rossini

6, rue Drouot, Paris

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —

Յայտագիր՝

- Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,
- Հայերէն խմբերգ եւ պարեր
- Զաւեշտ մը
- եւ Հայերէն ներկայացում։

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն։

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT

LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS
  Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART
  Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS
  Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Samedi 4 Février à 20h30

CYCLE PIANO ROMANTIQUE
ŒUVRES POUR PIANO ET ORCHESTRE DE FRÉDÉRIC CHOPIN

I

Andante Spianato
et
Grande Polonaise op. 22
AÏDA MOURADIAN

Concerto N° 2
en fa mineur op. 21
ANI PETROSSIAN

II

Concerto N° 1
en mi mineur, op. 11
AKIKO EBI
L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F. Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 24

MARDI
24 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.933 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.933

ՄԱՐՏ 26–ի ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ ԿԸ ՔԱՇԷ ԻՐ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԱԽԱՐՈՎ ԿԸ ՊՆԴԷ՝ ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՊԷՏՔ Է ԿՑԵԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Պերեստրոյկայի կողմնակից թեկնածուները բաւական դժուարութեանց կը բախին եւ օրէ օր կը պարզուի որ այնքան ալ դիւրին գործ չէ բան մը փոխել խորհրդային աշխարհին մէջ: Սախարով միայն 105 ձայն ստացած է առջի օր Գիտութեանց ակադեմիայի պրեզիտիոմի նիստին (139 ձայն անհրաժեշտ էր) եւ առանձին չէ, Սակդէեւ ալ նոյն ճակատագրին ենթարկուած է: Այս վերջինը արդէն բաց նամակ մը ստորագրած էր Կորբաչովի, ուր ուրիշ մտաւորականներու հետ, իր մտահոգութիւնը կը յայտնէր «միջակութեանց մենատիրութեան» առթիւ կուսակցութեան մէջ: Օկոնիոկի խմբագրապետն ալ հարկ եղած ձայները չէ կրցած ապահովել Լրագրողներու Միութեան մէջ, մինչ Սիլվա Կապուտիկեան եւ Զնամիա պարբերականին տնօրէնը Բակլանով նախընտրած են քաշել իրենց թեկնածութիւնը: Այն երկու լրագրողները, որոնք խիստ կերպով քննադատած էին Օկոնիոկը Պրաւդայի մէջ 12 ուրիշներու հետ թեկնածու են այն 10 աթոռներուն, որոնց վերջնական որոշումը կը տրուի միութեան յետագայ մէկ լիակատարին:

Ներկայիս երկու խմբակներու բախում կայ այս ընտրապայքարին մէջ, կը նկատէ «Լիպերասիոն»ի աշխատակիցը:

× Սախարով կրցած է ի վերջոյ թեկնածու ըլլալ այլ կերպ, այսինքն ընտրուած է Մոսկուայի Լեբեդեւ հիմնարկի աշխատաւորներուն կողմէ 22–ի դէմ 1500 ձայնով:

⁂

Շաբաթ օր, կուսակցութեան հանրաժողովին առջեւ Կորբաչովի արտասանած ճառը պաշտպանողական կը նկատուի ընդհանրապէս: Տարբեր է, անշուշտ, «Իւմանիթէ»ի մօտեցումը, որ կը ծանրանայ գլխաւորաբար Մոսկուայի կուսակցական Ա· քարտուղարին՝ Զայքովի ելոյթին վրայ: Ան անդրադարձած է 1987 Նոյեմբերի նիստին (որու ընթացքին Ելցին պաշտօնազրկուած է) համայնավարները միաձայնութեամբ դատապարտած էին «ղեկավարութեան ոճը, անընդունելի եւ դէմ Պերեստրոյկայի, մեծ բացը խօսքի եւ գործի միջեւ, եւայլն»: Բանուոր մը բսած է թէ եթէ «անցեալը» ամբողջական կը մնայ, այսօր ալ սխալները չեն պակսիր: Կարեւոր է պարենաւորումը, «մարդիկ» կ'ըսէ, «Պերեստրոյկան կը դատեն խանութներու ցուցափեղկերէն»:

Սախարով յայտարարած է· – «Հայերը իրաւունք ունին պահանջելու Ղարաբաղի կցումը Հայաստանի, այդ շրջանին վրայ Ազրբէջանի գործած ճնշումին պատճառով»: Ասիկա, բաւական յանդուգն ելոյթ մը կը նկատուի, այնպիսի պահու մը, երբ Մոսկուա տարբեր կարգադրութիւն ըրած է եւ անգամ մը եւս մերժած նման որեւէ հաւանականութիւն:

Կորբաչով բոլորովին մերժած է նաեւ բազմակուսակցական դրութեան մը ստեղծումը, նման հեռանկար մը ամբոխավարներու գործ նկատելով:

ՔԱՆԻ՜ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ. — ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ՇՈՒԿԱՅ խորհրդարանական յանձնախումբի առաջին ժողովը օգտակար եղած է, ըստ ձեռնհաս աղբիւրներու: 1980–ի պետական զինուորական հարուածէն ի վեր կապը խզուած էր: Երկու նախագահները՝ Տը Ռույք եւ Աքարճալը իրենց գոհունակութիւնը յայտնած են խօսակցութեան անկեղծ բնոյթին համար, բոլոր հարցերը ծեծուած ըլլալով: Ամբաստանաճառ մը արտասանած է սակայն եւրոպացի տեղեկատուն՝ Ֆիլըր Մայըր (Արեւմտեան – Գերմանիա) բոլոր հարցերը թուելով.– Քուրդեր եւ Սարկըն, քաղաքական բանտարկեալ, չարչարանք, քրտական հարց եւայլն: Շեշտած է որ հարկ է բարեփոխել թրքական պատժադիրքը: Ցայտնած է թէ յաջորդ նիստը տեղի կ'ունենայ Անգարա, Ապրիլ 24, 25, 26 եւ ոչ մէկ հարց զանց պիտի առնուի:

Սթրազպուրկի նիստին ընթացքին ընդդիմադիր գլխաւոր կուսակցութեան (ՍՀՓ) երեսփոխաններէն Ի· Աքսոյ եւս խօսք առած ու ի միջի այլոց ըսած է· – «Քիւրտերը փոքրամասնութիւն չեն· ժողովուրդ մըն են: Պէտք է մշակութային անկախութիւն տալ իրենց»: Ան ակնարկելով 1927 – 1928 տարիներու Քիւրտերու բռնադաղթին, աւելցուցած է թէ այդ շրջանին Տէրսիմի մէջ 70 հազար հոգի սպաննուած է ու նոյնքան ալ աքսորուած դէպի արեւմտեան զանազան շրջաններ: Այս արտայայտութիւնները բուռն հակադդեցութիւններու տեղի տուած են թէ՛ վերոյիշեալ կուսակցութեան եւ թէ Ազգային Մեծ Ժողովին մէջ:

ՏԱՃԿԻՍՏԱՆԻ մէջ երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Մերքալլիի աստիճանաչափով՝ 7 (12 է): Վնասուած գլխաւոր շրջանը կը գտնուի մայրաքաղաք Դուշանբէէ 50 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ: Երկուշաբթի առտու մանրամասնութիւններ կը պակսէին բայց կ'ըսուէր թէ մեռեալներ կան եւ փլատակներ: Լեռնային հանրապետութիւն մըն է, որ կեդրոնական Ասիա կը գտնուի, Չինաստանի եւ Աֆղանիստանի սահմանակից:

ՓԷՇԻՆԷԻ «լաւատեղեակ»ներու յանցագործութեանց տեղեկագիր մը յանձնուած է Նախագահ Միթերանի, ուր խնդրոյ առարկայ է իր ամէնէն մտերիմ հին ընկերը՝ Ռոժէ – Փաթրիս Փըլա, որ 50 հազար բաժնեթուղթ գնած կ'ըլլայ, ըստ «Մոնտ»ի յայտնութիւններուն: Նախապէս իր հրաժարականը տուած էր Ելմըտական նախարարին դրասենեակին պետը, որպէսզի ազատ ըլլայ ինքզինքը պաշտպանելու: Կը հաստատուէր որ երկու ճամբաներով եղած են այս գործողութիւնները 1988–ի ընթացքին, մինչեւ Նոյեմբեր, երբ Փէշինէ կը գնէր ամերիկեան ընկերութիւնը: Փըլայի պարագային մէկ հարցական կայ սակայն, կրնայ ըլլալ որ «մեղաւորը» տղան ըլլայ, որու հետ նոյն սկզբնատառերն ունի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ երեսփոխանական մասնակի ընտրութեանց առաջին շրջանը համեմատականի մնաց, ինչպէս կ'ակընկալուէր: Դէմ դիմաց են յանուն ձախի ներկայացող՝ Պերնար Թափի եւ Կի Թէսիէ (ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ – ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ) առաջինը 41·75% ստացաւ, երկրորդը՝ 39·11, ջախջախիչ պարտութիւն մը կրեց Ազգ· Ճակատը: Ձեռնպահներու համեմատութիւնը մեծ էր եւ անոնցմէ կախում ունի, գալ Կիրակի, երկու թեկնածուներուն ճակատագիրը:

ՍԱԼՎԱՏՈՐ ՏԱԼԻ մեռաւ երկար հոգեվարքէ մը ետք: Հռչակաւոր նկարիչը ծնած էր Ֆիկերաս (1904), ուր եւ պիտի թաղուի յատուկ դամբարանի մը մէջ, զոր ինք իսկ նախատեսած էր իր գործերուն թանգարանին մէջ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ մէջ սպաննուած գտնուած է Հայր Նիտըելաք, 74 տարեկան, որու համակրութիւնը ընդդիմութեան հանդէպ ծանօթ էր: Նախապէս յայտնած էր թէ մահուան սպառնալիքներ ստացած էր, թէեւ իշխանութիւնները կողոպուտը կը նկատեն ոճիրին բուն դրդապատճառը:

ՍԷՆ – ՍԷՆ – ՏԸՆԻԻ երեք ընտրական շրջաններու մէջ (Սեւրան, Թրամպլէ, Վիլըփէնթ) երեսփոխանական մասնակի ընտրութիւններուն գլուխը հասաւ համայնավար թեկնածուն՝ Ֆ· Ասէնսի 41·76% ընդդէմ ընկերվարական թեկնածուին՝ 24·21 :

ՊԱՐԸՆՊՕՅՄ հիւրն էր Անն Սէնքլէրի Կիրակի օր, 7 / 7 յայտագրի ընթացքին, Երաժիշտը ջանաց իր դատը պաշտպանել եւ գլխաւորաբար շեշտել թէ «դրամի մարդ չէ»: Ծանօթ է որ Պերժէ չեղեալ համարեցաւ իր պայմանագրութիւնը որ ստորագրուած էր աջի օրով, Լէոթարի հետ, կարգ մը յօդուածներ անընդունելի գտնելով: Օրինակ միայն չորս ամիս պարտի Փարիզ գտնուիլ Պասթիյի օփերայի որպէս տնօրէն, 25 ներկայացում պիտի պատրաստէ եւ տարեկան 7 միլիոն աշխատավարձք առնէ: Ինք կ'առարկէ որ 7 միլիոն չէ այլ շուրջ 6 միլիոն եւ փաստելու համար թէ դրամի մարդ չէ, կը շեշտէ որ Իսրայէլ շարք մը նուագահանդէսներ տուած է՝ ձրի···:

ՎԵՆԵՏԻԿ, որ ընդհանրապէս ողողումի սպառնալիքի տակ է, այս անգամ ալ չորութենէ կը տառապի: Ծովը այնքան մտահոգիչ կերպով իջած է Լակունային մէջ, որ փոքր ջրանցքները այլեւս մատչելի չեն կոնտոլաներուն···:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՔՍ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 23

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20·–

Ցետ երկրաշարժային հետքերու անհետացման նոր հանգրուան մը սկսած է: Խորհրդային Միութեան բոլոր հանրապետութիւններու մասնագէտները վերակառուցման գործի անցած են:

Ուժանիւթի հայթայթման դրութիւնը ամբողջովին վերանորոգուած է Լենինականի, Կիրովական եւ Սպիտակ: Տրուած ըլլալով որ հիւլէական կեդրոնը պիտի փակուի, վերաշինման աշխատանքներ ըսկըսած են Հրազդանի Ջրելեքտրակայանը որպէսզի ապագային ան աւելի ուժանիւթ հայթայթէ ժողովուրդին:

Երկու հազար հեկտար մշակելի հող աւերուած են աղէտեալ շրջանին մէջ: Տապալած եւ աւերուած շէնքերու բեկորները կը մաքրուին, բուն շինութիւններ կը վերսկսին մինչեւ գարուն:

Ներկայիս Կարմիր Խաչի 47 խումբեր արեւմտեան Գերմանիայէն, Ֆինլանտիայէն, Մեծն – Բրիտանիայէն, Միացեալ – Նահանգներէն, Հունգարիայէն եւ այլ երկիրներէ կ'աշխատին աղէտեալ շրջանը: 15 տարբեր երկիրներէ կազմակերպութեան 2500 անդամներ Հայաստան գտնուած են: Միջազգային Կարմիր Խաչը պարտականութիւնը ստանձնած է փրոթէզի գործատուն մը եւ հաշմանդամներու հիւանդանոցի մը կառուցումը:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէ

նախագահ՝
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԵՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ԿԸ ԺԱՄԱՆԵՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 3-ԻՆ

Ինչպէս գրած էինք առենին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Նիւ – Եորք կը ժամանէ Փետրուար 3–ին, ուր պիտի ձեռնարկէ ընդհ· զօրաշարժի մը, որպէսզի ամերիկահայութիւնը ստանձնէ Ստեփանաւանի շինութիւնը: Այս առընչութեամբ հրաւիրած էր նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, որպէսզի միասնաբար եւ համազգային ոգիով կատարուի ձեռնարկը: Գարեգին Բ. նոյն օրը, Փետրուար 3–ին Նիւ – Եորք կը ժամանէ:

Մինչ այդ, Շաբաթ օր, Յունուար 21ին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կ'այցելէր Սպիտակ, Ստեփանաւան եւ Կիրովական տեղւոյն վրայ տեղեկանալու համար կացութեան, որպէսզի մանրամասն տեղեկագիր կարենայ ներկայացնել Ամերիկահայութեան:

Իր այս այցելութեան ընթացքին, իրեն կ'ընկերանային ներկայիս Էջմիածին գտնուող Պաղտատի առաջնորդը՝ Աւագ Եպիսկոպոս, նաեւ Պաղտատէն՝ տոքթ· Հաարաթեան եւ Պոլսէն՝ «Մարմարա»ի խմբագիրը եւ Պր· Ուզուրլեան, որոնք 40 թոն ուտեստեղէնով ժամանած էին Պոլսէն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՅՈՒՆՈՒԱՐ 18)

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐ
ԵՒ
ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յունուար 17–ին տեղի ունեցաւ Հայաստանի կուսակցութեան Կեդր· Կոմիտէի 13–րդ լիակատարը: Նիստին հրաւիրուած էին Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր· Կոմիտէի բաժիններու վարիչները, կուսակցութեան քաղկոմներու եւ շրջկոմներու առաջին քարտուղարները, որոնք չեն մտներ Հայաստանի Կեդր· Կոմիտէի վերստուգիչ յանձնաժողովի կազմի մէջ:

Լիակատարը քննարկած է Հանրապետութեան կուսակցական Կոմիտէներու կառուցուածքի վերակազմութեան եւ կուսակցական ղեկավարութեան կատարելագործման հարցը: Այդ առընչութեամբ, խօսք առած է Սուրէն Յարութիւնեան: Հանրապետութեան կուսակցական Կոմիտէներու մեքենայի նոր կառուցուածքը մշակուած է խնդրոյ առարկայ վայրերէն ստացուած շինիչ առաջարկութիւնները նկատի առնելով: 30 տոկոսով կը կրճատուի Կեդրոնական Կոմիտէի պատասխանատու աշխատողներու կազմին թիւը, 17–ի փոխարէն կ'ըլլայ 3 բաժին՝ կազմակերպական – կուսակցական եւ քադրերու աշխատանքի, գաղափարախօսական, ընկերային – տնտեսական, պետական – իրաւական ընդհանուր բաժին եւ գործերու կառավարչութիւն: Մինչեւ վերահսկիչ – վերստուգիչ յանձնաժողովի ստեղծումը կը պահպանուի Հայաստանի

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ ՄԸՆ Է» ՆԱԵՒ ԱՂԷՏՆԵՐՈ՛Ւ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

«Նոր եւ աւերիչ աղէտ Հայաստանի մէջ – Ալեքսանդրապոլ կիսովին քանդուած» *կը գուժէ մեծատառ խորագիրը որ բռնած է մեծադիր առաջին էջին ամբողջ լայնքը: Հոն, առաջին սիւնակի խմբագրականէն մինչեւ վերջին սիւնակին լուրերը կ'արձագանգեն հասած առաջին լուրերուն.*

«Լրիւ մանրամասնութիւններ չկան Հայաստանի մէջ պատահած երկրաշարժին հետեւանքներուն մասին: Եւ սակայն հեռագրական առաջին լուրերն ալ բաւական են լուրջ մտահոգութիւն պատճառելու:

Ինչպէս կ'երեւայ այդ լուրերէն, աղէտին ծանրութիւնը ինկած է Ալեքսանդրապոլի՝ Շիրակի կեդրոն քաղաքին վրայ, որ այժմ Լենինական կը կոչուի: Հազիւ ազատած երկու պատերազմներու արհաւիրքէն այդ հայկական գաւառը կը դառնայ խաղալիք բնութեան մէկ խաղին: Հեռագիրները կ'ըսեն թէ կիսովին քանդըւած է քաղաքը…»:

Ու քիչ անդին, առաջին լրատուութիւնները.

«…Եղերական քաղաք թուրք սահմանին մօտ: Հինգ անգամ յեղափոխութիւն տեսած, բազմաթիւ պատերազմներ, ահռելի ջարդեր, սով եւ համաճարակ: Բոլո՛ր աղէտները: Հազիւ կը շնչէր վերջապէս, կը վերածնէր, կը բողբոջէր…: Մէկ գիշեր բաւական եղաւ աւերակ եւ յուսահատութիւն բերելու համար…: Բայց կը պայքարին: Սովետական կառավարութիւնը ամերիկեան կոմիտէին աջակցութեամբ հրաշքներ կը գործէ: Ո՛չ մէկ անկարգութիւն, զինուորներ կարգապահութեան կը հսկեն, բաց օդին մէջ քաղաք մը կը կազմուի, ճանթիններ ճաշ կը հայթայթեն: Բլուրի մը վրայ կը շարուին վրաններ ուր 400 վիրաւորներ կը խնամուին: Գործողութեանց սրահ մը կը գործէ գիշեր – ցորեկ: Բացօթեայ մայրանոցի մը մէջ այս գիշեր երեք մանուկներ ծնան: Ամէն կողմ ազատարարներ: Սարսափը կը տիրէ դեռ խեղճ Հայերու սրտին մէջ: Նոր երկրաշարժէ կը վախնան»:

«Հայաստանի նոր աղէտը ամէնուս վրայ պարտք կը դնէ արագ օգնութիւն հասցընել» *խորագիրով կը շարունակուի եղերականին պատումը.* – «Ի՞նչ պիտի ըլլան այս 30 հազար խեղճերը, առանց ապաստանի, առանց սնունդի եւ առանց դրամի: Քանի մը գիւղերու մէջ գաղթելու մասին կը խօսին. արդէն շատեր գաղթած են: Բայց ո՞ւր երթալ: Կառավարութիւնը ջանքեր կը կրկնապատկէ: Վիրաւորները Լենինական փոխադրուած են: Շատ վնասուած գիւղերու մէջ Կարմիր խաչի կայաններ եւ բժիշկներ կան: Թիֆլիս եւ Երեւան օգնութիւն կը ղրկեն: Բեռնատար ինքնաշարժեր պաշար կը փոխադրեն: Սակայն գործը մարդկային ուժերէն վեր է:

… Ծերունի մը արիւնոտ աչքերով, գլուխը փաթթած, դողդղջուն ձեռքով աւերակոյտ մը ցոյց կուտայ եւ կը հառաչէ.

– Այս հինգերորդ անգամն է որ տունս այս վիճակին մէջ կը տեսնեմ»:

Շարունակե՛նք:

«Նոր երկրաշարժ, ձիւնամրրիկ եւ անլուր թշուառութիւն Շիրակի գաւառին մէջ» *կ'ըսէ երրորդ խորագիրը որուն տակ զետեղուած տողերէն կը կարդանք:*

«…Թոյլ տուէք որ մենք չմտնենք աղեխարշ նկարագրութիւններու տագնապին մէջ եւ անմիջապէս խորհինք չարիքը սահմանափակելու միջոցներուն վրայ:

… Գերագոյն ճիգի ժամն է, եւ ամէն մէկ անհատ, իւրաքանչիւր խմբակցութիւն պիտի լարէ իր ուժերը, «պատ մը կաթ, փշուր մը հաց» հասցնելու համար արկածահար ժողովուրդին: … Ամէնէն աննշան գումարն ալ կրնայ նորածինի մը շորը ապահովել կամ ծածկոց մը դնել անոր թշուառ մայրիկին վրայ: Եւ դեռ կան անհրաժեշտ իրեր, որոնք օրհնութիւն են մեր դժբախտ հայրենիքին համար: Ճերմակեղէնի կտոր մը, գլխանոց մը, ծրար մը վիրակապ, անկողնի ծածկոց մը, տուփ մը դեղ կամ բամպակ – առնէք նիւթեր են որ ճրագի լոյսով կը փնտռուին Հայաստանի մէջ, մանաւանդ աւերակներու դիմաց:

… Գերագոյն ճիգի ժամն է, բոլորին, եւ ամէն տեղի համար:

Ո՛չ ոք մեկուսի: Ոչ մէկն անտարբեր: Ամէնէն տկար գաղութն ալ կրնայ իր լուման կցել բախտաւորներու խոշոր գումարներուն: Ֆիզիքական եւ նիւթական կորուստին հետ, արկածահար ժողովուրդը ենթակայ է նաեւ բարոյական բեկումանց: Անոր կորովը բարձրացնելու համար, անհրաժեշտ է ապացուցանել թէ շարժէն ազատ, բայց այլապէս դժբախտ արտասահմանը իրեն հետ է սրտով եւ գործով:

Ըսել չտանք, – «Աչքէ հեռու, մտքէ հեռու»:

«Անտուն, ցուրտէն դողահար, ձեզի կը նային Շիրակի անհամար դժբախտները» *միշտ մեծատառ այլ խորագիր մըն է առաջին էջին վրայ. իսկ հետեւող տողերուն բաժը որքա՛ն ընտանի է մեր ականջներուն, աւա՜ղ:*

«Աղէտի առաջին լուրերուն վրայ, ժողովուրդի զաւակները ինքնաբերաբար կազմած են մասնախումբեր եւ դրամ հաւաքած են փողոցէ փողոց, տունէ տուն պտըտելով: Տասնոցներով հիւանդանոց եւ դպրոց պահած է այս ժողովուրդը, եւ ա՛յդ գինն է որ Երեւան կուգայ այսօր ալ, բոլորովին օտար եւ նոր միջավայրի մը մէջ: Տունէ տեղէ զրկուած, ամբողջ ընտանիքով անտանելի պանդոկի մը չորս պատերուն մէջ կծկուած բեկորներն են, ծխնելոյզներու մուրին եւ վիթխարի մեքենաներու ժխորին մէջ տքնող բազմութիւններն են որ ամէնէն աւելի կը զգան աղէտին հետեւանքները, եւ կ'աճապարեն տալ իրենց բաժինը: Հ'առաջանքի եւ տառապանքի բազմազան կամուրջներէ անցած, անոնք բոլոր նկարագրութիւններէն աւելի պերճախօս պատկերներ կրնան ներկայացնել ձեզի. այնպէս որ, շատ ալ յորդորի պէտք չունին շարժելու համար: Բուխերիկէ զրկուած եւ չքեղ այլ սառուցեալ ափերու վրայ ինկած հայ մարդը կամ մայրը, երկու բառով ձեզի կրնայ պատմել թէ ինչ կը նշանակէ բաց օդին տակ մնալ երախաներով, փլատակներու մէջ, առանց ուտելիքի եւ ծածկոցի, եւ խաղալիք բնութեան քմահաճոյքներուն»:

Աւելի ետք կարգը կուգայ ականատեսներու, վերապրողներու վկայութիւններուն. հետեւեալ քանի մը տողերը անոնցմէ առնուած են. – «…Ճակատագրական իրիկունը մեր տունը ժողով կար դպրոցի մասին: Նոր էինք նիստը փակած եւ ուսուցիչներու հետ միասին փողոց ելանք, ուր ամէն մէկը ուղղուեցաւ իր բնակարանը: Եւ ահա լսեցինք սարսափելի աղմուկ ու զգացինք որ հողը կը փախչի մեր ոտքին տակէն: Մէկէն չկըրցանք ըմբռնել եղածը: Մտածեցինք թէ պայթիւն է: Փողոցը կը ներկայացնէր ահաւոր տեսարան մը, ամէնքը կը փախչէին կ'աղմկէին, կուլային: Աւելցուր վրան կործանող տուներու փլուզումը: Կատարեալ դժոխք…»:

Եւ արհաւիրքին անխուսափելի յետնորդը. – «հիմա որ երկրաշարժի ցնցումները անցած են եւ խուճապը դադրած, նոր երեւոյթ մը աչքի կը զարնէ:

– Արտագաղթի ուրուականը:

Թէ՛ թերթերը եւ թէ մասնաւոր նամակներ ու թղթակցութիւններ չեն ծածկեր այս չարաշուք իրողութիւնը: Հազարաւորներ ցիրուցան կ'ըլլան զանազան ուղղութիւններով: Մասնաւորապէս ուշագրաւ է դէպի հիւսիսային Կովկաս գաղթողներու թիւը: Անշուշտ վերջնական կայան մը չէ այդ, եւ անկէ ալ կարաւանները պիտի տարտղնուին դէպի Ռուսաստանի խորերը, լայնքին ու երկայնքին:

Աղէտին անմիջական ազդեցութեան տակ, դժուար է ամէն բան նախատեսել, եւ բաղձալի ընթացք տալ ամէն գործի: Ցնցումի առաջին օրերուն՝ մարդիկ ըստիպուած են գործել պահանջներու ստիպողութեան կարգով: Դեղ – դարման, պատառ մը հաց, վրան կամ ծածկոց, – առնէք տիրապետող անհրաժեշտութիւններ են եւ վարանում չեն վերցներ: Բայց հիմա որ մէկ ամիսը անցած է եւ անմիջական օգնութեան գործը քիչ – շատ կազմակերպուած, կարելի է նկատի առնել հիմնական խնդիրները – ժողովուրդին համախմբման եւ վերահաստատման, աւելի ճիշդ՝ վերաբնակութեան խընդիրը»:

Աւելի քան ամիսէ մը ի վեր նման տողեր կը հրատարակուին սփիւռքահայ մամուլի էջերուն մէջ. ի՞նչ իմաստ ունի սա քաղուածքը, հարցուի թերեւս, վերի մէջբերումներուն ընթերցումէն ետք: Արդարեւ, ոչ մէկ իմաստ պիտի ունենար անիկա, եթէ այդ հատուածները առնուած ըլլային «Յառաջ»ի 1926-ի հաւաքածոյին Հոկտեմբեր 27-էն Նոյեմբեր 24 երկարող թիւերէն, այդ թիւերու խորագիրներէն ու Շ.ի խմբագրականներէն:

Չեմ գիտեր, այդքան կատարելապաշտ ենք որ «պատմութիւնը կրկնութիւններու շարք» կը դառնայ մեզի համար, նա՛եւ աղէտներու պարագային: Այսուհանդերձ, նմանութիւններու շշմեցնող պատկերին մէջ կա՛յ տարբերութեան երանգ մը, որ բացառաբար ուրախացնող է. նոյն օրերու (Նոյեմբեր 21) մէկ խորագիրն է հետեւեալը.

«Ամէն տեղ համազգային մարմին բացի Փարիզէն, որ գլխաւոր պառակտիչն է»…:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՎԱՏԱՀԱՄԲԱՒ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ՍՔԱՆՉԵԼԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

1915-ի չափ ատելի, 1940-ի պէս կատաղի, 1988-ն ալ անցաւ, հեռացաւ՝ ետին ձգելով դագաղ ու գերեզման: Դարձաւ Համիտի ու Թալաաթի ջարդ ու անապատ: Դարձաւ Հիթլէրի կազ ու կիզարան:

Մարդու հրէշութեան կը հետեւէր՝ մարդու տիպարով իսկ, մարդու ուղեղով ստեղծուած Աստուծոյ չարագործութիւնը: Երկիրը ցնցուած, հողը պատռուած, վերածուած վիհի ու անդունդի, կը թաղէր գիւղ ու քաղաք, ծառի ու աշխատանքի բերք, կենդանութիւն ու բընակիչ:

Մանուկներու ճիչեր, Այբբենարան ու Աւետարան, դպրոց ու զանգի ձայն կը կորսուէին փլատակներու տակ՝ սարսելով Երեւանի սիրտը, սարսափի մատնելով նաեւ գաղութները: Հանելուկ կը դառնար թէ՝ անհատ մը քանի՞ թօն դառնութիւն ու արցունք կուլ պէտք է տայ կեանքի ընթացքին, արժանանալու համար կաթիլ մը երջանկութեան:

Սուգի պատանքով չզարդարուած անցաւ տարին. Հայրենիք եւ Սփիւռք չիմացան թէ ե՛րբ եւ ի՛նչպէս մտան Նոր տարուան մը օրերուն մէջ: Անհոգի ու արցունքոտ էին մէկէն միւսը ուղղուած բառերը: Սէր ու խաղաղութիւն բաշխող երգերուն խառնուած մնացին անէծք ու նզովք: Մաղթանքներն անգամ սառեցան շըրթներու վրայ: Կը խախտէր հաւատքը ու չէինք համարձակեր նոր մաղթանքներ ձեւաւորելու: 1913-ի մաղթանքները ծընունդ տուած էին 1914-ի իժին: 1938-ի մաղթանքներուն յաջորդած՝ 1939-ը: Ամբողջ հոգիով երգուած 1987-ի մաղթանքները ստեղծած՝ աշխարհացունց 1988-ը: Եւ քանի՛ քանի մաղթանքներ, երկրէ – երկիր ունեցած էին նոյն արդիւնքը: Եւ սակայն, էջմիածնէ Անթիլիաս Ծնունդ աւետեցին, «Փառք ի Բարձունս» ղօղանջեցին, որ վառ մնայ երկնի կանթեղը. արեւը տարածէ իր ճառագայթները, տաքցնէ երկիրն ու Հայոց հոգին, որ սրտերը բաբախեն միասին, զօտեպնդըւին իրարմով, չճանչնան երբեք յուսահատութիւն:

Բայց վհատութիւնը անծանօթ է հայ ժողովուրդին: Երբեմն ապաւինած քարայրներու ու նկուղներու, նորոգած է մաշած մուճակը. կարկտած պատռած զգեստը: Կուրծք տալով տաժանքներու, եկած է դարերու մէջէն, կերտած իր չէնքն ու հայրենիքը, տարածած լոյսն ու արուեստը:

Անցեալի անգլուխ ժողովուրդը չէ Հայը: Ունի երեւանեան կազմը. դրական, գիտական, արուեստի կաճառներու ոճն ու կորովը. պետական կառոյցի մեքանիզմը եւ գաղութներու անսահման սէրն ու պատրաստակամութիւնը: Ան պիտի դիմանայ դիմագրաւել այս վերջին աղէտն ալ եւ դուրս գալ աւերակներէ ճիշդ այն 6 հոգիներու պէս, որ Լուրտի հէքեաթ – հրաշք ըլլայ թէ իրականութիւն, ա՛յնքան գեղեցկօրէն կը պատշաճի՝ գերեզմանի դուռն իսկ հասած Հայու յարութեան:

Երբ աղէտը կատարած է իր դերը, կայ մխիթարութիւնը ժողովրդային փիլիսոփայութեան. «ամէն չարիքի տակ թաքնուած բարիք մը կայ»: Մինչեւ այսօր աշխարհի «անծանօթ» Հայաստան, մէկ օրէն միւսը դարձաւ «հռչակաւոր»: Արդարեւ ո՛չ մէկ ատեն տիեզերական այսքան համակրանքի ու սիրոյ չէր արժանացած Հայը: Քարտէսի վրայ իսկ ցոյց չէր տրուեր Հայաստան: Անծանօթ վայրեր էին Լենինական, Կիրովական, Սպիտակ ու Ղարաբաղ: Միջազգային մամուլը կը զգուշանար կամ լեզուին ծայրով կ'արտասանէր հայ անունը: Այսօր՝ ողփոթժներ, հաղորդումներ այդ անուններով կը լեցուին: Հիմա՝ Եւրոպայէն Ամերիկա, ժողովուրդները գիտեն թէ ի՛նչ է եւ ո՛ւր կը գտնուի Հայոց աշխարհը: Ո՛վ էր երէկուան արդարութիւն պահանջող ժողովուրդը:

Ցեղասպանին վրայ տարուած յաղթանակ մըն է սիկա:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

ՀԻՄԼԷՐ՝ ԷՍ - ԷՍ-Ի ՊԱՐԱԳԼՈՒԽԸ

Պաւարիացի պատկառելի փրոֆէսէօրի մը զաւակն էր Հիմլէր, էՍ – էՍ-ի գըլխաւոր դէմքը: Ծնած էր 1900-ին. միապետական ու կաթողիկէ, 17 տարեկանին կը մասնակցի Ա. աշխարհամարտի վերջին ամիսներուն: Հողամշակութեան ուսանող, 1922-ին ճարտարագէտի վկայական կը ստանայ: Անդամակցած է հակահամայնավար կազմակերպութիւններու: Առանց տակաւին յարած ըլլալու Հիթլէրի, կը մասնակցի 1923-ի Միւնիխի ապստամբութեան: Ձախողութենէն ու ղեկավարներու ձերբակալութենէն ետք Հիմլէր Կրէկոր Շթրասէրի հետ որ շարժումին ձախակողմեան թեւը կը ներկայացնէ, կը հիմնէ ազգային ընկերվարական կուսակցութիւնը: Իր մօթօսիքլէթով կ'երթայ գիւղերը գիւղացիներուն միջեւ քարոզչութիւն ընելու. այս միջոցին կ'օգտուի հողամշակութեան ճարտարագէտի իր վարկէն: Առաջին անդամակցողներէն մէկը կ'ըլլայ էՍ-էՍ-ի, 1925-ին, եւ կը դառնայ վարին Պաւարիոյ ղեկավարը: Ամբողջ կուսակցութեան քարոզչութեան պետն է ու 1928-ին կը մտնէ ուղղակի Հիթլէրի հրամանին տակ: Հիմլէր մտասեւեռում մը ունի. կ'ուզէ նախ կուսակցութեան, ապա Գերմանիոյ մէջ հիմնել ընտրանիներու դասակարգ մը: Այս դասակարգը պիտի կատարէ այն դերը ինչ որ յիսուսեանները կը կատարեն կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ: Հիթլէր պիտի ըսէ յետագային. – «Հիմլէրի շնորհիւ է որ էՍ – էՍ-ը եղաւ անհաւասարելի, ու մինչեւ վերջին շունչ հաւատարիմ կուսակցութիւնը»:

Այսպէս է որ կարճատես այդ պուրժուան որ այնքան կանոնաւոր տիպար մըն էր, իր կազմակերպելու տաղանդին ու փիլիսոփայական ըմբռնումներուն շնորհիւ, Յունուար 6-ին (1929) գլխաւոր ղեկավար կարգուեցաւ էՍ – էՍ-ին: Ինք էր որ նացիական յեղափոխութեան ընտրանիներու խմբակը կազմեց ցեղային սարսափելի խտրականութեամբ, ու Ֆիւրհէրին հանդէպ անսակարկ հաւատարմութեան սկզբունքներով:

Իսկ շարունակութիւնը ծանօթ է արդէն բոլորին…:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

1988–ի վերջաւորութեան Թուրքիոյ վարչապետ՝ Թ. Էօզալ անհաճոյ նուէր մը ստացած է. Տէնիզլի քաղաքէն հինգ հոտացած ձի, իրենց գօտիները ալ աւելի սեղմելու անկարելիութեան առջեւ, ղանոնք ղրկած են վարչապետին: Ջերբակալուող հինգ հոգին ազատ արձակուած է, քանի որ աւարքը ոճիր մը չէր ներկայացներ:

Հինգ Թուրքերը այսպէս արտայայտած են այն հիւանդագին կացութիւնը, որուն մէջ կը գտնուին: Դրամահոսութիւնը – պաշտօնական տուեալներով՝ 75% – կը կացինահարէ տնտեսութիւնը ու կրնայ քաղաքական անկայունութեան ճամբայ բանալ:

Հացի գինը անցեալ ամիս 30% յաւելում կրեց: Նոր Տարիէն երեք օր առաջ ինքնաշարժերու վառելանիւթին գինը 20% բարձրացաւ՝ տարուան եօթներորդ յաւելումը: Տէնիզլիէն ղրկուած ձիերու ղ թղթատարական ծախքը անցեալ ամառուան կրկնապատիկն էր:

Այս օրերուն Թուրք առեւտրականներուն համար դրամական փոխառութեան տոկոսը 85% է: Վերջին մէկ տարուան ընթացքին Թրքական դրամը տոլարին նկատմամբ 80% արժեզրկուեցաւ, բան մը որ ալ աւելի դժուարացուց արդիւնաբերական ու այլ ապրանքներու ներմուծումը:

Թ. Էօզալ հինգ տարի է նախապատուութիւն տուած է տնտեսական զարգացման, սակայն այսօր, իր գործակիցներու խոստովանութեամբ իսկ, դրամահոսութեան աճը զսպելու համար կառավարական ծախքերը պէտք է անպայման կրճատուին:

Դրամահոսութիւնը Թ. Էօզալի քաղաքական ուժը քայքայող գլխաւոր գործօնն է: Վարչապետը գիները ցած պահելու իր խոստումները ցարդ չկրցաւ կատարել: Ներքին այս խնդիրները աւելի չէչտակի կը դարձնեն Արեւմուտքին հետ ունեցած Թուրքիոյ խնդիրները: Անոր եւրոպական Հասարակապետութեան մէջ մտնելու մեծ փափաքը ու Եւրոպացիներուն վերապահ մօտեցումը:

Անգարայի յարաբերութիւնները Միացեալ – Նահանգներու հետ եւս դիւրագրգիռ են: Թուրքիոյ համոզմամբ Ամերիկայի Յունաստանին բերած օժանդակութիւնը կը կատարուի ի վնաս իրենց: Սակայն իրականութիւնը այն է, որ 1988 – 1989 ելեւմտական տարուան ընթացքին Թուրքիան 92 միլիոն տոլար օժանդակութիւն ստացած է, մինչդեռ Յունաստանը՝ ոչինչ: Աւելին, վերջին երկու տարուան ամերիկեան ռազմական օժանդակութիւնը կը հասնի 990 միլիոն տոլարի, իսկ Յունաստանինը՝ 693 միլիոն տոլարի:

Այս գումարները յատկացուած են 10–ին 7 համեմատութեան մը հիման վրայ: Անգարայի մէջ, պաշտօնատար անձեր աւարկելի կը գտնեն այդ համեմատութիւնը, դիտել տալով որ Թուրքիոյ ՕԹԱՆ–ի տրամադրութեան տակ դրած զօրքերու թիւը քանի մը անգամ կը գերազանցէ Յունաստանինը:

Ամէն պարագայի մէջ, Անգարա իր ուշադրութիւնը սեւեռած է Եւրոպայի վրայ, որ սակայն զանազան պատճառներով անոր փափաքին չընդառաջեր: Այս վերջինին գլխաւոր մտավախութիւնը Թուրքիայէն դէպի Եւրոպա սահեցուելիք հագուստեղէնի ու այլ ապրանքներու արտահոսքն է. կայ նաեւ գաղթականներու չատ հաւանական նոր հոսքը:

Թուրքիոյ տնտեսական աճը սկսած է արդէն դանդաղիլ. 1988–ի աճը, որ 7·2% կը նախատեսուէր, 5%–ը պիտի չանցնի: 55 միլիոն բնակչութեամբ եւ ամէն երկու տարին մէկ երեք միլիոն նորածիններով, Թուրքիան տարեկան առնուազն 5% աճ պէտք է արձանագրէ աշխատող նոր ձեռքերուն գործ հայթայթելու համար: Այսօրուան կացութեամբ անգործութիւնը 15%–ի կը հասնի:

Պետական նախարար, Թ. Էօզալի խորհրդատու Ա. Քահվէճի կարգ մը յաջողութիւններ արձանագրած է. 1983–էն առաջ երկրի գիւղերուն միայն մէկ երրորդը հեռաձայն ունէր, հիմա բոլորը ունին. ելեկտրականութիւնը եւս հասած է բոլոր գիւղերը. Պոլսոյ կոյուղիին համակարգը հինգ տարուան մէջ քառապատիկ մեծցած է:

Էօզալի կառավարութիւնը մեղմացուց նաեւ տարադրամի վրայ եղած հսկողութիւնը, աւելի մեծ ազատութիւն տալով առեւտրականներուն: Բազմաթիւ պետական ձեռնարկութիւններ անհատներու սեփականութիւն դարձան:

Զանազան բնագաւառներու մէջ արդիւնքները տպաւորիչ եղած են: Արտածումները վերջին մէկ տարուան մէջ 15% բարձրացած են, հասնելու համար 11·5 միլիառ տոլարի: Արտասահմանեան ներդրումները միայն 1988 Թուականին կազմած են 800 միլիոն տոլար:

Դրամագլուխներու ներհոսքը, ընկերակցութեամբ զբօսաշրջիկային աճով ու արտասահմանի Թուրք աշխատաւորներու դրամական առաքումներով, 1988–ին երկար ատենէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, 100 միլիոն տոլարի յաւելեալ արժէք մը ստեղծած է:

Թ. Ա. Թ.

(Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ Թրիպիւն)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ

«Արեւմտեան Գերմանիոյ եւ ամբողջ աշխարհին կողմէ ոեւէ ժողովուրդի մը երբեք այսքան մեծ օգնութիւն չէ կատարուած, ինչպէս այն եղաւ երկրաշարժէն տուժած հայ ժողովուրդին համար, – յայտարարած է գերմանական Կարմիր Խաչի նախագահ՝ Պոթթօ Զայն – Վիթկէնշթայն:

Դաշնակցային Գերմանիոյ Կարմիր Խաչը աւելի քան հինգ միլիոն զուիցերական Ֆրանքի նիւթական օգնութիւն ցոյց տուած է: Օրերս Ընկերութեան նախագահը կէս միլիոն մարք արժողութեամբ չէք մը յանձնած է տուժածներու օգնութեան ֆոնտին: Ան նուիրած է նաեւ մէկական մարդատար եւ բեռնատար կառք Կարմիր Խաչի հայկական ընկերութեան:

Այսօր գերմանական Կարմիր Խաչը իր օգնութիւնը ցոյց կու տայ Սպիտակի եւ Լենինականի մէջ, երեքական հազար հոգիի տաք սնունդ մատակարարելով: Անոր տրամադրած Ջրամաքրումի երեք սարքերը տեղադրուած են աղէտեալ շրջանները, բուժարաններու մէջ յաջողութեամբ կը գործածուին գերմանական բժշկական սարքաւորումներն ու դեղամիջոցները:

⁂

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային Կապի Կոմիտէի Արեւելեան երկիրներու բաժնի վարիչ՝ Լ. Գասպարեան համառօտ տեղեկութիւններ տուած է Արեւելքի երկիրներու հայ գաղութներու օգնութեան մասին:

– Մարդասիրական այս գործէն անմասն չմնաց որեւէ երկիր, մանաւանդ որեւէ հայ գաղութ:

Այսօրուան կացութեամբ Պէյրութէն Հայաստան հասած երեք օդանաւերը մօտ 60 թոն բեռ բերած են՝ դեղօրայք, սննդամթերք, տաք հագուստեղէն եւ այլն: Եկած է լիբանահայութեան երկու պատուիրակութիւն, որոնցմէ մէկը՝ ուսումնասիրելէ ու ճշդելէ ետք անհրաժեշտութիւնները, արդէն վերադարձած է Լիբանան, իսկ միւսը՝ տասը հոգիէ բաղկացած բժիշկներու եւ դեղարաններու խումբը տեղւոյն վրայ կը շարունակէ աշխատիլ:

Սուրիահայ գաղութը կառավարութեան հետ միասին մեծ քանակութեամբ դեղօրայք, սննդամթերք, հագուստ, կօշկեղէն առաքած է աղէտեալներուն, որոնք «Զուարթնոց» հասած են երկու օդանաւերով:

Հայ գաղութներու եւ կառավարութիւններու օգնութիւն ստացուած է Յորդանանէն, Կիպրոսէն, Յունաստանէն, Եգիպտոսէն, Պարսկաստանէն, Արաբական Միացեալ – Իշխանապետութիւններէն, Քուէյթէն ու այլ երկիրներէն: Ապու – Տապիէն Երեւան հասած չորս օդանաւերը մեծամասնութեամբ դեղօրայք բերած են: Իսկ Քուէյթէն, դեղօրայքէն զատ հասած է նաեւ արուեստական երիկամ տեղադրող տասը սարքաւորում:

Լ. Գասպարեան խօսած է նաեւ սփիւռքահայ ուսանողութեան անձնուէր աշխատանքին մասին: Անոնք իրենց հայրենակից ընկերներուն հետ ամէն տեղ են՝ աղէտեալ շրջանները փրկարար աշխատանքներ կը կատարեն, «Զուարթնոց» օդակայանը օդանաւերը կը պարպեն, օտարերկրեայ մասնագէտներու խումբերու մէջ թարգմանիչի դեր կը կատարեն, այլ խօսքով՝ ուր որ կարիք կայ, հոն են: Սփիւռքահայ ուսանողները իրենց մէջ 27 հազար ռուբլի հանգանակած ու յանձնած են աղէտեալներու օգնութեան ֆոնտին:

«ՌԱԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ժամեր շարունակ միթինկին մասնակցելուց, «Ղա–րա–բաղ», «մի–ա–ցում», «Ար–ցախ» վանկարկելուց յետոյ, յոգնած հայրը տուն է գնում: Բախում է դուռը.

– Ո՞վ է, – հարցնում է տղան:

– Պա–պան, պա–պան, ասում է հայրը:

⁂

Ծօ, էս Երեւանցիք շատ են զարգացել, – դժգոհում է լենինականցի Օնիկը, – ում որ կը զանգեմ՝ կ՚ըսեն օպերա է գնացել:

⁂

– Վերջին օրերի ընթացքում Երեւանում որեւէ քրէական յանցագործութիւն չի եղել, – միթինգի ժամանակ յայտարարում է ներքին գործերի մինիստրութեան մի պատասխանատու աշխատող, – ոչ մի գողութիւն կամ կողոպուտ:

– Բա ի՞նչ գիտես, – լսւում է մի ձայն, – մենք էլ ենք գործադուլ անում:

⁂

– Ծօ բսիգ ի՞նչ է, – Երեւանի երկնքով խմբերով սաւառնող ուղղաթիռները տեսնելով, հարցնում է մի լենինականցի իր ընկերոջը:

– Ծօ էս Երեւանցիք էնքան բսին «օդը կեղտոտ է», որ վերեւից «վենտիլատորներ» են ուղարկել, – պատասխանում է ընկերը:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

«Ահա թէ ինչ եմ մտադրում, Սաթի՛կ ջան ... կը գամ Թիֆլիս ... կը գամ ինչպէս որ է ... այս բոպէիս իմ գործերը այնպէս են որ համարեա թէ բացակայութիւնը անկարելի է ... բայց ստատնան տանէ՛ այդ բոլորը ... թո՛ղ կործանուեն եւ այս անգամ ես քեզ հետ կրկնում եմ, թո՛ղ կործանուեն:

«Ինչքա՜ն խորապէս զգում եմ որ իրաւունք ունես, ամէն բանի համար իրաւունք ունես: Ես կը գամ քեզ մօտ եւ դու կը վճռես ու ես կը հնազանդեմ: Կը հընազանդեմ կուրօրէն ու ամէն ինչ լաւ կը լինի, քանի որ քեզ հետ կը լինեմ:

«Հէնց որ վճռեցի մեկնումի ժամը քեզ կը հեռագրեմ եւ կը հանդիպենք կայարանում եւ երբ մի անգամ քո գեղեցիկ հասակը տեսնեմ, քո սքանչելի աչքերուն նայեմ ամէն ինչ կը կարգադրուի եւ ամէն ինչ կը լինի այնպէս ինչպէս մեր հոգին ցանկանում է: Ցտեսութիւն ուրեմն, Սաթիկ ջան, եւ համբուրում եմ քո քնքոյշ ձեռքը կարօտով եւ սիրով»:

Սաթենիկ տասն անգամ կարդաց այս նամակը եւ ամէն անգամուն հոգին լեցուեցաւ բերկրանքով. իր առած որոշումները, իր բարեկամներու հանդէպ պարտաւորութիւնները, անցեալի դառն յիշողութիւնները եւ ապագայի երկիւղները ցնդեցան յանկարծակի, ինչպէս գորշագոյն եղեամ արեւի տիրական լոյսի ազդեցութեամբ:

Ոչ իսկ ներքին պայքար ունեցաւ, ոչ իսկ վշտացաւ այն վստահութենէն, որ Գարեգին ունէր իր հոգեկան տրամադրութեան մասին. «Կը հանդիպենք կայարան», ինչքա՜ն իրաւացի էր Գարեգին այդ բացարձակ վստահութեան մէջ, ոչ իսկ բոպէ մը վարանումը երեւցաւ Սաթենիկի մտածումներուն մէջ:

Ընդհակառակը կարծես հոգին ազատուած էր ճնշիչ բեռէ մը, կարծես բոլոր զիջումները եւ ամօթները անհետացեր էին եւ երբ երբեմն կը մտածէր Ստեփանի խօսքերուն վրայ Գարեգինի վերաբերմամբ, կանդ կ՚առնէր այն կարծիքին վրայ թէ Ստեփան սխալած է, բայց զարմանալին այն էր որ Ստեփանի նկատմամբ եւս քէն չունէր:

«Երեւի Գարեգին նման բաներ կ՚ասէր Ստեփանի վերաբերմամբ, եթէ առիթը ներկայանար», մտածեց խրովի եւ նեբողամտութեամբ ժպտեցաւ:

Թէ՛ Սոնիա եւ թէ Ստեփան անմիջապէս անդրադարձան Սաթենիկի հոգեկան փոփոխութեան առանց պատճառը գիտնալու: Երջանկութեան յոյսը, երջանկութեան վերադարձը եռանդուն ոգեւորութիւն յառաջ էր բերեր անոր մէջ, դէմքը ստացեր էր ժպտուն պայծառութիւն, կարծես անտեսանելի ճաճանչով մը զարդարուած. իրենց ուշադրութենէն չէր վրիպեր նաեւ անոր անհամբերութիւնը, ընդոստ եւ յուզումնալի հետաքրքրութիւնը երբ նորեկ մը կուգար, երբ դուռ կը զարնուէր. որոշապէս զգացեր էին որ Սաթենիկ կը սպասէր, ինչի՞ որո՞ւ, ահա ինչ որ երբեմն իրենց խօսակցութեան նիւթ կը դառնար:

– Իրողութիւնը այն է որ ոչինչ չգիտենք պատահածի մասին ... ի՞նչ կատարուեց այնտեղ, այդ անախորժ պատմութիւնը վերջ գտա՞ծ է բոլորովին թէ չէ ... դեռ ի՞նչ կը սպառնայ խեղճ աղջըրկան...

Ստեփան տարակոյսի տարտամ շարժում մը կ՚ընէր.

– Ես մտածում եմ, Ստեփա՛ն, որ մենք պարտաւոր ենք ամէն գնով Արտաշէսի քոյրը փրկել այդ դժբախտութիւնից:

– Ախր, չենք կարող բռնանալ նրա վրայ:

– Չէ՛, ի հարկէ ... այ քեզ ասում էի, պէտք էր վաղուց նրան մարդու տալ...

Ստեփանի դէմքը կը մռայլուէր, եւ լռութիւնը տաժանելիօրէն խզելով կը մրմնջէր, ինչպէս եթէ առանձին ըլլար:

– Եթէ սիրում են իրար, սիրում են չա՜տ, անդիմադրելի կերպով:

– Սիրո՜ւմ են ... սիրո՜ւմ են ... ահա թէ ի՞նչ չեմ հասկանում ես:

– Սոնիկ, կը պատասխանէր Ստեփան, ժպտուն բարութեամբ, շատ բան կայ այս աշխարհում որ դու չես հասկանում:

Երբեմն Սաթենիկ յանկարծ կը յայտնըւէր եւ կը խանգարէր իրենց խօսակցութիւնը: Երջանկութեան յոյսը զինքը դարձուցեր էր համարձակ եւ անփոյթ: Իր զուարթութիւնը կը վարակէր միւսները եւ նոյնիսկ Սոնիայի տրտում եւ անճառագայթ հոգիին մէջ տեսակ մը հիացում կուգար հետզհետէ, ի տես այդ երիտասարդ կնոջ, կեանքով, յուզումով եւ սիրով լեցուն:

(Շար. 81)

(Շար. Ա. էջէն)

Կեդր. Կոմիտէի առընթեր կուսակցական վերահսկողութեան յանձնաժողովը:

Նպատակայարմար նկատուած է կազմել Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի վեց յանձնաժողով՝ կազմակերպական – կուսակցական եւ քարոզչական աշխատանքի հարցերու, գաղափարախօսական, ընկերային – տնտեսական զարգացման, հողագործական քաղաքականութեան, պետական իրաւական քաղաքականութեան, ազգամիջեան յարաբերութիւններու հարցերու: Լիակատարը հաստատած է Կեդր. Կոմիտէի յանձնաժողովներու անհատական կազմը:

Լիակատարը պաշտօնազրկած է Գր. Կոչեանը Կեդր. Կոմիտէի Բ. քարտուղարի եւ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի Բիւրոյի անդամի պարտականութիւններէն՝ Խորհրդային Միութեան Կեդր. Կոմիտէի տրամադրութեան տակ կանչուելու կապակցութեամբ, Կ. Ղամբարեանը Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարի եւ Բիւրոյի անդամի պարտականութիւններէն՝ կենսաթոշակի անցնելու կապակցութեամբ, Ֆ. Տ. Սարգսեանը Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի Բիւրոյի անդամի պարտականութիւններէն՝ կենսաթոշակի անցնելու կապակցութեամբ, Մ. Իւզբաշեանը Կեդրոնական Կոմիտէի Բիւրոյի անդամութեան թեկնածուի պարտականութիւններէն՝ այլ աշխատանքի անցնելու կապակցութեամբ:

Լիակատարը գաղտնի քուէարկութեամբ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի անդամ, Կեդր. Կոմիտէի Բ. քարտուղար եւ Բիւրոյի անդամ ընտրեց Լոբովը: Գաղտնի քուէարկութեամբ Կեդր. Կոմիտէի անդամ, Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար եւ Բիւրոյի անդամ ընտրեց Մ. Սերոբեանը: Գաղտնի քուէարկութեամբ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի նախագահ՝ Վ. Ս. Մարգարեանցը ընտրեց Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի եւ Բիւրոյի անդամ: Միշտ գաղտնի քուէարկութեամբ, լիակատարը հայկական պետական անվտանգութեան Կոմիտէի նախագահ՝ Վ. Բադամեանցը ընտրեց Կեդր. Կոմիտէի անդամ եւ Բիւրոյի անդամութեան թեկնածու:

Լիակատարը Կեդր. Կոմիտէի բաժիններու վարիչներ հաստատեց, կազմակերպական – կուսակցական եւ քարոզչական աշխատանքի՝ Ռ. Յակոբեանը, գաղափարախօսական՝ Գ. Ասատրեանը, ընկերատնտեսական՝ Գ. Յարութիւնեանը, հողագործական՝ Մ. Գրիգորեանը, ընդհանուր՝ Լ. Ջախմախչեանը Կեդր. Կոմիտէի գործերու կառավարիչ հաստատուած է Լ. Գ. Եոլչեանը: Այսպէս վերջ գտած է լիակատար նիստը, որու ներկայ եղած են Խորհրդային Միութեան վարչապետ՝ Ն. Ռիժկով, Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար՝ Ն. Սլեունկովը եւ Պաշտպանութեան Նախարար՝ Եազովը:

Soirée - Témoignage
autour des sauveteurs

Dans le cadre de son opération SOLIDARITE LANGUEDOC - ARMENIE l'Amicale Arménienne de Montpellier et sa région organise une soirée autour des sauveteurs de la Compagnie Opérationnelle de Sauvetages Internationaux (Président Louis Coste) présents à Spitak et à Leninakan et du Docteur Yves Ternon, *Historien et Chirurgien* (membre de *Médecins sans Frontières* en Arménie),

le mercredi 25 janvier, à 20h30 au CRDP (Centre régional de Documentation Pédagogique) à côté du Lycée Joffre (Parking Comédie, Centre Ville).

Au programme : Témoignages — Diaporama sur l'intervention humanitaire, bilan de d'action « Solidarité Languedoc-Arménie ».

Les débats seront animés par M. Robert MENARD, *Journaliste à Radio-France*.

Cette soirée est placée sous la Présidence d'Honneur de M. le Professeur Georges Freche, *Député-Maire de la Ville de Montpellier*

Avec la participation de :

M le Professeur Michel GAYRAUD *Président de l'Université Paul-Valéry*

M. le Président Pierre VITOUX *Délégué aux Relations Internationales de l'U.P.V.*

(récemment en mission auprès de l'Université Jumelle d'Erevan)

et de

la Direction des Affaires Internationales du Ministère de l'Education Nationale.

Entrée libre

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կեսարիոյ աւանդական քէթէյով, պատրաստուած կեսարացի տիկիններու կողմէ:

Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 15–ին Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° Curcelles)

Կը նախագահէ՝
Տիկին ՇՈՒՇԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

Կը հանդիսավարէ՝
Պր. ՓԱՍՔԱԼ – ՍԵԻԱԿ

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան:
(S.O.S. Arménie—15, rue Jean-Goujon 75008 Paris)

ԼԻՈՆԻ «ԱՐԱՔՍ» ՄԱՍՍՆԱՃԻՒՂ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի նպաստ
Հայաստանի աղէտեալներուն
Նախաձեռնութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին
Փարիզի Համազգայինի
« Դ Ի Մ Ա Կ »
Թատերախումբը
կը ներկայացնէ՝ Յակոբ Պարոնեանի
« Ա Ռ Տ Ն Ի Ն Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն Ն Ե Ր »
կատակերգութիւնը
Կիրակի, Յունուար 29,
ժամը ճիշդ 15·30–ին
Սալ Վիքթոր Հիւկոյի մէջ
33, rue Bossuet, 69006 Lyon
(Sortie métro Foch)

Մուտք՝ 40 Ֆր.:
Տոմսակները ապահովել՝
Լիոն. – Սեւան ճամբորդութեան գրասենեակէն՝
48, cours de la Liberté, 69003 Lyon
Տէսին. – Տէսինի Մշակութային Տան գրասենեակէն:

Première
Vente aux Enchères Publiques au profit des enfants d'Arménie

LE MONDE DE L'ART SE MOBILISE

organisée par la Compagnie des Commissaires Priseurs de Paris
et parrainée par l'Association «AZNAVOUR POUR L'ARMENIE»
la vente aura lieu le Mardi 31 Janvier à 20 h 30
à Drouot Montaigne (Théâtre des Champs-Elysées)

Elle sera précédée d'une exposition publique :
- le samedi 28 Janvier de 11h à 22h;
- le dimanche 29 Janvier de 15h à 20h:
- le lundi 30 janvier de 11h à22h;
- le mardi 31 Janvier de 11h à 15 h,

au 15, avenue Montaigne, 75008 Paris

Tous les objets proviennent de dons. ils feront l'objet de catalogues portant la mention des donateurs.

La première vente comprend des œuvres notamment de : *Arman, Aslanian, Assadour, Baronian, Brasilier, Buffet, Carzou, Chahine, Combas, Cartier - Bresson, Chemiakin, Chagall, Dado, Erté, Essaian, Friesz, Gilioli, Hamilton, Hagopian, Jansem, Karskaya, Kiraz, Kazandjian, Kikoine, Kuper, Laurencin, Henri Martin, Martin-Ferrieres, Meijer, Masson, Mutafian, Papaz, Pavlovski, Poutiline, Rohner, Rodin, Shart, Tutundjian, Vasarely, Villon, Weisberg, Yvaral, Zaborov...*

La collecte des œuvres continue:
— Tableaux : Galerie Garig Basmadjian, 90, bld. Raspail, 75006 Paris Tél. : 42 - 22 - 00 - 97 fax. : 42 - 22 - 76 - 91
— Meubles et objets d'art : Hôtel Drouot, 6 bis, rue Rossini, 75009 Paris Tél. : 48 - 00 - 20 - 40 fax. : 48 - 00 - 20 - 38 (Mme Bahadourian).

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

LES VENDREDIS DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Samedi 4 Février à 20h30

CYCLE PIANO ROMANTIQUE
ŒUVRES POUR PIANO ET ORCHESTRE DE FRÉDÉRIC CHOPIN

I

Andante Spianato
et
Grande Polonaise op. 22
AÏDA MOURADIAN

Concerto N° 2
en fa mineur op. 21
ANI PETROSSIAN

II

Concerto N° 1
en mi mineur, op. 11
AKIKO EBI
L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

Prix des Places :
150 — 120 — 80 F. Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 25

MERCREDI
25 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.934 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.934

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՀԱԶԱՐ ՄԵՌԵԱԼ

ՆՈ՞Ր ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Տեղւոյն ժամով առաւօտեան 5–ին է որ տեղի ունեցած է Տաճիկիստանի երկրաշարժը, որուն կարճ արձագանգ մը կըրցած էինք տալ երէկուան մեր թիւով, վերջին պահուն: Ըստ ԹԱՍ–ի 1400 մեռեալ կայ, արդարեւ ժողովուրդը դեռ կը քնանար ընդհանրապէս, երբ աղէտը պատահած է: Ուժը 5·5 Ռիխթէրի վրայ (9) եւ 7՝ Մերքալլիի: Շարժը հողահոս պատճառած է, որու հետեւանքով երկու գիւղեր՝ Շարորա եւ Օկուլի Բոլօ ցեխերու կոյտերու տակ թաղուած են, Շարորայի մէկ երրորդը բոլորովին կորսուած է: Հոս ալ անշուշտ, ինչպէս Հայաստան, ժողովուրդը լացուկոծով կը դիմաւորէ փրկարարները: Այս առընչութեամբ, մամուլը կը յիշէ որ Տաճիկիստանի աղէտը կը պատահի այնպիսի ատեն մը, երբ իշխանութիւնները արդէն կը քննադատեն բուռն կերպով Հայաստանը, իր անկազմակերպ գործունէութեան համար օժանդակութեան եւ վերաշինութեան տեսակէտով: Ներկայիս, արեւմտեան – Գերմանիա առաջարկած է Տաճիկիստանի ալ բաժին հանել Հայաստանի բերած իր օժանդակութենէն: Հոս, հետեւանքները աւելի թեթեւ են, բայց շրջանը ծանօթ է որպէս երկրաշարժային, արդէն 1949–ին ամբողջ քաղաք մը սուզուած էր եւ 30 հազար մեռեալ կար: Մասնագէտներու համաձայն, երկու երկրաշարժերը նոյն տեսակի չեն, բայց Տաճիկիստանը այն ատիճանի երկրաշարժային նկատուած է, որ խորհրդային իշխանութիւնները մայրաքաղաքին՝ Դուշանբէի մօտ գտնըւող Գարմ շրջանը շարժային ուսումնասիրութեան կեդրոնի մը վերածած են: Եւ ֆրանսացի շարժագէտներէն մէկը՝ Արմանտօ Սիսթերնաս կ'ըսէ որ «Խորհրդային իշխանութիւնները հոն բացառիկ կազմածներու կեդրոն մը հաստատած են, դիտող գործիքներ եւայլն, կոչուած նախատեսելու շարժերը»: Ըստ երեւոյթին, ոչ մէկ բանի ծառայած է:

**

ՀՐԱԶԴԱՆ ԵՒ ԱՊԱՐԱՆ ՎՏԱՆԳՈՒԱ՞Ծ

ԹԱՍ հաղորդած է Յունուար 23–ին, որ ըստ գիտնականներու նոր շարժեր կըրնան պատահիլ Հրազդանի եւ Ապարանի շրջանները, որոնք կրնան 7–ի հասնիլ Մերքալլիի վրա (12), հարկ է զգուշանալ եւ այդ առընչութեամբ, լուր տրուեր է հայ բնակչութեան:

Սիսթերաս Հայաստան գացած էր պաշտօնակիցներու հետ երկրաշարժէն շաբաթ մը ետք եւ վերադարձած է Յունուար 13–ին: Յայտարարած է թէ շարժային ցանց մը զետեղած են Սպիտակի շուրջ, 50 քիլոմեթրի վրայ: Երկու հոգի դեռ հոն մնացած են: Կրցած են քարտէսագրել աղէտին պատասխանատու ճեղքերը: Այս ուսումնասիրութիւնները պէտք է խորացնեն, որպէսզի կարելի ըլլայ արդիւնաւոր նախատեսումներ կատարել:

**

ԵՐԵՒԱՆ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ ԿԸ ԴԱՏՈՒԻՆ

Ազրբէջանի Ներքին Նախարարը եւ կառավարութեան երկու ուրիշ անդամներ (համայնքներու եւ ճարտարարուեստի պաշտօնակութեանց պատասխանատուներ) պաշտօնանկ եղած են, որպէս հետեւանք միջ – ազգային բախումներու, որոնց զոհ գացած են 78 հոգի: Մեծ մասամբ Հայեր, կ'աւելցնէ «Իւմանիթէ»:

Նոյն լուրը տալէ զատ, «Լիպերասիոն» կ'աւելցնէր Յունուար 24–ին թէ Երեւանի մէջ, 2 Հայեր, որոնք ամբաստանուած են որպէս մասնակից Զուարթնոց օդակայանի բախումներուն, ներկայիս կը դատուին Հայաստանի Գերագոյն ատեանին առջեւ:

**

«Իզվեստիա»ի համաձայն, Ուզբեկիստանի նախագահը՝ Պուլատ Հաբիբուլաեւ պաշտօնազրկուած է իշխանութեան չահագործման եւ կաշառակերութեան համար:

**

Հայաստանի աղէտեալներուն օժանդակութիւնը շատ յաճախ նաեւ գործի լծած է մանուկներ: Այսպէս, Փարիզի Սթանիսլաս լիսէի երկու հայ աշակերտներ 1000 ֆրանք հաւաքած են իրենց ընկերներէն: Դէպքը, անշուշտ, առանձին չէ եւ ամէն կողմ նման աշխատանքներ տարուած են, արդիւնաւորութեամբ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

66 ՏԱՐՈՒԱՆ ՍԽԱԼԸ ԿԸ ՍՐԲԱԳՐՈՒԻ «ԻԶՄԻՐ ՔԱՂԱՔԸ ՀԱՅԵՐԸ ՀՐԿԻԶԵՑԻՆ»

Այս զգայացունց խորագրով Յունուար 23–ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ կը պատմուին Իզմիրի հրդեհին (Սեպտեմբեր 13, 1922) մանրամասնութիւնները, որոնք կը միտին հիմնովին շրջելու մինչեւ այսօր տիրող կարծիքը: Ա· Կինէրի յօդուածը կը մեկնի «Օսմանեան ուսումնասիրութիւններ» պարբերաթերթին 1989–ի թիւին մէջ հրատարակելի հետազօտութեան մը տուեալներէն: Այս հետազօտութիւնը կը կրէ ամերիկացի տոքթ· Հ· Լօուրիի ստորագրութիւնը:

Ան Միացեալ – Նահանգներու Քոնկրէսի գրադարանէն ու ազգային դիւանէն գտած է երկու փաստաթուղթեր, որոնք վերոյիշեալ թուականներուն գրկուած են Պոլսոյ Միացեալ – Նահանգներու մարզպան, ծովակալ՝ Մ· Պրիսթոլի: Փաստաթուղթերէն առաջինը կը պատկանի Մերձաւոր – Արեւելքի օժանդակութեան յանձնախումբի անդամ՝ Մ· Փրէնթիսի: Իսկ երկրորդը՝ հարիւրապետ՝ Ա· Հէփըրնի:

Առաջին «փաստաթուղթ»ը նկարագրելէ ետք Իզմիրի ողբերգութեան պարագաները – Հայերու, Յոյներու ողջ, ողջ հրկիզումը, Թուրք զինուորներու կողմէ սպանութիւնը – կը յանգի այն եզրակացութեան թէ քաղաքը կրակի տուողները Հայերն էին: Այս եզրակացութեան առաջնորդող գլխաւոր ազդակը հետեւեալն է.– քաղաքին վերատիրացած էին Թուրքերը· անոնք ու յատկապէս զօրքը մեծ պահանջ ունէր քաղաքին մէջ ամբարուած սնընդամթերքին· ինչո՞ւ հրկիզէին իրենց պատկանող քաղաք մը եւ սննդեղէնի պաշարը:

Երկրորդ փաստաթուղթը նման տրամախոհութիւն մըն ալ չի պարունակեր· Ա· Հէփըրն կը նշէ պնդումներ, ուր կ'ըսուի թէ Թուրք զինուորներ հրկիզած են քաղաքը որպէսզի անյայտացնեն իրենց թալանի հետքերը, կամ որպէսզի «անհաւատներու քաղաք»ը մաքրեն ոչ – մահմետական ամէն ազդակէ: Սակայն ամերիկացի հարիւրապետը հաւանական չի գտներ այս բացատրութիւնները, նախընտրելով իւրացնել Թրքական տեսակէտը, թէ անոնք քաղաքը հրդեհելու պէտք չունէին, քանի որ Հայերու լքած կալուածներն ու ապրանքը անարդէն իրենց կը մնար:

Թերթը այս առթիւ կը յիշեցնէ թէ Իզմիրի խնդրոյ առարկայ հրդեհը ծագած էր 1922 Սեպտեմբեր 13–ին, քաղաքին ֆրանսական թաղէն ու շարունակուած էր ամբողջ հինգ օր, հրոյ – ճարակ դարձընելով 25 հազար շէնք:

**

Այլեւս խորհրդածութեան ալ տեղ չի մնար, երբ ծիծաղելին չի սպաննէր, պատճառ չկայ որ Թուրքերն ալ առիթէն չօգտուին...:

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ԶԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ՊՂԾՈՒԱԾ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

Պէտք է սկսիմ կառուցանել այլեւս: Մտածումիս ճարտարապետի սեղանին վրայ քաշուած են գիծերը, ճշդուած են յենարանները, նշուած լուսամուտներն ու դռները: Քանի մը օր է կը բնակիմ արդէն ա՛յդ *տունին* մէջ, գրաւած է ան ամբողջ էութիւնս: Պէտք է այլեւս իրագործեմ զայն ի՛ր *հողին* վրայ, մարմին տամ անոր՝ տառերով, բառերով, խօսքերով:

Կ'երթամ քիչ մը ետ, կը նայիմ, գնացքին մէջ, քովս նստած կնոջ գրկած գիրքին: Կ'ուզեմ գիտնալ հեղինակը գոնէ: Բնական է, չէ՞: Կը նկատեմ, որ արդէն վերջին էջերուն հասած է կինը, կը կարդայ յափշտակութեամբ: Զարմանք: Նախընտրած գրողներէս մէկուն՝ Միլան Քունտերայի մէկ գործն է, ինծի անծանօթ: Երբեք հատոր միայն կարդացած եմ չեխ այդ գրողէն, կ'որոշեմ անմիջապէս հանդիպիլ գրատուն մը, գնել ա՛յդ ալ: Ունիմ միամիտ գոհունակութիւնը, թէ *ջահ* մըն է գիրքը, զայն կրողը՝ *ջահակիր*, *դրօշ* է գիրքը, զայն փայփայողը՝ *դրօշակակիր մարդիկ*:

Արդէն սկսա՞ւ բարձրանա՞լ *տունը*:

Ոչ միայն կարդացած եմ գրողին «*Մարդէակին անհանդուրժելի թեթեւամտութիւնը*» վէպը, դիտած եմ նաեւ ժապաւէնը, հիմա, մտապատկերս խճողուած է Փրակա ներխուժող խորհրդային հրասայլերով, որոնք, քսան տարի ետք, գըրաւած են *Երեւանի* հրապարակները, կը սպառնան, կը մռնչեն, կը պահանջեն ամբողջական ենթակայութիւն:

Արդէն գնած եմ ոչ միայն «*Լա վալս օ զ'ատիէօ*»ն, այլ նաեւ ուրիշ երկու գործեր: Մարդկային տկարութիւնները ծաղրող, անհիմն մտայնութիւններ դատապարտող, մանաւանդ գաղափարաբանութիւններու խոցելիութիւնները անուղղակիօրէն ծաղրող հեղինակին միտքերը կը հոսին իր բոլոր էջերուն մէջէն, անտեսանելի խռնաւութեան պէս կը ծուարին անոնք գիտակցութեանս ողնասիւնին մէջ, անհանգիստ կ'ընեն զիս, կ'ըմբոստացընեն: Ահա ձեռքս է հեղինակին երկրորդ հատորը, երբ ամէն կողմ կը խօսուի *Տուպչէքի*, քսան տարի առաջ, արեւելեան ընկերվարութիւնը մարդկայնացնելու անոր ձախող փորձին մասին:

Կը շարունակէ ամրապնդուի՞լ կառուցուող *տունը*:

Բայց, բայց հոգեկան եղբայրակցութիւն մը ունեցած չե՞մ այդ ղեկավարին հետ, երբ, քսան տարի առաջ, օրագրութեանս տետրակին մէջ գրած եմ, թէ անոր խոստացած *գարունը* պիտի անպայման կենարար ազդեցութիւն ունենայ *Հայաստանի* պարտէզներուն եւ անտառներուն ալ վրայ: Չէ՞ որ, տակաւին Հալէպ, խնդրանքիս վրայ, շարժավար մը, ամէն շաբաթ, Պէյրութէն *Նիուզուիք*ը կը հայթայթէր ինծի, ես, զանազան շարժումներու կողքին, կը հետեւէի Չեխոսլովաքիոյ դէպքերուն: Չէ՞ որ, որոշ ժամանակ մը ետք, Տուպչէքի հանդէպ համակրանքս կը հասնէր հաւատքի մակարդակին, երբ, աւա՛ղ, կը զրպարտուէր ան, կը պաշտօնազրկուէր, կը վերածուէր սովորական, հասարակ աշխատաւորի:

Ցիշողութիւնս չէր կրնար ոգեկոչել միայն չեխ պարագլուխին շարժումը: Չէ՞ որ ան պէտք է իր հետ բերէր *Եան Փալաք*ը, քսանամեայ այն չեխ ուսանողը, որ իր հայրենիքի գրաւման դէմ բողոքելու համար, կը դիմէր գերագոյն *զոհաբերութեան*, կը հրկիզէր ինքզինք:

Դիպուա՞ծ...:

Քսան տարի ետք, գնացքի մը մէջ, կը գտնէի Քունտերա կարդացող կին մը, կը գնէի այդ հեղինակէն երբեք ուրիշ գործեր, կը սկսէի կարդալ ու ապշանքով կը նկատէի, որ ընթերցումիս ա՛յն էջը որ կը կրէր *Փալաք*ի արարքին յիշատակութիւնը, կը զուգադիպէր հէգ երիտասարդին մարտիրոսութեան *տարեդարձ*ին:

Յաջորդ օր, լրագիրս կը գրէր, թէ ոստիկանութիւնը բռնի ուժով ցրուած է Փալաքի յիշատակին կազմակերպուած ցոյց մը, կատարած է ձերբակալութիւններ, բանտարկած է մտաւորականներ, ճիշդ ա՛յս օրերուն, երբ կը փորձուի վերարժեւորման ենթարկել Տուպչէքը, երբ առատօրէն կը խօսուի հրապարակայնութեան եւ վերակառուցումի անյետաձգելիութեան մասին:

Երբ այլեւս օրագրութեան նման տետրակ չունիմ, այդ օրերէն քսան տարի ետք, Արցախի համար կազմակերպուած ցոյցերէն եւ մեր երկրին պատահած ահաւոր աղէտէն միայն քանի մը օր վերջ, կրնամ արձանագրել, թէ ո՛չ թէ յետաձգուած է *գարնան* գալուստը, այլեւ կայ վախը մտնելու երկարատեւ, անծայր *ձմրան* մը փապուղիին մէջ:

Փրակայէն քսան տարի ետք, Երեւանի հրապարակներուն վրայ հրասայլեր իրենց դունչերը ուղղած են դէպի մարմինը այն գլուխին, որ կը կրէ *Ղարաբաղի Կոմիտէ* անունը եւ որուն անդամները, ինչպէս Տուպչէքը իր ատենին, թէեւ քիչ մը տարբեր անկէ, տարուած են Մոսկուա, դատուելու քրէական հասարակ յանցապարտի մը նման:

Կը շարունակէ կարծրանա՞լ *տունը*:

Բայց խաղաղութեան օրերուն ո՞ր հրասայլը դրական աշխատանք կրցած է կատարել: Խօսքին, տրամաբանութեան, ողջմտութեան հակադրուած պատերազմական այդ կազմածները չե՞ն համապատասխաներ *հայհոյանքի*, զրպարտութեան:

Կարելի՞ է հայհոյել երկրի մը, հայհոյել ժողովուրդի մը, մնալ անպատիժ:

Ամբողջացա՞ւ *բնակարանը*, թէ տակաւին կը պակսին անոր ուրիշ նիւթեր, նոր սիւներ, յաւելեալ գերաններ: Իսկ ի՞նչպէս պէտք է ծածկել բոլոր այն բացուածքները, որոնց արանքներուն այնքա՜ն ազատօրէն կը խաղան չարագուշակ, ծածկամիտ, նուաստ հովերը:

Մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ե՛րբ մարդիկ պիտի պղծեն նոյնիսկ նոյնինքն բնութեան եղանակները:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱԼՎԱՏՈՐ ՏԱԼԻ, անմահը, պիտի թաղուի Չորեքշաբթի օր: Ան որ գերիրապաշտ վերջին մեծ նկարիչը կը նկատուի, մահէն ետք ալ անշուշտ կը շարունակէ «գրգռել», հակասական հակազդեցութիւններու դուռ բանալով: Խօսքերը

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԵՆՐԻԿ ՊՈՂՈՍԵԱՆ՝ «ՄԱՐԴԸ ՊԵՏՔ Է ԱՊՐԻ ԻՐ ԾՆՆԴԱՎԱՅՐՈՒՄ»

ԽՄԲ. – Հետեւեալ հարցազրոյցը՝ Ղարաբաղի Մարզային Կոմիտէին առաջին քարտուղար Հենրիկ Պողոսեանի հետ, կատարուած է Ռուզան Ջաֆարեանի կողմէ ու հրատարակուած *«Սովետական Արուեստ»* ամսաթերթին Սեպտեմբերի թիւին մէջ:

***

ՀԱՐՑՈՒՄ. – Յայտնի է որ Ստեփանակերտի յատակագծման ու կառուցապատման առաջին նախագիծը կազմել է Ալեքսանդր Թամանեանը: Յետագայում երկու անգամ վերանայուել է այս նախագիծը, յաւելումներ են արուել, սակայն նրա մշակած համակարգը մնացել է գրեթէ անձեռնմխելի եւ մշտապէս պահպանուել է իբրեւ հիմք: Ահա թէ ինչու սպասւում էր, որ տարիների ընթացքում մարզի կեդրոնը պիտի դառնար ինքնատիպ, ճարտարապետական որոշակի դիմագիծ ունեցող մի քաղաք: Այնինչ ներկայիս Ստեփանակերտը ոչ միայն ակնկալուած նկարագիրը չունի, այլեւ թէ՛ ճարտարապետական, թէ՛ արտաքին յարդարանքի առումով բաւական անհրապոյր, եթէ չասենք, քարձի թողի տեսք ունի: Դժուար թէ նման վիճակը վերջին մէկ կամ երկու տարիների անփոյթ, անտիրական վերաբերմունքի արդիւնք լինի...

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Ես ձեզ հետ համամիտ եմ: Թէեւ ասենք նախ որ մեր ժամանակներում ճարտարապետութիւնը ոչ միայն Ղարաբաղում, այլեւ ամէնուր է անդէմ դարձել եւ մի տեսակ կորցրել իր ազգային ուղղուածութիւնը: Գուցէ պատճառներից մէկն էլ այն է որ այժմ շինարարական բազմաթիւ տարրեր գործարանային արտադրանքներ են, այսինքն համասեռ են, հետեւաբար՝ անհատէկ ու ազգային պատկանելիութիւնից զուրկ: Այդուհանդերձ, եթէ Հայաստանում ինչ – որ չափով կարողացել են հաւատարիմ մնալ մեր ճարտարապետութեան աւանդոյթներին, ապա մեզանում դա անհնար էր: Թէկուզ այն պատճառով, որ տարիներ շարունակ մեր շինութիւնների նախագծման աշխատանքները «ի պաշտօնէ» իրականացրել են Ադրբեջանի համապատասխան կազմակերպութիւնները, եւ իրականացնողները նոյնպէս իրենք են եղել: Ներկայումս ամենաբարձր մակարդակի յայտնի որոշումներից յետոյ վիճակը փոխուել է: Այսուհետեւ հայ ճարտարապետներն ու նախագծողները պիտի մեզ համար նախագծեն: Երեւանի համապատասխան հիմնարկները լայն հնարաւորութիւն կ'ունենան մասնակցելու մեր բոլոր ձեռնարկումներին: Կառուցեն պիտի հայ շինարարները՝ մշակոյթի տուն, պիոներների պալատ, հիւանդանոցի շէնք, կինոյաղ – սպասարկման ու զանազան այլ շինութիւններ: Ցաւում ենք, որ դրանք կը կրեն հայ ճարտարապետութեան կնիքը, եթէ նոյնիսկ ոչ բոլորը, ապա գոնէ այն շինութիւնները, որոնք կոչուած են ծառայելու ժողովրդի հոգեւոր եւ մշակութային պահանջներին:

Հ. – Դուք խօսում էք պայազա՞յ, թէ՞ իրական հիմքերի վրայ դրուած ծրագրերի մասին:

Պ. – Ես խօսում եմ արդէն հաստատուած եւ ընթացքի մէջ գտնուող գործերի մասին: Արդէն բաւական ժամանակ է «Երեւաննախագիծը» մեր մշակոյթի տան նախագծի վրայ է աշխատում: Եկող տարուանից կը սկսուի մարզի համար չատ էական այդ կառոյցի շինարարութիւնը: Սա, անշուշտ, եզակի օրինակ չէ...

Հ. – Բայց նորերի կողքին կան վերակառուցման ենթակայ շինութիւններ եւս: Խօսքս մասնաւորապէս Ստեփանակերտի պատմաերկրագիտական թանգարանի մասին է: Տարիներ տեւած վերանորոգման եւ վերաձեւաւորման աշխատանքները որ իրականացուել են այստեղ, բոլորովին չեն համապատասխանում այն փոփոխութիւններին, որոնց ենթարկւում է մարզն այսօր: Մինչդեռ թանգարանը հոգեւոր այն օջախն է, որ պատմական Արցախի անձնագիրը դիտուելու լիազօրութիւնն ունի:

Պ. – Ես, ցաւօք, ծանօթ չեմ ո՛չ բուն վերակառուցման նախագծին, ո՛չ արուած վերափոխումներին, ո՛չ էլ նոր ցուցադրութեանը: Բայց եթէ խաթարումներ կան, ուրեմն կը շտկուին, անպայմանօրէն: Ամէն ինչ պէտք է արուի գիտական հիմքերի վրայ, չենթարկուելով, ինչ – պէս ասում են, զգացմունքներին, հետեւելով սթափ դատողութեանը:

Հ. – Գուցէ ուշադրութիւն դարձուի նաեւ թանգարանի ֆոնդին, որ անյուսալի աղքատ է: Աշխատակիցների տեղեկութեամբ տարիներ շարունակ այստեղ հաւաքչական աշխատանքներ վարելու պայմաններ ու գումարներ չեն եղել: Եւ թանգարանը, փաստօրէն, զրկուած է եղել իր ամենակարեւոր՝ անցեալի արժէքները ի մի բերելու եւ ներկայացնելու առաքելութիւնից: Դրա հետեւանքը նաեւ կատագրական է այն իմաստով որ Արցախի դեկորատիւ – կիրառական մշակոյթի, յատկապէս գորգարուեստի բացառիկ նմոյշները ոչ միայն սեփականացրել են հարեւան ժողովրդի թանգարաններն ու մասնաւոր հաւաքածուները, այլեւ, որն աւելի կարեւոր է, միութենական եւ միջազգային համաժողովներում, ինչպէս նաեւ տարբեր հրատարակութիւններում ներկայացնում են որպէս իրենց մշակոյթի նմոյշներ:

Պ. – Խոստովանեմ որ մինչեւ հիմա թանգարանով չեմ զբաղուել: Բայց այսուհետ կ'արուի ամէն ինչ՝ բոլոր առումներով կորցրածը ետ բերելու, մշակութային կենտրոնի դրուած եւ չզբրուած իրաւասութիւնները վերահաստատելու համար, ծաւալելով առաջին հերթին հաւաքչական աշխատանքներ, եթէ ի հարկէ ինչ – որ բան դեռ պահպանուել է...

Հ. – Յայտնի է որ Ղարաբաղում գտնուող 1600 հայկական յուշարձաններ՝ չնչին բացառութեամբ, կործանման եզրին են: Բարւօք վիճակում չէ նոյնիսկ հայկական ճարտարապետութեան հանրագիտարան համարուող Գանձասարը, որը նաեւ սխալ վերանորոգումների պատճառով լուրջ խաթարումների է ենթարկուել: Ի՞նչ ծրագրեր են մշակւում Գանձասարի եւ առհասարակ մեր միւս յուշարձանների պահպանման եւ վերանորոգման համար:

Պ. – Յուշարձանների շուրջ խօսակցութիւնները շատ – շատ են, համարեա անընդմէջ, պատեհ ամէն առիթով: Երկու հանրապետութիւնների ղեկավարների Ստեփանակերտում կայացած հանդիպման ժամանակ քննուող կարեւոր հարցերից մէկն էլ դա էր:

Դուք գիտէք, որ Ադրբեջանի մի շարք մասնագէտներ, հերքելով արցախեան պատմամշակութային յուշարձանների հայկական լինելը, առաջ են քաշում դրանց աղուանական ծագման վարկածը: Այս առումով ինչ – ինչ դժուարութիւններ են յարուցւում: Առայժմ որոշուել է միութենական մասնագէտներից կազմուած կառավարական յանձնաժողով հրաւիրել, որի հեղինակաւոր եզրակացութիւնից յետոյ միայն անմիջապէս կ'անցնենք վերանորոգման աշխատանքներին: Իսկ մինչ այդ՝ ժամանակ չահելու համար, կը վերականգնենք այն յուշարձանները, որոնք «վէճերի» տեղիք չեն տալիս:

Ցաւով Գանձասարին, ցաւով պիտի ասեմ որ յուշարձանի վերանորոգումը վստահուել է մարդկանց որոնք բացարձակապէս գաղափար չունեն ո՛չ Հայոց պատմութեան, ո՛չ էլ հայկական ճարտարապետութեան մասին: Դա նրանց մեղքը չէ, դա նրանց դժբախտութիւնն է: Պարզապէս առանց յապաղելու անհրաժեշտ է խկոյն եւէթ դադարեցնել այսպէս կոչուած «վերանորոգումները», քանի դեռ ամէն ինչ չի խեղաթիւրուել, քանի դեռ կարելի է փրկել: Գանձասարի հարցի օրինական լուծումը կը լինի այն որ վերականգման համար հրաւիրուեն մեր լաւագոյն մասնագէտներն ու վարպետները:

... Գանձասարին ուրիշ է, նրա նմանը ոչ միայն հայ, այլեւ համաշխարհային մշակոյթի ճարտարապետութեան մէջ հազիւ թէ գտնուի:

Հ. – Իսկ մե՞ծ է թիւն այն յուշարձանների, որոնք ենթակայ են յանձնաժողովի «քննութեան»:

Պ. – Երեւի ծանօթ էք Ախունդովայի գրքին: Այդ գրքից քաղուած եւ դրա հիման վրայ կազմուած պաշտօնական մի մեծ ցուցակ է ներկայացուած: Բայց չեմ կարծում, թէ սովետական գիտնական – ները, պատմաբանները, հնագէտները համամիտ լինեն դրան:

Հ. – Ի՞նչ հեռանկարներ կան եւ ի՞նչպէս էք պատկերացնում Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի հոգեւոր – մշակութային կապերի զարգացման ուղիները:

Պ. – Ձենք պատկերացնում, գործում ենք: Գաղտնիք չէ որ Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը հնարաւորութիւն չի ունեցել շփուել եւ հաղորդակցուել Հայաստանի հետ: Տարիների ընթացքում եւ՛ հոգեւոր, եւ՛ կոնկրետ լեզուի, եւ՛ ուրիշ շատ ու շատ առումներով Ղարաբաղը մեծ վնասներ է կրել: Հիմա արդէն ոչ միայն մշակութային, այլեւ ընկերա – տնտեսական կապեր ստեղծելու հնարաւորութիւն է ձեռք բերուած: Մենք կարող ենք լիիրաւ չահարկել այն՝ ոչ ժամանակաւոր ոգեւորութեամբ, այլ հետեւողական եւ հիմնաւոր գործ անելով: Մշակոյթի գործիչների դերն այս դէպքում մեծ է:

Նպատակայարմար է որ Հայաստանի հետ համագործակցութեան մտնենք ոչ միայն կադրերի, այլեւ առհասարակ տարբեր առումներով: Դա մեր խնդիրն է: Առաջնահերթ հարցը բնակարաննե – րով ապահովելն է: Կը կառուցուեն: Հէնց հիմա փոքրիկ մի պայմանագիր ունենք Հայաստանի հետ, ըստ որի 1988–ին այստեղ կը կառուցուի խիրաքանչիւրը 36 բնակարանից բաղկացած ինը յարկանի երկու շէնք: Իսկ եկող տարի նմանատիպ եւս վեց շէնք կը յանձնուի: Շինարարական աշխատանքներ կը կատարուեն գիւղերում եւ շրջաններում: Ամէն ինչ կ'արուի որ նաեւ Ղարաբաղցիները վերադառնան իրենց տները՝ դան, մշակեն իրենց պարտէզները, այգիները, կոոպերատիւներ բացեն, աշխատեն, շէնացնեն իրենց պապենական հողը:

Հ. – Երեւի թէ սա նոյնքան դժուար իրագործուելիք ծրագիր է: Ամէն ինչ թողնելու, նորից տեղահան լինելու համար, ըստ երեւոյթին, հոգու ուժ եւ բարձր գիտակցութիւն է պէտք:

Պ. – Իսկ ինչո՞ւ է դժուար: Ամէն մարդ խիրովի է կռում իր երջանկութիւնը... Եթէ պայմաններ ստեղծուեն, եթէ ճանապարհները բարեկարգուեն (ճանապարհաշինարարական գործը շուտով ընթացքի մէջ կը դրուի) եւ գիւղերը յարմարաւէտ ճանապարհներով կապուեն շրջկենտրոնին, ապա եւ Ստեփանակերտի հետ դժուարութիւններ համարեա չեն լինի: Հեռուստատեսութիւն կայ: Շուտով ամենահեռաւոր գիւղերում անգամ կը կարողանան դիտել կենտրոնական, հայկական եւ տեղական հեռուստատեսութեան ծրագրերը: Վերջապէս, ո՞վ է ասել որ բոլոր Հայերը պէտք է ապրեն Երեւանում կամ Ստեփանակերտում: Ինչո՞ւ չի կարելի գիւղերում նոյնպէս պայմաններ ստեղծել եւ ապրել: Թէկուզ այն բանի համար որ հայրենի տան դրանը կողպէք չդրուի:

Հ. – Հապա դպրոցների, ուսման հարցը ինչպէ՞ս պէտք է լուծուի, չէ որ դա նոյնքան կարեւոր գործօն է:

Պ. – Կառուցւում են: Այս տարի միայն հինգ դպրոցի շէնք է յանձնուել գիւղական վայրերում: Որոշ տեղերում անցեալ տարիներին փակուած դպրոցները վերաբացւում են: Նոյնիսկ երկու – երեք աշակերտ լինելու դէպքում դպրոց գործելու է: Դպրոցներ շատ են լինելու եւ գործելու են ոչ միայն կրթական, այլեւ մշակութային օջախների սկզբունքով:

Հ. – Ընկեր Պողոսեան, յաջորդ հարցը բնականաբար բարձրագոյն ուսումնական հաստատութեանն է վերաբերում: Մանաւանդ որ Ստեփանակերտի մանկավարժական հիմնարկը որոշ բարդութիւնների առաջ է հիմա կանգնած:

Պ. – Բարդութիւններ կան, այո՛: Կան նաեւ մշակուող մի շարք տարբերակներ: Բանն այն է որ մեր մանկավարժական հիմնարկը ուսուցիչներ է պատրաստում վեց առարկաների համար: Իսկ դպրոցը 13 մասնագէտի պահանջ ունի: Հիմնարկը իր պահպանողականութեամբ չի կարող այս թիւն ապահովող կադրեր տալ, ի վիճակի չէ վերակառուցուել եւ համապատասխան բաժիններ ստեղծել: Այդ իսկ պատճառով մի կողմից կադրերի մեծ պահանջ կայ, միւս կողմից նոյն մասնագիտութիւնն ունեցող հերթագրուածներին աշխատանքի տեղաւորելու հարց: Որպէսզի այս անհաւասարակշռութիւնը կարգաւորուի, անհրաժեշտ է որ հիմնարկին տալ ճկուն սխեմայով աշխատի: Գուցէ եւ վատ չի լինի, եթէ կոոպերատիւ հիմունքներով սերտ կապեր հաստատի Միութեան, իսկ հիմնականում՝ Հայաստանի տարբեր բուհերի հետ: Ընդ որում, ուսանողը երկու կամ երեք տարին իր ուսումնառութիւնը անցնի տեղում, ապա կրթութիւնը շարունակի դրսի համապատասխան բուհում՝ որոշակի մասնագիտութիւն ստանալու համար: Այն ժամանակ արդէն մարզում կադրերի պակաս չի զգացուի:

Հ. – Իսկ նոր, ասենք, գեղարուեստի թեքումով՝ նկարչական կամ երաժշտական տեխնիկում, ուսումնարան բացելու նկատառումներ չկա՞ն:

Պ. – Դրա անհրաժեշտութիւնն առայժմ չի զգացւում: Արուեստի մանկական դպրոց ունենք: Իսկ եթէ Ղարաբաղում նըկարչական կամ գեղագիտական այլ հակումներով մարդիկ կը լինեն, ապա ամենայն հաւանականութեամբ կ'երաշխաւորուեն Հայաստանում սովորելու համար: Ի հարկէ, այն պայմանով որ աւարտելուց յետոյ վերադառնան Ղարաբաղ: Մարդը պէտք է ապրի իր ծննդավայրում: Կոչ արէք, որ Ղարաբաղցիները վերադառնան իրենց տները:

ՃԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ

ՆԻՍ - ՏԷԼՀԻ

Նիւ – Եորքի եւ Նիւ – Տէլհիի միջեւ 11 ժամուան տարբերութիւն մը կայ: Այսինքն, երբ կէսօր է Նիւ – Եորքի մէջ, գիշերուան 11–ն է Նիւ – Տէլհիի մէջ: Երբ Տէլհի հասանք, օրուան թերթերը լեցուն էին երկու յատկանշական դէպքերով՝ Կորբաչովի ամոլի այցելութիւնը եւ դրացի՝ Փաքիստանի մէջ Պէնազիր Պութթոյի տարած ընտրական յաղթանակը: Պէնազիրը աղջիկն է Փաքիստանի նախկին վարչապետ՝ Զուլֆիքար Ալի Պութթոյի, որ վայրագօրէն սպաննուեցաւ իր քաղաքական հակառակորդի՝ Զօրավար Զիա Ուլ Հաքի կողմէ:

Նիւ – Տէլհի արդիական գեղեցիկ մայրաքաղաք մըն է, լայն պողոտաներով, գեղեցիկ արդիական շէնքերով ու մանաւանդ մեծ թուով հնութիւններով և յիշատակարաններով: Քաղաքին ճիշդ կեդրոնը կայ Յաղթանակի հսկայ Կամար մը, որ կը յիշեցնէ Փարիզի Արք տը Թրիոմֆը: Հրապարակի մը ճիշդ կեդրոնը կը գտնուի արձաններու շարք մը, որ ցոյց կուտայ Կանտին իր հետեւորդներով: Անոնք որոնք տեսած են Կանտիի կեանքը ներկայացնող հոյակապ շարժապատկերը, անմիջապէս պիտի կռահեն թէ այդ արձաններու շարքը Կանտիի որ դրուագը կը յիշեցնէ: Այս տեսարանին մէջ, Կանտի, իր ցուպը ձեռքին առոյգ քայլերով կը

քալէ դէպի ծովեզերք, այլ արտադրութիւնը ազգայնացնելու նպատակով: Բոլորի երեսին նկատելի է վճռականութեան դրոշմը:

Մահաթմա Կանտիի ոգին տիրական է ամէնուրեք: Իր Թանգարանը միլիոններու համար ուխտատեղի մըն է, ուր մարդ կը մանէ ոտաբոպիկ: Թանգարանի պարտէզին մէջ կը գտնուի հոյակապ շիրիմ մը, ուր ամփոփուած են մեծ հայրենասէրի աճիւնները:

Երկրորդ սրբատեղին է Ինտիրա Կանտիի Տուն – Թանգարանը, որուն պարտէզին մէջ ան սպաննուեցաւ իր պահակախումբի անդամներէն մէկուն կողմէ, զոհ երթալով պարզապէս Հնդկաստանի մէջ տիրող ազանդներու եւ ազանդաւորներու մոլեռանդութեան: Իր բնակարանէն ներս, պատմական նկարներու շարք մը ցոյց կուտայ պարմանուհի Ինտիրա Կանտին անմիջական շրջանակի մէջ, իր հօր՝ Ճաւահարլալ Նեհրուի հետ, իր ուսանողական շրջանի այլ եւ այլ դրուագները, իր պտոյտները դէպի եւրոպական երկիրներ, իր գործունէութիւնը որպէս Քոնկրէս կուսակցութեան անդամ, որպէս երեսփոխան ու վերջապէս՝ որպէս վարչապետ Հնդկաստանի: Թանգարանի իբրեւ մէջ կան Թանկագին առարկաներ ու յատկապէս մետաքսէ հիւսուած մեծակ գորգ մը, որ կը ներկայացնէ Ինտիրա Կանտիի դիմանկարը: Այս գործը Թանգարանին նուիրած են Տէր եւ Տիկին Կորբաջով:

Հակասութիւններու եւ ծայրայեղութիւններու երկիր է Հնդկաստանը: Գեղեցիկ Նիւ – Տէլհիի կողքին կը գտնուի հին Տէլհին որ կը յիշեցնէ Գահիրէի որոշ փողոցները: Նեղ ու աղտոտ փողոցներ, մարդկային գանգուածներ՝ որոնք անանցանելի կը դարձնեն փողոցները: Աջ ու ձախ թշուառութիւն ու այդ բոլորի մէջ երեւոյթ մը որ ուղղակի ապշեցուցիչ է: Նորին վեհափառութիւն՝ Կովը անհպելի եւ առանձնաշնորհեալ կենդանի մըն է որ ճամբաներուն մէջ եւ կամ նոյնիսկ վաճառատուներու մէջ կրնայ փռուիլ, պառկիլ, առանց որ ոեւէ մէկը կարենայ զինքը այդ տեղէն վտարել...: Եւ այս կը պատահի երկրի մը մէջ ուր կայ սով, անօթութիւն եւ թշուառութիւն: Կը զարմանամ թէ ի՞նչպէս բարձրագոյն կրթութիւն ունեցող Հնդիկներ չեն անդրադառնար թէ սա անպատուաբեր երեւոյթ մըն է ու ներհակ է ամէն կարգի քաղաքակրթական ըմբռնումներու: 17 օրուան կեցութեանս ընթացքին եկայ այն եզրակացութեան որ կայսերական Անգլիան 250 տարուան տիրապետութեան շրջանին ամենադոյզն աշխատանքը չէ տարած որպէսզի Հնդկաստանը ձերբազատի նման այլանդակ ու վնասակար նախապաշարումներէ: Ընդհակառակն՝ մեղ քաջալերած է զանազան կրօնքներու եւ ազանդներու հակամարտութիւնները, դասակարգային բաժանումները եւ կոնակ տալով աւելի քան հինգ հարիւր մեծ ու պզտիկ Մահարաճաներու զեխ, ցոփ ու անբովանդակ կեանքին, երկիրը կառավարած է, միեւնոյն ատեն տզրուկի նման ծծելով հսկայ երկրի բնական հարստութիւնները: Անգլիացիք բնաւ աշխատանք չեն տարած որպէսզի երկրի բնիկ տարրը զարգանայ եւ վերջ գտնեն դասակարգային տարբերութիւնները եւ ազանդներու միջեւ գոյութիւն ունեցող սուր պայքարները:

Բրիտանական այս քաղաքականութեան արդիւնքն է Փաքիստանի ստեղծումը, որպէս զուտ իսլամական անջատ երկիր: Կանտիի երազը այսպէսով չիրականացաւ: Իր ամենամեծ փափաքն էր ունենալ ազատ անկախ մեծ Հնդկաստան մը ուր կողք – կողքի պիտի ապրէին ու բարգաւաճէին հսկայ երկրի բոլոր տարրերը, հաւասար իրաւունքներով եւ ազատութիւններով: Իր հաւատամքը քանդակուած է իրեն յատուկ կառուցուած Թանգարանին մէջ: Իսկ դասակարգերու – մանաւանդ անհպելիներու – նկատմամբ գոյութիւն ունեցող նախապաշարումներու դէմ իր խորունկ համոզումները նոյնպէս հոն արձանագրուած են որպէսզի իւրաքանչիւր այցելու տեսնէ ու համոզուի որ նման տխուր ըմբռնումներ ու համոզումներ ներհակ են ապագայ Մեծ Հնդկաստանի գաղափարին: Կարդալով Կանտիի մտածումներու մասին, մարդ կ՝ափսոսայ որ նման հանճարեղ առաջնորդի մը ցուցմունքները անտեսուած են: Շատերու կարծիքը այն է որ Հնդկաստան բաժնուեցաւ երկու մասի, պարզապէս որպէս արդիւնք անգլիական քաղաքականութեան ու կարգ մը փառասէր ու մեծամոլ անձնաւորութիւններու ինքնասիրութեան պատճառով: Խօսելով Փաքիստանի ստեղծումին պատճառ հանդիսացող՝ Մոհամմէտ Ճիննայի մասին, կարգ մը հընդիկ մտաւորականներ քմծիծաղով կը յայտնէին թէ, այդ անձը կեանքին մէջ օր մըն իսկ Գուրան չէր կարդացած, սակայն ինքզինք մոլեռանդ մահմետական կը ներկայացնէր...:

Ինչպէս նախապէս յիշեցի, Կանտիի ոգին տիրական է ամէն տեղ: Երկրորդ անձնաւորութիւնը որուն անունը միշտ կը տրուի յարգանքով եւ երկիւղածութեամբ՝ Ճաւահարլալ Նեհրուն է. ներկայ վարչապետ՝ Ռաճիւ Կանտիի մեծ հայրը: Կանտի եւ Սինկ անունները սովորական անուններ են Հնդկաստանի մէջ: Ես կ՝ենթադրէի թէ Ինտիրա Կանտին ազգականական կապ ունի Մահաթմա Կանտիի հետ: Այդպէս չէ, անշուշտ: Ինտիրա Նեհրուն ամուսնացած էր մեծահարուստ առեւտրականի մը՝ Ֆիրուզ Կանտիի հետ որ երբեք կապ չունի բուն Կանտիի հետ: Նեհրուն ամենամօտիկ գործակիցը ըլլալով Կանտիի, Անկախութեան հռչակումէն ետք եղաւ Հնդկաստանի առաջին վարչապետը: Անկախութիւնը հռչակուեցաւ 1947 Օգոստոս 15–ին: 1948 Յունուար 30–ին, Կանտին զոհ գնաց հնդիկ ազգայնամոլի մը գնդակին: Ըստ երեւոյթին, ոճրագործը կ՝ենթադրէր թէ Կանտին պատճառ հանդիսացած է Հընդկաստանի բաժանման: Մինչդեռ իրողութիւնը այդ չէ: Ընդհակառակն, Կանտին խնդրած, պաղատած է որ երկիրը երկուքի չբաժնուի:

Ճաւահարլալ Նեհրուի վարչապետութեան օրերուն Ինտիրան առիթ ունեցած է իր հօրը հետ ճամբորդելու, գործակցելու եւ սկսած է քաղաքական հարցերով զբաղիլ: 1959–ին ընտրուած է Քոնկրէս կուսակցութեան նախագահ, 1964ին երեսփոխան ու իր հօրը մահուընէ երկու տարի յետոյ, 1966–ին դարձած է Հնդկաստանի վարչապետ:

Ինտիրա Կանտի պատմութեան պիտի անցնի որպէս այն արի անձնաւորութիւնը որ վերջ տուաւ բրիտանական կայսրութեան նեխած քաղաքականութեան որպէս արդիւնք՝ Մահարաճաներու առանձնաշնորհումներուն եւ չուայտութիւններուն, գրաւելով անոնց հողերն ու հարստութիւնները եւ սահմանափակելով անոնց իրաւասութիւնները: Իր քաջկորով եւ ուղղամիտ գործունէութեան որպէս հետեւանք, որոշ ազանդաւորներու մէջ, մանաւանդ Սիխ կոչուած ազանդին մէջ իր դէմ դաւադրութիւններ սարքուելով, իր իսկ պահակախումբի անդամներէն մէկուն կողմէ սպաննուեցաւ իր բնակարանի պարտէզին մէջ, 1984–ին:

Ինտիրա Կանտին ունէր երկու զաւակ՝ Սանճայ եւ Ռաճիւ: Սանճայի համար ան ունէր մեծ ծրագիրներ, սակայն դժբախտաբար 1980–ին ան զոհ գնաց օդանաւային արկածի մը, իսկ Ռաճիւը որ ամուսնացած էր իտալուհիի մը հետ քաղաքական ասպարէզ մտնելով, մօրը ազդեցութեան շնորհիւ ընտրուեցաւ երեսփոխան ու երբ մայրը սպաննուեցաւ զինք անմիջապէս նշանակեցին վարչապետ ու յաջորդ տարին, ընտրութիւններուն ջախջախիչ յաղթանակ մը ապահովելով որպէս վարչապետ իր դիրքը ա՛լ աւելի զօրացուց: Վերջին մի քանի տարիներուն, իր իտալացի կնոջ՝ Սոնիա Կանտիի հետ կը վայելեն մեծ ժողովրդականութիւն:

Նիւ – Տէլհին երկու տարբեր քաղաքներու հետ կը կազմէ եռանկիւն մը, որ բոլորին կողմէ կը նկատուի եւ կը կոչուի Ոսկեղէն Եռանկիւն: Միւս երկու քաղաքներն են՝ Ճայբուր եւ Ակրա: Այս եռանկիւնի տարածքին է որ կը գտնուին Հընդկաստանի ամէնէն կարեւոր եւ պատմական կոթողներն ու յիշատակարանները: Ճայբուրը նախկին շատ ազդեցիկ Մահարաճայի մը իշխանապետութեան կեդրոնը ըլլալով ունի պատմական բերդեր, պալատներ, որոնցմէ մին, Մահարաճայի բուն բնակարանը, իր կնոջ կողմէ վերածուած է արդիական հիւրանոցի մը: Իսկ Ակրա–ն նշանաւոր է, որովհետեւ հոն կը գտնուի աշխարհի հրաշալիքներէն մին՝ Թաճ Մահալը, որ կառուցուած է Շահ Ճահանի կողմէ որպէս դամբարան – յիշատակարան իր մանկամարդ կնոջ՝ Մումթազ Մահալի, որ մահացած է ծննդաբերութեան ատեն, խոր սուգի մատնելով զինք պաշտող արուեստագէտ եւ բանաստեղծ ամուսինը...:

ՅՈՎԻԿ ԼԵԹԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՇԱՒ

ԼՈՆՏՈՆ.–

«Երեկոյթ Հայաստանի Համար»՝ այսպէս կը կոչուէր «Քովընթ Կարտըն» օփերային մէջ տեղի ունեցած բարեսիրական համերգը: Համերգին մասնակցած են պալէի համաշխարհային աստղեր՝ Ն. Բեմմերտովա, Ն. Մակարովա, Ռ. Նուրէյեւ, օփերայի խորհրդային, անգլիացի, ամերիկացի յայտնի երգիչներ: Համերգէն գոյացած մուտքը ամբողջութեամբ կը յանձնուի Հայաստանի օգնութեան ֆոնտին:

ՎԻԷՆՆԱ.–

«Աւստրիական գիւղ»ի Լենինականի բարեգործական կազմակերպութիւնները կը շարունակեն Հայաստանի համար դրամական օգնութիւն ստանալ. անոնք կը կազմակերպեն բարեգործական համերգներ ու աճուրդներ:

«Աւստրիական գիւղ»ի Լենինականի մէջ բնակելի համալիրի կառուցման համար հանգանակութեան արշաւը կը շարունակուի: Արդէն 35 տուներու համար նուիրատուութիւններ հաւաքուած են: Այս համակառոյցին ձեռնարկող «Քուրիէր» թերթի պատուիրակութիւնը, Յունուարի վերջին, կը մեկնի Հայաստան, որպէսզի տեղւոյն վրայ մանրամասնօրէն մշակէ նախաշէն տնակներու պատրաստման գործատան շինարարութեան նախագիծը:

Սալցպուրկի Աւստրիա – խորհրդային ընկերութիւնը իր հանգանակած 400 հազար շիլինկը (200 հազար ֆրանք) յանձնած է օգնութեան ֆոնտին:

ՀՌՈՄ.–

Իտալիոյ Քաղաքացիական պաշտպանութեան նախարարութիւնը յայտնած է, որ 192 նախաշէն տնակ, շարժուն հիւանդանոց արդէն ղրկուելու պատրաստ են: Ասկէ զատ, Էմիլիա – Ռոմանիա շրջանի զանազան կազմակերպութիւններ 60 միլիառ լիր (300 միլիոն ֆրանք) կը յատկացուցած են Սպիտակի մէջ հիւանդանոց կառուցանելու համար: 275 հիւանդի համար: Նախատեսուած այդ շէնքը վեց ամիսէն պատրաստ կ՝ըլլայ:

ՊՐԻՒՍԷԼ.–

Պելժիոյ մայրաքաղաքէն ճամբայ ելած բեռնատար կառքը տաք հագուստ, կօշիկ, դեղօրայք պիտի հասցնէ Հայաստան: Մօտ քսան այդպիսի բեռնակառք կը պահանջուի աղէտեալներու համար հաւաքուած բոլոր իրերը ղրկելու համար, – «Թաս»ի թղթակցին ըսած է հոս ստեղծուած «ԷՍ – Օ – ԷՍ» — Հայաստան» յանձնախումբին ղեկավար Է. Էմիրզեան:

ՎԱԼԵԹԱ.–

Մալթայի մէջ Հայաստանի օգնութեան ֆոնտին համար միջոցներու հանգանակութիւնը կը շարունակուի: Խորհրդային դեսպանատուն այցելելով, տեղւոյն «Տը Լա Սալ» գոլէճի ուսանողները, իրենց փոքրիկ աւանդը մուծելու համար 750 տոլարնոց չէք մը յանձնած են:

ՕՍԼՕ.–

Տաք հագուստեղէնով ու նուէրներով լի էստոնական նաւ մը մեկնած է Նորվեկիոյ մայրաքաղաքէն: Այս մէկը Նորվեկիոյ նաւով Հայաստան ղրկած վեցերորդ խոշոր քանակութիւնն է:

ՆԻՔՈՍԻԱ.–

Կիպրոսի Լիմասոլ նաւահանգիստէն 150 թոն բեռով ճամբայ ելած է խորհրդային նաւ մը: Նախապէս, Կիպրացիները «Աէրոֆլոթ»ի միջոցաւ, Լառնաքա – Երեւան երթուղիով դեղօրայքի, արիւնի ու առաջին անհրաժեշտութեան առարկաներու վեց առաքումներ կատարած էին:

Օգնութեան կազմակերպման մէջ մեծ դեր ունի կիպրահայ համայնքը: Աղէտէն անմիջապէս յետոյ ստեղծուած յանձնախումբը արագօրէն կրցաւ հաւաքել մօտ 4 միլիոն տոլարի անհրաժեշտ ապրանքներ: Յանձնախումբը երկարաժամկէտ օգնութեան համար ստեղծած է յատուկ հիմնադրամ:

ՊԵԼԿՐԱՏ.–

Եուկոսլաւիոյ մէջ կը շարունակուի Հայաստանի օգնութեան արշաւը: Սկզբնական շրջանին ղրկուած ապրանքներէն ետք, այժմ ուժերը կեդրոնացած են աւերեալ շրջաններու վերականգնման համար անհրաժեշտ նիւթերու ու սարքաւորումներու առաքման շուրջ:

Սկիւպի մետաղագործները երկաթուղիով ու ջրային ճամբով (Կարմիր Խաչի ծախքերով) Հայաստան հասցուցած են երեք հարիւր թոն թիթեղ: Փուլա քաղաքի «Ուլեանիկ» նաւաշինարանի աշխատողները եւս Հայաստան կը ղրկեն 30–էն աւելի գործիքներ ելեկտրական ուժանիւթի արտադրութեան համար:

Յունուար 16–ին համար ծրագրուած էր արուեստագէտներու մեծ համերգ մը Սկիւպի մէջ եւ քառասունէն աւելի եուկոսլաւ նկարիչներու գործերու վաճառք – ցուցահանդէս, որոնց շահոյթը ամբողջութեամբ պիտի փոխանցուի Հայաստանի օգնութեան յատուկ հաշուին: Քանի մը օր առաջ Խրվաթիոյ Պորովօ քաղաքի կօշկեղէնի համանուն գործատունը որոշած էր Հայաստան ղրկել հազար զոյգ մանկական կօշիկ:

ՈՒՓՍԱԼԱ.–

Շուէտիոյ հինաւուրց այս քաղաքին կեդրոնը գտնուող եկեղեցիին հսկայ դահլիճը չէ կրցած տեղաւորել բոլոր անոնք, որոնք կ՝ուզէին ներկայ ըլլալ բարեգործական համերգին, որուն մուտքը կը փոխանցուի Հայաստանի օգնութեան ֆոնտին: Համերգը կազմակերպուած է Ուփսալայի Կարմիր Խաչի ու տեղւոյն Հայ Մշակութային Միութեան նախաձեռնութեամբ:

⁂

ՖՈՒԹՊՈԼԸ ԵՒՍ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

Հայաստանի օրհասական պահուն անոր հետ եղաւ ամբողջ աշխարհ, այդ շարքին՝ նաեւ մարզական աշխարհը:

Ֆութպոլի եւրոպական Միութիւններու ընկերակցութիւնը՝ Ուէֆան, որոշած է Հայաստանի աղէտէն տուժածներուն տրամադրել 400 հազար զուիցերիական ֆրանք: Այդ գումարը կը ծախսուի աղէտեալ ընտանիքներու նիւթական օգնութիւն ցոյց տալու եւ ֆութպոլի քանդուած մարզադաշտերը վերականգնելու համար:

Մարդասիրական վեհ օրինակ ցոյց տրուած է նաեւ Արեւմտեան Գերմանիոյ Պրէմէն քաղաքի «Վէրթէր» խումբը: Յունուար 10–ին Վրաստանի մայրաքաղաք ժամանած մարզիկները ծաղկեփունջով դիմաւորած են աղէտէն փրկուած ու ժամանակաւորապէս հոն հաստատուած հայ դպրոցականներ ու անոնց ուսուցիչները:

Նոյն երեկոյեան Թիֆլիսի «Դինամօ»ի ու «Վէրթէր»ի միջեւ տեղի ունեցած հանդիպումը հեռատեսիլով ցուցադրուած է Գերմանիա, Իտալիա ու Սպանիա: Վաթսուն հազար մարզասէրներու ներկայ եղած խաղը աւարտած է 0 – 0 արդիւնքով:

Ինչպէս արդէն հաղորդած էինք, Թիֆլիսի «Դինամօ»ն նմանօրինակ հանդիպում մը եւս պիտի ունենայ՝ այս անգամ իտալական «Նափոլի» ակումբին հետ:

Երկու խաղերէն ստացուած գումարը կը յանձնուի Հայաստանի օգնութեան ֆոնտին:

(Շար. Ա. էջէն)

ծանօթ են, յաճախ վրդովեցնելու համար, բայց ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ բացառիկ հանճար մըն էր, խելացի ու ինքնատիպ: Շատ մը սուր դիտողութիւններու կարգին բաած է. – «Երկու երջանիկ բաները, որոնք կրնան պատահիլ ժամանակակից նկարիչի մը սանոնք են. – մէկ՝ սպանացի ըլլայ, երկու՝ Տալի կոչուիլ: Երկուքն ալ պատահած են ինծի»: Պաշտպանած էր Ֆրանքօն եւ այդ պատճառաւ հեռացուած գերիրապաշտներու իր հին ընկերներու շրջանակէն: Պրըթօն վրէժ լուծելու համար անդրատառութիւն մը (անակրամ) կ'ընէ. – «Ավիտա – տոլար», մկրտելով զինքը: Բայց, ինք խոստովանած է, կինը ոգեկոչելով. – «Կալան կը սիրեմ մօրմէս աւելի, հօրմէս աւելի, Փիքասոյէն աւելի եւ նոյնիսկ դրամէն աւելի»: Խօսելով նաեւ իր արուեստին մասին, կը սիրէր ըսել. – «Եթէ ինքզինքս բաղդատեմ Վերմէրի կամ Վելասքէզի, այն ատեն զիս կը նկատեմ որպէս դեղարուեստական խղճուկ աղէտ մը, բայց, եթէ ինքզինքս բաղդատեմ ժամանակակիցներուս հետ, այն ատեն, անշուշտ, լաւագոյնն եմ»:

ԷԼԻԶԷ որոշ յապաղումով հերքեց թէ տեղեկագիր մը յանձնուած ըլլայ իրեն Փէշինէի հարցին կապակցութեամբ: Միթերանի խնդրոյ առարկայ բարեկամն ալ Փըլա յայտարարեց թէ ՔՕՊ-ը թող իր գործը ընէ (Սակարանի Գործողութեանց Յանձնախումբ):

ՄԱՌՇԷ յայտարարեց Մարսէյլի համայնավարներուն թէ պէտք չէ ընտրեն աջի երկու թեկնածուի միջեւ (Թափի եւ Թէսիէ):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվար – Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը եւ հոգեւոր հովիւը իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն սիրելի եւ յարգելի Թաղական – ընկերոջ՝ Յովհ. Յուսիկեանի մահուան առթիւ իր այրիին եւ զաւակներուն:

Այս տխուր առթիւ փոխան ծաղկեպըսակի շնորհակալութեամբ ստացած է.–

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղ. կողմէ 300, Եանպէկեան, Տոնոյեան – Թումանեան եւ Ռասկիլեան ընտանիքները կը նուիրեն 600, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 250, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Պանոյեան, Տէր եւ Տիկին Վարդեվառ Գամպէրեան, Տէր եւ Տիկին Հարպոյեան 200-ական Ֆր., Ալթունեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գասպարեան, Պր. Պապիկեան Ժան – Ֆիլիփ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մարտիրոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Սերոբ Գինոսեան, Պր. Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Հալվաճեան եւ Տէր եւ Տիկին Տըլաքրուայէ 100-ական ֆրանք, Այրի Տիկին Սթամպուլեան եւ Այրի Տիկին Ազատեան, Զաքարեան ընտանիք, Պետեան ընտանիք 50-ական Ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Հայկուհի Ճանիկեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՃԱՆԻԿԵԱՆԻ

մահուան 5-րդ տարելիցին ի յիշատակ, այս Կիրակի, Յունուար 29, Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Տէրտէրեանի եւ զաւակներուն իրենց հօր Խաչիկ Տէրտէրեանի մահուան առթիւ: Շնորհակալութեամբ ստացած է այս տխուր առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ա. Տէրտէրեանէ 400 Ֆր. դպրոցին համար:

***

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհիներ Եղիսաբէթ և Մարի Թէրէզ Տօլմաճեանի եւ ընտանիքին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Լեւոն Տօլմաճեանի մահուան առթիւ: Այս տխուր առթիւ վարչութիւնս փոխան ծաղիկի 200 Ֆր. կը նուիրէ Նոր սերունդին:

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Օր. Սոնա Էսէսեանի եւ Օր. Ալիս Էսէսեանի, ինչպէս նաեւ Էսէսեան ընտանիքի բոլոր անդամներուն, իրենց մօր՝ Մարիամ Էսէսեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիլեանէ փոխան ծաղկեպսակի Անիկ Աբրահամեանի մահուան առթիւ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS

PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h

Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

tél : 43 76 55 89

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. Տիկին Լիւսի Աչճեան 500 Ֆ.:
ԼԻՈՆ. – Տիկին Արփինէ Միքայէլեան 300 Ֆր.:
ՄԱՐՍԷՅԼ. – Գր. Պօյաճեան 300 Ֆր.:
ՓԱՐԻԶ. – Օր. Խոսրովեան 300 Ֆր.:
ԱՆԺԷ. – Պր. Ղուկասեան 100 Ֆր.:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Անգամ մը եւս կը խնդրենք այն բաժանորդէն որ մանդա – քարթով իր բաժնեգինը ղրկած է «Յառաջ»ին, Յունուար 6-ին, Մարսէյլ – Սէն Թ'Անթուանէն, որ իր անունն ու հասցէն տայ (իր անունին տեղ կտրոնին վրայ «Յառաջ»ի անունն ու հասցէն գրած է իբրեւ առաքող):

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Նորաբաց «Տաթեւ» վարժարանի ծնողներու երկրորդ հանդիպումը տեղի ունեցաւ Յունուար 8, Կիրակի օր, վարժարանի հաւաքատեղիին մէջ: Տնօրէնուհի Սօնա Մոմճեան հակիրճ ամփոփումը ըրաւ առաջին քառամսեայ շրջանի աշխատութեան: Ան, մասնաւորաբար ծանրացաւ վարժարանի պարբերաթերթ «Ձահ» հանդէսին վրայ, անգամ մըն ալ անդրադառնալով այն մանկավարժական դրութեան թէ իրենց մայրենիով արտայայտուիլ կարողացող աշակերտները պէտք էր խրախուսել:

Այս առթիւ ստացուած գրաւոր եւ հեռաձայնային խրախուսանքի արտայայտութիւններուն առընթեր, հետեւեալ նուիրատուութիւնները կատարուած են.– Տէր եւ Տիկին Արա Գարթալեան 300 Ֆր., Պր. Մարտիկ Տակառեան 200 Ֆր.:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
ՏԱԹԵՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հ. Բ. Ը. Մ.

Մարտ 24 – 25 – 26

Բ. ՄԻՋՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Լիոնի մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Ինչպէս ամէն տարի, Ազնուհի Զիանի – Ղամպարեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մօր՝ Տիկին Տ. Ղամպարեանի (Միրիպէլ):

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Ատանալեան իր ամուսնոյն՝ Երուանդ Ատանալեանի մահուան 20-րդ տարելիցին իր յիշատակ 1.000-ական ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Կապոյտ Խաչին եւ Հայ Դատի բանտարկեալ մարտիկներու պաշտպան յանձնախումբին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԴԻՄԱԿ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝

Յակոբ Պարոնեանի

«ԱՌՏՆԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ»

երգիծական գործը:

Շաբաթ, Փետրուար 4, ժամը 20.30-ին:
Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 16.30-ին:
– Թատերասրահին հասցին. –

Théâtre de l'Union
14, rue de Trévise, 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre

Թատերասրահին մէջ միայն 150 հոգիի տեղ կայ:

Տոմսերու գին՝ 50 Ֆր., երախաներուն համար 30 Ֆր.:

Տոմսերը ապահովելու համար, հեռ. – 42 – 37 – 60 – 10

- U.G.A.B. -
Bibliothèque NUBARIAN

Devant l'urgence de la situation, le Comité régional de l'U.G.A.B. a décidé de fermer la Bibliothèque d'arménologie Nubar pour une période d'un mois, afin de pouvoir s'impliquer totalement dans l'organisation des secours à l'Arménie. Cependant, devant la demande croissante des lecteurs, il apparait nécessaire d'ouvrir à temps partiel la Bibliothèque.

En conséquence, et jusqu'à nouvel avis, la salle de lecture sera ouverte au public les lundi, mardi, jeudi et vendredi, de 10h à 14h, sans interruption.

Le Conservateur

58ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
Հայ Արիներու Միութեան
Փարիզեան Շրջանի

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 5

Կէսօրէ վերջ, ժամը 14.30-ին

SALLE DE LA CHIMIE
28 bis, rue Saint Dominique, Paris 7e
(M° INVALIDES)

— Մուտք՝ 50 Ֆր — — Երախաներուն՝ ձրի —

Յայտագիր՝

- Սկաուտական Շրջանային Ներկայացում,
- Հայերէն խմբերգ եւ պարեր
- Զաւեշտ մը
- եւ Հայերէն ներկայացում:

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի աղէտեալներուն:

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- BAKERDJIAN —35, rue de Trévise — 75009 PARIS — Tél. : 47. 70. 07. 25
- Mme PALOUYAN —9, rue de Trévise — 75009 PARIS — Tél. : 45. 23. 24. 97
- Mme KAPIKIAN —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART — Tél. : 46. 42. 56. 17
- ARCHA —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS — Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 26
JEUDI
26 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.935
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNEE — No 16.935

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19)

Վ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ

Հայաստանի մամուլը հրատարակած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի հրամանագիրը Վլադիմիր Սուրէնի Մարգարեանցի նախարարապետ նշանակելուն մասին :

Վ. Մարգարեանց ծնած է Կրասնոդար՝ 1934-ին : Համայնավար կուսակցութեան անդամ է 1958-էն ի վեր : Աւարտած է Ստաւրոպոլի գիւղատնտեսական հիմնարկը եւ խորհրդային կենտկոմին առընթեր հեռակայ բարձրագոյն կուսակցական դպրոցը :

Նոր նախարարապետը 1949 – 1967 թըւականներուն աշխատած է իր շրջանի տարբեր գործատուները, եղած է Կոմերիտ Միութեան Կոմիտէի քարտուղար, արտադրամասի պետ, կուսակցական Կոմիտէի քարտուղար : 1953 – 1956 թուականներուն ծառայած է խորհրդային բանակին մէջ : 1967-էն 1969 ան Ստաւրոպոլի գործատան մը տնօրէնը եղած է : 1969էն- մինչեւ 1982 Վ. Մարգարեանց եղած է Ստաւրոպոլի Օկտեաբրսկի Շըրջանային Խորհուրդի գործկոմի նախագահը, նոյն շրջանի Ա. քարտուղարը, Ստաւրոպոլ քաղաքի գործկոմի նախագահը : 1982 – 1985 թուականներուն ան ընտրուած է Ստաւրոպոլի քաղաքային Կոմիտէի Ա. քարտուղար, իսկ 1985 – 1988 թուականներուն Ստաւրոպոլի երկրամասի Կոմիտէի քարտուղար : 1988-էն ի վեր Վ. Մարգարեանց Խորհրդային Միութեան Բժշկական եւ Մանրէակենսաբանական արդիւնաբերութեան փոխ – նախարարն էր :

Վ. Մարգարեանց Ռուսաստանի Դաշնակցային Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան է :

Պարգեւատրուած է աշխատանքի Կարմիր դրօշի երկու շքանշանով, երկու «Պատուոյ նշան»ով, մետալներով, Ռուսաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումի պատուագրով :

***

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի Ռատիօֆիզիկի եւ Ելեկտրոնիքի գիտահետազօտական հիմնարկութեան անձնակազմին ժողովը, ձայներու մեծամասնութեամբ, որոշած է խորհրդային իշխանութեան բարձրագոյն մարմնին համար թեկնածու առաջադրել Ակադեմիայի նախագահ Վիկտոր Համբարձումեանը : Այս վերջինին ջանքերով է որ վերոյիշեալ հիմնարկութիւնը ստեղծուած էր : Ակադեմիային նախագահը թեկնածու առաջադրուած է նաեւ Բիւրականի աստղադիտարանի անձնակազմին կողմէ :

Լենինականի մանուածքի գործատան անձնակազմին ժողովը, որ տեղի ունեցած է կանգուն մնացած շէնքերէն մէկուն մէջ, միաձայն որոշած է երեսփոխանութեան թեկնածու առաջադրել Հայաստանի կուսակցապետ՝ Ս. Յարութիւնեանը :

Երեւանի ժամացոյցի գործատան անձնակազմին ժողովը երեսփոխանութեան թեկնածու առաջադրած է Խորհրդային Միութեան Գեղարուեստի Ակադեմիայի անդամ Գրիգոր Խանջեանը :

Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան նիստին երեսփոխանութեան թեկնածուներ առաջադրուած են հեռատեսիլի ու

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԷՆ ԵՏՔ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՑԻՆ ՁՈՒՋԵՐ ՄԵԿՆԻԼ

«ՀՈՍ ՊԷՏՔ Է ԱՊՐԻԼ,
ՀՈՍ ՊԷՏՔ Է ՄՆԱԼ»

«Լիպերասիոն»ի յատուկ թղթակիցը Վերոնիք Պրոքար երեք էջնոց թղթակցութիւն մը գրած է (Յունուար 25), ուր կը նկարագրէ Լենինականի առօրեան : Տխուր եւ խրախուսիչ տողեր : Տխուր՝ երբ հարցը կը վերաբերի ոչ միայն աւերակներուն, այլեւ, մանաւա՛նդ, երբ կը կրկնուի թէ օժանդակութիւնը տեղը չի հասնիր, չի բաժնուիր : Ի՞նչպէս համակերպիլ այսքան ապիկարութեան : Մէկ կողմէ, պաշտօնական անձնաւորութիւններ կը պնդեն որ այլեւս բան չդրկուի, բոլոր պահեստանոցները լեցուն են ու տեղ չէ մնացած, անդին աղէտեալները չեն ստացած նուազագոյնը : Երբ այս այսպէս է, կը նշանակէ որ ծուռ բան մը կայ տեղ մը եւ եթէ երեւանեան իշխանութիւնները կազմակերպեալ ձեւով ամէն ինչ ընէին (ի վերջոյ, վեց շաբաթ ետք, կարելի է գոնէ այդքան ակնկալել) ոչ նոր թրաֆիքներ ծնունդ կ'առնէին, ոչ ալ բեռնակառքերու վրայ յարձակումներ, որքան ալ դժուար ըլլայ մէկ օրէն միւսը վերջ տալ անցեալի «սովորութիւններուն» :

«Լիպերասիոն»ի աշխատակցուհին կը պատմէ իր խօսակցութիւնները, յաճախ չահեկան հանդիպումներու կ'արձագանգէ ինչպէս Ֆրանսերէնի սա դասատուն, որ կորսնցուցած է իր կինը, զաւակները, եղբայրները : «Տեսէք, կ'ըսէ, դասարանս էր : 40 էին : 40 մեռեալ : Հոս ալ, 300 աշակերտ կար, 10 միայն ողջ մնացած են» : Ու Վ. Պրոքար կ'աւելցնէ. – «Ինքզինքը աշխատանքի մէջ մխրճած է, որպէսզի, կ'ըսէ, չխենթենայ» :

Ա. Ղազարեան կը քննադատէ Լենինականի ղեկավարները, որոնք կրնային աւելի արագ շարժիլ : Ան կ'ըսէ. – «Բաշխումը չկազմակերպեցին պէտք եղածին պէս : Օգնութիւնը չի հասնիր անոնց որոնք արժանի են : Գիտեմ որ պահեստանոցներուն մէջ ամէն մարդ կերակրելու եւ հագցնելու պաշարներ կայ : Բայց չենք օգտուիր» :

Ի՞նչ կը նշանակէ այս : Քանիցս կըրկնուեցաւ որ ֆրանսական օժանդակութիւնը լաւագոյնս կազմակերպուած է, շնորհիւ նաեւ այն կառոյցներուն զորս ԷՍ – Օ – ԷՍ – ԱՐՄԷՆԻ եւ Կապոյտ Խաչ ունին տեղւոյն վրայ, բայց Հայաստան ալ չկա՞ն երիտասարդներ որոնք նոյն աշխատանքը կատարեն : Այսքան զօրաշարժ ոչ միայն Սփիւռքի, այլեւ՝ օտար Պետութեանց կողմէ, որպէսզի դեռ 40 օր ետք հաստատուի որ Լենինականի մէջ կը սպասեն «106 նախաշինուած տնակներու, բայց 10 հազար, 20 հազար հարկ է, 100-էն 120 հազար հոգի բնակեցնելու համար», իսկապէս անընդունելի է : Վերոնիք Պրոքար կը բացատրէ որ կազմակերպութիւնները (արտասահմանեան) սկսած են ցանկեր պատրաստել եւ ճշդել կարիքները : Ամէն պարագայի մէջ, փոխանակ – մանաւանդ արեւմուտք հանգիստ նստողները – քարոզներ եւ յորդորներ կարդալու Հայաստանցիին, որ տեղէն պէտք չէ շարժի, որովհետեւ հայրենազրկութիւն է հեռանալ, հարկ է միջոցները ապահովել որ կարենայ մնալ : Այսինքն չուրախանալ եւ չգոհանալ լսելով միայն լենինականցի սա կինը – Անահիտ Մելոյեան – որ կ'ըսէ. – «Չեմ ուզեր մեկնիլ, հոս է որ պէտք է ապրիլ : Մեծ սարսափ մըն էր, ահաւոր բան մը մեր ժողովուրդին համար : Բայց, պէտք է մնալ : Մէկ մաղթանք ունիմ, հայրենիքս չթողուլ : Պէտք է լաւատես ըլլալ : Հաւատա՛լ, հաւատա՛լ, հաւատա՛լ» :

Վերջացնենք, լենինականեան կատակախօսութեամբ մը. – Երկու ընկերներ իրարու կը հանդիպին, առաջինը կ'ըսէ միւսին. – «Վերապրեցար երկրաշարժէն», միւսը կը ճշդէ. – «Երկրաշարժ չէր», «այն ատեն, ի՞նչ էր» հարց կուտայ առաջինը ու երկրորդը կը բացատրէ. – «Ղարաբաղը Հայաստանի կցելուն հետեւանքն էր»... :

***

Ինչպէս նախատեսուած էր նոր երկրաշարժ մը պատահեցաւ Երեքշաբթի օր – Յունուար 24 – Ռիխթըրի վրայ 5.8 ուժով, բայց նախզգուշական միջոցները առնուած ըլլալով, զոհ չկար :

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՄԱՀՈՒԱՆ 32-ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑ

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ԼԵԶՈՒ

Լրագրութիւնը ամէնէն բանուկ անդաստանն է, մշակելու, ճոխացնելու, ծաղկեցնելու համար արդի աշխարհաբարը :

Միեւնոյն ատեն կրնայ խամրեցնել զայն :

Ուրիշ խօսքով, տեսակ մը երկսայրի սուր է :

Կրնայ՛ ե՛ւ բարիք ե՛ւ չարիք պատճառել, ինչպէս կը տեսնենք ամէն օր : Եւ ամէն ուր որ հայերէն թերթ կը հրատարակուի :

Վարպետ եւ բարեխիղճ մշակ մը կրնայ ծաղկաստանի վերածել այգին : Զորցած ոստերը յօտելով, խոտերը եւ խիճերը ժողվելով, որմը եւ ցորենը զատելով :

Իսկ եթէ մշակողը անհոգ է կամ անճարակ, անդաստանը կը դառնայ լպրծուն գետին մը, ուր առատօրէն կ'աճին եղինճներ, փուշեր եւ այլազան խոտեր : Թէ՛ իբրեւ բովանդակութիւն եւ թէ՛ իբրեւ լեզու :

Մինչեւ 80 – 100 տարի առաջ, երբ հետըզհետէ կը ծաղկէր օրագրութիւնը, Պոլսոյ մէջ, հասարակ լրաբերն անգամ գոնէ տարրական հայերէն գիտէր : Իսկ թարգմանիչը դասընթացք մը բոլորած կ'ըլլար, եթէ լրաքաղէն անցնէր թերթօնի մը թարգմանութեան :

Եւ խմբագրապետներ կային որոնք լեզուն կը ճոխացնէին թերթօններ թարգմանելով :

Այսօր ճրագով պէտք փնտռէինք գրոց – բրոց մը որ բարեհաճէր «Թշուառներ»ը, «Գաղտնիք Հաւատաքննութեան», «Թափառական Հրեայ» կամ «Կրացիէլլա» թարգմանել :

Ամբողջ մատենադարան մը կազմուեցաւ ոչ միայն սովորական թերթօններու, այլեւ հատընտիր երկերու թարգմանութեամբ, շնորհիւ Կ. Իւթիւճեանի, Գ. Զիլինկիրեանի, Մ. Մամուրեանի, Եր. Օտեանի, Եր. Տէր – Անդրէասեանի եւ ուրիշներու :

Եւ եթէ այսօր, բարեհաճիք մասնաւոր ուշադրութեամբ կարդալ այդ գիրքերը, ձեր առջեւ պիտի պարզուի լեզուին զարգացման ընթացքը : Պիտի գտնէք բառեր եւ բացատրութիւններ որոնք երբեմն խոյս կուտան ձեր միտքէն :

Այն ատեն լրագրութիւնը ոչ ժամանց էր, ոչ ալ անտէր այգի, այլ ասպարէզ մը որ կարգ մը յատկութիւններ կը պահանջէր :

Ամէն պարագայի մէջ, անոնք որ կոչում ունէին, կարելին կը փորձէին, «թեքնիք»ը եւ լեզուն զարգացնելու համար :

Մեծ յաւակնութիւններ չունէին այն ատեն, ոչ ալ սաւառնաթեւ ճախրանքներ կամ քաղաքական «դիրքաւորում» :

Համեստ էին, եւ վարուցան կը կատարէին, անդաստանը հերկելով համբերութեամբ, յարատեւութեամբ եւ հաւատքով :

Այսօրուան լրագրութիւնը կը քալէ անոնց բացած ակօսներուն վրայ :

Բայց, քանի՞ հոգի կը յիշեն այդ սեւ աշխատաւորներուն անունները :

Իսկական մշակներ էին անոնք եւ կանգ չէին առներ որեւէ դժուարութեան առջեւ, բան մը աւելի սորվելու կամ սորվեցնելու համար :

Անոնց ամէնէն տաղանդաւորներուն մշակած լրագրական լեզուն է որ հետըզհետէ ճոխացաւ, յղկուեցաւ 1900-էն մինչեւ 1908, եւ նոր թռիչք ստացաւ վերջին արտագաղթէն ասդին, դառնալով աւելի ճկուն, եւ հոսուն : Միշտ ընդունակ՝ աւելի զարգանալու :

Շարժումը կանգ առած պիտի ըլլար, եթէ եղածով գոհանայինք :

Այս խորհրդածութիւնները գրի կ'առնենք հայերէն առաջին թերթին՝ «Ազդարար»ի հրատարակութեան 160-ամեակին առթիւ, որ կը լրանայ այս տարի :

Միշտ օգտակար է յետադարձ ակնարկ մը նետել, որպէսզի կարենանք դատել – յառա՞ջ կ'երթանք թէ ետ :

Շ.

Մարտ 21, 1954

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԷՇԻՆԷԻ հարցը թերթօնի բնոյթ առած է այլեւս եւ հերքումները իրարու կը յաջորդեն : «Մոնտ» կը պնդէր, հակառակ Էլիզէի ուրացման, որ տեղեկագիր մը կայ, պատրաստուած «Ընդհանուր տեղեկատուութեանց» կողմէ եւ յանձնուած Միթերանի : Այս վերջինը կ'ըսէ թէ ինք ալ, այդ մասին, լուրերը մամուլէն կ'առնէ : Ժոքս, իր կարգին հերքեց թէ իր ըսպասարկութիւնները որեւէ քննութեան ձեռնարկած ըլլան : Իշխանութեան պատկանող բոլոր անձերը կ'առարկեն թէ հարկ է սպասել ՔՈՊ-ի քննութեան (սակարանի գործողութեանց յանձնախումբ) : Հինգշաբթի օր Ելմտական նախարարը բացատրութիւն պիտի տայ Ազգային Ժողովի Ելմտական յանձնախումբին առջեւ եւ համաձայնեցաւ որ լրագրողներ ներկայ ըլլան :

ԼՍԱՏԵՍՈՂՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, որ կը յաջորդէ նմանօրինակ երկու մարմիններու, նոր անուններով մկրտուած ամէն անգամ որ կառավարութիւնը գոյն փոխէ, կազմուեցաւ առջի օր : Ըստ աւանդութեան երեք նախագահները (Հանրապետութեան, Ազգ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի) նշանակեցին իւրաքանչիւրը՝ 3 անդամ : Ընդհանրապէս արհեստին ծանօթ անձեր են : Միթերան նշանակեց Ժաք Պութէն, Ժընըվիէւ Կիշընէն եւ Ռոպէր Պիւրնէլը : Ֆապիուսի ընտրեալներն են. – Մոնիք Օժէ – Լաֆոն, Պերթրան Լապրիւս եւ Իգոր Պարէր : Փոհեր ալ նշանակեց՝ Ռոլան Ֆօրը, Տէզիտը Կալար եւ Ֆրանսիս Պալ :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ մէջ մահափորձերը կը շարունակուին : Առջի օր, բեկանիչ Ատեանի դատախազն է՝ Աթանասիոս Վերնարոս որ սպաննուեցաւ : Երրորդ զոհն էր ահաբեկչական խորհրդաւոր կազմակերպութեան մը, որ ինքզինքը մկրտած է «Մայիս Մէկի յեղափոխական կազմակերպութիւն» :

ՏԱՔ ՀԱՑ

(ԱՄԱՆՈՐԻ ԳԻՇԵՐԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՈՒՄ)

... Պուլտոզերները, ամբարձիչները, բեռնատարները, որոնց աղմուկը, թւում է, չէր լռում գիշերն անգամ, անհանգիստ տենդով փլատակից փլատակ էին նետւում: Լենինականն ամայանում էր աննկարագրելի արագութեամբ՝ մէկը միւսի յետեւից վերանում էին շէնքեր, փողոցներ, նոյնիսկ թաղամասեր: Միայն ամենաբարձր, տասնվեց յարկանի շէնքն էր Փիզայի աշտարակի նման թեքուել մի կողմի վրայ ու հարցականի պէս փլատակների վրայ կախուած չէր կարողանում վճռել՝ արժէ՞, թէ՞ չարժէ մնալ մեն – մենակ:

Շէնքերը վերանում էին, բայց մարդիկ մնում էին: Լենինականը ամէնից շատ է տուժել աղէտից, բայց ամէնից քիչ Լենինականցիներն են արտագաղթել, եթէ անգամ արտագաղթել են, դուրս չեն եկել հանրապետութիւնից: Նոյնիսկ իրենց քաղաքից:

... Կիրովի ճեմափողոցում նոր ցուցանակ յայտնուեց՝ հնդկական «Հարա Գրիշնա» ուսմունքի նուիրակները սրճարան էին բացել: Վալենտին Եարայլչեկը ցուրտ փողոցի մէջտեղում ճերմակ արտահագուստով կանգնած հրաւիրում էր բոլորին.

– Խնդրում եմ, ներս եկէք, փորձեցէք մեր բուժիչ թէյերը, յատուկ բաղադրացանկով պատրաստուած արգանակները:

Յոգնած, մրսած Լենինականցիները մի պահ կանգնում էին, նայում լուսաւոր պատուհաններից ներս, շարունակում իրենց ճամբան: Նրանք իրենց չէին կարողանում թոյլ տալ անվճար անգամ թէյ խմել:

... Վերջապէս կայարան մտաւ Երեւան – Լենինական էլեկտրական գնացքը: Ուշացումով: Բոլոր հիմնական ու օժանդակ երկաթգծերը լեփ – լեցուն էին շինանիւթով, սարքաւորումով բեռնաւորուած տեղական ու արտասահմանեան վակոններով: Գնացքից իջան մի խումբ Երեւանցիներ, որոնք քաղաքում հարազատ չունէին, չգիտէին անգամ, թէ որտեղ պէտք է գիշերեն, բայց որոշել էին Նոր տարին Լենինականում դիմաւորել: Նրանք մի պահ սարսռացին քաղաքի ամայի տեսքից, ցրտից ու կիսախաւարից, ապա կենտրոն գնացին: Մինչեւ սեփական աչքով չտեսաւ, ոչ ոք չհամոզուեց: Երկրաշարժի ձեռքը ինչպէ՞ս էր բարձրացել Ամենափրկիչի վրայ, այդ ի՞նչ էին եղել անսասան թուացող սիւները, քիւերը, կամարները: Ոմանք նոյնիսկ կռացան որ խունկ, մոմ վառեն, մի ուշացած անցորդ գլուխն օրօրեց, ասաց.

– Էս ժամի մէջ հազարաւոր մոմ են վառէ, օգուտ չի տուէ, ձեր մէկ – երկու մոմի զօրութիւն ինչ պիտի լինի: Ուշ է, ելէք տուն երթանք:

«Տունը»՝ եկեղեցու բակում ամրացած, քամուց փռփռացող վրան էր:

Ներս մտնելուն պէս հիւրընկալը վառարանի շիկացած երախը մի երկու թի ածուխ նետեց, ձայնեց վրանի խորքը.

– Հաց բերէք:

Ոտքից գլուխ սեւ հագնուած երկու կին սեղանին մանրաձկան, խոզի մսի, խաշած կաթի պահածոներ, վառարանի վրայ տաքացրած հաց դրին ու կարծես ամաչելով, որ էլ ոչինչ չունեն հիւրասիրելու, նորից անյայտացան կիսախաւարում: Լաւ է, ուտելու ժամանակ չեղաւ: Եղեւնու կանաչ, մրսած ճիւղով ներս մտաւ մի դպրոցահասակ աղջիկ ու տխուր, շատ կամաց ասաց.

– Նոր տարի է:

– Նոր տարի՞ն եկե՞լ է, – ոտքի կանգնեց տանտէրը:

– Զգիտեմ: – Աղջիկը ուսերը թօթվեց, մօտեցաւ վառարանին որ տաքանայ, բայց ճիւղը ձեռքից չթողեց:

– Վայ թէ եկել է, – մթով պատած նեղ պատուհանները զննելուց յետոյ եզրակացրեց հիւրընկալն ու նորից հագաւ կիսամուշտակը, – դիպնեմ հարեւաններիս, շնորհաւորեմ, մեղք են, տնէ – տեղէ կտրուած են:

... Արցախ թաղամասում, խարոյկներ յայտնուեցին ու խաւարը, ճարճատող լոյսից վախեցած, ետ – ետ քաշուեց, փլատակների մէջ մտաւ: Նոր տարին իսկապէս եկել էր: Լենինականցիները կարմիր մեխակներով, մոմերով այցելութեան էին գնում երկրաշարժի զոհերին: Խարոյկի լոյսի տակ, սակայն, շատ դժուար էր հապճեպ յարդարուած հողաթմբերը գտնելը: Հին գերեզմանոցի բոլոր ծառուղիները, անցումներն անգամ, շիրիմներով էին լցուած: Զէ՛, ինչ էլ լինէր, Հայկուշ մայրիկը չէր կարող սխալուել, Դեկտեմբերի իննին ինքն էր երկու թոռներով պատանքի մէջ փաթթել, գիրկն առած բերել, հողին յանձնել: Հիմա նա գետնին պլպղած ուզում էր երկու ձեռքով գրկել թոռների շիրիմները, չէր կարողանում: Նրա կողքին ուրիշ թոռներ՝ Միշան ու Արտեմը, լալիս էին տատիկի հողաթմբի վրայ, որը իրենցից մէկին ծնկների, միւսին թեւերի մէջ էր պահել, գլխին ընդունել սալաքարի հարուածը: Կարի գործատան ձեւարար Ֆիրտուսիի գերեզմանը շրջապատել էին այն աղջիկները, որոնց կեանքը մէկ – մէկ փրկել էր նա: Նրանց փրկել էր, իրենը չէր հասցրել...

Իրար ձեռք բռնած, դողդոջ քայլերով մի երիտասարդ զոյգ յայտնուեց: Նրանք ծնկի իջան երեք փոքրիկ գերեզմանաթմբերի մօտ, վրան տօնածառի խաղալիքներ շարեցին:

– Արտեմ՝ լաց եղի, – խնդրում էր կինը, բայց ամուսինը չէր կարողանում:

– Աչխէն՝ լաց եղի, – խնդրում էր տղամարդը, կինը չէր կարողանում:

Նրանք երկար մնացին ծնկաչոք, յետոյ վեր կացան ու ինչպէս որ մենակ եկել էին, մենակ էլ տուն վերադարձան: Բայց գերեզմանոցի ելքի մօտ նրանց ճանապարհը փակեց Հայցի ատոմեքենաների գոյնզգոյն շարասիւնը: Վարորդները որ ով գիտէ նոր տարուայ գիշերով որտեղից էին ճամբայ ելել, առաւօտ շուտ Լենինական հասնելու համար, մեկնում էին տաք, զոլորշի արձակող հացերն ու խնդրում.

– Ժողովուրդ, առէ՛ք, դատարկ ձեռքով տուն մի դարձէք:

Աղջամուղջն արդէն ցրւում էր քաղաքի վրայից, երբ նոր դղրդոցը սարսռեցրեց բոլորին: Մարդիկ տաք հացերը ձեռքերնին քարացան: Ոմանք մրմնջացին.

– Նոր տարուայ առաւօտով էս փառ նշան էր:

– Զէ՛, լաւ լուր չէր...

– Ի՞նչ կը վախնաք, ծօ՛, – յանկարծ որոտաց թաւ յօնքերով մի բարձրահասակ տղամարդ, աչեցէ՛ք, աչեցէ՛ք, Սիպիրի [illegible]

[illegible]

Այդ նոյն [illegible] էր մեր հին ու նոր, մեր յաւերժական Լենինականի [illegible]

ԳՐԻԳՈՐ ՋԱՆԻԿՅԱՆ

(Յապաւած)

«Սովետական Հայաստան»

Յունուար 12

ԱՂԷՏԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

«ՆՈՒՎԷԼ ՕՊՍԷՐՎԱԹԷՕՌ»

... Հարուածին ազդեցութիւնը կը մընայ նոյն ուժգնութեամբ: Անիկա ճեղքած է հաւաքական գիտակցութիւնը ու ամբողջ մերկութեամբ կրկին երեւան բերած աքսորի վախն ու վերապրելու վըճռակամութիւնը: Ատիկա տեսնելու համար կը բաւէ երթալ Սպիտակ ու Լենինական. տեսնել թէ մարդիկ ինչ կատաղութեամբ կը փորեն փլատակներու լեռները, անոնց տակէն դիակներ հանելու համար: Կը բաւէ տեսնել թէ փոխադրութեան, պարտադիր աքսորի, Հայաստանէն հեռու օտար ընտանիքներու կողմէ որդեգրուելիք հայ որբերու մասին շրջող անհեթեթ տարաձայնութիւններ ինչ սարսափի պատճառ կը պատճառեն: Անոնք կը դողդղան խուճապահար, վարկաբեկուած ու կը սկսին ձեզի պատմել Թուրքերու կողմէ գործուած ցեղասպանութիւնը իր միլիոն մեռեալներով, բաժան – բաժան ընտանիքներով որոնք ցըրուած էին Սփիւռքի ճամբաներուն վրայ, որբերու շարաններով եւ մանաւանդ անշիրիմ մեռեալներով...: Ատիկա 1915–ին էր. 73 տարի առաջ. սակայն իրենց համար երէկ էր այդ թուականը:

Նալպանտ գիւղէն մեծ բան չէ մնացած. ամէն բան գորշ գոյն մը ունի, կոտրտած, բզիկ – բզիկ է: Վերապրողները պարապ շիշեր եւ պուտ մը ուտելիք կը փնտռեն շիրիմներուն քով դնելու համար: Իրենց աւանդութիւնն է ատիկա: Հոս մարդիկ իրենց մեռեալներուն հետ կ՚ապրին. անոնց այցելութիւն կուտան, անոնց հետ ուտելու եւ խմելու համար:

Սեւ հողը նրբաններու կը փակչի. շիրմաքարերը ծռած են ու ծունկի եկած ծեր Հայուհի մը մատները ուղղակի կը մըխրճէ ցեխին մէջ: Զինք ոտքի հանելու ջանքերը ապարդիւն կը մնան. կ՚ընդդիմանայ, կարծես կը ջանայ հասկնալ այդ հողը որ բացուեցաւ իրենց ոտքերուն տակ այդ հողը որ դաւաճանեց իրենց:

Բլուրին ստորոտը, դպրոցը փլած է 800 աշակերտի վրայ. գետինը տակաւին անկիւնաչափեր, կարկիններ, դպրոցական պայուսակներ կան. անոնցմէ մէկուն վրայ աշակերտի մը ձեռագիրով «Ատիտաս» գրուած է. արեւելքցի մանչուկի մը արեւմուտքի երազը...: 50 տարեկան մարդ մը կը հսկէ փլատակներուն վրայ, կորսնցուցած է իր մանչն ու աղջիկը: «Տասը տարի աշխատեցայ տունս կառուցանելու համար. հոս ամէն քար քարեկամ է ինծի ու չեմ ուզեր որ «Թուրքեր» տեղս գրաւեն»:

... Հայերու համար Ազերին միշտ «Թուրք»ն է որ կ՚երկրպագէ մզկիթին մէջ, անիծելով եկեղեցիները: Ան է որ Անգարայի – իր հալածիչին – հետ նոյն լեզուն կը խօսի:

Պատմութիւնը սակայն, նաեւ Մոսկուայի կամքը այս երկու ժողովուրդները բռնադատած են միախառնուելու: 200 հազար Ազերիներ կան Հայաստան, 500 հազար Հայեր Ազրբէջան, երկու հանրապետութիւններուն միջեւ 80% հայ բնակչութեամբ Լեռնային Ղարաբաղը որ Ստալինի կողմէ կցուած է Ազրբէջանի...: Երբեք – քառորդ դարու համակեցութիւնն ու լռութիւնը խզուած է. այսօր Հայաստանի Ազերիները իրենց պայուսակները կը կապեն եւ 170 հազար Հայեր խոյս կուտան «Թուրքերէն»:

Լարիսա Գրիգորեան 35 տարեկան Սումգայիթցի նախկին մանկապարտիզպանուհի մըն է, կը պատմէ 1988 Փետրուար 27–ի հակահայ պատահարները: «Թուրքերը մեր թաղերու տուներէն ներս կը մտնէին, իրենց ձեռքը ցանկերով: Կը տապալէին Հայերու ինքնաշարժերը, վրաններ քարիւղ կը լեցնէին ու կրակի կուտային: Սրճարաններու մէջ կը ստիպէին որ մեր աղջիկները արաբական ոճով պարեն»: Գիշերը Սումգայիթ բոցերու մէջ կը մնայ, իսկ ոստիկանութիւնը անյայտացած է: «Յաջորդ առաւօտուն երբ փողոցը իջայ հաց առնելու, տեսայ գոյացած վնասը. երկու ոստիկաններ կային հոն. «Ընկեր ոստիկան, ի՞նչու կարգ – կանոնը չէք հաստատեր» հարցուցի: «Քու գործդ չէ ատիկա. տունդ դարձիր: Պէտք չէր որ Ղարաբաղի վերադարձը պահանջէիք»:

Յաջորդ օրը Լենին հրապարակին նայող իր յարկաբաժնէն Լարիսա կը տեսնէ հազարաւոր Ազերիներ որոնք զինուած, կը պատրաստուին շարունակելու պոկ – րոմը: Մարդ մը ձեռքի բարձրախօսով կը դիմէ անոնց. – «Սպաննեցէք բոլոր Հայերը: Մի՛ քանդէք քաղաքը, որովհետեւ մենք հոս կ՚ապրինք: Կրակի տուէք ու սպաննեցէք միայն Հայու տուներուն մէջ»: «Ինծմէ 30 քիլոմեթր հեռու էին միայն. կը ճանչնայի այդ մարդը. Միւսլիմ Զատէն էր ... կուսակցութեան Ա. քարտուղարը...» կը շարունակէ Լարիսա:

«Նուվէլ Օպսէրվաթէօռ»ի յօդուածագիրը Ժան – Փօլ Սաթի ապա կ՚արձագանգէ Սումգայիթէն չարժավար Սուրէն Գրիգորեանի պատմածներուն. ան ականատես վկաներէն մէկն է Յովհաննիսեան եղբայրներու սպանութեան: Այսօր այդ քաղաքին 18 հազար Հայերէն միայն 700 ծերուններ մնացած են տեղւոյն վրայ: Երեւան մեկնող շոգեկառքերն ու սաւառնակները լեփ – լեցուն էին. վերջին տոմսակները սեւ շուկայի գիներով ձեռքէ - ձեռք խլուած էին: Սուրէն Գրիգորեան կը հարցնէ. – «Ազերի պաշտօնատարներ եկան մեզի ըսելու թէ հանդարտած էր մթնոլորտը ու կրնայինք վերադառնալ: Ի՞նչպէս կ՚ուզէք որ հաւատանք»:

... Եւ Սումգայիթէն 11 ամիս ետք երբ երկրաշարժը արհնաքամ կ՚ընէ Հայաստանը, Բաքուի փողոցներուն մէջ խանդավառ ցոյցեր տեղի կ՚ունենան եւ Ազերիները հեռագրեր կը ղրկեն Երեւան, «շնորհաւորելու համար երկրաշարժը»: Ողբերգութիւնը չէ կրցած ատելութեան պատը եւս խորտակել:

... Լարիսա արդէն սկսած էր մոռնալ. հայկական օժանդակութեան յանձնախումբ մը զինքը դիմաւորած, իրեն դըրամ, բնակարան տուած էր Լենինականի մէջ. «հոն երջանիկ էինք կ՚ըսէ ան, գործատուն չկար. օդը աւելի ցուրտ էր, բայց աւելի առողջ, վարդերու թաղամասը կը բնակէինք»: Դեկտեմբեր 7–ին երբ կ՚իմանայ «այդ տարօրինակ հովին ձայնը գետնին տակէն» կը գրկէ իր զաւակը ու կը վազէ պատուհան. չի հասկնար թէ ինչպէս դիմացի ինը յարկնոց շէնքը միակտուր զանգուածի մը նման կը կքի: «Ուզեցի դուրս ելլել, սակայն սանդուխ չկար. սանդուխը փուլ եկած էր դրացիիս ոտքերուն տակ ան ալ գաղթական մըն էր. մեռաւ, ինչպէս բարեկամներուս մեծ մասը...»:

... Էջմիածնի Եկեղեցիին մէջ երբ կը յոէ երգչուհիին երգը ու բազմութիւնը կը ցրուի, Փրանսահայ վիրաբոյժ մը որ առողջ տրամադրութեան տէր, յրջախոհ մէկն է, կը կրկնէ. – «տարիով, դարով դժբախտութիւն. սակայն ի՞նչ բրած ենք Աստուծոյ»:

«ՖԻԿԱՌՕ», (Յունուար 20) (*)

Անցեալը – Անցեալ Փետրուար 27–ին խակական պոկրոմ մը տեղի ունեցաւ Ազրբէջանի Սումգայիթ քաղաքը: Մօտ երեք օր Ազերիներ աչխոյժ բարբարոսութեամբ մը ջարդեցին հայ բնակչութիւնը, կիներ ու տղաք տանջահար ընելով: Բազմահարիւր մեռեալներ կային: Սակայն, տարօրինակ է որ պէտք եղաւ մինչեւ Փետրուար 29 սպասել որպէսզի զօրքը որոշէ միջամտել ու «պահպանել» հայկական թաղերը: Ի՞նչպէս ընդունիլ որ երկրի մը մէջ, ուր ամէնէն աննշան խռովութիւնն իսկ անմիջապէս ետ կը մղուի, նման սպանութիւններ կատարուին առանց իշխանութեան մեղսակցութեան: Առանց գոնէ անոնց աչք փակելուն կամ տասնեւլադօրն պարապային ոճիրը քաջալերող հեցուածքին:

Կայ աւելի վատթարը. այն որ Կորպաչով միշտ մերժելով իրականութիւնը, մնաց ծիծաղելի թիւի մը – 32 – վրայ «որոնք կը պատկանէին զանազան ազգութիւններու»: Այսպէսով ան շարունակեց ուժ տալ Ազերիներուն: Բռնութեան արարքները շարունակուեցան հոս ու հոն, հասնելու համար Նոյեմբեր 24–ի ծայրագոյն աստիճանին: Կիրովապատ քաղաքին մէջ աւելի քան 140 հոգի մեռան: Ու խորհրդային իշխանութիւնը որուն վիճակագրութիւններու հանդէպ ծանօթ է կարծատեսութիւնը, 13 մեռեալ միայն նշմարեց հոն:

Սախարով սակայն որ հեռու է կորպաչեւականութեան թշնամի մը ըլլալէ, չվարանեցաւ ըսելու թէ Սումգայիթի կամ Կիրովապատի նման պատահարներ Ազրբէջանի 400 հազար Հայերը կը դնեն նոր ցեղասպանութեան մը սպառնալիքին դիմաց:

Արդիւնքը՞. ո՛չինչ:

Ներկան – Փոխանակ պաշտպանելու Ազրբէջանի Հայերը (ջարդերը Դեկտեմբերին վերսկսան), խորհրդային իշխանութիւնը ընելիք ուրիշ բան չգտաւ, այլ սաստկացնել Հայաստանի զինուորական պաշարումը: Ցոյցերն ու միթինկները խստիւ արգիլուեցան, մարդիկ հսկողութեան տակ առնուեցան, ձերբակալութիւններ, խուզարկութիւններ եղան. կորպաչովեան «ազատականութիւնը» յայտնապէս, երբեք այսքան համոզիչ չէր եղած:

Այս խտրականութիւնը (Ազերի յանցապարտներու դէմ ներողամտութիւնն ու հայ զոհերու դէմ անզիջող կեցուածքը) անշուշտ դայրոյթ ու կատաղութիւն յառաջ բերին հայ ժողովուրդին մօտ: Ժողովուրդ մը, որ դեռ մինչեւ քանի մը ամիս առաջ վառ յոյսեր կապած էր Կորպաչովի: Այսուհետեւ ամբողջ Հայաստանն է որ «հրապարակայնութեան ծուղակը ինկած» է, «վերակառուցումէն

խարուած», եւ որ արդարութիւն կը պահանջէ։

Այդ արդարութիւնը, աւա՜ղ, Հայերը մօտ ժամանակէն պիտի չունենան։ Այս մասին նոր ապացոյց մըն ալ ունեցանք քանի մը օր առաջ, երբ երկրաշարժէն առեղծած յուզումէն օգտուելով Կորբաչով որոշեց արգելափակել Ղարաբաղ Կոմիտէի բոլոր անդամները (մեծ մասը բանտը, իսկ մէկն ալ հոգեբուժարանը)։ Ղարաբաղի կցումին պահանջին վրայ անցեալ Փետրուարին կազմուած այս Կոմիտէն շուտով վերածուեցաւ շարժումի մը որ աւելի ժողովրդավարութիւն կը պահանջէր ամէն մարզի մէջ. քաղաքական, ընկերային, տնտեսական։ Պէտք էր ուրեմն գլխատել զայն։ Եղածն ալ այդ էր – կը կրկնեմ – ստալինեան լաւագոյն աւանդութեամբ մը։

Այսպաճ – Կորբաչով – մինչ կը կրկնենք – համաձայնութիւններու մարդն է. ներկայի պարագաները տակաւ փատելու առիթ մը կուտան իրեն, հակառակ որ խորհրդային հինգ միլիոն Հայեր համարար իրեն համար աւելի թեթեւ կը կշռեն քան Խորհրդային Միութեան 50 միլիոն մահմետականները։

Եթէ Կորբաչով իսկապէս այդ մարդն էր,

– Պիտի հրահանգէր որ անմիջապէս ազատ արձակուին Ղարաբաղ Կոմիտէին անդամները։

– Պիտի ձգէր որ անոնք եւ անոնց համակիրները յառաջիկայ Մարտի ընտրութեանց թեկնածու ներկայանային։

– Պիտի դադրէր վարկաբեկելէ հայ քաղաքացին որ միմիայն քիչ մը աւելի ազատութիւն կը պահանջէր (փոխանակ «անբարոյ ազգայնականներ ու կաշառակերներ» անուանելու զանոնք)։

– Պիտի երաշխաւորէր Ատրպէյճանի ու Ղարաբաղի Հայութեան կեանքի ապահովութիւնը։

– Պիտի նեցուկ ըլլար հայ եւ ազերի մտաւորականներուն միջեւ երկխօսութեան մը (եթէ նոյնիսկ նման երկխօսութիւն նեղութիւն կը պատճառէ Կրեմլինի, խոչընդոտներով անոր «բաժնէ՛ որ տիրես»ի քաղաքականութիւնը։

– Պիտի վերցնէր Հայաստանի զինուորական պաշարումը։

– Պիտի խոստովանէր հակահայ ջարդերու տարողութիւնը եւ այնպէս կարգադրէր որ ոչ թէ երկրորդական աննըշան դէմքեր, այլ բուն պատասխանատուները պատժուէին։

Աւա՜ղ, հող հասած չենք...։

1939 Օգոստոս 22–ին Հիթլէր ակնարկելով 1915ի ցեղասպանութեան, անպատկառութեամբ հարց կուտար. – «այսօր տակաւին ո՞վ կը յիշէ Հայերու բնաջընջումը»։ Կէս դար ետք, կը կարծեմ որ Ֆրանսացի ղեկավարներու կը մնայ պատասխանել՝ ՄԵ՛ՆՔ։

(*) Վաշմանի այս յօդուածին առաջին արձագանգ մը տուած էինք Յունուար 21 / 22–ի մեր թիւով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Յունուար 22–ին, Կիրակի, ժամը 14–ին Փարիզի 9–րդ Թաղամասի Ռոսինի սրահը տեղի կ'ունենար չահեկան ձեռնարկ մը կազմակերպութեամբ՝ Կապոյտ Խաչի, Հայաստանի երկրաշարժին վերաբերեալ։

Յարգելով ազգային մեր աւանդութիւնը, հանդիսութիւնը սկսաւ շուրջ 45 վայրկեան յապաղումով, մինչ հետզհետէ սրահը ծայրէ ծայր կը լեցուէր։ Օրուան հանդիսավարը՝ Յակոբ Պալեան հայերէն եւ ֆրանսերէն շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք Ֆրանսական բոլոր ձեւերու օժանդակութեանց եւ մէկ վայրկեան յարգանքի լռութիւն պահել տալէ ետք, հրաւիրեց Աշոտ Մալաքեանը (Անրի Վէրնէօյլ) որ նախագահի իր հանգամանքով բացումը կատարէր հաւաքոյթին։ Սրահին մէջ, հրչէջներու, ֆրանսացի բըժիշկներու, քաղաքային ապահովութեան անդամներու կողքին ուշադրութիւն կը գրաւէին մարզուած շուները, որոնք Սպիտակէն Լենինական մարդ փնտռած էին աւերակներու տակ։

Աշոտ Մալաքեան տպաւորիչ խօսքերով բաղդատութիւն մը բրաւ Սոյուզներու, որոնք վերը՝ ցոյց կուտան թէ մարդկային հանճարը սահման չունի, մինչ վարը՝ 45 երկվայրկեաններու ընթացքին բնութիւնը աւեր կը գործէ եւ հոս – հոն կը սպասեն բեռնաբարձ կռունկներու։ Եւ յանկարծ տասնեակ հազարաւոր մեռեալներ, 25·000 որբեր, 500 հազար անապաստան։ Վերը՝ աւելի անդին կ'երթային քան Ժիւլ Վերն, վարը՝ լճացում։ Նկարագրելէ ետք քանի մը սրտաճմլիկ պատկերներ, Աշոտ Մալաքեան չեշտեց այն մեծ պատիւը որ կ'իյնայ Ֆըրանսայի՝ առաջինը հասած աւերուած շրջանները, իրենց զանազան սպասարկութիւններով։ Ըսաւ, թէ միայն մէկ բառ կայ՝ Շնորհակալութիւն, որուն առջեւ կարելի է ածականներ դնել, շատ անհուն, հազարումէկ եւայլն, եւայլն, բայց ոչինչ կ'աւելնայ։

Յանուն Կապոյտ Խաչի, Տիկին Ֆորլանի – Բարսեղեան իր կարգին շնորհակալութիւն յայտնեց, յիշելով թէ 1915–ի աղէտէն ի վեր հայ ժողովուրդը նման աղէտ չէր ապրած։

9–րդ Թաղամասի քաղաքապետ – երեսփոխան Պր. Ֆասիէրէթ խօսք առնելով, յիշեց թէ ընդհանրապէս այս սրահին մէջ ուրախ – զուարթ տօներ տեղի կ'ունենային, մինչ այսօր տարբեր բնոյթ ունի հաւաքոյթը։ Շեշտեց թէ 1915–ի ցեղասպանութենէն ի վեր, Հայերը տարիներու ընթացքին լաւագոյնս տեղաւորուած են Ֆրանսայի մէջ։ Հուսկ կարդաց Ժաք եւ Պերնատէթ Շիրաքի համակրական ուղերձը, ուր Փարիզի քաղաքապետը եւ կինը կը յիշէին քանիցս նահատակուած եւ այսօր վիրաւոր Հայ ժողովուրդը ու կը մեծարէին Ֆրանսացի բոլոր օժանդակողները, վստահեցնելով թէ Հայաստան պիտի վերածնի եւ մոխիրներէն նոր քաղաքներ պիտի բարձրանան։ Վերջին խօսքը հայերէն էր՝ Ձեզ շատ կը սիրենք։

Անիթա Թաչճեան հատուած մը կարդաց ռուս լրագրողի մը Թըթակցութենէն Ջաջուռէն, ֆրանսերէնի թարգմանուած (յիշուեցաւ թէ հայերէն թարգմանութիւնը լոյս տեսած էր «Յառաջ»ի մէջ)։

Այս բաժնէն ետք ներկայացուեցաւ մեծ պաստառի վրայ, Թի – էֆ – 1 հեռատեսիլի կայանի մէկ չահեկան ռըփորթաժը, որ սակայն շատերու ծանօթ էր, բայց իր ցնցիչ պատկերներով (իրագործում՝ Քաթրին Նէյլ եւ Ժաքի Գարկայեան) ներկաները պահ մը փոխադրեց Հայաստանի աւերուած գիւղերը, գիւղացիներու մօտ ու մանաւանդ մանկանց հիւանդանոցը, ուր այնքան անուշիկ աչքեր ամբողջ ողբերգութիւն մը կ'արտայայտէին։

Յաջորդաբար բեմ բարձրացան ֆրանսացի օժանդակողներ եւ շուները։ Ժ. Ֆ. Քոլոմպանի հակիրճ կերպով բացատրեց թէ ի՞նչ է Քաղաքային Ապահովութիւնը, որ իր զանազան ենթաբաժանումներով (հրչէջ, ծովային–հրչէջ, կամաւոր եւայլն) կախում ունի Ներքին Նախարարութենէն եւ անոր հրահանգով կը փութայ աղէտեալ վայրերը։ Պարզ բառերով նկարագրեց իրենց տեսածը, թշուառութիւնը, եղբայրակցութեան մէջ մասնաւորաբար չեշտելով Հայոց մեծ արժանաւորութիւնը ու նոյնքան մեծ քաջութիւնը։ Նման վկայութիւն մը բերաւ հարիւրապետ Ռենիէ, որ բացատրեց իրենց երեք յաջորդական մեկնումները Դեկտեմբեր 8–ին, 9–ին եւ 14–ին, Լենինական եւ Սպիտակ։ Ֆրանսացի օժանդակողներու ընդհ. թիւը եղած է 498։

Ինք ալ եւ իր ընկերակիցները ոգեկոչեցին այն սիրտ խոցող ընդունելութիւնը զոր գտած են Հայերու մօտ, որոնք այդ ողբերգական իրենց վիճակին մէջ, կ'ուզէին տալ իրենց չունեցածը։ Խորապէս տպաւորուած էին նաեւ այցելելով Երեւանի հնախուզական Թանգարանը։ Ուրիշ մը ուզեց յայտնել թէ իրենք միայն կաթիլ մը կը ներկայացնեն ամբողջ օժանդակողներուն մէջ եւ ինչ որ տեսած էր պատճառ է որ այլեւս երբեք իր մէկ զաւակը չկարենայ դժգոհիլ թէ կարագը պակաս է կամ անոյշ չկայ։

Իվ Թերնոն, որ գացած էր առաջին օբերէն իսկ (Մեդուքէն սան Ֆրոնթիէռ) ըսաւ թէ մաքէն չէր անցներ որ ժողովուրդի մը անցեալին վրայ անդրադառնալէ ետք, իրեն պիտի տրուէր այսօրուան ողբերգութիւնն ալ տեսնել։ Բոլորս ալ, ըսաւ, տարբեր վերադարձանք եւ պէտք չէ մեզի շնորհակալութիւն յայտնել, մենք պէտք է շնորհակալ ըլլանք որ առիթն ունեցանք դէմ յանդիման գըտնուելու մարդկային առաքինութեան մը հետ, որու երբեք չէինք հանդիպած։

Աշխարհի բժիշկներու կողմէ խօսեցաւ տոքթ. Պիւխոն, նկարագրելով իրենց ժամանումը, Միքայէլեան հիւանդանոց այցելութիւնը, չեշտեց կարեւորութիւնը հայախօս բժիշկներու ու յուզումով ոգեկոչեց իրենց վերադարձը Փարիզ, առաւօտեան ժամը 3–ին, տեսնելով թէ հայ երիտասարդներ իրենց կը սպասէին օդակայանը։

Փակման խօսքը կը պատկանէր օրուան նախագահին, որ ըսաւ թէ այսքան վկայութիւններէ ետք, դժուար է բեմ բարձրանալ, մանաւանդ որ անոնք բոլորն ալ հո՛ն եղած էին։ Ապա, «պատմականը» ըրաւ Ազնաւուրի ֆիլմին (երաժշտութիւն՝ Ժ. Կառավարենց) որ իր տեսակին մէջ աննախընթաց է, քանի որ ոչ մէկ առեն այս բոլոր արուեստագէտները իրարու քով եկած էին ու երկու խօսքով եզրակացուց՝ մեծարանք, յոյս, բայց նաեւ՝ դրամ։

Գիտա Արք. ըսաւ միայն թէ ոչինչ ունի աւելցնելիք, արդարեւ կարեւորը՝ յոյսն է եւ ան ալ մեզմէ կախում ունի։

Այս կարճ այլ չահեկան հաւաքոյթը, վերջ գտաւ ժամը 16·30–ին Ազնաւուրի ֆիլմին ներկայացումով, դժբախտաբար քիչ մը շատ աղմկալի, ինչ որ արգելք է իսկապէս վայելելու համար նըման գործ մը։

Ա. Մ.

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ուրբաթ իրիկուն, Յունուար 20–ին, սեղմ շրջանակի մը մէջ, հանդիպում մը տեղի ունեցաւ Փարիզի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը։ Գլխաւոր նըպատակն էր յստակացնել Հայաստանի եղած օժանդակութեան կարգ մը կէտերը, վերջ տալ տարաձայնութեանց մասնաւորաբար բաշխումի մասին։ Խօսք առին Լ. Քէպապճեան, Ռ. Գէորգեան, Արման Սարեան, Ալէն Միշէլ, 5–րդ կայանի լըրագրողներ։ Բացատրուեցաւ թէ ի՞նչպէս կը կատարուի բաշխումը, տարբերութիւնը ԷՍ – Օ – ԷՍի եւ աշխարհի բըժիշկներու գործելակերպին (ընտանիք գըլուխ ցանկեր թէ անհատական)։

Պերճ Ցակոբեան, ծանօթ ճարտարապետ, ձեռնհասօրէն կը նկարագրէ Հայաստանի կացութիւնը, չեշտելով թէ ինչ որ կատարուի պէտք է ըլլայ խորհրդակցաբար Ֆրանսական եւ խորհրդային իշխանութեանց։

Երկրորդ մասը աւելի յատկացուած էր վերաշինութեան եւ այդ առընչութեամբ երկու ճարտարապետներ տեղեկատուութիւն կատարեցին։

Բոլորն ալ ապահովութիւն տուին թէ ԷՍ – Օ – ԷՍ Արմենի կը տիրապետէ կացութեան եւ կը հսկէ օժանդակութեան, շնորհիւ սկիզբէն առեղծուած կառոյցին։

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Հեռագիրը հասաւ վերջապէս. անիկա ուղղուեր էր քեռկնոջ հասցէին, ուրկէ ղրկուեր էր Սոնիային։ Սաթենիկ դուրս ելած էր, վերադարձին Սոնիա ըսաւ իրեն.

– Սաթի՛կ, հեռագիր կայ քեզ համար, Բաքուից։

– Ա՜խ, Սոնիա...

Հեռագիրը բռնած ձեռքը, դեռ չբացած Սաթենիկ յուզումէն դողդոջուն նետուեցաւ Սոնիայի վիզը։

– Սոնիա ջան, ներողամիտ եղէք իմ ուրախութեան համար ... Սոնիա, լսո՞ւմ ես ինձ, ես քեզանից խնդրում եմ մի ահագին ծառայութիւն։

– Բայց մէկ բաց հեռագիրը եւ տե՛ս թէ ինչ է։

– Գիտեմ, Սոնիա, գիտեմ...

– Ա՜հ ...

– Այո՛, գիտեմ ... Սոնիկ ջան, լսէ ինձ. այնպէս համարէ որ քո քոյրն եմ եւ շատ երջանիկ եմ։ Պիտի չուզենայի՞ր բաժանել իմ ուրախութիւնը։

– Այո՛, այո՛, Սաթիկ ջան, բայց ես յիշում եմ քո վերադարձը Բաքուից, քո տժգոյն դէմքը, քո վիրաւոր եղնիկի աչքերը ... այդ բոլորից լաւ հօտ չէ գալիս. ես վախենում եմ քեզ համար ... ի հարկէ ես կ'ուզենայի քեզ տեսնել ուրախ եւ երջանիկ, բայց ոչ այդ հանգամանքում։

– Սոնի՛կ ջան, լաւ իմացիր, ամէն մէկը ինքը կարող է որոշել թէ ինչ հանգամանքում երջանիկ կը լինէ ... նոյնիսկ երբեմն այդպէս էլ անկարելի կը դառնայ յաջողել ... ի՞նչ փոյթ վերջին զալիքը ... այսօր երջանիկ եմ եւ բաւական է այդքանը։

– Ո՛չ, բաւ չէ ... պէտք է մտածել վաղուան մասին։

– Վաղը՜ ... վա՜ղը ... անիմաստ բառ է ինձ համար։

– Ոչ ինձ համար։ Եւ քանի որ խօսեցինք այդ հարցի մասին, ուզո՞ւմ ես խօսենք աւելի լուրջ։

– Լո՞ւրջ ... վախեցնում ես ինձ, Սոնիկ, ի՞նչ լուրջ բան կարող ենք խօսել այդ հարցի վերաբերմամբ։

– Ա՜յ, անպիտան աղջի ... խորհի՛ր ապագայի մասին, ի՞նչ ես մտածում անել, կամ աւելի ճիշդ, ի՞նչ էք մտածում անել։

– Ոչինչ ... չգիտեմ ...

– Դու սիրում ես մի ամուսնացած մարդու, երեւի նա էլ սիրում է քեզ ... Լա՛ւ. դա մի դժբախտութիւն է, բայց անդարմանելի չէ։ Ենթադրում եմ որ եթէ նա սիրում է քեզ, այլեւս չի սիրում կնոջը։

– Այ ... Սոնիկ, միայն այն էր պակաս որ դու էլ խօսէիր ինձ Նաթալիա Վասիլիեւնայի մասին։ Ես ուզում եմ այնպէս համարել որ նա չկայ, որ երբեք չէ եղեր ... եւ դուք ամէնքդ, բարեկամ թէ թշնամի, նրա պատկերը ցցում էք իմ առաջ ... ես ուզում եմ ժպտալ իմ երազներին ... բայց դուք ամէնքդ ինձ ասում էք. – Նախ նայիր Նաթալիա Վասիլիեւնայի պատկերին եւ յետոյ վճռիր թէ կարո՞ղ ես ժպտալ թէ ոչ։ Սոնի՛կ, ես ուզում եմ մոռանալ նրան ... ես երջանիկ կը լինէի եթէ երբեք տեսած չլինէի նրան ... այդ հաստամարմին կինը, իր ցուլի նման լայն ծոծրակով եւ կուռքի պէս զարդարուած ադամանդներով ... Նա ինձ վախեցնում է, նա ինձ սարսափ է պատճառում։ Ես երեւակայում եմ նրան ինչպէս մի անողոք եւ դաժան չաստուած, որ կանգներ է ոչ միայն իմ ճանապարհի վրայ, այլ բոլոր սիրող մարդոց ճանապարհի վրայ։ Նրան կարելի չէ տապալել, բայց թերեւս կարելի է ողոքել ... նրան զոհեր են հարկաւոր ... ինձ թւում է որ նա ծարաւի է արցունքի...։

– Ի՞նչ յիմար – յիմար դուր ես տալիս, Սաթի՛կ, ա՜յ սթափուիր եւ նայէ նրան ինչպէս որ է։ Նա քո սիրած մարդու օրինաւոր կինն է, ուրիշ ոչինչ։ Եթէ նրա ամուսինը այլեւս չի սիրում նրան եւ սիրում է ուրիշ մէկին, պէտք է այդ արգելքը վերացնել։

– Ինչպէ՞ս, Սոնիկ, ինչպէ՞ս...

– Պարզապէս ապահարզան խնդրելով. դժուար կը լինի թերեւս ... բայց անկարելի չէ, ես ենթադրեցի որ այդ մասին ուզում էիր ինձ խօսել, ասացիր թէ մի ահագին ծառայութիւն ուզում ես խնդրել ինձանից։

(Շար. 82)

(Շար. Ա. էջէն)

ձայնասփիւռի տեսչութեան՝ Վ. Մուրադեանը, «Պրաւդա» թերթի սեփական թղթակից՝ Ա. Սարգսեանը, հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի ուսումնական հաղորդումներու գլխաւոր խմբագիր՝ Ռ. Մաւխասկալեանը, «Աւանգարդ» թերթի խմբագիր՝ Մ. Զօհրաբեանը, «Սովետական Գրող» հրատարակչութեան գլխաւոր խմբագրի տեղակալ, հրապարակագիր Ա. Յովհաննիսեանը:

**

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Յունուար 16-ին Լենինական ժամանած են Երկրաշարժի Յանձնախումբի նախագահ՝ Ն. Ռիժկով ու միւս անդամները: Զանոնք դիմաւորած են Ա. քարտուղար՝ Ս. Յարութիւնեան ու խորհրդային փոխ-վարչապետ՝ Ե. Բատալին:

Անոնք այցելած են քաղաքին մանկական հիւանդանոցը, ուր աղէտի օրէն ի վեր 78 երախայ ծնած է:

Քաղաքէն դուրս հանուելիք 8 միլիոն թոն շինարարական թափօնները պիտի կուտակուին յատուկ տեղեր, ուր անոնք շինանիւթերու պիտի վերածուին: Յանձնախումբին անդամները այցելած են այդ տեսակի առաջին արտադրամասը, որ տեղաւորուած է քաղաքին ծայրամասը:

Անոնք այցելած են նաեւ պարենային եւ արդիւնաբերական ապրանքներու «Տարօն» խանութը: Քաղաքին մէջ արդէն մօտ հարիւր վաճառակէտ կայ:

Կէսօրէ ետք յանձնախումբին անդամները մեկնած են Սպիտակ: Հոն արդէն սկսած է գործել կարի միաւորման արտադրամասը՝ 50 աշխատողներով:

Նոյն օրը՝ երեկոյեան անոնք հասած են Երեւան ու եղած՝ ճարտարապետի տունը, ծանօթանալու համար աւերուած քաղաքներու եւ գիւղերու վերականգման նախագիծերուն:

Յաջորդ օրը՝ Յունուար 17-ին յանձնախումբին անդամները մասնակցած են Հայաստանի կուսակցական ժողովին: Զեկուցումով հանդէս եկած է Ա. քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեան, մասնաւորապէս նշելով որ խորհրդային հանրապետութիւններու ճիգերով կը վերաշինուին Լենինական, Կիրովական, Սպիտակ, Ստեփանաւան, Ալավերդի, Արթիկ, Դիլիջան քաղաքները, Մարալիկ աւանը, Ամասիա, Ախուրեան, Ղուկասեան եւ Գուգարք շրջանային կեդրոնները:

Այնուհետեւ տեղի ունեցած միտքերու փոխանակութեան մասնակցած են Լենինական, Կիրովական, Սպիտակ քաղաքներու եւ Ղուկասեանի շրջանի Ա. քարտուղարները, նախարարներ ու այլ կառավարական պաշտօնեաներ:

Զայն առնելով ու խօսելով շինարարական ծրագրին մասին, Ն. Ռիժկով շեշտը յատկապէս դրած է շինարարութեան որակին վրայ: «...Ինչով բացատրել շինարարներու անպատասխանատուութիւնը: ... Եթէ ամէն ինչ բարեխղճօրէն եղած ըլլար, երկրաշարժին հետեւանքները տարբեր կ'ըլլային ... Կառավարութեան ստեղծած յատուկ յանձնախումբը գնահատական պիտի տայ շէնքերու նախագծման ու շինարարութեան որակին: ... Պիտի որոշուի նաեւ թոյլ տրուած խախտումներուն համար շինարարութեան մասնակիցներուն պատասխանատուութեան աստիճանը»:

Խօսելով գիւղատնտեսութեան կրած վնասներուն մասին, վարչապետը յայտնած է թէ միայն տարերքը չէ, որ գիւղին դժբախտութիւն բերած է: «Ադրբեջանական 105 գիւղերուն մէջ կային 72 հազար գլուխ խոշոր եղջերաւոր անասուն եւ 218 հազար ոչխար: Հիմա Ադրբեջանցիները հիմնականին մէջ մեկնած են, բան մը որ անասնապահութեան մէջ բարդ վիճակ ստեղծած է»:

Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ տրուած որոշումներուն կապակցութեամբ Խորհրդային Միութեան վարչապետը ըսած է, որ յատուկ կառավարման Կոմիտէն կ'ենթարկուի անմիջականօրէն Խորհրդային Միութեան պետական իշխանութեան ու կառավարման բարձրագոյն մարմիններուն, նպատակ ունենալով ինքնավար մարզին հանրային, քաղաքական իրավիճակին կարգաւորումը: Ան շեշտած է նաեւ, որ տրուած որոշումը ոեւէ մէկուն յաղթանակը կամ պարտութիւնը չէ: Այն թելադրուած է մէկ բանով՝ լարուածութիւնը մեղմացնել շրջանին մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տոքթ. Գուրգէն Մեծատուրեան, զաւակները եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Յունուար 29-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցիին մէջ, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԿԱՏԱՐԻՆԷ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պապաճանեան)

մահուան 3-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

POUR MIEUX COMPRENDRE
L'ARMENIE SOVIETIQUE

LISEZ

**«Le Transcaucasien
MOSCOU - EREVAN»**

un livre qui vient de paraître
en français

aux Editions La Pensée Universelle.

L'auteur, Noubar Makaroff, décrit dans ce récit de voyage les tensions qui séparent et la vie commune qui rapproche les peuples vivant dans ce grand ensemble qu'est l'Union Soviétique.

DEMANDEZ

«LE TRANSCAUCASIEN
MOSCOU - EREVAN»

aux librairies Samuelian, Palouyan, le Globe.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմէի մասնաճիւղի ճաշ - պարահանդէսը Մարտ 11-ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի օր, Յունուար 29, Գ. Կիրակին է Զկնի Ծննդեան:

Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով, այսօր, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագի ընթացքին հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Փարիզի եւ Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ծառայած վախճանեալ հոգեւորականներուն համար:

Պատարագէն ետք՝ ժամը 1-ին, Փէր - Լաշէզի գերեզմանատան Եւրոպայի Առաջնորդներու Դամբանին առջեւ, մասնաւոր Աղօթք պիտի ըլլայ՝ ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ, ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՍԻՒՐՄԷԵԱՆԻ եւ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ հոգիներուն համար:

Փարիզի եւ շրջաններուն մէջ ծառայած հանգուցեալ Առաջնորդներն ու Հոգեւորականները եղած են. -

Վռամշապուհ Արքեպիսկ. Քիպարեան, Արտաւազդ Արքեպիսկ. Սիւրմէեան, Սերովբէ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Գէորգ Արքեպիսկ. Իւթիւճեան, Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեան, Կոմիտաս վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս վրդ. Պարոնեան, Հմայեակ Վարդապետ Պաղտասարեան, Յովհաննէս քհնյ. Հիւնքեարպէյէնտեան, Սահակ քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս քհնյ. Սկպեան, Բառնաբաս քհնյ. Խըտամեան, Աբիսողոմ քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան քհնյ. Խոյեան, Բարթող քհնյ. Թադըմճեան, Գէորգ քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ քհնյ. Ադամեան, Վարդան քհնյ. Պաղտասարեան, Յարութիւն քհնյ. Ծօրթուեան, Աղէք քհնյ. Փայլակեան, Եսայի քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս քհնյ. Մինասեան, Մաշտոց քհնյ., Թիւֆէնկճեան, Պարգեւ քհնյ. Մէրճանեան:

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - SAISON 88/89

Vendredi 3 Mars à 20 h 30

CYCLE GRANDS ET JEUNES

EN PRESENCE DE

ALEXANDRE HAROUTIOUNIAN
EDWARD MIRZOYAN

(Deux premières auditions en France)

I

B. BRITTEN

H. PURCELL
Chaconne

G. F. HAENDEL
Concerto pour harpe et orchestre
CAROL SUE MUKHALIAN

W. A. MOZART
Concerto pour piano
et orchestre K 271
«Jeune homme»
STEPHEN HACIKYAN

II

ALAN HOVHANESS
Concerto pour piano et cordes
«Loussadsak»
HASMIG SURMELIAN
EDWARD MIRZOYAN
«Epitaphe»
(première audition en France)

A. HAROUTIOUNIAN
Rhapsodie pour piano et orchestre
Au piano l'auteur :
A. HAROUTIOUNIAN
(première audition en France)

L'Orchestre Jeune Philharmonie
Direction JEAN-JACQUES WERNER

PRIX DES PLACES :
150 — 120 — 80 F.

Etudiants, C.V. 50 F.

Siège Quatra : 3, rue des Sts. Pères, Paris (VIe) — 42. 60. 74. 78
Salle Gaveau : 45, rue La Boétie, Paris (VIIIe) — 45. 63. 20. 30

GRANDE VENTE aux ENCHERES

Le dimanche 29 Janvier à 15h.

HOTEL DES VENTES DE ROMANS
26, rue de la République

EN FAVEUR DES ORPHELINS D'ARMENIE

Exposition Vendredi 27, Samedi 28, Dimanche matin 29.

Oeuvres de :

Carzou — Jansem — Der-Markarian — Toros — Tateossion — Jean Kazandjian — Archak — Chahé Kazan — Barsoumian — Alecian — Ghazarian — Mildonian — Atamian — Sir L. — Samuelian — R. Jeranian.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

tél : 43 76 55 89

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ
ՀԱՄԵՐԳՆԵՐԸ

Ի նպաստ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Մարտ 4, Մարտ 10, Մարտ 17

Հայաշատ երեք արուարձաններուն մէջ:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԴԻՄԱԿ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝

Յակոբ Պարոնեանի

«ԱՌՏՆԻՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ»

երգիծական գործը:
Շաբաթ, Փետրուար 4, ժամը 20.30-ին:
Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 16.30-ին:
— Թատերասրահին հասցէն. —
Théâtre de l'Union
14, rue de Trévise, 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre

Թատերասրահին մէջ միայն 150 հոգիի տեղ կայ:

Տոմսերու գին՝ 50 Ֆր., երախաներուն համար 30 Ֆր.:

Տոմսերը ապահովելու համար, հեռ. - 42 - 37 - 60 - 10

Հ. Բ. Ը. Մ.

Մարտ 24 - 25 - 26

Բ. ՄԻՋՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Լիոնի մէջ

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27

VENDREDI
27 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.936 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 16.936

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ՍԱԽԱՐՈՎ

ՁԻ ՀԱՒՆԻՐ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔԻՆ ԵՒ ԴԺԳՈՀ Է ՀԱՅԵՐՈՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԵՆԷՆ

ՎԱԶԳԷՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԹԵԿՆԱԾՈ՞Ւ

ԵՐԵՒԱՆ

7 ՀՈԳԻ ԵՒՍ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻ

Աննախընթաց բառը, թէեւ շատ գործածուած է, հաղուադէպօրէն տեղին եւ ընդհանրապէս անտեղի, բայց եւ այնպէս, այսօր, ուրիշ որակում չենք կրնար գործածել ի լուր «Մոնտ»ի թղթակցին տուած տեղեկութեան։ Արդարեւ, Պեռնար Կեթթա, որ թերթին Մոսկուայի ձեռնհաս թղթակիցն է, կը գրէ թէ (Յունուար 26) Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պետին՝ Վազգէն Կաթողիկոս – Պատրիարքին թեկնածութիւնը վար դրուած է ընտրական ժողովի մը կողմէ։ Եւ Կաթողիկոսը, կը գրէ Կեթթա, այս ձեւով պիտի մասնակցի Խորհրդարանին (Գերագոյն Խորհուրդ) ինչ որ կատարեալ նորութիւն մըն է։ Իրեն հետ նաեւ այլ կղերականներ կրնան ընտրուիլ օրթոտոքս թէ մահմետական։

Մոսկուայի մէջ, ի վերջոյ թեկնածու ընտրուած է նաեւ Օկոնիոկի խմբագրապետը՝ Կորոտիչ որ պահպանողականներու «սեւ կատուն» է։ Այս ընտրութիւնը ծայրը ծայրին կատարուած է, քանի որ ընտրական նոր օրէնքին համաձայն թեկնածութեանց արձանագրութեան պայմանաժամը կը լրանար։ Այդ էր պայմանաժամը այն ժողովներուն համար, որոնք 500 ընտրողէ աւելի կը համախմբեն աշխատավայրի մը կամ նշուած շրջանի մը մէջ։

Ի դէպ, այս ընտրական օրէնքին մասին ալ իր բացասական կարծիքը կը յայտնէ Ա· Սախարով խիստ շահեկան հարցազրոյցի մը ընթացքին, զոր լոյս ընծայած է «Ֆիկառօ» (Յունուար 26)։

Ժ· Փ· Պարու, որ անցեալին ալ գիրք մը հրատարակած է Սախարովի նուիրուած, 6 ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցած է մեծանուն գիտնականին հետ, այս վերջնոյն Մոսկուայի բնակարանին խոհանոցը, ուր իրեն հրամցուցած են հայկական անուշեղէն մը՝ չարոց։ Ընտրական օրէնքին մասին, Սախարով կ'ըսէ .–

«Այս նոր դրութիւնը իմ աչքիս երկու գլխաւոր թերի ունի։ Թեկնածուները, որոնք նշանակուի են զտումի մը ներթարկուած են, որ ժողովրդավար չէ, որ որեւէ սկզբունքէ կախում չունի։ Ի՞նչ հիման վրայ դուրս կը ձգուին, անոնք որոնք դուրս կը ձգուին։ Չեմ գիտեր։ Միայն կը նկատեմ որ նոյն բանը պատահեցաւ Յունիսին, երբ հարցը կը վերաբերէր պատուիրակներ ղրկելու կուսակցութեան խորհրդաժողովին։ Այն ատեն տեսանք որ յառաջադէմ գաղափարներու, կլազնոստի ընդդիմադիրները նախընտրութիւն վայելած էին։ Բայց, մանաւանդ, ընտրութիւնները երկու մակարդակի վրայ կը կատարուին։ Գերագոյն խորհուրդի 400 երեսփոխանները, բոլորն ալ եկած ժողովուրդի ժողովէն, նախագահը պիտի ընտրեն։ Բայց, հոս չենք գիտեր թէ ի՞նչ սկզբունքի վրայ կ'ընտրուին։ Հիմա, կ'ըսեն մեզի որ պիտի վերանորոգուին ամէն տարի մէկ հինգերորդի հիման վրայ։ Բայց, կը կրկնեմ ի՞նչ սկզբունքներու վրայ։ Չենք գիտեր։

Սախարովի հարց կը տրուի թէ վերջերս կնոջը (որ կէս-հրեայ, կէս հայ է, աղջիկն ըլլալով Ալիխանեանի, գնդակահարուած Ստալինի օրով) եւ Գիտութեանց Ակադեմիայի փոխ – նախագահին հետ Հայաստան գացած է, ի՞նչ պայմաններու մէջ։ Ու Սախարով կը պատմէ .–

«Երբ վերադարձայ Միացեալ – Նահանգներէն, շատ մտահոգ էի Հայերու նակատագրէն։ Գացի տեսայ Եակովլեւը, որ հաւանաբար այցելութեանս մասին խօսեցաւ Կորբաչովի։ Ամէն պարագայի մէջ, առաջարկեցին ինծի որ տեղւոյն վրայ երթամ։ Հաւանաբար կը խորհէին, որ հոն աւելի հաւասարակշռուած գաղափար մը կը կազմեմ կացութեան։ Հոն, թռանով շրջագայեցանք։ Ինչ որ տեսայ եւ սորվեցայ կը գլէ կ'անցնի երեւակայութիւնը։ Նախ, Սումգայիթի ջարդերը գործն էին մաֆիային, որ տարին 10 միլիոն ռուբլի կը գործածէ ընդյատակեայ տնտեսութեամբ մը։ Հաւանաբար, նիւղեր ունի ոստիկանութեան եւ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ին մէջ։ Սումգայիթ, մէկ օրինակ մը տալու համար, 20 վայրկեան է Պաքուէն։ Շատ լաւ հակակշռի տակ առնուելիք շրջան մը, եթէ ուզուի։ Ինչ կը վերաբերի բըրտութեանց։ Սարսափելի բան էր։ Բռնաբարած են, ողջ – ողջ այրած, յղի կին մը խողխողած ու սաղմը նետած են փողոցը, երբեք օր հայ բնտանիք մը պաշարած են նախքան սպաննելը եւ անդամներէն մէկը ողջ – ողջ այրելը։ Պաքուի մէջ, ժողովուրդը կը պոռար· – «Ալիեւ, մերսի զէնքերուն համար»։ Նոյնիսկ, պահ մը դէպքերը մաֆիայի հակակշռէն ալ դուրս մնացած են։ Պաքուի մէջ, աղջիկ մը տեսայ, որ վզնոցին վրայ խոմէյնիի նկարը կարած էր։ Կրօնական մոլեռանդութիւնը իր դերը խաղաց։ Հայաստան՝ շատ քիչ։ Եթէ այս Հանրապետութեան մէջ մաֆիա կայ, նուազ կարեւոր է։ Հոն, գոնէ ժողովրդավար շարժման մը ականատես եղանք»։

Քաղաքական բանտարկեալներու մասին խօսելով, Սախարով կ'ըսէ· – «Խղճի բանտարկեալներ չկան, որքան գիտեմ 70 եւ 190 յօդուածներու համաձայն։ Բայց, նախանձ մը կայ, որ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն կը վերաբերի»։

Եւ դեռ աւելցնենք, որ Հինգշաբթի առտու, ձայնասփիւռը հաղորդեց որ եօթը հոգի եւս ձերբակալուած են Երեւան, այն մեղադրանքով թէ ընտրապայքար կը տանին ի նպաստ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու թեկնածութեան։

Սախարով, ծանօթ է, թեկնածու է։ Իր ընտրական ծրագիրը, զոր պարզած է Կիրակի, կը վերաբերի մարդկային իրաւանց, ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԿՑՄԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ (ընդգծումը՝ մեր կողմէ) եւ ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի հակակշռին հանրային կարծիքին կողմէ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հարաւ – արեւելեան գիւղական շրջանները իշխանութիւնները գործողութիւններու ձեռնարկած են «ա-

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17 / 24)

ՈՐԲԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Հայաստանի Մանկական Ֆոնտի յատուկ բջիջը աղէտին յաջորդած օրերուն յայտնած էր, որ 25 հազար երախաներ կան, որոնք երկրաշարժին պատճառով կորսնցուցած էին ծնողները։ Այդ թիւը օրէ օր կը նուազի։ Երթալով կը մեծնայ իրենց զաւակները գտնողներուն թիւը։ Առ այսօր 66 երախաներ յանձնուած են իրենց ծնողներուն։

Այդ բջիջը շատ արագ կերպով ստեղծուեցաւ։ Առաջին օրը իսկ Երեւանի հիւանդանոցները սկսան փոխադրել աղէտեալ երախաներու առաջին խումբերը, հիւանդանոցներու մէջ յայտնուեցան լուսանկարչական գործիքներով մարդիկ, քանի որ կարելի չէր ամէն մէկուն անունը գիտնալ։ Երեւանի երաժշտանոցին ճեմասրահը, որ միշտ բազմամարդ է, տեղադրուած են լուսանկարներու վահանակներ հետեւեալ մակագրութիւններով .– «Երեխաները փնտռում են ծնողներին ու հարազատներին», «Ծնողները փնտռում են երեխաներին»։ *Իւրաքանչիւր լուսանկարին տակ տուեալներ զետեղուած են։*

– Մենք ոչ միայն կ'արձանագրենք երախաներ կորսնցուցած ծնողքները, այլեւ կը ցուցակագրենք անոնք, որոնք կ'ուզեն ապաստան տալ որբերուն, – կ'ըսէ Հայաստանի Մանկական Ֆոնտի նախագահ, երաժշտանոցի տեսուչ՝ Էդգար Յովհաննիսեան։ – Համբերութեամբ կը սպասենք, մինչեւ որ բոլոր կորսուածները գիրար գտնեն, յետոյ կը լուծենք որդեգրման կամ խնամակալութեան հարցը։ Փափաք յայտնողները այնքան շատ են (աւելի քան 12 հազար դիմում), որ ստիպուեցանք ցուցակագրումը դադրեցնել։

**

«ԻՆՆԷՍՔՕ»Ի
ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Մէկ շաբաթ Հայաստանի աղէտեալ շրջանները գտնուած են «ԻՒՆԷՍՔՕ»ի խումբ մը փորձագէտներ, ուսումնասիրելու համար օգնութիւն կազմակերպելու կարելիութիւնները։

Խումբը արդէն յստակ առաջարկութիւններ ըրած է։ Ապրիլի վերջերը Հայաստան տեղի պիտի ունենայ սեմինար մը, ուր արտասահմանեան երկիրներու եւ Խորհրդային Միութեան մասնագէտները պիտի մշակեն Հայաստանի մէջ շարժաքանդական գիտարկումները բարելաւելու, երկրաշարժերու կանխատեսման կեդրոններ ստեղծելու միջոցառումներ։

«ԻՒՆԷՍՔՕ»ի մասնագէտները առաջարկած են նաեւ Հայաստանի մէջ «ապագայի դպրոց» մը կառուցանել։ Այդ դըպրոցը պէտք է դառնայ մանկավարժութեան բնագաւառի նոր գաղափարներու օգտագործման միջազգային կեդրոն։ Դպրոցի կառուցման համար կը նախատեսուի մշակել ինքնատիպ ճարտարապետական նախագիծ։ Ուսումնառութեան ընթացքին կ'օգտագործուին ուսուցման ամէնէն արդիական լսատեսողական ու այլ միջոցներ։ Յետագային այդ դպրոցին դասատուները եւ աշակերտները կրնան դառնալ կրթութեան բնագաւառի գիտելիքներու տարածման «Իւնէսքօ»ի ծրագիրներուն մասնակիցները։

հարեկչական խմբակ»ներու դէմ։ 140 հոգի ձերբակալուած են եւ առնուազն 86ը՝ պահարկումի տակ կը մնան։

ՏԱՃԻԿԻՍՏԱՆԻ երկրաշարժին զոհերու պաշտօնական թիւը օրէ օր իջաւ եւ ըստ նախարարապետին միայն 274 մեռեալ կայ։

PARLEMENT EUROPÉEN

18 JANVIER 1989 B 2-1262/1
B 2-1296/1
B 2-1304/1

PROPOSITION DE RESOLUTION COMMUNE (votée le 19 - 1 - 1989)

déposée par :
M. SABY, au nom du groupe socialiste
M. HABSBURG, au nom du groupe du parti populaire européen
M. WELSH, au nom du groupe des démocrates européens
MM. TRIVELLI, PEREZ ROYO et FILINIS
M. AMARAL, au nom du groupe libéral, démocratique et réformateur
M. DE LA MALENE, au nom du groupe du rassemblement des démocrates européens
M. VANDEMEULEBROCKE, au nom du groupe arc-en-ciel
et visant à remplacer les propositions de résolution de :
— M. VANDEMEULEBROUCKE, au nom du groupe arc-en-ciel (doc. B 2-1262/88)
— M. CERVETTI et autres (doc. B 2-1296/88)
— M. COSTE FLORET et autres, au nom du groupe du rassemblement des démocrates européens (doc. B 2-1304/88)

sur la répression en Arménie soviétique

Le Parlement européen

A. Vu le tremblement de terre qui vient de frapper l'Arménie soviétique;
B. Considérant que les autorités soviétiques ont arrêté tous les dirigeants du Comité Kharabakh;
C. Considérant que ce Comité a fait la demande de rattachement de la région autonome du Haut-Kharabakh, qui avait été attribuée arbitrairement par Staline à l'Azerbaïdjan, à l'Arménie soviétique;
D. Considérant que ce Comité revendique en outre la possibilité, pour l'Arménie soviétique, d'exercer ses droits souverains de République dans le cadre de l'URSS ainsi que l'exercice, pour ses citoyens, des libertés fondamentales et des droits de l'homme;

1. Déplore l'arrestation des dirigeants du Comité Kharabakh et demande leur libération immédiate;
2. se félicite de la décision du Soviet suprême de l'URSS du 12. 01. 1989, relative à l'établissement d'un statut spécial pour la région autonome du NAGORNO - KHARABAKH, visant à empêcher la recrudescence des tensions entre nationalités et à stabiliser la situation dans la région;
3. souhaite que le Comité Kharabakh puisse exercer librement ses activités et invite le pouvoir soviétique à le reconnaître comme un interlocuteur à part entière;
4. souhaite que l'évolution des législations nationales puisse concrètement garantir les libertés et les droits fondamentaux de chaucun et que toute confession religieuse puisse être exercée librement en tant que droit civil et social;
5. engage également le gouvernement soviétique à assurer la protection effective des Arméniens résidant en Azerbaïdjan, où les violences contre les Arméniens ont continué malgré le séisme;
6. charge son président de transmettre la présente résolution à la Commission et au Conseil ainsi qu'aux autorités soviétiques, arméniennes et d'Azerbaïdjan.

ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄ
ԿԱՄ
ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՉԻ ՍՊԱՍՈՒՄ

... Թէեւ վշտի մէջ հարկ է լռել, կամ կարեկցանքի ու սփոփանքի խօսքեր ասել, բայց մեր գլխին եկած դժբախտութիւնը առաջադրում է խնդիրներ, որոնց մասին, անկախ որեւէ բանից, հարկաւոր է խօսել, քանի որ դրանք անյապաղ լուծում են պահանջում: Հայաստանի այսօրուայ վիճակը, ինչպէս երբեւէ, մեր առջեւ դրել է ազգի ապագայ ճակատագրի, մեր երեխաների ու թոռների կեանքի համար պատասխանատուութեան խնդիրը: Սա բանաստեղծական չափազանցութիւն չէ, այլ դաժան իրողութիւն:

... Այսօր մենք պարտաւոր ենք ոչ միայն բարձրացնել քաղաքներ ու գիւղեր, այլեւ մեր իսկ պետական մտածողութեան մակարդակը: Յայտնի է որ շատ աւելի հեշտ է շէնքի, քան մարդու հոգեբանութեան վերակառուցումը: Ժողովուրդների, ազգերի, Պետութիւնների հոգեբանութիւնը, մտածողութիւնը փոխելու համար ամբողջ պատմական փուլեր են պէտք: Բայց մենք այդքան ժամանակ չունենք: Տարերքը ոչ միայն տուներ ու շինութիւններ աւերեց, խլեց ու խեղդեց հարիւր հազարաւոր մարդկանց, այլեւ հրամայաբար պահանջ դրեց կարճ ժամանակահատուածում մեր առջեւ ծառացած խնդիրների մակարդակին համապատասխանող մտածողութիւն, նոր մօտեցում մշակել հանրապետութեան յետագայ զարգացման ըմբռնման հանդէպ, հաշուի առնելով կեանքի ու ծանրագոյն աղէտի թելադրած բոլոր սրբագրումները:

... Երեւանում համարեա ամբողջ 1988 թուականին շարունակուած բազմահազարնոց միթինկներ ցոյց տուեցին մեր կեանքի բոլոր ոլորտներում տիրող վիճակից հայ ժողովրդի դժգոհութեան չափը: Բայց ըմբոստացումից մինչեւ աւարտում ընկած է մի վիթխարի տարածութիւն, որը յաղթահարելու համար կայունութիւն էր հարկաւոր: Ժամանակ էր հարկաւոր: Ոչ մէկը, ոչ միւսը օպյեկտիւօրէն չեղաւ: Մենք չանցանք այդ տարածութիւնը: Այսօր հանրապետութիւնում չկայ ժողովրդական մասսաների, մտաւորականութեան, քաղաքական ու տնտեսական ղեկավարութեան միասնական, ներդաշնակ ու արդիւնաւէտ գործող ճակատ: Երկրի, ամբողջ աշխարհի տարբեր կողմերից օգնութիւն է գալիս Հայաստան: Բայց երբեմն աւելի հեշտ է աղքատ լինել, քան հարուստ: Որովհետեւ հարկաւոր է կարողանալ տնօրինել հարստութիւնը, տուեալ դէպքում՝ թէ բարոյական, թէ նիւթական օգնութիւնը: Իսկ դրա համար անհրաժեշտ են քաղաքական պատշաճ բարեկրթութիւն, փրոֆեսիոնալիզմ, գործնականութիւն, քաջատեղեակութիւն այսօրուայ ամենավերջին նուաճումներին, նախաձեռնութիւն ու պատասխանատուութիւն: Յատկութիւններ, որոնք մեծ մասամբ բացակայում են կամ ստալինականութեան ու լճացման շրջանում բթացել են վարչահրամայական համակարգի գործիչների մէջ: Ազգի ճակատագիրը նրա ապրած սոսկալի աղէտից յետոյ յանձնել բիւրոկրատների ողորմածութեանը, կը նշանակի կայացնել նրա մահավճիռը: Ճշմարտութեան դէմ չմեղանչելու համար ասեմ, որ այսօր իւրաքանչիւրն իր տեղում փորձում է ուժի ներածին չափով մասնակցել տուժածներին օգնելու գործին, բայց կարեւորն այն չէ, թէ էնտուզիազմի ու անկեղծութեան տեսանկիւնից ենթակայօրէն ինչպիսին են այդ ջանքերը. կարեւորը դրանց իրական արժէքն է: Կառավարման վարչա – հրամայական համակարգը, խախտուած յետադարձ կապերը թուլացրել են պետական ու կուսակցական մեքենայի մկանունքը, խարխլել են այն: Հանրապետութեան գիտական միտքը յետ է սովորել առաջադրելուց եւ պահանջելուց, եւ քաղքենիական մտածողութեան ճահճախիզմը վատ հող դարձաւ ստեղծագործական թռիչքի համար: Մինչդեռ 1988 Փետրուարի 20-ից ի վեր Հայաստանի առջեւ ծառացած եւ Դեկտեմբեր 7-ին այսպէս աղետալիօրէն բեկուած խնդիրները մասշտաբային են, խոր, հրատապ, բարդ եւ թանկ արժեցող: Թէ ինչպէս էին քարերը ղեկավարում հանրապետութիւնը եւ թէ որքան քիչ էին մտահոգուած նրա հարցերով, վկայում է այս պարզ փաստը: Փլատակների տակ մնացած մարդկանց փրկելու համար վարժեցուած շներ բերուեցին Սիպիրից, Ֆրանսիայից, Անգլիայից, Իսրայէլից: Իսկ Հայաստանում այդպիսիք չգտնուեցին, թէեւ Հայաստանն ունի լեռնահանքային զարգացած արդիւնաբերութիւն, ուր մշտապէս առկայ է փլուզումների վտանգը: Հայաստանը երկրաշարժամէտ գօտի է, սակայն աղէտի պարագայում գործելու նախապէս մշակուած պլան չունեցանք, չկա՛յ:

... Ազգային համախմբում պէտք է կատարուի աշխատանքային յատկանիշով, արդիւնաւէտ, օգտակար գաղափարների շուրջ, կազմակերպական առումով ունենայ կառավարման, հորիզոնական – ուղղահայեաց համակարգ, այն պէտք է խարսխուի վերակառուցման հոլովոյթին բնակչութեան բոլոր խաւերին մասնակից դարձնելու հիմքի վրայ, նրա հիմնական սկզբունքները եւ լծակները պէտք է դառնան հրապարակայնութիւնը, դեմոկրատիան եւ հումանիզմը: Բայց այդ նպատակներին հասնելու համար, արտաքին հանգամանքներից զատ, մենք պէտք է տիրապետենք ինքներս մեզ վերափոխելու գիտութեանը, պէտք է սովորենք ինչպէս անձնական, այնպէս էլ հասարակական – քաղաքական կեանքում գերակայութիւններ ընտրելու մշակոյթ, քաղաքական լայն մտածողութիւն: Մենք պէտք է բարոյական չափանիշներ կիրառենք մարդկանց, արժէքները, երեւոյթները գնահատելիս, այսինքն՝ հանրապետութիւնում վերստեղծենք հասարակական կարծիքի հիմնարկ, առանց որի անհնար է պատկերացնել իսկական հասարակական ու ստեղծագործական կեանքը: Մենք պէտք է պատասխանատու զգանք աշխարհում եւ մեր իսկ տանը կատարուող բոլոր գործողութիւնների համար, պէտք է սովորենք հանդուրժող լինել համախմբման, սկզբունքային՝ առճակատման մէջ, իմանանք հասկացութիւնների դիալեկտիկան: Մենք պէտք է բարձր փրոֆեսիոնալիզմ եւ քաջատեղեակութիւն դրսեւորենք վիճայարոյց խնդիրներ առաջադրելիս եւ քննելիս: Անհրաժեշտ է որ ղեկավար մարմինները սովորեն, ինչպէս դա ընդունուած է ամբողջ աշխարհում, որոշումներ կայացնելիս հաշուի առնել ձեռնհաս յանձնաժողովների յանձնարարականները: Հանրապետութիւնը Փետրուարի 20-ից ի վեր ապրեց կտրուկ առճակատման (դիրքորոշումների մերձեցման կարճատեւ պահերով) պայմաններում: Հայաստանն այսօր չի կարող նման շռայլութիւն թոյլ տալ: Այն պարզապէս կը կործանուի: Քանզի տարերային աղէտի ու քաղաքական ճգնաժամի պայմաններում «լինել – չլինել»ու հարցը ազգի առջեւ դրուած է շատ որոշակի ու վերջնականապէս: Պէտք է համախմբել հասարակութեան բոլոր առողջ ուժերը, ստեղծել անցեալը վերախմաստաւորելու անկեղծ մթնոլորտ, երկրում ընթացող վերակառուցման ընդհանուր համակարգում մշակել հանրապետութեան զարգացման նոր մօտել: Դա անելու համար հարկաւոր է խորը հետազօտել հասարակութեան բոլոր շերտերը:

Մեր ողջ ժողովուրդը պէտք է համախմբուի առողջ ու օգտակար գաղափարների շուրջ, այն մարդկանց շուրջ, ովքեր ընդունակ են արագօրէն ու յաջողութեամբ կեանքի կոչելու այդ գաղափարները: Այսօր մեր հանրապետութեան ոսկէ ֆոնդը երիտասարդութիւնն է: Աւագ սերունդը պատասխանատու է նրա առաջ, նրա ճակատագրի համար:

Իսկ ժամանակը չի սպասում:

ՍԵԴԱ ՎԵՐՄԻՇԵԽԱ

«ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ»
(Յունուար 13)

(Յապաւուած)

Արժանթինահայ նամականի

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍ. – («Յառաջ»). –

ՄՈՒՐԱՏ ԽՕՐՆԷՔԵԱՆ՝ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

Յունուար 3-ին, Արժանթինի տնտեսական նախարարութեան ենթակայ ճարտարարուեստի քարտուղարի պաշտօնին կոչուեցաւ Մուրատ Խօրնէքեան, որ Արժանթինեան Ճարտարարուեստական Միութեան գլխաւոր ղեկավարներէն է: Այս Միութիւնը կը համախմբէ երկրի ճարտարարուեստի «մեծ»երը:

Կ'արժէ նշել, թէ Խօրնէքեանի անունը առենէ մը ի վեր «կը հնչէր» այս պաշտօնին համար: Դժուար գործ մը կը սպասէ իրեն, տրուած ըլլալով երկրի տնտեսութեան տագնապալի վիճակը եւ այս մարզին մէջ յառաջ տարուող քաղաքականութիւնը, որ բարձր տոկոսներու (մինչեւ 16 առ հարիւր՝ ամսական) միջոցով կը միտի կասեցնել դրամահոսութիւնը: Այս քաղաքականութիւնը ընդհանուր գանգատի ալիք մը յառաջացուցած է եւ մասնաւորաբար վնասակար է ներդրումներու եւ արտադրութեան համար:

Խօրնէքեան նախագահ Ալֆոնսինի անձնական բարեկամ է: Մասնագիտութեամբ ջղաբոյժ, կարեւոր դիրք շահած է հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին մէջ: Վերջին ժամանակներուն գնած է «Էլ Գրոնիսթա Գոմերսիալ» օրաթերթը եւ հաստատած պատկերասփիւռի «փակ» կայան մը՝ «Գապլեվիժիոն»: Իր ընտանիքը մշտապէս բերած է իր օժանդակութիւնը գաղութին, յատկապէս վերջերս՝ երկրաշարժի առիթով:

Դիտել տանք, թէ առաջին անգամն է որ Հայ մը կը հասնի կառավարական դաշտին:

***

ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Հայրենիքի մէջ պատահած աղէտը անմիջապէս զօրաշարժի ենթարկեց ամբողջ արժանթինահայութիւնը: Արցախի առիթով դրսեւորուած միասնական ոգին աւելի ուժգնութեամբ կը դրսեւորուի ներկայիս եւ գաղութի բոլոր կազմակերպութիւնները անխտիր իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն օժանդակութեան գործին: Ցարդ հաւաքուած է մէկ միլիոն տոլար եւ ուղարկուած է 80 թոն ապրանք: Հանգանակութեան աշխատանքը կը շարունակուի:

Նախագահ Ալֆոնսին այցելեց Հայ Կեդրոն անցեալ Դեկտեմբեր 27-ին եւ յանձնեց մէկ միլիոն աուսթրալի (շուրջ՝ 70.000 տոլար) չէք մը կառավարութեան անունով:

Զինուորական օդուժի յատուկ օդանաւ մը Դեկտեմբեր 16-ին մեկնած էր Երեւան, տանելով 32 թոն ուտեստեղէն, հագուստեղէն ու դեղօրայք (Աէրոֆլոթի միջոցաւ ուրիշ առաքումներ եղած են՝ առկէ առաջ եւ վերջ): Թռիչքին կը մասնակցէին արժանթինահայ երկու երիտասարդներ՝ Գարլոս Սէֆէրեան եւ Ալեքս Պրահամեան, պաշտօնապէս ներկայացնելով գաղութը:

Երիտասարդները Պուէնոս – Այրէս վերադարձան Դեկտեմբեր 26-ին եւ նոյն ամսոյն 30-ին գիշերը, գաղութի միջերիտասարդական յանձնախումբին կազմակերպութեամբ անոնք դեկուցում մը տուին Հայ Կեդրոնի շրջափակին մէջ՝ շուրջ՝ հինգ հարիւր հոգիի ներկայութեամբ: Երկու երիտասարդները տեղեկութիւն տուին իրենց կատարած աշխատանքի մասին եւ ականատեսի իրենց վկայութիւնը Լենինականի թէ Երեւանի մէջ տիրող կացութեան կապակցութեամբ: Աւարտին, ցուցադրուեցաւ շուրջ 45 վայրկեան տեւող տեսագրութիւն մը որ կուտար տեսարաններ երկրաշարժէն (գլխաւորաբար Լենինական), ինչպէս եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի պատգամը՝ ուղղուած փոյթ Ամերիկաներու հայութեան, ամբողջական ուժերով մասնակցելու աղէտեալ շրջաններու վերաշինութեան: Ունկնդրուեցաւ նաեւ Սիլվա Կապուտիկեանէ պատգամ մը՝ յատկապէս արժանթինահայութեան ուղղուած, ուր կը շեշտուի այս աղէտէն քաղելիք դասը՝ վերջնական միասնականութեան մը անհրաժեշտութիւնը թէ՝ ըՍփիւռքի մէջ, եւ թէ Հայրենիք – Սփիւռք կապերու առընչութեամբ:

***

ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ԵՐԿՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐ

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հրաւէրով, Նոյեմբեր 22-էն մինչեւ Դեկտեմբեր 15, Պուէնոս – Այրէս այցելեց հայրենի պատմաբան Լաւրենտի Բարսեղեան, որ ներկայիս Հայաստանի պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան նախագահն է: Ան հին ծանօթ մըն էր գաղութին. 1985-ին, Սարդարապատի ազգագրական թանգարանի տնօրէնի հանգամանքով, քաղաքի Արեւելեան Արուեստի թանգարանին մէջ ներկայացուցած էր հայ ժողովրդական արուեստի ցուցահանդէս մը:

Այս անգամ, պատմաբան Լաւրենտի Բարսեղեան քաղաքս ժամանած էր ընթացքի մէջ դնելու թանգարանի մը կազմակերպչական աշխատանքները: Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նախաձեռնած այս թանգարանը պիտի նուիրուի արժանթինահայ գաղութի պատմութեան: Տեղի ունեցաւ մամլոյ ասուլիս մը այս ուղղութեամբ, որուն ընթացքին ներկայացուեցաւ ծրագիրը, ինչպէս եւ կարգ մը հանդիպումներ գաղութի մշակութասէր տարրերու հետ որոնք պատրաստակամութիւն յայտնեցին սատար հանդիսանալու ծրագրին:

Դեկտեմբեր 6-ին, Լաւրենտի Բարսեղեան դասախօսութիւն մը տուաւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Կեդրոնին մէջ, բացումը կատարելով լուսանկարչական ցուցահանդէսի մը, որ շուրջ 150 նկարներով կը ներկայացնէր հայ միջնադարեան ճարտարապետութիւնը: Օրուան նիւթին անդրադառնալէ ետք, հայրենի հիւրը խօսեցաւ նաեւ Արցախի հարցի մասին, պատմական ակնարկով ներկայացնելով խնդիրը եւ անդրադառնալով պահանջատիրական ներկայ փուլին:

Տեղւոյս «Լա Փրենսա» օրաթերթը Դեկտեմբեր 24-ի իր թիւով լոյս ընծայեց շահեկան հարցազրոյց մը հայրենի պատմաբանին հետ, կատարուած՝ Վարդան Մաթէոսեանի կողմէ, ուր ան կ'անդրադառնար հայրենի յուշարձաններու պահպանման աշխատանքներուն:

Միւս կողմէ, Պուէնոս – Այրէսի Արժանթինահայ Մշակութային Միութեան եւ Մոնթէվիտէոյի Հայ Ազգային Կեդրոնի հրաւէրով, Նոյեմբեր 22-էն Դեկտեմբեր 12-ի շրջանը այցելեց Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահի տեղակալ Սպարտակ Բաղդասարեան:

Իրենց կեցութեան վերջին շաբթուան ընթացքին, հայրենի հիւրերը նուիրուեցան Հայաստանի օգնութեան կազմակերպման աշխատանքներուն, որոնք գաղութի գործունէութեան կեդրոնական առանցքը դարձած են:

***

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎԻՃԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

Ասկէ առաջ անդրադարձած ենք հայկական դպրոցներու եւ հայերէնի վիճակին՝ Պուէնոս – Այրէսի մէջ: Այս գաղութը եզակի պարագայ մը, կ'ենթադրենք, կը ներկայացնէ Արեւմտեան Սփիւռքի մէջ, որ հետաքրքրական նիւթ կրնայ հայթայթել ընկերաբանին: Արդարեւ, ինչպէ՞ս բացատրել որ աւելի քան կէս դարէ ի վեր գոյութիւն ունեցող կրթական ցանցով, համեմատաբար կեդրոնացած ու խիտ կազմով գաղութ մը հայախօսութեան տեսանկիւնէն գահավէժ վայրէջք արձանագրէ ամէն ճակատի վրայ:

Մինչեւ տասնամեակ մը առաջ, մանկապարտէզ կը մտնէին տեղածին հայ աշակերտներ (տեղածին ծնողներէ սերած), որոնք բառ մը սպաներէն չէին գիտեր: Շատեր դպրոցին մէջ սպաներէն կը սորվէին (ու շատեր հայերէնը կը մոռնային, կատակ չէ): Հիմա նմանօրինակ պարագաներ հազուագիւտ են: Իբրեւ ընդհանուր կանոն, աշակերտներ մանկապարտէզ կը մտնեն առանց մեր լեզուն գիտնալու եւ միջնակարգէն կ'ելլեն տարրական խօսիլ – կարդալ գիտնալով, գիտելիքներ որոնք շուտով կ'անհետանան հազիւ թէ կեանքի ասպարէզ նետուին: Այս ալ ... տասնեւերկու տարուան դպրոցական շրջանէ ետք:

Պէտք է արձանագրենք, որ գաղութի երկու միջնակարգ վարժարաններ վերջերս սկսած են նոր փորձառութիւն մը. – Հայոց պատմութեան ուսուցումը ... սպաներէն լեզուով: Թերեւս այս ձեւով յաջողին գաղափար մը տալ աշակերտներուն, որոնք յաճախ կը մասնակցին ազգային բնոյթի ձեռնարկներու, առանց յստակ պատկերացում մը ունենալու տուեալ հարցի շուրջ (օրինակ՝ Ղարաբաղ):

Եթէ լեզուն վայրէջք մը կ'արձանագրէ, այս ալ նկատելի է մամուլին մէջ, որ լեզուական անփութութեան կատարեալ Արշակաւան մը դարձած է վերջերս: Թերթ մը արեւմտահայերէն եւ արեւել-

հայերէն կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (գոյժ ուղղագրութիւններու կիրառումով), ուրիշ մը՝ բարեխօսներէն (հայերէն բառերու շարան, առանց հպատակելու լեզուի ո՛չ մէկ օրէնքի), անդին երրորդ մը հետեւողականօրէն կը գրէ «մինչեւ», «ջնջին», «ուղղարկել», «այցարդ», «լատեւիչ», «նորաութիւն», «յղանցք», եւայլն: Պատկերը աւելի խօսուն դարձնելու համար, արձանագրենք, որ վերջերս «Արմենիա» օրաթերթը շնորհաւորած է «Սարտարապատ» շաբաթաթերթի 14-ամեակը նամակով մը, զոր այս վերջինը հրատարակած է (թէեւ ձեւը անծանօթ է գաղութին, սակայն ձեւնհալը նկատելի է...): Միակ նկատողութիւնը այն է, որ հայ թերթ մը իր պաշտօնակիցին տարեդարձը կը շնորհաւորէ... սպաներէն լեզուով: Մեկնաբանութիւնները աւելորդ են:

⁂

ԱՐՁԱԿԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ՝ ՍՊԱՆԵՐԷՆ

Գիրքի ձեւով հայ գրականութենէն քիչ բան կայ սպաներէն լեզուով, եւ մանաւանդ՝ արձակ: Միակ «բախտաւորը» Րաֆֆին եղած է, որուն «Խաչագողի յիշատակարանը» եւ «Խենթը» լոյս տեսած են ժամանակին (1949 եւ 1969):

Անցեալ տարուան վերջերը լոյս տեսաւ Գէորգ Սարաֆեանի «Հայաստան իր արձակի ընդմէջէն» ժողովածուն, 315 էջ: Հեղինակը աւելի քան կէս դարու վաստակ ունի ազգային գետնի վրայ եւ միշտ սատար հանդիսացած է ամէն տեսակ ազգային ձեռնարկներու: Այն քիչերէն եղած է որ նաեւ նուիրուած է թարգմանական աշխատանքի: 1959-ին հրատարակած է ֆրանսահայ բանաստեղծ Հր. Թորոսեանի «Հայ գրականութեան պատմութիւն»ի սպաներէն թարգմանութիւնը, 1965-ին՝ նոյն հեղինակին «Հայաստան եւ Հայ Դատը» ֆրանսերէն անտիպ աշխատութեան սպաներէն համառօտումը (Բ. լրացուած հրատարակութիւն՝ 1985), 1983-ին՝ իր կազմած ու թարգմանած «Հայաստան իր բանաստեղծներու ընդմէջէն» ծաղկաքաղը:

Նոր հատորը կը ներառնէ արձակ կտորներ: Պատմուածքներու եւ վիպական հատուածներու կողքին, տեղ գրաւած են նաեւ պարագայական կտորներ (ճառեր, յօդուածներ, եւայլն), օրինակ՝ Բիւզանդ Քէչեանէն, Սիոն Արք. Մանուկեանէն, Մարտիրոս Սարեանէն, Վահագն Դաւթեանէն, Դանիէլ Վարուժանէն, Շնորհք Վրդ. Բաղդասարեանէն, եւայլն...: Հաւաքածոն, ուրեմն, զուտ գեղարուեստական արձակի նուիրուած չէ, այլ նաեւ հրապարակախօսութեան (օրինակ՝ Վարդան Վրդ. Քէչիշեանի յօդուած մը Արամ Խաչատրեանի մասին, Ռազմիկ Դաւոյեանի գրութիւն մը Ջոն Կիրակոսեանի գիրքի մը առիթով, եւայլն), իսկ բովանդակութիւնը ընդհանրապէս ազգային կամ հայրենասիրական նիւթերու շուրջ: Կ՚արժէ նշել, որ ժողովածուն կը սկսի Ագաթանգեղոսէն եւ կ՚անցնի մինչեւ մեր օրերը: Սփիւռքի գրողներէն ներկայացուած են միայն Կարօ Փօլատեանը, Երուանդ Պարսումեանը եւ Վահրամ Մավեանը եւ կը պակսին արեւմտահայ թէ արեւելահայ կարգ մը կարկառուն անուններ (Յակոբ Օշական, Կոստան Զարեան, եւ ուրիշներ):

Հակառակ թարգմանական թէ հեղինակներու ընտրութեան տեսանկիւնէն վիճարկելի կէտերու, գեղատիպ այս հատորը ճաշակ մը կու տայ հայ արձակի մասին: Ան ձրի կը տրամադրուի հեղինակին կողմէ:

⁂

ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՅԻ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Իր կէս դարու գոյութեան ընթացքին, Ուրուկուէյի հայ մամուլը ունեցած է բազմաթիւ ռատիօժամեր (ներկայիս չորս հատ կը բանին) եւ կարճատեւ կեանք ունեցած զանազան պարբերականներ: Այս վերջիններուն պատմութիւնը գոյութիւն չունի: Մատենագիտական ցուցակներու մէջ եւս (գոնէ մինչեւ 1970) բացակայ են: Ըստ երեւոյթին, թերթերը չեն ուղարկուած Հայաստանի եւ արտասահմանի գրադարաններուն: Հանրագիտարանի 13րդ հատորը կը խօսի Արժանթինի եւ Պրազիլի հայ մամուլին մասին. Ուրուկուէյը չկայ:

Մամուլի մնացորդները հաւաքելու, ցուցակագրելու եւ տրամադրելի դարձնելու առաջադրանքով, Պուէնոս Այրէսի Հայագիտական Ուսմանց Հիմնարկը սկսած է մէկտեղել Ուրուկուէյի հայ մամուլի վերաբերեալ նիւթեր եւ տեղեկութիւններ: Կապի մէջ մտնելու համար, հարկ է դիմել հետեւեալ հասցէին. –

INSTITUTO DE INVESTIGACION ARMENOLOGICA,
Cassila de Correo 193, Sucursal 53,
1453 BUENOS AIRES, ARGENTINA.

⁂

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ԱՐԺԱՆԹԻՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

Արժանթինեան մամուլը լայն տեղ տուաւ երկրաշարժին, օրեր շարունակ առաջին էջի նիւթ դարձնելով զայն եւ խմբագրականներ յատկացնելով անոր: «Գլարին» թերթը յատուկ թղթակից մը ուղարկեց Երեւան՝ զինուորական վերոյիշեալ օդանաւին ընկերակցելով:

«Լա Փրենսա» օրաթերթը կը շարունակէ նաեւ տեղ տալ հայ մշակոյթին: Այսպէս, Դեկտեմբեր 11-ին Վարդան Մատթէոսեան լոյս ընծայեց «Պայրըն եւ իր հայկական փորձառութիւնը» յօդուածը, անդրադառնալով անգլիացի նշանաւոր բանաստեղծին եւ Վենետիկի Մխիթարեաններուն յարաբերութեան, ծննդեան 200ամեակին առիթով: Այս նիւթը առաջին անգամ ըլլալով մանրամասնօրէն կը ներկայացուէր տեղացի ընթերցողին: Յօդուածագիրը 1985-էն ի վեր կ՚աշխատակցի այս թերթին, հայ գրականութեան նուիրուած յօդուածներով:

Իսկ Դեկտեմբեր 31-ին Վ. Մատթէոսեան նոյն թերթին մէջ հրատարակեց «"Քարերու Երկիր" ճարտարապետութիւնը» լման էջի մը վրայ՝ հինգ մեծադիր լուսանկարներով, հայ ճարտարապետութեան պատմութեան եւ ներկայի պահպանման (Խորհ. Հայաստան), կործանման (Թուրքիա, Ազրպէյճան) եւ ուսումնասիրման (Հայաստան ու Եւրոպա) ընթացքին մասին ընդարձակ բացատրութիւններ տալով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿՈԹՈՂՆԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՕՐԱԿԱՐԳԻՆ ՎՐԱՅ

«Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի կազմակերպութեամբ Թուրքիոյ քրիստոնէական յուշարձաններուն պահպանումին նուիրուած նիստ մը տեղի ունեցաւ Յունուար 17-ին, Ստրազպուրկի եւրոպական Խորհրդարանին մէջ:

Նիստին կը նախագահէր Ժ. Վանտըմէօլպրուք. ներկայ էին հայկական եւ բիւզանդական արուեստներու մասնագէտներ, ինչպէս նաեւ միջազգային իրաւագիտութեան մասնագէտ մը: Նիստին բացումը կատարելով Ժ. Վանտըմէօլպրուք յիշեց մշակութային աւանդի պահպանումին վերաբերող բանաձեւեր որոնք ընդունուած էին եւրոպական հասարակապետութեան զանազան ատեաններուն կողմէ: Ան յատկապէս շեշտեց Եւրոպական քաղաքական համագործակցութեան մէկ որոշումը, որով կ՚ըսուէր թէ «Եւրոպական հասարակապետութեան եւ Թուրքիոյ միջեւ գոյացած համաձայնութեան ոգին պատճառ էր յուսալու թէ այս վերջինս գնահատական կեցուածք մը պիտի ունենար զանազան շրջաններու Թուրքիոյ մէջ կառուցուած ոչ-մահմեդական մշակոյթներու յուշարձաններուն հանդէպ»:

Ան շեշտեց նաեւ թէ եթէ Թուրքիա կ՚ուզէր օր մը լիակատար մէկ անդամը նկատուիլ Եւրոպական հասարակապետութեան պէտք է վերջ տար ներկայի անփոյթ ընթացքին ու Եւրոպայի պարտականութիւնը պիտի ըլլար մօտէն հսկել ազդեցիկ միջոցառումներու:

Նախագահէն ետք խօսք առնելով «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի նախագահը Քրիստիան Տէր – Ստեփանեան, բացատրեց թէ տարիներէ ի վեր այս յուշարձանները որոնք լքուած էին Թուրք իշխանութիւններէն ու մեծապէս վնասուած, ինչո՛ւ պէտք է Եւրոպայի յատուկ ուշադրութեան առարկայ դառնային ու անյապաղ փրկութեան աշխատանք կատարուէր:

Ապա խօսք տրուեցաւ Հօթ զ՚Էթիւտի դասախօս Տիկին Ն. Թիէռիի որ լուսապատկերներով ցոյց տուաւ յատկապէս Կապադովկիայի բիւզանդական յուշարձաններուն քանդուած վիճակը: Ան յայտնեց թէ առոր պատճառը զբօսաշրջիկներու վնասակար ընթացքն էր, իսկ վերջերս նաեւ մահմետական նեղմիտ վերաբերումը: Տոքթ. Ժ. Մ. Թիէռի եւ Իտալիայէն՝ Փ. Քունէօ ներկայացուցին Արեւելեան Անատոլուի հայկական յուշարձաններուն մտահոգիչ կացութիւնը: Զանազան շրջանի լուսանկարներով ցոյց տուին հայկական ճարտարապետութեան կոթողներու քայքայումը, որուն գլխաւոր պատճառը նկատեցին բնութեան պայմանները եւ մարդկային ձեռքով գործուած աւերումը. անկարելի չնկատեցին նաեւ քաղաքական պատճառներով հասցուած վնասը:

Աւելի թէքնիք հիմնարկէն ճարտարապետ՝ Կ. Պրուխհաուզ ծանրացաւ վերակառուցումի աշխատանքներու մասին այն յուշարձաններուն համար զորս կարելի է տակաւին փրկել. ան շեշտեց նաեւ թէ անհրաժեշտ է վերարժեւորումի քաղաքականութիւն մը Թուրքիոյ քրիստոնէական յուշարձաններուն համար: Այդ քայլը կը վիճակէր Եւրոպայի որ պիտի մասնակցէր այս վերանորոգումին նիւթականը հայթայթելու գործին: Նման քաղաքականութեան մը գործադրութիւնը ամէն պարագայի մէջ կախում ունէր Թուրք կառավարութենէն:

Վերջապէս, Ռուանի համալսարանէն իրաւագիտութեան փրոֆէսէօր՝ Ռ. Կուա անդրադարձաւ ճարտարապետական կոթողներու պահպանումին առնչուած ազգային եւ միջազգային իրաւագիտական հարցերու: Ան նշեց տարբերութիւնը որ կար թրքական օրէնքներու եւ կառավարական գործընթացին միջեւ: Ըսաւ թէ Թուրքիա որ անդամ է կարգ մը միջազգային կազմակերպութիւններու, (ԻՒՆԷՍՔՕ եւ Եւրոպական յանձնախումբ) ոչ յանձնառութիւնները եւ ոչ ալ համաձայնութիւնները կը յարգէ որոնք առնչուած են ճարտարապետական յուշարձաններու պահպանումին: Պր. Կուա յիշեցուց նաեւ թէ միջազգային չափանիշերու բոլորն ալ պարտաւորութիւն կը դնէին Թուրքիոյ վրայ մշակութային այս հարստութեան հանդէպ իր պատասխանատուութիւնը ստանձնելու եւ դիմելու բոլոր միջոցառումներուն, արգիլելու համար անոնց անհետացումը եւ ապահովելու պահպանումը:

Աւարտին, Պր. Վանտըմէօլպրուք եզրափակելու համար նիստը, մասնակիցներուն շնորհակալ ըլլալէ ետք նախ կարդաց հարցին վերաբերեալ բանաձեւի առաջարկը: Ապա անցաւ աշխատանքի հանդրուաններու նշումին:

Ամէն բանէ առաջ անհրաժեշտ է եւրոպացի նախարարներու հետաքրքրութիւնը վառ պահել (նիստին օրը «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի անդամները հարցին վերաբերեալ աւելի քան 200 գրքոյկ բաժնեցին). խորհրդարանային գործունէութիւնը յատկապէս կարեւոր է այս շրջանակին մէջ (բանաձեւի յանձնում, գործադիր մարմիններու ուղղուած գրաւոր կամ բերանացի հարցումներ). այս ձեւով կարելի կ՚ըլլայ Եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ ճնշումի տակ պահել Պրիւքսէլի յանձնախումբն ու եւրոպական քաղաքական համագործակցութիւնը, որպէսզի նախատեսուած պահպանիչ միջոցները ձեռք առնուին:

Աւելի գործնական ձեւով, եւրոպացի եւ Թուրք մասնագէտներէ յանձնախումբ մը կազմելու գաղափարը պէտք է գործի վերածուի. անոր պարտականութիւնը պիտի ըլլայ առաջարկներ ներկայացնել: Այս ուղղութեամբ Եւրոպական հասարակապետութիւն – Թուրքիա խառն յանձնախումբը կրնայ շինիչ դեր մը կատարել:

Այս նստաշրջանը ուրեմն առիթը տուաւ եւրոպացի երեսփոխանները լուսաբանելու եւ ապագայի կեցուածք թելադրելու առնչուած խնդրին մասին:

Ինչպէս կը յայտնէր «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի նախագահը իր խօսքին ընթացքին, «այս նիւթը առանձինն պիտի չլուծէ կուտակուած հարցերը. սակայն ուրիշներու կարգին, պէտք է ահազանգ հնչեցնողի դերը կատարէ ու նշէ ամբողջ Եւրոպայի հետաքրքրութիւնը վայլող յուշարձաններու պահպանումին ու վերանորոգումին ուղիները»:

Այս իմաստով նստաշրջանը հասած էր իր նպատակին:

ԻՐԱԶԵԿ

Այս նիւթին թղթածրարը կարելի է ունենալ դիմելով «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի, 30 ֆրանքի փոխարէն (առաքման ծախքով):

Հասցէ. –
B. P. 84 — 75862 Paris cedex 18

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

– Չէ՛, Սօնիկ ... իմ ասածը ուրիշ բան էր ... ա՛յ փորձեմ քեզ բացատրել: Ես սիրում եմ նրան, Սօնիկ, չեմ կարող նոյնիսկ բացատրել թէ ի՛նչպէս ... բայց թողունք այդ ... Ես սիրում եմ եւ կեանքս լի է ժպիտով ու արցունքով ... այդ արցունքը սեւ ամպի նման խափանում է մեր երջանկութիւնը, նա սեւացնում է մեր արեւը ... բայց այդ չէ իմ ասելիքը: Ես իմ դժբախտութեան օրերին մենակ եմ բոլորովին եւ անօգնական, ես չեմ համարձակում նոյնիսկ ձեր երեսը նայել, որովհետեւ դուք երկուքդ ալ ատում էք Գարեգինին եւ յանդիմանութեամբ խօսում էք ինձ նրա մասին: Ես ուզում էի, Սօնիկ ջան, որ դու լինես իմ մտերիմը, իմ խորհրդականը այս խնդրում, որ գիտենամ թէ կայ մէկը որի կարող եմ խօսել բաց սրտով ... եթէ ինձ ոեւէ յուսախաբութիւն պատահէ, ես ուզում եմ որ դու ինձ չասես համարեա ուրախութեամբ որ իրաւունք ունէիր: «Այ քեզ ի՞նչ էի ասում»: Ես ասում եմ իրաւունք ունեցողներին:

– Ա՜հ...

– Սօնիկ ... դեռ այդ էլ չէ ... ամէն ինչ չփոթ է իմ մէջ եւ պատճառը այն է որ ես ինքնիրենս որոճում եմ իմ ցաւը կամ ուրախութիւնը: Ես քեզանից խնդրում եմ ոչինչ ասել Ստեփանին ... նա մի ինչ որ զարմանալի վարմունք ունէր այս խնդրին մէջ:

– Ոչինչ կայ զարմանալի: Նա ցաւում է տեսնելով քո անել դրութիւնը. նա, ես գիտեմ, անկեղծ կերպով սիրում է քեզ ... նա քեզ սիրում է հարազատ եղբօր նման:

– Այո՛, Սօնիկ, բանը նրանում չէ... ի՛նչպէս բացատրել քեզ ... ինձ թւում է որ եթէ Ստեփանը ինձ դադրի ոչ թէ սիրելուց, այլ դառնայ ինձ համար անտարբեր, դա կը լինի մի անբացատրելի եւ տարբեր դժբախտութիւն, մի ինչ որ անկարելի բան ... ես ինքս սիրում եմ նրան:

Սօնիա ընդոստ դէմքը Սաթենիկի դարձուց եւ երկու կիները նայեցան իրարու կարծես սոսկալով այն մտքէն, որ իրարու նայուածքի մէջ կը կարդային ... այդ բառերը մեքենաբար արտասանուած, «Ես ինքս սիրում եմ նրան», կարծես մի արտակարգ եւ անկախ կեանք կը ստանային, կը դառնային այն անյաղթելի եւ անիմանալի լծակներէն մէկը, որ կը խախտէ մարդուս ճակատագիրը իր նախորոշուած գիծէն:

Սաթենիկ դէմքը ծածկեց երկու ձեռքերով եւ մտախոհ մնաց պահ մը, բայց իր միտքը տարտամի մէջ կը վարանէր եւ կարծես զայն սանձելու համար, յիշողութեան մէջէն խուճապով անցնող պատկերներէն մէկուն կառչեցաւ ... հեռաւոր պարտէզ մը, հնամենի ծառերով ստուերոտ ... արահետ մը օձապտոյտ կը զիկզակի դիմացը, իր քայլերը կը վարանին յառաջանալու. խոնաւ հողի եւ թառամած ծաղիկներու խառն հոտ մը ... Ու ամէն ինչ կը դահավիժի անորոշութեան մէջ ... բնանկարին գիծերը կ՚անհետին եւ միտքը ճիգեր կ՚ընէ յիշողութիւնը սեւեռելու ... ամէն ինչ անհետացած է այլեւս ու միայն գետինը կը տեսնայ, որուն մակերեսէն քիչ բարձր փոփորային լոյսի պղպջակներ կը սահին ու կ՚անցնին:

(Շար. 83)

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Աւեմեան,
Տէր եւ Տիկին Էտմոն Զօրաբաբելեան,
Օր. Էվըլին Զօրաբաբելեան,
Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Զօրաբաբելեան եւ զաւակը,

ինչպէս նաեւ Չերչեան, Համբարձումեան, Նոտարեան, Թոմասի, Գիմիւրճըեան (Նիս), եւ Տուզմանեան ընտանիք – ներ ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ, հօրաքրոջ, ազգականին եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԶՕՐԱԲԱԲԵԼԵԱՆԻ
(Ծնած՝ 1927–ին)

մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Յունուար 31, ժամը 13·45–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

***

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:
Փոխան ծաղիկի նուէրները ընել՝
C.B.A.F. (ARMENIE)
17, rue Bleue, 75009 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի օր, Յունուար 29, Գ. Կիրակին է Զկնի Ծննդեան:

Ղեւոնդեանց Քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով, այսօր, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագի ընթացքին հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Փարիզի եւ Շրջանի Եկեղեցիներուն մէջ ծառայած վախճանեալ հոգեւորականներուն համար:

Պատարագէն ետք՝ ժամը 1–ին, Փէր – Լաշէզի գերեզմանատան Եւրոպայի Առաջնորդներու Դամբանին առջեւ, մասնաւոր Աղօթք պիտի ըլլայ՝ ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՔԻՊԱՐԵԱՆԻ, ԱՐՏԱՒԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՍԻՒՐՄԷԵԱՆԻ եւ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ հոգիներուն համար:

POUR MIEUX COMPRENDRE
L'ARMENIE SOVIETIQUE

LISEZ

**«Le Transcaucasien
MOSCOU - EREVAN»**

un livre qui vient de paraître
en français

aux Editions La Pensée Universelle.

L'auteur, Noubar Makaroff, décrit dans ce récit de voyage les tensions qui séparent et la vie commune qui rapproche les peuples vivant dans ce grand ensemble qu'est l'Union Soviétique.

DEMANDEZ

«LE TRANSCAUCASIEN
MOSCOU - EREVAN»
aux librairies Samuelian, Palouyan, le Globe.

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կեսարիոյ աւանդական քէթէյով, պատրաստուած կեսարացի տիկիններու կողմէ:

Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 15–ին Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° Curcelles)

Կը նախագահէ՝
Տիկին ՇՈՒՇԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

Կը հանդիսավարէ՝
Պր. ՓԱՍՔԱԼ – ՍԵԽԱԿ

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան:
(S.O.S. Arménie—15, rue Jean-Goujon 75008 Paris)

CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS

SIPAN - KOMITAS

FONDÉ EN 1923

CONCERTS

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMÉNIE

GONESSE	ALFORTVILLE	ISSY
Samedi 4 Mars	Vendredi 10 Mars	Vendredi 17 Mars
à 20h45	à 20h45	à 20h45
Eglise St. Pierre - St. Paul	Eglise Notre Dame	Eglise St. Etienne
Près de l'Hôpital	3, rue Jules Cuillerier	Place de l'Eglise

avec la gracieuse participation de
SONIA NIGOGHOSSIAN (Mezzo) RENÉ MASSIS (Baryton)
MARIO HANIOTIS (Basse)

Solistes des chœurs
Meguerditch Boghossian (Tenor) René Martayan (Tenor)

sous la direction de
GARBIS APRIKIAN

PROGRAMME RENOVE

S'adresser aux membres de la Chorale et à la Croix Bleue.
Prix des places : 100 Frs. pour un concert

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Պր. Հրանդ Մովսէսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Պր. Յակոբ Նաւալեանի (Նանթէռ):

VENTE DE TIMBRES
au profit
des sinistrés du séisme
survenu en ARMÉNIE

La série de 3 valeurs	30 frs.
La feuille complète de 9 séries	270 frs.

En vente chez :

- A.A.A.S. : 77, rue Lafayette, Paris 9e Tél. : 48. 78. 02. 99
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Montmorency, 44-50, ave. du Gal. de Gaulle Tél. : 39. 83. 20. 67
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Gonesse, 7, rue de l'Eglantier Tél. : 39. 85. 24. 24
- A.A.A.S. : Le Home Arménien de St. Raphaël, 104, ave. Maréchal Lyautey Tél. : (16) 94. 95. 00 .30
- YAN'S CLUB : 5, ave. Reille, Paris 14e Tél. : 45. 89. 20. 48
- LE PACHA : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien Tél. : 34. 12. 33. 66
- AREVDOUR : 70, rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- TORREFACTION : 57,rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- BRICOFER : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien
- Mme NADIA FER : 55, rue Félix Faure Enghien Tél. : 34. 12. 33. 66 (14 - 31)
- KODJABEKIAN : 538, ave. du Gal. de Gaulle, Clamart.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

12-14, rue Saint Bazile

ARMENIE-TEMOIGNAGES

CONFERENCE AVEC PROJECTIONS
par
PIERRE MOUROUX
Sismologue
du Service Risques et génie sismique
avec la participation de:
Capitaine de vaisseau BRANELLEC
Cmt. en chef des marins-pompiers de Marseille
Lieutenant - colonel LEROY
de l'Unité d'intervention de la section civile de Brignoles
Cmt. EGGERMONT
Chef d'Etat-major adjoint de la direction départementale des services incendie et secours de Vaucluse
Lundi 30 Janvier à 21 heures
Entrée libre

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

որ տեղի պիտի ունենար Մարտ 3 – 4 – 5ին յետաձգուած է Նոյեմբերին, ի յարգանս Հայաստանի երկրաշարժին զոհ մանուկ – ներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժեռմի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. – Տէր եւ Տիկին Մանուկ Կազերեանէ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Փանոսեանէ, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Տօնիկեանէ 200–ական ֆրանք, եւ Պր. Բիւզանդ Զօրապաճեանէ 100 Ֆր. իրենց սիրելի մօրաքրոջ եւ քենիի՝ Ագնէս Իյնէճեանի (Փարիզ) մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Յարութիւնեան ընտանիքներ (Լոնտոն, Լոս – Անճըլըս, Թեհրան), Թամպաքճըեան ընտանիքներ (Թորոնթօ եւ Թեհրան), Սարաֆեան ընտանիքներ (Թորոնթօ եւ Թեհրան), Յովակիմեան ընտանիքներ (Փարիզ, Սան – Ֆրանսիսքօ, Նիւ – Եորք), Ազասեան ընտանիք (Լոս – Անճըլըս), Քովաքս ընտանիք (Նիւ – Ճըրզի), Խասրովեան ընտանիք (Թորոնթօ), Հոտակովսկի ընտանիք (Տիթրոյթ), Ղազարեան ընտանիք (Լոս – Անճըլըս), Շագեկեան ընտանիքներ (Թորոնթօ եւ Թեհրան) կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 29, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց եղբօր, քեռայրին, ազգականին՝

ՀՐԱՆԴ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տոքթ. Գուրգէն Մեծատուրեան, զաւակները եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ Կիրակի, Յունուար 29–ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցիին մէջ, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԿԱՏԱՐԻՆԷ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պապաճանեան)

մահուան 3–րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արի եւ Անի Երլմազեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց մօր՝ Ագնիւ Երլմազեանի մահուան Գ. տարելիցին ի յիշատակ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժեռմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն ընկերուհի Արաքսի Յուսիկեանին եւ զաւակներուն ու համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՒՍԻԿԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

CAROUN | ԳԱՐՈՒՆ

CAROUN

25, rue Paul Vaillant-Couturier

CLAMART

TÉL. : 46. 42. 20. 77

SPÉCIALITÉS ORIENTALES

TRAITEUR

ÉPICERIE FINE

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԵՐ.– Ամէն տեսակի լիցք (միսով թէ ձէթով):

- Մանթը,
- Սու–պէօրէկ,
- Միջուկով քէօֆթէ
- Հերիսա (ապսպրանքով),
- Լուբիա (փլաքի)
- Թարամա,
- Մութէպպէլ,
- Քանի մը տեսակ խորոված (ապսպրանքով)
- Արեւելեան խօթը տեսակ անուշեղէն

❊ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Հաստատութեան կարգ մը ապրանքներ ❊

ԸՆՏԻՐ ԽՄԻՋՔՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԱՄՔՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՃԱՇԵՐԸ
ԿԸ ԳՈՀԱՑՆԵՆ ԱՄԷՆԷՆ ԲԾԱԽՆԴԻՐ ՔԻՄՔԵՐԸ

Pour satisfaire encore mieux notre clientèle, nous nous sommes dotés d'une cuisine de 85m² avec une installation moderne.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28-29

SAMEDI-DIMANCHE
28-29 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.937
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 16.937

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ

Մեր նախորդ թիւով արձագանգած էինք «Մոնտ»ի թղթակցին տուած «զգայացունց» լուրին, ինչ կը վերաբերի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին թեկնածութեան խորհրդային մեծամասնը ընտրութեանց: Ըստ «Յառաջ»ի աւանդական խոհեմութեան, հարցական մը կցած էինք: Պարզուեցաւ որ այդ հարցականը բոլորովին աւելորդ էր: Արդարեւ, Կաթողիկոսը թեկնածու է: Այս իրողութիւնը այնքան աննախընթաց բնոյթ ունի եւ մեզի ալ ծանօթ չըլլալով թէ ինչ դրդապատճառներ կրնան մղած ըլլալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որ իր հաւանութիւնը տայ, որ առայժմ կանխահաս կը նըկատենք որեւէ խորհրդածութիւն:

Պերնար Կեթթա կը գրէր առջի օր, այս առթիւ «ամբողջական նորութիւն մըն է» նկատի ունենալով խորհրդային ճակատը: Մեզ հետաքրքրողը աւելի մե՛ր ճակատն է: Իսկապէ՛ս «ամբողջական նորութիւնը» Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ մեզի՛ համար է....:

***

Եօթը նոր ձերբակալութիւններու մասին, մանրամասնութիւններ չկային: Կը հաստատուէր միայն որ խնդրոյ առարկայ անձերուն «մեղքը» եղած է ընտրապայքար մղել ի նպաստ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն թեկնածութեան: Զորս անդամներ արդէն թեկնածու ընտրուած են, բայց հարկ է որ Երեւանի ընտրական յանձնախումբը վաւերացնէ: Ձերբակալուածներէն մէկը իր թաղամասը ընտրաժողով մը կազմակերպած է 500 հոգիի մասնակցութեամբ, որոնք քուէ տուած են ի նպաստ Լ. Տէր – Պետրոսեանի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ նամակ մը ղըրկած է Միշէլ Ռոքարի, ուր կ'արտօնէ ՔՈՊ-ի (Սակարանի գործողութեանց յանձնախումբ) տեղեկագրին հրապարակումը: Պերեկովուա, որ Ելմտական յանձնախումբին ներկայացաւ Հինգշաբթի օր, չեչտելէ ետք թէ կ'ուզէ անպայման որ ամբողջ ճշմարտութիւնը մէջտեղ ելլէ, ըսաւ նաեւ թէ դատական քննութիւն ալ պիտի բացուի: Ճիշդ է որ իշխանութիւնը այլ ելք չունի քան թոյլ տալ որ գաղտնի բան չմնայ, մանաւանդ երբ խնդրոյ առարկայ անձերը շատ մօտ են Էլիզէի: Շատ կը կրկնուի նաեւ Լիբանանցիի մը անունը Շամիր Թրապուլզի որ խնդրոյ առարկայ է ոչ միայն Փէշինէի այլեւ Սոսիէթէ Ժեներալի գործին մէջ: Միլիառատէր այս անձը, գնած ու ծախած է Սոսիէթէ Ժեներալի 500 հազար արժեթուղթ, ինչ որ չուրանար:

ԼէՈՆԻԴ ԱԲԱԼԿԻՆ, Կրեմլինի տնտեսական խորհրդատուներէն մէկը ոչ մէկ յառաջդիմութիւն կը տեսնէ խորհրդային անտեսութեան մէջ նախքան 1995, այլ խօսքով՝ ծռագատկին: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին է, որ Աբալկին չէ ծածկած թէ կացութիւնը ծանր է եւ պէտք չէ երազել որ ապրուստի աւելի լաւ պայմաններ ըլլան շուտով: 1988-ի հրատարակուած արդիւնքները արդէն բաւական խօսուն են: Հունձքը 17%-ի բաց մը արձանագրած է, որու հետեւանքով տարադրամով 36 միլիոն թոն արմտիք գնուած է: Դեռ այլ թիւեր կը պարզեն մտահոգիչ պատկեր մը, Կորբաչովի իշխանութեան 4-րդ տարին: Միսը բաժնեչափով կը տրուի բազմաթիւ շրջաններու մէջ: Կորբաչով կը բացատրէ որ դրամահոսութիւնը (5-էն 7% տարեկան), Չերնոբիլի հաշուեցոյցերը եւ Հայաստանի երկրաշարժը չեն օժանդակեր հարցերը կարգադրելու:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐԱՐԱՏԷՆ՝ ԱՆՐԻ ՎԵՐՆԷՕՅ ԿԱՄ ԹՐՔԱԿԱՆ «ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ»

«Միլլիյէթ»ի մէջ (Յունուար 20) Սէմիհ Կիւնվէր «Նոյի Տապանը» խորագրով յօդուած մը ստորագրած է, ուր կը պարզէ իր եւ ուրեմն՝ Թուրքերուն ծանր մտահոգութիւնները: Նախ, ամերիկացի կին մը Հայաստանի նուիրուած գիրք մը կը կարդայ օդանաւին մէջ առանց քաշուելու, կը նկատէ Թուրքը, յետոյ Իրվին մը Արարատ կը բարձրանայ «իբրեւ թէ» Նոյան՝ տապան փնտռելու, հիմա ալ Անրի Վերնէօյլ որ «երեւանցի Հայ եղող ֆրանսացի մըն է» (Ի դէպ, եթէ Պերնի դեսպանատան դիւանագէտին գիտցածն ալ այսքան է որ արեւմտահայ եւ ֆրանսահայ Աշոտ Մալաքեանը Երեւանէն կը բերէ, մտահոգիչ բան մըն ալ հոս կայ) ֆիլմ կը պատրաստէ: Եղա՞ւ: Մանաւանդ որ կը խոստովանի թէ Միտնայթ էքսփրէս»ի վնասը դեռ չէ դարմանուեր...:

***

Անցեալ շաբաթ Անգարայէն Պոլիս գացող սաւառնակին մէջ, քովս նստած էր պլուճին կապոյտ տափատով, խոժոռ դէմքով ամերիկացի կին մը: Աչքիս ծայրովը նայեցայ որ անգլերէն գիրքէն հանուած լուսապատկերներու կը նայէր, ընդգըծումներ կ'ընէր, նօթեր կ'առնէր: Էջին վրայի անկիւնը գրուած էր հետեւեալ խորագիրը. – «Ուրարտու եւ Հայաստանի Պետութիւններն ու քաղաքակրթութիւնները»: Զուգահեռ գիծերով ընդգծուած էր այն քարտէսը, որ Արեւելեան Անատոլուն ցոյց կուտար որպէս Հայաստան: «Փոքրիկ Հայաստան»ի մասին բոլոր մանրամասնութիւններով չափազանց շահագրգռուած ըլլալ կը թուէր ամերիկացի այս կինը: Բնաւ անհանդստութիւն չէր զգար աջին ու ձախին նստած Թուրքերէ, ակնոցը անցուցած, անտարբեր ու անըրդգամ կերպով կը շարունակէր կարդալ ու ու գրել: Կարծես գրգռել կ'ուզէր մեզ:

1974-ի Կիպրոսի միջամտութենէն վերջ Ամերիկայէն ու Գանատայէն մեծ թիւով հետազօտիչներ գալ սկսան: Իրենք զիրենք իբրեւ գիտնական կամ միսիոնար ներկայացնող այս մարդիկը Ագրը (Արարատ) ելլել ու Նոյին Տապանը փնտռել կ'ուզէին: Ես այդ շրջանին Արտաքին Նախարարութեան մէջ Մշակութային Գոր – ծերու պատասխանատու պաշտօն ունէի: Մեր պաշտօնեաները այս դիմումներու դիմաց կը յիշեցնէին թէ Ագրը լեռը կը գտնուի արգիլեալ գօտիի մէջ եւ կը մերժէին արտօնութիւն տալ: Թուրքիա եկողներուն բուն նպատակը Նոյի Տապանը փնտռել չէր, այլ փնտռել էր Ագրըի վրայ հին հայկական քաղաքականութենէն մնացորդներ եւ զանոնք գործածել մեզի դէմ: Ծիծաղելի էր նաեւ պնդել թէ անոնք Ագրը բարձրանալ կ'ուզէին լրտեսելու համար խորհրդային հողերը: Ամերիկացիները պէտք չունէին այդպիսի նախնական միջոցներու: Բայց բազմաթիւ միսիոնարներ, մեզմէ մերժուելով հանդերձ, յետոյ կաշառեցին տեղական պաշտօնեաները եւ Ագրըի մէջ հետազօտութիւն ընելու արտօնութիւն ստացան:

1975-ին Թուրք դիւանագէտներու դէմ ոճիրները սկսան: Յոյն – Հայ – Քիւրտ եռանկիւնը սկսաւ գործադրել այն ծրագիրը, որ Մակարիոսի կողմէ ժառանգ ձգուած էր մահուան անկողնի մէջէն: 1983-ին ալ ահաբեկչութիւնը դադրեցաւ, տար փոխարէն Հայերը ամէնուրեք, մասնաւորաբար Ամերիկայի մէջ քաղաքական աշխատանք տանիլ սկսան: Ամերիկա ալ, Խորհրդային Միութիւնը տկարացընելու համար, գրգռեց Խորհրդային Միութեան մէջ փոքրամասնութիւնները: Ասիկա վնաս պատճառեց նաեւ Թուրքիոյ: Հայերը, ամէն առիթ օգտագործելով որոշեցին քայլ առ քայլ մօտենալ իրենց նպատակին: Ագրը լեռը խորհրդանշական նպատակ մըն էր: Ծիծաղելի է պնդել թէ աստղանաւորդ Իրվին, ոտքը կոտրելու գնով Ագրը ելաւ պարզապէս Ռուսերը լրտեսելու համար: Ամերիկացիները Ագըրըն վաղուց լուսանկարած են անջրպետէն:

Անցեալ օր բարեկամս Մէհմէտ Սիւլէյման Չէշմէպաշը հեռաձայնեց ինծի: «Կարդացի՞ր, ըսաւ, Անրի Վէրնէօյլ Նուկուլաւիոյ մէջ Ֆրանսացիներու հաշ – ւոյն Հայոց ի նպաստ ժապաւէն մը պիտի դարձնէ եղեր: Երբ ես Պէրնի մէջ Առեւտրական Կցորդ էի, երեւանցի Հայ մը եղող այս ֆրանսացի գրողը Թուրքիոյ դէմ քարոզչութիւն կ'ընէր: Ճիշդ Շարլ Ազնաւուրին նման: Մարդիկը չճանճրացան: Մէկ «Կէս Գիշերուան Ճեպընթաց» անուն ժապաւէնին խսկ գործած վնասը դարմանել կարելի չեղաւ: Մենք դեռ կը քնանանք»:

Ամերիկեան Քոնկրէսը այժմ դարձեալ պիտի քուէարկէ Հայկական Բանաձեւը: Ասիկա պարզապէս սկզբնաւորութիւն մըն է:

Ասիկա մեր ձեռքը տրուած, միմիայն մէկ փամփուշտով խաղալիկ մը չէ: Ասիկա հայ կոմիտաճիներու կողմէ արդիական թէքնոլոժիով պատրաստուած եւ քանդելու բարձր ուժականութեամբ օժտուած ռումբ մըն է, որ կապուած է ուրիշ ռումբերու, որոնք իրարու ետեւէ պիտի պայթին, եթէ առաջինը պայթի:

Պատմական սխալ մը պիտի ըլլայ այդ պայթումին ականատես մնալը եւ ատոր համակերպիլը: Օսմանեան արխիւները բանալով գոհանալ, կը նշանակէ հրդեհը դոյլ մը ջուրով մարել ջանալ:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԹԵԼԵՔՍ ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԱՊԻ ԿՈՄԻՏԷԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ. – (ՅՈՒՆՈՒԱՐ 26). –

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 25

Երէկ, Երեւանի ժամով 6.30-ին, 6 աստիճան ուժով երկրաշարժ մը տեղի ունեցաւ Կիրովականի հիւսիս – արեւմըտեան շրջանը: Այս անգամ անսպասելի չէր: Հանրապետութեան շարժագէտները նախատեսած էին մօտաւորապէս ժամանակը եւ տարողութիւնը: Բնակչութիւնը տեղեակ պահուած էր: Ոչ զոհ կայ, ոչ ալ քանդում:

Յունուարի սկիզբը միայն 400 վագոն պարպուած էր Հայաստանի մէջ, հիմա անոնց թիւը 1200 է: Արեւիկ կայարանը կ'օգտագործուի վերաշինութենէն ետք եւ Բայանդուր կայարանն ալ պատրաստ է օրական 10 բեռնատար կառախումբ ընդունելու:

2435 հիւանդանոց, բուժարան կը գործեն ներկայիս Լենինական, Կիրովական եւ Սպիտակ: 219 բժշկական կառոյց կայ գիւղերը: 1600 բժիշկ եւ 6600 բժշկական անձնակազմի անդամները կ'աշխատին հոն:

Լենինականը Սպիտակի կապող մայրուղին վերաշինուած է: 38 կամուրջ վերաշինուած է եւ մնացեալ 20 վնասուած կամուրջներու աշխատանքները կը լրանան քանի մը ամիսէն: Լենինականի մէջ մեքենական մաքրիչ ջրանցումի դրութիւն մը կը բանի:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէ

նախագահ՝
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՓԱՐԻԶ ԿԸ ԺԱՄԱՆԷ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գոհունակութեամբ կը տեղեկացնենք մեր ժողովուրդին թէ դէպի Ամերիկա իր ուղեւորութեան ճանապարհին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Փարիզ պիտի այցելէ յառաջիկայ շաբթուան ընթացքին:

Ն. Ս. Օծութիւնը Փարիզ կը ժամանէ Փետրուար 1, Չորեքշաբթի իրիկուն:

Ընդառաջելով մեր բաղձանքին Հինգշաբթի օր Փետրուար 2-ին, Վարդանանց տօնին Նորին Վեհափառութիւնը ներկայ պիտի գտնուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ մատուցուելիք Ս. պատարագին եւ պիտի քարոզէ տալով իր օրհնութիւնները մեր հօտին:

Գարեգին Վեհափառ Ուրբաթ, Փետր. 3-ի առաւօտեան կը մեկնի Ամերիկա միանալու Ամենայն Հայոց Հայրապետին, այնտեղ միասնաբար կազմակերպելու համար Հայաստանի վերակառուցման օժանդակութիւնը:

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական պատուիրակ
Եւրոպայի Հայոց

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ԱԽՈՅԵՆԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Քաթորզ – Իսի Հ. Մ.	0 – 1
Սէն Ռոմէն – Վիէն Հ. Մ.	3 – 1
Լա Վէրփիյէր – Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսին (2)	2 – 1
Սէն թ'Անթուան Հ. Մ. – Կափ	1 – 1

Ախոյենական մրցումները կը վերսկսին Վալանսի Հ. Մ.-ին համար ալ: Տարթուան վերջը կը խաղայ Փէրփինեանի մէջ:

ՏԽՈՒՐ ԽՈՐՀՈՒՄՆԵՐ ՎԵՐԱԾՆԵԼՈՒ, ԳՈՅԱՏԵՒԵԼՈՒ ԵՒ ԱՅԼ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Գրեց՝ Ռ. ՀԱՏՏԷՃԵԱՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13, 1989, ՈՒՐԲԱԹ

«Ամերիկայի Ձայն»ը երէկ իրիկուն կը հաղորդէր Պոսթընի Երիտասարդական Միութեան մը մէկ բողոքը, որուն մէջ երիտասարդներ ցաւ կը յայտնէին որ Հայաստանի երկրաշարժին պատճառած մեծ աւերէն պատասխանատու հռչակուած էին հայ ճարտարապետներ։ Հայ ճարտարապետները ի՞նչով յանցաւոր են, եթէ երկրին տնտեսական քաղաքականութիւնն ու քաղաքական դրութիւնը անբընական գոյավիճակ ստեղծած են շինարարութեան աշխատաւորներուն համար, եթէ երկիրը մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը կը տառապի շինանիւթի պակասէ ու սեւ սակարանային դրութենէ։ Փոխանակ պարսաւելու դրութիւնը, մարդիկ կը պարսաւեն հայ ճարտարապետները։ Անիրաւութիւն է սա։

Ձայնակցեցայ միտքէս։ Բայց ի՛նչ մեղք մեղի, ինչ մեղք մեր Հայաստանի ժողովուրդին։ Այնքան կարեւո՞ր է թէ ով է յանցաւորը։ Փլատակներու տակ մնացածներուն, կամ արդէն տասնամեակներէ ի վեր այդ թշուառ շինութիւններուն մէջ ապրիլ դատապարտուածներուն համար ի՞նչ բան կը փոխուի, եթէ յանցաւորը ճարտարապետը չէ, այլ տնտեսական գոյավիճակը։

Ամբողջ Սփիւռքը ոտքի ելած է Հայաստանի երկրաշարժին մասին բան մը ընելու, խօսք մը արտասանելու, կամ ողբ մը գրի առնելու համար։ Հայ մամուլին սիւնակներէն սուգ ու ողբ կը յորդի։ Եւ ամէն ողբին կը յաջորդէ այն վըստահութիւնը, թէ մեր ժողովուրդը անգամ մը եւս պիտի վերածնի։ Ես ալ նոյնը գրած էի առանց միւսներէն լուր ունենալու։ Տրամաբանութիւնը մէկ ճամբայ միայն կը ճանչնայ։ Բոլորս ալ գիտենք, թէ մեր ժողովուրդը անմահ է։ Երեք հազար տարիէ ի վեր ոչ մէկ ուժ կրցած է անոր մուխը մարել։ Կարծած է մուխը մարել, բայց կրցած չէ մուխը մարել։ Այս ալ պիտի անցնի։ Հազարաւոր գրողներու միջեւ չկայ մէկը որ հակառակը պնդէ, «այս անգամ սակայն պիտի չանցնի» ըսէ։ Ի՞նչ բան չէ անցեր որ, այս մէկն ալ պիտի չանցնի։ Մարգարէ՞ պիտի ըլլանք, գիտնալու համար թէ հայրենիքին վէրքերը այս անգամ ալ պիտի փաթթուին։ Մենք անգամ մը եւս մեր ցաւը մեր սրտին պիտի սեղմենք եւ պիտի աղաղակենք մեր վստահութիւնը մօտակայ վերածնունդին կապակցութեամբ։

Բայց ամէն անգամ որ կը մտածեմ վերածնելու մասին, ես գլխս կը դնեմ Հայաստանի դժբախտ աղէտեալներէն մէկուն տեղ եւ կ'ընդվզիմ։ Այն ատեն ես, Հայաստանի աղէտեալս, կը դառնամ դէպի Սփիւռք ու կը պոռամ. «Կը բաւէ, մի խօսիք վերածնելու մասին։ Դուք որ արեւմտեան աշխարհի հանգստաւէտ ոստաններուն մէջ արքայական կեանք կ'ապրիք, դուք որ կեանքի բոլոր նիւթական ու բարոյական բարիքները կը վայելէք, դուք որ ձեր հայրենիքէն հարիւր հազար մղոն հեռու գացած, ձեր զաւակները այլասերումի ու ուծացումի գիրկն էք թողած, դուք որ այնքան պաղարին համակերպումով ամէն օր կը դիտէք ձեր մայրենիին հոգեվարքը օտար ափերու վրայ, դուք որ ձեր զաւակները օտար վարժարաններ կը ղրկէք, դուք որ կը հպարտանաք իրենց կեանքը օտար մշակոյթներու հաշւոյն վառող ձեր զաւակներով, դուք որ օտար հողի վրայ կը վերակառուցուիք եւ օտար գերեզմանատան մը հողին մէջ թաղուելով վերջակէտ կը դնէք ձեր կեանքին, ի՞նչ իրաւունք ունիք պոռալու, թէ «պիտի վերածնինք»։ Ձէ՞ք անդրադառնար որ կը խօսիք մեր հաշւոյն։ Մենք պիտի վերածնինք թերեւս, այո, մենք որ ընտրեր ենք Հայրենի հողը, կամ մնացեր ենք Հայրենի հողին վրայ, մենք պիտի վերածնինք ու պիտի վերակառուցուինք, բայց դուք ոչ։ Մանաւանդ սա երկրաշարժի պարագային, մի ըսէք «պիտի վերածնինք», ըսէք «պիտի վերածնին»։ Մեր զոհողութենէն ձեզի բաժին մի հանէք։ Դուք որ չմեռաք, ի՞նչպէս կրնաք վերածնիլ։ Մենք ենք մեռնողը։ Եւ եթէ մենք ենք որ պիտի վերածնինք այսքան ծանր փորձութենէ մը վերջ, ատկէ դուք ինչո՞ւ հպարտութեան բաժին պիտի հանէք»։

Հայաստանցին իրաւունք չունի՞ մեր երեսն ի վեր այսպէս աղաղակելու։

Ղարաբաղի հարցին մէջ ալ նոյն անհաւասար պայքարը կը տանինք, անոնք հոն, Սփիւռքահայերը դուրսը։ «Ղարաբաղը մերն է» կը պոռան միաբերան։ Անոնք հոն, Թատերական հրապարակի վըրայ ցոյց կը կատարեն, Սփիւռքահայերը Լոս–Անճելըսի, Նիւ–Եորքի, Մոնրէալի, Փարիզի մէջ ցոյց կը կատարեն։ Ցուցումը հաւասարապէս կ'ալեկոծէ հաւաքուած բազմութիւնները, հոն եւ աստի։ Բայց Հայաստանցի ցուցարարներն ու կազմակերպիչները բանտ կը մտնեն հոն, իսկ Սփիւռքահայ կազմակերպիչները աստին տուն կ'երթան ու հեռատեսիլ կը դիտեն։

Վերջին տարուայ ընթացքին հայ ժողովուրդը փոթորկալից օրեր ապրեցաւ։ Պատմութեան մէջ իր որոշ տեղը պիտի ունենայ 1988–ը։ Սփիւռք եւ Հայրենիք ձեռք – ձեռքի տուին, մէկ սիրտ դարձան։ Բայց անիրաւ բան մը կը տեսնեմ այս միասնութեան մէջ։ Ինծի այնպէս կը թուի թէ Հայաստանի ժողովուրդը դարձեալ անիրաւուած է, եւ այս անգամ իր միւս կէսին կողմէ, Սփիւռքի հայ ժողովուրդին կողմէ։ Իմ կարծիքով արդար չէ որ Սփիւռքահայն ու Հայաստանի ժողովուրդը մէկ նժարի մէջ դրուին։ ըՍփիւռքի ժողովուրդին համար Հայաստանի ժողովուրդին հետ հաւասար նկատուիլը պատիւ մըն է որուն արժանի չէ դարձած ան։ Սփիւռքահայը, մինչեւ իսկ ամէնէն մոլեռանդ հայրենասէրը երբեք չի կրնար հաւասարիլ հայաստանցի Հային, որովհետեւ որքան ալ մէկ սիրտ դառնան երկուքը, Հայաստանի մէջ ապրողն է որ իրապէս հայրենիքին տէր կանգնած է բազում զոհողութիւններով։ Միւսը, սուրճ քաշողին դիմաց «հըհ» ըսողն է։ Մէկը քար կը կրէ ուսին վրայ, միւսը հեռուէն սիրտ կու տայ անոր, դիմացիր, քեզի հետ եմ, կ'ըսէ։

Եւ երբ հայրենասիրութեանց հարց կը ծագի, Սփիւռքահայը ետ չի մնար ինքզինք բաղդատելէ Հայաստանցիի մը հետ։ Երկուքն ալ հայրենասէր են, կասկած չկայ։ Երկուքն ալ նոյնքան մաքրամաքուր պաշտամունք ունին հայ մշակոյթի ու հայօրէն ապրելու հարկաւորութեան նըկատմամբ։ Սփիւռքահայը նուազ նախանձախնդի՞ր չէ իր ազգային պատկանելիութեան նկատմամբ։ Ահաւասիկ ուրիշ օրինակ մը, որ կը ցոլացնէ Սփիւռքահային այդ նախանձախնդրութիւնը։ Բայց որքան տխուր բաներ կը պահէ այդ օրինակը իր ետին։ Սա երկրաշարժէն վերջ, բազմաթիւ երկիրներ, որոնց կարգին մասնաւորաբար Ամերիկայի Միացեալ–Նահանգներն ու Իտալիա, առաջարկեցին հայաստանցի երախաներ իրենց երկիրներուն մէջ հիւրասիրել քանի մը ամիս, մինչեւ որ Հայաստանի մէջ պայմանները բարելաւուին։ Անտուն մնացած երախաներ, որբուկներ, այս կերպով քանի մը ամիս պիտի վայելէին հիւրընկալ հողերու ջերմութիւնը։ Երբ կարդացած էի այդ լուրը, մէջս բան մը խլրտած էր։ Շատ չէի սիրած այդ լուրը։ Յայտնի էր որ ուրիշներ ալ պիտի չսիրէին։ Արդարեւ բողոք մը բարձրացաւ Միացեալ–Նահանգներէն։ «Ամերիկայի Ձայն»ի հայերէն հաղորդումին մէջ Նախընթաց իրիկուն Հայ Օգնութեան Միութեան պատասխանատուներէն մէկը, իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, յայտնեց թէ վճռաբար պիտի պայքարին հայաստանցի երախաները Հայաստանէն հեռացնելու ձեռնարկներուն դէմ։ Այդ տղաքը պէտք չէ բաժնուին Հայրենի ձեռքերէն մշակոյթի մթնոլորտէն, կ'ըսէր այդ անձը իրաւամբ։ Փոխանակ այդ երախաները Հայաստանէն հեռացնելու, պիտի ջանանք որ ամենակարճ ժամանակի մէջ Հայաստանի մէջ անոնց յարմար կեդրոններ կառուցանենք, Հայաստանի մէջ ցոյց տանք այն գուրգուրանքը, զոր ուրիշներ կ'ուզեն ցոյց տալ իրենց երկիրներուն մէջ։

Ի՞նչ կը նշանակէ այս յայտարարութիւնը, եթէ ոչ այն, թէ գաղտնի վախը ունինք Հայաստանցիները ժամանակաւոր կերպով իսկ ըլլայ, երկրէն հեռացած տեսնելու։ Գիտենք թէ այդ երախաները, եթէ քանի մը ամիս արտասահմանի մէջ ապրին, ճիշդ այնպէս ինչպէս կ'ապրինք մենք Սփիւռքահայերս, դժուար թէ ուզեն Հայաստան վերադառնալ, կամ նոյնիսկ եթէ վերադառնան, գոհ պիտի չըլլան, ամէն վայրկեան Հայաստանի իրենց կեանքը պիտի բաղդատեն օտար երկրի մը մէջ ապրած իրենց կեանքին հետ, պիտի դժբախտանան, երկրէն հեռանալ պիտի երազեն։ Որքան տխուր է մեր այս վախը, չէ՞։ Եւ թէ քանի՞ պատճառներով տխուր է։ Նախ անոր համար, որ լռելեայն կը խոստովանինք թէ Հայաստանը տակաւին շատ յետամնաց է բազմաթիւ տեսանկիւններէ, թէ մարդ որքան ալ հայրենասէր ըլլայ, օտար հողերու վրայ ապրուած կեանքը չի կրնար բաղդատել Հայաստանի զրկանքներով լեցուն կեանքին հետ։ Եւ ինչ որ աւելի տխուր է, այն է թէ սակայն շատ լաւ գիտնալով, ցանկութիւն կը յայտնենք որ Հայաստանի երախաները չբաժնուին Հայաստանէ, զրկուին երազային արձակուրդի մը քանի մը ամիսներէն, արձակուրդ մը որուն նմանը անգամ մըն ալ երբեք պիտի չառաջարկուի հաւանաբար իրենց ամբողջ կեանքին մէջ։ Չար չե՞նք արդեօք, յանուն մեր հայրենասիրութեան։ Մեր հայրենասիրութիւնը կիրարկել չե՞նք ջանար արդեօք ուրիշները բանտարկելու գնով։ Մենք մեր զաւակները օտար երկինքներու տակ ամենագեղեցիկ արձակուրդներուն արժանի կը դարձնենք ուծացումի գնով, բայց Հայաստանի երախաները կ'ուզենք որ բանտարկուին իրենց հայրենիքին ոսկի վանդակին մէջ։ Դարձեալ նոյն պատմութիւնն է. «պիտի վերածնինք»։ Միայն թէ այս անգամ տարբեր մարտահրաւէր մըն է այս, որ նոյն իմաստը ունի. «Պիտի գոյատեւենք» ըսել կ'ուզենք։ Ճիշդ կ'ըլլար ըսել, թէ անոնք, Հայաստանցիները պիտի գոյատեւեն, որովհետեւ մենք մահամերձ ենք, խոստովանինք կամ ոչ։ Բայց այս բոլորին մէջ ամէնէն ցաւալին այս ալ չէ։ Ամէնէն ցաւալին այն է, թէ ինչո՞ւ Հայոց հայրենիքը այսքան աննախանձելի կէտեր ունենար յաչս Սփիւռքահայերուն։ Ինչո՞ւ հայ ժողովուրդը, շինարար ու տաղանդաւոր հայ ժողովուրդը, ապրիլ գիտցող ու կեանքին համը հանող հայ ժողովուրդը, իր սեփական երկրին մէջ չէ կրցած ընել այն ինչ որ այնքան դիւրութեամբ կրնայ ընել օտար որեւէ երկրի մը մէջ։ Միայն քաղաքական դրութի՞ւնն է ատոր պատասխանատուն։ Մեր ժողովուրդը չէ՞ր կրնար արդեօք ելքի ճամբայ մը գտնել եւ մասամբ գոնէ թեթեւցնել այն ծանր պայմանները, որոնք կը տիրապետեն Հայոց հայրենիքին մէջ։ Ձէ՞ինք կրնար ունենալ երկիր մը, ուրկէ դուրս եջանկօրէն պտոյտի գացողները նոյնքան երջանկօրէն ետ վերադառնային, ինչպէս օտար երկրի ամէն բնակիչ կ'ընէ։ Հայրենասիրութիւնն ու իր հայրենիքին մէջ ապրիլը դադրէին տուրք մը ըլլալէ, զոհողութիւն մը չնկատուէին, միայն դուրս ելլելու անկարելիութեան պատճառաւ շարունակուող պարտադիր իրավիճակ մը չըլլային, ընդհակառակն, գրաւիչ դառնային, արտասահմանի մէջ տուն – տեղ ծախել տալով դէպի երկիր հմայող ազդակներ ըլլային։

Սփիւռքի տարածքի վրայ գոյատեւման պայքար տանողներու նկատմամբ ես ալ հիացում ունիմ, անխառն հիացում մը։ Ոչ ոք կրնայ կասկածի ենթարկել անկեղծութիւնն ու արմատներու նըկատմամբ հաւատարմութիւնը բոլոր անոնց, որոնք Սփիւռքի համայնակուլ պայմաններուն մէջ իրենք զիրենք Հայ կը զգան։ Բայց ամէն Սփիւռքահայ, տուրք վճարելու պէս, պահ մը պէտք է մտածէ թէ ինք վերջին հաշւով, լուսանցքի վրայ գտնուող մըն է։

(Քաղուած հեղինակին անտիպ օրագրէն)

ԿԷՍ ԿԱՏԱԿ, ԿԷՍ ԼՈՒՐՋ
(«Սովետ. արուեստ», Սեպտեմբեր)

«ԱՅՈ, ՉԻ ԿԱՐԵԼԻ...»

Նոր ղեկավար էր նշանակուել։

Առաւօտեան ուղիղ ժամը 9–ին բոլոր աշխատողները գրաւել էին իրենց տեղերը։ Մարդիկ ուշադիր նայում էին դրանը, ապա հայեացքներն ուղղում հեռախօսին. գուցէ քարտուղարուհին յանկարծ ներս մտնի կամ հեռախօսով կանչի...

Լարուածութիւն էր զգացւում։ Աշխատողները սովորականի նման սենեակից սենեակ չէին գնում, խմբւում, զրոյցի թեմա փնտռում – մասնակցում իրենց այնքան էլ չհետաքրքրող վէճերին, կարծիք յայտնում, լրիւ պատկերացում էլ չունենալով, թէ ինչի մասին է խօսքը, յաճախ նայում ժամացոյցին, յետոյ սուրճ խմում, նոր վէճեր սկսում, նորութիւններ քննարկում. ում նշանակեցին, ում ազատեցին, ով ուր գնաց, ինչու նա եւ ոչ թէ մէկ ուրիշը, ծխում էին խմբովին, նորից ժամացոյցին նայում ... Սեղանների վրայ թղթեր էին թափուած, պէտքական կամ ա՛նպէտք։

Խիստ գործնական տեսք ունէր տրեստը։

Այցելուները զարմացած նայում էին ծանօթ դէմքերին ու չէին ճանաչում։ Պատասխանները կարճ էին, առանց մեկնաբանութեան, գործնական եւ առարկութիւն չընդունող։

Պետի սեղանի ձախ կողմում փոքրիկ յարմարանքի վրայ նոր սելեկտոր տեղադրուեց՝ հեռախօսային 54 կանչով։ Հիմնարկի բոլոր սենեակները հեռախօսային կապով անմիջական շփման մէջ մտան գլխաւոր առանձնասենեակի հետ։ Քարտուղարուհին դարակում խորը թաքցըրեց ձեռագործը, դիմայարդարանքի առարկաները, սոսկած փոքրիկ յուշանուէրները։

Բոլորն ինչ որ բանի էին սպասում։

Բոլորը մտահոգուած էին. աչքի ընկնել, ինչպէ՞ս, գուցէ առայժմ սպասել, ուսումնասիրել։ Սպասել...

Լարուածութիւնը գնալով մեծանում էր։

Վերջապէս պետը փորձեց օգտուել սելեկտորից։ Սեղմեց Ա. տեղակալի կոճակը եւ անզգուշութիւնից թէ անփորձութիւնից, մատը կպաւ մէկ այլ կոճակի։ Սկզբում լսուեց տեղակալի ձայնը.

– Լսում եմ։

Բայց յանկարծ վառուեցին սելեկտորի բոլոր կոճակների լոյսերը, եւ լսուեցին բազմաթիւ ձայներ.

– Լսում եմ...

– Լսում եմ...

– Խնդրեմ...

– Ի՞նչ կը կամենաք...

– Լսում եմ...

Պետի աչքերի առջեւ պատկերուեցին աշխատողների անհանգիստ, սպասողական դէմքերը։

Պատահաբար սեղմուած կոճակը ընդհանուր կանչի համար էր ...

Օրուայ վերջին քարտուղարուհին, ընդգծուած համեստութեամբ, ներս մըտաւ եւ պետի դրասեղանին դրեց հեռագիրը։

«Սեպտեմբերի 21–ին, ժամը 14–ին Ձեզ կ'ընդունի մինիստրի տեղակալը, պատրաստուէք»։

Այսօր Սեպտեմբերի 16–ն էր։ Նոր նշանակուած պետի առաջին հանդիպումը բարձր ղեկավարութեան հետ տեղի էր ունենալու հինգ օր յետոյ։

Այս անգամ իրօք պէտք եղաւ ընդհանուր կանչի կոճակը։ Հնչեց պետի վըճռական, փոքր – ինչ հանդիսաւոր ձայնով տրուած հրամանը.

– Տեղակալները, վարչութեան պետերը, բաժնի վարիչները, կուսքարտուղարը, արհմիութեան նախագահը, կոմերիտ միութեան քարտուղարը՝ ինձ մօտ։

Ասես ռազմական տագնապ հնչեց։

Մարդիկ դուրս թռան սենեակներից, յամենայն դէպս թղթապանակները ձեռքներին, սրած մատիտներով, գրիչներով ուղղուեցին դէպի գլխաւորի առանձնասենեակը։

– Առաջին յանձնարարութիւնը, – վըճռական հնչեց պետի ձայնը, – ամէն մէկը պէտք է իրեն դրսեւորի ամենալաւ կողմից։ Հինգ օրից ինձ ընդունելու է մինիստրի տեղակալը, Ա. տեղակալը։

Նայեց շուրջը, ստուգելով ասածի տըպաւորութիւնը, ապա.

– Դա իմ առաջին հանդիպումն է։ Պէտք

է առաջ քաշենք մեզ հետաքրքրող խըն – դիրները։ Խնդրում եմ համարձակ առաջարկներ անել։ Մեր տրեստի ներկայ վիճակն այնքան էլ լաւ չէ, դուք այդ գիտէք։ Նոր պայմաններում նոր հոգեբանութիւն, նոր գաղափարներ։ Ամէն մի առաջարկ պէտք է փաստերով հիմնաւորուած լինի, տրամաբանական. ի՞նչ էք ուզում, ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ։ Զեկուցագրերի յանձնման ժամկէտը չորս օր է։ Ժամանակը չի սպասում։ Վերջին օրը ձեր առաջարկների հիման վրայ տեղակալ – ների հետ վերջնական տեսքի կը բերենք մեր տրեստի կողմից առաջ քաշուող հարցերը։ Պա՞րզ է։ Հարցեր կա՞ն։

Պետի հայեացքը սահեց ներկաների դէմքերի վրայով՝ կանգ չառնելով ոչ մէկի վրայ։

Հարց տուող չկար։

Ցրուեցին։

Եւ եռաց աշխատանքը։ Աշխատել ըսկսեցին տրեստի տասնեակ հեռախօսները, հեռագրերը թռան վարչութիւննե – րը. «Ձեզ առաջարկւում է երկու օրուայ ընթացքում…»։

Կազմակերպութիւններից հեռախօսագրեր թելադրուեցին արտադրական կոլեկտիւների ղեկավարներին. «Ձեզ առաջարկւում է մէկ օրուայ ընթացքում հաղորդել հեռախօսով…»։

Արդէն յաջորդ օրը կազմակերպութիւններում ստացուեցին հեռախօսագրերը։ Եւս մէկ օր, եւ դէպի վարչու – թիւնները թռան հեռագրերը։ Միւս օրը, տրեստը ստացաւ պահանջածը։

Այդ օրը տրեստի բոլոր սենեակների լոյսերը վառւում էին մինչեւ ուշ գիշեր։

Պատրաստւում էին զեկուցագրերը։

Միւս օրը պետը տեղակալների հետ ի մի էր բերում ստացուածը։

Աշխատանքից յետոյ ոչ ոք չհեռացաւ։ Բոլորի ուշադրութիւնն ու հայեացքները ուղղուած էին հեռախօսներին։ Յանկարծ էլի ինչ – որ բան…

Վերջապէս…

Արդէն կէս գիշեր էր, երբ տեղակալների ուղեկցութեամբ պետը դուրս եկաւ առանձնասենեակից։ Դռնապանը չատ քաղաքավարի, բայց չթաքնուած զարմանքով ճանապարհեց ղեկավարու – թեանը։

Ամբողջ գիշեր պետի բնակարանում սենեակներից մէկի լոյսը չմարեց։ Պատուհանի վարագոյրի վրայ պարզ ուրուագծւում էր նա։ Ետ ու առաջ էր անում, ձեռքերով ինչ – որ շարժումներ անում։ Յետոյ նստում էր, երկու ձեռքե – րով յենւում սեղանին եւ ամենայն լըրջութեամբ կարդում զեկուցագիրը։ Անհրաժեշտ տպաւորութիւն թողնել միանգամից, առաջին հանդիպումը վըճ – ռական է, բախտորոշ՝ եւ իր ճակատագրի, եւ՝ տրեստի գործունէութեան համար։ Հիմա արդէն իր յաջողութիւնը տրեստի յաղթանակն է եւ հակառակը։ Նա նորից ոտքի կանգնեց եւ այս անգամ առանց թղթերի առանձին թուեր էր արտասանում, փաստարկներ բերում, ապացուցում, բացատրում։

Նա բարձրաձայն մտածում էր։

Տնեցիներն անհանգիստ գիշեր անցկացրին։

Պետը վաղ առաւօտեան զեկուցագիրն անգիր գիտէր։ Նա իր դերի մէջ էր, քըննութեանը պատրաստ։

Պետը բացեց սենեակի լուսամուտը։ Թարմ օդը սթափեցրեց նրան։ Երեւում էր, ամբողջ գիշեր աշխատել էր։ Նայեց սեղանի վրայ դրուած թղթապնակին։ Դէմքին ժպիտ երեւաց…

Մինիստրի տեղակալի առանձնասենեակին կից սպասարանում մի քանի հոգի կային արդէն։ Քարտուղարուհին սիրալիր դիմաւորում էր ներս մտնողներին, աթոռ առաջարկում։ Բոլորի հայեացքը ժամացոյցի սլաքից սահում էր դէպի քարտուղարուհու սելեկտորը, ապա՝ հակառակը։

Պետը տեղից վեր կացաւ, քայլեց դէպի պատուհանը։ Դրսում աշուն էր։ Ծառերի տերեւները ոսկեզօծուել էին, կարծես ամրանից փոխ էին առել արեւի շողերը։ Գեղեցիկ էր աշունը։ «Դեռ երկու ամիս էլ այսպէս կ՚անցնի, յետոյ կը տեսնենք», – մտածում էր տրեստի նոր ղեկավարը։ Յետոյ. «Եթէ առաջարկներն անցնեն, եթէ հաշուարկներն ընդունեն, գոնէ կիսով չափ, աշունը բարի կը լինի, սկիզբը վատ չի լինի։ Ամէն ինչ լաւ ըսկիզբն է որոշում»։

Նա միանգամից չլսեց իր ազգանունը, բայց զգաց, որ այն կրկնեցին։ Մեքե – նայօրէն ուղղեց փողկապը, թղթապանակը սեղմեց եւ քայլեց դէպի առանձնասենեակի դուռը։ Մէկը բռնեց ձեռքը, դէմքը ծանօթ էր, պետը չյիշեց որտեղից, մտքերն արդէն այնտեղ էին։

– Շնորհաւորում եմ նոր պաշտօնի առթիւ։

Ձայնն էլ ծանօթ էր, դէմքի ժպիտն էլ անկեղծ թուաց։

– Ընդունէք նաեւ իմ շնորհաւորանքը։

Ասողը մէկ ուրիշն էր։

Պետը գլխով արեց, փորձեց ժպտալ, բարի խօսքով պատասխանել, կարծես չստացուեց, քայլերն արդէն տանում էին դէպի դուռը։

Մինիստրի Ա. տեղակալը պետին դիմաւորեց ոտքի կանգնած։ Նա բարեհամբոյր ժպտաց եւ ամուր սեղմեց ձեռքը։

– Շատ ուրախ եմ։ Խնդրեմ, նստէք։

– Շնորհակալութիւն, – արտասանեց պետը։

– Սո՛ւրճ։

«Բարի է, սիրալիր, տակտով», – մըտածեց պետը։

Մինիստրի տեղակալը յարմար տեղաւորուեց բազկաթոռում, հայեացքն ուղղեց պետին։

« Սկսւում է»։

Հէնց այդ րոպէին ներս մտաւ քարտուղարուհին եւ երկու գաւաթ սուրճ դրեց սեղանին։ Մինիստրի տեղակալը ոչ մի ուշադրութիւն չդարձրեց։

– Դէ՞, – պետի ականջին հնչեց նրա ձայնը։ Ու նորից մտածեց.

«Ուշադիր է»։

Պետը սկսեց նկարագրել տրեստի ներկայ վիճակը, բերեց մի քանի բաւականին տխուր փաստեր։ Անցաւ իրադրութեան վերլուծմանը։ Նայեց մինիստրի տեղակալին. ի՞նչ տպաւորութիւն թողեց։

– Կը ներէք, – յանկարծ ասաց տեղակալը։ Նա շրջուեց, վերցրեց հեռախօ – սափողը, սեղմեց կոճակը։ Միւս ծայրում. «Լսում եմ»։

– Ուրեմն այսպէս, – հանգիստ արտասանեց նա, – ինչպէս գիտես վաղը շաբաթ է։ Այո, կեցցե՛ս։ Պատրաստիր ամէն ինչ, մեկնելու ենք, այո, Սեւան։

Նորից նոյն դիրքն ընդունեց, էլի ժըպտաց, արդէն ծանօթ ժպիտով։

– Շարունակէք խնդրեմ, կը ներէք։

Պետը միանգամից չկարողացաւ գտնել մտքի թելը, բայց շուտով գտաւ։ Այժմ նա անցաւ վարչութիւնների առաջարկ – ներին՝ իր կարծիքը եւ գլխաւոր ասելիքը թողնելով վերջում։ Այսպէս ուրեմն, վարչութիւններն ուզում են, որ առանձին մատակարարումները, վարչական կազմը, ցրուած տնտեսութիւնները…

Թուարկում էր առաջարկները, խօսում դրանց իրագործման արդիւնքների մասին։

– Ներեցէք, խնդրում եմ, – տեղակալը նորից ընդհատեց, վերցրեց հեռախօսափողը։

– Զմռռանաս Գէորգին, Ռուբէնին, Տիգրանին, Կոստյային զգուշացնել, կ՚ասես հետները բան – ման վերցնեն, իրենք գիտեն, այ ապրես, խելօք ես, շնորհակալութիւն։

Ու էլի դարձաւ պետին։

– Շարունակէք, խնդրեմ։

Պետը վճռականօրէն անցաւ զեկուցա – գրի գլխաւոր հարցերին։ Դրանք արդէն իր առաջարկութիւններն են։ Այս մէկը, նա հանեց թղթերը, մեկնեց տեղակալին, մաքուր թղթեր հանեց, ապա՝ դա իր գլխաւոր զէնքն էր, անգիր, միմիանց ետեւից արտասանեց ստացուելիք թուերն ու յաղթական նայեց մինիստրի տեղա – կալին։ Եւ…

– Ներեցէք, խնդրեմ։

Պետի ականջին հասան մինիստրի տեղակալի բառերը՝ նոյն ելեւէջներով ու նոյն առոգանութեամբ։

– Լսիր, տղաներին կ՚ասես կանանց չբերեն, այս անգամ էլ տղամարդկանց խումբ կազմենք, մի լաւ ժամանակ անցկացնենք, ուխք – էնտ։ Հասկացա՞ր, կեցցե՛ս։

Ապա.

– Շարունակէք, խնդրեմ։

Պետը նայեց առանձնասենեակի մի անկիւնում տեղաւորուած հսկայ ժամացոյցին։ Նա խօսել էր ուղիղ 34 րոպէ, 4 րոպէ աւելի, քան տանը, երբ գիշերը կրկնում էր զեկուցագիրը։

Պետն ակամայ արտասանեց.

– Ես վերջացրի։

Եւ ուղիղ նայեց նրան։ Նա տեղից վեր կացաւ, ձեռքը մեկնեց պետին, ամուր սեղմեց եւ արդէն ծանօթ ձայնով՝ ոչ բարձր, ոչ ցածր, չեշտուած քաղաքա – վարութեամբ ասաց.

– Դէ, ուրեմն ցտեսութիւն, ուրախ եմ ծանօթանալ։

Պետը դուրս եկաւ առանձնասենեակից։ Մէկն արդէն շտապում էր ներս մտնել, կարգի էր բերում փողկապը, թղթապա – նակը։

– Շնորհաւորում եմ նոր նշանակման առթիւ։

Ականջին հասան բառերը։ Նայեց, կարծես ծանօթ էր, ձայնը նոյնպէս, բայց չի յիշում։

– Շնորհակալութիւն։

Պետի ժամանման լուրը կայծակի պէս թափանցեց տրեստի բոլոր անկիւնները։ Նա արագ քայլերով անցաւ միջանցքով, բացեց առանձնասենեակի դուռը եւ արագ փակեց։

Րոպէներն անցնում էին սարսափելի դանդաղ։

Բոլորի հայեացքներն ուղղուած էին հեռախօսներին։

Ժամերն անցնում էին։

Սելեկտորի կոճակի լոյսը չէր վառ – ւում…

Յետոյ, մի անգամ…

Դահլիճը լեփ – լեցուն էր։ Կարեւոր հարց էր քննարկւում։ Ելոյթ ունեցող – ները խօսում էին կրակոտ, երբեմն առանց թղթի։

Մէկը, միւսը…

Ահա եւ մինիստրի առաջին տեղակալը։

«Անհրաժեշտ է նոր մտածողութիւն, նոր մօտեցում, թարմ գաղափարներ, նախաձեռնութիւն, գործով այրուել…»։

Նա նստել էր վերջից մի քանի կարգ առաջ։

Ու յանկարծ, ինքն էլ չիմացաւ ինչպէս, բարձրաձայն արտասանեց.

– Ի՞նչ։

Բոլորը թեքուեցին դէպի նա. «Ի՞նչ պատահեց»։

Միայն ելոյթ ունեցողը անվրդով կրկնեց.

– Այո, նախաձեռնութիւն, հին ոգով չի կարելի…

Միւս հռետորը խօսեց հետեւողակա – նութեան մասին։ «Ոչ մի առաջարկ անուշադրութեան չպէտք է մատնել», – էլի հետեւից բարձրաձայն։

– Ի՞նչ։

Ու էլի դահլիճում հաւաքուածները հարցական նայեցին նրա կողմը։

Ու էլի ելոյթ ունեցողն անվրդով վրայ բերեց։

– Այո, չի կարելի…

Ա. ԳՈՒՐԳԷՆԵԱՆ

ԾՈՂՈՒԹԻ ԾՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Համազգայինի գրական յանձնախումբը Դեկտեմբեր 7-ին ներկայացուցած է լիբանանահայ բանաստեղծ եւ գրագատ Յ. Պէրպէրեանի բանախօ – սութիւնը, որուն նիւթը եղած է «Սփիւռքահայ արդի բանաստեղծութիւնը»։ Յ. Պէրպէրեան որ հեղինակն է «Կորիզ» եւ «Ոսպնեակ» բանաստեղծութեան հա – տորներուն, ըսած է թէ սփիւռքահայ արդի բանաստեղծութիւնը արձակով ըստեղծուած բանաստեղծութիւն է որ կը սերի արեւմտահայ բանաստեղծութեան ժառանգութենէն։ Յ. Պէրպէրեան անոր առաջին ներկայացուցիչները նկատած է Ն. Սարաֆեանն ու Յարութիւն Կոստանդեանը։ Երկրորդ հանգրուանը յատկանըշած է Վ. Օշական, Զահրատ, Զ. Խրախունի անուններով, իսկ երրորդը՝ Գ. Պըլտեանի եւ Վեհանոյշ Թէքեանի գործերով։

***

ԻՐԱՆԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ պատգամաւոր Ա. Բաղումեան Հայաստանէն վերադարձած օրը՝ Դեկտեմբեր 29-ին, մեկնած է Նոր Ջուղա, եւ ապա, Շահինշահր եւ Փերիա՝ փոխանցելու համար աղէտեալներուն օգնելու հսկայ աշխատանքէն ստացած իր տպաւորութիւնները։ Պատգամաւորը եղած է Բոլորան հայաբնակ գիւղը, ուր մասնակցած է գիւղին խմելիք ջուրի գըտումի սարքաւորման արարողութեան։ Ա. Բաղումեան այցելած է նաեւ Սպահանի համալսարանի Հայոց լեզուի ու գրականութեան ամպիոնը։ Թեմի առաջնորդը, Թեմական խորհուրդը եւ պատգամաւորը համագործակցութեան մէջ են Համալսարանի տեսչութեան հետ եւ կը փոր – ձեն ելք մը գտնել դասախօսական բացը գոցելու համար։

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Գ. Տէր – Գէորգեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբերի սկիզբը, տեղի ունեցած է Վանքուվըրցի արուեստագէտ Ժոզէֆ Էկոյեանի ջրաներկերու ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ՝ Թ. Մ. Մ.-ի Գեղարուեստի եւ Ընկերային յանձնախումբին։ Հոծ թիւով արուեստասէր – ներու այցելած ցուցահանդէսը մեծ յաջողութիւն արձանագրած է. նկարներուն 70 առ հարիւրը վաճառուած է եօրեայ այս ձեռնարկին ընթացքին։

***

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ «Եուսուֆեան» կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 25-ին տեղի ունեցած հաւաքոյթի մը ընթացքին, մեծարուած է Թէքէեան Մշակութային Միութեան հիմնադիրներէն երգահան՝ Համբարձում Պէրպէրեանը, որ այս առթիւ յատկապէս եկած է Պոլիսէն։ Տիրան Արք. Ներսոյեան ալ ներկայ գտնուած ու խօսք առած է երեկոյթին, Հ. Պէրպէրեան անդրադարձած է Թէքէեանի դերին ու «Եուսուֆեան» կեդրոնին։ Այնուհետեւ Անդրանիկ Փոլատեան յայտնած է թէ նորաբաց կեդրոնը պիտի ծառայէ հայ գրականութեան եւ պիտի ունենայ իր գրադարանը։ Ան անդրադարձած է նաեւ Համբարձում Պէրպէրեանի մեծ վաստակին, յիշատակելով անոր ազգային ծառայութեան կարգ մը գործունէութիւն – ները։

ՇԻՆԻՉ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի մէջ պատահած տարերային աղէտէն ետք, զանազան հայկական կազմակերպութիւններ, միշտ չփման մէջ գտնուեցան, ճիգերը համակարգելու ձգտող։ Հանդիպումներ կայացան, որոնց արդիւնքը՝ յատուկ հաղորդագրութեամբ մը, ամերիկահայ հանրութեան սեփա – կանութիւն դարձաւ։ Ստորեւ՝ այդ հաղորդագրութիւնը.

***

Ստորագրեալները կազմեցին տասնեւ – չորս կազմակերպութեանց խառն միակցութիւն մը (քօալիշըն) որուն նպատակն է անմիջական եւ երկար ժամանակի օժանդակութիւն ընծայել Հայաստանի, երկրաշարժին որպէս հետեւանք։

Տասնեւչորս կազմակերպութեանց ներ – կայացուցիչները Նիւ – Եորքի մէջ հանդիպում մը ունեցան, Դեկտեմբեր 22-ի Հինգշաբթի օր, ընդառաջելով Էջմիածնայ Թեմի առաջնորդ՝ Թորգոմ Արքեպիսկոպոսի հրաւէրին։ Հանդիպումին որոշուեցաւ հետեւեալ անունը տալ տասնեւչորս կազմակերպութեանց միակցու – թեան, –

United Armenian Earthquake Appeal.

Առաջնորդութիւն Հայոց Ամերիկայի Էջմիածնական Թեմին

Առաջնորդարան Ամերիկայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ

Հիւսիսային Ամերիկայի եւ Գանատայի Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդութիւն

Հիւսիսային Ամերիկայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութիւն

Ամերիկայի Հայկական Համախմբում

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւն

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն

Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութիւն

Հիւսիսային Ամերիկայի Հայ Օգնութեան Միութիւն

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն

Համազգային Հայ Կրթական եւ Մշակութային Ընկերակցութիւն

Վարդանանց Ասպետներ

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւն

Թէքէեան Մշակութային Ընկերակցութիւն

«Հայրենիք»

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Լիւսի եւ Աստղիկ Տէր – Պարսամեան իրենց մօրաքրոջ՝ Սաթօ–ի (զոհ Լենինականի երկրաշարժին) յիշատակին 500 Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, 500 Ֆր. Հայ Դատի Յանձնախումբին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 ֆրանք «Յառաջ»ին:

POUR MIEUX COMPRENDRE
L'ARMENIE SOVIETIQUE

LISEZ

«Le Transcaucasien MOSCOU - EREVAN»

un livre qui vient de paraître en français

aux Editions La Pensée Universelle.

L'auteur, Noubar Makaroff, décrit dans ce récit de voyage les tensions qui séparent et la vie commune qui rapproche les peuples vivant dans ce grand ensemble qu'est l'Union Soviétique.

DEMANDEZ

«LE TRANSCAUCASIEN MOSCOU - EREVAN» aux librairies Samuelian, Palouyan, le Globe.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

tél : 43 76 55 89

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը՝ խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Արաքսի Յուսիկեանի եւ զաւակներուն իրենց հօր եւ ամուսնոյն մահուան առիթով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԻԼԼԷՕՐՊԱՆ. – Տիկին Ժամկոչեան 300 ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Յակոբ Էսկիճեան 200 Ֆր.:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ. – Օր. Ս. Տէր – Կումսեան 100 Ֆր.:

UNESCO / ARMENIE

Au profit des personnes handicapées victimes du séisme, et à l'initiative du Fonds international pour le développement de l'éducation physique et du sport (FIDEPS de l'UNESCO), diffusion par souscription d'un jeu de société dont la pratique est basée sur celle du tennis.

«JEU, SET et MATCH» qui est agréé par la Fédération Internationale de Tennis permet de réaliser une vraie partie de tennis entre personnes de tous âges. Il se présente dans une mallette en plastique de 53 × 33 × 5 cms.

Montant de la souscription : 280 frs.

Le produit d'une partie de cette vente est réservé à l'achat d'équipements pour handicapés qui seront acheminés directement par l'UNESCO.

Nous comptons sur tous les membres de la communauté arménienne pour animer cette «Chaine de solidarité» qui doit, comme nous l'espérons, remporter un réel succès afin de répondre à l'attente d'un trop grand nombre de personnes qui ont, d'ores et déjà, besoin d'être appareillées.

Pour ce faire, nous les invitons à s'adresser à la Maison de la Culture Arménienne :

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

Nous leur ferons parvenir tous les renseignements et documents nécessaires pour participer à cette opération.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տիկին Հայկանոյշ Նալպանտեան 500 ֆրանք կը նուիրէ S.O.S. ARMENIE–ի Տիկին Ագնէս Իյնէճեանի մահուան առթիւ (ստանալ «Յառաջ»էն), նաեւ ուխտի մը առթիւ 150 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղի ձեռնարկը Փետրուար 25, Շաբաթ, ժամը 20.30–ին Ազգային Տան սրահին մէջ:

Մանրամասնութիւններ յետագային:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE MARSEILLE

12-14, rue Saint Bazile

ARMENIE- TEMOIGNAGES

CONFERENCE AVEC PROJECTIONS
par
PIERRE MOUROUX
Sismologue
du Service Risques et génie sismique
avec la participation de:
Capitaine de vaisseau BRANELLEC
Cmt. en chef des marins-pompiers de Marseille
Lieutenant - colonel LEROY
de l'Unité d'intervention de la section civile de Brignoles
Cmt. EGGERMONT
Chef d'Etat-major adjoint de la direction départementale des services incendie et secours de Vaucluse
Lundi 30 Janvier à 21 heures
—— Entrée libre ——

VENTE DE TIMBRES
au profit
des sinistrés du séisme survenu en **ARMÉNIE**

La série de 3 valeurs — 30 frs.
La feuille complète de 9 séries — 270 frs.

En vente chez :

- A.A.A.S. : 77, rue Lafayette, Paris 9e Tél. : 48. 78. 02. 99
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Montmorency, 44-50, ave. du Gal. de Gaulle Tél. : 39. 83. 20. 67
- A.A.A.S. : Maison de retraite de Gonesse, 7, rue de l'Eglantier Tél. : 39. 85. 24. 24
- A.A.A.S. : Le Home Arménien de St. Raphaël, 104, ave. Maréchal Lyautey Tél. : (16) 94. 95. 00 .30
- YAN'S CLUB : 5, ave. Reille, Paris 14e Tél. : 45. 89. 20. 48
- LE PACHA : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien Tél. : 34. 12. 33. 66
- AREVDOUR : 70, rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- TORREFACTION : 57,rue Jean Jaurès Arnouville-lès-Gonesse
- BRICOFER : 9, rue du Gal. Leclerc St. Gratien
- Mme NADIA FER : 55, rue Félix Faure Enghien Tél. : 34. 12. 33. 66 (14 - 31)
- KODJABEKIAN : 538, ave. du Gal. de Gaulle, Clamart.

– Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Փետրուար 2, տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ Հազար երեսուն եւ վեց Վկայիցն, Որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին – 451 Թուականին –:

Այսօր անուանակոչութեան տօնն է նաեւ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր Վազգէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին՝ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ պիտի ոգեկոչուի Վարդանանց յիշատակը: Կը քարոզէ. –

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ
ԿԻԼԻԿԻՈՅ

***

ԾԱՆՕԹ. – Կարեւորութեամբ մեր ժողովուրդին կը յիշեցնենք թէ. –

«Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը – դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր կամ ուրիշներ – կրնան այսօր բացակայիլ իրենց զբաղումներէն՝ կրօնական իրենց պարտաւորութիւններուն համար»:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Երեքշաբթի, Յունուար 31, տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից:

Այս առթիւ առաւօտեան ժամը 10–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի ժամերգութիւն, մասնակցութեամբ՝ Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի հոգեւորականներու:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –

Այս առթիւ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ- ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ Փետրուար 1, ժամը 10–ին քաղաքիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ պիտի մատուցուի: Այս առթիւ ըստ սովորութեան կը հաղորդուին բոլոր հայ մանուկները:

Հրաւիրուած են Վալանսի եւ շրջակայքի հաւատացեալ ժողովուրդը:

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

3 MARS 1989

PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES
25, AVENUE CRESSON
92130 ISSY - LES - MOULINEAUX

CONCERT
LIZ SARIAN

Dès à présent
Billets en vente chez :

- **BAKERDJIAN** —35, rue de Trévise — 75009 PARIS Tél. : 47. 70. 07. 25
- **Mme PALOUYAN** —9, rue de Trévise — 75009 PARIS Tél. : 45. 23. 24. 97
- **Mme KAPIKIAN** —175, avenue Jean Jaurès — 92140 CLAMART Tél. : 46. 42. 56. 17
- **ARCHA** —114, rue d'Aboukir — 75002 PARIS Tél. : 42. 36. 76. 56

ATTENTION A dater du 1er Février, les billets seront en vente exclusivement au Palais des Arts et des Congrès — Issy - les - Moulineaux.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 31

MARDI
31 JANVIER
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.938 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 16.938

Ռ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ Մ. ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ

ԽՄԲ. – Այս ծանրախոհ նամակը, ուր, այն ճշմարիտ մտաւորականը որ է՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան, լաւագոյն վերլուծումը կ'ընէ ղարաբաղեան հարցին ու Հայաստանի տասնամեայ արդար պոռթկումին, Դեկտեմբեր 18-ի թուականը կը կրէ : Ռուսերէն բնագրէն ֆրանսերէնի վերածումը կատարած է Փաթրիք Տօնա – պետեան, մեր թարգմանութիւնն ալ, ուրեմն, ֆրանսերէն այդ բնագրէն է : Հակառակ թուականին, նամակին բովանդակութիւնը չէ կորսնցուցած իր այժմէականութիւնը : Օրերս, հատուածներ հրատարակեց «Փոլիթիս» շաբաթաթերթը (թիւ 48, Յունուար 27 / Փետրուար 2) : Ծանօթ է, որ Ռ. Ղազարեան ալ ձերբակալուեցաւ Յունուար 9-ին :

***

Ցուսախաբութեան ղառնութիւնը, ի տես խորտակման այն վերջին յոյսերուն, զորս ունէր արդարութեան նկատմամբ, այդ է հայ ժողովուրդի հակազդեցութիւնը այն հարցադրոյցին առթիւ, զոր տուիք Հայաստանէն ձեր մեկնումէն առաջ : Անոնք, սակայն, շնորհապարտ են, նշանաւոր մաֆիան, գողերն ու դրամակորզները բոլոր աստիճաններու : Անոնք սարսափած էին զանգուածներու ազատագրումէն, որովհետեւ, արդարօրէն, շարժումը որպէս թիրախ առած էր դիւանակալութիւնը, եւ ուրեմն հանրաժողովներու եւ հաւաքոյթներու ընթացքին, Երեւան թէ գաւառը, բացէ ի բաց յայտնաբերուած էին կաշառակեր ղեկավարները, որոնք Հանրապետութեան թէ շրջաններու մակարդակին վրայ, կամայականութեամբ, պետութեան հողերու եւ բնակարաններու չահատակութեամբ կը գործէին : Անոնք վարժուած էին որ իրենց հնազանդին մատի շարժումով մը : Ցուսաբած էին այն դատումէն, որ ժողովուրդը, հաւատացած Պերեստրոյկային, ունէր իրենց նկատմամբ : Ձիրենք փրկեցինք հալածելով «սեւ չապիկները» եւ «մօրուսաւորները» : Ի դէպ, «սեւ չապիկներու» առթիւ, գիտցէք որ երբեք չէ եղած Հայաստանի մէջ : Հաւանաբար չփոթացած էք անոնց հետ, որոնք Բաքուի փողոցներուն մէջ, սպէս լոզունգներ կը պոռային. – «մա'հ Հայերուն» եւ որոնք Սումգայիթ, ամէնէն ցած վայրագութեանց կը դիմէին : Գալով այն դժգոհութեան, զոր բազմիցս արտայայտած էք «մօրուսաւոր»ներու նկատմամբ, անըսազն յարգանքի պակաս մըն է մարքսիզմի հիմնադիրներու յիշատակին հանդէպ, խմբակ մը իրաւ յեղափոխականներու եւ գիտնականներու : Գալով կաշառակերութեան վայելած պաշտպանութեան, ամէն պարագայի մէջ, Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները չէ, զորս պէտք է ամբաստանել, այլ ամէն բանէ առաջ, անոնք, որոնք, կամ անձնական կապերով, կամ այլ ձեւերով, իրենց խորհրդատուներուն մէջ կը պատսպարեն մաֆիայի պետը՝ Ալիեւ կամ կը ջանան յարատեւօրէն հեռացնել արդարութեան սուրը Սումգայիթի ջարդին կազմակերպիչներէն :

Մեզ կը մեղադրեն, մենք՝ շարժումին գործունեայ տարրերը, որ արդէլք հանդիսացած ենք ծնող Պերեստրոյկային : Այն աստիճանի կը հաւատա՞ք մենատիրութեան, խորհելու համար որ կրնաք Պերեստրոյկան իրագործել եւ ժողովրդավարութիւն հաստատել պարզապէս առաջին քարտուղար մը պաշտօնազրկելով, տեղւոյն վրայ պահելով «հիներուն» 90 առ հարիւրը (միայն կարգ մը փոփոխութիւններով պաշտօնատարներու) : Ազատ թողուցիք հիմա, որ իրենց հաշիւները մաքրեն մարդոց հետ, որոնց, ցարդ, պարկեշտութիւնն ու անկաշառակերութիւնը պաշտպանած էին : Մարդիկ, որոնք, միամտօրէն, կը սպասէին որ իրենց զօրավիգ ըլլայիք լճացման դէմ իրենց պայքարին մէջ : Մնացեալը թեքնիքի հարց էր. – մեզ ցեխի տակ թաղեցին շնորհիւ միակողմանի «կլաստոստի» մը, մեր վրայ ձգեցին բոլոր ցաւերու եւ բոլոր մեղքերու պատասխանատուութիւնը, պատասխանատուութիւն, որ կենսականին մէջ, իրենց կ'իյնար, ապա, որպէս իսկական բնափոխիկներ, իրենք իրենց ապահովեցին վատառողջ հանդըստաւէտութիւն մը, ամրապնդելով իրենց դիրքերը :

Արդէն, պիտի նկատէք որ ձերբակալութիւնները կատարուեցան, ոչ թէ միթինկի մը, ցոյցի մը կամ գործադուլի մի առթիւ, այլ, երբ ցնցուած պատահած աղէտէն, Կոմիտէին անդամները, գիտակից թէ որքան անտեղի պիտի ըլլար Ղարաբաղի ժողովուրդին պահանջներու շարունակութիւնը նման պայմաններու մէջ, ամբողջովին նուիրուած էին աղէտեալներու օժանդակութեան, հաստուցանելու համար, գոնէ մասամբ, ընդհանուր շուարումը եւ աղէտին առաջին օրերու կազմակերպութեան բացակայութիւնը : Շնորհիւ իր գործօն տարրերուն եւ կամաւորներու, Կոմիտէն կազմակերպեց հագուստեղէնի եւ սնունդի հաւաքը եւ բաշխումը աղէտեալներու, ի մասնաւորի գիւղերու մէջ, որոնք դուրս մնացած էին պաշտօնական գործունէութեան դաշտէն, իր անդամներուն հեռաձայնի թիւերը մատչելի էին բոլորին, կրցաւ հակազդել քաղաքացիներու դիմումներուն եւ մտահոգութեանց : Հարիւրաւոր անձեր կրնան հաստատել թէ Կոմիտէի անդամներն են, որոնք անդադար կը բացատրէին, անհատներուն եւ խումբերուն, որքան անհեթեթ էր երկրաշարժին արուեստական դրդութեան մը գաղափարը, եւ որոնք կը հերքէին սուտ տարաձայնութիւնները երախաներու տեղափոխման վերաբերեալ :

Ձերբակալուեցան երբ, արդէն գրաղած էին, ընդհանուր սուգի օր մը (Դեկտեմբեր 10), ըստ «հին լաւ ժամանակներու» ծանօթ նախագիծի մը.– Ոչ մէկ բառ թէ ո՞ւր կը տանէին զիրենք, ոչ մէկ շփում իրենց հարազատներուն հետ ։ Գալով «Պրաւդա»ին, Դեկտեմբեր 14-ի իր թիւին մէջ, կը գրէր թէ փորձած էին – այդ Դեկտեմբեր10-ի օրը – հանրաժողով մը կազմակերպել (առանց դուրս ելլելու չէնքէն, ուր կը գտնուէին...) : Իրականին մէջ, 300 հոգի համախմբուած էին մուտքին առջեւ, լուրերու սպասելով կամ իրենց ծառայութիւնը առաջարկելով : Կոմիտէի անդամներէն մէկը՝ Ցակոբեան, ձերբակալուեցաւ ձեռքը հագուստեղէնի կապոցով մը, որ կը պատրաստուէր կամաւորներու յանձնել, որպէսզի զտեն :

«Բայց, չէք կրնար փաստել», ասոնք են խօսքերը Ներքին փոխ – նախարար Էրինի, որ բացէ ի բաց կը հեգնէր Ինտելլիկենցիայի ներկայացուցիչները, եկած իրենց մտահոգութիւնը յայտնելու : Այսպէս, սուտը, անգամ մը եւս տարածուած էր երկրին մէջ : Բայց, այն իրողութեան վրայ, որ այս ձերբակալութիւնը, յաջորդ օրը, բողոքի երթի մը առիթ տըւած էր, լռութիւնը՝ ամբողջական էր :

Ցայտնուեցաւ թէ իշխանութեան միայն կը տենչային... : Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները (որոնք մօրուք չեն կրեր), բոլորն ալ որոշ դիրքի հասած են գիտութեան եւ գրականութեան մէջ եւ եթէ բանի մը կը տենչան, այն է որ Ղա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍԱԽԱՐՈՎ ԵՒ «ՖԻԿԱՐՕ»

Էլէնա Պոնէր, Սախարովի կինը, իր վրդովումը յայտնած է իր խօսքերուն չահագործման համար «Ֆիկարօ»ի մէջ : Ան կ'ըսէ որ ոչ ինք, ոչ ալ Սախարով որեւէ հարցազրոյց տուած են «Ֆիկարօ»ի : Կ'ընդգծէ որ՝ «10 ռուբլի գրաւ չեմ դար Կորբաչովի վրայ» յիմարապատում նախադասութիւնը արտասանած է Ֆրանսացի մը, որ գիրք մը գրած էր Սախարովի վրայ, աւելցնելով թէ ոչ ոք աւելի վնասակար գործ տեսած է Նոպէլ մրցանակիրին հանդէպ եւ իրենց իրական մտահոգութիւններն ալ մէկ կողմ մնացին «Ֆիկարօ»ի հրատարակութեան մէջ լոյս տեսած այդ «զգայացունց» խօսքին պատճառով : Ցունուար 27-ի մեր թիւով, անդրադարձած էինք այդ հարցազրոյցին, մանաւանդ այն մասին, որ կը վերաբերէր Հայաստանի : «Ֆիկարօ» կ'արդարանայ (Ցունուար 30) յայտնելով թէ հեղինակը՝ Ժ. Փ. Պարու վեց ժամ տեսակցութիւն ունեցած էր զոյգին հետ, թարգմանով մը եւ թէ ան ըսած էր Սախարովներուն, որ հատուածներ պիտի հրատարակուին եւրոպական բազմաթիւ թերթերու մէջ : Արդարեւ, նոյն օրը, Ցունուար 26, «Ֆիկարօ»էն զատ զրոյցէն հատուածներ լոյս տեսած են «Թայմզ»ի (Լոնտոն), «Սթամփա»ի (Թորինօ), «Էլ Փայիս»ի (Մատրիտ), «Զուտտոյչէ – Ցայթունկ»ի (Միւնիխ), «24 ժամ» (Լօզան) մէջ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹ Մատրիտ գնաց, ուր 3 օրուան պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ : ՊԱԿի պատասխանատուն կ'ուզէր գլխաւորաբար սերտ կապեր հաստատել եւրոպական Համարակալութեան հետ, որուն նախագահութիւնը Սպանիոյ ձեռքն է, այս շրջանին : Արդէն, Սպանիա մէկն է այն 20 Պետութիւններէն, որոնք ճանչցան Պաղեստինի Պետութիւնը :

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ, 623 ձայներու առաւելութեամբ միայն, երեսփոխան ընտըրուեցաւ Կիրակի օր, Մարսէյլի 6-րդ ընտրաշրջանէն ընդդէմ Իւ – Տէ – Էֆ – Էռ – Փէ – Էռ-ի թեկնածուի՝ Իվ Թէսիէի : Ծանօթ է որ անցեալ տարի, արդիւնքները չեղեալ համարուած էին, խարդախութեան համար : Թափի կը ներկայանար յանուն ձախի, որքան ալ հակասական թուի ճարտարարուեստի նման մեծահարուստ գործատիրոջ մը համար, բայց կը թուի որ հոսանքէն աւելի մարդուն յաղթանակն է : Կ'ուզէ պայքարիլ գործազրկութեան դէմ, միացնել ձախը Մարսէյլի մէջ եւայլն, եւայլն : Անկարելի չէ որ այս ընտրութիւններն ալ խնդրոյ առարկայ ըլլան եւ ջնջումի դիմում ըլլայ : Հակառակ պարագային, Թափի ձեռք պիտի առնէ թաղապետական ընտրութիւններու մասնակցութիւնը : Կոտէն յայտարարեց թէ «այս պարտութիւնը, եթէ իսկապէս պարտութիւն մըն է, աւելի պատուաբեր է քան Թափիի 50.8%ը, զոր պարտին բաժնել երկու ընկերվարական թեկնածուներ (Վիկուրու, Փըզէ) : Ի դէպ, Թափի, անկասկած վայելած է համայնավարներու ձայները, հակառակ Մաշէի ձեռնպահութեան կոչին :

ՍԵՐԳԷՅ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ շնորհուեցաւ ազատութեան Ոսկի Գրիչը (1989), զոր թերթերու հրատարակիչներու Միջազգային Դաշնակցութիւնը կուտայ ամէն տարի : Գրիգորեանց հիմնադիր – խմբակապետն է՝ «Կլազնոստ»ի :

CANAL PLUS

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ԽՈՐՀ. ԱԿՆՈՑՈՎ

Կիրակի գիշեր, ժամը 23.40-էն 0.50, հեռատեսիլի Քանալ – Փլիւս կայանը սփռեց խորհրդային հեռատեսիլի մէկ ժապաւէնը Հայաստանի երկրաշարժին վերաբերեալ : Իսկապէս հետաքրքրական էր, մէկէ աւելի պատճառներով, որոնց գլխաւորն էր առարկայական մօտեցումը եւ խօսնակին անկեղծ մեկնաբանութիւնը : Ոըփորթաժը իրագործուած էր Դեկտեմբեր 11-էն 13, այսինքն առաջին օրերուն իսկ :Զուսպ՝ եւ այդ իսկ պատճառով շատ աւելի ցնցող եւ տպաւորող, ներկայացուած նկարները շատ աւելի խօսուն էին քան աւելորդ մեկնաբանութիւնները ։ Կը բաւէր անուշիկ աղջնակի մը աչքերուն նայիլ ամբողջ ողբերգութիւն մը ապրելու համար, հո'ն կարդալու համար բուն ցաւը : Ոչ դիակներ, ոչ հաշմանդամներ կամ վիրաւորներ ցուցադրուեցան, բայց չըզօղարկուեցան որոշ ճշմարտութիւններ : Ոչ իսկ Ազերիներու քարկոծած կառախումբը որ Ուկրանիայէն Երեւան օգնութիւն կը տանէր անցնելով Ազրբէջանէն : Գիւղերը Դեկտեմբեր 7-էն 9, ոչ մէկը տեսած էին, ու սա գիւղն ալ երբ ուտեստեղէնով բեռնակառք մը հասած էր վերջապէս, ետ դարձած էր, առանց ուտելիքը ձգելու սովահար բնակիչներուն, որովհետեւ գիւղին պատասխանատուն մեռած էր շարժին առեն եւ ստացագիրը ստորագրող չկար... : Բողոքները, դժգոհութիւնները, քննադատութիւնները սփռուեցան : Նոյնիսկ, երբ մէկը կ'ըսէ թէ «պատրաստուած հարուած մըն էր» կամ կը բացագանչէ «ջարդեցէ'ք մեզ» : Գրական քննադատ՝ Կարիակին յայտնելէ ետք թէ օգնութեան նման շարժում չէր տեսնուած պատմութեան մէջ, դժգոհութիւն յայտնեց որ Հայաստան մերժած ըլլայ Ազրբէջանի օգնութիւնը, բայց յիշելով նաեւ որ Ազերիները ալլահի պատիժը տեսած էին պատահածին մէջ, աւելցուց. – «Եթէ մահմետական ըլլայի, հաւատքս կորսընցուցած կ'ըլլայի, տեսնելով որ իմ Աստուածս հայ մանուկներ կը սպաննէ» ։

«Պէտք է վերաքննենք քաղաքացիական պաշտպանութեան մեր ըմբռնումը» կամ «սսանկ – անանկ չիներ են, ո՞ւր են պատասխանատուները» նախադասութիւններ են զորս դժուար պէտք է ըլլայ լսել Մոսկուայի հեռատեսիլէն : Ներկայացուեցան նաեւ հայ որբեր որդեգրելու պատրաստակամ թեկնածուներ, բայց որբեր չկային եւ հեռատեսիլի մէկ սխալ լուրին հետեւանքով, Ռուսեր խուժած էին :

մերթ ընդ մերթ, երբ նկարները կը սփռուէին առանց որեւէ մեկնաբանութեան, հայկական անոյշ մեղեդիի մը երաժշտութիւնը քիչ մը աւելի կը տխրեցնէր : Ցոյց տրուեցաւ նաեւ միջազգային օժանդակութեան ծաւալը, անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ առաջինները – նոյն օրը ժամը 17-ին – հասած են Վրացիները : Արուեստաբան մը յայտարարեց թէ շատ ուշադիր պէտք է ըլլալ, որպէսզի չքանդուին արդէն խարխուլ հին յուշարձանները, ԺԱ. – ԺԲ. դարերէն մնացած, որոնք համաշխարհային եզակի արժէք կը ներկայացնեն :

Հէնրիկ Բորովիկ, յայտագրին պատասխանատուն, վերջաւորութեան հարց կուտար թէ ինչո՞ւ այս աննախընթաց միջազգային օժանդակութիւնը կար ու գտած էր «իր» պատասխանը. – «մէկ բացատրութիւն՝ բարեկամութիւն եւ վստահութիւն մեր երկրին նկատմամբ, նաեւ Կորբաչովի ելոյթը, Նիւ – Եորք Ազգաժողովին առջեւ» : Հոս, անշուշտ, բոլորովին համաձայն չենք կրնար ըլլալ : Եթէ հարիւրէն 5, 10 այդ կրնայ ըլլալ պատճառներէն մէկը, միւս 90%-ը երկու գլխաւոր պատճառներ ունի.– Սփիւռքը եւ հայ գաղութներու կարեւորութիւնը գոնէ հայաշատ երկիրներու պարագային, բայց նաեւ 9 ամսուան ղարաբաղեան Շարժումը :

Նիւթեր Արցախի պատմութեան համար

ՍԻՄՈՆ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂԸ

Արցախեան պահանջատիրութեան մեր օրերուն, երբ համայն հայ ժողովուրդի ուշադրութիւնը կեդրոնացած է հողա – հաւաքի աննախընթաց այս շարժումին վրայ, կ'արժէ տեսնել, թէ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն՝ Սիմոն Զաւարեան տակաւին 1900–ական թուականներուն ինչպէ՞ս կ'ըմբռնէր պատմական Արցախի՝ հայութեան կացութիւնն ու հարցերը:

Ծանօթ է, որ «բաժնէ որպէսզի տիրես»ի քաղաքականութեամբ, օրուան ռուս իշխանութիւնները իրենց ենթակայ փոքրամասնութիւնները հակադիր ճակատներու վրայ դնելու եւ հաւաքական – միացեալ ուժի մը կազմութիւնը կանխելու մտադրութեամբ, ցարական կայսրութեան մէջ ինկող երկիրներուն պարտադրած էին վարչական այնպիսի բաժանումներ, ուր ոչ մէկ տեղ ազգութիւն մը կրնար դերակայ մեծամասնութիւն ըլլալ: Փաստօրէն, վարչական բաժանումներու այս պարտադրանքին բերումով Ղարաբաղի պորտակապը կտրուեցաւ Հայաստանէն եւ ակամայ ու արուեստականօրէն կապուեցաւ Բաքուի:

Ցիշեալ իրադրութեան կ'ընկերանար նաեւ հայ – թաթարական բախումներու եւ ազգամիջեան հակամարտութիւններու հրահրումը՝ ցարական իշխանութեանց կողմէ, ինչպէս նաեւ Թուրքիոյ մէջ ու Թուրքիայէն դուրս թուրանական ցեղերու մօտ փանթուրքիզմի գաղափարներու զարթնումը: Այս տուեալները, տակաւին 1900–ական թուականներէն իսկ քօղարկուած ձեւով ու անուղղակի ըստեղծած են Ղարաբաղի հարց, որ սուր հակամարտութեանց առարկայ դարձաւ 1918 – 22 տարիներուն:

Այս բոլորը վրիպած չէին Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատասխանատու մարմիններուն ուշադրութենէն: Թէեւ այդ օրերուն (դէթ մինչեւ համաշխարհային պատերազմի սկիզբը), Դաշնակցութեան հիմնական նպատակն էր իրականացնել Թրքահայաստանի հայութեան ֆիզիքական ու տնտեսական ապահովութիւնն ու Արեւմտահայաստանի ինքնավարութիւնը, այսուամենայնիւ հայ եկեղեցական կալուածներու բռնագրաւման առիթով, այլ մա՛նաւանդ հայ – թաթարական բախումներու օրերուն, հայութեան ինքնապաշտպանութիւնը իր ուսերուն վրայ վերցնելով, Դաշնակցութիւնը յանձնառու կը դառնար նաեւ Արեւելահայաստանի ու արեւելահայութեան շահերու պաշտպանութեան ու ապահովութեան:

1905–ին, հայ – թաթարական կռիւներու արիւնալի բախումներուն ժամանակ, փորձառու հայդուկ Վարդանի առաջնորդութեամբ, Ղարաբաղցիները բուռն կերպով դիմադրեցին թաթար յորդաներու յարձակումներուն ու կասեցուցին անոնց յառաջխաղացքը:

Ահա՛ այս տարիներուն է՝ յայտնապէս, որ Զաւարեան յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած է Ղարաբաղի վրայ: Դժբախտաբար մանրամասն տեղեկութիւններ չունինք Ղարաբաղի մէջ Զաւարեանի տարած որեւէ տեսակի գործունէութեան մասին: Սակայն՝ այս շրջանին մասին անոր պատրաստած տնտեսական մէկ ուսումնասիրութիւնը ցոյց կուտայ, որ Զաւարեան մօտէն հետաքրքրուած էր պատմական Արցախով ու անոր ժողովուրդին իրավիճակով:

Զաւարեան Ղարաբաղի մասին ունի տնտեսական ուսումնասիրութիւն մը, գրուած 1906 – 7 թուականներուն, կովկաս իր այցելութեան տպաւորութիւններուն տակ: Զաւարեան 1905 – 6 թուականներուն անցած է Կովկաս եւ 1906–ին նախագահած է Էջմիածինի Ազգային Կեդրոնական ժողովին: Այդ տարիներուն, Ղարաբաղ գտնուած է տնտեսական խիստ անձուկ վիճակի մէջ, ուրկէ եւ՝ Զաւարեանի ուսումնասիրութիւնը՝ Ղարաբաղի տնտեսութեան մասին: Մ. Վարանդեան հետեւեալը կը գրէ այս ուղղութեամբ. – «(Զաւարեանն էր) Կովկասի լաւագոյն գիւղատնտեսներէն մէկը: (...) Տարօրինակէս հետաքրքիր եւ խուզարկու միտք մը, որ զարմանալի հարցասիրութեամբ բոլոր երեւոյթներու պատճառը կը փնտռէր, բոլոր հարցերու պատասխանը՝ բնութեան, պատմութեան, ընկերաբանութեան մարզերուն մէջ»:

«(Իր գործերէն) քանի մը կարեւոր ուսումնասիրութիւններ հրատարակուած են արդէն Կովկասի մէջ. –

1. – Փորձ գիւղատնտեսական ուսումնասիրութեան Երեւանի եւ Կարսի նահանգներում.

2. – Կովկասը գիւղատնտեսական տեսակէտով.

3. – Ղարաբաղի տնտեսական պայմանները եւ 1906 – 1907–ի սովը»:

«Այս գրքերը տպագրուած են ռուսերէն լեզուով եւ գնահատուած ամբողջ Կովկասի մէջ»: (Ընդգծումը մեր կողմէ՝ Ր. Տ.):

Արցախի տնտեսութեան վերաբերող Զաւարեանի կատարած յիշեալ ուսումնասիրութեան մասին հատ ու կենտ տեղեկատուութիւններ փոխանցած է Ար. Վանցեան, այդ օրերուն Բաքուի մէջ հրատարակուող «Բաքուի Ձայնը» օրաթերթին մէջ: Վանցեանի յօդուածը ներառնուած է Հրաչ Տասնապետեանի խմբագրած «Ս. Զաւարեան» գիրքի Ա. հատորին մէջ (էջ՝ 542 – 552): Ստորեւ կուտանք այդ յօդուածէն քաղուած տեղեկութիւններ:

×

Զաւարեան կարեւորութեամբ կանգ առած է Ղարաբաղի գիւղացիութեան պիտաճէական իրավիճակին վրայ: Ար. Վանցեան կը գրէ. – «Նա լաւ հասկանում է, որ ոչինչ թերեւս այնքան կենդանի եւ համոզիչ չի կարող լինել հասարակութեան համար, որքան գիւղացիական պիտաճէի ճշգրիտ որոշումը»: Զաւարեան իր ուսումնասիրութեան մէջ ցոյց տուած է, թէ ինչպիսի դժուարին պայմաններու մէջ կը գտնուի հայ գիւղացին: Ըստ Զաւարեանի կազմած մէկ տախտակին, ղարաբաղցի գիւղացիին տարեկան եկամուտը եղած է. –

Պարտիզպանութենէ՝
4 ռուբլի 60 կոպէկ
Հողագործութենէ՝
21 ռուբլի 96 կոպէկ
Անտառներէ՝
26 կոպէկ
Անասնապահութենէ՝
4 ռուբլի 68 կոպէկ
Ընդհ. հաշիւ 31 ռուբլի 68 կոպէկ

Տարեկան այս եկամուտը խիստ ողորմելի եղած է բաղդատմամբ ցարական կայսրութեան մնացեալ շրջաններուն գիւղացիութեան եկամուտին, իսկ անհամեմատելիօրէն խեղճ՝ բաղդատմամբ եւրոպացի գիւղացիի եկամուտին:

Այդ օրերուն, Ղարաբաղի ամէնէն սուր տագնապներէն մէկը եղած է հացի չգոյութիւնը: Զաւարեան նշած է, որ «Ղարաբաղի հայ աշխատաւորը անկարող է ապրել այն հացով, որ ստանում է իր հողից: ... Ղարաբաղի 200.000 բնակչութիւնը տարեկան ներմուծում է 1.200.000 փութ հաց»:

Հանքային հարստութիւն ունենալով, Ղարաբաղի մէջ հիմնուած են պղինձի քանի մը գործարան՝ «չնայած կառավարութեան եւ հասարակութեան անուշադիր վերաբերմունքին»: Զաւարեան ցաւ կը յայտնէ, որ հանքերով հարուստ Ղարաբաղը գործարաններու տեսակէտէ շատ աննշան համեմատութեամբ կ'օգտուի: Այդ օրերուն, Ղարաբաղի մէջ զարգացած են մետաքսի գործարանները: Բայց գործարաններու մէջ աշխատողները խեղճուկ գումարով մը կը վարձատրուէին:

Ղարաբաղի տնտեսական տագնապը Զաւարեան կը վերագրէ քանի մը գործօններու: Առաջին, հայ – թաթարական կռիւները մեծապէս վնասած են շրջանին յառաջդիմութեան: Այդ օրերուն, կը նշէ Զաւարեան, Ղարաբաղի հողամշակութեան տարածութիւնը նուազած է 1 / 3 համեմատութեամբ: Ղարաբաղի չորս գաւառներուն հացի բերքը, 1906–ին, 6 միլիոն փութ անկում արձանագրած է:

Երկրորդ՝ պետական օգնութեան, ինքնուրոյն հաստատութիւններու եւ գիւղատնտեսական համագործակցականներու չգոյութիւնը աւելի եւս կը սրէն սովի տագնապը: «Զաւարեան վրդովւում է Պետութեան եւ հասարակութեան անտարբեր վերաբերմունքից, թէպէտ օրէնսդրական ճանապարհով Պետութիւնը այդ նպատակով որոշ գումար է յատկացնելու, բայց դա չափազանց չնչին է» կը գրէ Ար. Վանցեան:

Երրորդ՝ Ղարաբաղէն արտագաղթը պատճառ կը դառնայ ինչքերու եւ կալուածներու վաճառումներու, նաեւ՝ շրջանէն մարդուժի պարպումին: Զաւարեան դիտել կուտայ, որ «Ղարաբաղցի անօգնական պրոլետարը պանդխտութեան ճամբան բռնած, դիմում է օտար վայրեր, արդիւնաբերական քաղաքներ, իր օրական պարէնը հայթայթելու համար: Բաքուն է նրա սովորական պանդխտավայրը»: Ան կ'ապացուցէ, որ հայ մասսաներու բանուորացումը կը կատարուի դաժան պայմաններու մէջ: Աւելի՛ն. «Բաքուի մահմեդական բուրժուազիան, ինչպէս Թաղիեւ, Մուսա – Նաղիեւ, Հաջինսկի, Դադաշեւ խուսափում են հայ բանուորից, գործակատարից»: Ասոր պատճառը անշուշտ, թուրք տարրին «նացիոնալիստական տենդենց»ն է, որուն արմատները կ'երկարին մինչեւ փանթուրքիզմ գաղափարախօսութիւն:

Այս բոլորին համար, Զաւարեան տուած է նաեւ իր լուծումները՝ տնտեսական կացութիւնը բարուոքելու ու Ղարաբաղցի հայ գիւղացիին իրավիճակը բարելաւելու համար:

Այսօր, 83 տարի ետք, ի յայտ եկաւ, որ Ղարաբաղցիներու իրավիճակը փոփոխութիւններու չէ ենթարկուած: Ընդհակառակն, տնտեսական – քաղաքական ճընշումները, որոնք ջուր կը խմեն թուրք նոյն «նացիոնալիստական տենդենց»էն, հասած են իրենց գագաթնակէտին:

Դժբախտաբար, Զաւարեանի ուսումնասիրութիւնները, մա՛նաւանդ Ղարաբաղի մասին իր գործը, չունինք մեր տրամադրութեան տակ: Յստակ է, որ Ղարաբաղի հարցը կ'երկարի ետ, մինչեւ Զաւարեանի օրերը: Այսօրուան կացութիւնը շարունակութիւնն է փանթուրքիզմի գծած հընամեայ ծրագիրներուն: Կ'արժէ, եթէ տակաւին գոյութիւն ունին, հրատարակել Զաւարեանի ուսումնասիրութիւնները՝ Ղարաբաղի տնտեսական պատմութիւնը իր ամբողջութեան մէջ յատկացնելու եւ արժեւորելու համար: Այս իմաստով, իր այժմէականութենէն ոչ մէկ բան զիջած է Զաւարեանի ղարաբաղեան ուսումնասիրութիւնը, մանաւանդ որ, Ղարաբաղի տնտեսութեան վերաբերեալ Զաւարեանի մատնանշած ախտաճանաչումները գոյութիւն ունեցած են Ալիեւներու օրերուն եւ մինչեւ այսօր:

Ր. ՏՈՒՏԱԳԼԵԱՆ

«Հայրենիք»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄՈՍԿՈՒԱ՝ 1991

Այս, որոշումը տրուած է. 35 երկիրներու ներկայացուցիչները, Միացեալ – Նահանգներն ալ մէջը, իրենց համաձայնութիւնը տուին երկու տարիէն մարդկային իրաւանց համաժողով գումարելու Մոսկուա:

Խորհրդային Միութեան մէջ, անշուշտ, ազատութեան պայքարին նուիրուած մարդիկ կան, որոնց համար զարհուրելի է այդպիսի ժողովի մը Մոսկուա գումարուիլը: Ճիշդ է, որ առիկա քաղաքական յաղթանակ մըն է Միխայիլ Կորպաչովի համար, սակայն ճիշդ է նաեւ որ խորհրդային ղեկավարը դեռ երկար ճամբայ ունի հարթելու այդպիսի պատիւի մը արժանանալու համար:

Դիւրին յաղթանակը կրնայ ժողովրդաւարացման նոր ընթացքը դանդաղեցնել. այդ վտանգին իրագէկ խորհրդային նախկին քաղաքական բանտարկեալներ ու Արեւմուտքի մարդկային իրաւանց գործիչներ կը մտածեն, որ թերեւս արժէ այդ փորձը ընել, միայն թէ Միացեալ – Նահանգները պատրաստ ըլլան որեւէ ատեն քաշուելու, եթէ համաժողովի էական պայմանները չիրացուին:

Շատ բան կախում ունի յառաջիկայ երկու տարիներէն: Արեւմտեան երկիրներուն մեծամասնութիւնը գայթակղած է չափազանց հրապուրիչ առեւտրական պայմանագրերէ, այնպէս որ անոնք մարդկային իրաւանց քանի մը խախտումներու համար, այդ խոստմնալից հեռանկարներէն դիւրութեամբ չեն հրաժարիր:

Այդ երկու տարիները Կորպաչովի պէտք է առիթ ընծայեն ճնշիչ օրէնքները եւ ոստիկանական իշխանութեան համակարգը լրիւ փոխելու: Մինչեւ որ առիկա չիրականացուի մամուլի կամ խօսքի ազատութիւնը, քաղաքական բանտարկեալներու ազատ արձակումը իշխանութեան կողմէ բաշխուած նուէրներ ըլլալէն անդին չեն անցնիր: Ոեւէ խորհրդային քաղաքացի գիտէ, որ նուէրները այլեւս կրնան չգալ, կամ նոյնիսկ ետ առնուիլ:

Մինչեւ 1991–ի համաժողովը պէտք է հարկ եղած ուշադրութեամբ հետեւիլ «դաւաճանութեան», «ծրիակերութեան» եւ այլ անհեթեթ պատճառներով արգելափակուողներուն կամ հոգեբուժարաններու մէջ փտող քաղաքական բանտարկեալներուն:

Այսօր ոչ ոք կը խօսի քաղաքական բանտարկեալներու եւ խղճի վերարժեւորման մասին: Կորպաչով շատերը ազատ արձակեց, բայց ցարդ ոչ ոք անոնցմէ ներողութիւն խնդրեց, աշխատանք կամ բնակարան գտնելու համար օգնութիւն ցուցաբերեց:

Միացեալ – Նահանգները պէտք է որ այս հարցերուն հետամուտ ըլլան, առանց մոսկովեան նիստին սպասելու: Համաժողովը սովորական, տափակ ձեռնարկի մը չվերածելու նպատակով, Ամերիկան պէտք է պահանջէ որ Խորհրդային Միութիւնը Մոսկուա երթալ փափաքողներուն մուտքի արտօնագիր տայ, ներառեալ խորհրդային նախկին քաղաքական բանտարկեալները, որոնք այժմ արտասահման կ'ապրին: Պէտք է նաեւ պնդել որ վերջ տրուի այդ ծիծաղելի սովորութեան, որուն համաձայն մարդկային իրաւանց միջազգային ժողովները փակ դուռներու ետեւ տեղի կ'ունենան:

Մոսկուան ալ իր կարգին պէտք է պահանջէ, որ Արեւելեան Եւրոպայի երկիրները թոյլ տան իրենց այլախոհներուն համաժողովին մասնակցելու: Ճիշդ է որ Ամերիկայի դաշնակից կամ բարեկամ որոշ երկիրներ բնաւ ալ ազատութեան դրախտներ չեն: Սակայն Կորպաչովի Խորհրդային Միութիւնը բարեհաճ վերաբերմունք կը փնտռէ ու կ'ազդարարէ որ իր երկիրը իսկական ազատութեան ճամբուն վրայ կը գտնուի: Ի շահ խորհրդային ժողովուրդներուն՝ խոստումները պէտք է գործի վերածուին. միայն այն ատեն է որ Կորպաչով իր ժողովրդավարական նպատակներուն կրնայ հասնիլ:

Թ. Ա. Թ.

(Թարգմանած՝ «Նիւ – Եորք Թայմզ»է)

ARMENIE

Levon, Papken, Vasken et les autres...

A peine plus d'un mois après l'effroyable séisme, la chape de plomb du silence va-t-elle retomber sur le drame de la petite république arménienne ?

Il ne faudrait pas oublier qu'avant ses meurtrissures, déjà, les esprits étaient en ébullition. Le Comité Karabagh avait fait l'admiration de l'humanité grâce à sa maturité, à sa réflexion, à sa capacité de refuser l'aventure pour ne s'en tenir qu'aux revendications réalistes.

C'était hier : la Place de l'Opéra rebaptisée Place de la Liberté, un million de manifestants réclamant leur dignité par l'arménité, demandant des livres scolaires, un relais de télévision pour que leur langue et leur culture restent vivantes.

Il y eut l'horreur des pogroms, le souvenir de ces récits qui rappelaient comme d'intolérables hurlements ce que fut le génocide de 1915.

L'histoire se répéterait-elle ? L'horreur adviendrait toujours au même peuple martyrisé ?

On se dit que pansées les plaies de la montagne béante, la vie et ses droits de liberté reprendraient le dessus.

Hélas. Fort opportunément dans son édition datée 21-22 janvier 1989, le quotidien arménien «Haratch» rappelle que la police a profité de la panique pour mettre sous les verrous, les onze du Comité Karabagh. Ils devaient être libérés depuis déjà une semaine mais il ne se trouve aucune juridiction pour juger des innocents. Tout le monde sait, grâce à la glasnost, que contrairement à ce que dit Rijkov, le Premier ministre d'URSS, ce ne sont pas des «activistes qui ont joué un rôle fatidique dans l'exaspération des passions inter - ethniques, l'organisation des désordres, l'exode de milliers de personnes innocentes... Ces faux protecteurs des intérêts de la nation se sont mis à lancer des ultimatums menaçants, à brandir des armes, à enfoncer le fer dans les blessures du peuple...». Dans le genre cynique stalinien on ne saurait faire mieux. Et si M. Gorbatchev veut réellement améliorer l'image de son pays, s'il tient à ce qu'une conférence sur les droits de l'homme se tienne à Moscou en 1991, il ferait bien de surveiller les propos de ses responsables. La France des droits de l'homme, et les Arméniens de la communauté internationale ne permettront pas que l'on calomnie les héros de leur dignité pacifique. Merci à «Haratch» de nous l'avoir rappelé. Pour Levon, Papken, Vasken et les autres...

JEAN KEHAYAN

«Le Provençal», 24 janvier

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Պիւֆէ Քրիսթալ»ի հանդիսասրահը, Դեկտեմբեր 18, տեղի ունեցած է Գանատայի Հայ Առեւտրական Խորհուրդին կազմակերպած ճաշ – հանգանակութիւնը՝ ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն: Աւելի քան 300 ազգայիններներու մասնակցած ձեռնարկին՝ Գանատայի Էջմիածնական Թեմի առաջնորդ՝ Վազգէն Արք. Քէշիշեանի կողքին ներկայ եղած են Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի առաջնորդ՝ Մեսրոպ Արք. Աշճըեան, Հայ Կաթողիկէ համայնքի կողմէ Եղուարդ Թադ. Վրդ. Գործիկեան, կեդրոնական կառավարութեան ներկայացուցիչ մը, զոյգ՝ անգլիախօս ու Ֆրանսախօս հեռատեսիլներու ներկայացուցիչները, երեք հայ քաղաքական կուսակցութիւնները, Խորհրդային Միութեան Մոնրէալի հիւպատոսը:

Առեւտրական Խորհուրդի նախագահ՝ Մ. Մալխասեանի բարիգալստեան եւ օրուան նպատակին մասին հակիրճ խօսքերէն ետք, տասնեակէ մը աւելի անձնաւորութիւններ արտայայտուած են Հայաստանի օգնութեան աշխատանքի համադրութեան մասին: Ցայտագրին պաշտօնական բաժնէն ետք տեղի ունեցած աճուրդէ մը գոյացած է չօշափելի գումար մը:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Առաքելական Եկեղեցիները, Յունուար 15, պատարագէն յետոյ կատարուած է հոգեհանգիստ՝ Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն քառասունքին առթիւ: Քաղաքին 7 եկեղեցիները լեցուցած ներկաներուն մէջ եղած են նաեւ զոհերու Թեհրանաբնակ հարազատները: Ս. Սարգիս Եկեղեցիին մէջ Վարագդատ քահանայ Տէրտէրեանի մատուցած պատարագէն ու հոգեհանգիստէն յետոյ քարոզած է Թեմի առաջնորդ՝ Արտակ Արք. Մանուկեան: Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցիին մէջ Ահարոն աւագ քահանայ Տէր – Գալստանեանի կատարած արարողութենէն յետոյ հիւսիսային Իրանահայութեան պատգամաւոր Վ. Վարդանեան պատմած է Հայաստանի երկրաշարժէն իր տպաւորութիւնները: Գրիգոր աւագ քահանայ Տէր – Պետրոսեանի կատարած արարողութենէն ետք (Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ), հարաւային Իրանահայութեան պատգամաւոր Ա. Բաղումեան եւս իր տպաւորութիւնները փոխանցած է Հայաստանի երկրաշարժէն:

**

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ «Արմէն» հայկական տարրական դպրոցներու տեսչութեան եւ ծնողական խորհուրդներու նախաձեռնութեամբ, երկու դասախօսութիւն տուած է տոքթ. Մեսրոպ Բալայեան: «Արմէն» դպրոցին մէջ, Դեկտեմբեր 2–ին տեղի ունեցած դասախօսութեան նիւթը եղած է «Թէ ի՞նչ ընեն ծնողները 12 – 18 տարեկան պատանիներու դաստիարակութեան համար»: Դեկտեմբեր 4–ի դասախօսութիւնը նոյն նիւթը ունեցած է՝ այս անգամ մինչեւ 12 տարեկան մանուկներու դաստիարակութեան համար:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հայկական համագումարը ուսուցիչներու համար Հայերու ցեղասպանութեան մասին աղբիւրներու ուղեցոյց մը հրատարակած է. հոն կը ներկայացուին նիւթին վերաբերող լաւագոյն աղբիւրները: 56 էջնոց հատորը խմբագրած է Հայկ. համագումարին ակադեմական հարցերու տնօրէնը՝ տոքթ. Ռուբէն Ադալեան:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հայկական համագումարէն երկանդամ պատուիրակութիւն մը, ինչպէս նաեւ երկու թարգման եւ հինգ դեղագործ Դեկ. 16–ին մեկնած են Երեւան: Համագումարին խնամակալներու խորհուրդին նախագահը՝ Հրայր Յովնանեան կը գլխաւորէ պատուիրակութիւնը: Ան նախագահն է նաեւ բնակարանաշինութեան ընկերութեան մը: Ասիկա ամերիկահայութեան երկրորդ խումբն է որ Երեւան կը մեկնի երկրաշարժէն ի վեր:

**

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հայկական համագումարը Վան Գրիգորեանը կառավարական եւ իրաւական հարցերու նոր տնօրէն նշանակած է: Ան այդ պաշտօնով հիմնական դեր պիտի ունենայ Ուաշինկթընի մէջ ամերիկահայ համայնքին տեսակէտները Միացեալ Նահանգներու կառավարութեան պաշտօնատարներուն ներկայացնելու գործին մէջ:

**

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ մէջ, Յունուար 15–ին, հանդիսաւոր պատարագ տեղի ունեցած է Խաննեան հաբրզատներու յիշատակին: Շահան եպիսկ. Սվաճեանի մատուցանած պատարագին ներկայ եղած են կրթական մշակներ, մըտաւորականներ, ուսուցիչներ եւ բազմաթիւ այլ անձեր: Շահան եպիսկ., իր քարոզին մէջ օրուան ոգեկոչման իմաստը բացատրելէ ետք, ոգեկոչած է Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Խասեան հարազատներու կատարած մեծ աշխատանքը: Ան ցաւով անդրադարձած է նաեւ Խասեան վարժարանի նախկին ուսուցիչներու եւ աշակերտութեան, որոնք բացակայ եղած են յիշատակի օրուան այս հանդիսութեան:

**

ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, Յունուար 15–ին, Թաղի Թարգմանչաց վարժարանի հիմնարկութեան 103–րդ տարեդարձին առթիւ պատարագ մատուցուած է, ձեռամբ Ղեւոնդ քհնյ. Միրզոյեանի: Թարգմանչաց Դպրաց Դաս Երգչախումբին երգած պատարագէն յետոյ կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն: Այնուհետեւ կազմակերպուած սիրոյ սեղանին վարժարանի տեսուչ Հ. Ասլանեան տեղեկութիւններ տուած է, յայտնելով որ ներկայիս 43 աշակերտ կ'ուսանի վարժարանին մէջ եւ թէ այս տարի մանկապարտէզը վերաբանալու արտօնութիւն ստացուած է:

**

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ Հ.Յ.Դ. «Ահարոնեան» կոմիտէի Հայ Դատի Յանձնախումբը, Դեկտեմբեր 31ին, երկրաշարժի զոհերուն ի յիշատակ հաւաք մը կազմակերպած է: Երեկոյեան ժամը 10ին տեղի ունեցած հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, մօտ 500 ներկաները անցած են եկեղեցիին սրահը, ուր գործադրուած է պատշաճ յայտագիր: Ձեռնարկի ընթացքին խօսք առած են օգնութեան համար Հայաստան գացած տոքթ. Կ. Դերձակեան ու հայրենի բժիշկ տոքթ. Աղաճանեան, որ հիւրն էր Ըրվայն համալսարանի: Նոր Տարին մօմավառութեամբ դիմաւորելէ յետոյ խօսք առած է վերջերս Հայաստան գտնուած Վ. Գիւրջեան, որ ներկաներուն պատմած է վերաշինութեան աշխատանքներուն մասին: Հուսկ՝ երգիչ Լ. Գաթրճեան մեկնաբանած է Ղարաբաղի նուիրուած քանի մը երգեր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ
ՌԱՖԻԿ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Յունուար 13–ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ մահացած է Հայաստանի բնակարանային տնտեսութեան նախարար՝ Ռաֆիկ Մինասեան:

Ծնած էր 1926–ին Ղափանի Կաւարտ բնաւանը: Կանուխէն սկսած է աշխատանքի կեանքը: 1942 – 1949 աշխատած է Ղափանի պղնձահանքներուն մէջ: Ապա անցած է Քաջարանի պղնձամոլիպտենային կոմպինատը, որպէս կուսակցական Կոմիտէի քարտուղար: Նոյն տարիներուն հեռակայ ընթացքով աւարտած է Երեւանի համալսարանի տնտեսագիտական բաժինը: 1963–ին Ղափանի Շրջանային Կոմիտէին Ա. քարտուղար ընտրուած է ու մինչեւ 1978 վարած այդ պաշտօնը: Այդ թուականին նշանակուած է նախարար: Մեծ գործունէութիւն ունեցած է Հայաստանի տարբեր շրջաններուն մէջ բնակարանային շինարարութիւնը զարգացնելու գործին մէջ: Պարգեւատրուած է Աշխատանքի կարմիր դրօշով, Ժողովուրդներու բարեկամութեան, «Պատւոյ նշան» շքանշաններով եւ շարք մը մետալներով:

ԱՐԳԵԼՔԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Երբ գլուխը բարձրացուց, տեսաւ որ Սոնիա լամբարը կը վառէր ... կարծես ամօքուած հառաչեց ու ըսաւ յոգնած ձայնով:

– Դու հասկանում ես այժմ, Սոնի՛կ, որ Ստեփանի ոչինչ պէտք չէ յայտնել...

– Այո՛, պատասխանեց Սոնիա, պէտք չէ յայտնել ... բայց ինչպէ՞ս, ահա հարցը ... նա կը լսի եւ կը վշտանայ թերեւս մեր գաղտնապահութեան համար:

– Ոչ՛, նա չի վշտանայ եթէ նոյնիսկ լսի ... նա լաւագոյն կը համարէ առիթ չունենալ խօսելու այդ մասին:

Սոնիա նստեցաւ սեղանի առաջք մտածկոտ:

– Դու թերեւս, Սաթի՛կ, նախընտրում ես Ստեփանին յայտնել, այն ատեն երբ հնարաւոր կը դառնայ քո կացութիւնը կանոնաւորել...

– Ի՞նչպէս:

– Երբ Գարեգին Միքայէլեան ապահարզան կը ստանայ:

Սաթենիկ ջղագրգռուեցաւ, բայց աչա յանկարծ զգաց որ այդ գաղափար մըն էր որին կարելի էր կառչիլ գոնէ Սոնիան իրեն նեցուկ ունենալու համար:

– Այո՛, մրմնջեց անհաստատ ձայնով, այն ատեն միայն երբ նա ... այո, այն ատեն դու կը խօսես կամ ես կը խօսեմ Ստեփանին:

Ամառնավերջի տաք եւ նուաղկոտ երեկոյ մըն էր ... տենդագին ջերմութիւնը օրուան մեղմացեր էր, որովհետեւ թեթեւ հով մը մայրամուտէն անմիջապէս յետոյ բարեխառներ էր մթնոլորտը: Սաթենիկ եւ Գարեգին ճաշեցին ամառնային ֆլիւպը, բայց յետոյ յոգնած բազմութենէն, ամէն քայլի ծանօթներու հանդիպելու ձանձրոյթէն, որոշեցին մեկնիլ եւ կառք մը առնելով բարձրանալ Կոճոռի ճամբէն: Հետզհետէ լերան կողին բացուած խխնջաձեւ ճանապարհէն բարձրանալով, կը մտնային աւելի զով, գրեթէ ցրտին մթնոլորտի մէջ: Ամէն անգամ որ կառքը իր անվերջ վերելքին մէջ քաղաքի կողմը կը վերադառնար, կը տեսնէին Թիֆլիսը լուսեղէն ծովի մը պէս տարածուած հովտին մէջ եւ սովորական կեանքը իրենց կը թուէր հեռաւոր, աւելի անիրական քան իրենց երազը:

– Չեմ հասկանում, Սաթի՛կ ջան, կ'ըսէր Գարեգին, չեմ հասկանում այն երկիւղը, այն մի ինչ որ խռովքը, որ դու կրում ես Ստեփանի ներկայութեան ... ինչի՞ ... նա քո ընկերն է եւ որոշ հեղինակութիւն ունեցել է քո վրայ ... այդ հասկնալի է ... նոյնպէս շատ լաւ եմ ըմբռնում որ անախորժ է քեզ համար քո մտերիմ կեանքը տարածել ամէնի աչքի առաջ ... բայց այդ յուզուած երկիւղը ... ես դիտում էի քեզ երբ հանդիպեցանք նրան քլիւպ մտած րոպէին ... եւ յետոյ դու մտացրաղ էիր ու գրեթէ մռայլ ճաշի միջոցին:

– Տեսա՞ր նրա նայուածքը, Գարեգին ... ես շատ բան կը զոհէի, այդ նայուածքին չհանդիպելու համար:

– Ո՛չ, առանձին ոչինչ, նա շատ բնական էր եւ հանդարտ: Հէնց որ մեզ տեսաւ կանգ առաւ ու բարեւեց ... ի՞նչ կայ տարօրինակ, վաղուց նրան չէի հանդիպեր, բայց նա իմ դպրոցական ընկերներից է. ուզում էի ձեռք տալ նրան եւ խօսել, բայց հէնց որ քեզ տեսայ ուրուականի նման տժգոյն եւ դեղեւուն...

– Ուզո՞ւմ ես, Գարեգին, չխօսենք ըՍտեփանի մասին, ամբողջ օրը անցկացրինք երջանկութեան գերագրգռութեան մէջ եւ ի՛նչ լաւ կը լինէր որ յոգնութենէ օրօրուած քնէի առանց ռեւէ մտահոգութեան ... բայց ոչինչ, սիրելիս, կը մոռանամ այդ նայուածքը, կը մոռանամ ամէն ինչ եւ թեթեւ հոգիով կը վայելեմ քո ներկայութեան ուրախութիւնը:

– Սաթի՛կ ջան, ահա մի շաբաթ է Թիֆլիս եմ եւ ոչ մի օր մեր ուրախութեան պայծառութիւնը չպղտորուեց: Եթէ այսպէս կարելի լինէր շարունակել ... մենք վերստին գտանք մեր առաջին օրերու անդորր երջանկութիւնը:

– Գիտե՞ս, ինչ մտածում էի երէկ, Գարեգին, մտածում էի մի շատ կարեւոր բանի մասին:

– Ասա տեսնեմ այդ շատ կարեւոր բանը:

– Մտածում էի որ մեր հոգիները համերաշխ են բացարձակապէս, թէ մեր սէրը հետեւանք է մի ինչ որ ներքին եւ խոր ներդաշնակութեան, թէ մենք նախասահմանուած էինք իրարու ... մենք, սիրելիս, ոչ թէ դիպուածով իրարու հանդիպեցանք, այլ գտանք իրար մղուած մեղնից անկախ ձգողութեամբ եւ եթէ կարելի լինէր որ ոչինչ չխանգարէր այդ ներդաշնակութիւնը, մենք երջանիկ կը լինէինք անբաւ, անսահման երջանկութիւնով: Մեր հոգիները իրարու միանալով յագեցած են իրենց ամբողջական ցանկութեան մէջ եւ իրանց բնական վիճակը զուարթութիւնն է: (Շար. 84)

(Շար. Ա. էջէն)

բարաղի հարցը ժամ առաջ կարգադրուի, որպէսզի կարենան իրենց գործին վերադառնալ: Իրենց ճնշիչ մեծամասնութիւնը առիթն իսկ չէ ունեցած կուսակցութեան անդամակցելու, մինչ անհրաժեշտ պայմանն է տեղ մը հասնելու համար վարչական նուիրապետութեան կամ նպաստաւոր պաշտօնի մը մէջ:

Արդէն, պէտք չունիմ ձեզի յիշեցնելու «իշխանութեան նուաճումի» աւանդական չէման. – Կոմսոմոլի պատասխանատու, կուսակցութեան տեղական պատասխանատու, կուսակցութեան բարձրագոյն վարժարանի պատասխանատու, շրջկոմի քարտուղար, բարձրաստիճան անձնաւորութեան մը իշխանական ընդունելութիւն կամ աւելին՝ Թաղաւորական նուէր (վճարուած, անշուշտ, իր իսկ աշխատավարձքին վրայ), եղաւ – գնաց, ինքզինքդ Կրեմլին կը գտնես: Հոդ, նայած թէ ով աւելի ճարպիկ կը փրթի... եւ որքան տեւէ Թուխսի մեքենայէն ելած քատրերու այս յաջորդութիւնը, որոնք տեղքայլ կ'ընեն նոր ոստումի մը անհամբեր սպասումին մէջ, դժուար է նախատեսել ղեկավարութեան մեքենային առողջացում մը: Յաւելեալ, հիմա որ ձեռք ձգեցիք սահմանադրական օրինականացումը այն բանին, որ նախապէս յափշտակութիւն մը նկատուած էր եւ ձեր ձեռքերուն մէջ կեդրոնացուցիք առանց սահմանափակումի իշխանութիւն մը, կը խորհիմ որ, հարկ է թաղել ժողովրդավարութեան որեւէ յոյս, որովհետեւ անիկա խոտոր կը համեմատի միատիրութեան հետ:

Ձեմ ծածկեր որ, շատ ուրիշներու պէս, հաւատացի ձեզի, կը յուսայի կեանքիս մնացեալ մասը անցընել ազատագրուած ընկերութեան մը մէջ: Կ'ուրախանայի ձեր յաղթանակներէն «պերեստրոյկայի հակառակորդներուն» վրայ: Դժուար է ձերբազատիլ իր պատրանքներէն: Արդարեւ, դրական ի՞նչ կարելի է գտնել ձեզ մօտ: Ստալինի արդելակայանները չկա՞ն այլեւս: Մե՛ծ շնորհակալութիւն մը Խրուշչովի: Ցիմարանոցները չկա՞ն այլեւս: Կրկին շնորհակալութիւն: Ուրիշ ի՞նչ: «Հիները» դիմակազերծ ընելու ազատութի՞ւնը: Նորութիւն չէ: Խրուշչովի օրով, «քաջարար» կը քննադատուէր Ստալինը, Բրեժնեւի օրով՝ կամաւորապաշտութիւնը: Բայց, ինչ կը վերաբերի «ամենազօր» իշխանութեան, «հազար ներողութիւն» (*), ոչինչ փոխուած է: Նոյն տիրապետումն է միակ եւ կորուկ մտածումի, նոյն ստրկամտութիւնը, դատելու, սեւցնելու նոյն անսահման իրաւունքը բոլոր մեղաւորներու ամբողջական «նեցուկ»ով, առանց որ որեւէ կարելիութիւն ըլլայ ինքզինքը պաշտպանելու, ոչ ալ արդարացնելու:

Միակ, շատ խեղճ կարելիութիւնը կը մնայ, ինչպէս առաջ, սամիզդատը: Բայց, դատելով զպրումներէն եւ լախտի գործածութենէն Հայաստանի մէջ, անոր ալ ի մօտոյ վերջ կը դրուի:

Ձեմ կարծեր, վերջին տարիներուն, մէկ բառ քննադատութիւն նշմարած ըլլալ մեր մամուլին կամ միութենական հեռատեսիլին մէջ: Պէտք է մտածել որ քննադատութեան ոչ մէկ դրդապատճա՞ռ կայ: Իմ կարծիքով, մէկէ աւելի կայ: Օրինակ, հակալքոլական արշաւը: Կը բաւէր նկատի առնել դեռ նոր պատմութեան, Միացեալ – Նահանգներու արգիլումի տխուր փորձառութիւնը (Ձեր ակնարկը պատմութեան Հայաստանի մէջ հաճելի չէր), նախատեսելու համար թէ ինչ փիասfnյի, Թմրեցուցիչի եւ խմիչքներրու ի՛նչ չահատակութիւններու պիտի տանէր վճռական արգելք մը, գործադրուած, ինչպէս մեր մօտ, բոլոր շրջաններուն, առանց բացառութեան: Այնպէս որ, այդ նոյն Հայաստանին մէջ, ուր երեք հազար տարի է, գինի կը խմուէր առանց գինովնալու, կ'առաջարկուի այլեւս միայն փոքր կամ քոնեակ (ապօրէն վաճառուած) խմել: Թերեւս, պիտի յաջողին յաղթելու այդ գինի խմողներու դիմադրութեան:

Եւ ի՞նչ ըսել այս տասը ամիսներու կատաղի անուանարկութենէն եւ ճըշմարտութեան զեղծարարութենէն Ղարաբաղի շարժումին առթիւ, կազմակերպուած մեղաւորներուն կողմէ, անշուշտ ձեր օրհնութեամբ:

Ի՞նչ կը մեղադրուի մեզի որպէս ըսպառնալիք իշխանութեան նուաճման: Արդեօ՞ք այն իրողութիւնն է, որ Փետրուարի այդ խառնակ օրերուն, մինչ իշխանութիւնները շփոթութեան, կզզիացման եւ մտավախութեան մէջ էին, ժողովուրդը ոտքի ելած ըլլալով զօրավիգ կենալու համար Լ. Ղարաբաղի իր եղբայրներուն պահանջներուն, յառաջ քշեց անոնք, որոնց հանդէպ վստահութիւն ունէր: Արդեօ՞ք այն իրողութիւնն է, որ Կոմիտէի անդամներն են, որ յորդեցուցիչ երկար ամիսներու երկայնքին, կըրցան շարժումը պահել օրինաւորութեան սահմաններուն մէջ, հակառակ մեր «եղբայրներուն» վախազդեցութեան փորձերուն, բարբարոս արարքներուն եւ մամուլին յարձակումներուն, նախատինքներուն եւ գխտումնաւոր զրպարտութեանց: Անշուշտ, ժամանակին հետ, լոզունգները փոխուեցան. – «Լենին, կուսակցութիւնը, Կորբաչով»էն, դարձան, հասան՝ «պրաւդա (**), ո՞ւր է ճշմարտութիւնըդ Սումգայիթի վրայ» աշնան: Բայց, յանցանքը Կոմիտէին չէր պատկաներ:

Կամ դեռ, Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի վերընտրութեանց հարցը, Զարենցաւան: Անփափկանկատ երեսփոխանի մը տեղ, կուսակցութեան ղեկավարութիւնը մէջտեղ հանած էր կեդր. կոմիտէէն եկած Թեկնածու մը, ան ալ կասկածելի համբաւի մը տէր: Եւ հակառակ անոր որ այդ «գործողութեան» մէջ, «արքային զօրքերը» զօրակոչի ենթարկուած էին կուսակցութեան մեքենայէն եւ կարգապահութեան ուժերէն մինչեւ յանցապարտները, հակառակ քաղաքին շուրջ շղթայի մը հաստատման եւ կոպիտ զեղծարարութիւններու պարագաներու (900 քուէաթուղթերու ծրար մը դրուած էր քանի մը հիւանդներու ղրկուած քուէատուփի մը մէջ), ժողովուրդը, առաջին անգամ ըլլալով մերժեց մասնակցիլ այդ հին նուաստացուցիչ կատակերգութեան.– «Զմերուկ մը ունիս, լաւագոյնն ընտրէ՛», եւ յաղթահարելով խաղերը, ձախողեցնել տուաւ այն Թեկնածութիւնը, որ կ'ուզէին իրեն պարտադրել: Ինչպէս ալ, վախնալիք բան է որպէսզի պոռչտուքներով իշխանութեան յափշտակութեան խօսք ըլլայ: Իրապէս այդքան վտանգաւոր է՞ պերեստրոյկային համար, որ երեք ընտրաշրջաններէն մէկուն մէջ, ընտրուի համայնավար մը, անդամ Ղարաբաղ Կոմիտէին (զոր կը փորձեն հիմա ձերբակալել, հակառակ խորհրդարանական իր անձեռնմըխելիութեան): Խորհրդային իշխանութիւնը պիտի չտապալի, այլ՝ ամրապընդուի, եթէ, 300 երեսփոխներու կողքին (բոլորն ալ «թեր»), մէկ երեսփոխան գտնուի որ կարենայ «ո՛չ» ըսել:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Ֆրանսերէն (mille pardons!) ռուսերէնի վերածուած բնագրին մէջ:

(**) «Ճշմարտութիւն» բառին ռուսերէնը՝ «պրաւդա» է:

POUR MIEUX COMPRENDRE
L'ARMENIE SOVIETIQUE

LISEZ

**«Le Transcaucasien
MOSCOU - EREVAN»**

un livre qui vient de paraître
en français

aux Editions La Pensée Universelle.

L'auteur, Noubar Makaroff, décrit dans ce récit de voyage les tensions qui séparent et la vie commune qui rapproche les peuples vivant dans ce grand ensemble qu'est l'Union Soviétique.

DEMANDEZ

«LE TRANSCAUCASIEN
MOSCOU - EREVAN»

aux librairies Samuelian, Palouyan, le Globe.

**MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville**

présente au STAND E26

EXPO LANGUES

Salon International des langues, des cultures, de la communication et de l'édition

du 2 au 6 Février

PARIS
PORTE DE VERSAILLES

Tous les jours 10 h — 19 h
Nocturne Jeudi 2 Février jusqu'à 22h.

tél : 43 76 55 89

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Հռիփսիմէ Միսքճեանի մահուան տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Գըլճեան 500 Ֆր. կը նուիրեն սիրելի «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

S.O.S. ARMENIE

CLAMART

Samedi 11 Février à 20h45
En l'Eglise Saint-Pierre — Saint-Paul
Place Ferrari — 92140 CLAMART ....

CONCERT

AU PROFIT DES SINISTRÉS D'ARMENIE

sous la présidence d'honneur de
M. JEAN-PIERRE FOUCHER
Député - Maire de Clamart

avec la participation de :

ASTRIG DEDEYAN — Soprano — de l'Opéra d'Erevan
LYNE DOURIAN — Mezzo-Soprano — de l'Opéra de Paris

ORCHESTRE DE MUSICA
Direction Martin BARRAL

Hasmig Surmelian (piano)

Ivan Asdvadzadourian — Ténor
Stepan Aguert — Santour
Dominique Allayrangue — Mezzo-Soprano
Natacha Omnes — Flûte

à l'orgue **Mathieu Courcier**

Billets :

- **Eglise Apostolique :** 6, ave. Bourgain, Issy-les-Moulineaux
- **Sayat Ncva :** 19, bld. Rodin, Issy-les-Moulineaux. 40.95.03.38
- **Epicerie Eniz :** 14, rue des Monts, Clamart. 46.45.27.52
- **Carla :** 8, rue Auguste-Gervais, Issy-les-Moulineaux 46.42.89.53
- **Télé Condorcet :** 175, ave. Jean-Jaurès, Clamart. 46.42.56.17
- **Caroun :** 25, rue Paul Vaillant-Couturier, Clamart 46.42.20.77
- **Sevan :** 4, rue Lazare-Carnot, Clamart. 46.42.16.07.

—— Tarif réduit pour les étudiants ——

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կեսարիոյ աւանդական քէթէյով, պատրաստուած կեսարացի տիկիններու կողմէ:

Կիրակի, Փետրուար 5, ժամը 15-ին Հ. Բ. Ը. Մ. «Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° CURCELLES)

Կը նախագահէ՝
ՏԻԿԻՆ ՇՈՒՇԱՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

Կը հանդիսավարէ՝
Դր. ՓԱՍՔԱԼ – ՍԵՒԱԿ

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.

Հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի վերաշինութեան:
(S.O.S. Arménie—15, rue Jean-Goujon
75008 Paris)

ԾՈՒՇԱՑԵՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէր Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Փետր. 6-ին, ժամը 20.30-ին:
CENTRE ADMINISTRATIF ET SOCIAL
16, Place de l'Hôtel de Ville,
ASNIERES

***

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները Շաբաթ, Փետրուար 4, ժամը 16-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Ն Ք –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Փետրուար 2, տօն է Սրբոց Վարդանանց Զօրավարացն Մերոց՝ Հազար երեսուն եւ վեց Վկայիցն, Որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին – 451 Թուականին – :

Այսօր անուանակոչութեան տօնն է նաեւ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր Վազգէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին՝ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ պիտի ոգեկոչուի Վարդանանց յիշատակը: Կը քարոզէ. –

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ
ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Երեքշաբթի, Յունուար 31, տօն Ղեւոնդեանց Քահանայից:

Այս առթիւ առաւօտեան ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի ժամերգութիւն, մասնակցութեամբ՝ Լիոնի եւ Ռոն – Ալփի հոգեւորականներու:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ. –

Այս առթիւ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ- ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ Փետրուար 1, ժամը 10-ին քաղաքիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ պիտի մատուցուի: Այս առթիւ ըստ սովորութեան կը հաղորդուին բոլոր հայ մանուկները:

Հրաւիրուած են Վալանսի եւ շրջակայքի հաւատացեալ ժողովուրդը:

YAN'S CLUB

Café - Théâtre

LE THEATRE ARMENIEN
Kissani
dans une nouvelle création

*CHAHNOUR, SHAKESPEARE
ET LES AUTRES...
SONT TEMOINS*

COMEDIE A SKETCHES
Vendredi 10 et Samedi 11 Février
à 21 heures 30

au YAN'S CLUB
5, ave. Reille — 75014 Paris

Réservation : 45. 89. 20. 48

Entrée : 120 Frs.

POUR L'ARMENIE

LES ENFANTS DE L'ECOLE ARMENIENNE
DE BAGNEUX - CACHAN
présentent
AU PROFIT DES ENFANTS
D'ARMENIE

une

"MATINEE CINEMA"

Dimanche 5 février à 15 heures
au Théâtre Victor Hugo
14, ave. Victor Hugo, BAGNEUX

réalisé à Leninakan

« LE TANGO DE NOTRE ENFANCE »
Une comédie arménienne
d'Albert MEKERTCHIAN
avec
GALIA NOVENTZ
Mention spéciale d'interprétation
Venise 1985
et
MEHER MEKERTCHIAN

Transport: Autobus 188 A - Pte. d'Orléans
Arrêt : Jean Marin - Naudin